

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

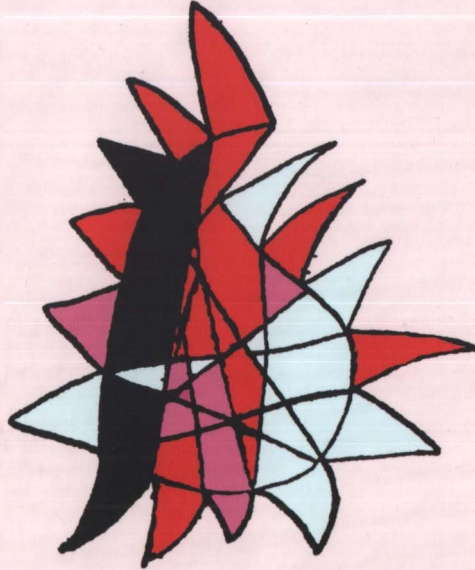

PSİKANALİZ

PSİKANALİZ

MELANIE KLEIN

Sevgi, Suçluluk ve Onarım

MELANIE KLEIN Sevgi, Suçluluk ve Onarım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2. Baskı

SEVGİ, SUÇLULUK VE ONARIM

MELANIE KLEIN

Melanie Klein'in eserleri dört ciltte toplanmıştır:

"The collected Writings of Melanie Klein" [Melanie Klein'in toplu yazıları]

Volume 1: "Love, Guilt and Reparation: And Other Works 1921-1945", Hogarth Press. [Sevgi, Suçluluk ve Onarım]

Volume 2: "The Psychoanalysis of Children", Hogarth Press.

Volume 3: "Envy and Gratitude", Hogarth Press.

[Haset ve Şükran, Metis Yayınları, 1. baskı 1999]

Volume 4: "Narrative of a Child Analysis", London: Hogarth Press.

Melanie Klein hakkında:

- Robert Hinshelwood, Susan Robinson, Oscar Zarate, *Introducing Melanie Klein*, Icon Books, 2003.
- Robert Hinshelwood, *A Dictionary of Kleinian Thought*, Free Association Books, 1989; *Clinical Klein*, Free Association Books UK 1993.
- Mary Jacobus, *The Poetics of Psychoanalysis: In the Wake of Klein*, Oxford University Press, 2006.
- Julia Kristeva, *Melanie Klein (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism)* tr. Ross Guberman, Columbia University Press, 2004.
- Donald Meltzer, *The Kleinian Development*, Karnac Books, 1998; *Dream-Life: A Re-Examination of the Psycho-Analytical Theory and Technique*, Karnac Books, 1983.
- Meira Likiernan, *Melanie Klein, Her Work in Context*, Continuum International, 2002.
- Hanna Segal, Klein, Karnac Books, Reprint edition, 1989; *The Work of Hanna Segal: A Kleinian Approach to Clinical Practice (Classical Psychoanalysis and Its Applications)*, Jason Aronson, 1993; *Dream, Phantasy and Art*, Routledge, 1990.
- John Steiner: *Psychic Retreats*, Routledge, 1993.
- C. Fred Alford, *Melanie Klein and Critical Social Theory: An Account of Politics, Art, and Reason Based on Her Psychoanalytic Theory*, Yale UP, 1990.
- Phyllis Grosskurth, *Melanie Klein: Her World and Her Work*, Alfred A. Knopf, Inc., 1986.
- Jacqueline Rose, *Why War?-- Psychoanalysis, Politics, and the Return to Melanie Klein*, Blackwell Publishers, 1993.
- Herbert A Rosenfeld, *Impasse and Interpretation*, Tavistock Publications, 1987.
- Julia Segal, *Melanie Klein*, Sage, 1992.
- Ronald Britton, *Sex, Death, and the Superego: Experiences in Psychoanalysis*, Karnac Books; 2003; *Belief and Imagination*, Taylor & Francis LTD, 1998.

BELLA HABIP, Yetişkin, ergen ve çocuk psikanalisti ve klinik psikolog, Paris Psikanaliz Cemiyeti (SPP) üyesi, Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA) üyesi. Fransa'da Grenoble Üniversitesinde Psikoloji ve Klinik Psikoloji yüksek lisansı yaptı. 2003 yılında İstanbul'da kurulan Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği (PPPD) kurucu üyesi ve başkanı. Dernek bünyesinde oluşturulan ve IPA tarafından sponsorize edilen psikanaliz okulunun, eğitim komitesinin başkanlığını da yürütmektedir. İthaki Yayınları Psikanaliz Gündemi dizisinden yayımlanan *Bensizbiz* (2002, derleme), *Kadınlık, Yeniden* (2003, derleme) ve *Neden Psikanaliz?* (2003, R. Perron) adlı kitapların editörüdür. 2007 yılında Yapı Kredi Yayınlarından makale, konferans, klinik çalışma ve seminer notlarını içeren *Psikanalizin İçinden* adlı kitabı yayımlandı.

Sevgi, Suçluluk ve Onarım

MELANIE KLEIN

Yayına hazırlayan

BELLA HABİP

Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği
üyelerinin katkısıyla

Kanat Kitap 80
Kuram dizisi 8
SEVGİ, SUÇLULUK VE ONARIM
MELANİE KLEİN

• Psikanaliz • Psikoloji • Pediatri

1. Baskı: Ekim 2008

2. Baskı: Kasım 2012

ISBN 978-975-8859-82-5

Yayıncılık sertifika no: 10468

© The Melanie Klein Trust 1975

Özgün adı: *Love, Guilt and Reparation*

© Türkçe yayın hakları Pusula Yayıncılık Ltd. Şti., 2003

Kanat Kitap, bir Pusula Yayıncılık Ltd. kuruluşudur.

Yayına hazırlayan: Bella Habip

Düzeltili: Sinan Kılıç, Zeynep Doğukan, Mehmet Celep

Sayfa düzeni: Mehmet Öztürk

Kapak resmi: Kitabın içinden, *I. Resim*

Baskı: Pasifik Ofset, Tel.: (0212) 412 17 77

Cihangir Mah. Güvercin Cad. NO:3/1 Baha İş Merkezi A Blok. Kat:2

34310 Haramidere-Avcılar / İST. Matbaa Sertifika No:12027

Kanat Kitap

Ömer Avni Mah., Prof. Dr. Tanık Zafer Tunaya Sk.

No: 3, D: 5 Gümüşsuyu - Beyoğlu / İSTANBUL

tlf. (0212) 252 42 80 pbx • faks: (0212) 293 15 44

e-posta: kanat@kanatkitap.com

www.kanatkitap.com

İçindekiler

Melanie Klein ve Yapıtı	vii
Bella Habip	
Birinci Bölüm: Bir Çocuğun Gelişimi (1921)	5
Çev. Leyla Tanoğlu	
İkinci Bölüm: Ergenlikteki Ketlenmeler ve Güçlükler (1922)	45
Çev. Leyla Tanoğlu	
Üçüncü Bölüm: Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü (1923)	49
Çev. Pınar Koçak	
Dördüncü Bölüm: Erken Analiz (1923)	63
Çev. Bella Habip	
Beşinci Bölüm: Tiklerin Psikogeneze Bir Katkı (1925)	85
Çev. Ali Algın Köşkdere	
Altıncı Bölüm: Erken Analizin Psikolojik İlkeleri (1926)	100
Çev. Ali Algın Köşkdere	
Yedinci Bölüm: Çocuk Analizi Sempozyumu (1927)	108
Çev. Berrak Cigeroğlu	
Sekizinci Bölüm: Normal Çocuklarda Suç Eğilimleri (1927)	131
Çev. Osman Cigeroğlu	
Dokuzuncu Bölüm: Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri (1928)	143
Çev. İrem Anlı	
Onuncu Bölüm: Çocuk Oyununda Canlandırma (1929)	152
Çev. Ali Algın Köşkdere	
On Birinci Bölüm: Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki İzdüşümü (1929)	160
Çev. Melis Tanık	
On İkinci Bölüm: Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi (1930)	167
Çev. Zeynep Koçak	
On Üçüncü Bölüm: Psikozların Psikoterapisi (1930)	177
Çev. İrem Anlı	

On Dördüncü Bölüm: Zihinsel Ketlenme Kuramına Bir Katkı (1931)	179
Çev. Pınar Padar	
On Beşinci Bölüm: Çocukta Vicdanın Erken Gelişimi (1933)	188
Çev. Melis Tanık	
On Altıncı Bölüm: Suç Üzerine (1934)	196
Çev. İrem Anlı	
On Yedinci Bölüm: Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı (1935)	199
Çev. Şeyda Sunar Postacı	
On Sekizinci Bölüm: Memeden Kesme (1936)	219
Çev. Şeyda Sunar Postacı	
On Dokuzuncu Bölüm: Sevgi, Suçluluk ve Onarım (1937)	231
Çev. Ali Algın Köşkdere	
Yirminci Bölüm: Yas Tutmak ve Manik Depresif Durumlarla İlişkisi (1940)	259
Çev. Zeynep Koçak	
Yirmi Birinci Bölüm: Erken Kaygıların Işığında Oidipus Karmaşası (1945)	279
Çev. Melis Tanık	
Yirmi İkinci Bölüm: Açıklayıcı Notlar	317
Çev. Zeynep Koçak	
Bibliyografya	333
Hastalar Listesi	337
Dizin	338

MELANIE KLEIN VE YAPITI

"Melanie Klein güçlü bir kadın; nasıl diyeyim, onda bir tür derinden derine çalışan bir incelik var; bu kurnazlık gibi bir şey değil, dipten gelen, çekişli, kuvvetle çarpan bir dalga gibi tehdit edici. Kırışmaya başlayan saçlarıyla, parlak ve imgeleme yetisinin gücü gözlerindenden okunan bir kadın." Virginia Woolf günlüğünde Melanie Klein'in Londra'ya göç ettiği döneme ait bir portresini çizerken bu sözcükleri kullanmaktadır.

Çevresinde yoğun fırtınalar koparmış, psikanalizin, özellikle de çocuk psikanalizi-nin başlangıcına imzasını atmış, psikanaliz tarihinde yenilikçi ve klinik dehasıyla beğeni toplamış bu ünlü psikanalist 30 Mart 1882 tarihinde Viyana'da kültürlü bir ailede dünyaya gözlerini açar. Babası Moriz Reizes hekimdir ve GalICYalı sofı bir Yahudi ailesinden gelmektedir. Anne Libussa Deutsch, eşinden yirmi dört yaş gençtir ve büyükbabasının din adamı olduğu söylenir.

Reizes çiftinin dört çocuğı olur: Emilie, Emanuel, Sidonie ve en küçükleri Melanie. Aile Melanie'nin doğumundan hemen sonra Viyana'ya taşınır. Bu yer değıştirme ailenin ekonomik açıdan refahını artırmayı hedeflemektedir; ama baba Reizes hem dahiliye doktoru hem de dış hekimi olarak çalışmasına rağmen aile sıkıntılıdır ve Libussa hediyelik eşya ile çiçek ve bitki satan bir dükkân işletmeye başlar. Melanie beş yaşındayken aile bir ev sahibi olur.

Melanie'nin ilk öğrencilik yıllarında parlak ve hırslı olduğu söylenir. Kardeşlerinin en küçüğü olarak ailedeki yeri biraz geride kalmış gibidir. Annesinden arzu edilen bir çocuk olmadığını öğrenir. Diğer yandan ablası Emilie de babasının gözdesidir. Hermann dayısı ona en yakın anne baba figürüdür. Kendisinden dört yaş büyük ablası Sidonie sekiz yaşında veremden ölür. Melanie'ye okuma yazmanın temellerini öğreten bu ablanın kaybı derin izler bırakacak ve kayıp nesne etrafındaki eserlerinin temelini oluşturacaktır.

Klein'in kuramında kayıp nesne zihnin anlam verme süreçlerini yakından etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkar. Bu ciltte yayımlanan 1921 ve 1945 yılları arasındaki makalelerden kayıp nesne etrafındaki ilki, 1929 yılında yayımladığı "Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki İzdüşümü"dür. Bu makalede Klein, çocukluktaki sevilen nesneye karşı beslenen yıkıcı ve yok edici duyguların akabinde ortaya çıkan sevgi nesnesini onarma ve güzelleştirme arzusunun yaratıcılığın temelinde olduğunu ileri sürer. Bu yaratıcılık, temelde yok etmekle doğrudan bağlantılı olduğu için, nesnenin kaybı ve bu kaybın beraberinde getirdiğı yas süreciyle doğrudan ilintilidir. Bu yas süreci, nesnenin kaybının simgeye, anlama ve dolayısıyla dürtüsel hayatta ileriye doğru bir harekete dönüşmesinin de temelindedir.

Simgeleşme sürecinin yakından ele alındığı ve yas süreciyle bağlantılandırıldığı bir ikinci makale de 1930 yılında yayımlanan "Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi"dir. Şimdiki tanımlamayla "otistik" bir çocuğın (Dick) psikoterapisinden yola çıkan Klein, metinde şizofren diye tanımlanan çocuğın nesnelere ad verirken annesinin bedeninin kısımlarıyla dış dünyadaki nesneleri birbirleriyle eşleştirdiğini, Hanna Segal'in deyimiyle simgesel denklemler¹ kurduğunu tespit eder. Bu eşleştirmeler sayesinde çocuk

¹ Hanna Segal, *A Kleinian Approach to Clinical Practice* içinde "Notes on Symbol-Formation", Jason-Aronson New York-London, 1981.

bir nesneden ötekine geçebilecek ve en önemlisi, iç dünyasına ait yoğun duygu ve heyecanları bu dışarıda eşleştirilen nesnelere fırlatacaktır. Yansıtmacı özdeşleştirme diye daha sonra kavramlaştırılacak olan bu süreç, Klein'in takipçilerinden Wilfred Bion'un düşünce kuramının² temel taşı oluşturmaktadır. Bu yoğun duygu ve heyecanları kapsayan nesnelerle hayat bulan simgeleştirme mekanizması, temelinde bu kapsayan-kapsanan ilişkisini barındırır. Klein'a göre çocuğun bir nesneden ötekine geçmesindeki temel neden, bu ilk nesnenin barındırdığı yoğun paranoid duyguların misilleme şeklinde geri dönmesinden duyduğu korku ve endişedir. Aynı şekilde enstest korkusunun temelinde yine bu korkunun yattığını ileri süren Klein, bir anlamda ilk sevgi nesnelerimizle olan sonsuz hesaplaşmamızı dile getirir. Saldırganlık, öfke ve en önemlisi haset duygularıyla öldürülen nesnenin intikamından duyulan korku bir diğer nesneye kaçışın sebebidir. Mamafih bu kaçış ve nesne değiştirme süreci sancısız geçmez, suçluluk duyguları ve hırpalanmış nesneyi onarma arzusuyla harekete geçen yas tutma süreci, simgeleştirme sürecinin temelini oluşturur. Kayıp nesnenin ardından tutulan yas, yokluğu çalışırken simge üretimine katkıda bulunur. 1940 yılında yayımlanan "Yas Tutmak ve Manik Depresif Durumlarla İlişkisi" adlı makalede de Klein, normal yas süreciyle patolojik yas süreçlerini karşılaştırır. İçselleştirilmiş iç nesnelerin niteliğinin yas sürecine nasıl katkıda bulunduğunu ayrıntılandıran bu makalede Klein Freud'un "Yas ve Melankoli Üzerine"deki tespitlerini bir adım ileriye götürür. Manik depresif kişi erken çocukluk döneminde iyi nesnelerini yeterince içselleştirememiş ve gerçek bir kayıp karşısında yeniden ilk kayıplarının acısını yaşayarak yas sürecinde yan yolda kalmıştır. İçselleştirilmiş iyi nesneler ileride oluşacak gerçek kayıplara karşı bir tür koruyucudur.

Kayıp nesne, yas tutmak etrafındaki bu makaleler Melanie Klein'in iç dünyasındaki yasları da nasıl derinliğine çalıştığının bir göstergesidir. Daha dört yaşındayken kaybettiği ablasından sonra ailenin dâhisi Emanuel ağabeyini de çok genç yaşta kaybedecektir. Emanuel müzik ve edebiyatla uğraşan ve klasik eğitime karşı savaş açmış ailenin "orijinal" oğlanıdır. Emanuel tıp eğitimine başlar, ama o da vereme yakalanır ve her şeyi bırakıp ailesinden uzaklaşır, İtalya'ya gider. 1902 yılında Cenova'da, hastalıktan ama aynı zamanda alkol ve yoksulluktan ölür. Emanuel'in ölümü Melanie'yi derinden sarsar. Daha sonra Melanie ağabeyinin şiirlerini bir araya toplar ve 1906 yılında Wiener Werlag'da yayımlar.

Emanuel'in ölümünün ardından Melanie 31 Mart 1903 yılında Arthur Stevan Klein ile evlenir. Hemen bir yıl sonra kızı Melitta dünyaya gelir. 1907 yılında da oğulları Hans'ın doğumuyla aile Silezya'nın Krappitz adlı ücre bir kentine taşınır. Kültürel ve düşünsel yaşamdan gittikçe uzaklaşmak ve eşiyle yaşadığı anlaşmazlık, Melanie Klein'i depresyona iter. Üniversiteye gitme ve psikiyatri okuma hayalini yitiren Klein çocuklarını sık sık annesine bırakıp, şifahanelerde, psikiyatri kliniklerinde kalmaktadır. 1909 yılında İsviçre'deki bir şifahanede iki buçuk ay kalmasını gerektirecek kadar depresyonu ve somatizasyonları yoğunur.

Aile 1911'de Budapeşte'ye taşınır; 1914'te Melanie Klein annesini kaybeder. Bu kaybın ardından Klein öyküler ve dışavurumcu şiirler yazar.³

² W.R. Bion, "A Theory of Thinking", *International Journal of Psycho-analysis* 43, 1962, s. 306-310.

³ Bu metinlerin önemli bölümlerinden kesitler Phyllis Grosskurth'un M. Klein biyografisinde mevcuttur: *Melanie Klein: Her World and Work*, Alfred A. Knopf, 1986, New York.

Budapeşte tıpkı Viyana gibi kültürel açıdan zengin bir kenttir. La belle époque burada tüm ihtişamıyla sürerken, Freud'un fikirleri entelektüel kesimde epeyi ilgi toplamaktadır. Klein Freud'un "Düş Üzerine" adlı kısa metnini okuyacak ve psikanalize merak salacaktır. Ardından, Budapeşte'nin en ünlü psikanalisti, psikanaliz tarihinin genç ve yetenekli analistlerinden Sandor Ferenczi ile analize başlayacaktır. Bu analiz deneyimi Melanie Klein'in çocukların iç dünyasına olan ilgisini körükler ve Ferenczi'nin teşvikiyle çocukların psikanalizine başlar. Ferenczi Freud'a yazdığı bir mektupta şu ifadeleri kullanır: "Benimle birkaç yıl analizden geçen Melanie Klein adında bir hanım (hekim değil), son zamanlarda çocuklar üzerinde çok ilginç gözlemlerde bulundu."⁴

Budapeşte'deki psikanaliz grubuna sunduğu bir çocuk vakasından sonra, 13 Temmuz 1919'da Melanie Klein Macar Psikanaliz Cemiyeti'nin asil üyesi olur. Oğlu Erich'i anlattığı, bir yıl süren bu çocuk psikanalizi öyküsü bu ciltte "Bir Çocuğun Gelişimi" (1921) adlı makalede yer almaktadır. Makaledeki çocuk Fritz adındadır ve beş yaşında zihinsel gelişimi duranlaşmaya yüz tutmuştur. Klein bu makalede zamanının çocuğa ve çocukluğa olan bakışını tersyüz edecek görüşlerini ve tespitlerini sergiler. Öncelikle çocuğun anne babasına atfettiği tümgüçlülük (ki bu tümgüçlülük çocuğun kendi birincil narsisizminin bir uzantısından başka bir şey değildir) duygusunun önemini ve bu duygunun alaşağı edilmesinin çocuğun gelişimindeki yaratıcı hamlenin temelinde oluşunu ileri süren Klein, bir anlamda çocuğun anne babasından ayrılma ve bireyleşme serüvenini betimlemektedir. Çocuk anne babasının gücünü ve yeteneğini alaşağı ederken onların gücüyle onlara atfettiği tümgüçlülük arasındaki farkı da yavaş yavaş ortaya koymayı başarır. Çocuk, anne babasının birlikte gerçekleştirdikleri yaratıcılıklarını tansal güçlere atfetmek yerine onları insancılaştıracak, nesil ve cinsiyet farklılıklarının ayırda olacaktı. Bu makalede çocuğun araştırmacı ve sorgulayıcı ifadelerine oldukça yer veren Klein, küçük analizanın gerçeklik ilkesini karşılama ve kabullenme sürecini çarpıcı bir şekilde aktarmaktadır. Çocukların cinsellik etrafındaki sorularını net ve doğru bir şekilde yanıtlamanın çocuk eğitimindeki başat önemini vurgulayan bu ünlü analist, daha 1922'de psikanalizin çocuk yuvalarının işleyişindeki önemli katkısının gözden kaçırılmaması gerektiğini ileri sürmüştür: "Başında bir kadın analistin bulunduğu çocuk yuvalarının kurulmasından bahsediyorum. Hiç şüphe yok ki, altında kendisi tarafından eğitilmiş birkaç bakıcı bulunan bir kadın analist, pek çok çocuğu gözlemleyebilir, böylece analitik müdahaleye uygun durumu teşhis edip derhal analiz uygulayabilir. Tabii başka şeylerin yanı sıra buna da itiraz edilebilir: Bu yolla çocuk çok erken bir yaşta psikişik olarak annesinden belli bir ölçüde uzak kalacaktır. Ancak çocuğun bu yolla kazanacağı o kadar çok şey olacağını düşünüyorum ki, anne bununla kaybetmiş olabileceğini eninde sonunda başka yönlerden geri alacaktır."⁵ Burada tabii analistin cinsiyetinin kadın olarak vurgulanmasının, zamanında –belki bir ölçüde hâlâ–, çocuklarla uğraşanların kadınlar olduğu önbilgisinden (önyargısından) kaynaklandığı ileri sürülebilir. Her halü kârda Melanie Klein, psikanalizin ilkelerinin çocuk eğitiminde geçerli kılınmasını savunmuş, hatta erken yaşta çocukları analize almanın ileriye yönelik koruyucu işlevinin (profilaktik psikanaliz) olduğunu bile ileri sürmüştür. 1970'li yıllarda Paris'te Françoise Dolto'nun girişimiyle kurulan ve işleyişinde psikanalistlerin de yer aldığı Yeşil Ev adlı çocuk yuvalarının ilham kaynağının Klein olduğu görmezden gelinemez.

⁴ Dominique Arnoux, *Melanie Klein and the Ego*, Paris, 1997, s. 10. <https://rantey.org>

⁵ Bkz. bu ciltte, "Bir Çocuğun Gelişimi", s. 44.

Birinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Budapeşte'de yaşamak gittikçe zorlaşır. Arthur Klein İsveç'e göç eder; ardından Melanie Klein da çocuk psikanalizini uygulamak üzere Berlin'e göç eder ve yaşamında yeni bir sayfa açar. Lahey Psikanaliz Kongresi'nde tanıştırıldığı Karl Abraham'la ikinci bir analize başlar ve 1924 yılında da eşinden resmen boşanır. On beş ay süren bu analiz 1925 yılında Karl Abraham'ın zamansız ölümüyle sonlanır. Abraham'ın ölümüyle Klein Berlin'de önemli bir desteğini de kaybedecektir. Çalışmalarıyla kendisi gibi çocuk psikanalisti olan Anna Freud'la karşı karşıya geldiğinden baba Freud'un dikkatini yeterince üzerine çekemez ve şiddetli eleştirilere maruz kalır. Tam da o yıl, Britanya Psikanaliz Enstitüsü Klein'i davet eder. Davet kapsamlıdır ve üç hafta içinde altı konferansla Melanie Klein Londra'lı analistleri büyüler. Ernest Jones en önemli destekçilerindendir. Londra Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nün başkanı Susan Isaacs da Klein'i iki buçuk ile yedi yaş arasındaki çocukların gittiği öncü okullardan olan Malting House School of Cambridge'e davet eder.

İngiltere'deki başansı M.Klein'ı Berlin'deki bağlarını yeniden gözden geçirmeye teşvik edecektir. Nitekim Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde, Abraham'ın ölümünden sonra, Klein karşıtlığı belirgin bir düşmanlığa dönüşür ve hekim olmayanların psikanalist olmalarına karşı çıkan Sandor Radó, Klein'a karşı hakarete varan tavırlar sergilemeye başlar. Bunun üzerine 1926 yılının eylül ayında M. Klein Londra'ya yerleşmeye karar verir.

M. Klein Londra'da Notting Hill, Linden Gardens 63 numaralı adrese yerleşir. Britanya Psikanaliz Cemiyeti 1924 yılında enstitüsünü kurmuş ve o zamandan beri Ernest Jones başkanlığında belirli bir düzeye gelmişti. Bu topluluk aynı zamanda Hogarth Press'in sahibi Leonard Woolf'la⁶ yakın ilişki içinde olacak ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin dergilerini bu yayınevinden yayımlayacaktır. Ernest Jones, Klein'in bilimsel etkinliğini desteklemekle kalmaz, çocuklarını ona analize de gönderir.

Ernest Jones 1926 yılında üstbenliğin kökeni ve yapısı konusunda bir makale yayımlar: Bu makalesinde Jones, Klein'in sadist nitelikli genitallik öncesi üstbenlik betimlemesine çok yakındır. Buna karşılık 1927 yılında Viyana'da Anna Freud "Çocuk Psikanalizi Tekniğine Giriş" adlı bir makale yayımlar ve aynı yılın mart ayında bu konu üzerine Berlin grubunda bir konferans verir. Bu konferansta Anna Freud, Klein'in ileri sürdüğü tezlerle tam tamına karşı olup çocuklarla kurulan terapötik ilişkide pedagojik etkilemeye ve olumlu aktarım öncelik vermektedir. Hatta çocuklarla yaptığı psikanalizi bu iki temel tutumla sınırlamaktadır. Anna Freud'a yanıt vermek üzere Klein bir çocuk psikanalizi sempozyumu düzenler. Söz konusu sempozyumda Klein çocuklardaki aktarımsal hareketin önemini, çocukların anne babalarının dışındaki kişilere de tıpkı erişkinler gibi aktarım yapabileceklerini ve derinliğine bir analizin çocuklar için hem gerekli hem de olanaklı olduğunu ileri sürmüştür. (Bkz. Bu ciltte "Çocuk Analizi Sempozyumu"). Pedagojik yönlendirmenin çocuğun bastırma mekanizmasına başvurmasına daha çok sebep olabileceğini ve aynı zamanda, salt olumlu aktarımla çalışmanın, olumsuz aktarımı analiz alanının dışında serbestçe faaliyet göstermeye yöneltmekten başka bir işe yaramayacağını da ileri süren Klein bu alanda Anna Freud'la taban tabana zıttır denilebilir. Sonraları Anna Freud çocukta aktarımı kabul ederek Klein'in görüşlerine bir nebze yakınlaşırken, Klein'in görüşleri ciddi anlamda çocuk psikanalizin temel yapıtaşını oluşturmuş ve çağdaş psikanalizin kuramcılarına ilham kaynağı olmuştur.

Tabii Klein sürekli araştırmaya, bulgularını test etmeye devam etmektedir. Nitekim 1927 yılında Innsbruck'taki Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde sunduğu "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri" adlı bildirisi de yeni tezler içermektedir. Bir yaşındaki çocuktaki suçluluk duygusunun kaynağının Oidipus çatışması olduğunu ileri süren Klein, daha bu dönemde nesnelerin içselleştirildiğini ve bebeğin yemek ve yenilmek üzerine kurulu bir Oidipus çatışmasını biçimlendirdiğini ileri sürer. Klein'a göre sütten kesilmeyle başlayan ilk yoksunluk daha ileride oluşacak yoksunlukların prototipi olmakta ve endişenin kaynağında bu oral ve daha sonra anal yoksunluklar yatmaktadır.

Klein'ın bir diğer önemli tespiti de kadın cinselliği üzerinedir. Freud'un fallus merkezli ve kadını penisin yokluğuyla ele alan bakış açısının yerine farklı bir yol izleyen Klein oral dönemde hem kız hem de erkek çocuğun dişil dönem adını verdiği bir dönemden geçtiklerini ileri sürer. Bu dönemde hem kız hem de erkek çocuğu sütten kesilmeyle birlikte memeye sırtlarını çevirip, en az meme kadar ilginç olabilecek, hatta belki memeden daha üstün vasıflara sahip olabilecek bir ikinci nesneye, babanın penisine yönelirler. Bu aşamada Klein'a göre bebek şöyle bir düşleme sahiptir: Penis memenin içindedir ve anne bu penisin sahibidir. İşte küçük kızın bu erken dönem Oidipus nitelikli tavrı tüm cinselliğini belirleyecek ve Freud'daki penis hasedinden farklı olarak, kız çocuğu bu penise annenin bedeninin içine girmek, onun iç nesnelerini tanımak ve keşfetmek amacıyla sahip olmak isteyecektir. Ama yoğun sadist nitelikli saldırıları da içeren bu tutum, küçük kızın annenin olası bir intikamından korkmasına ve fallik bir pozisyona girerek (bir anlamda cinsel organını inkâr ederek) annesinin kendi iç organlarına saldırıp tahrip etmesine karşı bir savunmaya girmesine neden olacaktır. Böylece Freud'dan farklı olarak Klein, küçük kızın nefretinin temelinde bir penisten mahrum kalmanın değil, o penise sahip olmak için babayla rekabete girmenin önemli olduğunu söyler.

Her iki cinsiyette de mevcut olan bu dişil dönem aynı zamanda nesne değiştirme durumunun da başlangıçtaki prototipidir. Nesneyle kurulan ilişkinin yetersizliği ve bu yetersizliğin beraberinde geliştirdiği çiftdeğerli duygular, nesne değişiminin arka planındaki fırtınaların nedenidir. Bu yüzden dişil dönem hem kız hem de erkek çocuk için hakiiki bir dönüm noktasıdır ve gelecekteki her nesne değiştirme durumunda yeniden canlanır, simgeleştirme süreçlerini harekete geçirir.

M. Klein'ın yapıtının etkileri Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı tüm psikanaliz cemiyetlerinde derindir. Bu ünlü psikanalistin ilk bebeklik dönemiyle ilgili önsezi ve kavrayışları daha sonra zamanımızın bebek gözlemi ve deneysel psikolojinin bilimsel sonuçlarıyla doğrulanmıştır. Her ne kadar dışarıdan doğrudan gözlemlenen ruhsallıktan çıkarılabilecek sonuçlar psikanalitik bir girişimin sonuçlarıyla örtüşemeyecek olsa da, bebeğin doğumundan itibaren annesiyle kurduğu hakiki bir ilişkinin varlığı artık yadsınamaz. Çocuk psikiyatrisi ve genel anlamda psikopatolojinin bakış açısı bu büyük psikanalistin görüşleriyle önemli bir değişime uğramıştır.

M. Klein'ın yaratıcı dehası psikanaliz kültürünü zenginleştirici mahiyette olup depresif konum, haset, onarım, birleşik anne baba, kötü ve iyi anne imagosu, yansıtmacı özdeşleşme gibi kavramlar artık her psikanalistin repertuarına yerleşmiştir. Kimi Freudcu kavramlar da Klein'ın kavramlaşmasında genişletilmiştir. Suçluluk, içe atma, içe katma gibi kavramlar farklı açılımlara yol açmıştır.

M. Klein Londra'da dönemin bir sonraki kuşağını derinden etkilemiştir. Bunlardan D.W. Winnicott, her ne kadar kendisini bir takipçi olarak konumlamayı reddettiye de Klein'dan süpervizyon almıştır. Çalışmaları dış nesnenin işlevine ağırlık verecek ve *holding* kavramını geliştirecektir. Bu kavram da bebeğe verilen bakımları içerdiği gibi, anne ile bebek arasında oluşan ve kültür ile yaratıcılığın da kaynağı olan *geçiş alanına* da işaret edecektir. Winnicott'a göre annenin gözleri bebeğin ilk aynasıdır. Klein da anne bedeninin imgesinin bebeğin ilk bedensel temsillerinin temelinde olduğunu söyler. Her iki psikanalist de anne bedeninin bebeğin temsil dünyasındaki önemini vurgulamaktadır.

W.R. Bion M. Klein ile analizden geçtikten sonra, özellikle psikoz ve simgeleştirme bozuklukları alanında ilginç bir yapıt geliştirmiştir. Normal ve anormal yansıtmacı özdeşleşme hareketlerinden yola çıkarak çağdaş psikanalizin temel taşı olan *düşünce kuramını* geliştiren Bion, Klein'in yapıtını bir üst seviyeye yükseltmeyi başarmıştır.

D. Meltzer de otizm ve psikanalitik süreç üzerine olan yapıtlarını Klein'in yapıtlarından doğrudan esinlenerek ortaya çıkarmıştır. Erojen bölgelerin birbirine karışması, ruhsal alanın gelişimi gibi ele aldığı konular doğrudan Klein'in yapıtının bir uzantısıdır. Ayrıca bu ünlü İngiliz psikanalist Freud'dan Bion'a uzanan, Kleinci psikanalizin gelişimi üzerine kapsamlı bir yapıt da ortaya çıkarmıştır.

Bu yazının başında gönderme yaptığımız Hanna Segal de Klein'in düşüncesinin yayılmasında önemli rol oynamış iki kitap yayımlamıştır: *Introduction to the Work of Melanie Klein* (1964) ve *Klein* (1979).

Esther Bick ise ruhsal durumların dış ve iç ayrımlarından önceki halleri üzerine çalışmış ve arkaik bir özdeşleşme biçimini, yapıstırıcı özdeşleşmeyi betimlemiştir. Nesnenin yüzeyini hedef alan, iki boyutlu narsistik bir ilişki biçimini anlatan bu kavram otistik çocukların kurdukları ilişki biçiminin temelindedir. Bick, *Bebek Gözlemleri* girişimiyle de erken yaşta psikoza meyilli bebeklerin erkenden tedaviye alınmasına öncülük etmiş, hastalıklı anne-bebek ilişkisinin üzerine gidebilecek klinik ortamın sağlanmasında öncülük etmiştir.

F. Tustin psikotik çocuklarla deneyiminden hareketle ruhsal zarf ve ruhsallığın plastik nitelikleri üzerine bir düşünce geliştirmiştir.

Fransa'da çocuk psikiyatrisi ve psikanaliz alanında René Diatkine ve Serge Lebovici Klein'in yapıtından esinlenen iki önemli isimdir. Bir sonraki kuşakta önde gelen isimler Florence Guignard, Bianca Lechevalier, Jean Begoin, James Gammil, Annie Anzieu, Didier Anzieu, Didier Houzel'dir.

Julia Kristeva'nın *Kadını Deha*⁷ diye adlandırdığı Melanie Klein yapıtının başlangıç evresini yansıtan *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*'ın Türkçedeki psikanaliz kitaplığının önemli bir parçasını oluşturduğunu gözden kaçırmadan, sadece ruh sağlığı alanında çalışanlara değil aynı zamanda insanı ve kendini tanımak için psikanalize başvuranlara da yeni ufuklar açması dileğiyle...

BELLA HABİP

⁷ Julia Kristeva, *Le Génie Féminin: M. Klein*, Fayard, 1999, Paris.

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR ÇOCUĞUN GELİŞİMİ (1921)

I

ÇOCUKLARIN ZİHİNSEL GELİŞİMİNDE CİNSEL AYDINLATMANIN VE OTORİTENİN GEVŞEMESİNİN ETKİSİ

Giriş

Çocukları cinsel meselelerde aydınlatma fikri gittikçe kabul görüyor. Okulların, ergenlik çağı süresince çocukları bilgisizliğin gittikçe artan tehlikesinden korumak amacıyla uygulamaya koyduğu eğitim pek çok yerde uygulamaya kondu ve bu açıdan bakılınca fikir daha da çok ilgi ve destek gördü. Psikanaliz yoluyla elde edilen bilgi ise, çocuğun gelişme hızıyla en iyi bağdaşan, en doğal ve tam bir aydınlanmaya işaret eder ve çocukların, daha özel bir aydınlatmayı gereksiz kılacak şekilde, “aydınlatılmaları”nın değilse bile, hiç olmazsa en körpe yıllarından itibaren bu şekilde yetiştirilmeleri gerekliliğini ortaya koyar. Psikanaliz deneyiminin çürütülemeyecek sonuçları, genellikle çocukları çok şiddetli bir bastırmadan ve böylece hastalıktan veya karakterin sakıncalı gelişiminden korumayı hedefler. Analiz, gerçek ve görülebilir tehlikelerle karşı karşıya kalma durumuna karşı eğiterek önlem almanın yanı sıra, tehlike olarak algılanmadıkları için daha az görünür olan ve tehlike olarak kabul görmeyen tehlikeleri de bertaraf etmeyi hedefler. Bu sonuncular en az birinciler kadar gerçek ve yaygındırlar ve birincilerden daha derindirler; dolayısıyla öncelikli olarak incelenmeleri gerekir. Psikanalizin sonuçları, her bireysel vakada, daha ileride ortaya çıkan bir hastalığı ya da normal bir ruhsal hayatta da var olabilen az ya da çok hastalıklı etkin unsurları ya da ketlenmeleri çocukluk cinselliğinin bastırılmasına dayandırır ve izlenecek yolu açık seçik gösterir. Çocuğu (ve en başta kendimizi) gereksiz bastırımlardan korumamız, bütün cinsellik alanını gizliliğin kalın maskesinden, duygusallık, cahillik ve tutku üzerine kurulu ikiyüzlü medeniyetin ördüğü tehlike ve yalandan kurtarmakla mümkündür. Çocuğun, gerekli bilgiyi almak için duyduğu arzu ölçüsünde cinsel malumat edinmesine izin vererek, cinselliği öncelikle gizliliğinden –ve böylece tehlikesinin büyük bir kısmından– ayıklarız. Bu, arzuların, düşüncelerin ve duyguların –bir zamanlar bizde olduğu gibi– kısmen bastırılmasına ve bastırmanın başarılı olmadığı durumda da, yanlış bir utanç ve nevroz şikâyetinin yükü altında kalmaya karşı bir güvence olacaktır. Üstelik bu bastırmayı, gereğinden fazla yakınmaya neden olan bu yükü önleyerek; sağlık, ruhsal denge ve arzu edilen bir karakter gelişimi için gerekli temelleri de atmış oluruz. Böylesine sıradan bir açıksözlülüğün temel alındığı çocuk eğitiminden elde edilecek bu paha biçilmez sonuç, bizim birey için ve insanlığın gelişimi için beklediğimiz tek bir fayda ile sınırlı değildir. Başka ve daha az dikkat çeken diğer bir sonuç da, bunun zekâ gücünün gelişimi üzerindeki belirleyici etkisidir.

Psikanalizin deneyimlenmesi ve öğretilmesinden çıkarılan bu sonuçların doğruluğu, kendisiyle oldukça fazla meşgul olma fırsatı bulduğum bir çocuğun gelişimiyle açıkça ve reddedilemeyecek şekilde desteklendi.

Geçmiş öykü

Söz konusu çocuk, yakınımızda yaşayan akrabalarımın oğlu küçük Fritz'dir. Bu bana, herhangi bir engelle karşılaşmadan sık sık çocukla beraber olma şansını verdi. Bundan da öte, annesi bütün tavsiyelerime uydüğundan, çocuğun yetiştirilmesinde uzaktan uzağa etkimi oluyor. Fritz şimdi beş yaşında, yavaş olmakla beraber normal bir zihinsel gelişime sahip gayet sağlıklı bir erkek çocuk. Konuşmaya ancak iki yaşında başladı ve kendini üç buçuk yaşından sonra akıcı olarak ifade edebildi. Bu yaştan sonra bile, özellikle bazı yetenekli çocuklardan çok erken yaşlarda duyulabilen, dikkate değer şeyler söylediği gözlemlenmedi. Buna rağmen, hem görünüşü hem de davranışlarıyla uyanık ve zeki bir çocuk izlenimi veriyordu. Fritz, yavaş yavaş bazı kişisel fikirlere vâkıf oldu. Renkleri ayırt etmeyi öğrendiğinde dört yaşını geçmişti; dün, bugün ve yarın kavramlarını tanıdığından hemen hemen dört buçuk yaşına gelmişti. Uygulamalı işlerde yaşitlarından gerideydi. Sık sık alışverişe götürülmesine rağmen, belirli türde pek çok eşyaya sahip insanlardan hediye olarak onlardan birinin alınamayacağı gerçeği onun için kavranamaz görünüyordu (sorduğu sorulardan böyle anlaşıyordu), ona bunların, değerlerine göre değişen oranda para ödenerek alınması gerektiğini anlatmak çok zordu.

Diğer yandan, dikkate değer bir hafızası vardı. Zaman açısından uzak sayılabilecek olayları bütün ayrıntılarıyla hatırlıyordu ve bir düşüncüyü veya bir olguyu bir kere kavradıktan sonra ona tamamen hâkim oluyordu. Genel olarak az soru soruyordu; ancak, aşağı yukarı dört buçuk yaşına geldiğinde daha çabuk bir zihinsel gelişme oldu ve soru sormaya da daha kuvvetli bir eğilim gelişti. Yine aynı dönemde, (Freud'un "düşüncenin tüm-güçlülüğüne olan inanç" olarak adlandırdığı) tüm-güçlülük hissi dikkat çekici bir duruma geldi. Fritz, bahsi geçen her şeyi (her tür beceri veya el sanatını), aksi ona ispatlandığı zaman bile, mükemmel bir şekilde yapacağından emindi. Başka durumlarda, sorularına cevaben annesi ve babasının da o konuyu bilmediği söylendiğinde de kendisinin ve çevresindekilerin tüm-güçlülüğüne olan inancı sarsılmamış gibi görünüyordu. Aksini gösteren kanıtların baskısı altında bile kendini hep aynı yolla savunabiliyordu, "Eğer nasıl yapılacağı bana bir kere gösterilirse, ben onu mükemmel bir şekilde yapabilirim!" Dolayısıyla, aksini gösteren bütün kanıtlara rağmen, mükemmel yemek pişirebileceğini, okuyabileceğini, yazabileceğini ve Fransızca konuşabileceğini düşünüyordu.

Doğum soruları döneminin başlangıcı

Dört yıl dokuz aylıkken doğumla ilgili sorular sormaya başladı. Bunun yanı sıra, genel olarak da soru sorma ihtiyacında gözle görülür bir artış oldu.

Burada, bu küçük adamın –çoğunlukla annesine ve bana gelerek– sorduğu soruların, kesinlikle doğru bir şekilde ve gerektiğinde onun anlayabileceği seviyede, bir bilimsel temele dayalı olarak, ama mümkün olduğu kadar kısaca cevaplandırıldığını belirtmeliyim. Bir kere cevaplandıran sorudan bir yenisinden habersiz de o soruyu tekrarlamadıkça veya kendiliğinden yeni bir soru yöneltmedikçe yeni bir konu ortaya atılıyordu.

Bir defasında, “Ben doğmadan önce neredeydim?” sorusunu¹ ortaya attıktan sonra, aynı soru “Bir insan nasıl yapılır?” şeklinde tekrar ortaya çıktı ve onun o basmakalıp tarzıyla neredeyse her gün tekrarlandı. Sorunun böyle sabit bir şekilde tekrarlanmasının onun zekâsının eksikliğine bağlı olmadığı apaçıktı; çünkü bebeğin annenin kamında büyümesiyle ilgili açıklamaları çok iyi anladığı besbelliydi (o sırada doğrudan sormadığı için bu konuda babanın rolünden bahsedilmedi). Onun bu soruyu sık sık tekrarlamasını belirleyen etken, belli bir acı, kabul etmeye karşı (hakikati bulma arzusuyla çatışan) isteksizlikti. Bu da onun, konuşma başlar başlamaz dalgınlık ve bir şekilde utangaç davranışlar sergilemesi ve kendi başladığı konuyu yarıda bırakmak için bariz bir gayret göstermesi gibi tavırlarıyla belli oluyordu. Kısa zaman sonra Fritz bu soruyu annesine ve bana sormaktan vazgeçip, bakıcıya (bakıcı bundan kısa süre sonra ayrıldı) ve ağabeyine yöneltti. Onların, “Bebekleri leylekler getirdi” ve “Tanrı insanı yarattı” gibi cevapları onu birkaç gün tatmin etti ve sonunda annesinin gerçeği anlatan cevabını kabullenmekte daha cesaretlenmiş görünerek, “Bir kişi nasıl yapılır?” sorusuyla tekrar ona döndü.²

Onun, “Bir kişi nasıl yapılır?” sorusuna karşılık annesi, daha önce defalarca yapmış olduğu açıklamayı bir kere daha tekrarladı. Bu defa daha konuşkan bir biçimde annesine, dadının ona bebeği leyleğin getirdiğini anlattığını (bunu daha önce başkasından da duymuş olmalı) söyledi. Anne, “Bu sadece bir masal” dedi. “L. çocukları bana Paskalya Paskalya tavşanının gelmediğini, bahçedeki şeyleri dadının sakladığını söylediler.”³ “Doğru söylemişler,” diye cevapladı anne. “Paskalya tavşanı diye bir şey yoktur, değil mi?.. Bu sadece bir masal mı?” “Evet tabii.” “Ve Noel Baba da yoktur değil mi?” “Hayır o da yoktur”. “Peki ağacı kim getirir ve süsler?” “Anneler, babalar.” “Ve melekler de yoktur değil mi? O da sadece bir masal,” “Melekler de yoktur, bu da sadece bir masal.”

¹ Bu soruya ağabeylerinden birinin ya da ablasının kazara söylediği bir şey neden oldu. Bir vesileyle ona, “O sırada sen doğmamıştın” demişlerdi. Bundan haberdar edilmesinin hemen arkasından Fritz o sırada orada olduğunu söyleyerek tekrar tekrar memnuniyetini ifade etti: Bunun, onun “her zaman orada olmadığıyla” ilgili acı verici hislerine dayandığı görülüyordu. Bununla beraber, bu soruyu sormasına sebep olan şeyin yalnızca bundan ibaret olmadığı da açıktı, çünkü çok kısa bir süre sonra soru, “Bir insan nasıl yapılır?” halini aldı. Dört yıl üç aylıkken başka bir soru sık sık tekrarlanmaya başladı. “Babaya niçin ihtiyaç var?” diye soruyordu ve daha seyrek olarak da “Anneye niçin ihtiyaç var?” diyordu. Bu soruya verilen cevap, o sırada ne anlama geldiği anlaşılmamış da olsa, “Babaya, sizi sevmesi ve size bakması için ihtiyaç vardır” şeklindeydi. Bunun tatmin edici olmadığı görülüyordu, daha sonra yavaş yavaş vazgeçinceye kadar sık sık bu soruyu tekrarladı.

² Aynı zamanda, dünyaya gelme üzerine sorduğu soruların öncesinde birçok defa tartışılmış olan bazı başka fikirleri de kavradı, ama bunların da tam olarak açıklığa kavuşmadığı ortadaydı. Hatta fikirlerini bir şekilde savunmanın yollarını da aradı. Örneğin, Paskalya tavşanının varlığını, L. çocuklarının da (oyun arkadaşları) ona sahip olduğunu söyleyerek ispatlamaya çalıştı, ayrıca kendisi de çayırda uzaktan cini görmüştü. Onu, gördüğünü sandığı şeyin aslında bir tay olduğuna ikna etmek, cine inancının temelini sarsmaya çalışmaktan daha kolaydı.

³ Paskalya tavşanı konusunda yalnızca L. çocuklarının verdiği bilgi sayesinde ikna olduğu (her ne kadar onlar çoğunlukla yanlış şeyler söylemiş olsalar da) çok açıktı. Belki de onu “Bir insan nasıl yapılır?” sorusuna verilen çok sık talep edilen ama henüz sınıflandırılmayan cevabı daha etraflıca araştırmaya kışkırtan da buydu.

Bu bilgi kolay hazmedililir değildi belli ki, zira bu konuşmanın sonunda, kısa bir duraklamadan sonra, “Ama çilingirler vardır değil mi? Onlar gerçektir değil mi? Yoksa kutuları kim yapardı?” dedi. İki gün sonra, Bayan L.yi annesi, çocuklarını da kız ve erkek kardeşleri olarak seçtiğini söyleyerek anne babaları değiştirmeye girişiminde bulundu ve bu düzenlemeyi bütün bir öğleden sonra sürdürdü. Akşam pışmanlıkla eve döndü.⁴ Ertesi gün bir sabah öpücüğünden hemen sonra annesine, “Anne, lütfen, sen nasıl dünyaya geldin?” diye sordu. Bu da onun anne babasını değiştirmek düşüncesiyle, bundan önceki, sindirilmesi çok zor olan aydınlanma arasında nedensel bir ilişki olduğunu gösteriyordu.

Daha sonra, tekrar tekrar aynı konuya dönerek, bu konuyla ilgilenmenin onu ziyadesiyle memnun ettiğini de gösterdi. Köpeklerde bunun nasıl olduğunu soruşturdu. Sonra bana, geçenlerde “kırk bir yumurtanın içini gözetlediğini,” ama civciv göremediğini anlattı. Ona, tavuk ve insan yavrusunun farklılığını ve ikincisinin, dışarı çıkacak kuvvete erişinceye kadar anne bedeninin sıcaklığı içinde kaldığını açıkladım. Bariz bir şekilde memnun oldu ve “Ama o zaman bebeği annenin karnında kim besliyor?” diye sordu.

Ertesi gün, “İnsanlar nasıl büyür?” diye sordu. Ona, tanıdığı küçük bir çocuğu örnek gösterip, kendisi, ağabeyi ve babası gibi, büyümenin farklı basamaklarındaki kişilerden başka örnekler verdiğim zaman, “Bunların hepsini biliyorum, ama gene de bir insan nasıl büyüyor?” dedi.

Akşam itaatsizliğinden dolayı azarlandı. Bundan rahatsız oldu ve annesiyle arasını düzeltmeye gayret etti. “Ben yarın, ertesi gün ve ondan sonraki gün uslu olacağım...” derken birden durdu, bir an düşündü ve “Lütfen söyler misin anne, gün geldikten sonra ne kadar devam eder?” dedi. Annesi ona tam olarak ne demek istediğini sorduğunda, “Yeni gün geldiğinde ne kadar zaman olur?” ve hemen arkasından, “Anne, gece daima bir önceki güne ait değil midir ve sabah erken saatler de yeniden yeni gün değil midir?” diye tekrarladı.⁵ Annesi bir şey almaya gitti ve geldiğinde onu kendi kendine şarkı söylerken buldu. Odaya girince o, şarkı söylemeyi bırakıp annesine çok yakından baktı ve “Eğer sen şimdi bana şarkı söylemememi söyleseydin, ben şarkı söylemeyi kesmeliydim değil mi?” dedi. Annesi ona, böyle bir şeyi asla söylemeyeceğini; çünkü onun, belli bir sebeple izin verilemeyecek şeyleri yapmak dışında, istediği her şeyi her zaman yapabileceğini örnekler vererek anlattığında, ikna olmuş göründü.

Tanrı'nın varlığı hakkında konuşma

Ertesi gün hava yağmurluydu. Fritz buna üzüldü, çünkü bahçede oynamak istiyordu ve annesine, “Tann yağmuru ne kadar yağdıracağını kesin olarak biliyor mu?” diye sordu. Anne, yağmurun bulutlardan geldiğini, Tann'nın yağdırmadığını söyledi ve ona nasıl olduğunu anlattı. Ertesi gün Fritz annesini, uzun zamandır vazgeçmiş olduğu bir soruyla karşıladı. “Bir insan nasıl yapılır?” Annesi onun bir önceki konuşmada tam olarak neyi anlamadığını keşfetmeye çalıştığında, “Büyümekle ilgili” dedi. Anne bir kere daha, küçük

⁴ Bundan aşağı yukarı iki yıl önce evden kaçmıştı, ama bunu niçin yaptığı keşfedilememişti. Bir saatçi dükkanının önünde dikkatle vitrinde sergilenenleri seyrederken bulunmuştu.

⁵ Onun için daha önce anlaşılması çok zor görünen zaman kavramının artık daha anlaşılır olduğu görünüyordu. Bir keresinde, sonu yağmurla tımanaktan birigide zevklenen sıralarda şöyle demişti: “Dün, olmuş olan; bugün, şu anda olan; yarın da gelecek olandır!”

kol ve bacakların, kafanın vs nasıl büyüdüğünü açıklamaya çalıştığında, “Lütfen anne, bu küçük kafa ve küçük göbük ve geri kalan her şey nasıl... nereden geliyor?” diye sordu. Annesinin, bunların, küçük çiçeklerin tomurcukların içinde var olması gibi, küçük yumurtanın içinde minicik olarak zaten var olduğu cevabını vermesi üzerine, daha fazla soru sormadı. Kısa süre sonra annesi onu giydirdiği sırada, “Bir iskemle nasıl yapılır?” diye sordu.⁶ Hemen sonra kendiliğinden, “Yağmuru yapan Tanrı değil mi? Toni (hizmetçi) yağmuru Tanrı’nın yaptığını söyledi,” dedi. Annesinin cevabından sonra, “Tanrı’nın yağmuru yaptığı sadece bir masal mı?” dedi. Annesinin onayladığını gösteren cevabı üzerine, “Ama gerçekten de Tanrı var mı?” diye devam etti. Annesi, Tanrı’yı hiçbir zaman görmediğini söyleyerek onu biraz kaçamak bir şekilde cevapladı. “Kimse onu görmez, ama o gerçekten de yukarıda, gökyüzünde midir?” “Gökte sadece hava ve bulutlar vardır.” Fritz, “Ama gerçekten de Tanrı var mı?” diye yeniden sordu. Kaçmaya imkân yoktu; annesi kararını verdi ve “Hayır çocuğum! Gerçek değil” dedi. “Ama anne, eğer büyümüş bir insan Tanrı’nın gerçek olduğunu ve gökte yaşadığını söylerse, o zaman bile doğru değil midir?” Anne, pek çok büyümüş kişinin de bu konuda tam olarak bir şey bilmediğini ve doğruyu söyleyemeyeceğini ifade etti. Kahvaltısını bitiren Fritz bahçeye bakan kapının önünde durdu ve dışarı baktı. Çok düşünceliydi. Birdenbire, “Anne, ne varsa görürüm ve ne görürörsam o gerçekten vardır değil mi?” diye sordu. “Güneş ve bahçeyi görüyorum, ama Marie Teyze’nin evini göremiyorum” dedi ve “Anne, sen de onun evini göremiyorsun değil mi?” diye sordu, annesinin göremediğini söylemesi onu rahatlatmış. Hemen arkasından yine sormaya başladı, “Anne, güneş oraya nasıl gitti?” Annesi biraz düşünceli bir şekilde, “Biliyor musun bu çok çok uzun bir zaman önce oldu...” dediği zaman, “Evet ama ne kadar zaman önce, o nasıl yukarıya gitti?..”

Burada çocuğun Tanrı’nın varlığına ilişkin soruları karşısında annenin tereddütlü davranışını açıklamam gerekir. Anne bir ateisttir. Ama yine de bu inancını büyük çocuklarını yetiştirirken ortaya koymamıştı. Çocuklar herhangi bir dini eğitimden tamamiyle bağımsız olarak yetiştirilmişlerdi ve onlara Tanrı’yla ilgili çok az şey anlatılmıştı, bununla birlikte, çevreleri tarafından (okul vs) verilen hazır bilgiler hiçbir zaman anneleri tarafından yadsınmamıştı. Dolayısıyla, çok az konuşulmuş olsa da, çocuklar için Tanrı üstü kapalı bir şekilde vardı ve zihinlerindeki belli başlı kavramların arasında bir yer işgal ediyordu. Kocasını çocukların eğitiminde Tanrı düşüncesini onaylayarak panteist bir Tanrısal kavramını benimseyordu, ama bu meselede anne baba arasında kesin bir şey kararlaştırılmamıştı. Gün içinde, annenin bu konuyu babayla konuşmasına fırsat kalmadan, küçük çocuk o akşam birdenbire babaya, “Baba, gerçekten Tanrı var mı?” diye sorunca, baba “Evet” deyiverdi. Fritz çabucak, “Ama annem gerçekten Tanrı’nın olmadığını söylemişti,” dedi. Tam bu sırada anne içeri girdi, hemen ona, “Lütfen anne, babam gerçekten Tanrı vardır diyor, var mıdır?” diye sordu. Anne doğal olarak şaşaladı ve “Ben onu hiçbir zaman görmedim, var olduğuna da inanmıyorum,” dedi. Bu noktada eşi yardımına yetişti ve “Bak Fritz, hiç kim-

⁶ Sonraları bu soruyu, büyümekle ilgili anlamakta zorlandığı ayrıntıların tartışıldığı zamanlarda tekrarladı. “Bir iskemle nasıl yapılır?” sorusunu ve iyice aşına olduğu için artık verilmeyen cevabı, her yeni duyduğunun gerçekliğini ölçmede ya da karşılaştırmada kullanıyor gibiydi. Fritz “gerçekten” kelimesini de aynı amaçla kullanıyordu ve bu yer değiştirmeyle “Bir iskemle nasıl yapılır?” sorusunun kullanımı azaldı ve yavaş yavaş sona erdi.

se Tann'ı görmeyi, onun için de bazı insanlar var olduğuna, bazıları da var olmadığına inanır," diyerek durumu kurtardı. "Ben Tann'ın var olduğuna inanıyorum, ama annen olmadığına inanıyor." O ana kadar büyük bir endişeyle önce birine sonra ötekine bakmakta olan Fritz, şimdi neşeye, "Ben de Tann'ın olmadığını düşünüyorum" diye açıkladı. Bununla beraber, kısa bir aradan sonra, görünüşe bakılırsa yine de şüphe dolu olarak, "Anne lütfen, eğer Tann varsa o gökte mi yaşıyor?" diye sordu. Annesinin gökte yalnızca hava ve bulutlar olduğunu tekrar etmesi üzerine sevinçli ve kararlı bir şekilde, "Ben de Tann'ın olmadığına inanıyorum" diye tekrarladı. Hemen arkasından, "Ama elektrikli arabalar gerçektir ve trenler de vardır... Ben bir keresinde onlardan birinin içindeydim, bir keresinde anneanneme gittiğimde ve bir kere de Eye gittiğim zaman" dedi.

Tann'yla ilgili soruların bu beklenmedik ve kendiliğinden çözümü, çocuğu annesi ve babasının önemli meseleler hakkında farklı düşüncelere sahip olabileceği konusunda (daha önce hiç olmadığı şekilde) bir saptama yapmasına olanak sağlaması açısından, belki de anne babanın aşırı otoritesinin azalması, onların her şeye kadir ve her şeyi bilir olduklarına dair düşüncenin zayıflaması gibi bir yarar sağlamıştı. Bu otorite zayıflaması çocuğun içinde belli bir güvensizlik duygusu oluşturabilir, ama bunun kolayca üstesinden gelinebileceğini düşünüyorum, çünkü yine de ona destek hissi sağlayacak miktarda otorite kalır; ben de genel olarak onun davranışlarında ne güvensizlik hissi ne de anne baba-dan herhangi birine karşı güveninin kırılması gibi bir etkilenme gözlemledim. Gene de, hemen hemen iki hafta sonra bununla ilgili olabilecek küçük bir söz sarf edildi. Bir yürüyüş sırasında ablası ondan birine saati sormasını istedi. O, "Bir beye mi yoksa hanıma mı sorayım?" diye sordu. Ona herhangi birine sormasının sonucu değiştirmeyeceği söylendi. "Ama ya eğer bey saatin on iki olduğunu ve hanım da biri çeyrek geçtiğini söylerse?" dedi düşünceli bir şekilde.

Tann'ın varlığıyla ilgili bu konuşmayı takip eden altı hafta, bana belli bir dönemin sonucu ve dönüm noktasının şekillendiği süre olarak göründü. Bu dönem boyunca ve ondan bu yana, çocuğun zekâ gelişiminin çok fazla uyarıldığını ve bundan dolayı hem yorulmuş hem de yön bakımından değiştiğini fark ettim ve çocuk kendisini açıkça ifade edebildiğinden beri, bu çeşit bir gelişim (daha önceki koşullarla karşılaştırılırsa) onun zihin gelişiminde üç ayrı dönemi ayırt etmeme olanak sağladı. Doğumla ilgili soruların başlangıcından önceki dönem, bu sorularla başlayan ve Tann fikrinin çözülmesiyle son bulan ikinci dönem ve onu takip ederek şu anda başlayan üçüncü dönem.

Üçüncü dönem

İkinci dönemde çok belirgin olan soru sorma ihtiyacı hiç azalmadı, ama biraz farklı bir yol izledi.

Fritz, şimdi bile doğum konusuna sık sık dönüyordu; ama bu bilgiyi düşüncesinin genel olarak bütününe kattığını gösteren bir yolla dönüyordu. Doğuma ve onunla ilişkili şeylere olan ilgisi, konu hakkında daha az ama daha kesin sorular sormasının gösterdiği gibi, hâlâ kuvvetliydi, ama kesinlikle daha az merak içermektedir. Örneğin, "Bir köpek de annenin karnında büyüyerek mi yapılır?" veya başka bir zaman, "Bir geeyik nasıl büyür? Aynı insan gibi mi büyür?" Bu soruların ilk ikisi yapılmıştı, üçüncüsü ise "Eğer ben annesinin içinde büyür?" diyordu.

Varoluş

“Bir insan nasıl yapılır?” sorusunun yanı sıra, –ki bu soru da bu şekliyle kalmamıştı– genel olarak varoluşa ilişkin bir sorgulama gelişti. Bu haftalarda sormuş olduğu bu türden soru yığınının arasından seçtiklerim şöyledir: Dışların nasıl büyüdüğü, gözlerin (yuvasının içinde) nasıl durduğu, eldeki çizgilerin nasıl yapıldığı, ağaçlar, çiçekler, ormanın vs nasıl büyüdüğü, olmamış kirazların midede olgunlaşıp olgunlaşmayacağı, koparılmış çiçeklerin yeniden ekilip ekilemeyeceği, toplanan olgunlaşmamış çekirdeklerin (tohumların) sonradan olgunlaşıp olgunlaşmayacağı, ilkbaharın nasıl yapıldığı, nehrin nasıl yapıldığı, gemilerin Tuna Nehrinin üzerine nasıl geldiği, tozun nasıl yapıldığı; bundan başka, çeşitli eşya, madde ve gereçlerin yapımıyla ilgili sorular.

Dışkıya ve idrara olan ilgi

Daha ziyade belirli bir alandaki sorular (Bir insan nasıl hareket eder, ayakları nasıl hareket eder, bir şeye nasıl dokunur? Kan onun içine nasıl girer? İnsanın derisi onun üzerine nasıl gelir? Herhangi bir şey nasıl büyür? İnsan nasıl çalışır ve eşyaları yapar vs?) ve bu sorgulamalarını izleme yolu; bunun yanı sıra, her şeyin nasıl yapıldığıyla ilgili, sürekli ifade ettiği öğrenme ihtiyacı ve onların (dolap, su tesisatı, borular, tabanca) iç mekanizmalarını öğrenmekle ilgili bütün bu merak, bana onun, en dipte ilgisini çeken esas şeyi incelemek, daha derinlerdekine nüfuz etmek ihtiyacı olarak görünüyor. Çocuğun doğumunda babanın rolüne duyulan bu bilinçdışı merak (ki Fritz bu konuda doğrudan bir dışavurum henüz göstermemişti) belki bu yoğunlaşmadan ve derinleşmeden kısmen sorumlu olabilir. Bu, bir süre boyunca epey öne çıkan başka türde bir soruda da kendini gösterdi; daha önce hiç sözüne etmemiş olduğu bu konu, cinsiyetler arasındaki farklılıkla ilgili gerçek bir sorgulamaydı. Bu dönemde annesi, kız kardeşi ve benim her zaman kız olup olmadığımız, bütün kadınların küçükken de kız olup olmadıkları, –kendisinin hiçbir zaman mı bir kız olmadığı–⁷, babasının küçükken de bir oğlan olup olmadığı, herkesin ve her babanın başlangıçta küçük olup olmadığı soruları tekrar tekrar nüksetti; dünyaya gelme meselesi onun için daha gerçek bir hale gelince, bir defasında babasına, onun da annesinin içinde büyüüp büyümediğini sordu, “karnının içinde” demişti; hatası düzeltildiği halde zaman zaman kullandığı bir deyimdi bu.* Dışkı, idrar ve onlarla ilişkili her şey karşısında sürekli sergilediği sevecen ilgi çok etkin olarak kaldı ve onlardan zevk aldığını her fırsatta açıkça gösterdi. Fritz wiwi’sine (penisine) o sırada bayıldığı bir ev hayvanının ismini verdi; onu “pipatsch” diye ve sık sık “pipi” diye isimlendirdi.⁸ Bir keresinde babasının bastonunu bacaklarının arasında tutup babasına, “Baba bak ne büyük bir wiwi’m var,” dedi. Kısa bir süre boyunca şekli, rengi ve miktarına çok fazla dikkatini vererek, sık sık güzel, iyi “kakis”inden (dışkı) söz etti.

⁷ Üç yaşlarında, mücevherlere, özellikle annesininkilere özel bir ilgi gösterdi (bu ilgi halen devam ediyor); tekrar tekrar, “Ben bir hanım olduğum zaman hemen üç broş takacağım,” diyordu. Sık sık da, “Ben anne olduğum zaman...” derdi.

⁸ Üç yaşındayken bir gün büyük erkek kardeşini banyoda çıplak gördü ve müthiş bir sevinçle “Karl’ın da pipisi var!” diye bağırarak sonra da ağabeyine “Sizden önce var mıydı? Benim de pipisi var mı?” dedi.

* Rahim sözcüğünün yerine karın, mide veya göbeği kullanması –ç.n.

Bir keresinde rahatsızlığından dolayı, her zaman güçlü bir şekilde itiraz ettiği, onun için son derece alışılmadık bir işlem olan lavman yapılmak zorunda kalmıştı. Fritz ilaç içmekte, özellikle de hap şeklinde olanları almakta zorluk çekiyordu. Katı yerine sulu dışkı çıktığını fark edince çok şaşırıldı. “Kaki”nin şimdi önden mi geldiğini, yoksa onun wiwi suyu mu olduğunu sordu. Ona bunun her zamanki gibi olduğunu, yalnızca sıvı şeklinde olduğunu açıklanması üzerine, “Kızlarınkı ile aynı mı? Seninkile de aynı mı?” diye sordu.

Başka bir sefer bağırsakların işleviyle ilgili konuşurken –annesi ona bunun lavmanla olan ilişkisini açıklamıştı– “kakis”in geldiği delikle ilgili sorular sordu. Bir yandan da bana, yakınlarda bu deliğe bakmış olduğunu ya da bakmak istediğini anlattı.

Tuvalet kâğıdının diğer kişiler için de olup olmadığını sordu. Sonra, “Anne sen de ‘kakis’ yapıyorsun değil mi?” dedi. Annesi onaylayınca, “Çünkü eğer sen ‘kakis’ yapmasaydın dünyada hiç kimse yapmayacaktı değil mi?” dedi. Bununla ilişkili olarak, köpeklerin ve diğer bütün hayvanların “kakis”inin rengi ve büyüklüğü hakkında konuştu ve kendininkini onlarla kıyasladı. Bezelye ayıklamaya yardım ediyordu, bu işi lavmanın yerine koyarak, popoyu (kabuğu) açtığını ve “kakis”i (bezelyeleri) dışarı çıkardığını söyledi.

Gerçeklik hissi

Soru sorma döneminin başlamasıyla beraber Fritz’in pratik zekâsı (daha önce de belirtil-diği gibi, doğumla ilgili sorulardan önce zekâsı çok az gelişmişti ve yaşlılarıyla karşılaştı-rıldığında onlardan geri kalıyordu) çok büyük bir gelişme gösterdi. Bastırmaya olan eği-limiyle mücadelesi devam ederken, büyük bir zorlukla, ama bu yüzden de daha büyük bir canlılıkla, gerçeği yansıtan fikirlerle gerçeği yansıtmayan fikirleri birbirlerinden ayırt edebildi; daha sonra, her şeyi bu bakış açısıyla inceleme ihtiyacını sergiledi. Bu ikinci dö-nemin bitişinden beri, özellikle çoktandır tanıdığı, tekrar tekrar yaptığı ve gözlemlediği şeyleri kanıtlamadaki ve etkinliklerinin gerçekliğini sorgulamadaki gayreti de öne çıktı. Bu yolla, yine kendi ulaşabildiği sonuçlardan kendi bağımsız yargısını elde edebiliyordu.

Belli sorular ve kesinlikler

Örneğin, Fritz sert ekmekten bir parça yedi ve “Ekmek çok sert” dedi. Ekmeği yedikten sonra, “Ben de çok sert ekmek yiyebilirim” dedi. Bana, mutfakta üzerinde yemek pişirilen şeyin isminin ne olduğunu sordu (kelimeyi unutmuştu). Ona bunu söylediğimde, “Ona fırın denir, çünkü o fırındır. Ben Fritz diye çağnıyorum, çünkü ben Fritz’im. Sen teyze diye çağnlıyorsun, çünkü sen teyzesin,” diye ifade etti. Yemekte bir parçayı iyice çiğne-memişti, bu nedenle yutamadı. Yemeğe devam ederken, “Aşağı inemedi, çünkü ben çiğ-nemedim,” dedi. Hemen arkasından da, “Bir kişi yiyebilir, çünkü çiğner” dedi. Kahvaltı-dan sonra, “Ben çayın şekerini karıştırdığım zaman o benim mideme gider,” dedi. Ben, “Bu kesin mi?” diye sorduğumda, “Evet, çünkü fincanda kalmıyor ve benim ağzımın içi-ne gidiyor,” dedi.

Bu şekilde elde edilen kesinlikler ve gerçekler, ona yeni vakaların ve yeni fikirlerin ayrıntılarıyla incelenmeleri için belli bir biçimde başvuru bir örnek olarak yardımcı oluyordu. Zekâsı yeni kavramları incelemeye ve önceden bildiği kavramları göz önünde bulundurarak diğerleriyle karşılaştırmaya çalışırken, Fritz daha önce elde ettiği bulguları yakından incelemeye, kaydetmeye ve yeni fikirler edinmeye yönelmişti.

“Gerçek”, “Gerçek olmayan” gibi, daha önce kullanma alışkanlığının olduğu kelimeler şimdi daha önce kullanıldığı şekilden farklı bir anlam kazanmıştı. Leylek masallarının, Paskalya tavşanının vs peri masalları olduklarını kabul ettikten ve anneden doğmuş olmanın daha az güzel, ama daha akla yakın ve gerçek olduğuna karar verdikten hemen sonra, “Ama çilingirler gerçektir değil mi, yoksa kutuları kim yapardı?” dedi. Bir başka sefer, Fritz, kendisine inanılmaz ve anlaşılmaz görünen tümgüçlü ve her şeyi bilen bir varlığa inanmaya zorlanmaktan kurtulduktan sonra, “Ben ne olduğunu görürüm, değil mi?... ve birinin gördüğü şey gerçektir. Ben güneşi, bahçeyi vs görüyorum” dedi. Dolayısıyla, bu “gerçek” şeyler, onun için, onun bütün gözle görülebilir, doğru şeyleri yalnızca arzularla ve düşlemlerde olabileceklerden (güzel olsa da, ne yazık ki doğru, “gerçek” değil) ayırt edebilmesini sağlayan temel bir anlam kazandı. “Gerçeklik ilkesi”⁹ onun içinde yerleşmişti. Babası ve annesiyle olan konuşmasından sonra, annesinin inançsızlığını seçmişti ve “Elektrikli arabalar gerçektir, trenler de, çünkü ben onların içine binmiştim,” dedi. İlk başta dokunulabilir şeylerde, hakikate olan bağlılığı nedeniyle tepki duyduğu belirsiz ve şüpheli şeyleri de ölçmeye yarayan bir standart geliştirdi. Onları somut, fiziksel şeylerle karşılaştırarak ölçmekle başladı, ama “Ben güneşi ve bahçeyi görüyorum, ama Marie Teyze’nin evini görmüyorum, gene de o vardır değil mi?” derken, yalnızca görünenin geçerliliğini düşünülünün geçerliliğine dönüştürme yolunda bir adım da atmış oldu. O bunu, o sıradaki zihinsel gelişiminde aydınlatıcı olan ve dolayısıyla kabullenebileceği şeyi “gerçek” olarak kurarak yapmıştı.

İkinci dönemde oluşan, Fritz’in gerçeklik hissinin kuvvetle uyanılması ve gelişimi, üçüncü dönemde de azalmadan devam etti; ama şüphesiz, esasen yeni elde edilen gerçeklerin birikmesi sonucunda, yenilerin gelişimi ve daha önce kazanılanların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve bilgiye dönüştürülmesi şeklinde oldu bu. Aşağıdaki örnekler onun bu dönemde ortaya attığı sözlerden ve sorulardan alındı. Tanrı hakkındaki konuşmadan hemen sonra, bir gün yataktan kaldırılırken annesine, L. kızlarından birinin ona, yürüyebilen bir porselen bebek gördüğünü anlattığını söyledi. Annesinin ona bu tür bilgilerin nasıl adlandırıldığını sorması üzerine de gülerek “masal” diye cevapladı. Annesi ona kahvaltısını getirdiğinde hemen “Ama kahvaltı gerçektir, akşam yemeği de gerçektir öyle değil mi?” dedi. Kiraz yemesi meyveler henüz tam olgunlaşmadıkları için yasaklanınca, “Şimdi yaz değil mi? Ama kirazlar yazın olgun olurlar!” dedi. Gün içerisinde ona, başkaları ona vurursa onun da karşılığında vurmasının doğru olacağı söylenmişti. (O kadar nazik ve sakindi ki, ağabeyi böyle bir öğüt vermek gereğini duymuştu.) Akşam annesine, “Anne lütfen, eğer bir köpek beni ısırırsa ben de onu ısırabilir miyim?” diye sordu. Ağabeyi bir bardak suyu bardağın eğimli olan kenarının üstünde durdurmaya çalıştığı için su dökülmüştü. Fritz, “Bardak sınırda duramaz” dedi. (Genelde bütün belirlenmiş kenarları, köşeleri, mesela bir diz eklemi-ni “sınır” olarak isimlendiriyordu). “Anne eğer ben bardağı sınıra koymak istersem, onu dökmek istiyorum demektir, değil mi?” dedi. İçtenlikle ve sıkça ifade ettiği bir arzusu, müt-hiş sıcaklarda bahçede-yken üzerindeki tek giyim eşyası olan küçük şortunu çıkarmak ve ta-mamen çıplak kalmaktı. Annesi, bunu niçin yapamayacağıyla ilgili ikna edici bir sebep bulamadığı için, ona sadece çok küçük çocukların çıplak olabileceklerini, onun oyun arkadaş-

ları olan L. çocuklarının da doğru olmadığı için dışarı çıplak çıkmadıklarını söyledi. Bunun üzerine, "Lütfen bana izin ver, böylece L. çocukları benim çıplak olduğumu söyleyecekler ve onlara da izin verilecek ve böylece ben de çıplak kalabileceğim" diye yalvardı. Ayrıca, bu sırada Fritz, artık para meselelerini kavramakla kalmıyor, ilgi de gösteriyordu.¹⁰ Devamlı olarak, birinin yaptığı iş karşılığında, dükkânda sattığı şeyler karşılığında para kazandığını, babanın yaptığı iş için para aldığını; ama kendisi için yapılana da para ödemesi gerektiğini ilan ediyordu. Annesine evde yaptığı işler (ev işleri) için para alıp almadığını da sordu. Yine bir keresinde, o sırada onlarda olmayan bir şey için yalvardığında, "Hâlâ mı savaş var?" diye sordu. Ona, bazı şeyler hâlâ yeterli miktarda olmadığından pahalı olduğu ve bu nedenle satın alınmasının güç olduğu açıklandığında, "Az oldukları için mi pahalı?" diye sordu. Daha sonra, örneğin hangilerinin ucuz hangilerinin pahalı olduğunu öğrenmek istedi. Bir keresinde de, "Biri eğer bir hediye verirse karşılığında bir şey almaz değil mi?" diye sordu.

Haklarının kesinleşmesi. İstiyorum, mecburum, hakkım var, gücüm var.

Fritz, haklarının ve güçlerinin sınırlarının net bir şekilde tanımlanmasına ihtiyaç duyduğunu da açıkça belli etti. Buna, "Yeni gün daima ne kadar zaman sonra yeniden gelecek?" sorusunu sorduğu günün akşamı, annesine eğer o yasaklarsa şarkısını kesmek zorunda olup olmadığını sorarak başladı. Annesinin mümkün olduğunca her istediğini yapmasına izin vereceğini söylemesiyle güven duydu ve hemen memnuniyetini çok canlı bir şekilde gösterip bir şeyin ne zaman olabileceği veya olamayacağını örneklerle anlamaya gayret etti. Birkaç gün sonra babası, uslu olduğu takdirde ona ait olacağını söylediği bir oyuncak aldı. Bunu bana anlattı ve "Hiç kimse bana ait bir şeyi benden alamaz, hatta annem babam bile değil mi?" diye sordu ve ben aynı fikirde olduğumu söyleyince çok memnun oldu. Aynı gün annesine, (aşağı yukarı annesinin kullandığı kelimeleri kullanarak) "Anne, sen bir sebep olmadan bana bazı şeyleri yapmamı yasaklamazsın değil mi?" diye sordu. Bir keresinde kız kardeşine, "Ben gücümün yettiği her şeyi yapabilirim – aklımın yettiği ve izin verilen her şeyi," dedi. Başka bir zaman bana, "Ben istediğim her şeyi yapabilirim, yalnızca yaramazlık olmamalı değil mi?" diye sordu. Sonra buna ilaveten sofrada, "O zaman ben asla yaramazca yemek yiyemez miyim?" diye sordu. Zaten çok sık yaramazca yemek yemiş olduğu söylenerek avutulmasından sonra, "Peki ben artık asla yaramazca yemek yiyemeyecek miyim?" dedi.¹¹ Oyunda ya da diğer zamanlarda yapmayı sevdiği şeylerle ilgili olarak sık sık, "Bunu yaparım, değil mi – çünkü istiyorum," diyordu. Bu haftalar boyunca onun, istiyorum, zorundayım, hakkım var, gücüm var ifadelerinin anlamına tamamiyle hâkim olduğu gayet açıktı. Kafesin kapısı açıldığında dışarı fırlayan oyun-

¹⁰ Fritz'in ketlenmelerini açıkça ortadan kaldıran ve karmaşalarını daha bilinçli hale getiren bilgilendirme, paraya karşı şimdi ortaya çıkan bu ilgi ve kavrayışın oluşmasına neden olmuş olabilir. Bugüne kadar, dışkılara olan sevgisini [*coprophilia* –ç.n.] çok açık bir şekilde ifade etmişse de, o sırada bastırmaları ortadan kaldırmaya yönelik genel eğilim kendisini anal erotizm alanında da gösteriyor ve bu eğilimin yüceltilmesine –paraya yönelmesine– imkân veriyordu.

¹¹ Fritz, hiç olmazsa bir kerecik yeniden yaramaz olması için kız kardeşine sürekli yalvarıyor ve bunun için onu daha çok seveceğine söz veriyordu. Babasının ve annesinin zaman zaman yaptıkları hataları bilmek de onu çok hoşnut ediyordu ve bir keresinde böyle bir fırsat çıktığında, "Bir anne de eşyalarını kaybedebilir değil mi?" demişti.

cak horoz için, “Horoz dışarı fırlıyor, çünkü o bunu yapmak zorunda,” dedi. Kedilerin becerilerinden bahsedildiği sırada, bir kedinin dama tırmanabileceği söylendiğinde, “Ne zaman isterse” diye ekledi. Bir kaz gördü ve onun koşup koşamayacağını sordu. Tam o sırada kaz koşmaya başladı. “Ben söyledim için mi koşmaya başladı?” diye sordu. Yanıtına itiraz edilince, “Çünkü o istedi” diye devam etti.

Tümgüçlülük hissi

Fritz’in daha önceki aylarda dikkati çekecek derecede belirgin olan “tümgüçlülük hissi”nin azalması, bence, ikinci dönem boyunca yerleşmiş olan, ama o zamandan beri daha da belirgin bir biçimde ilerleyen “gerçeklik anlayışının” önemli ölçüde gelişimiyle yakından ilgiliydi. Fritz çeşitli fırsatlarda kendi gücünün sınırlarını bildiğini göstermişti, hâlâ da gösteriyordu; aynı zamanda, çevresine karşı daha az talepkâr olmaya başlamıştı. Bununla birlikte, sorulan ve söyledikleri, gelişen gerçeklik kavrayışıyla kökleri derinde olan tümgüçlülük duyguları arasında –gerçeklik ilkesi ile haz ilkesi arasında da denebilir– çoğu kez bir uzlaşmanın oluşumuna doğru giden, ama zaman zaman da haz ilkesinin yararına sonuçlanan mücadelenin şiddetini yitirmekle beraber halen devam ettiğini tekrar tekrar gösteriyordu. Bu çıkarsamayı gösteren bazı soru ve ifade örnekleri vereceğim. Paskalya tavşanı vs meselesini hallettiği günden bir gün sonra, bana Noel ağacının anne babası tarafından nasıl düzenlendiğini ve ağacın yapay mı, yoksa gerçekten büyüyen bir ağaç mı olduğunu sordu. Sonra, anne babası Noel zamanı ona süsledikleri bir Noel ağaçları ormanı veremezler mi diye sordu.

Aynı gün annesine –yazın gideceği– B. kentini kendisine vermesi için yalvardı, böylece bir an evvel ona sahip olabilecekti.¹² Bir sabah önce kendisine, hava serin olduğu için daha sıcak tutacak giysiler giymesi gerektiği söylenmişti. Daha sonra ağabeyine, “Hava soğuk, o halde kıştır. Kış olduğundan Noel’dir. Bugün Noel arifesi, ağaçlardan azar azar çikolata ve fıstık yiyeceğiz,” dedi.

Arzu etmek

Genellikle imkân dahilinde olan veya olmayan şeyler için arzusunu, bütün kalbiyle ve ısrarlı bir şekilde, çok fazla heyecan ve sabırsızlık göstererek ifade ediyor ve yalvanyordu; başka koşullarda pek sabırsızlık göstermiyordu, zira sakın bir çocuktu.¹³ Örneğin, Amerika’dan konuşulduğu zaman: “Anne lütfen, Amerika’yı görmek istiyorum, ama büyük olduğum zaman değil bir an evvel, şimdi görmek istiyorum.” Fritz, “Büyük olduğum zaman değil, şimdi istiyorum” sözünü, o anki arzusuna karşılık ertelenmiş bir gerçekleşmeyle avutulacağını farz ederek, bir şablon olarak çok sık kullanırdı. Ama şimdi, arzularının gerçekleşebilir veya gerçekleşemez oluşunun ayırımından hiç etkilenmediği görülen tümgüçlülük inancının

¹² Yine bu sırada, mutfakta meşgul olan annesinden, ispanak pişirmesini rica etti, böylece o ispanak patates haline gelecekti.

¹³ Fritz sevgisini gösterirken, özellikle annesine karşı, ama çevresindeki diğer insanlara da karşı çok sevecendi. Bazen hiddetlenebiliyordu, ama genellikle saldırgan değil munis bir çocuktu. Kısa bir zamandan beri sorulannın yoğunluğunda belli bir duygusal öge vardı. Aşağı yukarı bir yaş dokuz aylıkken, babasına olan sevgisini abartarak göstermişti. O zamanlar açıkça, babasını annesinden daha çok seviyordu. Bundan birkaç ay önce, babası hemen hemen bir yıl süren yokluğunun ardından eve dönmüştü.

çok belirgin olduğu zaman bile, onların ifadesinde imkâna ve gerçeğe uyum gösteriyordu.

Fritz gözünün açılmasına neden olan konuşmanın ertesi günü, (Paskalya tavşanı, ley-lek vs) Noel ağacı ormanının ve B. kentinin kendisine verilmesini isterken, muhtemelen anne babasının tümgüçlülüğünün derecesini bulmaya çalışıyordu; yanılısamlarının kayıpla anne babanın tümgüçlülüğü epey zedelenmişti, ama yine de devam ediyordu. Diğer yandan, bana B.den ne kadar güzel şeyler getireceğini söylerken, daima “eğer yapabilirsem”, “yapabildiğimce” diye ekliyordu; halbuki daha önce arzularını ve vaatlerini (büyüdüğünde bana ve başkalarına vereceği her şey) belirtirken imkânlı-imkânsız ayrımından en ufak bir şekilde etkilenmiyordu. Artık, bilmediği ustalık veya el becerilerinden (örneğin kitap ciltleme) bahsedilirken, o işi yapamayacağını söylüyor ve öğrenmesi için izin verilmesini rica ediyor. Gelgelelim sık sık, ufacık bir olay tümgüçlülük inancını etkin hale getiriyordu; örneğin makinelerle bir mühendis gibi çalışabileceğini, çünkü arkadaşındaki küçük oyuncak makinenin nasıl çalıştığını öğrendiğini açıkladığı veya bir şeyi bilmediğini kabullenirken “eğer bana doğru dürüst gösterilseydi bilebilirdim” diye ilave ettiği zamanlar. Böyle durumlarda sık sık, babasının bunu bilip bilmediğini araştırıyordu. Bu çiftdeğerli bir durumu açıkça gösteriyordu. Babasının ve annesinin bilmedikleri yanıtını alınca bazen hoşnut olduğu görülürken, kimi zaman da bu bilgiden hoşlanmayıp değiştirmeye, aksini ispatlamaya çalışıyordu. Bir keresinde hizmetçi, Fritz’in onun her şeyi bilip bilmediğiyle ilgili sorusunu, “Evet” diye yanıtlamıştı. Daha sonra bu iddiadan vazgeçmiş olmasına rağmen, Fritz hâlâ, kendisini inandırdığı onun o ilk “her şeyi bilme” iddiasına bağlı kalmasını sağlamak için, bu becerisiyle ilgili pohpohlayıcı sözlerle aynı soruyu yöneltiyordu. Anne ve babasının da bazı şeyleri yapamadığı söylendiği ve buna inanmanın onu mutlu etmediği zamanlarda (hizmetçinin anne babasından çok daha az şey bildiği konusunda her seferinde ikna edilmişken gene de) “Toni her şeyi bilir” ifadesine bir ya da iki defa başvurmuştu. Bir keresinde benden sokaktaki bir su girişinin kapağını açmamı rica etmişti, çünkü içerisini görmek istiyordu. Kapağı kaldıramayacağımı ve yerine koyamayacağımı söyleyince, “Ama dünyada sadece kendisi, ailesi ve L. ailesi kalırsa böyle şeyleri kimin yapacağını” sorarak bu itirazı savuşturma yolunu araştırdı. Bir keresinde annesine bir sinek yakaladığını söyledi ve “Sinek yakalamasını öğrendim,” diye ekledi. Annesi bunu nasıl öğrendiğini sordu. “Bir tanesini yakalamaya çalıştım ve başardım ve şimdi nasıl yapıldığını biliyorum” dedi. Hemen arkasından annesine, “Anne olmayı öğrenmiş miydin?” diye sordu. Sanırım onun annesiyle –tam anlamıyla bilinçli olmasa da– dalga geçtiğini düşünmem hata olmayacaktır.

Bu çiftdeğerli tutum şöyle açıklanabilir: Çocuk kendini (bir gün yerini almayı umut ettiği) güçlü babanın yerine koyar ve onunla özdeşleşir, ama diğer yandan, kendi “ben”liğini sınırlayan otoriteden de kurtulmak ister; bu çiftdeğerlilik anne babasının “her şeyi bilen” tutumuna karşı geliştirdiği davranışı da açıklar.

Gerçeklik ve haz ilkesi arasındaki mücadele

Fritz’in gittikçe artan gerçeklik kavrayışının tümgüçlülük duygusunun azalmasına yardım edışı; küçük adamın, araştırma arzusunun baskısıyla bu tümgüçlülük duygusunu acı dolu gayretlerle alt edışı, bana göre şu anlama geliyordu: Gerçeklik kavrayışı ile tümgüçlülük duygusu arasındaki mücadele durumundaki çiftdeğerliliği de açıklayamaktaydı. Eğer bu mücadelede gerçeklik ilkesi üstün gelirse ve tümgüçlülük duygusunun sınır tanımayışı-

nın önünü almak gerekliliğini gösterirse, buna paralel olarak anne babanın tümgüçlülüğüne gölge düşürmedeki sancılı zorlamayı azaltma ihtiyacı ortaya çıkıyordu. Ancak, haz ilkesi kazandığı takdirde, çocuk anne ve babanın mükemmelliğinde bir destek buluyor ve bu desteği savunmaya çalışıyordu. Bu da muhtemelen çocuğun, imkân bulduğunda hem kendisinin hem de anne babasının tümgüçlülüğüne olan inancını korumak için girişiminde bulunmasının bir nedenidir.

Fritz, gerçeklik ilkesi tarafından harekete geçirilip, acı vermesine rağmen sınırsız tümgüçlülük duygusundan feragat etmeye giriştiğinde, çok açık bir şekilde kendi gücünün ve anne babasının gücünün sınırlarını belirlemek ihtiyacını hissediyordu.

Bana sanki bu vakada, çocuğun bilgiye olan tutkusu, daha zayıf ve gecikmiş gerçeklik kavrayışını uyarmış ve bastırma eğiliminin üstesinden gelerek, onu, kendisi için bu kadar yeni ve önemli şeyler elde etmeye zorlamış gibi görünüyor. Yeni elde edilen bu kazanç ve özellikle ona eşlik eden otoritenin zayıflaması, onun gözünde gerçeklik ilkesini yenileyecek ve kuvvetlendirecek, böylelikle tümgüçlülük duygusunu etkileyip üstesinden gelmekle aynı anda başlayan düşünme ve bilmedeki gelişimini başarıyla sürdürmesini sağlayacaktır. Anne babayı mükemmelleştirmenin azalmasıyla birlikte gelen tümgüçlülük duygusundaki bu düşüş (ki bu kendisinin olduğu kadar onların gücünün sınırlarının da oluşmasına kesinlikle yardımcı olur) dönüşümlü olarak otoriteyi de zayıflatır. Böylece, otoritenin zayıflaması ile tümgüçlü duyguların azalması arasında bir etkileşim ve karşılıklı bir destek olacaktır.

İyimserlik. Saldırganlık eğitimi

Fritz'in eskiden özellikle dikkat çekici olan, fakat belli durumlarda hâlâ çok açık bir şekilde görünen iyimserliği, tabii biraz da sarsılan tümgüçlülük duygularıyla ilgili olarak, kuvvetli gelişmiştir. O, zayıflayan tümgüçlülük duygularıyla paralel olarak, gerçekliğe uyumda çok büyük adımlarla ilerleme kaydetti, ama iyimserliği çok sık olarak gerçekliğin önüne geçiyordu. Bu, muhtemelen şimdiye kadarki yaşamının en şiddetli hayal kırıklığı olduğunu zannettiğim bir durumda özellikle çok belirgindi. Onunla çok mükemmel bir ilişkisi olan oyun arkadaşları, dış nedenlere bağlı olarak, şimdiye kadar gösterdikleri sevgi ve ilginin yerine, ona düşmanca bir tavır sergilemeye başladılar. Yaşça büyük olan bazıları, her yolla ona güçlerini hissettirdiler ve onunla alay edip hakaret ettiler. Fritz, saldırgan olmayan ve nazik biri olarak, arkadaşlıkla ve yalvarıp yakarak ısrarla onlarla arasını düzeltmeye çalıştı ve bir süre boyunca onların kabalığını kendisine bile itiraf etmediği görüldü. Örneğin, gerçeği görmüş olsa bile kendisine yalan söylemiş olabileceklerini kabul etmek istemedi ve ağabeyi bunu bir kere daha ispatlayıp Fritz'i ikaz ettiği zaman ona inanmadı ve yalvarıncasına, "Ama onlar her zaman yalan söylemez" dedi. Daha sonra, zaman zaman da olsa şikâyetlerinin gösterdiği gibi, onların yaptıkları yanlışları görmeye karar verdi. O zaman saldırganlık eğilimleri gayet açık bir şekilde ortaya çıktı; oyuncak tabancasıyla onları gerçekten vurup öldüreceğinden, onları gözünden vuracağından bahsetmeye başladı. Bir keresinde de, diğer çocuklar ona vurursa kendisinin de onlara öldüresiye vuracağını söyledi ve buna benzer diğer ifadelerinin yanı sıra oyunlarında da ölüm arzularını ortaya koydu.¹⁴ Ama aynı za-

¹⁴ Fritz, daha önceleri de, seyrek de olsa, ağabeyine kızgın olduğu zaman onu vuracağını ve öldürünceye kadar döveceğini söylerdi. Son zamanlarda kimi vurarak öldürebileceğini sık sık sordu ve "Beni vurmak isteyen herkesi öldürebilirim" diye ilan etti.

manda arkadaşlarıyla arasına düzeltme girişimlerinden de vazgeçmedi. Bazı söyledikleri, onlarla olan ilişkisindeki değişikliklerden tamamen haberdar olduğunu gösterse de, onunla ne zaman oynasalar, geçmişte olanları unutmuş ve hayatından memnun görünüyordu. Özellikle kızlardan birine şiddetli bir sevgiyle bağlı olduğu ve bu sevgiden dolayı acı çektiği görünüyordu; ama bunu sükûnet ve büyük bir iyimserlikle taşıyordu. Bir keresinde ölmekle ilgili bir şey duyduğunda ve kendi isteği üzerine ona, herkesin yaşlanınca ölmesi gerektiği açıklandığında annesine, “Öyleyse ben de öleceğim ve sen de ve L. çocukları da ve sonra biz yine geri geleceğiz ve her şey yine iyi olacak – belki olabilir,” dedi. Başka oyun arkadaşları –erkek çocuklar– bulduğu zaman bütün bunların üstesinden geldiği görüldü ve sonra, devamlı olarak artık L. çocuklarını sevmediğini tekrarladı durdu.

Tannı'nın varlığı meselesi. Ölüm

Tannı'nın var olmadığıyla ilgili konuşmadan beri Fritz bu konudan hep çok seyrek ve yüzeysel bir şekilde bahsetti ve genellikle Paskalya tavşanından, Noel Baba'dan, meleklerden vs tekrar söz etmedi. Şeytandan bahsetti. Kız kardeşine, ansiklopedinin içinde ne olduğunu sordu. Kız kardeşi, insanların ansiklopediye bilmedikleri şeyleri öğrenmek için bakabileceğini söylediği zaman, “Şeytanla ilgili bir şey var mı orada?” diye sordu. Onun, “Evet, o şeytanın olmadığını söylüyor,” cevabına karşılık hiçbir yorumda bulunmadı. İlkın L. çocuklarıyla bağlantılı olarak söylediği, “ve sonra biz yine geri geleceğiz” ifadesinden anlaşılacağı gibi, Fritz'in ölümlle ilgili tek bir kuram oluşturduğu görünüyordu. Başka bir zaman, “Kanatlarım olsun, uçayım isterdim. Kuşların, ölü oldukları zaman da kanatları vardır değil mi? Eğer biri hâlâ orada değilse, zaten ölmüştür değil mi?” dedi. Sonra buna cevap beklemeyen doğrudan başka bir konuya geçti. Ardından, uçmak ve kanatları olmakla ilgili düşümler oluşturdu. Bir keresinde kız kardeşi ona insandaki kanatların yerini alabilecek olan zeplinlerle ilgili bir şeyler anlattığında, pek de memnun olmuş görünmedi. “Ölmek” konusu zihnini çok meşgul ediyordu. Bir keresinde babasına ne zaman öleceğini sordu; hizmetçiye de onun bir gün öleceğini söyledi ve “ama çok yaşlandığında” diye ekledi avuturcasına. Bununla bağlantılı olarak, bana, öldüğünde ancak çok yavaş hareket edeceğini söyledi. “Yani bunun gibi... (işaretparmağını çok az ve çok yavaş hareket ettirerek) ve ben de öldüğümde bunun gibi yavaş hareket edeceğim,” dedi. Başka bir sefer, uykuda insan hiç hareket etmez mi, diye sordu ve sonra, “Bazı insanlar hareket eder bazıları etmez mi?” diye sordu. Bir kitapta İmparator Charles'ın bir resmini gördü ve onun çok zaman önce ölmüş olduğunu öğrendi. Bunun üzerine, “Eğer İmparator Charles olsaydım ben de mi çok zaman önce ölmüş olacaktım?” diye sordu. Sonra, “Eğer biri uzun zaman yemek yemezse ölür mü ve onun bu yüzden ölmesi ne kadar zaman alır?” diye de sorguladı.

Pedagojik ve psikolojik bakış açıları

Bu çocuğun yeni edindiği bilgilerin etkisiyle kayda değer bir ilerleme gösteren zihin gücüne ilişkin gözlemlerimi, daha önceki, nispeten olumsuz gelişmelere ilişkin gözlem ve deneyimlerle karşılaştırdığımda, önümde yeni ufuklar açıldı. Çocuğa karşı dürüst olmak, sorularını samimiyetle cevaplandırmak ve bunun sağladığı içsel bağımsızlık, zihnin gelişimi üzerinde derin ve olumlu bir etki yapar. Bu düşünceyi, onu etkileyecek basitlik ve açıklık olan bastırma eğiliminden, başka bir deyişle, yüceltmenin bir kısmına giden dürtüsel enerjinin geri çekilme-

sinden, bastırılmış karmaşalarla ilişkili düşünsel çağrışımların da birlikte bastırılmasından, bu suretle de ardındaki düşünce dizilerinin de yok olmasından korur. Ferenczi, "Symbolic Representation of the Pleasure and Reality Principles in the Oedipus Myth" [Oidipus Efsanesinde Haz ve Gerçeklik İlkelerinin Sembolik Temsili] (1912) adlı makalesinde, "Bu eğilimler, soyların ve bireylerin kültürel eğitiminin sonucunda bilinç için çok acı verici bir hale gelir ve bu yüzden bastırılırlar; bu karmaşalarla bağlantılı çok miktarda başka fikir ve eğilim de onlarla birlikte bastırılmaya sürüklenir, onları düşüncenin serbest alışverişinden ayırırlar veya en azından onlarla bilimsel gerçekliğin baş etmesine engel olurlar," demiştir.

Çağrışımları serbest düşünce alışverişinden ayırmak suretiyle zihinsel yetide oluşan bu temel zedelenmede, maruz kalınan hasarın *türünü* de göz önünde bulundurmamak gerektiğini düşünüyorum: Düşünce süreçlerinin hangi boyutta, ne gibi yönlerden etkilendiği, yani düşüncenin, genişlik ve derinlik boyutunda kesinlikle ne kadar etkilendiği. Zekânın bu uyanış döneminde, bilincin fikirleri kabulünden veya katlanılmaz bularak reddinden sorumlu olan bu çeşit bir zedelenme, hayat boyunca bir prototip olarak devam edeceğinden çok önemli olacaktır. Zedelenme öyle bir biçimde oluşabilir ki, "derinliğine nüfuz etme" ya da enlemesine yayılan "miktar," bir noktaya kadar diğerinden bağımsız kalabilir.¹⁵

Muhtemelen her iki vakada da, değişiklik sadece düşüncenin yönünde olmayacaktır; ve bir boyuttan geri çekilmiş bir kuvvet, diğerinin işine yaramayacaktır. Güçlü bir bastırmanın yol açtığı diğer bütün zihinsel gelişim şekillerinden de çıkarılabileceği gibi, aslında, bastırmaya maruz kalan enerji "bağlı" kalır.

Eğer doğal merak ve bilinmeyenin yanı sıra önceleri farazi olan gerçeklerle ilguları araştırma itkisine karşı çıkılırsa, o zaman daha derinliğine olan araştırmalar da (çocuk bilinçdışı olarak, yasak şeylerle karşılaşmaktan korkacağından) onlarla birlikte bastırılır. Aynı zamanda, daha derinlerdeki soruları araştıran bütün itkiler de genel olarak ketlenmiş olur. Böylece, kendi içinde ve kendi için adamakıllı araştırma yapmaya karşı bir hoşnutsuzluk durumu oluşturulur ve sonuç olarak, doğuştan, önüne geçilemez soru sorma zevki için açılmış olan yol, sadece yüzeyde etkili olur ve sadece yüzeysel bir merakla yol açar. Diğer yandan, günlük hayatta ve bilim çevrelerinde çok sık rastlanan, fikirlerinin bolluğuna rağmen uygulamanın daha derin meselelerinde bozguna uğrayan bazı yetenekli kişiler gibi olmak da mümkündür. Yüzeysel gerçekleri takdir edebilen, ama onun daha derin bağlantılarını göremeyen akıllı ve pratik kişiler de bu gruba dahildir – ki bunlar zihinsel meselelerde, doğru olanla otoriteye uygun olanı birbirinden ayıramaz. Otoritenin zorla doğru kabul ettirdiği fikirlerin yanlış olduğunu anlama korkusu, yok sayılan ve reddedilen şeylerin varlığını tarafsız bir şekilde sahiplenmeye karşı geliştirdiği korku, kişiyi şüphelerinin derinine inmekten alıkoyar ve genel olarak, derinliklerden kaçmasına neden olur. Bu vakalarda gelişimin, bilgi edinme dürtüsünün zedelenmesinden etkilenmiş olabileceğini düşünüyorum, dolayısıyla gerçeklik kavrayışının gelişimi de bastırmanın düşüncenin derinliğine nüfuz etmesinden etkilenir.

Ancak eğer bilgi edinme itkisi bastırılmışsa; gizli ve kabul görmemiş şeylere karşı duyulan tiksintiyle, bu yasak şeyler üzerine serbestçe soru sorma hazzı (ve buna bağlı ola-

¹⁵ Dr. Otto Gross kitabında, [*Die cerebrale Sekundärfunktion*, (1902)] iki tür zeka geriligi olduğunu ileri sürer. Bunlardan biri bilinçliğin yamyası edilmis, diğer de sıkıştırılmış halidir; yazar, bilinçliliğin gelişimini "ikincil işleyişin tipik yapısal değişiklikleri"ne dayandırır.

rak genel anlamda soru sormaktan duyulan haz; araştırma itkisinin niceliği) “bağlanmışsa,” yani bu hazzın genişliğine yayılması kısıtlanmışsa, gelecekte öznenin çok kısıtlı bir ilgi alanına sahip olması için tüm önkoşullar birleşmiş demektir. Dolayısıyla, eğer çocuk belirli bir ketlenme döneminin zorluklarını aşmış ve araştırma itkisi etkin kalabilmişse ya da sonradan yeniden ortaya çıkabilmişse, yeni problemlere hamle etmeye isteksizlik duyması, tüm enerjisini derinliğine çalışacağı az sayıdaki bireysel sorulara yoğunlaştırmasında sebep olabilir. Bu durumda, hapsoldüğü dar alanın dışında kendisine uyan herhangi bir ilgi geliştirmeksizin, ilgisini tek bir probleme yönelterek hayatını bu konuda çalışmaya adayabilen “araştırmacı tip” gelişecektir. Diğer bir bilgili adam tipi, derine nüfuz ederek gerçek bilgiye ulaşabilen, yeni ve önemli gerçekleri keşfeden, ama günlük hayatın büyüklü-küçüklü gerçekleriyle tam anlamıyla baş edemeyen araştırmacıdır – pratik zekâyâ sahip değildir kesinlikle. Bu, büyük işler kafasını meşgul ettiği için küçükleri dikkate değer bulmadığı anlamına gelmez. Freud’un parapraksis araştırmasında gösterdiği gibi, dikkatin geri çekilmiş olması bunda yalnızca ikincil bir meseledir. Temel oluşum sebebi kadar, parapraksisi meydana getiren düzenek kadar önemli değildir; dikkat eksikliği olsa olsa parapraksise karşı yatkınlığa bir zemin oluşturabilir. Biz bir düşünürün büyük fikirlerle meşgul olan, günlük olaylara çok az ilgi gösteren biri olduğunu farz etsek bile, gene de mutlaka ilgi göstermesini gerektiren meseleler karşısında da başarısız olduğunu görürüz. Başarısız olur, çünkü bu durumların pratik bir şekilde üstesinden gelemez. Böyle olmasının sebebi bence, elle tutulur, basit günlük şeyleri ve fikirleri gerçek olarak tanıması gerektiği sırada bir şekilde bu bilgileri edinmesinin engellenmiş olmasıdır. Bu safhada, durum, elinin altında ve basit olana karşı ilgi eksikliği nedeniyle dikkatinin geri çekilmesi değil, ancak bastırma olabilir. Buradan, şunu çıkarabiliriz: Daha önceki bir dönemde kendisinin gerçek farz ettiği, ama kabul edilmeyen diğer basit şeylere dair bilgisi ketlenmiş olduğu için, sonradan günlük yaşamda karşılaştığı elle tutulur şeylere dair bilgisi de bu ketlenme ve bastırma alanına çekilebilir. Bundan dolayı, onun için sadece derinlere giden yol –ister o yola hemen sapsın, isterse bir ketlenme döneminin üstesinden geldikten sonra– açık kalacaktı; bir prototip oluşturan çocukluk süreçlerine bağlı olarak, bu kişi genişlikten ve yüzeyden kaçınacaktır. Sonuç olarak, hiçbir zaman ayak basmadığı, tanımadığı bu yol onun için tamamıyla kapalıdır, zira o yoldan gerektiği zaman geçmemiştir; hatta daha sonra da, o yolla daha önce karşılaşmış, yola aşına birinin özel bir dikkat sarf etmeden yapacağı gibi basit ve doğal bir şekilde oraya adımını atamaz. O, bastırma ile kitlenmiş olan bu safhayı atlamıştır; nasıl ki öbürü, “tepeden tırnağa pratik” kişi, ancak bu safhaya erişmeyi becermiş, ama daha derine inen safhaların bütün kapılarını bastırarak kapamışsa...

Söyledikleriyle dikkat çekici bir zihinsel yetenek sergileyen ve umut vaat eder görülen (daha çok gizil dönemin başlarından önce) çocukların daha sonra geri kaldıkları sık görülür ve muhtemelen yetişkinlikte de oldukça zeki olmalarına rağmen vasatın üzerinde bir zeka belirtisi göstermezler. Gelişimdeki bu başarısızlığın sebeplerine zihnin şu ya da bu boyutunun az ya da çok zarar görmesi de dahil olabilir. Bu varsayım şöyle bir vakada doğrulanabilir: Soru sormaktan olaganüstü haz alıp, her şeyin “neden”ini ve “nasıl”ını ısrarla soruşturan çok sayıda çocuk, çevresindekileri bıktırır ve daha sonra bu tutumlarından vazgeçip, pek ilgili darslara katılmayıp ya da yavaş sehihsiz düşünme tarzının belirtilerini sergiler. Düşünmenin –ister bütünüyle ister şu ya da bu boyutta etkilenmiş olsun– bu çocuk-

larda her yöne yayılamamış olması, onlarda belli bir sonuca ulaşması beklenen zekâ gelişimini önlemiştir. Bilgi edinme itkisinin ve gerçeklik kavrayışının zedelenmesinin en önemli nedenleri, ilkel ve cinsel olanın ret ve inkârı, bölme yoluyla bastırmayı harekete geçirir. Bilgi edinme itkisi ve gerçeklik kavrayışını bekleyen başka bir yakın tehlike daha vardır. Çocuğun sorularına kaçamak yanıtlar aldığını görerek geri çekilmesi değil, ona şablon fikirlerin dayatılması şeklindedir bu tehlike. Öyle ki, çocuğun gerçeklik bilgisi bunlara karşı koymaya cesaret edemez ve hiçbir çıkarım ya da sonuç elde etmeyi denemez. Bu da onun üzerinde sürekli ve zararlı bir etki yapar.

Alışkanlıklara ve otoriteye karşı çıkarak bütünüyle özgün araştırmalarını yürütmeyi sürdüren düşünürün “cesaretini” vurgulamaya eğilimliyizdir. Eğer çocuklar, kısmen inkâr edilen, kısmen de yasaklanan bu sakıncalı konularda tek başlarına düşünmek için bu kadar sıra dışı bir enerji sarf etmek zorunda kalmasalardı, yüksek mercilere karşı çıkmak o kadar fazla “cesaret” gerektirmeyecekti. Muhalefetin, kendisine karşı çıkacak gücü geliştirdiği çok sık gözlenirse bile, bu kesinlikle çocukların zihin ve zekâ gelişimleri için geçerli değildir. Muhalefet duygusu içerisinde gelişmek, kayıtsız şartsız boyun eğme durumunda- kinden daha az bir bağımlılığa işaret etmez; gerçek zihinsel bağımsızlık bu iki uç nokta- nın arasındadır. Gelişmekte olan gerçeklik kavrayışının doğuştan gelen bastırma eğilimi- yle girmek zorunda olduğu çatışma, (tıpkı insanlık tarihinde kültür ve bilimin edinilmesi gibi) bireyler için acılı olacak bilgilenme süreci ve dış dünyada karşılaşılacak kaçınılmaz engeller; hepsi, gelişimi bağımsızlığını tehlikeye sokmadan harekete geçirmesi beklenen muhalefetin yerini alıvereceklerdir. Çocuklukta bundan başka üstesinden gelinmesini ge- rektiren herhangi bir şey –muhalefete veya boyun eğmeye neden olacak şeyler–, buna ek- lenen herhangi bir dışsal direnç en azından gereksizdir, ama çoğunlukla da zedeleyicidir; çünkü bu yavaşlatma ve engelleme etkisi gösterecektir.¹⁶ Açıkça görülebilen ketlenmele- rin beraberinde büyük bir zihinsel yeteneğe rastlamak mümkündür, ancak bu zihin, faali- yetinin erken dönemlerindeki önyargılı ve engelleyici etkilerden azade kalamayacaktır. Bir bireyin zihinsel donanımının görünüşte sadece kendine ait olan miktardan ne kadardır; ne kadar dogmatik ve kurumsaldır; bir otorite tarafından belirlenmiş, engellenmemiş düşün- cesi tarafından kendi kendine, özgürce oluşturulmamıştır! Yetişkin deneyimleri ve içgörüs- ü, çocukluğun bazı yasaklanmış ve açıkça cevap verilemeyen –bu yüzden bastırılmaya mahkûm olan– sorularına çözüm bulmuşsa da, bu, ne çocuksu düşüncesine konan enge- li kaldırır ne de onu önemsiz kılar. Hatta yetişkin birey, çocuksu düşüncesinin önüne ko- nan bariyerleri daha sonra açıkça yıkmış olsa bile, zihinsel kısıtlılıklarıyla uğraşma tarzı –ister korku olsun ister savunma– daha sonraki bilgilerinden etkilenmeden, düşüncesinin işleyişinin ve biçiminin temeli olarak kalır.

Otoritenin ilkelerine sürekli boyun eğme, az ya da çok zihinsel bağımlılık ve sınır- lılık, anne baba ile küçük çocuk arasındaki ilişki üzerine, bu ilk ve önemli otoriteyi de- neyimleme temeli üzerine kurulur. Etkisi, çocuğa bir bütün olarak sunulan ve onun dü-

¹⁶ Şüphesiz bütün terbiye usulleri, hatta, bir miktar sertlik gerektireceğinden en anlayışlı olanı bile, bir miktar direnci ve boyun eğmeyi beraberinde getirecektir. Az ya da çok miktarda bastırmanın var olması da en az bunun kadar kaçınılmazdır ve kültürel gelişimin, eğitimin gerekliliklerindendir. Ancak, psikanalitik bilgiye dayanan bir terbiyede, bu miktar asgari düzeyde tutulacak; zihinsel orga- nizmaya ketleyecek ve zedeleyecek sonuçlardan nasıl kaçınılacağı bilinecektir.

şünce özgürlüğüne pek çok engel çıkaran bir etik ve ahlaki fikirler yığınıyla kuvvetlenir ve desteklenir. Buna rağmen yine de –bu fikirler ona tartışılmaz şeyler olarak sunulsa bile– direnç yeteneği daha az zarar görmüş yetenekli bir çocuğun zekası, onlara karşı bir ölçüde başarılı bir savaş verebilir. Bu fikirlerin otoriter biçimde sunulmasının onları koruduğu su götürmez ise de, zaman zaman gerçekliklerini ispat edecek kanıtlara gereksinim duyulur; böyle zamanlarda, büyüklerin ondan beklediği en doğal, en iyi, en doğru ve en uygun diye bakılan her şeye, kendi davranışları söz konusu olunca aynı gözle bakmadıkları, gözlemleyen çocuğun dikkatinden kaçmaz. Böylece bu fikirler her zaman, en azından şüphe biçiminde de olsa, saldırıya geçilebilecek noktalar oluştururlar. Ama erken çocukluğun temel ketlenmelerinin az çok üstesinden geldiği zaman, gerçekliği kanıtlanamayan, doğaüstü fikirlerin sunumu düşünce için yeni bir tehlike oluşturur. Görünmezlik fikri, tümgüçlülük, her şeyi bilen Tanrısal varlık, çocuk için ezici bir niteliğe sahiptir ve iki olgu bunun etkisini belirgin bir biçimde daha da kuvvetlendirmektedir. Bunlardan biri, otoriteye duyulan doğal ihtiyaçtır. Freud, *Leonardo da Vinci and a Memory of his Childhood*'da [Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı] (S.E. 11) bundan bahseder: “Biyolojik olarak bakılınca, dinseliliğin izleri küçük çocuğun uzun süreli çaresizliği ve yardıma ihtiyacına dek uzanır; daha sonra, hayatın büyük güçleriyle mücadele ederken ne kadar yalnız ve ümitsiz olduğunu fark ettiğinde, çocukken içinde bulunduğu şartları hisseder ve çocukluğunu koruyan kuvvetleri geriye dönük olarak canlandırmakla kendi umutsuzluğunu inkâra yeltenir.” İnsanlığın gelişiminin bir tekrarı olan çocuk, otoriteye olan ihtiyacı nedeniyle tanrısal düşüncede kendini ayakta tutacak şeyi bulur. Ama doğuştan gelen tümgüçlülük duygusunun da –Freud'un “düşüncenin tümgüçlülüğüne olan inancı”ndan ve Ferenczi'nin, “Stages in the Development of the Sense of Reality” [Gerçeklik Kavrayışının Gelişim Basamakları] (1913) başlıklı çalışmasından öğrendiğimiz gibi– kökleri çok derindir ve bundan dolayı kişide kalıcıdır, kişinin kendi tümgüçlülük hissi, Tanrı düşüncesini de hoş karşılar. Çocuğun kendi tümgüçlülük duygusu, çevresini de tümgüçlü olarak düşünmesine yol açar. Bundan dolayı, otoriteyi tam bir tümgüçlülükle donatan Tanrı düşüncesi, hem tümgüçlülük hissinin pekişmesine yardımcı olarak hem de gerilemesini önlemeye destek vererek, çocuğun tümgüçlülük hissiyle uyuşur. Anne babayla ilişkilerin bu bağlamda da önemli olduğunu ve çocuğun tümgüçlülük duygularının kuvvetlenmesine veya yıkılmasına yol açan ilk ciddi hasarın, bir iyimser ya da kötümser olarak yetişmesinde etkili olduğunu, canlılık ve girişkenliğin ve zihniyetindeki tümüyle engelleyici aşırı şüphecililiğin gelişimini belirlediğini biliyoruz. Gelişimin sınırsız bir hayalcilikle ve düşlemlerle değil, iyimserlikle sonuçlanması için, düşünce, gereken zamanda tümgüçlülüğü ıslah etmelidir. Freud'un “Düşüncenin din tarafından kuvvetle ketlenmesi” olarak adlandırdığı şey, tümgüçlülük duygusunun düşünce tarafından vakitlice ıslahının engellendiği durumdur. Düşünce din tarafından ketlenir, zira yenilgiye uğratılamayacak, güçlü bir otoriteyi dayatarak düşünceyi ezer; aynı zamanda, tümgüçlülük duygusunun ancak erken dönemde ve düşüncenin yardımıyla aşama aşama azalmasına da müdahale edilmiş olur. Gerçeklik ilkesinin bilimsel düşünceye bütünüyle dönüşmesi, çocuğun çok erken bir dönemde gerçeklik ve hayal arasındaki uzlaşmayı/kendi başına sağlamak üzere girişimde bulunmasına bağlıdır. Bu uzlaşma başarıyla gerçekleştirilirse, tümgüçlülük his-

si düşünceyle uyum içerisinde belli bir temele oturtulacaktır ve gerçeklik ilkesi düşünce ve saptanmış vaka alanında hüküm sürerken arzu ve düşünlem de haz ilkesine ait olarak tanımlanacaktır.¹⁷

Ancak Tanrı düşüncesi tümgüçlülük duygularıyla muazzam bir ittifak içerisinde hareket eder ki bununla başa çıkmak neredeyse imkânsızdır, çünkü çocuk zihni –bir yandan bu düşünceye kendi olanakları ölçüsünde aşına olamadığından, diğer yandan da bu çok ezici otoriteden onu reddedemeyecek kadar etkilendiğinden– onunla savaşılmaya veya ondan şüphe etmeye cesaret bile edemez. İnsan akli ileride diğer engeller gibi bu engelin de üstesinden gelebilse bile, bu durum açılmış yarayı iyileştirmez; nitekim birçok düşünür ve bilim adamı, bu engelin hiçbir zaman üstesinden gelememiş ve çalışmaları o noktada kalmıştır. Tanrı düşüncesi gerçeklik kavrayışını öylesine parça parça edebilir ki, inanılmaz, besbelli gerçek dışı olanı reddetmeyi göze alamaz ve onu öylesine etkileyebilir ki, düşünsel meselelerdeki elle tutulur, kolayca anlaşılabilir, “açık seçik” denilen şeylerin tanınması, düşünmenin daha derin süreçleriyle birlikte bastırılır. Ancak şu kesindir ki, bilginin bu birinci basamağını engellenmeden aşmak ve kendi tüm dengelim ve tümevarımlarına dayanarak çıkarım yapmak için mükemmeli olduğu kadar basiti de kabul etmek, kendi zihin donanımına sadece gerçekten bilineni dahil etmek, kişinin zihin gelişiminin ve bu gelişimin her yönde ilerleyişinin temelinde yatmaktadır. Hasarın doğası ve yoğunluğu çok çeşitli derecelerde olabilir; zihin bir bütün olarak etkilenebilir veya zihnin belli bir boyutu az ya da çok zarar görebilir. Bu zararın, ileride aydınlatıcı bir eğitimle onarılması mümkün değildir. Erken çocuklukta düşünceye verilen birincil ve temel zararlardan sonra bile, Tanrı fikrinin daha sonra oluşturduğu ketlenmeler önemlidir. Dolayısıyla her ne kadar onların düşünce üzerindeki ketleyici etkileri daha yaygın olarak kabul ediliyorsa da, sadece dogmayı ve günah çıkarma yöntemlerini çocuk eğitiminin dışında tutmak yeterli değildir.

Eğitime Tanrı düşüncesini dahil etmek ve sonra da bu düşünceyle baş etme işini kişisel gelişime bırakmak hiçbir şekilde bu alanda çocuğa bağımsızlığını vermek değildir. Zira, çocuğun zihinsel olarak hazır olmadığı ve yetke karşısında güçsüz olduğu bir zamanda bu düşüncenin otoriter bir biçimde sunulması, çocuğun bu alandaki tutumu üzerinde o derece etkilidir ki, çocuk kendisini hiçbir zaman özgürleştiremeyebilir veya bu özgürleşmeyi çok çetin savaşlar sonucunda ve çok fazla enerji harcarak elde edebilir.

¹⁷ Freud “Formulations on the Two Principles of Mental Functioning” (S.E. 12) bunun hakkında çok özel, aydınlatıcı bir örnek ortaya koyar.

II

ERKEN ANALİZ

Çocuğun cinsel bilgilendirmeye karşı direnci¹⁸

Çocukları analizden geçirmenin olasılığı ve gerekliliği, yetişkin nevroitiklerin analiz sonuçlarından da ortaya çıkan, yadsınamaz bir gerçektir; analiz sonuçları daima hastalık sebeplerinin çocukluk dönemine dayandığını gösterir. Küçük Hans'ın analizinde¹⁹ Freud, diğer her şeyde olduğu gibi bize yol göstermiştir. Başta Dr. Hug-Hellmuth olmak üzere, başkaları da bu yolu izlemiş ve araştırmaları iletmişlerdir.

Dr. Hug'un son kongreden²⁰ önce elimize ulaştırılan çok ilginç ve eğitici makalesi, onun çocuklara yönelik analiz tekniklerini nasıl çeşitlendirdiği ve çocuğun zihninin ihtiyacına göre nasıl uyarladığıyla ilgili pek çok bilgi verdi. Ruhsal açıdan sağlıklı olan, yahut sakıncalı bir karakter gelişimi gösteren çocukların analizini başarıyla yürüten Dr. Hug, analizin ancak altı yaşın üzerindeki çocuklara uyarlanabileceğini söylüyordu.

Ancak ben şimdi, yetişkin ve çocukların analizinden öğrendiğimize göre, bizim bunları altı yaşın altındaki çocukların zihnine de uygulayabileceğimiz meselesini ortaya atıyorum. Nitekim, nevrozların analizinin, olaylardaki travmaları ve zedelenme kaynaklarını ortaya çıkardığı bilinmektedir. Bu etkiler veya gelişimler çok erken bir yaşta, yani altı yaşından önce oluşur. Bu bilginin, profilaktik açıdan faydası nedir? Analizin bize gösterdiği üzere, sadece daha sonra karşılaşılacak hastalıklar açısından değil, karakterin daimi şekillenmesi ve zihinsel gelişim açısından da fazlasıyla önemli olan o yaşta ne yapabiliriz?

Bizim bilgimizin birinci ve en doğal sonucu, öncelikle, psikanalizden öğrendiklerimiz doğrultusunda, çocuğun zihni için çok zararlı saydığımız etkenlerden kaçınmak olmuştur. Bundan dolayı, kayıtsız şartsız bir gereklilik olarak, çocuğun doğumundan itibaren anne babanın yatak odasını paylaşmaması kuralını koyacağız; ve gelişmekte olan bu küçük varlığa zorlayıcı etik kurallar uygularken bir zamanlar bizlere karşı olunmadığı kadar ihtiyatlı olacağız. Çocuğun daha uzun bir süre ketlenmeden, doğal halinde kalmasına izin vereceğiz ve farklı dürtüsel eğilimlerinin bilincine varması için, onun sağlığına ve doğallığına karşıt olan kültürel eğilimini hemen ehlileştirmeden, şimdiye kadar olagelen-den daha az müdahale edeceğiz. Dürtülerinin kısmen bilinçli hale gelmesine ve bunun yanında olası bir yüceltmeye izin veren daha yavaş bir gelişimi amaçlayacağız. Aynı zamanda, onun uyanan cinsel merakının dışavurumlarına itiraz etmeyeceğiz ve merakını adım adım, hatta –benim fikrime göre– hiçbir şey saklamadan gidereceğiz. Ona yeterli sevgiyi nasıl vereceğimizi bileceğiz ve zararlı olduğundan, lüzumundan fazlasını vermektен kaçınacağız. Her şeyden önemlisi, fiziksel cezalandırmayı ve tehditleri reddedip, terbiye için gerekli olan itaati, zaman zaman sevgimizi biraz geri çekerek sağlayacağız. Bundan başka, az ya da çok bilgimiz dahilinde olan ve doğal olarak takip ettiğimiz türden, daha detaylı ve burada hepsinden özellikle bahsedilmesine ihtiyaç olmayan diğer gereklilik-

¹⁸ Berlin Psikanaliz Cemiyeti'nin huzurunda okunan bir makale, Şubat 1921.

¹⁹ "Analysis of a Phobia in Üçüncü Dünya Psikiyatrisi, <https://www.psikiyatrisi.org> Bir Fobi Analizi] S.E. 10.

²⁰ Lahey'deki Altıncı Uluslararası Psikanaliz Kongresi.

ler de ortaya çıkabilir. Bu makalenin sınırları şu soruyu daha yakından incelemeye de elvermiyor: Sözüň ettiğimiz gereklilikler, çocuğun medeni bir varlık olarak gelişimine zarar vermeden ve farklı zihniyete sahip bir çevreyle ilişkilerinde ona alışılmadık zorluklar yüklemeyen, verilen terbiyenin sınırları içerisinde nasıl yerine getirilebilir?

Şimdilik sadece bu eğitsel şartların uygulamaya konmasının mümkün olduğuna (buna ikna olmak için sürekli fırsatlarım oldu) ve uygulamaların fark edilir derecede iyi etkilerle ve pek çok açıdan daha serbest bir gelişimle sonuçlandığına dikkati çekeceğim. Bunları terbiyenin genel ilkeleri haline getirmek mümkün olsaydı, çok daha kolay başarı sağlanabilirdi. Bununla beraber, bu konudaki şüphelerimi de belirtmeliyim. Korkarım, bu gereklilikleri memnuniyetle yerine getirecek anlayış ve iyi niyetin olduğu yerde bile, analiz edilmemiş kişi her zaman bunu yapacak içsel imkâna sahip olmayabilir. Ancak ben basit olması için, gerek bilincin gerek bilinçdışının bu eğitimsel gerekliliklerle bağdaşabileceği ve onları iyi sonuçlara götürebileceği olumlu örnekleri ele almakla yetineceğim. Şimdi ilk soruşturmamıza dönüyoruz: Bu şartlarda bu profilaktik önlemler, nevrozların ortaya çıkışını veya karakterin sakıncalı gelişimini engelleyebilir mi? Gözlemlerim beni, en olumlu vakada bile hedeflediklerimizin sadece bir kısmını başardığımızı, esasında, çoğunlukla yaradılışımızda var olan bilgilerin gerekliliklerinin sadece bir kısmını uygulamaya geçirdiğimize inandırdı. Nevrotiklerin analizinden, bastırma sonucu olan zedelenmelerin ancak bir kısmının hatalı çevresel koşullara veya diğer zararlı dışsal şartlara bağlı olduğunu öğreniyoruz. Diğer ve en önemli bölümü, çocukta çok küçük yaşlardan beri var olan bir tutuma bağlıdır. Çocuk sıklıkla, kuvvetli cinsel merakının bastırılması sonucunda daha sonra ancak analiz sürecinde üstesinden gelinebilen, cinsel olan her şeye karşı alt edilmesi zor bir isteksizlik geliştirir. Yetişkinlerin analizinden –bilhassa yeniden yapılandırılma– nevrozun gelişiminin ne kadarının istenmeyen şartlardan ne kadarının nevroitik bir eğilimden kaynaklandığını keşfetmek her zaman mümkün olmaz. Bu meselede değişken ve belirsiz ölçüler söz konusudur. Ancak şurası kesindir: Kuvvetli nevroitik eğilimlerde, çevreden gelen oldukça önemsiz terslemeler, cinsel aydınlanmaya karşı dikkat çekici bir direncin ve genelde zihinsel yapılanmaya aşırı külfet getirecek bir bastırmanın oluşmasına yeter. Çocuk gözlemlerinden, nevroitiklerin analiziyle öğrendiklerimizi doğruluyoruz ve gelişim devam ederken bilgi edinme fırsatını buluyoruz. Örneğin, başka şeylerin yanı sıra, cinsel merakın sınırsız tatminini hedefleyen bütün eğitici önlemlere rağmen, bu ihtiyaç çoğu zaman serbestçe ifade edilmez. Bu olumsuz durum, bilmeye karşı mutlak isteksizliğe kadar varan alabildiğine çeşitli biçimlere bürünebilir. Bazen, başka bir şeyle yer değiştirmiş bir ilgi olarak, sıklıkla zorlantılı bir biçimde kendini gösterir. Bazen de bu tutum, ancak kısmi bir aydınlanma sonrasında ortaya çıkar ve sonra çocukta o zamana kadar gözlemlenen canlı ilginin yerini, daha fazla aydınlanmaya karşı kuvvetli bir direnç alır ve bunu kesinlikle kabul etmez.

Bu makalenin birinci bölümünde ayrıntılarıyla ele aldığım vakada, yukarıda bahsedilen yararlı eğitici önlemlerin kullanımıyla, özellikle çocuğun zihinsel gelişiminde iyi sonuçlar alındı. Çocuk, annenin bedeninde fetüsün gelişimi ve doğum sürecine varıncaya kadar, onu ilgilendiren tüm ayrıntılar da dahil edilerek bilgilendirildi. Çocuk doğumda babanın rolü ve cinsel eylemlerle ilgili genelde doğupdan beri sorulmadı. Ancak zaman zaman bile bu soruların onda bilinçdışı bir etkisi olduğunu düşündüm. Mümkün olduğunca ayrıntılı olarak ce-

vapılsa da, sık sık tekrarlanan bazı sorular vardı. İşte bazı örnekler: “Lütfen, anne, küçük göbek ve küçük kafa ve geri kalanı nereden gelir?” – “Bir kişi kendi kendine nasıl hareket edebilir, nasıl bir şeyler yapabilir, nasıl çalışabilir?” – “Deri insanların üzerinde nasıl büyür?” – “Onun oraya gelmesi nasıl olur?” Bunlar ve başka birkaç soru daha, aydınlanma sürecinde ve onu takip eden iki veya üç ay boyunca, sürekli olarak tekrarlandı. Bu aylarda daha önce sözü edilen gelişim net bir biçimde belirgindi. Başlangıçta, bu soruların böyle sık sık tekrarlanmasına tam bir anlam atfetmedim; bu kısmen, çocuğun genel olarak soru sormaktan aldığı zevkin artması gerçeğine bağlıydı ve bu tekrarlamamanın önemi gözüme çarpmamıştı. Araştırma ihtiyacı ve gözle görünür zihinsel gelişiminden dolayı, onun daha fazla aydınlanma talebinin kaçınılmazlığını göz önünde tuttum ve bilinçli olarak sorduğu sorulara karşılık, kademeli aydınlatma ilkesine bağlı kalmam gerektiğini düşündüm.

Bu noktadan sonra bir değişiklik meydana geldi: Daha çok yukarıda bahsedilen sorularla, klişeleşen başka sorular yeniden ortaya çıktı; öte yandan, bariz bir araştırma itkisinden doğan sorular azalıp çoğunlukla spekülatif bir doğaya bürünmüştü. Aynı zamanda çoğunlukla yüzeysel, düşüncesiz ve açıkça asılsız sorular kendini gösterdi. Tekrar tekrar, değişik şeylerin neden yapıldığını ve nasıl yapıldıklarını soruyordu. Örneğin; “Kapi neden yapılır?” – “Yatak neden yapılır?” – “Tahta nasıl yapılır?” – “Cam nasıl yapılır?” – “Sandalye nasıl yapılır?” gibi. Bazı önemsiz soruları da şöyleydi: “Yeryüzünün altında bütün yeryüzü nasıl oldu?” – “Taşlar nereden, su nereden geliyor?” vs. Hiç şüphe yok ki, o bu soruların cevaplarını tamamen kavramıştı ve tekrarlanmalarının zihinsel bir temeli yoktu. Bu soruları sorarkenki dikkatsiz ve dalgın davranışları da bunları hararetle sormasına rağmen cevaplara karşı gerçekten kayıtsız olduğunu gösteriyordu. Gelgelelim, soruların sayısı da artmıştı. Saçma sapan sorularıyla etrafındakilere açıkça eziyet eden ve hiçbir cevabın yardımcı olmadığı çocuk tablosu çok iyi bilinir.

Yüzeysel soruların ve yeni soru arayışının arttığı, iki aydan fazla sürmeyen bu son dönemden sonra bir değişiklik oldu. Oğlan suskunlaştı ve oyuna karşı dikkat çekici bir isteksizlik gösterdi. Hiçbir zaman çok fazla oynamamış ve hayalgücüne dayanan oyunlar kurmamıştı, ama her zaman başka çocuklarla hareketli oyunlar oynamaktan keyif almıştı. Sık sık, çeşitli arabaları temsil eden bir kutuyu, sediri ya da iskemleleri kullanarak saatlerce arabacılık veya şoförcülük oynardı. Ama bu tür oyunlar ve meşguliyetler kayboldu ve diğer çocuklara katılma arzusu yok oldu; onlarla ilişki kurduğu zaman da ne yapması gerektiğini bilmiyordu artık. En sonunda, annesiyle birlikteyken bile sıkılma emareleri gösterdi: Daha önce hiç olmamış bir şey. Hatta anlattığı masallara hoşnutsuzluk gösterdi, ama ona karşı yumuşaklığı ve onun şefkatine olan şiddetli arzusu değişmedi. Soru sorarken sık sık sergilediği dalgınlık daha da sıklaştı. Bu değişim hassas bir gözlemcinin gözünden kaçamayacak olsa da henüz “hasta” olduğu söylenmezdi. Uykusu ve genel sağlığı normaldi. Sessizleşmiş ve meşguliyetinin azlığından dolayı daha yaramaz olmuş ise de hâlâ cana yakın bir çocuktü; ona her zamanki gibi davranılabilirdi, neşesi yerindeydi. Şüphesiz, son aylarda iştahı da açık değildi; yemek seçmeye başladı ve belli yemeklere karşı belirgin bir hoşnutsuzluk gösterdi, ama diğer yandan, sevdiği şeyleri de büyük bir iştahla yedi. Daha önce söylendiği gibi annesiyle beraberken sıkılıyorsa da, gene de daha büyük bir tutkuyla ona yapıştı. Bu, ona “başarılar ve gözetim” aşaması ya da “deneyim” bir değişiklik olarak değerlendiriliyordu. Yetişkinler, çocuklardaki bu gelip geçici ya da kalıcı değişiklikleri

fark edip sebebini bulamamaya öylesine alışmışlardır ki, gelişimdeki bu tür değişiklikleri bütünüyle normal saymayı âdet edinmişlerdir, bunda bir ölçüde haklılık payı vardır, zira nevrotik belirtiler göstermeyen çocuk yoktur pek; bu belirtilerin ancak sonraki seyri ve sayısı hastalığa yol açar. Anlattığım çocuğun özellikle masal dinlemekten soğuması etkilemişti beni, daha önce bundan büyük haz alışına tamamen aykırıydı bu durum.

Daha sonra kısmen meselelere takılıp kalmaya, kısmen de yüzeyselleşmeye dönüşecek kısmi bir aydınlanmayla sonuçlanan kuvvetli soru sorma hevesini, bunun ardından gelen, sorulara yönelik isteksizliğiyle, hatta masal dinlemekten bile soğumasıyla karşılaşmıştım ve bunun yanı sıra, klişe haline gelen bazı sorularını hatırladığımda, çocuğun çok güçlü olan araştırma ihtiyacının, bir o kadar güçlü olan bastırma eğilimiyle çarpışmaya girdiğine ve bastırma eğiliminin, bilinçdışı tarafından talep edilen açıklamaları reddederek, hâkimiyeti tamamen ele geçirmiş olduğuna ikna oldum. Bastırdıklarının yerine geçen pek çok ve değişik soru sorduktan sonra, gelişiminin daha ileriki bir evresinde soru sormayı da dinlemeyi de tamamıyla kesti; çünkü dinlemek, almayı reddettiği şeyi, istemeden temin etmesine sebep olacaktı.

Burada, bastırmanın yollarıyla ilgili makalenin ilk bölümünde değindiğim bazı şeylere dönmek isterim. Bastırılmış dürtüsel kuvvetin bağlanmış olması, yüceltme için uygun halde olmaması ve bunun yanı sıra karmaşalarla düşünce zincirlerinin de bilinçdışına gömülmesi gerçeğine bağlı olarak, bastırmanın zihin üzerindeki çok bilinen zedeleyici etkilerinden söz etmiştim. Bununla ilişkili olarak, bastırmanın, herhangi bir gelişimsel yolun tamamı boyunca, hem derinlik hem de genişlik boyutlarında zihni etkileyebileceğini düşündüm. Belki gözlemlediğim olgudaki iki dönem, bir şekilde bu düşünceye örnek olur. Gelişim yolu çocuğun cinsel merakını bastırması sonucunda daha fazla ve yüzeysel soru sormaya başladığı bir evrede durmuş olsaydı, zihinsel hasar derinlik boyutunda olurdu. Çocuğun soru sormadığı ve dinlemek istemediği benzer bir evre de, yüzeyden ve yayılmış ilgiden kaçma ve sadece zihnin derinliklerine doğru gitme şeklinde sonuçlanabilirdi.

Yeniden asıl konuya dönüyorum. Çocukların zihin değişimlerinin başlıca nedeninin bastırılmış cinsel merak olduğuyla ilgili inancım, kısa bir zaman önce yakaladığım bir ipucuyla da onaylanmış oldu. Macar Psikanaliz Cemiyeti'nde yaptığım konuşmayı izleyen tartışmada, Dr. Anton Freund gözlemlerimin ve sınıflandırmalarımın kesinlikle analitik olduğunu, ama sadece bilinçli soruları ele aldığım ve bilinçdışı olanları göz önünde bulundurmadığım için yorumlarımla analitik olmadığını iddia etmişti. O zaman, aksinin düşünülmesi için ikna edici bir sebep olmadığı sürece, bilinçli sorularla uğraşmanın yeterli olduğu kanısındaydım. Ne var ki, şimdi onun doğru söylediğini anlamış bulunuyorum, sadece bilinçli sorularla uğraşmanın yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Şimdi, çocuğa o zamana kadar ondan saklı tutulan bilgiyi vermenin doğru olacağını düşünüyorum. O dönemde nadiren sorduğu sorulardan biri, bütün bitkilerin tohumdan mı büyüdüğü, insanın da tohumdan geldiğini açıklamak ve döllenme hakkında onu aydınlatmak için bir fırsat olarak değerlendirildi. Ancak çocuk dalgın ve dikkatsizdi, açıklamayı alakasız bir soruyla kesti ve ayrıntılar hakkında bilgilenmek konusunda kesinlikle isteksizlik gösterdi. Başka bir sefer, diğer çocuklardan, bir tavuğun yumurtlaması için horoza da ihtiyaç olduğunu duyduğunu söyledi. Konuşma benim gördeme getirmişti ki, lafı değiştirmek için çok açık bir istek gösterdi. Bu oldukça yeni bilgiyi kavramakta tamamen

başarısız olduğunu ve onu kavramak istemediğini açıkça belli etti. Daha önce tanımlanan zihinsel değişimin, aydınlatılmadaki bu gelişme tarafından herhangi bir şekilde etkilendiği de görülmedi.

Ancak annesi, küçük bir masalla bağlantılandığı bir şakayla onun dikkatini uyan-dırmayı başardı ve onayını yeniden kazandı. Ona şekerleme verirken, şekerlemenin uzun zamandır kendisini beklemekte olduğunu söyledi ve bununla ilgili küçük bir masal uydurdu. Çocuk masalı dinlerken çok eğlendi ve birçok kere annesinden masalı tekrarlamasını istedi; sonra, kocasının dileği üzerine burnu sosis gibi büyüyen kadınla ilgili öyküyü de büyük bir keyifle dinledi. Sonra kendiliğinden konuşmaya başladı ve o zamandan sonra, bazen daha önce kendisine anlatılanlardan esinlenmiş olarak, daha çok da tamamen orijinal olan ve bir yığın analitik malzeme sağlayan, uzun ya da kısa fantastik masallar anlattı. O zamana kadar oyuna olduğu gibi, masal anlatmaya karşı da çok az eğilim göstermişti. Ona yapılan ilk açıklamayı takip eden dönemde, gerçekten de çocuk masal anlatmaya karşı çok kuvvetli bir eğilim göstermiş, çeşitli girişimlerde bulunmuştu, ama bütün olarak bakıldığında, bu girişimler daha ziyade birer istisnaydılar. Bu öykülerin içinde genellikle çocukların büyükleri taklit ettikleri masallarda rastlanan o ilkel sanat bile yoktu ve bu da ikincil çalışmadan yoksun rüyaların etkisini yaratıyordu. Masalları bazen bir önceki gecenin rüyasıyla başlar ve masal gibi devam ederdi, ama masal gibi başladıklarında da, benzer özelliklere sahiptiler. Çocuk bunları büyük bir hevesle anlattı; zaman zaman dirençler oluştuğunda –dikkatli yorumlara rağmen– anlatmayı keser, ancak kısa zaman içinde büyük bir zevkle yeniden başlardı. Bu düşlemlerden seçilmiş bazı kesitleri sunuyorum.

“İki inek birlikte yürüyorlar, sonra biri diğerrinin arkasına sığıyor ve üzerine biniyor ve diğeri öbürünün boynuzuna sığıyor ve onu sıkıca tutuyor. Buzağı da ineğin kafasına sığıyor ve dizginleri sıkıca tutuyor.” (Ineklerin isimlerinin ne olduğu sorusuna karşılık, hizmetçilerin isimlerini söylüyor.) “Sonra onlar beraber devam ederler ve cehenneme giderler; ihtiyar şeytan oradadır; onun o kadar karanlık gözleri vardır ki hiçbir şey göremez, ama orada birilerinin olduğunu bilir. Genç şeytanın da karanlık gözleri vardır. Sonra onlar Parmak Çocuğun görmüş olduğu saraya giderler; sonra yanlarındaki adamla birlikte (sarayın) içine girerler ve yukandaki bir odaya girip kendilerine iğne (eğirmen) batırırlar. Sonra yüzyıllarca uykuya dalarlar. Sonra kalkarlar ve krala giderler; kral çok memnun olur ve onlara –erkek, kadın ve yanlarındaki çocuklar– kalıp kalmayacaklarını sorar.” (Ineklere ne olduğuyla ilgili soruma karşılık, “Inekler de orada ve buzağılar da” dedi.) Kilise bahçelerinden ve ölümden konuşurken, “Ama askerler birini vurduğu zaman, o gömülmez, oracıkta yatar, çünkü cenaze arabası sürücüsü de askerdir ve onu kaldırmayacaktır.” (Askerlerin kimi vurmuş olabileceğini sordüğümde, ilk olarak ağabeyi Karl’ın, sonra da hafif bir telaş göstererek çeşitli akraba ve tanıdıkların adlarını söyledi.)²¹ İşte bir rüya: “Benim sopam senin kafanın üstüne gitti, sonra mandalı (masa örtüsü mandalı) aldı ve onunla üstüne bastırdı.” “Günaydın” dedikten sonra annesinin onu okşaması üzerine, “Senin üzerine çıkacağım; sen bir dağsın ve ben senin üzerine çıkacağım,” dedi. Daha sonra da, “Ben senden daha iyi koşabilirim, ben yukarıya koşabilirim, ama sen koşamazsın,” dedi. Daha sonraki bir dönemde, büyük bir gayretle yeniden birkaç soru sormaya başladı. “Tahta na-

²¹ Kısa zaman önce, “Biriymi olduğunu görmek isterdim, zaten ölmüş olanların neye benzediklerini değil, onları ölüren görmek isterdim, öldüklerinde nasıl olduklarını da göürdüm,” demişti.

sıl yapılır? Pencere pervazı nasıl birleştirilir? Taş nasıl yapılır?" Onların daima öyle oldukları cevabı karşısında da hoşnutsuzlukla, "Ama onu ortaya ne çıkardı?" dedi.

Aynı dönemde oyun oynamaya da başladı. Şimdi, neşeyle, sebatla ve hepsinden önemlisi başkalarıyla oynuyordu; erkek kardeşiyle, arkadaşlarıyla, akla gelebilecek her türlü oyunu oynuyordu, ama aynı zamanda kendi kendine oynamaya da başlamıştı. Asılma oyunu oynarken kız kardeşi ve erkek kardeşinin kellelerini uçurduğunu, kesik başlan tokatladığını söyledi ve "Böyle kafalar tokatlanabilir, onlar buna karşılık veremezler," dedi. Başka bir zaman şu oyunu oynadığını gördüm. Satranç taşları insandır, piyonlardan biri asker, şah ise kraldır. Asker krala "pis hayvan" der. Bunun üzerine hapse atılır ve mahkûm edilir. Sonra dövülür, ama bunu hissetmez, çünkü o ölüdür. Kral asker olan taşın altlığındaki deliği tacıyla genişletir ve asker hayata döner. Askere aynı şeyi tekrar yapıp yapmayacağı sorulduğunda "hayır" der ve yalnızca tutuklanmakla kalır. Oynadığı ilk oyunlardan biri de şuydu. Borazanıyla oynuyordu ve kendisinin subay olduğunu söyledi, hem sancaktar hem borazan-cıydı ve "Eğer babam da borazançı olsaydı ve beni savaşa götürmeseydi, ben de kendi borazanımı ve tabancamı alıp savaşa onsuz giderdim" dedi. Minik insan ve hayvan figürleriyle oynuyordu. Aralanındaki iki köpekten birini güzel, öbürünü de kirli olarak adlandırdı hep. Bu sefer köpekler beyefendi idi. Güzel olanı kendisi, kirli olanı da babasıydı.

Düşlemlerinde olduğu kadar oyunlarında da babasına karşı olağanüstü bir saldırganlık sergiliyor, annesine ise apaçık sevgi gösteriyordu. Aynı zamanda konuşkan, neşeli olmuştı, diğer çocuklarla saatlerce oynayabiliyordu ve en sonunda her çeşit bilgiyi edinme ve öğrenim yolunda öyle bir gelişme gösterdi ki, çok kısa zamanda ve çok az yardımla okumayı öğrendi. Bu bağlamda, neredeyse erken gelişmişlik olarak değerlendirilebilecek, içten bir heves gösterdi. Soruları zorlantılı klişe özelliğini kaybetti. Bu değişim hiç şüphesiz düşlemlerini serbestçe ortaya koyabilmesinin sonucuydu; zaman zaman dile getirdiğim ihtiyatlı yorumlar bu meselede yalnızca belli bir miktarda yardımcı oldu. Ancak daha önce, beni oldukça etkileyen bir konuşmanın bir noktasını dile getirmeliyim. "Karn," bu çocuk için kendine özgü bir anlam taşıyordu. Bu konuda bilgilendirilmesine ve sürekli düzeltilmesine karşın, çocukların annenin karnında büyüdüğü fikrini benimsedi ve çeşitli fırsatlarda bunu ifade etti. Başka durumlarda da karnın onun için şefkatle ilgili bir anlam taşıyordu. Her fırsatta, yerli yersiz "karn"lı bir cevap veriyordu. Örneğin, başka bir çocuk ona, "Bahçeye git" dediğinde o, "Sen karnına git" diye cevap veriyordu. Hizmetçiler ona bir şeyin nerede olduğunu sorduklarında devamlı olarak, "Karnında" diye cevap verdiği için azarlanıyordu. Yemek zamanı, çok sık değilse de, "karnındaki soğukluktan" şikâyet ettiği olurdu ve bunun soğuk sudan olduğunu söylerdi. Çeşitli soğuk yiyeceklerle karşı da hoşnutsuzluk gösterirdi. Bu sıralarda, annesini çıplak görmek için duyduğu merakı ifade etti. Hemen arkasından, "Senin karnını ve karnının içinin resmini de görmek isterdim," diye belirtti. Annesinin, "Yani senin bir zamanlar içinde olduğun yeri mi kastediyorsun?" sorusunu, "Evet! senin karnının içine bakmak ve orada çocuk olup olmadığını görmek isterdim," diye cevapladı. Her nedense sonra, "Çok meraklıyım, dünyadaki her şeyi bilmek isterdim," diye belirtti. En fazla neyi bilmek istediği sorusuna, "Senin 'wiwi' ve 'kaki' deliğinin neye benzediğini," dedi. "Sen farkında olmadan... (gülerek)... tuvaletten senin içine bakmak ve senin 'wiwi' ve 'kaki' deliğini görmek isterdim." Birkaç gün sonra, annesi, erkek kardeşleri, kız kardeşleri üst üste, en üstte de kendisi, hep beraber aynı zamanda tu-

valette "kaki" yapabileceklerini söyledi annesine. Daha önceki tek tük sözlerinin işaret ettiği kuramı, yiyecekte yapılmış ve dışkıyla özdeşleştirilmiş çocuklarla ilgili konuşmasında açıkça kendini gösterdi. "Kaki"lerden, gelmek istemeyen yaramaz çocuklar olarak bahsetti; dahası, bununla bağlantılı olarak, yukarı aşağı koşan kömürlerle ilgili düşlemindeki kömürlerin onun çocukları olduğuyla ilgili yorumu hemen kabul etti. Bir keresinde yine "kaki"ye değinerek, onu döveceğini çünkü çok yavaş ve çok sert geldiğini söyledi.

Şimdi konuşmayı betimleyeceğim. O sabah erkenden lazımlığında oturuyor ve "kaki"lerin balkonda olduğunu, gene yukarıya koştuklarını ve bahçeye gitmek istemediklerini açıklıyordu (sürekli lazımlığı gösteriyordu). Ona, "Karnında büyüyen çocuklar bunlar mı?" diye soruyorum. Konuya ilgi duyduğunu fark edince devam ediyorum: "Çünkü kakiler yiyecekte yapılır, gerçek çocuklar yiyeceklerden yapılmaz." "Sütten yapıldıklarını biliyorum." "Aa hayır, babanın yaptığı bir şey ile annenin içindeki yumurtadan yapılır." (Şimdi dikkat kesilip benden açıklama istiyor.) Küçük yumurta konusunu yeniden açtığımda, sözümü kesiyor: "Bunu biliyorum." Devam ediyorum: "Baba wiwi'siyle gerçekten süte benzeyen ve tohum diye adlandırılan bir şey yapar; onu wiwi [idrar -ç.n.] yapar gibi yapar ama o kadar çok yapmaz. Annenin wiwi'si babanınkinden farklıdır." (Araya giriyor.) "Bunu biliyorum!" Ben, "Annenin wiwi'si delik gibidir. Eğer baba, wiwi'sini annenin wiwi'sinin içine koyar ve tohumları orada bırakırsa, tohumlar bedeninin içine doğru daha derinlere gider ve annenin içindeki küçük yumurtalardan birine rastladıklarında büyümeye başlar ve o bir çocuk olur," diyorum. Fritz büyük bir ilgiyle dinleyip, "Bir çocuğun içeride böyle nasıl yapıldığını görmeyi çok isterdim," diyor. Büyümeden imkânsız olduğunu, çünkü o zamana kadar yapılamayacağını, ama ondan sonra bunu kendisinin yapabileceğini açıklıyorum. "Ama sonra ben bunu anneye yapmak isterim." "Bu olamaz, anne babanın karısı olduğu için senin karnı olamaz." "Ama biz ikimiz bunu ona yaparız." Ben, "Hayır, olamaz. Her erkeğin sadece bir karısı vardır. Sen büyüdüğünde annen yaşlanacak. Sonra sen genç güzel bir kızla evleneceksin ve o senin karnı olacak," diyorum. (Neredeyse gözleri yaşlarla dolarak ve titreyen dudaklarla) "Ama biz anneye aynı evde hep beraber yaşamayacak mıyız?" diye soruyor. "Kesinlikle öyle ve annen seni daima sevecek, ama o senin karnı olamaz," diyorum. Sonra çeşitli ayrıntıları soruyor: Çocuk annenin bedeninde nasıl beslenir, kordon neden yapılır, nasıl sökülür?.. İlgi dolu, başka bir direnç de görünmüyor. Sonunda, "Ama ben sadece bir defacık çocuğun nasıl içeri girdiğini ve çıktığını görmek isterdim," diyor.

Bu karşılıklı konuşmayla bağlantılı olarak, cinsellik kuramlarını belli bir ölçüde çözdü, açıklamaların o güne kadar reddettiği kısmını ilk defa olarak ancak şimdi gerçekten özümledi. Ondandır, ara sıra sarf ettiği belli sözler, bu yeni malumatı gerçekten bilgi hazinesine dahil etmiş olduğunu gösterdi. Bu zamandan itibaren "karnı" a olan olağanüstü ilgisi de büyük miktarda azaldı.²² Buna rağmen karnın şefkatle ilgili karakterinden bütünüyle arındığını ve Fritz'in, kuramından bütünü vazgeçtiğini söyleyemem. Bilinçli kılın-

²² "Karnında soğukluk" belirtisinin bir kısmı, yani karnıdan bahsedilen kısmı ortadan kalktı. Daha sonra, seyrek de olsa, "göbeğinde soğukluk" olduğunu ilan etti. Soğuk yemeklere olan direnç devam ediyordu. Analiz, çeşitli yemeklere karşı son aylarda beliren hoşnutsuzluk konusunda genelde etkili olmamıştı, hoşnutsuzluk nesnesi zaman zaman değişiyordu yalnızca. Bağırsakları genelde muntazam çalışırdı, ama sık sık yavaşladı ve zorlukla işlediği de olurdu. Analiz buna da kalıcı bir farklılık getirmedi, sadece zaman zaman değişimler oluyordu.

miş olmasına rağmen, çocuğun cinsellik kuramının kısmen varlığını sürdürmesi hakkın-
da Ferenczi'den duyduğum bir görüşe göre, çocuğun cinsellik kuramı bir ölçüye kadar
hazla akort edilen işlevlerin bir soyutlamasıdır, bu sebeple, işlev hazla akortlanmayı sür-
dürdükçe, kuram bir ölçüde varlığını sürdürüyor. Dr. Abraham, son kongreden²³ önce
yazdığı makalede, cinsel kuramların oluşumunun kaynağını, çocuğun karşı cinsteki ebe-
veynin oynadığı rolü özümsemedeki isteksizliğinde aramak gerektiğini göstermişti. Röhe-
im, ilkel insanların cinsel kuramlarıyla ilgili olarak aynı kaynağı işaret etti. Bu vakada bu
kurama kısmen bağlı kalmamın nedeni de, zengin analitik malzemenin sadece bir kısmı-
nı yorumlamış olmam ve bilinçdışı anal erotizmin hâlâ aktif olması olsa gerek. Her durum-
da, yalnızca cinsel kuramın çözülmesiyle, gerçek cinsel süreçlerin bilgisini özümlemeye
gösterilen direncin üstesinden gelindi; Fritz'in kuramının kısmen varlığını sürdürmesine²⁴
rağmen, gerçek sürecin kabul edilmesi kolaylaştırıldı. Bilinçdışında hâlâ kısmen sabitleş-
miş olan kuramla gerçek arasında bir ölçüde uzlaşma sağlayabilmişti; kendi sözlerinden
biri bunu gayet iyi gösteriyor. Başka bir düşlemini anlatmıştı – aradan dokuz ay geçmişti.
Rahmi dayalı döşeli bir ev gibi canlandırıyormuş gözünde. Bilhassa karın çok fazla dona-
nımlıydı, kuvvet ve sabunluk bile vardı. Bu düşleminde ilgili olarak kendisini, “Onun ger-
çekten böyle olmadığını biliyorum, ama ben bu şekilde görüyorum,” sözleriyle ifade etti.

Bu çözümden ve gerçek [cinsel –ç.n.] süreçlerin kabulünden sonra, Oidipus karma-
şası belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Örnek olarak, bir önceki konuşmadan üç gün sonra
bana anlattığı ve benim onun için kısmen yorumladığım aşağıdaki rüya-düşlemi veriyor-
um. Bir rüyayı betimleyerek konuşmaya başlıyor: “Elektrikli arabaya benzeyen büyük bir
motor vardı. Koltukları da vardı ve büyük olanı takip eden bir de küçük motor vardı. Ta-
vanları açılabilirdi, yağmur yağınca da kapanabilirdi. Sonra motorlar ilerlediler ve
bir elektrikli arabaya çarptılar ve onu uzağa fırlattılar. Sonra büyük motor elektrikli araba-
nın tepesine çıktı ve küçük olanı da arkasından sürükledi. Ve sonra hepsi bir araya geldiler,
elektrikli araba ve iki motor. Elektrikli arabanın da bir bağlantı çubuğu vardı. Ne de-
mek istediğimi anlıyor musun? Büyük motorun güzel, parlak, demir bir şeyi vardı ve kü-
çük olanın da sanki iki küçük çengeli vardı. Küçük olan, elektrikli araba ile büyük moto-
run arasındaydı. Sonra yüksek bir dağa tırmandılar ve yeniden çabucak aşağıya indiler.
Motorlar gece de orada durdular. Elektrikli arabalar geldiğinde onlara vurup fırlattılar ve
eğer herhangi biri böyle yaparsa (bir koluyla işaret ediyor) hemen geri giderler.” (Büyük
motorun babası, elektrikli arabanın annesi ve küçük motorun da kendisi olduğunu ve
onun kendisini babasıyla annesi arasına koyduğunu; çünkü onun, babayı hepten uzaklaştı-
rtmayı, anneye yalnız kalmayı ve onunla yalnızca babanın anneye yapmasına izin veri-
len şeyleri yapmayı çok istediğini açıklıyorum.) Küçük bir tereddütten sonra onaylıyor,
ama çabucak devam ediyor, “Büyük ve küçük motor sonra uzağa gittiler. Onlar evlerin-
deydi, pencereden dışarıya baktılar, büyük bir pencereydi. Sonra iki büyük motor geldi.
Bir tanesi büyükbaba, diğeryse sadece babaydı. Büyükanne orada değildi,” (biraz durak-

²³ Lahey Altıncı Uluslararası Psikanaliz Kongresi: “Manifestations of the Female Castration Complex” [Kadın Kastrasyonu Karmaşasının Belirtileri] (1920).

²⁴ Bir keresinde bir öğlen yemeğinde, “Börekler yol boyunca kanala doğru kayacaklar,” dedi; başka bir sefer de, “Marmelat doğrudan wiwi'nin içine gidiyor,” dedi. (Ancak marmelat onun hoşlanmadığı şeylerden biridir.)

ladı ve çok ciddi baktı) "...o öldü." (Bana bakıyor, ama ben tamamen hareketsiz kalıyorum, o devam ediyor.) – "Ve hepsi dağdan aşağı indiler. Bir şoför ayağıyla kapıları açtı, diğeri, dönen şeyi (kapı kolu) ayaklarıyla açtı. Bir şoför hasta oldu, bu büyükbabaydı." (Yeniden bana sorgularcasına bakıyor, ama rahatsız olmadığımı görerek devam ediyor). "Diğer şoför ona, 'pis hayvan, tokat mı istiyorsun, bir patlatsam yere yapışsın!' dedi." (Diğer şoförün kim olduğunu soruyorum.) "Ben. Ve sonra bizim askerlerimiz hepsini yere fırlattı; hepsi askerdi – motoru paramparça ettiler ve onu dövüp yüzünü kömüre bulaştırdılar ve ağzına da kömür tıktılar, (yeniden rahatlayarak) kömürü tatlı bir şey zannetti o, biliyorsun, bu yüzden aldı onu ve o kömürdü. Sonra herkes askerdi, ben de subaydım. Güzel bir üniformam vardı ve (doğrularak) ben kendimi böyle tuttum ve hepsi beni takip etti. Tabancasını aldılar; o sadece böyle yürüyebildi (burada iyice kabanyor.)" Nazikçe devam ediyor, "Sonra askerler ona bir madalya ve süngü verdiler, çünkü tabancasını almışlardı. Ben subaydım, anne de hemşire" (oyunlarında hemşire hep subayın kansı olur) "ve Karl, Lene ve Anna (ağabeyi ve kız kardeşleri) benim çocuklarımdı ve çok güzel bir evimiz de vardı – dışı kralın²⁵ evine benziyordu; tamamen bitmemişti. Kapılar yoktu, üstünde dam yoktu, ama çok güzeldi. Biz eksiklerimizi kendimiz tamamliyorduk." (Benim bitmemiş evin vs anlamıyla ilgili yorumumu zorlanmadan kabul ediyordu artık.) "Bahçe çok güzeldi, yukarıda damın üstündeydi. Ben kendim oraya hep kolay çıkabiliyordum. Yukan çıkmak için hep merdiven kullandım. Her zaman oraya kolayca çıktım, ama Karl, Lene ve Anna'ya yardım etmek zorunda kalıyordum. Yemek odası da çok güzeldi, içinde ağaçlar ve çiçekler büyümüşü. Önemli değil, bu çok kolay, biraz toprak koyarsın ve sonra bir şeyler yetişir. Sonra büyükbaba bahçeye çok sessizce geldi, işte şöyle (gene ona özgü yürüyüşü taklit ediyor). Elinde bir kürek vardı ve bir şey gömmek istedi. Sonra askerler ona ateş etti, (yine çok ciddi bakıyor) büyükbaba ölüyor." Uzun bir süre, birinin baba diğerinin de annenin babası olduğunu söylediği iki kör kral hakkında konuştuktan sonra şöyle anlatıyor: "Kralın Amerika kadar uzun ayakkaabilan vardı, içlerine girebilirdin, pek çok oda vardı içeride. Uzun elbiseli bebekler geceleyin içlerindeki yatağa konmuşlardı." Bu düşlemi takiben oyundan aldığı zevk arttı ve kalıcı hale geldi. Şimdi bu düşlemleri anlatmanın verdiği hazın aynısını saatlerce oynayarak alıyordu.²⁶ "Şimdi sana anlattığımı oynayacağım" veya "Bunu anlatmayacağım, ama sadece oynayacağım," diye de doğrudan söylüyordu. Böylece bilinçdışı düşlemleri genellikle oyun eylemiyle hayat bulurken, bu vakada –ve şüphesiz buna benzer başka vakalarda da– düşlemlerin ketlenmesi oyun eyleminin ketlenmesine de ihtimal veriyormuş gibi görünüyor ve her ikisi de aynı zamanda ortadan kalkıyordu.

Daha önce sürdürülen oyunların ve meşguliyetlerin şimdi geri plana atıldığını gözlemledim. Genellikle karşı karşıya konulmuş sedirlere, iskemlelere ya da bir kutuya oturup bunları dürtükleyerek oynadığı sonu gelmez "şoför, arabacı vs" oyununu kastediyordum. Gelip geçen bir aracın sesini duyduğunda pencereye koşmayı da hiçbir zaman bırakmadı, eğer birini kaçırırsa çok mutsuz oluyordu. Geçen arabalara bakmak için pencerede veya ön kapıda saatlerce oturabilirdi. Bu meşguliyetleri sürdürmesindeki gayretli ve ken-

²⁵ Bir keresinde annesi ona tatlılıkla "bebegim" dediğinde, "Lene ve Anna'ya bebegim de, kızlara daha çok yakışır; bana, 'Benim sevgili küçük kralım' de" demişti.

²⁶ Bu sırada bir sabah, çarşafarla kendi yapısı diye adlandırıldığı bir kule yaptı, içine emekledi ve "Ben şimdi baca temizleyicisiyim, bacaları silip temizlerim," diye ilan etti.

dine özgü tutumu bana bunların zorlantılı bir mahiyette olduklarını düşündürdü.²⁷

Sonraları belirgin bir can sıkıntısı gösterdiği sıralarda, oyun yerine geçen bu uğraşı da bırakmıştı. Bir seferinde ona meşguliyet bulmak için, ilginç olabileceği ileri sürülerek, yeni bir yolla araba yapması için teşvik edildiğinde, "Hiçbir şey ilginç değil," diye karşılık vermişti. Düşlemler kurmakla eşzamanlı olarak kendini oyuna verdiğinde, daha doğrusu ilk kez doğru dürüst oyun oynamaya başladığında, küçük figürler, hayvanlar, insanlar, arabalar ve tuğlalarla kurduğu bazı oyunların araba sürmekten ve ev taşımaktan ibaret olduğu doğrudur; ama bunlar daha önce asla görülmemiş bir çeşitlilikte ve güçlü bir düşlem gelişimiyle sürdürülen oyununun ancak bir parçasını oluşturuyordu. Bu oyunlar genellikle Kızilderililerle soyguncuların ya da köylülerle askerlerin savaşıyla sonlanıyordu, asker tarafının temsilcisi de o ya da onun birlikleri oluyordu hep. Ona savaşın sonundan, babasının üniformalarını ve teçizatını teslim ederek askerliği bıraktığı zamandan bahsedilmişti. Çocuk bundan çok etkilendi; özellikle tüfekte süngüyü teslim etme düşüncesinden. Hemen ardından oynadığı oyunda, köylüler askerlerden bir şeyler çalıyordu. Ne var ki askerler köylülere eziyet edip öldürdüler. Motor düşleminden bir gün sonra bana şu oyunu oynadığını anlattı: "Bir Kızilderili askerler tarafından hapse atılır. Kızilderili haylazlık ettiğini kabul eder. Askerler, 'Biz senin daha da haylaz olduğunu biliyoruz' derler. Suratına tükürürler, üstüne wiwi ve kaka yaparlar. Onu tuvalete sokup üstüne her şeyi yaparlar. Kızilderili çılgılık atar ve wiwi dosdoğru onun ağzına girer. Bir asker uzaklaşır, diğeri de ona, 'Nereye gidiyorsun?' diye sorar. 'Onun üstüne atacak gübre bulmaya gidiyorum,' diye cevaplar. Haylaz adam bir küreğe wiwi yapar ve bu onun suratına fırlar." Adamın tam olarak ne yaptığına dair soruma, "Haylazdı. Bizim tuvalete gitmemize ve oraya yapmamıza izin vermedi," diye cevap verdi. Fritz, tuvalette haylaz kişiyle birlikte, sanat eserleri yapan iki kişi daha olduğunu da anlattı. Bu sıralarda, bağırsaklarını boşalttıktan sonra silindiği tuvalet kâğıdına, alaycı bir tavır takınarak, "Benim sevgili efendim, nazikçe ye!" diye hitap ediyordu sürekli. Bir soruya cevaben, kâğıdın "kaki"yi yiyen bir şeytan olduğunu söyledi. Başka bir zaman, "Bir beyefendi kravatını kaybetti ve onu çok uzun zaman aradı. Sonunda buldu," diye anlattı. Yine bir keresinde, şeytanın boynunun ve ayaklarının kesilmiş olduğunu anlattı. Boyun ancak onun için ayaklar yapılırsa yürüyebiliyordu. Şimdi şeytan sadece yatabilirdi, yolda yürüyemezdi artık. Sonra insanlar onun öldüğünü düşündü. Ve bir keresinde, şeytan pencereden bakıyordu, biri onu arkadan tutmuştu; bir asker. Onu pencereden aşağı itti, böylece şeytan öldü. Bu düşlem bana, birkaç hafta önce açığa çıkan (tanışık olmadığı) bir korkunun açıklaması gibi göründü. Pencereden bakarken, hizmetçi kız onu arkasından tutuyormuş. Çok korktuğu anlaşılmış, ancak kız onu bıraktığında sakinleşmiş. Bunu izleyen düşlemden, -bir düşman subayının öldürüldüğü, kötü muamele gördüğü ve sonra yeniden hayata döndüğü bir oyunda- korku kendisini onun bilinçdışı saldırgan arzularının yansıması olarak gösterdi.²⁸ Kendisinin kim olduğu konusundaki soruya karşılık, "Tabii ki ben

²⁷ Kapılara, çilingirlerle ve kilitlere olduğu kadar araçlara olan ilgisi de hala kuvvetli bir şekilde devam ediyor; bu ilgi zorlantılı ve kendine özgü mahiyetini kaybetti yalnızca; bu durumda da, analiz gerekli bir bastırmayı etkilemedi; sadece zorlantılı kuvveti yendi.

²⁸ Bu gözlem boyunca, özellikle son zamanlarda, oyunlarında olduğu kadar fantezilerinde de ara sıra kendi saldırganlıklarından telaşlandı. Bazen soyguncu ve Kızilderili oyunlarının en heyecanlı yerinde anık oynamak istemediğini, korktuğunu söylerdi, bir yandan da cesur olmak için çok büyük bir gayret sarf ederdi. Yine bu sıralarda, bir yere çarptığı zaman, "Tamam tamam, bir şey yok, bu bir ceza çünkü ben yaramazlık yaptım," derdi.

babayım!" diyor. Bunun üzerine herkes ona cana yakın davranıyor ve (burada Fritz'in sesi çok nazikleşiyor) "Evet sen babasın, o zaman lütfen buraya gel" diyorlar. Aynı şekilde başka bir düşlemede, kör edilmekten hakarete uğramaya kadar birçok kötü muameleye maruz kalan kaptan yeniden hayata döner. Fritz daha sonra ona çok iyi davrandığını anlattı ve "Ben sadece bana yaptıklarına karşılık verdim ve artık kızgın değildim. Eğer karşılık vermeseydim o zaman ona kızgın olacaktım," diye ekledi. Şimdi Fritz hamurla oynamasını çok seviyor ve klozette (içinde bir çukur olan küçük bir mukavva kutu) yemek pişireceğini söylüyor.²⁹ Oynarken bir keresinde bana iki asker ile bir hemşire gösterdi ve bana bunların kendisi, ağabeyi ve annesi olduğunu söyledi. İkisinden hangisinin kendisi olduğuna dair soruma, "Şu aşağıda iğnesi olan benim" dedi. Ona, "Oradaki o iğne nedir?" diye sordum. "Bir wiwi" dedi. "Wiwi deliyor mu" sordum, "Oyunda değil ama gerçekte – yo hayır, yanlış söyledim, gerçekte değil ama oyunda" dedi. – Fritz çoğu zaman şeytanla, ama aynı zamanda kaptanla, Kızilderililerle, soyguncularla ve vahşi hayvanlarla da ilgili gitgide daha çok ve daha kapsamlı düşlemler anlatıyordu. Hem düşlemlerinde hem de onlara eşlik eden oyunlarında, bunlar karşısındaki sadizmi ve annesiyle ilgili arzuları açıkça görülüyordu. Sık sık şeytanın, düşman subayının veya kralın gözlerini nasıl çıkardığını veya dillerini nasıl kestiğini anlatıyor, hatta deniz hayvanları gibi ısırabilen bir tabancası olduğunu söylüyordu. Her zaman daha kuvvetli ve daha güçlü, hiçbir şekilde öldürülemez olduğunu ve göklere varacak kadar büyük bir topa sahip olduğunu tekrarlıyordu.

Daha fazla yorum yapmayı gerekli görmedim ve böylelikle, bu sırada çok nadiren ve daha çok da bir ipucu şeklinde, şu ya da bu münferit meseleyi bilinçli hale getirdim. Üstelik, bütün düşlemlerinin ve oyunlarının eğiliminden ve ara sıra anlattıklarından, karmaşalarının bir kısmının onun için bilinçli hale geldiği veya en azından bilinç öncesine yerleştiği izlenimini edindim ve bunun yeterli olduğunu düşündüm. Nitekim bir keresinde lazımlığın üstünde otururken, hamur toplanı yapacağını söyledi. Annesi de onunla birlikte çömelerek, "Pekâlâ o zaman toplanını çabuk yap" dediğinde, "Yeterli hamur yaparsam sen memnun olursun," dedi. Ve hemen ekledi: "Kaka yerine hamur dedim, ne kadar akıllıyım." Yapmayı bitirdiğinde, "Ben işte böyle bir büyük adam yaptım. Eğer biri bana hamur verseydi onunla bir adam yapardım. Bana gözü ve düğmeleri belli edecek bir şey lazım sadece," dedi.

Ona seyrek yorum yapmaya başlayalı takriben iki ay olmuştu. O sıralarda iki aydan fazla bir süre gözlemlerim kesintiye uğradı. Bu süre boyunca endişe (korku) baş gösterdi; bu zaten, diğer çocuklarla oynadığı sırada, son zamanlarda büyük zevk aldığı soygunculuk-Kızilderilicilik oyunlarını oynamayı reddetmesiyle kendini belli etmişti. Gece kabusları gördüğü iki ila üç yaşı hariç, Fritz hiçbir zaman açıkça korkuya maruz kalmamıştı veya bununla ilgili herhangi bir belirti gözlenmemişti. Şimdi açıkça görünür hale gelen endişe, analizin ilerlemesiyle açığa çıkan belirtilerden biri olabilirdi. Bilinç düzeyine çıkan şeylere karşı daha kuvvetli bir bastırma gayreti gösterilmesine de bağlı olabilirdi bu. Korkunun ortaya çıkmasına belki Grimm Masallarını dinlemesi de vesile olmuştu; son zamanlarda bu masallara pek düşkün olmuştu ve korkularında bu masalların çağrışımaları vardı.³⁰ Annesinin birkaç haftadır hasta olması ve çocuğa alışmış olduğu ilgiyi göstereme-

²⁹ Küçük bir çocukken bir dönem, kumdan ve çamurdan şekiller yapmak hoşuna gidiyordu, ama bu uzun zaman devam etmedi ve sürekli değildi.

³⁰ Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranter.org>
 Analiz başlamadan önce Grimm Masallarından hiç habzzermiyordu, 1 yıl yonde değişiklik başlayınca gözle görülür bir tercih oluştu.

mesi, muhtemelen libidonun endişeye çevrilmesini kolaylaştırmış ya da bunda etkisi olmuştu. Korku, çoğunlukla uykuya dalmadan önce kendini gösteriyordu, uykuya dalması eskiye nazaran daha uzun sürüyor ve zaman zaman korkuyla sıçrayarak uyanıyordu. Aynı zamanda, başka açılardan da bir gerileme söz konusuydu. Kendi kendine oyun oynaması ve masal anlatması büyük ölçüde azalmıştı; okumayı öğrenmeye çok heves ediyordu, sık sık, fasılasız, saatlerce öğrenme isteği duyması ve devamlı pratik yapması da aşırı hevesindeki kararlılığı gösteriyordu. Yaramazlığı artmış, neşesi azalmıştı.

Yeniden –zaman zaman da olsa– çocukla ilgilenmek için fırsatım olduğunda, daha önce olanın aksine büyük direnişlerle karşılaşarak, bir rüyasını anlattırabildim. Rüyası onu çok korkutmuştu ve hâlâ gün ışığında bile korkuyordu. İçinde atlıların olduğu resimli bir kitaba bakıyormuş, kitap açılmış ve atlılardan ikisi dışarı çıkmış. O, kız kardeşleri ve ağabeyi annelerine asılıp kaçmak istemişler. Bir evin kapısına dayanmışlar, içeriden bir kadın çıkıp onlara, “Burada saklanamazsınız” demiş. Ama adamlar onları bulamasınlar diye yine de saklanmışlar. Fritz bu rüyayı büyük direncine rağmen anlattı, yoruma başladığımda bu direnç o kadar arttı ki, direncini çok fazla uyarmamak için çok kısa ve tamamlanmamış bir yorum yaptım. Sadece ellerinde sopaları, tabancaları ve süngüleri olan adamlarla ilgili çağrışımsal fikirlere doğru biraz yol aldım. Ona bunların babasının kocaman wiwi’sini hem arzu ettiği hem de ondan korktuğu anlamına geldiğini açıkladığımda o, “Silahlar serttir, ama wiwi yumuşaktır,” karşılığını verdi. Ancak wiwi’nin de kendisinin de tam olarak yapmak istediğiyle ilişkili olarak sert duruma gelebileceğini açıkladığımda fazla direnç göstermeden yorumu kabul etti. Sonra, bazen bir adamın sanki diğerine ya-pışıkmiş ve sadece bir adam varmış gibi göründüğünü anlattı.

Şüphesiz bugüne kadar çok az dikkat çeken eşcinsel unsur, şimdi bunu izleyen rüyalarda ve düşlemlerde de kendini göstererek, daha çok açığa çıkmıştı. İşte bu defa korku duygusuyla ilişkili olmayan başka bir rüya: Her yerde, aynaların, kapıların arkasında vs uzun dilleri dışarı sarkan kurtlar vardı. Fritz onları silahla vurarak öldürdü. Korkmadı, çünkü onlardan kuvvetliydi. Daha sonraki düşlemi de kurtlarla ilgiliydi. Bir seferinde, uykuya dalmadan önce gene korktuğu bir zaman, ışığın içeriye düştüğü duvardaki bir delikten (ısıtma amacıyla duvarda açılmış bir aralık) korktuğunu söyledi; çünkü tavanda da başka bir delik varmış gibi görünüyormuş ve bir adam damdaki bir merdivenle oradan gelebilirmiş. Fritz, şeytanın soba deliğinde oturup oturmadığıyla ilgili konuştu. Bir resimli kitapta gördüğünü iddia ettiği bir sahne: Bir hanımefendi Fritz’in odasındadır. Kadın, birdenbire şeytanın soba deliğinde oturduğunu ve kuyruğunun dışarıya doğru dikildiğini görür. Fritz’in çağrışımları, merdivenli adamın onun üstüne basıp göbeğini acıtacağından korktuğunu ve sonunda onun wiwi’sinden ürktüğünü itiraf ettiğini gösterdi.

Çok geçmeden, şimdi çok seyrek olarak sarf ettiği “karındaki soğukluk” deyimini işittim. Karnıla ve onunla bağlantılı olarak göbekte ilgili bir konuşmada aşağıdaki düşlemi nakletti. “Karında bir oda var, içinde de masalar, sandalyeler. Biri sandalyede oturuyor ve başını masaya dayıyor ve sonra bütün ev çöküyor, tavan yerde, masa da yıkılıyor, ev yıkılıyor.” “O biri kimdi ve içeri nasıl girdi?” soruma, “Bir küçük çubuk wiwi’den göbeğe geldi ve böylece karnın içine girdi,” diye cevap verdi. Bu örnekte benim yorumuma biraz direnç gösterdi. Ona kendisini annesinin yerinde hayal ettiğini ve babasının, annesine ne yaparsa ona da aynı şey yaparsa BDF kitapta ilgili bölümün aynı bu çubukun –babanın wiwi’sinin– kendi wiwi’sinin içine girerse (hayaline göre annesine de olabilir) canının acı-

yacağından ve sonra göbeğinin içinde de, karnında da her şeyin harap olacağından korkuyordu. Başka bir zaman Fritz bir Grimm masalından duyduğu dehşeti anlattı. Bu, bir adama zehirli yiyecek veren cadının masalıydı, ama adam yiyeceği atına vermiş, at da ölmüştü. Çocuk, cadılardan korktuğunu söyledi, çünkü gerçekte cadıların var olmadığına dair söylenenler doğru olmayabilirdi. Çok güzel olan ama aynı zamanda cadı da olabilen kraliçeler vardı ve o zehrin neye benzediğini, katı mı yoksa sıvı mı olduğunu çok merak ediyordu.³¹ Ona niçin annesinden böylesine kötü bir şey geleceğinden korktuğunu, ona ne yaptığını veya onunla ilgili ne dilediğini sorduğumda, kızgın olduğunda onun da babasının da ölmesini dilediğini ve kendi kendine “pis anne” diye düşündüğünü itiraf etti. Annesi onun wiwi’siyle oynamasını yasakladığında annesine kızdığını da kabul etti. Ayrıca konuşma boyunca, hem bir askerden hem de bir dükkânın vitrininin önünde bir faytona atlamak üzere ayağını attığında, kendisini gözetleyen başka bir yabancı askerden zehir almaktan korktuğu ortaya çıktı. Askerin, faytonun –annesinin– içine atlamak için olan yaramazca niyetinden dolayı onu cezalandıracak olan babası olduğu yorumumla bağlantılı olarak, şimdiye kadar hiç yapmadığı şekilde, cinsel eylemin kendisini soruşturmaya başladı. Bir adam wiwi’sini nasıl içe koyabilir? Baba başka bir çocuk yapmayı ister mi? Çocuk yapabilmek için ne kadar büyük olmak gerekir? Teyze bunu anneye yapabilir mi? vs. Direnç bir kere daha azaldı. İlkın, olan biteni anlatmaya başlamadan önce, “ürkünç” bulunduğu şeylerin ben ona açıkladıktan sonra, tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi, yine hoş olup olmayacaklarını soruşturuyor pürneşe. Ona açıklanan şeylerden, onları düşünse bile artık korkmayacağını da söylüyor.

Maalesef zehrin anlamı, başka çağnşımsal düşünce elde edilemediği için, daha fazla açıklığa kavuşmadı. Genelde, çağnşımlar aracılığıyla yapılan yorumlar ancak zaman zaman başarılı oldu. Daha ziyade sonraki düşünceler, rüyalar ve masallar, daha önce olan biteni açıkladı ve tamamladı. Bazen çok eksik kalan yorumları da açıklıyor bu.

Bu vakada, büyük bir kısmı yorumlanmadan kalmış çok fazla malzemem vardı. Çocuğun hâkim cinsel kuramı kadar, başka birkaç farklı doğum kuramı ve düşünce eğilimi algılanabildi; bunlar çok açık bir şekilde birbirine paralel olarak giderken, farklı zamanlarda biri diğerlerinden daha öne çıkıyordu. Son düşlemindeki cadı, bence anne imago-sunun bölünmesiyle elde ettiği bir figürü devreye sokuyor sadece (o sırada sık sık tekrarlanıyordu). Ben bunu son zamanlarda çok belirginleşen, dişi cinsiyete karşı kimileyin takındığı çiftdeğerli tavrında da görüyorum. Aslında, genelde erkeklere olduğu kadar kadınlara karşı da tavrı çok olumludur, ama bazen onun hem küçük kızları hem de yetişkin kadınları sebepsiz yere nefretle düşündüğünü gözlemliyorum. Sevgili annesinden, onu olduğu gibi muhafaza etmek için ayırdığı bu ikinci dişi imago, çocuğu şimdi açıkça belirgin olan eşcinselliğine götüren yolu açacak penisli kadındır. Penisli kadın için bu vakada da sembol, Fritz’in atlara çok fazla bağlı olmasına rağmen sevmediği bir hayvan olan inehtir.³² Buna sadece bir örnek verirsek, Fritz ineğin ağzındaki köpükten iğrendiğini

³¹ Bu bana son zamanlarda suyun nasıl sıvı olduğu ve genelde her şeyin nasıl katı veya sıvı olduğu sorusuyla açığa çıkan ilgisinin sebebiymiş gibi görünüyor.

³² Bugüne kadar temin ettiğim malzemeden benim için aum anlamı henüz çok açık değil; at bazen erkek bazen kadını temsil ediyor.

gösteriyor ve inegin insanlara tükürmek istedigini belirtirken atın onu öpmek istedigini söylüyor. Inegin onun için penisli kadını temsil ettiği, sadece düşlemlerinde değil muhtelif sözlerinde de tartışmaya yer bırakmayacak şekilde görünüyor. Fritz çiş yaparken, devamlı olarak penisi inekle özdeşleştirdi. Örneğin, "inek kâseye sütünü salıyor." Ya da pantolonunu açarken, "Inek pencereden dışarı bakıyor." Cadının ona zehir vermesi de, muhtemelen, eskiden inandığı yemekten hamile kalma kuramı yüzünden ortaya çıkmıştı. Birkaç ay öncesine kadar bu çiftdeğerli tavır neredeyse fark edilmeyecek derecedeydi. Birinin belirli bir hanımın iğrenç olduğunu söylediğini duyduğunda, "Bir hanım iğrenç olabilir mi?" diye büyük bir hayretle soruyordu.

Endişe duygularıyla ilişkili başka bir rüyayı yine kuvvetli direnç belirtileri eşliğinde anlattı. Rüayı anlatmasının imkânsızlığıyla ilgili olarak, uzun bir rüya olduğunu, --öyle uzun ki-- ancak bir günde anlatabileceğini açıkladı. Ona sadece bir kısmını anlatmasını söyledim. "Ama korkunç olan zaten uzunluğu," diye cevap verdi. Bu "korkunç uzunluğun" rüyasındaki devin wiwi'si olduğunu hemen sonra anladı. Bu imge, insanların görünürde kapıları olmayan, çevresinde toprak olmayan, yine de pencereleri hıncahınc insanla dolu bir binaya getirdikleri bir uçak gibi çeşitli biçimlerde yeniden göründü. Her tarafına insanlar asılı olan dev sonra onu da kapmış. Bu, babaya duyulan arzuya ilişkin olduğu kadar, anne ve baba bedenlerine ilişkin bir düşlemdi. Ancak onun gebe kalıp babasını (kimi zaman da annesini) anal yolla doğurmak düşüncesine dayanan doğum kuramı da bu rüyada işleniyordu. Rüyanın sonunda, kendi başına uçabiliyor ve trenden o sırada çıkan diğer insanların da yardımıyla dev hareket halindeki trene kilitliyor ve anahtarla beraber uzağa uçuyordu. Fritz benimle birlikte bu rüyayı, kendisi adına önemli ölçüde yorumladı. Genellikle yorumlamayla çok ilgilenirdi ve kendisi hakkında bilmediği şeyler bulunduğunu sandığı yerin tam olarak "içerlerde derinde" olup olmadığını ve büyüklerin hepsinin, bunları açıklayıp açıklayamayacaklarını vs sorardı.

Fritz başka bir rüyasını da anlattı; hoş bir rüya değildi, dedi, ama uzun yakalı ceket giymiş bir subay ile, benzer bir ceketli kendi üzerinde görmesi dışında pek bir şey hatırlamıyormuş. Hep beraber bir yerden dışarı çıkıyorlarmış. Karanlıkmış, yere düşmüş.

Bu rüyanın yine babasıyla ilgili olduğu ve onunkine benzer bir wiwi'ye sahip olmak istediği şeklindeki yorumdan sonra, hoş olmayan şeyin ne olduğunu hatırladı birden. Subay onu tehdit etmiş, onu tutmuş, ayağa kalkmasına izin vermemiş vs. Bu kez büyük bir istekle verdiği serbest çağrışımlar arasından, subayla birlikte çıktıkları yerin neresi olduğuna dair soruyla aklına geliveren bir ayrıntıyı vurgulayacağım sadece. Bir dükkânın avlusunu hatırladı, oradan çok hoşlanmış; çünkü incecik rayların üzerinde bir içeri giren bir dışarı çıkan küçük, yüklü vagonlar varmış -- yine babanın anneye yaptığı şeyi onunla eşzamanlı olarak yapma arzusu: Fakat başarısızlığa uğruyor, sonra annesine yönelik kendi saldırganlığını babaya yansıtıyor. Bence burada da çok kuvvetli anal-erotik ve eşcinsel belirleyiciler işin içinde gibi görünüyor (kovuklarda ya da tuhaf evlerde yaşayan şeytanların bulunduğu sayısız düşlemden var olduklarına hiç kuşku yok.)

Gözlemlerin ve onunla bağlantılı, daha ziyade endişe-rüyalarını ele alan analizin yeniden başladığı takriben altı haftalık bu süreden sonra, endişe tamamen ortadan kalktı. Uyuma ve uykuya dalmaya bir türlü meraklanılmıyordu. Oyun ve sosyalite daha iyi olamazdı. Endişeyle birlikte sokak çocuklarına karşı hafif bir fobi oluşmuştu. Gerçekte bunun te-

meli, sokak çocuklarının onu defalarca tehdit ve rahatsız etmesiydi. Sokakta kendi başına karşıdan karşıya geçmeye korkuyordu ve geçmeye ikna edilemiyordu. Son seyahatin araya girmesi nedeniyle bu fobiyi analiz edememiştim. Gene de çocuk mükemmel bir izlenim yaratıyordu. Bir iki ay sonra onu yeniden görme fırsatı bulduğumda bu izlenim kuvvetlendi. Bana verdiği bilgiye göre, bu süre içinde söz konusu fobiyi şu yolla yenmişti. Benim gidişimden hemen sonra, ilk önce gözleri kapalı, koşarak karşıdan karşıya geçmiş. Sonra kafası dönük olarak koşarak geçmiş ve nihayet sakin bir şekilde yürüyerek geçmiş. Diğer yandan, analize karşı kararlı bir isteksizlik (muhtemelen kendi kendini tedavi gayretinin sonucu – böbürlene böbürlene beni artık hiçbir şeyden korkmadığına inandırdı!), öykü anlatmaya ve masal dinlemeye karşı hoşnutsuzluk gösterdi; istenmeyen bir değişikliğin meydana geldiğini gösteren tek nokta buydu ne var ki. Fobinin görüldüğü kadıyla kalıcı olarak iyileşmesi –altı ay geçtikten sonra buna ikna olabildim– acaba düpedüz onun kendi kendini iyileştirme gayretinin sonucu muydu? Belki de, en azından kısmen, tedavinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan bir etkiydi, analizden sonra bir ya da daha fazla belirtinin yok olduğu çok görülmüştür.

Ayrıca ben bu vaka için “tamamlanmış tedavi” deyimini kullanmamayı tercih ederim. Bu gözlemler ile bunların zaman zaman yorumlanmasına tedavi denemez; “analitik nitelikli bir terbiye” vakası demeyi yeğlerim. Aynı nedenle tedavinin burada tanımladığım noktada sona erdiğini ileri sürmek de istemiyorum. Analize karşı bu kadar aktif bir direncin ortaya konuşu ve masal dinlemeye karşı olan isteksizlik bana, çocuğun yetiştirilmesinin ileriki safhalarında analitik ölçümler için zaman zaman fırsatların çıkmasına ihtimal verecek gibi göründü.

Böylelikle söz konusu vaka beni şu sonuca ulaştırıyor. Hiçbir terbiye analitik yardımsız olmamalı düşüncesindeyim, çünkü analiz profilaktik açıdan da hesaplanamayacak ölçüde çok değerli bir yardımda bulunmaktadır. Bu iddianın temeline, yetiştirilmesinde analizin son derece yardımcı olduğu ispatlanan sadece bir vakayı koysam bile, diğer yandan, analizin yardımı olmadan yetiştirilmiş çocuklarla ilgili pek çok gözlem ve deneyimim beni desteklemeye yeter. Gayet iyi bildiğim ve uygun örnekler olarak gördüğüm, ne bir nevroz ne de herhangi bir anormal gelişim göstermiş ve bundan dolayı normal sayılabilecek olan yalnızca iki çocuk gelişim vakasını anlatacağım.³³ Söz konusu çocuklar gayet iyi huyludurlar; akılla, sevgiyle büyütülmüşlerdir. Örneğin, çocukların her türlü soruyu sormasına izin verilmesi ve sorularının memnuniyetle cevaplanması, yetiştirilme ilkeleriydi; başka bakımlardan da, genelde olduğundan daha büyük bir doğallık ve kanaat özgürlüğü tanınmıştı onlara, ama şefkatli olmakla birlikte, kararlı bir rehberlikle idare edilmekteydiler. Çocuklardan yalnızca biri (o da çok kısıtlı bir kapsamda) cinsel aydınlanmaya yönelik soru sorma ve bilgi edinme konusunda onlara tanınan bu sınırsız özgürlükten faydalandı. Çok sonra –neredeyse erginliğe eriştiğinde– doğumla ilgili soruşturması karşılığında aldığı doğru cevabın, tamamen yetersiz geldiğini ve bu problemin zihnini önemli ölçüde meşgul ettiğini söyledi. Bilgi, muhtemelen eksik kalmıştı, sorulan soruya denk düşmesine rağmen, babanın oynadığı rolü içermiyordu. Bu problemle özel olarak meşgul olduğu halde, çocuğun, farkında olmadığı sebeplerden ötürü bu konu hakkında soru sorma

³³ Çocuklar çok yakından tanıdığım bir aileye mensup bir erkek çocuk ile kız kardeşidir; bundan ötürü, gelişimleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi oldum.

durumuna gelmemiş olması dikkat çekici, zira ona cevap verme isteğinden şüphe duyması söz konusu değildi. Bu çocuk dört yaşındayken başka insanlarla –daha çok büyüklerle– yakın bir temasta bulunmaya ve kanatlı böceklerle karşı fobi geliştirdi. Birkaç yıl boyunca devam eden bu fobilerin, şefkat ve alışma yardımıyla yavaş yavaş üstesinden gelindi. Gene de küçük yaratıklardan iğrenmesi hiçbir zaman geçmedi. Sonraları da, topluma doğrudan nefret duymasa bile, katılmaya hiç heves etmedi. Bunun dışında ruhsal, fiziksel ve zihinsel olarak son derece sağlıklı gelişti. Ama bana öyle görünüyör ki, gözle görülür bir sosyalleşememe, çekingenlik, içekapanıklık ve bununla bağlantılı birkaç özellik, bunlar dışında başarıyla alt edilen fobilerinin kalınları olarak karakterini şekillendiren kalıcı öğeler olarak varlığını sürdürdü. İkinci örnek, yaşamının ilk yıllarında kendini gerçekten olağanüstü yetenekli ve bilgiye aç olarak gösteren bir kız çocuğu. Ancak aşağı yukarı beş yaşından sonra araştırma itkisi çok zayıfladı³⁴ ve zamanla yüzeyselleşti, öğrenme arzusu ve ilgi derinliği yok oldu, zihinsel yetileri hiç şüphesiz gayet iyi durumda olmasına rağmen en azından şimdiye kadar (şimdi on beş yaşında) vasat bir zekâ belirtisi gösterdi. Eğitimin şimdiye değin iyi ve onaylanmış ilkeleri insanlığın kültürel gelişimi yolunda çok şey başarmış olsa bile, en iyi pedagogların bilmiş ve bilmekte oldukları gibi, bireyin yetiştirilmesi hemen hemen çözülemez bir problem olarak kaldı. Çocukların gelişimini gözlemleme ve yetişkin karakterinin ayrıntılarıyla uğraşma fırsatı bulanlar, çoğunlukla en yetenekli çocukların keşfedilen herhangi bir neden olmaksızın, hem de çok çeşitli tarzlarda aniden başarısızlığa uğradığını bilirler. Öteden beri akıllı uslu olan kimi çocuk utangaç, baş edilmez ya da düpedüz isyankâr ve saldırgan hale gelir. Neşeli ve arkadaş canlısı çocuklar sosyallikten uzak ve içekapanık olurlar. Zihinsel yetenekleri en nadide çiçekleri vereceğini vaat eden kimi çocukların gelişimi, daha tomurcukken kurur. Üstün yetenekli çocuklar, sık sık küçük işlerde başarısız olurlar ve cesaretlerini, kendine güvenlerini kaybederler. Tabii çoğu zaman bu gelişimsel güçlüklerin başarıyla üstesinden gelindiği de olur. Ancak ekseriya anne baba şefkatiyle bertaraf edilen küçük güçlükler, çoğu zaman, bir çöküş veya en azından çok fazla acıya yol açabilecek büyük güçlükler şeklinde ileriki yıllarda boy gösterebilir. İleride nevrozun pençesine düşecek olan bireyleri bir yana bırakalım, gelişimi etkileyen örselenmeler ve ketlenmeler de sayılamayacak kadar çoktur.

Psikanalizin çocuk yetiştirmeye dahil edilmesinin gerekliliğini kabul etsek bile, bu bizim bugüne kadar iyi olduğu görülen ve onaylanmış eğitim ilkelerini bir kenara bırakmamızı gerektirmez. Psikanaliz, bugüne kadar doğru kabul edilen temel ilkelerin katkısına dokunmadan eğitime bir yardımcı olarak –bir tamamlayıcı olarak– hizmet eder.³⁵ Ger-

³⁴ Bu çocuk zaten hiçbir zaman cinsel aydınlanmaya yönelik soru sormamıştı.

³⁵ Benim deneyimim, eğitimde görünürde çok az bir değişim kaydedildiğini gösterdi. Burada anlattığım gözlemlerimin bitiş tarihinden bu yana yaklaşık on sekiz ay geçti. Küçük Fritz okula gidiyor, okulun gerekliliklerine mükemmel uyum sağlıyor ve okulda da, başka yerlerde de, hiç sıkılan olmayan, doğal ve iyi davranan terbiyeli bir çocuk gibi görünüyor. Esas fark, deneyimsiz gözlemcinin gözüne kolay görünmeyecektir: Öğretmenle çocuk arasındaki ilişki temel bir tutumda tamamen değişikliğe uğramıştır. Bu sayede kesinlikle samimi ve dostça bir ilişki gelişirken, çoğunlukla ancak kuvvetli bir otoriter vurguyla ve güçlkle uygulamaya konan pedagojik talepler de kolaylıkla karşılanıyor, çünkü çocuğun buna karşı bilinçdışı dirençleri analiz sayesinde yenildi. Bu durumda analizin de yardımıyla eğitimin ulaştığı sonuç, çocuğun alışılmış eğitimsel gereklilikleri, tamamen farklı varsayımlara dayanarak yerine getirmesidir.

çekten iyi pedagoglar, hep –bilinçdışı olarak– doğru olana ulaşmaya çabaladılar, sevgi ve anlayışla çocuğun daha derin, bazen kavranılamaz ve görünüşte kınanacak itkileriyle temas kurmaya gayret ettiler. Gayretlerinde başarısız olduysalar ya da kısmen başarılı olduysalar, bunun sorumlusu pedagoglar değil, kullandıkları araçlardı. Lily Braun'un güzel kitabı *Memoiren einer Sozialistin*'de [Bir Sosyalistin Anıları] üvey çocuklarının (zannedirim on ve on iki yaşındaki erkek çocuklar) güvenini ve sempatisini kazanma gayreti içinde, yaklaşan doğumunu bir başlangıç noktası olarak, Braun'un onları cinsel meselelerde nasıl aydınlatmaya çalıştığını okuruz. Braun açık bir direnç ve retle karşılaştığında üzölmüş, çaresiz kalmış ve daha fazla çaba harcamamış. Çocuklarının sevgisini ve güvenini korumak için büyük gayret sarf eden pek çok anne baba, birdenbire –anlamaksızın– gerçekte ikisine de hiçbir zaman sahip olmadıklarını kabul etmek durumunda kalmışlardır.

Şimdi burada ayrıntılı olarak tanımlanan örneğe dönelim. Psikanaliz, hangi nedenlerle bu çocuğun yetiştirilmesine dahil edilmişti? Bu erkek çocuk, masal dinlemeye veya anlatmaya karşı olan ketlenmeyle yan yana giden bir oyun ketlenmesinden mustarıptı. Ayrıca artan bir suskunluk, aşırı eleştiricilik, dalgınlık ve sosyalleşmeme halleri vardı. Çocuğun zihinsel durumu, bir bütün olarak ele alındığında, bu aşamada bir "hastalık" tanımlanamasa bile, olası gelişmeler hakkında benzeşim yoluyla bir tahminde bulunulabilir. Oyun oynamaya, masal anlatmaya, dinlemeye yönelik ketlenmeler, ayrıca önemsiz meselelerle ilgili aşırı eleştiricilik ve dalgınlık, daha ileriki bir safhada nevrotik özelliklere, suskunluk ve girişken olmama durumu da karakter özelliklerine doğru gelişebilirdi. Burada şunu da önemle eklemeliyim: Burada belirtilen özellikler çocukta küçüklüğünden beri –çok fark edilir olmasa da– bir miktar vardı. Bu özellikleri geliştikçe, başka özellikler de onlara eklendikçe, psikanalizin devreye girişini uygun görmeme yol açan çarpıcı bir etki yarattılar. Ancak bunun öncesinde ve hemen sonrasında çocuğun alışılmadık şekilde düşünceli bir ifadesi vardı; daha anlaşılır bir şekilde konuşmaya başladığında sarf ettiği, normal ama parlak bir zekâ sergilemeyen sözleriyle bağdaşmayan bir ifadeydi bu. Şimdiki neşeli konuşkanlığı; yalnız çocuklarla değil, bir o kadar sevinçle ve serbestçe sohbet ettiği büyüklerle de arkadaşlık etmeye belirgin bir ihtiyaç duyması, önceki karakteriyle tam bir zıtlık içindedir.

Ancak ben bu vakadan başka bir şey daha öğrendim; çocuğun bilinciyle temas kurar kurmaz bilinçdışıyla da bir ilişki kurabilmek için, analizin terbiyeye çok erken müdahale etmesinin ne kadar avantajlı ve gerekli olduğunu. Böylelikle, ketlenmeler ve nevrotik özellikler gelişmeye başladıkları sırada kolayca ortadan kaldırılabildiği muhtemelen. Üç yaşındaki normal bir çocuk, hatta belki de hararetili ilgisini sık sık sergileyen daha da küçük bir çocuk, ona yapılan açıklamaları diğer şeyler kadar iyi kavrayabilecek zihinsel yeterliktedir. Muhtemelen bu çocuklar, daha kuvvetli bir direnç yüzünden bu alanlarda duygusal anlamda engellenmiş olan büyük bir çocuktan daha yetkindirler. Terbiye zararlı etkilerini çok fazla yaymadığı sürece, küçük çocuk bu doğal olgulara çok daha yakın durur. Demek ki analiz yardımıyla yetiştirmek, şu anda beş yaşına gelmiş olan bu çocuğun vakasında söz konusu olduğundan daha iyi sonuç verecektir.

Gerek bireye gerek çoğunluğa yönelik bu tür bir genel eğitime bağlanan umut ne denli büyük olursa olsun, yine de çok uzun erimli bir etkiden korkmaya gerek yoktur. Hayli zayıf bir çocuğun bilinçdışıyla karşı karşıya kaldığımsı yavaş yavaş tamamlanmış karmaşalarının tümüyle de karşı karşıya kalacağız elbette. Bu karmaşaların ne kadar filogenetik

ve doğuştandır, ne kadar ontogenetik olarak sonradan kazanılmıştır? A. Störcke'ye göre iğdiş edilme karmaşasının çocukta, kendisine ait olduğunu düşündüğü anne memesinin belli aralıklarla kaybindan dolayı ontogenetik kökleri vardır. Dışkıyı reddetmek, iğdiş edilme karmaşasının başka bir kökü sayılır. Söz konusu vakada çocuğa karşı asla tehditlere başvurulmamasına, çocuk mastürbasyon keyfini açıkça ve korkusuzca sergilemesine rağmen, kısmen Oidipus karmaşası temeli üzerinde, kesinlikle şiddetli ve belirgin bir iğdiş edilme karmaşası gelişti. Ne var ki nereden bakılırsa bakılsın, bu karmaşada ve aslında genel olarak karmaşa oluşumunda kökler, bizim nüfuz edebileceğimizden çok daha derinlerdedir. Anlatılan vakada, ketlenmelerin ve nevrotik özelliklerin temeli, bence çocuğun konuşmaya başlamasından önceki döneme kadar uzanıyor. Ketlenmelerin ve nevrotik özelliklerin kaynağı olan karmaşaların faaliyetleri tamamen kesilemese de, erken müdahaleyle, üstelik şimdi olduğundan çok daha kolayca, ketlenmeler ve nevrotik özelliklerin üstesinden gelinebilirdi. Erken analizin çok uzun erimli bir etkisinden –bireyin kültürel gelişimini ve bununla birlikte insanlığın kültürel zenginliğini tehlikeye atabilecek bir etkiden– korkmaya sebep yok kesinlikle. Biz yılmadan ilerlemeye çalışsak bile, durmamızı gerektirecek bir engel olacaktır hep. Bilinçdışı olan ve karmaşalara bulanmış pek çok şey sanatın ve kültürün gelişiminde etkili olmaya devam edecektir. Erken analiz, sert şoklardan koruyabilir ve ketlenmelerin üstesinden gelebilir. Bu yalnızca bireyin sağlığına değil, ketlenmeleri yenmekle gelişimin yeni olanaklarına açık olunacağından, aynı zamanda kültüre de yardımcı olur. Gözlemlediğim çocukta, bilinçdışı soruların bir kısmının tatmininden sonra genel ilginin kuvvetle uyarılması ve yeni bilinçdışı soruların çocuğun bütün ilgisini kendi üzerlerine çekmesiyle araştırma itkisinin yeniden fazlasıyla zayıflaması çok çarpıcıydı.

Daha da ayrıntıya girersek, arzuların ve içgüdüsel itkilerin etkisi ancak bilinçli hale gelmeleriyle zayıflayabilir. Ama ben kendi gözlemlerime dayanarak şunu ifade edebilirim ki, tıpkı yetişkin vakasında olduğu gibi, küçük çocukta da bunun gerçekleşmesi hiçbir tehlike içermez. Doğrudur, söz konusu çocuk, açıklamalarla başlayan ve analizin müdahalesiyle, bariz bir şekilde artan, “rahatsız edici” özelliklerin de eşlik ettiği belli bir karakter değişimi göstermişti. O güne kadar nazik olan ve nadiren saldırganlaşan çocuk, yalnızca düşlemlerinde değil gerçekte de saldırgan, kavgacı oldu. Yetişkinlerin otoritesi de bununla birlikte zayıfladı; başkalarının otoritesini tanıma yetersizliğiyle özdeş değildi bu kesinlikle. İnanması istenen şeyleri görme ve anlama arzusuna yönelik sağlıklı bir şüphecilik, özellikle çok sevdiği ve hayran olduğu babası ve ağabeyi Karl başta olmak üzere, başkalarının yeteneklerinin kabulüyle birleşiyor. Ancak başka nedenlere bağlı olarak, dışı cins karşı kendini üstün ve daha ziyade koruyucu hissediyor. Otoritedeki zayıflamayı arkadaş canlısı tutumuyla gösteriyor; anne babasına da aynı şekilde davranıyor. Bir kanaat sahibi olabilmeye, kendi arzularına değer veriyor, ama aynı zamanda itaat etmekte zorlanıyor. Gene de iyi şeyler ona kolaylıkla öğretilabiliyor ve onun için zor olmasına rağmen, genellikle hayran olduğu annesini sevindirecek kadar itaatkâr davranıyor. Toparlarsak, yetiştirilişi, ortaya çıkan “uygunsuz” özelliklere rağmen çok büyük bir zorluk yaratmıyor.

Çocuğun iyi biri olmak yolunda gelişen yeteneği hiçbir bakımdan azalmıyor; hatta aslında daha da fazla uyanıyor. Rahatlıkla ve memnuniyetle veriyor, sevdikleri için fedakarlıkta bulunuyor, düşünceli ve “dünyedeki sevgiyi” yansıtmaya çalışıyor. Burada da yetişkin analizinden aldığımız dersi görüyoruz: Analiz, bu başarılı oluşumlara hiçbir şekil-

de hâle getirmez, daha ziyade hayrı dokunur. Bu durumda şunu ileri sürmeme müsaade edilebilir. Erken analiz de mevcut başarılı bastırmalara, karşıt tepki kurmalara ve yüceltmelere zarar vermeyecek, aksine başka yüceltmelere imkân verecektir.³⁶

Erken analizle ilgili olarak başka bir zorluktan daha söz etmek gerekir. Fritz'in en-sest arzularının bilince gelmesine bağlı olarak annesine tutkuyla bağlanması, günlük hayatta açık seçik görünüyor, ancak Fritz mevcut sınırları aşma konusunda, şefkatli bir erkek çocuk için normalde söz konusu olandan öte bir çaba göstermiyor. Babasıyla olan ilişkisi, kendi saldırgan arzularının bilincinde olmasına rağmen (veya ondan dolayı) mükemmeldi. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, bilince gelen bir duyguyu kontrol etmek, bilinç-dışında olandan daha kolaydır. Ensest arzularının kabulüyle eşzamanlı olarak Fritz, kendini bu tutkudan kurtarma ve onu uygun nesnelere aktarmayı başarma girişimlerinde bulunuyor. Alıntıladığım konuşmaların birinden bu sonucu çıkarabileceğimi düşünüyorum; Fritz, hiç olmazsa annesiyle birlikte yaşamakla teselli bulacağını ıstırapla kabul etmişti. Sık tekrarlanan başka sözler de yine, anneden azat olma sürecinin kısmen başladığını ya da en azından bu yolda bir girişimin olacağını gösteriyor.³⁷

Öyleyse, annesinden azat olmayı uygun bir yolla başaracağı umut edilebilir; yani an-ne imagosuna benzer bir nesne seçimi yoluyla.

Bir çocuğun erken analizin ardından, kendisinden farklı düşünen çevreyle ilişkisinde güçlükler yaşadığını da pek az işittim. Çocuk en nazik terslemelere karşı bile o kadar hassastır ki nereden anlayış bekleyeceğini ve nereden beklemeyeceğini çok iyi bilir. Bu vakada çocuk, birkaç başarısız girişimin ardından, annesinden ve benden başka birine bu meseleler hakkında açılmayı tamamen bıraktı. Öte yandan, diğer konularda başkalarına açılmayı sürdürdü.

Kolayca uygunsuz bir duruma sürüklenebilecek başka bir meseleyle de gene büyük ölçüde başa çıkılabildiği görüldü. Çocukta analizi bir haz aracına çevirecek doğal bir itki vardır. Gece yatması gerektiğinde, hemen tartışılması gereken bir fikrin aklına geldiğini söyleyecektir. Ya da aynı bahaneyle gün boyunca ilgiyi üzerine çekmeye uğraşır, münasebetsiz zamanlarda düşlemleriyle çıkagelir; kısaca analizi çeşitli yollarla bir hayat meşgalesi haline getirmeye uğraşır. Dr. Freund'un bana verdiği bir öğüt, bu meselede bana çok faydalı oldu. Analize ayrılmış –bazen değişse de– bir zaman belirledim ve günlük yakın ilişkimiz dolayısıyla çocukla çok fazla birlikteyse de, buna değişmez bir şekilde sadık kalındı. Başarısız birkaç çabadan sonra çocuk buna mükemmelen rıza gösterdi. Benzer şekilde analizin ortaya çıkardığı, anne babasına ve bana yönelik saldırganlığını başka bir şekilde dışavurma teşebbüsünden onu kararlılıkla yıldırıdım ve ondan her zamanki tavrını talep ettim; bu gibi şeylere de hemen rıza gösterdi. Burada beş yaşının üstünde ve bundan dolayı daha anlayışlı bir çocukla uğraşmış olmakla birlikte, daha küçük çocukla da

³⁶ Bu vakada sadece abartılı ve zorlantılı dogmalarının üstesinden gelindi.

³⁷ Bu notları kapsayan dönem sırasında değil, ama hemen hemen bir yıl sonra, annesine duyduğu sevgiyi beyan ettikten sonra, annesiyle evlenememesinden ötürü duyduğu üzüntüyü bir kez daha ifade etti. Annesi, "Büyüdüğünde, seni sevecek güzel bir kıza evleneceksin" diye cevap verdi ona. Çocuk hemen teselli bularak, "Evet," dedi, "ama tıpkı sana benzemeli, yüzü aynı olmalı, saçları aynı olmalı ve ismi tıpkı seninki gibi Mrs. Walter W. olmalı!" (Walter sadece Fritz'in babasının ismi değil, aynı zamanda çocuğun vaftiz ismidir.)

bu sakıncaları ortadan kaldırma yolları ve araçları bulunabileceğinden eminim. Ancak, küçük çocuklar söz konusu olduğunda, ayrıntılı konuşmalardan çok, oyun sırasında ve ya diğer fırsatlarda yapılan seyrek yorumlar, muhtemelen büyük çocuklara göre daha kolay ve doğal kabul edilebilir. Dahası, bugüne kadarki geleneksel terbiyede bile, çocuğa düşlem ile gerçeklik arasındaki, doğru ile yanlış arasındaki farkı öğretmek hep görev bilinmiştir. Arzu edilenle yapılan arasındaki fark (daha sonra arzuların ifadesi de) bunlarla kolaylıkla bağlanabilir. Çocuklar genellikle öylesine kolay eğitilebilirler, kültürel olarak öylesine donanımlıdır ki, her şeyi düşündükleri ve arzu ettikleri halde bunun ancak bir kısmının gerçekleşebileceğini kolaylıkla öğreneceklerdir muhakkak.

Bundan dolayı bu meseleler hakkında yersiz bir endişeye kapılmaya gerek olmadığını düşünüyorum. Güçlük çıkarmayan bir terbiye mümkün değildir ve çocuk için, dışarıdan içeriye doğru hareket eden terbiye, içeriden bilinçdışı hareket eden terbiyeden daha az bir yük teşkil edecektir şüphesiz. Eğer bu yöntemin doğru olduğuna canu gönülden ikna olunmuşsa, çok az bir deneyimle dışsal güçlüklerin üstesinden gelinecektir. Erken analiz faaliyeti sayesinde psişik bakımdan daha gürbüz olan bir çocuğun, kaçınılmaz bir sıkıntıyı kendine zarar vermeden atlatabilecek desteği bulabileceğine de inanıyorum.

Her çocuğun bu yardıma ihtiyaç duyup duymadığı sorulabilir elbette. Şüphesiz, tamamen sağlıklı, mükemmel gelişmiş bireyler ve benzer şekilde, hiçbir nevrotik özellik göstermeyen veya bu özellikleri zedelenmeksizin atlatan çocuklar vardır kesinlikle. Analitik deneyime dayanarak, yukarıdaki cümleyi geçerli kılacak çocuk ve yetişkin sayısının az olduğu ileri sürülebilir bir ölçüde. Freud, "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old-Boy"da³⁸ Oidipus karmaşasının tamamen bilinçli hale gelmesiyle Küçük Hans'a zarar gelmediğini, aksine yalnızca iyi şeyler olduğunu açıkça dile getirir. Freud, Küçük Hans'ın fobisinin diğer çocukların olağanüstü sık rastlanan fobilerinden sadece farkına varılmış olmasıyla ayrıldığını düşünür. Bunun Hans için "öbür çocuklara nazaran bir avantaj" sağlayabileceğini gösterir, "çocuk bundan böyle, hayatının ileriki yıllarında hep bir ölçüde önem taşıyacak ve hiç şüphesiz, bir müteakip nevroza yatkınlığa değilse bile belirli bir derece karakter bozukluğuna yol açacak olan bastırılmış karmaşalar biçimindeki tohumu içinde taşımayacaktır." Ayrıca Freud, "–ister yetişkin olsun ister çocuk– 'nevrotik' ve 'normal' kişiler arasına çok keskin bir çizgi çizilemeyeceğini, bizim 'hastalık' kavramımızın salt pratik bir şey ve bir sentez meselesi olduğunu, bu sentez eşiğinin aşılması için eğilim ile hayattaki olasılıkların bir araya gelmesinin gerektiğini ve en nihayet pek çok bireyin sağlıklı insanlar sınıfından nevroz hastaları sınıfına geçiverdiğini" vs söyler. "From the History of an Infantile Neurosis" [Bir Çocukluk Nevrozu Tarihçesinden] başlıklı makalesinde,³⁹ "Çok az çocuğun geçici iştah kaybı ve hayvan fobisi gibi bozukluklardan kaçabilmiş olduğu düşüncesine itiraz edilecektir. Ama keşke bunu ileri süren olsaydı. Yetişkindeki her nevrozun çocuklukta oluşan nevrozun üzerine inşa edildiğini, ama her zaman göze çarpmak ve böylelikle teşhis edilecek kadar şiddetli olmadığını söylemeye hazırım," diye yazar.

Bu nedenle, çocuklarda baş gösteren nevrotik özelliklere dikkat edilmesini salık vermek yerinde olacaktır; ancak bu özellikleri yakalamak ve ortadan kaldırmak istediğimiz takdirde analitik gözlemin ve zaman zaman da fiili analizin, mümkün olduğunca erken

³⁸ S.E. 10.

³⁹ S.E. 17.

müdahale etmesi mutlak bir zorunluluk olur. Bu meselede bir çeşit norm oluşturulabileceğini zannediyorum. Kendisine ve çevresine ilgisi uyanıp bunu belli ettiği dönemde, çocuk cinsel merak gösteriyor ve bunu tatmin için adım adım çaba sarf ediyorsa; eğer bunda ketlenme göstermiyor ve bu konudaki aydınlanmayı tamamen özümleyebiliyorsa; eğer oyun ve düşlemlerinde içgüdüsel itkilerinin, özellikle Oidipus karmaşasının bir kısmını ketlenmeden yaşayabiliyorsa, sözgelimi Grimm Masallarını sonradan endişe belirtileri göstermeksizin büyük bir zevkle dinliyorsa ve genelde zihinsel olarak dengeliyse, bu durumda erken analize gerek olmayabilir. Bununla birlikte, çok sık rastlanmayacak bu tür vakalarda bile, analiz, en iyi şekilde gelişen kişilerin bile mustarip olabileceği veya mustarip olduğu pek çok ketlenmenin üstesinden gelinmesinde yararlı bir şekilde kullanılabilir.

Ben Grimm Masallarını endişe belirtileri göstermeden dinlemeyi, çocukların zihinsel sağlığının işareti olarak özellikle seçtim, çünkü tanıdığım birbirinden farklı pek çok çocuktan ancak birkaçı bunu yapabiliyor. Muhtemelen bu endişe boşalımını önleme isteğiyle, bu masalların pek çok değişik versiyonu ortaya çıktı ve modern eğitimde, daha az korkutucu olan bu versiyonlar, bastırılmış karmaşalara –ne hazla ne acıyla– çok fazla dokunmayanlar tercih ediliyor. Oysa ben, analizin yardımı olunca bu masallardan kaçmaya ihtiyaç olmadığı, bunların doğrudan bir ölçüt ve bir araç olarak kullanılabileceği kanaatindeyim. Çocuğun bastırmaya bağlı gizli korkusu, bu masalların yardımıyla daha kolay ortaya çıkarılabilir ve böylelikle analiz vasıtasıyla onunla daha etrafıca baş edilebilir.

Psikanalitik ilkelere dayanan bir terbiye nasıl uygulamaya konabilir? Analitik deneyimin çok kesin bir şekilde ortaya koyduğu, anne babaların, bakıcıların ve öğretmenlerin analizden geçmeleri gerekliliği, muhtemelen daha uzun zaman uhrevi bir dilek olarak kalacaktır. Hatta bu dilek yerine gelmiş olsa bile, başlangıçta sözü edilen yardımcı önlemlerin hayata geçirilmiş olmasının güvencesine sahip olmamıza rağmen, gene de erken analiz olanağına sahip olamayacağız. Bu noktada bir öneri ileri sürmek istiyorum; bu yalnızca zaruri bir tavsiye, ancak başka çağlar başka imkânlar sununcaya kadar geçici olarak etkili olabilir. Başında bir kadın analistin bulunduğu çocuk yuvaları kurulmasından bahsediyorum. Hiç şüphe yok ki, altında kendisi tarafından eğitilmiş birkaç bakıcı bulunan bir kadın analist, pek çok çocuğu gözlemleyebilir, böylece analitik müdahaleye uygun durumu teşhis edip derhal analiz uygulayabilir. Tabii başka şeylerin yanı sıra buna da itiraz edilebilir: Bu yolla çocuk çok erken bir yaşta psikik olarak annesinden belli bir ölçüde uzak kalacaktır. Ancak çocuğun bu yolla kazanacağı o kadar çok şey olacağını düşünüyorum ki, anne bununla kaybetmiş olabileceğini eninde sonunda başka yönlerden geri alacaktır.

[Not, 1947. Bu makalede vücuda getirilen eğitimsel çıkarımlar zorunlu olarak benim o dönemdeki psikanalitik bilgilerime ayak uydurmaktadır. Bunu takip eden makalelerde eğitime dair tavsiyeler yer almıyor, dolayısıyla psikanalitik çıkarımlarımın gelişimine uygun düşecek tavsiyelerimi bu cilde almadım. Eğer şimdi eğitimle ilgili öneriler ileri sürseydim, bu makalede sunulan görüşleri oldukça ayrıntılandırır ve vasıflandırırdım.]

İKİNCİ BÖLÜM:

ERGENLİKTEKİ KETLENMELER VE GÜÇLÜKLER

(1922)

Psikolojik zorluklar ve çok sık görülen çarpıcı kişilik değişimlerinin çocuklarda ergenlik döneminin başlarında ortaya çıktığı çok iyi bilinir. Ben burada oğlan çocuklarında rastlanan problemlere ilişkin bazı düşünceleri iletmek istiyorum; kızların gelişimi ise ayrı bir tartışma gerektirir.

Bu zorlukların, oğlan çocuğunun, cinsel olgunlaşma ve onunla birlikte oluşan anlık beden değişimleriyle baş edebilecek ruhsal donanıma sahip olmamasıyla yeterli biçimde açıklanabileceği düşünülebilir. Çocuk, bir yandan cinselliği tarafından bombardıman edilirken kendini, tatmin edemeyeceği ve edemeyebileceği istek ve arzularının insafına kalmış hisseder. Açıkça, ağır bir psikolojik yüke katlanmak zorundadır. Ama bunları ifade etmek, bu yaşta çoğunlukla rastlanan, kökü derinde olan, birbirinden çok farklı sıkıntıların ve problemlerin tümünün tam anlamıyla anlaşılması için yetersizdir.

O zamana kadar başkalarına güvenen, neşeli bir tabiata sahip bazı erkek çocukları, birdenbire ya da tedricen, ketumlaşıp küstahlaşabilir, evde ve okulda isyankâr davranabilirler; onları ne yumuşak davranarak ne de sertlikle etkilemek mümkündür. Bazıları öğrenme zevklerini, hırslarını kaybederler, sonuçta bu durum okulda başarısızlığa neden olur; diğerleri ise sağlıksız bir aşırı gayrete kendilerini kaptırırlar. Deneyimli öğretmenler her iki davranışın da arkasında zayıf ve zedelenmiş bir kendine güven duygusunun bulunduğu fark ederler. Ergenlik, pek çoğu başlangıçta daha yumuşak bir görünümde olduğu için gözden kaçmış, ama şimdi intihar ve bazı suç teşebbüsleri gibi en uç görüntüsüyle ortaya çıkabilen, derinlikleri değişen birçok çatışmayı ortaya döker. Çoğunlukla olageldiği gibi, anne babalar ve öğretmenler, bu dönemde kendilerine yöneltilen ciddi taleplerle başa çıkabilecek yeterlikte olmadığından, kuşkusuz ek hasarlar da meydana gelecektir. Pek çok anne baba, çocukları o anda geride durmaya ihtiyaç duyarken onu öne iteklerler, ya da kendisine inanılmasını ve güvenilmesini istediğinde onu cesaretlendirmeyi başaramazlar. Sınavlardaki başarı konusunda hırslı olan öğretmenler çoğu zaman, başarısızlığa neden olan açık belirtileri araştırmayı ihmal ederler ve başarısızlığın işaret ettiği sıkıntıya şefkatli bir anlayışla yaklaşmazlar. Hiç şüphe yok ki, anlayışlı yetişkinler çocuk için işleri kolaylaştırmakta fazlasıyla yardımcıdır; ancak zorlukların halledilmesinde çevresel faktörlerin etkisine gereğinden fazla değer yüklemek de hata olur. Özverili, sevgi dolu ve anlayışlı anne babalar da yardımcı olamayabilirler veya oğullarının kendine eziyet eden şeye aldırmaazlığı karşısında afallarlar. Olgun ve içgörü sahibi öğretmenler de, aynı şekilde, çocukların kendi sıkıntılarının ardında ne olduğu hakkındaki bilgisizlikleri karşısında şaşırırlar.

Bundan dolayı, açıkça görülen fiziksel ve zihinsel olayların ötesine geçip, eziyet çeken çocuğun ya da anlayışı kısıt yetişkinlerin bilmedikleri bölgeleri derinlemesine araştırmak aciliyet kazanıyor; başka bir deyişle, bu alanlar hakkında bize pek çok şey öğreten psikanalizin yardımıyla bilinçdışı nedenleri aramak.

Freud, nevrotik yetişkinlerin tedavisi sırasında, çocukluk dönemi nevrozunun büyük öneminin farkına varmıştı. Yetişkinlerle yıllar süren çalışmalarından sonra, o ve öğrencileri, zihinsel hastalıkların nedenlerinin erken çocukluk döneminde bulunduğu dair ikna edici deliller topladılar. Karakter bu dönemde şekillenmekte, ileride, çok sağlam olmayan bir ruhsal yapının kaldıramayacağı aşırı gerginliklerle tetiklenerek ortaya çıkan hastalıkların altında yatan patolojik faktörler de bu dönemde oluşmaktadır. Bu nedenle, kendini oldukça sağlıklı hisseden, sağlıklı görünen, ya da en fazla biraz sinirli olan çocuklar, fazladan hafif bir gerginlik sonucunda bile oldukça ciddi bir çöküntü yaşayabilirler. Bu tür vakalarda "sağlıklı" ile "hasta", "normal" ile "anormal" arasındaki sınır geçişkendir ve hiçbir zaman arada kesin bir çizgi yoktur. Genel bir hal olan bu geçişkenlik Freud'un en önemli keşiflerinden biridir. Freud "normal" ile "anormal" arasındaki farkın yapısal bir fark değil bir nicelik farkı olduğunu buldu; bizim çalışmalarımızda da sürekli doğrulanan ampirik bir buluş. Süregelen kültürel gelişimin sonucu olarak hepimiz, dürtülerimizi, arzularımızı ve onların imgelemelerini bastırma, yani onları bilinçli farkındalıktan bilinçdışının havuzuna sürme yetisine doğuştan sahibiz. Bunlar orada yaşamaya ve aslında büyümeye devam ederek bilinçdışının havuzunda muhafaza edilirler ve bastırma başansızlığa uğradığı takdirde çok çeşitli hastalıklara yol açma potansiyeli taşırlar. Bastırma kuvvetleri, en fazla yasak dürtüsel kıpırdanışlar üzerinde kendini gösterir; özellikle cinsel olanlara karşı ezicidir. "Cinsel" deyimi, psikanalitik anlamda en geniş şekliyle anlaşılmalıdır. Freud'un dürtü kuramı bize cinselliğin hayatın başlangıcından itibaren etkin olduğunu öğretir; ilk başlarda "kısmi dürtüler" aracılığıyla hazzın peşindedir, yetişkinlikte olduğu gibi üremenin hizmetinde değildir.

Çocuksu cinsel arzular ve düşlemler derhal en dolaysız ve anlamlı nesneye bağlanırlar, yani anne babaya; daha çok da, karşı cinsten olanına. Her normal erkek çocuk annesine tutkulu bir aşk besler ve bunu üç ve beş yaş arasında en az bir kere onunla evlenmek istediğini söyleyerek ortaya koyar; hemen arkasından, kız kardeşi özlem nesnesi olarak annenin yerini alır.¹ Kimsenin ciddiye almadığı böyle bildiriler, çocuğun bilinçdışı olsa da çok gerçek olan arzu ve tutkularını ortaya koyar ve onun bütün gelişimi açısından büyük önem taşır. Bunların enest nitelikli doğası, ciddi toplumsal kısıtlamaları harekete geçirir; çünkü gerçekleşecek olsalar kültürel gerilemeye ve dağılmaya yol açarlardı. Dolayısıyla bu arzu ve tutkular, bilinçdışında Freud'un nevrozların çekirdeğindeki karmaşa olarak tanımladığı Oidipus karmaşasını oluşturmak üzere bastırılmaya yazgılıdır. Mitoloji ve şiir,² Oidipus'u babasını öldürerek annesiyle enest ilişkiye girmeye yönelten arzusun evrenselliğini destekler; hastalarla ve sağlıklı insanlarla yapılan psikanalitik çalışmalar da her yetişkinin düşünme dünyasında bu arzusun var olduğunu gösteriyor.

¹ Meta Schoepp, *My Boy and I* [Oğlum ve Ben] adlı kitabında, küçük bir oğlanın annesine duyduğu aşka ve babasını kıskanmasına güzel bir örnek vermiştir. (Berlin: Konkordia, Deutsche Verlaganstalt, 1910 – "Mein Junge und Ich.") Aynı tema Geirestam tarafından "Das Buch vom Bruederchen"da [Küçük Erkek Kardeşimin Kitabı] işlenmiştir. (Berlin-Verlag Fischer.)

² Örnek malzemenin sağlandığı zengin madenden birkaç alıntı yeterli olacaktır: "Eğer küçük vahşi kendi haline bırakılırsa ve beşikteki akılsızlığına bedel otuz kat güç ve ihtiras toplarsa babasının boynunu kırıp annesinin şerefine lekeleyecektir." (Diderot, *Rameau's Nephew*, çev. Goethe.)

"Onun serpilene kalbini teşvik ettim: İffet Doga'nın arzularından tiksinnmeyi buyurur – babaya rakip, anneye eş olmak." (Lessing, Graugir.)

Ergenlikte, kendi karmaşasına karşı verdiği mücadelenin ortaya çıkardığı güçlüklerle bir de dürtülerin fırtınalı yükselişi eklenince, erkek çocuk dayanamayıp yenilebilir. Benliğin bastırıcı güçlerinin, ortaya çıkan arzularla ve tanınma isteğiyle rahatsızlık veren düşlemlerle şimdi tuttuğu kavga onu halsiz bırakır. Benliğin başansızlığı, açıkça görülen hastalıklar da dahil olmak üzere her çeşit ketlenmeye ve probleme neden olur. İyi koşullarda, çatışan öğeler bir ölçüde denge kurmayı başarır. Bu mücadelenin sonucu, çocuğun cinsel hayatının karakterini ilelebet belirleyecektir, dolayısıyla ilerideki gelişiminde belirleyicidir; ergenlikte yapılması gerekenin, çocuğun birbiriyle uyumsuz kısmi cinsel dürtülerini yaratıcı işlevlere yönelecek şekilde örgütleme olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Aynı zamanda çocuk, annesine yönelik enstest nitelikli bağlarından, bu bağlar daha sonraki aşkı için bir temel ve bir model olarak kalacak olsalar da, içsel olarak kurtulmayı başarmalıdır. Güçlü, etkin ve bağımsız bir adam olacaksa eğer, anne baba saplantısından dışsal olarak belli bir ölçüde kurtulması gerekmektedir.

Demek ki ergenlikte bu çok karmaşık psiko-seksüel gelişiminin yüklediği külfetli görevle karşı karşıya kalan bireyin az veya çok kalıcı ketlenmelerden mustarip olmasına şaşmamalı. Deneyimli öğretmenler, önceden yaramaz olan pek çok oğlan çocuğunun, sakinleşip iyi, çalışkan ve uslu olduklarında, canlılıklarından, meraklarından ve alıcılıklarından kaybettiklerini bana söylemişlerdir.

Öyleyse anne babalar ve öğretmenler çocuğa bu mücadelesinde yardımcı olmak için neler yapabilirler? Problemlerinin bazı sebeplerini anlamak çocuğa yaklaşımlarında başlı başına olumlu bir etkide bulunacaktır. Itaatsizliğinin, sevgisizliğinin ve nahoş davranışlarının neden olabileceği anlaşılır acı ve öfke, daha kolay katlanılabilir bir duruma gelecektir. Öğretmenler çocuğun babasıyla olan Oidipal rekabetini, kendilerine aktarmasını kabul edebilirler. Ergen oğlan çocuklarının analizinde, öğretmenlerin, bilinçdışı nefret ve saldırganlık kadar aşırı sevgi ve hayranlığın da alıcısı haline geldikleri görülür. Nefret ve saldırganlığın sebep olduğu suçluluk ve vicdan azabı da öğretmenlerle ilişkide kendilerine düşen rolleri oynayacaklardır.

Çocuğun duygularındaki karışıklık ve muğlaklık onda, okula, hatta bütün öğrenme ve bilgilenmeye karşı, bazen canını feda etmeye varabilecek bir tiksintiye yol açar. Bir öğretmenin şefkati ve anlayışı meselenin iyiye gitmesini sağlayabilir, çocuğa duyduğu sarsılmaz güven onun sendeleyeni özgüvenini kuvvetlendirebilir ve suçluluk duygusunu hafifletebilir. Özellikle yararlı olabilecek durumlardan biri de, anne babaların ve öğretmenlerin –çocuk da bunu arzu ediyorsa– cinsel problemlerin serbestçe konuşulabildiği bir atmosferi kuruyabilmeleri ya da yaratabilmeleridir. Cinselliğe ilişkin meselelerde, –özellikle

Eckermann, bir kız çocuğunun ancak erkek kardeşine olan sevgisinin saf ve cinsellikten uzak olduğunu düşünüyordu. Goethe, "Bir kızın kız kardeşine olan sevgisinin daha da saf ve iffetli olduğuna inanırım" diye cevapladı. "Çünkü erkek kardeşlerle kız kardeşler arasında duygusal eğilimler olabileceğini gösteren sayısız örnek biliyoruz, ister bilincinde olsunlar ister olmasınlar." (Goethe ile Konuşmalar, 1827.)

"Ey sevgili (...) sana nasıl sesleneyim? Öyle bir kelime olmalı ki, Arkadaş, Kız Kardeş, Sevgili, Gelin ve Eş kelimelerinin anlamlarının hepsine sahip olsun." (Stolberg'den Kontes Auguste'ye Mektup, 26 Ocak 1775)

Yukarıdaki alıntılar Otto Raul'in *Das Inzestmotiv in Dichtung Und Sage* adlı kitabından alınmıştır. (Leipzig ve Viyana: Deuticke, 1912.) Kitapta mitoloji ve şiirde Oidipus karmaşasını anlatan sayısız örnek vardır

ergenlik boyunca hakikaten evrensel olan mastürbasyon konusunda– korkutucu veya tehditkâr ikazlardan kaçınılmalıdır. Bunlar sağlayacakları düşünülen faydaya nazaran hesap edilemeyecek kadar büyük zararlara yol açabilirler. Lily Braun, *Memoiren einer Sozialistin* adlı şahane kitabında hamileliği sırasında ergen üvey oğullarını cinsel meselelerde aydınlatabilmek için onlarla nasıl arkadaşça bir ilişki kurmaya çalıştığını anlatır. Girişimleri küçümsenmiş ve geri çevrilmiş, o da vazgeçmek zorunda kalmış. Cinsel eğitimde en mahirane girişimler bile böyle sonuçlanabilir. Retle ve ketumlukla başa çıkmak mümkün olmayabilir. Çocukları erken bir yaşta bilgilendirmek için kaçınılan fırsatlar bir daha asla yakalanamayabilir; ama eğer belirsizlikler giderilirse pek çok güçlük hafifletilir, hatta ortadan kaldırılabilir.

Böyle çarelerin tükendiği, anne babalarla öğretmenlerin yolun sonuna geldikleri durumda daha etkili bir yardımcı bulmak gerekecektir. Psikanaliz bu desteği sunar, onun yardımıyla problemlerin nedenlerini görebilir ve zehirleyici sonuçlarını ortadan kaldırabiliriz. Yılların deneyimlerinden sonra hâlâ gelişmeye devam eden bu teknik, sebepleri keşfetmemizi sağlar, bunları, şikâyeti olan kişinin bilincine getirir ve bu şekilde bilinç ile bilinçdışının taleplerini ayarlamaya yardım eder. Ustaca ve doğru bir şekilde uygulandığında psikanaliz, çocuklarda büyüklere göre daha tehlikeli değildir; çocuklarla gerçekleştirilen pek çok başarılı çalışma beni buna ikna etti. Analizin çocukların doğallıklarını azalttığı yolundaki yaygın endişe, pratikteki çalışmalarla çürütülmüştür. Pek çok çocuk, yaşadığı çatışmaların keşmekeşi içinde kaybettiği canlılığına, analizle tamamen iyileştirilerek yeniden kavuşmuştur. En erken yaştaki analizler bile çocukları kültür ve toplum dışı varlıklara dönüştürmez. Aksine, ketlenmelerden kurtulan çocuklar, asıl o zaman zihinsel ve duygusal kaynaklarını gelişimlerine hizmet edecek kültürel ve sosyal amaçlara tamamen vakfedebilirler.

çev. LEYLA TANOĞLU

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ÇOCUĞUN LIBİDO GELİŞİMİNDE OKULUN ROLÜ

(1923)

[Not, 1947. Bu bölüm, oldukça benzer konuları işleyen ve geniş bir bölümü aynı malzemeye dayanan bir sonraki "Erken Analiz" bölümüyle bağlantılı olarak okunmalıdır.]

Sınav korkularında, sınav düşlerinde olduğu gibi, kaygının cinsel olandan zihinsel olana doğru yer değiştirdiği psikanalizde iyi bilinen bir olgudur.¹ "Über Prüfungsangst und Prüfungsträume" (1920) [Sınav Kaygısı ve Sınav Düşleri Üzerine] adlı makalesinde Sadger, sınav korkusunun, gerçeklikte olduğu kadar düşlerde de, iğdiş edilme korkusu olduğunu ortaya koymuştur.

Sınav korkuları ile okuldaki ketlenmeler arasındaki ilişki açıktır. Öğrenmeden haz almayı; belirgin bir isteksizlikten, "tembellik" gibi görünen ve gerek çocuk gerekse çevresindekilerin okuldan nefret olduğunu ayırt edemediği durumlara kadar olan farklı biçim ve derecelerinin ketlenme olduğu sonucuna vardım.

Bir çocuğun yaşamında okul, çoğunlukla çok katı olarak algılanan yeni bir gerçekle karşı karşıya gelme anlamını taşır. Çocuğun bu taleplere uyum sağlama yolu, genel olarak yaşam görevlerine karşı olan tutumunu gösterir.

Okulun oldukça önemli bir yere sahip olması okulun ve öğrenmenin genel olarak herkes için *libido tarafından* belirlenmiş olmasına dayanır; zira talepleriyle okul, çocuğu libido kaynaklı içgüdüsel enerjilerini yüceltmeye mecbur eder. Hepsinden öte, genital etkinliğin yüceltilmesi çeşitli konuları öğrenmede belirleyici bir paya sahiptir ve bu yüzden, iğdiş edilme korkusuyla da ketlenecektir.

Okula başlamakla çocuk, saplanmalarının ve karmaşalarının temelini oluşturan bir çevreden çıkarak, kendisini yeni nesne ve etkinliklerle yüz yüze bulur; ve şimdi onların üzerinde libidosunun hareket kabiliyetini denemelidir. Ancak her şeyin ötesinde burada, karşısına çıkan yeni ve genellikle üstesinden gelmesi güç görevdeki etkinliğini ortaya koymak için çocuğun şimdiye kadar kendisine ait olan, az ya da çok edilgin-dişil tutumu terk etme mecburiyeti vardır.

Şimdi okula yürüyerek gitmenin, okulun kendisinin, öğretmenin ve okuldaki etkinliklerin, libido bakımından anlamını, bazı analiz örnekleriyle ayrıntılı olarak tartışacağım.

On üç yaşındaki Felix, genel olarak okuldan hoşlanmıyordu. İyi olan zihinsel yetenekleri göz önüne alındığında, belirgin ilgisizliği dikkat çekiciydi. Analizinde, on bir yaşındayken, okul müdürünün ölümünün hemen ardından görmüş olduğu bir rüyayı anlatmıştı. "Okul yolundaydı ve piyano öğretmeniyle karşılaşılıyordu. Okul binası yanıyordu ve yol kenarındaki ağaçların dalları yanmıştı, ancak gövdeleri yerlerinde duruyordu. Yanan binanın içinden müzik öğretmeniyle yürümüşü ve yaralanmadan dışarı çıkmışlardı, vs." Rüyanın tam

¹ Bkz. W. Stekel, *Conditions of Nervous Anxiety and their Treatment* (1923); Freud, *The Interpretation of Dreams* [Düşlerin Yorumu] (S.E. 4-5).

olarak yorumu ancak okulun anne, öğretmen ve okul müdürünün de baba olarak anlamının analize ortaya çıkmasından sonra yapılabilir. Aşağıda, bu analizden bir iki örnek yer almaktadır. Felix, bunca yıldır, okulda ismi söylendiğinde ayağa kalkmada ilk günden beri yaşadığı güçlüğü üstesinden gelmeyi bir türlü öğrenememiş olmaktan yakınmıştı. Bununla ilgili olarak, kızların tamamen farklı bir biçimde ayağa kalktukları yönünde bir çağrışım kurdu ve erkeklerin ayağa kalkma şeklindeki farklılığı genital bölgeyi belirten ve açıkça erekte olmuş bir penisin şeklini gösteren bir el hareketiyle anlattı. Öğretmenine kızların yaptığı gibi davranma arzusu, babasına karşı olan dişil tutumunu ifade etmekteydi; ayağa kalkmayla ilişkili ketlenmenin okula karşı tutumunu tümünden etkileyen iğdiş edilme korkusu tarafından belirlenmiş olduğu ortaya çıktı. Okulda bir kez aklına gelen, müdürün öğrencilerin önünde ayakta dururken sırtını arkasındaki sıraya dayadığı, düştüğü, kürsüyü devirdiği, kırdığı ve bu sırada kendini de yaraladığı şeklindeki bir düşünce, öğretmenin baba ve kürsünün de anne² anlamı taşıdığını gösteriyor ve cinsel birleşmeyi sadist bir biçimde kavrayışını ortaya çıkarıyordu.

Felix, bir Yunanca alıştırmada, öğretmenin denetlemesine rağmen erkek çocukların nasıl birbirlerine fısıldayıp yardımlaşıklarını anlatmıştı. Bu doğrultudaki fikirleri, sınıfında nasıl daha iyi bir yer elde edebileceği hakkında bir düşünme yol açtı.³ Kendisinden üstün olanlara yetiştiğine, onları ortadan kaldırıp öldürdüğüne dair düşümler kuruyordu; onları artık daha önceki gibi arkadaş olarak değil, düşman olarak gördüğünün şaşkınlıkla farkına vardı. Sonrasında onların ortadan kalkmalarıyla birincilik yerini almış ve öğretmene erişmiş oluyordu; öğretmenden başka kimsenin yeri kendisinininkinden iyi olmayacaktı – ancak öğretmene hiçbir şey yapamazdı.⁴

Okula yönelik isteksizliğin okula yürümeye dek uzanan etkilerinin görüldüğü, henüz yedi yaşını tam doldurmamış Fritz'de⁵ bu hoşnutsuzluk, analizde kendini kaygı ola-

² Kürsünün, sıranın, karatahtanın ve üzerine yazılabilen her şeyin anne anlamı taşımasının yanı sıra; kalemlerin, tahta kaleminin, tebeşirin ve yazı yazan her şeyin penis anlamı taşıyor olduğu, bu ve bundan sonraki analizlerde benim için son derece bariz bir hale geldiği ve devamlı olarak doğrulandığı için bunun *tipik* olduğunu düşünüyorum. Diğer bağımsız olguların analizleri sırasında da bu nesnelerin cinsel sembolik anlamları herhangi bir yerde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Sadger, "Über Prüfungsangst und Prüfungsträume" adlı makalesinde, yeni ortaya çıkan bir paranoid demans olgusunda sıra, karatahta ve tebeşirin sembolik cinsel anlamını ortaya koymuştur. Jokl da, "Zur Psychogenese des Schreibkrampfes"te (1922), bir yazar kasıncı vakasında kalemlerin sembolik cinsel anlamını göstermiştir.

³ Okulda çocuklar, çalışmalarnın niteliğine göre oturmaktaydılar. Kendince annesinin sınıftaki yerine göre daha az önem vermesi gereken karnesi, Fritz için olduğu gibi (aşağıya bakınız), Felix için de kudret, penis ve çocuk demekti; sınıftaki yeri ise annesinin içindeki yeri ve annesi tarafından onaylanan cinsel birleşme olasılığıydı.

⁴ Burada öğretmen, eşcinsel bir arzu-nesnesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, eşcinselliğin oluşumunda her zaman anlamlı olan bir güdü açık hale geliyordu; bu eşcinsel arzu, bastırılmış olan, babaya rağmen anneye cinsel birleşmeyi gerçekleştirme –yani bu vakada, sınıftaki birincilik yerini elde etme– arzusuyla kuvvetlenmişti. Aynı şekilde, öğretmeni, yani babayı, edilgin bir dinleyici rolüne koyarak kürsüden konuşma arzusunun gerisinde, Felix için kürsü gibi sıranın da anne anlamı taşımasından dolayı, anneye olan arzu da etkindi.

⁵ Bkz. "Bir Çocuğun Gelişimi".

arak gösterdi.⁶ Analiz süresince, haz kaygının yerini aldığında, bağlantılı olarak aşağıdaki düşlemi kurdu. Okuldaki çocuklar kadın öğretmen odasına pencereden tırmanarak giriyorlardı. Ancak oldukça şişman olan küçük bir erkek çocuk vardı ki pencereden giremiyordu ve bu yüzden derslerini okulun önünde, sokakta yazıyor ve çalışıyordu. Fritz bu çocuğa "tombul" adını vermişti ve onu çok komik olarak niteliyordu. Örneğin, zıpladığında ne kadar şişman ve ne kadar komik olduğuna dair hiçbir fikri yoktu ve anne babası ile erkek ve kız kardeşlerini maskaralıklarıyla öylesine neşelendiriyordu ki, kardeşleri gülerken camdan düşüyorlardı ve anne babası kahkahadan defalarca aşağı ve yukarı, tavana doğru sıçıyorlardı. En sonunda böyle yaparken tavandaki güzel bir cam çanağa çarpmışlardı; çanak çatlamış, ama kırılmamıştı. Zıplayan komik "tombul," (ona "Kasperle" de diyordu) anne bedenine giren penisi⁷ temsil etmekteydi.

Buna karşılık *kadın öğretmen*, Fritz için penisi olan iğdiş edici anne idi ve boğazı ağrındığında öğretmenin gelerek, dizginlerle boğazını sıkıdığı ve ona bir at gibi koşum giyirdiği çağrışımını kurdu.

Dokuz yaşındaki Grete analizinde bana, *okul avlusuna* giren bir arabayı görmesinin ve duymasının üzerinde bırakmış olduğu derin etkiyi anlattı. Başka bir zaman da, öğretmeni tam o anda geldiği için almaya cesaret edemediği şekerlemelerle dolu bir arabayı anlattı. Bu şekerlemeleri, oldukça ilgisini çeken, ancak araştırmaya cesaret edemediği bir tür dolgu maddesi olarak tanımladı. Her iki arabanın da cinsel birleşmeye dair çocuksu gözlemlerinin perde anıları ve tanımlanamayan dolgu-şekerin de menisi olduğu belirlendi.

Grete okul korosunda solist olarak şarkı söylüyordu; *kadın öğretmen* oturduğu yere oldukça yaklaşmış ve doğrudan ağzının içine bakmıştı. Bu sırada Grete öğretmene sarılmak ve onu öpmek için karşı konulmaz bir istek duymuştu. Bu analizde kızın kekelemesinin konuşmak kadar şarkı söylemeye de yapılmış olan libido yatırımı tarafından belirlenmiş olduğu saptandı. Sesinin alçalıp yükselmesi ve dilinin hareketleri, cinsel birleşmeyi temsil etmekteydi.⁸

Altı yaşındaki Ernst'in okula başlamasına çok az kalmıştı. Analiz saati boyunca bir duvarcı ustasını oynadı. Bununla ilişkili ev inşası düşlemi⁹ sırasında oyunu kesti ve ilerideki *mesleğini* anlatmaya başladı; "öğrenci" olmak istiyordu ve sonra teknik okula da gidecekti. Öğrenci olmanın gerçek bir meslek olamayacağını söylediğimde, öfkeli bir biçimde kendisi için bir meslek düşünmek istemediğini, çünkü belki de annesinin buna izin vermeyeceğini ve zaten kendisine kızgın olduğunu söyledi. Kısa bir süre sonra, ev inşaatı düşlemine devam ederken birdenbire, "Gerçekten avlu okulu mu, yoksa yüksekokul mu?" diye sordu (*Hofschule* ya da *Hochschule*)."

⁶ Bkz. "Erken Analiz" başlıklı bölüm; bu makalede Fritz'in annesinin rahmi, dölleme ve doğumla ilgili çeşitli düşlemlerinin; en yoğun olan ve şiddetle basıncı, cinsel birleşme aracılığıyla annesinin rahmine girme arzusunun nasıl gizlediğini daha ayrıntılı olarak inceledim. Ferenczi kongre makalesi olan "Thalassa"da (1938), bilinçdışında, anne bedenine dönüşün sadece cinsel birleşme aracılığıyla mümkün olduğu yönünde bir önerme ileri sürmüştü; ve tekrar tekrar gösterilebilir olan bu düşlemin, filogenetik evrimsel süreçler doğrultusunda oluştuğuna dair bir hipotez kurmuştu.

⁷ Bkz. Jones, "The Theory of Symbolism" [Sembolizm Kuramı] (1916).

⁸ Bkz. "Erken Analiz".

⁹ Bu ev inşası cinsel birleşmeyi ve çocuğun döllenmesini temsil etmekteydi.

* "Punch ve Judy" adlı İngiliz kukla oyunundaki kambur kukla "Punch"ın Almanca adı. -ç.n.

Bu çağrışımlar Ernst için, öğrenci olmanın cinsel birleşmeyi öğrenmek, meslek sahibi olmanın ise cinsel birleşme eylemini gerçekleştirmek anlamına geldiğini gösteriyordu.¹⁰ Bu nedenle (okulla ve "avlu" okuluyla yakından bağlantılı olan) ev inşası sırasında, o hâlâ bir mimarın yönlendirmesine ve diğer ustaların yardımına gereksinim duyan bir ustaydı.

Başka bir sefer, divanımdaki yastıkları üst üste koydu ve bunların üzerine oturarak vaaz kürsüsündeki bir rahibi oynadı; rahip aynı zamanda bir *öğretmendi* ve çevresinde onun hareketlerine bakarak bir şeyler öğrenmek ya da tahmin etmek zorunda olan hayali öğrenciler vardı. Bu gösteri boyunca her iki işaretparmağını kaldırdı, sonra ellerini birbirine sürttü (söylediğine göre bu çamaşır yıkamak ve ısınmak içindi) ve tekrar tekrar yastıkların üzerinde dizlerinin üstünde zıpladı. Analiz, oyunlarında daima bir yeri olan yastıkların –anneye ait– penis olduğunu ve rahibin çeşitli hareketlerinin ise cinsel birleşmeyi temsil ettiğini ortaya çıkardı. Öğrencilere bu hareketleri gösterip hiç açıklama yapmayan rahip, oğullarına cinsel birleşme hakkında talimat veren iyi babayı, daha çok da cinsel birleşme sırasında seyirci olarak orada bulunmalarını sağlayarak onlara acı veren babayı temsil etmekteydi.¹¹

Okul görevlerinin cinsel birleşme ya da mastürbasyon anlamı taşıdığını göstermek için birkaç analiz örneği vereceğim. Küçük Fritz okula gitmeden önce öğrenmekten keyif aldığını ve bilgi arzusunu belli ediyordu ve kendi kendine okumayı öğrenmişti. Ancak kısa bir süre sonra okula karşı büyük bir hoşnutsuzluk geliştirdi ve tüm görevlerine karşı şiddetli bir isteksizlik gösterdi. Tekrar tekrar, cezaevinde verilen "zor görevler" hakkında düşlemler kuruyordu. Bu görevlerden biri olarak, sekiz gün içinde tamamen kendi başına bir ev inşa etmek zorunda olmaktan söz etti.¹² Okuldaki görevlerine de "zor görevler" diyordu ve bir defasında bunların bir ev inşa etmek kadar zor olduğunu söylemişti. Bir düşleimde, ben de cezaevine konmuştum ve birkaç günde bir ev inşa etmek ve birkaç saat içinde bir kitabı dolduracak miktarda yazı yazmak gibi "zor görevleri" yerine getirmek zorundaydım.

Felix'in tüm okul görevlerine karşı çok yoğun ketlenmesi vardı. Şiddetli vicdan azabına rağmen ev ödevini sabaha kadar yapmıyordu. Sonra da, ödevi daha önce yapmamasından ötürü keskin bir pişmanlık duyuyordu, ancak yine de aradaki zamanda gazete okuyup, son ana kadar yapmıyordu. Ondan sonra da soluk soluğa, bir o dersten bir bu dersten başlayıp hiçbirini tamamlayamıyor ve okula gittiğinde, nahoş bir güvensizlikle acele acele bir şuradan bir buradan ödevleri kopya ediyordu. Okul alıştırmasıyla ilgili bir duygusunu şu şekilde tarif etmişti: "İnsan başlangıçta çok korkuyor, daha sonra başlıyor ve bir şekilde ilerliyor; daha sonra içinde kötü bir his oluyor." Bir okul alıştırmasıyla ilgili olarak bana, çabucak kurtulmak için çok hızlı yazmaya başladığını ve sonra daha hızlı daha hızlı yazdığını; daha sonra gittikçe yavaşladığını ve sonunda bitiremediğini anlattı. Ancak bu "hızlı-daha hızlı-daha yavaş-ve bitirememe" ifadesini aynı zamanda, analizin bir sonucu olarak bu sırada başlayan mastürbasyon denemelerini ta-

¹⁰ "Mesleğin" bu bilinçdışı anlamı tipiktir. Analizde tutarlı olarak ortaya çıkar ve meslek seçimindeki zorluklara belirgin olarak kesinlikle katkıda bulunur.

¹¹ Bu çocuk yıllar boyunca anne babasının yatak odasını paylaşmıştı; bu ve diğer düşlemleri, cinsel birleşmenin erken çocuksu gözlemlerine kadar gitmekteydi.

¹² Bkz. Ernst ve Felix için ev inşasının anlamı.

nımlarken de kullanmıştı.¹³ Şimdi mastürbasyon yapabilmesiyle paralel olarak dersleri de düzelmisti; derslerine ve okul alıştırmalarına yönelik davranışlarına bakarak mastürbasyona dair tutumunu da her defasında belirleyebilmiştik.¹⁴ Felix de, genel olarak der- si bir başkasından kopya edebiliyordu, böylelikle başarılı olduğunda, bir dereceye ka- dar babasına karşı bir müttefik sağlamış oluyor ve bu başarısının değerini –böylelikle de bu başarıdan duyduğu suçluluğu– azaltmış oluyordu.

Fritz için, bir kadın olan öğretmeninin ona “mükemmel” notu verdiği, iyi yapılmış bir ödev, pahası yüksek bir şeydi. Politik bir cinayet işlendiği bir sırada gece kaygısı yaşa- dı. Katillerin politikacıyı öldürdükleri gibi aniden kendisine de saldırabileceklerini söyle- di. Politikacının madalyalarını çalmak istemişlerdi ve onun da ödülünü çalabilirlerdi. Ma- dalyalar da onun için ödül ve karne gibi penis, yani iğdiş edici annenin (kadın öğretme- nin) ona geri verdiği kudret anlamını taşımaktaydı.

Fritz için, *yazı yazarken* satırlar yol anlamı taşımaktaydı, harflerse bunların üzerinde motosiklete –dolmakaleme– binmekteydi. Örneğin, *i* ve *e* sıklıkla *i*’nin sürdüğü bir moto- siklete binerlerdi ve gerçek dünyada pek de bilinmeyen bir şefkatle birbirlerini severler- di. Motosiklete hep birlikte bindikleri için o kadar birbirlerine benzemişlerdi ki, araların- da neredeyse hiç fark yoktu; çünkü *i* ve *e*’nin –Latin alfabesindeki küçük harflerden söz ediyordu– başlangıç ve sonları aynıydı, sadece *i*’nin ortasında küçük bir çizgi ve *e*’nin or- tasında küçük bir delik vardı. Gotik harflerdeki *i* ve *e*’ye gelince, onlar da motosiklete bi- niyorlardı ve aradaki fark başka bir bisikletin yapısındaki fark gibiydi; Latince *e*’deki de- lik yerine, bu *e*’nin küçük bir kutusu vardı. *i*’ler becerikli, seçkin ve zekiydiler, çok sayı- la keskin uçlu silahları vardı ve aralarında dağlar, bahçeler ve limanların bile olduğu ma- ğaralarda yaşarlardı. Bunlar penis; yolları da cinsel birleşmeyi temsil etmekteydi. Diğer taraftan *i*’ler aptal, beceriksiz, tembel ve pistiler. Yeralındaki mağaralarda yaşıyorlardı. *I*- şehrinde pislik ve kâğıtlar caddelerde birikmişti; küçük pis evlerde *I*-ülkesinden aldıkları bir boya ile suyu kanstırıp içiyor ve bunu şarap diye satıyorlardı. Düzgün yürüyemiyor- lar ve yeri kazanıyorlardı, çünkü kazmayı baş aşağı tutuyorlardı, vs. *i*’lerin dışkıyı temsil ettiği barizdi. Diğer harflerle ilgili olarak da çeşitli düşlemleri vardı.¹⁵

Bu yüzden, bir düşlem bu ketlenmeyi açıklayınca ve çözünceye dek, çift *s* yazmak yerine, sadece bir tane yazıyordu. *s*’lerin biri kendisi, diğeri ise babasıydı. Motorlu bir ka- yığa biniyorlardı, dolmakalem tekne, defter ise göldü. Kendisini temsil eden *s*, diğer *s*’ye ait olan tekneye biniyor ve çabucak gölde açılıyordu. İki *s*’yi bir arada yazmamasının ne- deni buydu. Çift yerine sıklıkla tek *s* kullanmasını belirleyen durum, *s*’nin geride bıraki- lan parçasının, Fritz’e “birinin diğer bir kişinin burnunu alıp götürmesi” gibi gelmesiydi. Bu hatanın, babasına yönelik iğdiş etme arzularıyla belirlenmiş olduğu saptandı, bu yo- rumdan sonra da hata ortadan kalktı.

Büyük bir keyifle ve dört gözle bekleyerek okula başlamasından kısa bir süre sonra, altı yaşındaki Ernst’e öğrenmeye karşı belirgin bir hoşnutsuzluk gelişti. Bana yeni öğren-

¹³ Üç yaşındayken penisine cerrahi olmayan bir tıbbi müdahalede bulunulmasından sonra, şiddetli vic- dan azabıyla mastürbasyon yapmıştı. On yaşındayken bu müdahale tekrarlandığında, mastürbasyo- nu tamamen bıraktı, ancak bu kez de dokunmaktan kaygı duyuyordu.

¹⁴ Okul alıştırmalarının son cümlesini tekrarlayan bir şekilde atlıyordu; başka bir sefer, alıştırmaların or- tasındaki bir şeyi unuttu. Bu anlamda bir ilerleme kaydettiğinde ise bütün dersi mümkün olan en küçük yere sıkıştırıyordu, vb.

¹⁵ Bkz. “Erken Analiz”.

mekte oldukları ve kendisine güçlük yaşatan *i* harfini anlattı. Ayrıca öğretmenin, çocuklara *i*'nin nasıl yazılacağını göstermek için tahtaya kalkmış olan daha büyük bir çocuğa, yeterince iyi yapamadığından dolayı vurduğunu da öğrendim. Başka bir zaman da "derslerin zor olduğundan," yazı yazarken sürekli yukarıya ve aşağıya doğru çizgiler çizmesi gerektiğinden, matematikte küçük tabureler çizdiğinden ve bütün bunlarla birlikte çizgileri –kendisini bunları yaparken izleyen– öğretmenin arzuladığı gibi yapması gerektiğinden yakındı. Bunu anlattıktan sonra belirgin bir saldırganlık ortaya çıktı; yastıkları divandan alıp odanın diğer köşesine fırlattı. Daha sonra bir kitabın sayfalarını çevirip bana bir *I* locası gösterdi. Loca, (tiyatroda) "birinin içinde yalnız olduğu bir şeydi" – büyük *I* içeride, çevresinde sadece ona dışkıyı hatırlatan küçük siyah harfler vardı. Büyük *I*, annenin içinde tek başına olmak isteyen, kendisinin sahip olmadığı ve bu yüzden babasından almak zorunda olduğu büyük "*popöchen*"di (penis). Daha sonra babasının "*popöchen*"ini bir bıçakla kestiği ve sonra babasının da kendisinininkini testereyle kestiği; sonuçta yine de babasınıninkine sahip olduğu bir düşünme kurdu. Sonra babasının başını kesiyordu, bundan sonra, babası göremediği için artık ona bir şey yapamıyordu – ancak yine de kafadaki gözler kendisini görüyordu. Daha sonra aniden yoğun bir okuma çabasına girişti ve bundan çok keyif aldığını sergiledi – direncin üstesinden gelinmişti. Yastıkları yerine koydu ve divandan odanın diğer ucuna ve sonra geriye olmak üzere, kendilerinin de bu "aşağı ve yukarı" yolculuğu bir kez yaptıklarını açıkladı. Cinsel birleşmeyi yürütebilmek için anneden penisi (yastıkları) almıştı.

On yedi yaşındaki Lisa, çağrışımlarında, *i* harfini sevmediğini anlatıyordu; *i*, sürekli gülüp duran, bu dünyada ihtiyaç duyulmayan, Lisa'nın kendisine bile açıklayamadığı bir biçimde oldukça öfke duyduğu, zıplayıp duran aptal bir çocuktü. *a* harfini ciddi ve ağırbaşlı olmasıyla övüyordu; onu etkiliyordu ve çağrışımları ismi *a* ile başlayan bariz bir baba imagosuna yönelmişti. Ancak daha sonra *a*'nın belki de fazla ciddi ve ağırbaşlı olduğunu ve en azından zıplayan *i*'den bazı şeyler alması gerektiğini düşündü. *a* iğdiş edilmiş olmakla birlikte boyun eğmeyen babaydı; *i* ise penisti.

Fritz için genel olarak bir sütun ve bir noktadan oluşan *i*'nin noktası, penisin itme kuvvetiydi.¹⁶ Bir keresinde bana, noktanın üzerine sert basılmalı dediğinde aynı zamanda kalçasını kaldırıp bastırması ve bunu sütunda da tekrar etmişti. Dokuz yaşındaki Grete'ye, *u* harfinin kavisli, küçük erkek çocuklarda idrar yaparken gördüğü kavisli çağrıştırmıştı. Çizmeyi özellikle tercih ettiği güzel kıvrımların bu vakada, erkek cinsel organının bölümü olduğu ortaya çıktı – Lisa, aynı nedenle süslemeleri her yerde ihmal ediyordu. Grete, dolmakalemi yetişkin biri gibi, ikinci ve üçüncü parmakları arasında dimdik tutan ve *u*'nun kavsini de geriye doğru yapabilen bir arkadaşına büyük bir hayranlık duyuyordu.

Fritz'te olduğu gibi Ernst'te de ilerideki tüm okul etkinliklerinin temeli olan yazma ve okumadaki ketlenme, yazının temelini oluşturan, *i* harfinin yapılması için gereken basit "yukarı ve aşağı" hareketten başlıyordu.¹⁷

¹⁶ Küçük Grete için de nokta ve virgül benzer şekilde belirlenmişti. Bkz. "Erken Analiz".

¹⁷ Berlin P. A. Topluluğu'nun bir toplantısında Herr Rohr bir Çin el yazmasının ve psikanaliz temelinde yorumunun ayrıntılarıyla üzerinde durmuştu. Bunu izleyen tartışmada el yazımının altında yatan erken resim-yazımın, çocukların düşlemlerinde halen etkin olduğuna işaret etmiştim, öyle ki, şimdiki yazımdaki her çizgi, her nokta vb, yoğunlaştırma, yer değiştirme sonucunda, düşler ve nevrozlardan bildiğimiz diğer mekanizmalar sonucunda eski resimlerin yalınlaştırılmasıyla elde edilmiştir; bu resimlerin bireylerdeki izlerini göstermek mümkündür.

Kalem tutmanın cinsel-sembolik anlamı bu örneklerde görülmektedir; bu anlam özellikle, Fritz'in harflerin motosiklete (kalem ucu) bindiği düşlemlerinde barızdı. Kalem tutmanın cinsel-sembolik anlamının, kalemin boşaldığı yazma eylemiyle nasıl kaynaştığı gözlenebilmektedir. Aynı şekilde, okumanın libidinal anlamı da kitaba ve göze yapılan sembolik yatırıma dayanmaktadır. Burada, bileşik dürtülerin oluşturduğu, okurken "gözetlemecilik," yazarken de teşhirci, saldırgan sadist nitelikli eğilimler gibi başka belirleyiciler de iş başındadır ve kalem tutmanın cinsel-sembolik anlamının temelinde de muhtemelen silahın ve elin anlamı yer almaktadır. Yine bu konuyla ilgili olarak okuma, aktif olan yazmaya göre daha pasiftir ve bunların birinde veya diğerinde ortaya çıkan ketlenmeler de organizasyonun genitallik öncesi evrelerindeki saplanmalar belirleyicidir.

Fritz için 1 rakamı, sıcak bir ülkede yaşayan, bu nedenle de çıplak olan –sadece yağmurlu havalarda palto giyen– bir adamdı. Ustaca ata binebiliyor ve otomobil sürebiliyordu; beş hançeri vardı, çok cesurdu vs ve kısa bir süre sonra "General Pipi" (penis)¹⁸ kimliğiyle ortaya çıktı. Fritz için rakamlar genel olarak çok sıcak bir ülkede yaşayan insanlardı. Rakamlar, koyu tenli ırklara, harfler ise beyaz ırka karşılık geliyordu. Ernst için 1 rakamının "yukarısı ve aşağısı" i'ninkiyle aynıydı. Lisa 1 rakamının aşağı doğru olan çizgisi için "sadece kısa bir çizik" yaptığını anlattı; bu, yine iğdiş edilme karmaşası tarafından belirlenen bir hareketti. Bu nedenle, 1 rakamı ile sembolik olarak temsil edilen, penisti ve bu da sayı sayma ile aritmetiğin temelini oluşturmaktaydı. Çocukların analizinde 10 rakamının anlamının parmak sayısı ile anlaşıldığını tekrar tekrar gözlemledim; ancak 10 rakamının duygusal niteliği, parmakların bilinçdışı olarak penise denk olmasından kaynaklanmaktaydı. Cinsel birleşmeyi on kez tekrarlamayan ya da penisi on kez itmenin çocuk yapmak için gerekli olduğu düşlemleri de buradan ortaya çıkmaktaydı. 5 rakamının¹⁹ tekrar tekrar görülen özel anlamı da buna benzerdi. Abraham (1923), Oidipus karmaşasındaki 3 sayısının –baba, anne ve çocuk ilişkisiyle belirlenen– sembolik anlamının, erkek cinsel organları için sıklıkla kullanılan 3'ten daha manidar olduğuna işaret etmişti. Bunun için sadece bir örnek vereceğim.

Lisa, 3 rakamını tahammül edilmez buluyordu; çünkü "üçüncü kişi tabii ki, daima gereksizdi" ve iki kişi –bayrağa ulaşmak için– birbiriyle yarış yapabiliirdi, ama bir üçüncünün burada hiç işi olmazdı. Matematikten hoşlanan, ancak bu konuda oldukça ketlenmiş olan Lisa, aslında toplama fikrinin ne demek olduğunu sadece kabaca anlamış olduğunu söyledi. "Her ikisi de aynı olduğunda birinin diğerine katılmasını" anlayabiliyordu; ancak farklıyken nasıl olup da birbirlerine ekleniyorlardı? Bu fikir, onun iğdiş edilme karmaşasıyla koşullanmıştı ve erkek ile kadın cinsel organlarının farklılığıyla ilgiliydi. "Toplama" fikrinin, Lisa için anne babasının cinsel birleşmesiyle belirlenmiş olduğu saptandı. Öte yandan çarpmada farklı şeylerin kullanıldığını ve böylece sonucun da farklı olduğunu oldukça iyi anlayabiliyordu. "Sonuç" çocuktı. Kendisi söz konusu olduğunda, sadece erkek cinsel organını kabul ediyor, fakat kadın cinsel organlarını kız kardeşlerine bırakıyordu.

¹⁸ Bkz. "Erken Analiz".

¹⁹ Romen rakamlarında I, V, ve X'un temel olduğuna, I'den X'a kadar olan diğer rakamların bunların türevleri olduğuna dikkat çekmek isterim. Bununla birlikte V ve X da I'in düz çizgileriyle oluşturulmaktadır.

Ernst, bir analiz seansına çeşitli renklerde bir kutu cam top getirdi, bunları renkleri-ne göre ayırdı ve onlarla toplama yapmaya başladı.²⁰ 1'in 2'den ne kadar az olduğunu an-lamak istiyordu ve bunu önce toplanla, sonra da parmaklarıyla denerdi. Bir parmağını kal-dırarak bana gösterdi, bu parmağın yanında ikincisi yarı kalkmıştı, bir parmak alınırsa ta-bii ki elde 0 kalacaktı; "ama yine de diğeri" (yarı kalkmış olan) "hâlâ alınabilecek şekilde hâlâ oradaydı." Daha sonra yine parmaklarını kaldırarak bana 2 ve 1'in üç ettiğini göster-di ve şöyle dedi: "Biri benim *popöchen*'im, diğerleri de babamın ve annemin yine kendime aldığım *popöchen*'leri. Şimdi anne, çocuklarından yine iki *popöchen* alıyor ve ben bunları yine ondan geri alıyorum – şimdi bendekiler beş oldu!"

Analiz seansında Ernst, bir parça kâğıt üzerine "ikili çizgiler" çizdi ve öğretmeninin söylediğine göre, iki çizgi arasına daha iyi yazı yazılabildiğini anlattı. Bunun iki çizgiye sa-hip olmaktan ötürü böyle olduğunu düşündü ve böylece iki *popöchen*'e sahip olduğu şek-linde bir çağrışım kurdu. Sonra bu paralel çizgilere dikey çizgiler çizerek, ikili kutular yaptı ve şöyle söyledi: "Ama toplama yaparken ikili kutulara sahip olmak o kadar iyi de-ğil, çünkü böyle olunca kutular küçülüyor ve sonra rakamları içlerine koymak zorlaşıyor." Ne demek istediğini bana da gösterdi ve küçük kutulara "1+1=2" toplamasını yazdı. 1'i yazdığı ilk kutu diğerlerinden büyüktü. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bundan sonra gelenin daha küçük bir kutusu var". "Bu, annenin *popöchen*'i" diye ekledi, "ve" (ilk 1'i göstererek) "bu da babanın *popöchen*'i ve aralarındaki 've' (+) de ben oluyorum." Daha sonra da "+"nın (yine çok küçük çizdiği) yatay çizgisinin kendisini hiç ilgilendirmediklerini, kendisinin ve kendi *popöchen*'inin düz çizgi olduğunu açıkladı. Toplama da, onun için anne babasının cinsel birleşmesi oluyordu.

Başka bir sefer, seansa, "10+10'un ya da 10-10'un kaç ettiğini hesaplamalı mıyım?" so-rusuyla başladı. (1 rakamıyla ilişkili iğdiş edilme korkusu, 10 rakamına aktarılıp yer değiş-tirmişti.) "On penisi" (parmakları) olduğunu söyleyerek kendi kendisini teskin ediyordu. Bu soruyla bağlantılı olarak, üzerinde çalışmam için, bir kâğıdın üzerine mümkün olan en büyük rakamları yazmaya başladı. Daha sonra dönüşümlü olarak çeşitli birler ve sıfırlardan yaptığı bir dizi rakamın -(1000|000-1000)- bir "*gegenterische*" (*gegen*=karşı, *tor*= kapılar) aritmetiği olduğunu açıkladı. Bunu şöyle açıklıyordu: (Hayalini uzun zamandır kurmakta olduğu) pek çok kapısı olan bir kasaba vardı, çünkü bütün pencereler ve delikler de kapı olarak adlandırılıyordu. Bu kasabada pek çok demiryolu da vardı.²¹ Sonra, odanın bir ucunda durduğunda, odanın karşı ucundan gelen, sonsuza dek küçülen dairelerden bir di-zinin ona rehberlik ettiğini gösterdi. Bu daireleri "kapı" olarak adlandırdı; kâğıdın üzerine çizdiği 1 ve 0'lardan oluşan sayı dizisi bunlardan türemişti. Daha sonra bana, iki 1 rakamı-nın karşılıklı konabileceğini gösterdi. Bunun sonucunda ortaya çıkan ve M harfine benze-yen şeklin içine bir küçük daire daha çizdi ve "Burada başka bir kapı daha var," diye açık-ladı. Sıfırlarla dönüşümlü olan 1 ("kapının karşısındaki") penisi temsil etmekteydi. 0 vaji-naydı – birkaç daire vardı, çünkü bedende de birkaç delik (pek çok kapı) bulunuyordu.

²⁰ Bu, aritmetiğin anal temelini açıkça göstermektedir. Penisle bağlantılı olan iğdiş edilme korkusunun öncesinde, aslında "ilkel iğdiş" olarak hissedilen dışkı kütesinin kaybedileceği korkusu vardır. Bkz. Freud, "On Transformations of Instinct as exemplified in Anal Erotism" [Anal Erotizmde Örneklenen Dürtü Değişimleri üzerine] (S.E. 17).

²¹ Fritz'in içinden boydan boya demiryolu geçen kasaba fantezisine (bkz. "Erken Analiz") benzer şekil-de; Ernst için de kasaba anne, demiryolu penis ve binmek de cinsel birleşme anlamı taşımaktaydı.

Bu "gegenterische" aritmetiğini bana açıkladığında, orada bulduğu bir anahtarlık hal-kasını eline alarak bir saç tokasını ona taktı ve biraz güçlkle, tokasının "nihayet içeride olduğunu" gösterdi; ancak böyle yapıldığında "halka bölünmeliydi – hatta ortadan ikiye ayrılmalıydı" ki, bu da cinsel birleşmeyle ilgili sadist nitelikli düşüncesine işaret ediyordu. Buna ek olarak da aslında 0 gibi görünen bu halkanın, gerçekte sadece yuvarlanmış olan düz bir parça olduğunu açıkladı. Diğer durumlarda olduğu gibi burada da, anneye ait penis fikrinin Ernst'teki etkisi görülmekteydi ve aslında vajinada gizlenen bu penisi, cinsel birleşme sırasında yırtması ya da tahrip etmesi gerekiyordu.²² Bununla ve daha önceki aritmetik düşlemleriyle bağlantılı olarak, analiz sırasında özel bir saldırganlık ortaya çıktı. Her zamanki gibi, divanımdaki yastıkları çekip atmasıyla ve her iki ayağıyla birden hem yastıkların hem de divanın üzerinde zıplamasıyla başladı – analizinde de sıklıkla ortaya çıkan bu durum, annenin iğdiş edilmesini ve sonrasında anneye cinsel birleşmenin gerçekleştirilmesini temsil ediyordu. Bunun hemen ardından resim çizmeye koyuldu.

Bölme yaparken de Fritz'de belirgin bir ketlenme vardı, hiçbir açıklama işe yaramı-yordu, zira söylenenleri oldukça iyi anlamasına rağmen, daima yanlış yapıyordu. Bir ke-resinde bana, bölme yaparken gerekli rakamı öncelikle aşağı indirmesi gerektiğini ve yu-karı tırmanıp kolundan kavrayarak onu aşağıya çektiğini anlattı. Bu duruma rakamın ne dediğini sorduğumda, bunun o rakam için kesinlikle hoş olmadığı; bunun sanki annesi 13 yarda* yüksekliğinde bir taşın üzerinde ayakta dururken, birisinin gelip onu kolundan yakalayıp çekmesi, kolunu koparması ve onu bölmesi gibi olduğu yanıtını verdi. Bundan kısa bir süre önce ise sirkte testereyle parçalara ayrılan ve sonra yine de canlanan bir ka-dın düşlemi kurmuştu ve şimdi bana bunun mümkün olup olmadığını soruyordu. Sonra (daha önceki ayrıntılı bir düşlemlerle bağlantılı olarak) her çocuğun aslında dörde bölüne-cek bir annenin bir parçasına sahip olmayı isteyeceğini anlattı; annenin nasıl çılgık ataca-ğını, bağırmasının diye ağzına nasıl kâğıt tıktırılacağını, yüzünün hangi şekillere girece-ğini vs tam olarak betimledi. Çocuğun biri oldukça keskin bir bıçak alıyordu ve sonra an-nenin nasıl parçalarına ayrılacağını anlatıyordu; önce göğüs ve göbek enine kesildikten sonra bir de boyuna kesiliyordu; böylelikle "pipi" (penis), yüz ve baş tam ortadan kesilmiş olurken annenin başından "duyum"²³ alınmış oluyordu. Daha sonra baş, "pipi"nin geniş-liği boyunca kesilmesi gibi, yanlamasına yeniden kesiliyordu. Bu arada devamlı olarak eli-ni ısıırıyordu, kız kardeşini de eğlence olsun diye, ama aslında sevgiden ısırdığını anlatı-yordu. Her çocuğun annesinden istediği bir parçayı aldığını söyleyerek devam etti ve bu kesilmiş annenin sonra da yenildiğini kabul etti. Böylelikle bölmede kalanı, bölüm ile ka-rıştırdığı ve daima yanlış yere yazdığı; çünkü bunun zihninde, bilinçdışı olarak uğraşmak-ta olduğu kanayan bir et parçası olduğu ortaya çıktı. Bu yorumlar, bölmeye karşı olan ket-lenmelerini tamamen ortadan kaldırdı.²⁴

²² Bkz. Boehm, "Beiträge zur Psychologie der Homosexualität: II. ein Traum eines Homosexuellen" (1922)

²³ "Duyum" penisti.

²⁴ Ertesi gün okulda, kendisini de öğretmenini de şaşırtarak bütün problemleri doğru yapabilişti. (Çocuk, yorum ile ketlenmenin ortadan kalkması arasındaki bağlantının farkında değildi.)

* Yaklaşık on iki metre –ç.n.

Okulla ilgili anılarında Lisa, öğretmeninin bu kadar küçük çocuklara böyle büyük sayılarla aritmetik yaptırmasının ne kadar anlamsız olduğundan yakındı. Büyük bir sayıyı, daha küçük ya da daha büyük bir sayıya bölmek, özellikle de kalan varsa, ona daima çok zor gelmişti. Bu, Lisa'ya sarkık kesik bir dili, kırılmış kulakları vs olan ve bir çitin üzerinden atlamak isteyen korkunç bir hayvanı, bir atı çağırırdı ki, bu fikir Lisa'nın en şiddetli dirençlerini ortaya çıkardı. Daha sonraki düşünceleri Lisa'yı, doğduğu kasabanın eski bir bölgesinde bir şey almak üzere bir dükkâna girdiği bir çocukluk anısına yönlendirmişti. Oradan bir portakal ve bir mum aldığını hayal etti ve biraz önce atın neden olduğu iğrenme ve dehşet duygusunun, birden hoş ve rahatlatıcı bir hisse dönüştüğünü düşündü. Kendisi, portakalın ve mumun erkek, nefret hissi uyandıran sakat atın ise dişi cinsel organları olduğunu fark etti. Büyük bir rakamın küçük bir rakama bölünmesi ise, annesiyle boşuna (iktidarsız) bir biçimde gerçekleştirmek durumunda olduğu cinsel birleşmeydi.

Buradaki bölme işleminin de parçalarına ayırmak olduğu ve aslında sadist yamyam- sı örgütlenme evresindeki bir cinsel birleşme olduğu saptandı.

Denklemlere gelince, *bir bilinmeyenli* olanlar dışındakileri hiç anlayamadığını Lisa'dan öğrendim.²⁵ Yüz fenik'in bir mark'a eşit olduğunu ve buradaki bir bilinmeyenin kolayca bulunabileceğinin çok açık olduğunu düşünüyordu. "İki bilinmeyen"i ise birini alıp yere fırlattığı, masanın üzerinde duran içi su dolu iki bardakla –dahası, bulutlar ve sis arasındaki atlarla– ilişkilendiriyordu. "İkinci bilinmeyen"in ise çocukluğunda gözlemlemiş olduğu ve ortadan kaldırmak istediği, anne ve babasının cinsel birleşmesindeki lüzumsuz ikinci penis olduğu ortaya çıktı; annesine ya da babasına sahip olmak istiyordu ve bu yüzden ikisinden birini ortadan kaldırmayı arzu etmişti. Yine ikinci bilinmeyen, onun için gizemli olan meni anlamına gelirken, bir bilinmeyen, farkında olduğu dışkı = penis denklemiydi.²⁶

Sayı sayma ve aritmetiğin genital bir sembolik yatırım taşıdığı belirlendi; bunda önemli rol oynayan bileşik dürtüsel etkinlikler arasında, bu yolla yüceltilebilen ve cinsel organların hâkimiyetinde düzenlenen anal, sadist ve yamyamca eğilimleri gözlemleyebiliriz. Ancak bu yüceltmede, iğdiş edilme korkusunun özel bir önemi vardır. Bunun üstesinden gelme eğilimi –eril başkaldırı– genelde sayı sayma ve aritmetiğin oluştuğu kökenlerden birini oluşturuyor gibi görünmektedir. O halde –belirleyici öge oluşu ölçüsünde– açıkça ketlenmenin kaynağını oluşturmaktadır.

Dilbilgisinin libidinal önemini göstermek için "Erken Analiz" üzerine yazdığım bölümde verdiğim birkaç örneğe başvuracağım. Cümlelerin analiziyle bağlantılı olarak Grete,²⁷ fırında kızarmış tavşanın gerçekten bölünmesi ve uzuvlarına ayrılmasından söz ediyordu. İğrenme duygusu baskın çıkmadan önce yemeyi sevdiği fırında tavşan, annesinin göğsünü ve cinsel organlarını temsil etmekteydi.

Lisa'nın analizinde, tarih öğrenirken kişinin kendisini "insanların eski zamanlarda ne yaptığını" götürmesi gerektiğini öğrendim. Lisa için bu, anne babasının birbirleriyle ve çocukla ilişkilerinin çalışılmasıydı; bunun içinde yer alan meydan savaşlarına, katliamlara dair çocuksu düşlemler, tabii ki cinsel birleşmenin sadist olarak kavramsallaştırılmasında önemli bir rol oynuyordu.

²⁵ Bu çağrışımlar, bir düşünle bağlantılıydı. " $2x = 48$ ise x 'in değeri nedir?" problemini çözmek zorundaydı.

²⁶ Ayrıca, bkz. Sadger'in "Über Prüfungsangst und Prüfungsträume" makalesindeki "bilinmeyen" yorumu.

²⁷ Bu makalede, ayrıca, oral, anal ve yamyam nitelikli eğilimlerde konuşma yoluyla yüceltmenin sağlanabildiğini kanıtlamışım.

“Erken Analiz” üzerine olan bölümde, coğrafyanın libido tarafından belirlenmesini ayrıntılı bir şekilde ele almıştım. Orada da –yönelim duygusunun ketlenmesinin temeli olan– annenin rahmine duyulan bastırılmış ilgiyle bağlantılı olarak, doğal bilimlere ilginin de sıklıkla ketlendiğini gösterdim.

Örneğin, Felix vakasında resim çizmeye karşı güçlü bir ketlenme yaşanmasının ana nedenlerinden birinin şu olduğunu saptadım: Felix birinin nasıl olup da bir taslak ya da plan çizdiğini tahayyül edemiyor, bir evin temellerinin yer üzerine nasıl kurulduğunu zihninde canlandıramıyordu. Resim çizmek onun için temsil edilen nesneyi yaratmak; resim çizmemek ise iktidarsızlıktı. Başka bir yerde de resmin, çocuk ya da penis anlamı taşıdığını belirtmiştim. Çocukların analizinde; resim çizmenin, boyamanın ve fotoğraf çekmenin ardında daha derin bilinçdışı bir etkinliğin yatmakta olduğu tekrar tekrar gösterilebilir. Bu, temsil edilen nesnenin bilinçdışında döllemesi ve üretimidir. Organizasyonun anal devresinde bu, dışkı kütesinin yüceltilmiş üretimine işaret ederken, genital evrede ise çocuk yapmaktır ve aslında tamamen yetersiz bir motor çaba vasıtasıyla üretimdir. Daha üst bir gelişimsel evreye ulaşmış olmasına rağmen, çocuk hâlâ resimde, düşüncesinin tümgüçlülüğünü gerçekleştirdiği “büyüsel bir hareket”²⁸ buluyormuş gibi görünmektedir. Ancak resim çizmek, tahripkâr ve küçümseyici eğilimleri de içermektedir.²⁹ Bir örnek vereceğim: Ernst –oyunlarında anneye ait cinsel organlar olduğunu tekrar tekrar ortaya koyduğu– bir enfiye kutusunun dış hatlarını kullanarak halkalar çizdi,³⁰ öyle ki halkalar birbirleriyle kesişti ve sonunda Ernst çizdiklerini ortada, içine yine oldukça küçük bir daire çizdiği oval bir şekil kalacak şekilde gölgelendirdi. Böyle yaparak, “annenin *popöchen*’ini daha küçük” yaptı (daire yerine oval) – böylece kendisi daha fazlasına sahip oldu.

Felix, sıklıkla bana fizigin onun için oldukça anlaşılmasız olduğunu anlatırdı. Misal olarak, sesin dalgalar halinde nasıl iletildiğini anlayamadığını belirtti. Sadece, örneğin bir çivinin duvara nasıl girdiğini anlayabiliyordu. Başka bir zaman hava geçirmez ortamı anlattı; benim odam havasız bir ortam olsaydı ve birisi içeri girecek olsaydı, onlarla birlikte bir miktar hava da içeri girecekti. Bunun da yine, havanın meniye temsil ettiği cinsel birleşme kavramıyla belirlendiği ortaya çıktı.

Okullarda yapılan temel etkinliklerin libido akışı için kanallar olduğunu ve bileşik dürtülerin bu yolla cinsel organların egemenliği altında yüceltilebildiğini göstermeye çalıştım. Ancak bu libidinal yatının, en temel çalışmalardan –okuma, yazma ve aritmetik– bunlara dayalı daha geniş kapsamlı girişimlere ve ilgi alanlarına iletilmektedir; öyle ki, daha sonraki ketlenmelerin –mesleki ketlenmeler de dahil olmak üzere– temelleri, sıklıkla bariz bir şekilde unutulmuş, en erken dönemdeki öğrenimlerde bulunabilir. Ancak erken öğrenimlerdeki ketlenmeler, oyun ketlenmeleri üzerine inşa edilmiştir, dolayısıyla neticede yaşam ve gelişim açısından büyük önem taşıyan sonraki ketlenmelerin, en erken oyun ketlenmelerinden doğduğunu görebiliriz. “Erken Analiz” üzerine olan bölümde –konuşmadan ve hareketten alınan haz olduğunu düşündüğüm– en ilkel yüceltmelerdeki libidinal

²⁸ Bkz. Ferenczi, “Stages in the Development of the Sense of Reality” (1913).

²⁹ Karikatürün kökenlerinde sadece alay değil, temsil edilen nesnenin gerçek ve hoşla gitmeyen bir başkalaşımı da bulunmaktadır.

³⁰ Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, bu çizim, aritmetikteki güçlüklerinin temelinde yatan iğdiş edilme korkusunun çözülmesiyle açığa çıkan belirgin bir saldırganlıkla ilişkiydi.

saplanmaların, yüceltme yeteneğinin önkoşullarını oluşturduğu noktadan başlayarak, git-tikçe genişleyen benlik etkinliklerinin ve ilgilerinin cinsel bir sembolik anlam kazanarak li-bido yatınımı sağladıklarını gösterdim; bunun sonucunda farklı evrelerde sürekli olarak ye-ni yüceltmeler bulunur. Yukanda sözünü ettiğim makalede ayrıntılarını tanımladığım ket-lenme mekanizması, sık rastlanan ortak cinsel sembolik anlamlara bağlı olarak, ketlenme-lerin bir benlik etkinliğinden ya da eğiliminden diğerine ilerlemesine olanak tanır. Erken ketlenmelerin ortadan kalkması, sonrakilerin de önlenmesi demek olduğundan, okulön-cesi dönemdeki ketlenmelere, çok belirgin olmasalar bile çok büyük önem verilmelidir.

Atıfta bulunulan makalede, bu erken ketlenmelerin ve sonrakilerin en yaygın köke-ninin iğdiş edilme korkusu olduğunu göstermeye çalıştım. İğdiş edilme korkusu, benlik et-kinliklerine ve ilgilerine engel olur, zira diğer libidinal belirleyicilerin yanı sıra, bunlar her zaman temel olarak genital bir sembolik anlam, yani cinsel birleşme anlamı taşımaktadır.

İğdiş edilme karmaşasının nevrozların oluşumundaki geniş kapsamlı önemi gayet iyi bilinmektedir. "On Narcissism: an Introduction" [Narsisizm Üzerine] başlıklı makalesin-de Freud, iğdiş edilme karmaşasının karakter oluşumundaki önemini ortaya koyar ve "From the History of an Infantile Neurosis"de de buna tekrar atıfta bulunur.³¹

Üç ile dört yaş arasındaki erken dönemde, yani Oidipus karmaşasının başlaması ile iğdiş edilme korkusuna en yüksek ivmeyi kazandıran çocuk cinselliğinin ilk çiçeklenme-sine kadar olan zamanda, öğrenmeyi ve ileriki tüm gelişmeyi etkileyen bütün ketlenme-lerin oluşumuna değinmeliyiz. Öğrenmeye yönelik ketlenmelerin temelini, etkin eril bile-şenlerin netice olarak –hem erkeklerde hem de kızlarda– bastırılması oluşturmaktadır.

Dişil bileşenin yüceltmeye katkısı, muhtemelen daima, bütün etkinliklerin önemli bir bölümü olan kavrama gücü ve anlama ile kendini gösterecektir; ancak, herhangi bir etkinliğin niteliğini gerçekten oluşturan ve harekete geçiren icra kısmı, eril kudretin yü-celtilmesinden kaynaklanır. Hayranlıkla, ve babaya ait penisin ve onun başarılarının far-kında olmakla ilintili olan babaya yönelik dişil tutum, yüceltmeyle genel olarak sanatsal başarının ve diğer başarıların anlaşılmasının temeli haline gelir. Kızların ve erkek çocuk-ların analizinde, iğdiş edilme karmaşası süresince bu dişil tutumun bastırılmasının ne ka-dar önemli olduğunu tekrar tekrar görme imkânım oldu. Bütün etkinliklerin önemli bir parçası olarak bu bastırmanın herhangi bir etkinliğin ketlenmesine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu muhakkaktır. Her iki cinsiyetten hastaların analizinde de, iğdiş edilme karma-şasının bir bölümünün bilinçli hale gelmesi ve dişil tutumun daha serbestçe ortaya kon-masıyla birlikte sanatsal ilginin ve diğer ilgilerin sıklıkla güçlü bir biçimde ortaya çıktığı-nı gözlemek mümkün olmuştur. Örneğin Felix'in analizinde, iğdiş edilme korkusunun bir bölümünün çözülmesinden sonra Felix'in babasına yönelik dişil tutumu aşıkâr hale geldiğinde beliren müzikal yeteneği, bir orkestra şefine ve besteciye duyulan hayranlık ve takdir ile kendisini gösterdi. Kendi yeteneğini kıyaslama ve bunun sonucunda diğerleri-

³¹ S.E. 17. "The Castration Complex in the Formation of Character" (1923) başlıklı makalesinde Alexander, bir erişkinin analizinde, iğdiş edilme karmaşasının karakter oluşumu üzerindeki etkisini göstermiştir. Dr. Alexander'in bu çalışmasıyla bağlantı kurduğum, yayımlanmamış "Die infantile Angst und ihre Bedeutung für die Entwicklung der Persönlichkeit" başlıklı makalede çocukların analizinden elde edilen materyalle bunu ortaya koymaya çalıştım; iğdiş edilme korkusunun spor, oyunlar ve çalışmalar açısından ve genel olarak kişilik açısından geniş kapsamlı önemini gösterdim.

nin başarılarını taklit etme çabaları, ancak etkinliğinin artması ve eleştiri yeteneğinin gelişimiyle saglandı.

Kız çocukların okulda erkek çocuklara göre daha başarılı oldukları sıklıkla doğrulanmış bir gözlemdir; öte yandan, daha sonraki başarıları erkeklerinkiyle pek de eşit değildir. Burada yalnızca bana bu açıdan önemli görünen birkaç etmene değineceğim.

Genital etkinliğin bastırılmasının sonucunda oluşan ketlenmelerin bir kısmı –ki bu kısım sonraki gelişim için daha önemlidir–, benlik etkinliğini ve ilgilerini doğrudan bu şekilde etkiler. Ketlenmelerin diğer bir bölümüyse, öğretmene karşı olan tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle erkek çocuk bu dönemde, okula ve öğrenmeye karşı tutumunda iki misli yük almış durumdadır. Anneye yöneltilmiş genital arzulardan kaynaklanan bütün bu yüceltmeler, öğretmene karşı gittikçe artan bilinçli bir suçluluğa yol açar. Bilinç dışında cinsel birleşmeyi simgeleyen dersler ve öğrenme çabası, öğretmeni bir intikamcı olarak görüp korkmasına neden olur. Bu nedenle, gayretiyle öğretmeni tatmin etmeye yönelik bilinçli arzu,³² bunu yapmaktan duyduğu bilinç dışı korkuyla çarpışır ve ketlenmenin önemli bir bölümünü belirleyen, çözümsüz bir çatışmaya yol açar. Erkek çocuğun çabaları artık öğretmenin doğrudan kontrolü altında olmadığı ve çocuk daha özgürce etkinlik gösterebildiği zaman, bu çatışmanın yoğunluğu azalır. Yine de, iğdiş edilme korkusunun etkinlik ve ilgileri öğretmene yönelik tutum kadar etkilemediği durumlarda, daha kapsamlı etkinliklerin gerçekleşme olasılığı nispeten daha yüksektir. Bu nedenle, yetersiz öğrencilerin yaşamlarının ileriki dönemlerinde itibar kazandıkları görülebilir; kendilerine yönelik ilgileri ketlenmiş olan diğerleri içinse okuldaki başarısızlıkları, daha sonraki başarısızlıkları için bir model oluşturmaktadır.

Kızlarda, iğdiş edilme karmaşasına bağlı olan ve bütün etkinlikleri etkileyen ketlenmenin özel bir önemi vardır. Bir erkek öğretmenle ilişki bir erkek çocuk için ağır bir yük olabilirken, yetileri gereğinden fazla ketlenmemişse, bir kız üzerinde bu ilişki daha ziyade teşvik edici bir rol oynayabilir. Bir kadın öğretmenle ilişkide de, Oidipus karmaşasından kaynaklanan kaygı tutumu, genellikle aynı durumda olan erkek çocuğunki kadar güçlü değildir. Yaşamındaki başarıların bir erkeğin elde ettiklerine erişememesi, yüceltmeye yatırılmadığı eril etkinliğin genel olarak daha az olmasına bağlıdır.

Bu farklı ve ortak niteliklerin yanı sıra, işlerliği olan diğer etmenlerin de ele alınması daha ayrıntılı bir tartışmayı gerektirmektedir. Ancak burada kendimi, kısa olması nedeniyle yetersiz olan ve sunumumu fazla şematik kılan bulgularla sınırlamalıyım. Bu sınırlar içinde de, burada işaret ettiğim malzemenin açığa çıkardığı sayısız kuramsal ve pedagojik sonucun bir bölümünü bile çıkarsamak imkânsızdır. Sadece en önemlilerinden birine kısaca değineceğim.

Şimdiye kadar söylenenler doğrultusunda, okulun genel anlamda edilgin bir rolü olduğu kanaatine vardık; okulun, halihazırda az ya da çok başarıyla üstesinden gelinmiş olan cinsel gelişim için bir mihenk taşı olduğu saptanmıştır. O halde okulun etkin rolü nedir? Çocuğun, libidinal gelişimi ve tüm gelişimi için elzem olan herhangi bir kazanım sağlayabilir mi? Çocuğun karmaşalarını göz önünde bulunduran anlayışlı bir öğretmenin,

³² Bilinç dışında bu arzu, babayı geçme, onun yerine anneyi koyma çabasına ya da gayretiyle babayı fethederek onu edilgin bir sevgi nesnesi olarak kazanma şeklindeki eşcinsel bir arzuya karşılık gelir.

çocuk için başından beri iğdiş edici babayı temsil eden, anlayışsız, hatta zalim bir öğretmene kıyasla, ketlenmeleri daha da azaltacağı ve daha olumlu sonuçlar alacağı açıktır. Öte yandan, okuldaki en iyi koşullar altında bile öğrenmede çok güçlü ketlenmelerin meydana geldiğini, ancak yine de, öğretmenin fazlasıyla düşüncesiz davranmasının kesinlikle her zaman ketlenmeyle sonuçlandığını birden fazla analizde saptadım.

Çocuğun gelişiminde öğretmenin rolü üzerindeki görüşümü kısaca özetleyeceğim. Öğretmen, samimi bir anlayışla çok şey başarabilir; çünkü böylelikle öğretmenin kişiliğine "intikarcı" olarak yapışan ketlenmenin bu bölümünü, önemli ölçüde azaltabilecektir. Bilge ve nazik bir öğretmen, aynı zamanda, çeşitli çalışmalarda fark edeceğimizi belirttiğim üzere, erkekteki eşcinsel ve kızdaki eril bileşene, genital etkinliklerini yüceltilmiş bir biçimde uygulayabilecekleri bir alıştırma nesnesi sunar. Bu bilgilerden, öğretmenin pedagojik açıdan yanlış, hatta zalim bir muamelesinin yol açabileceği hasar olasılıkları çıkarsanabilir.

Bununla birlikte, genital etkinliğin bastırılmasının uğraş ve ilgileri etkilediği durumlarda, öğretmenin tutumu muhtemelen çocuğun içsel çatışmasını azaltabilir (ya da artırabilir), fakat başarı anlamında önemli hiçbir şeyi etkilemeyecektir. İyi bir öğretmenin çatışmayı hafifletmesi zayıf bir olasılıktır, zira sınırlar çocuğun karmaşa oluşumları tarafından, özellikle de okula ve öğretmene karşı tutumunu oluşturan babasıyla ilişkisi tarafından belirlenmiştir.

Yine de, güçlü ketlenmelerin söz konusu olduğu durumlarda, yıllarca süren pedagojik çalışmaların bile harcanan çaba değerinde sonuç vermediğini, oysa analizde sıklıkla bu ketlenmelerin nispeten kısa bir zamanda ortadan kalktığını ve öğrenmeden alınan mutlak hazla yer değiştirdiğini görüyoruz. Bu yüzden, süreci geriye döndürmek en iyisi olacaktır; öncelikle, erken analiz her çocukta az ya da çok bulunan ketlenmeleri ortadan kaldırmalıdır ve okuldaki çalışmalar bu temel üzerinde başlamalıdır. Okul, çocuğun karmaşalarına yönelik cesaret kırıcı saldırılarla kendi gücünü boşa sarf etmediği zaman çocuğun gelişimi için anlamlı olan verimli bir işi başarabilecektir.

çev. PINAR KOÇAK

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ERKEN ANALİZ

(1923)

Psikanalizde şunu sık sık saptarız: Yeteneklerin nevrotik bir biçimde ketlenmelerini, o belirli etkinliklerle bağlantılı libidinal düşüncelerin ve aynı zamanda bizzat bu etkinliklerin de bastırılması belirler. Bebeklikten çıkmış olanların ve daha büyük çocukların analizinde, ancak analiz sürecinde bu şekilde teşhis edilen bazı ketlenmeleri inceleme yolunu açan malzemeye rastladım. Şu özelliklerin birçok vakada ve tipik bir biçimde ketlenmeleri oluşturduğu kanıtlanmıştır: Oyunlarda ve sporda sakarlık ve bunlardan hoşlanmama, derslerden az zevk alma ya da hiç zevk almama, belli bir konuya ilgi duymama ya da genel olarak değişken derecelerde tembellik; çok sık olarak, olağandan daha zayıf yeti ve ilgilerin de “ketlenmiş” olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı durumlarda, bu özelliklerin gerçek ketlenmeler oldukları fark edilmemiş ve benzer ketlenmeler her insanın kişiliğinin bir parçasını oluşturduğu için nevrotik olarak tanımlanmamışlardı. Analizle tespit edildiklerinde –Abraham’ın motor ketlenmelerden mustarip nevrotiklerin durumunda gösterdiği gibi¹– bu ketlenmelerin temelinde de, cinsel niteliği sebebiyle bastırılmış olan güçlü bir birincil haz bulunduğunu gördük. Topla ya da çemberle oynamanın, patenle ve kızakla kaymanın, dans etmenin, jimnastiğin, yüzmenin –aslında, her türden atletik oyunun– libidinal bir yatırım olduğu meydana çıktı ve genital sembolizm her zaman bunun içinde yer almaktaydı. Aynı durum, okula gidiş, erkek ve kadın öğretmenlerle olan ilişki, hatta öğrenme ve öğretmenin kendisi için de geçerliydi. Tabii kişiden kişiye değişen ve aynı aynı dürtüsel bileşenlerle işleyen, çok sayıda etkin ve edilgin, karşıcinsel ve eşcinsel belirleyicilerin önemi de tespit edildi.

Nevrotik ketlenmelere benzer şekilde, “normal” olarak adlandırabileceğimiz bu durumlar, açıkça yapısal olarak büyük bir zevk alabilme yetisi ve bunların cinsel sembolik anlamları üzerine kurulmuştu. Ancak temel vurgu, cinsel sembolik anlam üzerinde olmalıdır. Bir libido yatırımını etkileyerek onu, asıl eğilimi ve birincil hazı belirleyemeyeceğimiz bir düzeye çıkaran budur. Aynı zamanda, bastırmayı kendi üstüne çeken (çünkü bastırma etkinlikle bağlantılı olan cinsel hazzın tarzına karşı yönlendirilir) ve eğilimin ketlenmesine sebep olan da budur.

Bu şekilde fark edilebilir olsun ya da olmasın, bu ketlenmelerin büyük çoğunluğunda tersine döndürme mekanizmasının kaygı ve özellikle “iğdiş edilme dehşeti”yle başarıldığını gördüm; ancak bu kaygı çözümlendiğinde ketlenmenin ortadan kaldırılmasında bir ilerleme sağlanabildi. Bu gözlemler, şimdi daha detaylı olarak tartışacağım kaygı ile ketlenme arasındaki ilişki hakkında bana içgörü sağladı.

Küçük Fritz’in² analiziyle, kaygı ile ketlenme arasındaki bu içsel ilişkiye hatırı sayılır derecede ışık tutuldu. İkinci kısmı oldukça derine giden bu analizde (bir zamanlar ol-

¹ Abraham, “A Constitutional Basis of Locomotor Anxiety” (1914).

² Bkz. “Bir Çocuğun Gelişimi”.

dukça fazla olan, fakat belli bir noktaya ulaştıktan sonra giderek azalan) kaygının, analizin akışını belirli bir şekilde takip etmesiyle ketlenmelerin ortadan kalkışını daima haber veren bir gösterge olduğunu tespit ettim. Kaygı her çözümlendiğinde analiz büyük bir ilerleme kaydetti. Diğer analizlerle yapılan karşılaştırma da şu izlenimi doğruluyor: Ketlenmeleri ortadan kaldırmadaki başarımızın tam olması, kaygının kendini açıkça göstermesiyle ve çözümlenebilmesiyle doğru orantılıdır.³ Başarılı bir ortadan kaldırmayla sadece bu tür ketlenmelerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması gerektiğini değil, analizin etkinlikten alınan birincil hazzı eski haline getirmesi gerektiğini de kastediyorum. Bu şüphesiz küçük çocukların analizinde mümkündür, çocuk ne kadar küçükse başarılması o kadar çabuk olur, zira ketlenme mekanizmasını tersine çevirmek için katedilecek yol *küçük* çocuklarda daha kısa ve daha az karmaşıktır. Fritz'de kaygı yoluyla ortadan kaldırma süreci bazen geçiş belirtilerinin görünmesinden önce yaşanmıştır.⁴ Bunlar temel olarak tekrar kaygı yoluyla çözümlenmiştir. Bu ketlenmelerin ve belirtilerin ortadan kaldırılmasının kaygı yoluyla olması elbette kaygının bunların kaynağı olduğunu gösterir.

Kaygının temel duygulanımlardan biri olduğunu biliyoruz. "Kaygıya dönüşümün –kaygı biçiminde boşalım demek daha uygun olurdu– bastırmaya maruz kalan libidonun dolaysız türevi olduğunu söylemişim."⁵ Benlik, bu şekilde kaygıyla tepki göstererek, doğum esnasında bütün kaygıların prototipi olan duygulanım durumunu tekrar eder ve bunu duygulanım nitelikli "her tür dürtüyü değiş tokuş edeceği ya da edebileceği evrensel bir akçe olarak kullanır."⁶ Benliğin, çeşitli nevrozlarla kendini kaygının gelişmesinden koruduğunu keşfetmek Freud'u şu sonuca ulaştırdı: "Soyut anlamda, genel olarak belirtilerin sadece kaygı üretiminin kaçınılmaz hale geleceği yerden kurtulmak için oluştuklarını iddia etmek yanlış olmayacaktır."⁷ Buna göre, çocuklarda kaygı her zaman belirtilerin oluşumundan önce gelir ve belirtilerin en temel nevrotik tezahürüne yol açar. Erken bir evredeki kaygının neden sık sık görünür olmadığını ya da gözden kaçtığını belirlemek de her zaman mümkün olmayacaktır.

Her halü kârda, gece korkularından [*pavor nocturnus* –ç.n.] mustarip olmamış tek bir çocuk yoktur muhtemelen ve bütün insanlar hayatlarının bir döneminde az ya da çok de-

³ Fritz'de bu, şiddetli bir biçimde (bu bana çok önemli gözüküyor), buna uygun tüm duygulanımla birlikte ortaya çıktı. Diğer analizlerde durum her zaman böyle değildi. Örneğin, Felix'te (13 yaşındaki erkek çocuk Felix'in analizini bu makalede tekrar tekrar anacağım) kaygının kaynağı sık sık tespit edildi, fakat bu kadar güçlü bir duygulanım yeniden yaşanmadı. "The Castration Complex in the Formation of Character" [Karakter Oluşumunda İğdiş Edilme Karmaşası] (1923) adlı makalesinde Dr. Alexander, duygulanım nitelikli "yeniden yaşamının" büyük önemine işaret eder. Psikanalizin başlangıça amaçladığı ve "serbestleştirme" [*abreaction* –ç.n.] terimiyle tanımladığı budur.

⁴ Bkz. S. Ferenczi, "Transitory Symptom-formations during the Analysis" (1912a).

⁵ Freud, *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, S.E. 15-16, s. 410.

⁶ *agy*, s. 404.

⁷ Birçok analizde çocukların oldukça önemli miktardaki kaygılarını çevrelerindeki kişilerden gizlediklerini tespit edebildim; adeta kaygının anlamının bilinçdışı olarak farkındalardı. Erkek çocuklar kaygılarını korkaklık olarak düşünürler ve bundan utanırlar; gerçekten de bunu itiraf ettiklerinde genellikle bu bir ayıplanma konusu olur. Bunlar muhtemelen çocukluk kaygısını tamamen ve isteyerek unutma nedenleridir; çocukluk amnezisinin arkasında her zaman bazı temel kaygıların saklı olduğundan ve sadece gerçekten derine nüfuz eden bir analizle yeniden inşa edilebileceğinden emin olabiliriz.

recede nevrotik kaygı yaşarlar dersek büyük ihtimalle haklı çıkarız. "Bastırmanın nedeninin ve amacının acıdan kaçınmaktan başka bir şey olmadığı gerçeğini hatırlarız. Demek ki, temsile bağlı duygulanım kotasının değişimi, düşüncenin değişiminden çok daha önemlidir ve bu olgu bastırma sürecini değerlendirmemizde belirleyicidir. Eğer acı verici duyguların ya da kaygının ortaya çıkmasını engelleyememişse, düşünsel kısımda amacına ulaşabilmiş olsa bile, bastırmanın başarısız olduğunu söyleyebiliriz."⁸ Bastırmanın başarısız olmasının sonucu, belirtilerin oluşumudur. "Nevrozlarda kaygının oluşumunu bağlamaya çabalayan, hatta bunu çeşitli yollarla başaran süreçler hareket halindedir."⁹

Peki belirti oluşumuna yol açmadan yok olan duygulanım miktarına ne olur? – Bastırmanın başarılı olduğu durumları kastediyorum. Freud bastırılmaya mahkûm olan bu duygulanım toplamının kaderi hakkında şöyle der: "Psikanalizin sağladığı gözlemleri gelişigüzel inceleyerek görebileceğimiz gibi, dürtüsel temsilin *niceliksel* etmeninin üç olası hali vardır: Ya dürtü toptan baskılanır, dolayısıyla hiçbir izi bulunamaz, yahut şu ya da bu nitelikle renklendirilen bir duygulanım olarak görünür veya kaygıya dönüşür."¹⁰

Fakat başarılı bir bastırma durumunda duygulanım yükünün örtbas edilmesi nasıl mümkün olur? Bastırma (başarılı olduğu durumları hariç tutmayarak) her oluştuğunda duygulanımın kaygı biçiminde boşaltıldığını varsaymak haklı görünmektedir. Bunun ilk evresi bazen görünmez ya da gözden kaçır. Kaygı histerisinde bu sürece sık rastlanır ve biz bu histeri gerçekten gelişmediğinde de bu sürecin işlediğini düşünürüz. Böyle bir durumda kaygı bir süre için gerçekten bilinçdışı olarak var olabilir: "(...) 'suçluluğun bilinçdışı bilinçliliği' ya da paradoksal bir 'bilinçdışı kaygı' şeklindeki tuhaf bir birleşimden kaçınamayız."¹¹ "Bilinçdışı duygulanımlar" teriminin kullanımını tartışırken, Freud'un, sözlerine şöyle devam ettiği doğrudur: "Söz konusu terimlerin kullanımının mantıklı olduğu inkâr edilemez, fakat bilinçdışı duygulanım ile bilinçdışı düşüncenin karşılaştırılması önemli bir farklılığı ortaya çıkarır: Bilinçdışı düşünce bastırmadan sonra bilinçdışı sistemde gerçek bir oluşum olarak süregeldiği halde, bilinçdışı duygulanım aynı sistemde sadece daha fazla gelişmesine engel olunan potansiyel bir yatkinlik olarak bulunur."¹² O zaman başarılı bir bastırma ile yok olan duygulanım yükünün de kesinlikle kaygıya dönüşerek boşaldığını görürüz; fakat bastırma tamamıyla başarılı olduğunda kaygı kendini ya hiç göstermez ya da sadece görece zayıf görünür ve bilinçdışında potansiyel bir yatkinlik olarak kalır. Bu kaygının "bağlanması" ya da boşaltılmasını veya kaygıya yatkinliği mümkün kılan mekanizma, ketlenmeyle sonuçlandığını gördüğümüz mekanizmayla aynıdır; psikanalizin keşifleri de bize ketlenmenin her normal insanın gelişiminde az ya da çok bulunduğunu öğretmiştir ve burada da kişinin iyi ya da hasta olduğunu belirleyen şey sadece niceliksel etmendir.

Şöyle bir soru ortaya atılır: Sağlıklı bir insan ketlenmeler biçiminde boşalım sağlayabilirken, bu, bir nevrotikte neden nevroza sebep olur? Aşağıdakiler tartıştığımız ketlenmelerin ayırt edici özellikleri olarak sıralanabilir: 1) Kimi benlik eğilimleri güçlü bir libi-

⁸ "Repression", S.E. 14, s. 153.

⁹ *Introductory Lectures*, s. 410.

¹⁰ "Repression", S.E. 14, s. 153.

¹¹ "The Unconscious", S.E. 14, s. 177.

¹² *agy.*

do yatırını alır. 2) Kaygının bir miktarı, bu eğilimler arasında öyle dağıtılmıştır ki, artık kaygı değil, "acı",¹³ zihinsel sıkıntı, sakarlık vb kılığında görünür. Öte yandan analiz, bu tezahürlerin, sadece derecesiyle ayırt edilebilen ve böylece kendini göstermeyen aynı kaygıyı temsil ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ketlenme belli bir miktar kaygının, libido yatırını zaten öncesinde var olan benlik eğilimi tarafından kullanıldığını gösterir. O halde, başarılı bastırmanın temeli, benlik dürtülerinin libido yatırımına eşlik eden çift yönlü yolda ketlenmenin etkisindedir.

Başarılı bastırma mekanizması, işini ne kadar mükemmel yaparsa, gönülsüzlük halinde dahi, kaygı kaynağının fark edilmesi o kadar zor olur. Oldukça sağlıklı ve ketlenmeden bir hayli azade kişilerde, bu sadece zayıflamış ya da kısmen zayıflamış eğilimler biçiminde görülür.¹⁴

Fazla libidoyu benlik eğilimlerinin yatırımında istihdam etme yetisiyle yüceltme yetisini denk tutarsak, sağlıklı kalan kişinin bunu benlik gelişiminin çok erken evrelerindeki yüksek yüceltme yetisinden dolayı başardığını varsayabiliriz.

Bastırma, daha sonra, hedef olarak seçilmiş benlik eğilimlerine doğru harekete geçebilir ve böylece ketlenmeler ortaya çıkabilir. Diğer durumlarda, nevroz mekanizmaları az ya da çok devreye girebilir ve belirti oluşumuyla sonuçlanabilir.

Oidipus karmaşasının oldukça özel bir kuvvetle bastırmayı harekete geçirdiğini ve aynı zamanda iğdiş edilme korkusunu serbest bıraktığını biliyoruz. Bu büyük kaygı "dalgasının" erken bastırmanın sonucunda, (muhtemelen sadece potansiyel bir yatkınlık şeklinde) zaten var olan kaygıyla pekiştirildiğini de tahmin edebiliriz; bu mevcut kaygı doğrudan "birincil iğdiş edilmeler"den kaynaklanan iğdiş edilme kaygısı olarak işler.¹⁵ Analizde tekrar tekrar, doğum kaygısının, eski malzemeyi yeniden canlandıran iğdiş edilme kaygısı olduğunu keşfettim ve iğdiş edilme kaygısını çözmenin doğum kaygısını dağıttığını saptadım. Örneğin, bir çocukta, bastığı buzun çökeceğine ya da köprüdeki bir deliğe düşeceğine dair korkulara rastladım, ki her ikisi de açıkça doğum kaygısıdır. Çok daha az belirgin –paten kaymanın, köprülerin vb cinsel sembolik anlamları sonucunda harekete geçen– arzuların işler hale getirdiği bu korkuların çocuğu cinsel birleşme yoluyla annesinin içine geri dönmeye zorladığını ve bu arzuların iğdiş edilme kaygısına sebep olduğunu da tekrar tekrar gördüm. Bu, aynı zamanda, bilinçdışında üreme ve doğum kavramlarının çocuk açısından çoğu zaman cinsel birleşme olarak tasavvur edildiğini, babasının yardımıyla da olsa, anne vajinasının içine girdiğini anlamamızı kolaylaştırır.

¹³ Rüyalarda "acı" ile kaygının bağlantısı hakkındaki yazısında Freud (S.E. 15, s. 217), "Çarpıtılmamış olan kaygı rüyaları için doğru olanı, kısmen çarpıtılmış rüyalar ve nahoş rüyalar (bunlarda rahatsız edici duygular muhtemelen kaygıya yaklaşan bir duruma denk düşer) için de geçerli sayabiliriz," der.

¹⁴ Kaygıyla dönüşüme uğrayarak fark edilemez hale gelen başarılı bastırma durumunda bile, libidonun oldukça büyük miktarının geri çekilmesi üzerinde etkili olmak şüphesiz olasıdır. Birçok vakanın analizinde, kişisel alışkanlıkların ve özelliklerin gelişiminin libidinal fikirler tarafından etkilendiğini saptadım.

¹⁵ Bkz. Freud, "On Transformations of Instinct as exemplified in Anal Erotism", S.E. 17; Stårcke, *Psychoanalyse und Psychiatrie*; Alexander, *agy*.

O halde, iki ya da üç yaşlarında görülen gece korkularını, Oidipus karmaşasının bastırılmasının ilk evresinde serbest kalan ve sonradan çeşitli yollarla bağlanan ve boşaltılan kaygı olarak görmek o kadar da büyük bir adım gibi görünmemektedir.¹⁶

Oidipus karmaşası bastırıldığında gelişen iğdiş edilme korkusu şimdi, zaten libido yatırımı almış olan benlik eğilimlerine yönelir ve sonra sırası geldiğinde bu yatırım vasıtasıyla bağlanır ve boşaltılır.

Bence şurası açık: Yüceltmeler şimdiye kadar nicelik olarak bol ve nitelik olarak güçlü bir biçimde etkilendikleri ölçüde, onlara yatırılmış olan kaygı da bu yüceltmeler arasında, tamamıyla ve fark edilmeden dağılacak ve bu yolla boşalacaktır.

Fritz ve Felix'te hareket etme hazzının ketlenmesiyle öğrenme hazzı ve (şimdi belirtmeyeceğim) çeşitli benlik eğilimlerinin, ilgilerin ketlenmesi arasında sıkı bir bağ olduğunu kanıtlayabildim. Her iki vakada da, *ketlenmenin yer değiştirmesini* ya da kaygının bir grup benlik eğiliminden diğerine geçmesini mümkün kılan durum, açıkça her iki grupta da ortak olan cinsel sembolik bir özelliğin temel yatırımıdır.

Bu yazının daha ileriki bölümünde görüşlerimi örneklendirmek için analizine değineceğim on üç yaşındaki Felix'te, bu yer değiştirme oyunlardan derslere, derslerden oyunlara yer değiştiren ketlenmeler biçiminde görülmüştü. Okuldaki ilk yıllarında iyi bir öğrenciydi, ama öte yandan bütün oyunlarda oldukça ürkek ve sakardı. Babası savaştan döndüğünde, çocuğu korkaklığı yüzünden dövmeye ve azarlamaya başladı ve bu yöntemlerle arzu ettiği sonuca ulaştı. Felix, tutkuyla heves etmeye başladığı oyunlarda başarılı oldu; fakat bu değişimle birlikte onda okula, her türlü öğrenime ve bilgiye karşı bir isteksizlik oluştu. Söz konusu hoşnutsuzluk apaçık bir antipati haline geldi ve Felix bunu analize getirdi. Ortak cinsel sembolik yatırım iki ketlenme grubu arasında bir bağ oluşturmuştu ve kısmen babasının müdahalesi, oyunlara benliğiyle daha uyumlu bir yüceltme olarak bakmasına yol açmış, ketlenmesinin tamamını oyunlardan alıp derslere koymasını sağlamıştı.

"Benliğe uygunluk" etmeni bence, –kaygı olarak boşaltılmış olan– bastırılmış libidonun, libido yatırımı yapılan hangi eğilime yöneleceğini ve böylece hangi eğilimin az ya da çok derecede ketlenmeye yenik düşeceğini belirlemede de önemlidir.

Bu bir ketlenmeden diğer ketlenmeye yer değiştirme mekanizması, bana göre fobilerin mekanizmasıyla benzerlik göstermektedir. Ama fobilerde, bütün olan biten, düşünsel içeriğin duygulanım toplamı kaybolmaksızın bir ikame oluşuma yol açması iken, ketlenmede duygulanım toplamının boşalması eşzamanlı oluyor gibidir.

"Bildigimiz gibi kaygı oluşumu, benliğin tehlikeye karşı tepkisidir ve kaçmaya hazırlık işaretidir; o halde nevrotik kaygıda da benliğin libidonun taleplerinden kaçma çabasında olduğunu ve bu içsel tehlikeye bir dışsal tehlike muamelesi yaptığını hayal etmek büyük bir adım değildir. Bu durumda, kaygının olduğu yerde, korkulacak bir şey de olmalıdır şeklindeki beklentimiz doğrulanmaktadır. Fakat benzerlik bundan öteye gitmemektedir. Nasıl ki dışsal tehlikeden kaçma girişimine sevk eden gerilim, insanın ayak direme-

¹⁶ Bastırmanın sonucu daha sonraları (üç, dört ya da daha ileri yaşlarda) çeşitli belirtilerde çarpıcı bir biçimde kendini gösterir, bunların bazıları da oluşumunu tamamlamış belirtilerdir – Oidipus karmaşasının etkileri. (Doğrulama gerektirmekle beraber) şurası açıktır ki, gece korkuları döneminde ya da hemen sonrasında bir çocuğu analize almak ve bu kaygıyı çözmek mümkün olsaydı, zemin nevrozdan temizlenir ve yüceltme kanalları açılırdı. Kişisel gözlemlerim, bu yaştaki çocuklarla analitik araştırma yürütmenin imkânsız olmadığına inanmamı sağladı.

si ve uygun savunma önlemleri almasıyla çözülüyorsa, nevrotik kaygının gelişimi de kaygının 'bağlanması' mümkün kılan bir belirti oluşumuna teslim olur."¹⁷

Benzer açıdan, bana göre ketlenmeye artık içeriden yükselen, tehlikeli libido fazlasına yönelik zorlayıcı bir kısıtlama olarak bakabiliriz – insanlık tarihinin bir döneminde, dışarıdan gelen bir zorlayıcılık biçimini alan kısıtlama. O halde başlangıçta, benliğin libidonun engellenmesi tehlikesine karşı ilk tepkisi kaygıdır: "Kaçma işareti." Fakat, kaçma fısıltısı bir şekilde "insanın ayak diremesine ve uygun savunma önlemleri almasına" yol açar: Bu da belirti oluşumuna denk düşer. Başka bir savunmacı önlem, libidinal eğilimlerin kısıtlanarak itaate zorlanmasıdır; yani ketlenmeye. Fakat bu sadece, eğer özne libidoyu kendini koruyucu dürtülerin etkinliklerine doğru yönlendirmeyi başarır ve böylelikle benlik eğilimleri alanındaki dürtüsel enerjiyle bastırma arasındaki çatışmayı konu ederse mümkün olabilir. Dolayısıyla, başarılı bastırmanın sonucu olan ketlenme medeniyetin önşartı ve aynı zamanda sonucudur. Zihinsel yaşamı birçok yönden nevrotikinkine benzeyen¹⁸ ilkel adam, nevroz mekanizmasına bu şekilde ulaşabilirdi; zira yüceltme yetisi yeterli düzeyde olmadığından, muhtemelen başarılı bastırma mekanizmasından da mahrumdu.

Bastırmayla koşullanmış bir medeniyet seviyesine ulaşmasına rağmen, o halen genel olarak sadece nevrotik mekanizmalar aracılığıyla bastırmaya muktedir olduğu için, belirli bir çocuksu kültür seviyesinden öteye gidemez.

Şimdi bu noktaya kadar olan tartışmamda ortaya çıkan sonuca dikkat çekmek istiyorum: Yetilerin varlığının ya da yokluğunun (hatta ne derece var olduğunun), bu düpedüz doğuştan gelen etmenlerle belirlenmiş ve benlik dürtülerinin gelişiminin parçasıymış gibi görünüyorsa bile, başka –libidinal– etmenlerle de belirlendiği ve analiz vasıtasıyla değişime elverişli olduğu ortaya çıkmıştır.

Ketlenme için önşart olan bu temel etmenlerden biri libido yatırımıdır. Bu sonuç, psikanalizde tekrar tekrar gözlemlenen olgularla uyumludur. Fakat, ketlenmeyle sonuçlanmamış olduğunda bile, bir benlik eğiliminin libido yatırımının var olduğunu buluyoruz. Bu (çocuk analizinde özel bir netlikle görüldüğü üzere), her yeteneğin ve her ilginin sabit bir parçasıdır. Eğer böyleyse, benlik eğiliminin gelişimi için sadece yapısal yatınlığın değil, şu hususların da önemli olduğunu varsaymalıyız: Libido ile ittifak, hangi evrede, hangi miktarda –aslında, hangi şartlar altında– ve nasıl kurulur; dolayısıyla benlik eğiliminin gelişimi aynı zamanda kendisiyle bağlantılı olan libidonun kaderine, yani libido yatırımının başarısına bağlıdır. Fakat bu, yeteneklerdeki doğuştan gelen etmenin önemini azaltır ve Freud'un hastalığa atıfta bulunarak kanıtladığı gibi, "rastlantısal" etmenin büyük önem taşıdığı görünmektedir.

Narsisist evrede benlik dürtülerinin ve cinsel dürtülerin hâlâ birleşik olduğunu biliyoruz, çünkü cinsel dürtüler başlangıçta, öz savunma dürtülerinin toprağına mevzilenir. Aktarım nevrozlarıyla ilgili çalışma, bunların sonradan ayrıldıklarını, iki ayrı enerji biçimi olarak işlediklerini ve farklı geliştiklerini öğretmiştir. Bir yandan benlik dürtüleri ile cinsel dürtüler arasındaki ayrımı geçerli sayarken, diğer yandan Freud sayesinde, cinsel dürtülerin bir kısmının yaşam boyunca benlik dürtüleriyle bağlantılı kaldığını ve onları libidinal unsurlarla donattığını biliyoruz. Yani daha önce benlik dürtülerine ait olan bir eği-

¹⁷ Freud, *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*.

¹⁸ Bkz. Freud, *Totem and Taboo* [*Totem ve Tabu*].

limin ya da etkinliğin cinsel sembolik yatırımı olarak adlandırdığım şey, bu libidinal unsura denk düşer. Bu yatırım sürecini libidonun “yüceltilmesi” olarak adlandırırız ve bunun doğuşunu, yeterli tatmini olmayan fazlalık libidoya boşalım olanağı vermesiyle ve böylelikle libidonun engellenmesinin azalması ya da sonlanmasıyla açıklarız. Bu düşünce Freud’un, yüceltme sürecinin, cinselliğin ayrı bileşenlerinden kaynaklanan çok güçlü uyarılmaların boşaltılması için bir yol açtığı ve bunların başka yönlere uygulanmasına olanak tanıdığı şeklindeki iddiasıyla da uyumaktadır. Dolayısıyla Freud, öznenin anormal bir yapısal yatınlığı varsa, aşırı uyarılmanın sadece sapkınlık ya da nevrozla değil, aynı zamanda yüceltmeyle de çıkış noktası bulabileceğine değinir.¹⁹

Konuşmanın cinsel kökeni hakkındaki incelemesinde, Sperber (1915) cinsel itkilerin konuşmanın gelişiminde önemli bir rol oynadığını, yani ilk konuşma seslerinin cinsel partneri cezbetmek için olduğunu ve bu ilkel konuşmanın çalışmaya ritmik bir şekilde eşlik etmek üzere geliştiğini, dolayısıyla cinsel hazla bağlantılı hale geldiğini göstermektedir. Jones, yüceltmenin, Sperber tarafından tanımlanan sürecin ontogenetik bir tekrar olduğu sonucuna varmıştır.²⁰ Fakat, aynı zamanda, konuşmanın gelişiminde belirleyici olan etmenler sembolizmin doğuşunda da etkindir. Ferenzci, sembolizmden önceki bir evre olan özdeşleşmenin temelini, çocuğun, gelişiminin erken bir döneminde karşılaştığı her nesnede kendi vücut organlarını ve onların etkinliklerini yeniden keşfetmeye çalışması olduğunu öne sürer. Çocuk kendi vücudu içinde de benzer bir karşılaştırma kurduğundan, muhtemelen vücudun üst kısmında, alt kısımdaki duygusal olarak önemli her ayrıntının eşdeğerini görmektedir. Freud’a göre, öznenin kendi vücuduna erken yönelimine, yeni haz kaynaklarının keşfi eşlik eder. Farklı organlar ve vücudun farklı alanları arasındaki karşılaştırmayı mümkün kılan da pekâlâ bu olabilir. Bu karşılaştırmayı diğer nesnelerle özdeşleşme süreci izler – Jones’a göre bu süreçte, haz ilkesi birbirlerinden oldukça farklı iki nesneyi, haz verici niteliklerinin ya da ilgilerinin benzerliği doğrultusunda karşılaştırmamızı mümkün kılar.²¹ Öte yandan, bu nesnelerin ve eylemlerin kendilerinin hazzın kaynağı olmadığını, Sperber’in ilkel adamda çalışma ile yer değiştirdiğini öne sürdüğü üzere, cinsel bir hazla yer değiştirme şeklindeki bir özdeşleşmeyle bu hale geldiklerini varsaymamız muhtemelen doğrudur. O halde, bastırma işlemeye başladığında ve özdeşleşmeden sembol oluşturmaya doğru adım atıldığında, esas olarak haz içeren bir niteliğe sahip olmayan libidonun diğer nesnelere ve öz savunma içgüdülerinin etkinliklerine yönelmesine olanak veren bu sonraki süreçtir. Böylece, yüceltmenin mekanizmasına ulaşmaktayız.

Buna bağlı olarak, özdeşleşmenin yalnızca sembol oluşumunun bir başlangıç evresi olmakla kalmayıp, aynı zamanda konuşma ve yüceltmenin evrimi için de bir ön evre olduğunu görürüz. Yüceltme sembol oluşumuyla meydana gelir; libidinal düşlemlerin cinsel sembolik bir biçimde, belirli nesne, etkinlik ve ilgilere sabitlenmesiyle. Buna şu şekilde bir örnek verebilirim. Hareket etme hazzına –oyunlar ve atletik etkinlikler– değindiğim vakalarda, –anneyi sembolize eden– oyun alanının, yolun vb cinsel sembolik anlamının etkisini fark edebildik; yürümek, koşmak ve tüm atletik hareketler annenin içine girmenin yeri-

¹⁹ *Three Essays on Sexuality* [Cinsellik Üzerine Üç Deneme] S.E. 7.

²⁰ Jones, “The Theory of Symbolism” (1919). Ayrıca bkz. Rank ve Sachs, *Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften* (1913).

²¹ Jones, *agy*.

ni tutmaktaydı. Aynı zamanda, bu etkinlikleri yürüten ve erken özdeşleşmenin sonucu olarak penise eşdeğer olan ayaklar, eller ve vücut, gerçekte penisle ilgili kimi düşlemleri ve bu organa ait haz durumlarını kendi üzerlerine çekmeye hizmet ediyorlardı. Aradaki bağlantı, genellikle hareket etme hazzı ya da daha ziyade organ hazzının kendisiydi. Şimdiye kadar aynı yolda giden yüceltme ile histerik belirti oluşumunun ayrıldıkları nokta işte burasıdır.

Belirtilerle yüceltme arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları daha net açıklayabilmek için, Freud'un Leonardo da Vinci analizine atıfta bulunacağım. Freud, Leonardo'nun henüz beşiğindeyken bir akbabanın ona doğru uçuğu, kuyruğuyla ağzını açtığı ve kuyruğunu diline birkaç kez bastırduğu şeklindeki hatırasını –ya da düşlemini– başlangıç noktası olarak almıştır. Leonardo'nun kendisi, akbabalara olan derin ve detaylı ilgisinin yaşamının çok erken bir döneminde, bu yolla belirlendiği yorumunu yapmaktadır. Freud da bu düşlemin, Leonardo'nun sanatında ve doğa bilimlerine olan yatkınlığında gerçekten ne derece büyük önemi olduğunu göstermektedir.

Freud'un analizinden, düşlemin gerçek anı içeriğinin, çocuğun emzirilmesi ve annesi tarafından öpülmesi durumu olduğunu görüyoruz. Kuşun kuyruğunun ağzında olduğu fikri (*fellatio*'nun temsili), açıkça düşlemin, pasif eşcinsel bir biçimde yeniden düzenlenmesidir. Aynı zamanda, bunun Leonardo'nun annenin penise sahip olduğunu varsaymasına sebep olan erken çocukluk cinsel kuramlarının bir özetini temsil ettiğini görmekteyiz. Bilme dürtüsü erken bir şekilde cinsel ilgilerle birleştiğinde, sonucun ketlenme ya da takıntılı nevroz ve manik durum olduğunu sık sık görüyoruz. Freud, Leonardo'nun bu kaderden bu dürtü bileşenini yücelterek kaçtığını, dolayısıyla bastırmaya kurban gitmediğini göstererek devam eder. Şimdi şu soruyu sormak isterim: Leonardo histeriden nasıl kurtuldu? Histerinin kökeni, düşlemden akbabanın kuyruğu şeklindeki yoğunlaştırılmış öğede fark edilmektedir –bu öğeye histeriklerde sıklıkla *fellatio* düşlemi olarak rastlanır– örneğin boğaz bölgesinde bir yumru hissi olarak ifade edilir. Freud'a göre, histerinin semptomatolojisinde çocuğun erken yöneliminde ve özdeşleşmesinde belirgin olan, erotik bölgelerin yer değiştirme yetisi yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla, bu özdeşleşmenin aynı zamanda, histerik belirti oluşumundan önce gelen bir evre olduğunu görürüz, histerik kişiye özelliklerin yer değiştirmesini aşağıdan yukarıya doğru etkileme imkânı veren de işte bu özdeşleşmedir. Eğer, Leonardo'nun saplandığı *fellatio* ile memnun olma durumuna, histerik konversiyona götüren aynı yolla ulaşıldığını varsayarsak (özdeşleşme-sembol oluşumu-saplanma), ayrılma noktası bana saplanmada oluşuyor gibi geliyor. Leonardo'da haz veren durum bu şekilde saplanmaya uğramamıştı: O bunları benlik eğilimlerine aktarmıştı. Yaşamının çok erken dönemlerinde, çevresindeki nesnelerle geniş kapsamlı özdeşleşme yeteneğine sahip olmuş olabilir. Muhtemelen bu yetenek, narsisist libidodan nesne libidosuna doğru olan gelişimin alışılmamış bir şekilde erken ve geniş kapsamlı olmasına bağlıdır. Katkıda bulunan diğer bir etmen ise, libidoyu askıda tutabilme yeteneği gibi görünmektedir. Diğer yandan, yüceltme yeteneği için –bireyin yapısal olarak sahip olduğu yeteneğinin hatırı sayılır bir kısmını oluşturan– önemli bir başka etmenin daha var olduğunu ileri sürebiliriz. Bir benlik etkinliği ya da eğiliminin libido yatırımını üzerine almasının kolaylığını ve dolayısıyla, alıcı olma derecesini kastediyorum; fiziksel düzlemde, vücudun belirli bir bölgesinin sınırların güçlenmesine hazır oluşuyla bu etmenin histerik belirtilerin gelişiminde taşıdığı önem arasında bir benzerlik vardır. "Yatkınlık"la

kastedilen şeyi oluşturan bu etmenler, nevrozların etiolojisinden aşına olduğumuz tamamlayıcı bir seri meydana getirebilirler. Leonardo'nun durumunda, sadece meme, penis ve kuşun kuyruğu arasında bir özdeşleşme kurulmakla kalmamış, bu özdeşleşme ayrıca bu nesnenin hareketlerine olan ilgiyle, kuşun kendisiyle, uçuşuyla ve uçtuğu alanla kaynaşmıştır. Haz içeren durumlar, ister fiili olarak deneyimlensin ister düşlem olsun, gerçekten de bilinçdışı olarak kalır ve saplanırlar, fakat benliğin bir eğilimini harekete geçirirler ve böylece boşaltılabilirler. Bu tür bir temsil aldıklarında, saplantılar cinsel özelliklerinden arınırlar; benlikle uyumlu olurlar ve yüceltme başarılı olduğu takdirde –yani saplantılar bir benlik eğilimiyle kaynaşırlarsa– bastınılmazlar. Böyle olduğunda, saplantılar benlik eğilimine, yeteneğin uyararı ve itici gücü olan duygulanım toplamını sağlarlar; benlik eğilimi bunların benlikle uyumlu bir şekilde hareket etmeleri için serbest alan açtığından, düşlemin engel tanımadan kendini ortaya koymasına izin verirler ve böylelikle kendileri de boşaltılmış olurlar.

Diğer yandan, histerik saplanmada düşlem haz durumuna öyle inatçı bir şekilde tutunur ki, yüceltmeye olanak kalmadan, bastırmaya ve saplanmaya yenik düşer; ve dolayısıyla, diğer etiolojik etmenlerin işledikleri düşünülürse, histerik belirtilerle bir temsil aramaya ve boşaltılmaya mahkûm olur. Leonardo'nun kuşların uçuşu üzerine olan bilimsel ilgisinin gelişme tarzı, yüceltmenin içinde de düşleme saplanmanın bütün belirleyici bileşenleriyle etkin olduğunu göstermektedir.

Freud, histerik belirtilerin asli özelliklerini kapsamlı bir şekilde özetlemiştir.²² Eğer bu tasviri, akbaba düşleminde görüldüğü haliyle bağlantılı olarak Leonardo'nun yüceltmesine uygularsak, belirtilerle yüceltme arasındaki benzerliği görürüz. Ben de bu yüceltmenin, Freud'un histerik belirtinin bir yandan erkeksi, diğer yandan kadınsı bilinçdışı cinsel düşlemi dışavurduğu şeklindeki görüşüne denk düştüğünü düşünüyorum. Leonardo'da kadınsı taraf pasif *fellatio* düşlemiyle ifade edilmiştir; erkeksi düşlem ise kanımca Freud'un, Leonardo'nun kehanet niteliğindeki notlarından yaptığı alıntıda fark edilebilir görünmektedir: "Büyük kuş ilk uçuşunu kuğusunun sırtından yapacak; bu, evreni şaşkınlığa boğacak ve bütün edebiyat onun ününü yâd edecek ve doğduğu yuvada sonsuza değin ihtişam içinde olacak." Bunun anlamı, kendi genital başarılarının annesi tarafından fark edilmesini sağlamak değil midir? Erken bir çocukluk arzusunu da ifade eden bu düşlemin, akbaba düşlemiyle birlikte, kuşların uçması ve havacılık hakkındaki bilimsel çalışmalarında temsil edildiğini düşünüyorum. Dolayısıyla, Leonardo'nun, fiili dürtüsel doyum söz konusu olduğunda çok küçük bir rol oynayan bu genital etkinliği, yüceltmeleri ile tamamen kaynaşmıştır.

Freud'a göre histerik atak, hareket terimlerine tercüme edilen ve harekete yansıtılan düşlemlerin pandomim niteliğindeki temsilinden ibarettir. Benzer şekilde, düşlemlerin ve saplanmaların –sanatçılarda olduğu gibi– kişinin kendi bedeniyle ya da başka bir mecrayla ilişkili olarak fiziksel motor sinirlemelerle de temsil edildiği iddia edilebilir. Bu ifade Ferenzci ve Freud'un bir yandan sanat ile histeri, diğer yandan da histerik atak ile cinsel birleşme arasındaki benzerlikler ve ilişkiler üzerine yazdıklarıyla uyumludur.

Histerik atak, düşlemlerin kendilerine mahsus bir yoğunlaşmasını malzeme olarak kullandığından, sanata ya da yaratıcı bir yeteneğe ilginin gelişimi kısmen, yüceltmede temsil edilen saplanmaların ve düşlemlerin zenginliğine ve şiddetine bağlıdır. Sadece doğuş-

²² "Hysterical Phantasies and their Relation to Bisexuality", S.E. 9.

tan gelen ve rastlantısal olan ilgili bütün etmenlerin hangi miktarlarda var oldukları ve aralarındaki işbirliğinin ne kadar uyumlu olduğu değil, aynı zamanda, yüceltmeye döndürülebilen genital etkinliğin miktarı da önemlidir. Benzer şekilde, histeride genital bölge-lerin önceliğine her zaman ulaşılmıştır.

Deha, sadece nicelik olarak değil, temel nitelikleri bakımından da yetenekten farklıdır. Yine de deha için de yetenekle aynı gelişimsel şartların geçerli olduğunu kabul edebiliriz. Deha, söz konusu bütün etmenlerin, birbirleriyle asli benzerlikler taşıyan birimlerden –libidinal saplanmaları kastediyorum– oluşan emsalsiz gruplar kuracak kadar bol olması halinde mümkün olur.

Yüceltme sorununu tartışırken, başarsındaki belirleyici bir etmenin, yüceltmeye mâhkum saplanmaların çok erken bastırmaya maruz kalmaması gerektiğini ileri sürmüştüm. Çünkü bu gelişim olasılığını engeller. Buna bağlı olarak, bir yandan belirti oluşumu ile öte yandan başarılı yüceltme arasındaki tamamlayıcı bir diziye postula olarak koymalıyız – bu dizi ayrıca, daha az başarılı yüceltme olasılıklarını da içermelidir. Benim düşünce-ye göre, belirtiye sebep olan saplanma zaten yüceltme yolundadır, fakat bastırma yüzünden alıkonmuştur. Bu ne kadar erken gerçekleşirse, saplanma haz durumunun gerçek cinsel niteliğini o derece muhafaza edecektir ve libido yatırımını yaptığı eğilimiyle kaynaşmak yerine, onu o derece cinselleştirecektir. Bu eğilim ya da ilgi de daha istikrarsız olacaktır, çünkü sürekli olarak bastırmanın saldırısına maruz kalacaktır.

Başarsız yüceltme ile ketlenme arasındaki farklar ve ilişki üzerine birkaç kelime daha eklemek istiyorum. Normal olarak nitelendirdiğim ve bastırma başarılı olduğunda ortaya çıkan bazı ketlenmelerden bahsetmiştim; analiz vasıtasıyla çözüldüklerinde, bunların kısmen çok güçlü yüceltmeler üzerine inşa edildikleri ortaya çıkmıştı. Bu yüceltmelerin biçim almış oldukları doğrudur, fakat tamamen ya da kısmen ketlenmişlerdi. Bunlar belirti oluşumu, nevrotik mizaç ve yüceltme arasında salınan başarısız yüceltmelerin niteliğine sahip değillerdi. Ketlenme oldukları ancak analiz sayesinde fark edildi; bunlar kendilerini olumsuz bir biçimde gösteriyorlardı, bir yetenek ya da eğilimin yokluğu veya bazen sadece azalması şeklinde. Ketlenmeler (daha önce de göstermeye çalıştığım gibi) kaygı olarak boşalım sağlayan aşırı libidonun yüceltmelerin üzerine aktarılmasıyla şekillenir. Dolayısıyla yüceltme, ketlenme şeklindeki bastırma ile azalır ya da yok olur, fakat belirti oluşumu engellenir, çünkü kaygı, histerik belirti oluşumundan aşına olduğumuz duruma benzer bir şekilde boşalır. Buna bağlı olarak, normal kişinin sağlık durumunu başarılı bastırmayla desteklenen ketlenmeler yoluyla elde ettiğini varsayabiliriz. Eğer bu ketlenmelere yatırılan kaygı miktarı yüceltme miktarını geçerse, sonuç nevrotik ketlenmedir, çünkü libidoyla bastırma arasındaki şiddetli rekabet artık benlik eğilimleri alanında gerçekleşmektedir, dolayısıyla nevrozlarda kaygıyı bağlamak için uygulananlara benzer süreçler harekete geçer. Başarsız yüceltmede düşlemler yüceltmeye giden yolda bastırmayla karşılaşarak böylelikle saplanırken, bir yüceltmenin ketlenebilmesi için gerçekten yüceltme olarak var olması gerektiğini söyleyebiliriz. Burada tekrar, bir yandan belirtiler öte yandan başarılı yüceltme arasındaki daha önce de değinilen tamamlayıcı diziye postula olarak koyabiliriz. Ancak diğer yandan, yüceltmenin başarılı olduğu ve dolayısıyla benlikte kaygı olarak boşalmaya hazır az miktarda libidonun bastırılmış olarak kaldığı oranda, ketlenme ihtiyacı azalacaktır. Yüceltme ne kadar başarılı olursa, bastırmaya o kadar az maruz kalacağından emin olabiliriz. Şimdi burada tekrar tamamlayıcı bir diziye postula olarak koyabiliriz.

Histerik belirtilerde ve histerik ataklarda mastürbasyon düşlemlerinin önemini biliyoruz. Mastürbasyon düşlemlerinin yüceltme üzerindeki etkisine dair bir örnek vereyim. On üç yaşındaki Felix, analizde şu düşlemi üretti: Çok güzel çıplak kızlarla oynuyor, onların göğüslerini okşuyordu. Vücutlarının alt tarafını görmüyordu. Birbirleriyle futbol oynuyorlardı. Felix'in bu cinsel düşlemi mastürbasyon yerine geçiyordu ve analiz boyunca bu düşlemi bazısı gündüz düşleri biçiminde olan, diğerleri de geceleri zihninde canlanan ve mastürbasyonun yerini tutan hepsi oyunla ilişkili başka birçok düşlem izledi. Bu düşlemler, onun bazı saplanmalarının nasıl oyuna yönelik ilgiye dönüştüğünü gösterdi. Bir kırınımdan ibaret olan ilk cinsel düşlemde, cinsel birleşmeyle futbol yer değiştirmiştir.²³ Bu oyun, öbürleriyle birlikte ilgisinin ve hevesinin tamamını emmişti; zira bu yüceltme, benlikle daha az uyumlu olan diğer bastırılmış ve ketlenmiş ilgilere karşı koruma amacıyla tepkisel olarak pekişmişti.

Bu tepkisel ya da takıntılı pekiştirme, analiz boyunca kimi zaman oluşan yüceltmelerin yıkılmasında genel anlamda iyi bir belirleyici etmen olabilir, ancak deneyimimiz kural olarak analizin yüceltmeyi desteklediğini göstermektedir. Saplanmalar çözüldüğünde ve libidonun boşalması için başka kanallar açıldığında, pahalı bir ikame oluşumu olan belirtir terk edilir. Fakat yüceltmenin temeli olan bu saplanmaları bilince getirmenin genellikle farklı sonuçları vardır: Çoğunlukla yüceltme pekiştirilir; zira tatminsiz kalması gereken libidonun boşalması için en uygun ve muhtemelen en eski ikame yolu olarak, muhafaza edilmiştir.

"İlk" sahneler ya da düşlemlere saplanmanın nevrozların doğuşunda etkili olduğunu biliyoruz. Birincil düşlemlerin yüceltmelerin gelişimindeki önemine bir örnek vereceğim. Yedi yaşlarındaki Fritz, askerlerini (pipi damlaları) yollarda yürüten "General Pipi" (genital organ) hakkında birçok düşlem anlatıyordu. Fritz bu caddelerin durumunu ve istikametini tam olarak tarif ediyordu ve bunları alfabeedeki harflerin şekilleriyle karşılaştırıyordu. General askerlerini karargâh kurdukları köye götürüyordu. Bu düşlemlerin içerikleri anneye cinsel birleşme, buna eşlik eden penis hareketleri ve onun izlediği yoldu. Bağlamlarından, bunların aynı zamanda mastürbasyon düşlemleri oldukları da anlaşıldı. Bunların, –gelişimlerine şimdi değinmeyeceğim– başka öğelerle birlikte Fritz'in yüceltmelerinde işleme katıldıklarını bulduk. Fritz "scooter"ını sürerken, kendi Pipisi ile ilgili düşlemlerinde betimlediğine benzer şekilde, yaptığı dönüşlere ve virajlara büyük önem atfederdi.²⁴ Örneğin, bir keresinde Pipi için bir patent icat ettiğini söyledi. Bu patent, elleriyle dokunmadan, bütün vücudunu bükerek ve döndürerek, pipinin iç çamaşınındaki bir açıklıktan fırlayarak görünmesini sağlamaktan ibaretti.

²³ Futbolun ve aslında topla oynanan bütün oyunların bu anlamının tipik olduğunu hem erkeklerin hem de kızların analizlerinde keşfettim. Bu görüşü başka bir yerde örneklendireceğim; şu anda sadece bu sonuca vardığımı ifade edeyim.

²⁴ Büyük keyif almaya başlamasından ve beceri kazanmasından önce, aslında bu tür meşgalelerde sakarlık ve hoşnutsuzluk hissediyordu. Analiz sürecinde, ilkönce zevk alma ile hoşnutsuzluk arasında bir salınım oldu – bu diğer hareketli oyunlarda ve sporlarda da yaşandı. Daha sonra, iğdiş edilme korkusuyla belirlenen ketlenmenin yerini devamlı bir zevk ve beceri aldı. Kızak kaymaya ilişkin ketlenmesinin (ve onu izleyen hazzın) de benzer bir şekilde belirlendiği aşıkardı. Bunu yaparken de çeşitli beden pozisyonlarına büyük önem atfediyordu. Bütün hareketli oyunlara ve spor dallarına karşı benzeri bir tutumu olduğunu keşfettim.

Felix sık sık özel motosikletler ve arabalar icat etmeye dair düşlemler kuruyordu. Onun düşlemindeki²⁵ bu icatların değişmeyen amacı direksiyon kullanmayı ve kıvrılmayı sağlayacak özel bir beceri elde etmektir. "Kadınların belki araba kullanabileceklerini, fakat yeterince hızlı direksiyon kıramayacaklarını" söylüyordu. Düşlemlerinden birinde, bütün çocukların –erkeklerin yanı sıra kızların da– doğar doğmaz hemen kendi küçük motorlu bisikletleri oluyordu. Her çocuk diğer üç ya da dört çocuğu kendi motorlu bisikletine alıyor ve yolda onları nerede isterse bırakıyordu. Yaramaz çocuklar bisiklet köşeyi keskin bir şekilde dönünce düşüyor, diğerleriyle terminale (doğdukları yer) bırakılıyordu. Hakkında birçok düşlem kurduğu S harfi hakkında konuşurken, onun çocukları olan küçük S'lerin, kundağa bile silah ve motor kullanabildiğini söylüyordu. Her birinin 15 dakikada, yetişkinlerin bir saatte gidebileceğinden daha uzak mesafeye gidebilen motorlu bisikletleri vardı ve çocuklar koşmada, atlamada ve her çeşit bedensel hünerde yetişkinlerden daha iyiydi. Ayrıca, sahip olmak istediği, annesiye kız kardeşini de yanına alarak üzerine atladığı gibi okula gidebileceği değişik araçlarla ilgili düşlemleri vardı. Bir seferinde, patlama tehlikesi yüzünden motorun deposuna benzin koyma fikri hususunda kaygı gösterdi; bu durum büyük ya da küçük motosiklete benzin koyma düşleminde, benzinin cinsel birleşme için gerekli olduğunu düşündüğü "Pipi suyu"nu ya da meniye temsil ettiği ortaya çıktı; motosikleti kullanma, manevra ve kavisler yapma becerisiyse cinsel birleşmedeki beceriyi temsil ediyordu.

Fritz yolla ve bununla ilişkili bütün bilgilerle bağlantılı güçlü saplanmanın işaretini yaşamının oldukça erken dönemlerinde vermişti. Ne var ki, beş yaşlarında, yürümeye karşı belirgin bir hoşnutsuzluk gösterdi. Yine bu yaşta, zaman ya da uzamdaki mesafeyi anlamaması da oldukça dikkat çekiciydi. Dolayısıyla, yola çıktıktan birkaç saat sonra bile hâlâ doğduğu kasabada olduğunu düşünüyordu. Yürüyüşe çıkmaktaki isteksizliği, kalmaya geldiği yeri tanımaya yönelik toptan ilgisizliğiyle ve yön bulma yeteneğine dair hiçbir yetisi ve duygusu olmamasıyla örtüşüyordu.

Araçlara olan yoğun ilgi, saatlerce pencerede ya da evin giriş koridorunda at arabalarını seyretme ve motorlara olan tutku şeklini aldı. En önemli uğraşısı arabacı ya da şoför olmaktı, sandalyeler araç şeklini alsın diye art arda itiliyordu. Orada sessizce oturmasından ibaret olan bu oyuna kendisini öyle adanmıştı ki, bu bir zorlanma gibi görünmekteydi, hele de başka her türlü oyuna karşı tam bir ilgisizlik sergiliyorken. İşte o sıralarda analizine başladım ve birkaç ay sonra sadece bu anlamda değil, genel olarak da büyük bir değişim oldu.

Bu zamana kadar kaygıdan azadeydi, fakat analiz boyunca güçlü bir kaygı ortaya çıktı ve analitik olarak çözüldü. Analizin son evresinde, sokak çocuklarına karşı bir fobi baş gösterdi. Sokakta erkek çocuklar tarafından tekrar tekrar hırpalanmış olması gerçeğiyle bağlantılıydı bu. Onlardan korkuyordu ve neticede sokağa tek başına çıkmaya ikna edilemedi. Bu fobiyi analitik olarak ele alamadım, çünkü dışsal sebeplerden dolayı analiz devam edemedi, fakat analizi bırakmamızdan kısa bir süre sonra, fobinin tamamen kaybolduğunu ve etrafta gezinmekten haz almayı başardığını öğrendim.²⁶

²⁵ Fantezisini kurduğu patentli icat ve yapımların, daima Pipi'nin hareketlerine ve fonksiyonlarına dayandığı ve Pipi'yi mükemmelleştirmek için geliştirildiği açıktır.

²⁶ İki yıl dokuz aylıkken, bir defasında evden kaçmış ve korku belirtisi göstermeden işlek caddelerden geçmiş. Bu kaçma eğilimi yaklaşık altı ay sürmüştü. Sonrasında, otomobillere karşı oldukça temkinli olmaya başlamış (analiz bunun nevrotik bir kaygı olduğunu gösterdi); gezmekten aldığı zevk de kaçma arzusu gibi yok olmuştu sanki.

Bununla aynı zamanda, mekânsal yönelim duygusu da gelişme gösterdi. Başta, ilgisi- ni özellikle istasyonlara, tren vagonlarının kapılarına yöneltiyordu; daha sonraları, bir me- kândan içeri adımını atar atmaz oranın giriş ve çıkış kapılarıyla ilgilenmeye başladı. Elekt- rikli tramvayın raylarına ve geçtiği caddelere büyük ilgi duymaya başladı. Analiz, birçok be- lirleyici etmene dayandığı saptanan, oyuna karşı hoşnutsuzluğunu ortadan kaldırdı. Erken gelişen ve takıntılı bir nitelik taşıyan araç ilgisi, daha önceki monoton şoför oyununa zıt bir şekilde, kendini artık zengin bir hayal gücüyle oynanan oyunlarla gösteriyordu. Ayrıca asansörlere tutkulu bir ilgi gösteriyor ve asansöre binmeyi seviyordu. Bu sıralarda hastalan- dı ve yatakta kaldı; bunun üzerine şu oyunları kurdu: Yorganın altına tamamiyle girdi ve şöyle söyledi: "Delik gittikçe büyüyor, birazdan dışarı çıkacağım." Böyle söyleyerek, yorga- nın yatağın ucunda kalan kısmını, kendisinin çıkabileceği büyüklükte bir aralık oluşunca- ya kadar yavaşça havaya kaldırdı. Sonra yorganın altında seyahate çıkmaca oyunu oynadı; yatağın bazen bir yanından bazen diğer yanından çıkıyordu; yorganın üstüne çıktığında, şimdi "yerüstü"nde olduğunu söyledi, bu da onun için yeraltı tren yolunun tersi anlamına geliyordu. Bir terminalde yeraltından çıkan ve yoluna havadan devam eden demiryolunu gördüğü zaman çok şaşırmıştı. Yorganla oynadığı bu oyunda, yorganın yolculuk boyunca her iki yandan da kaldırılmamasına büyük özen gösterdi; böylelikle, yatağın "son istasyon" olarak adlandırdığı bir ucunda ortaya çıktığında görünür oluyordu sadece. Başka bir sefer, yorganla başka bir oyuna başladı: Değişik noktalardan içeri girmece ve dışarı çıkmaca. Bu oyunları oynarken bir keresinde annesine şöyle söyledi: "Senin karnına giriyorum." Bu sı- ralarda şu düşlemi üretti. Metroya iniyordu. Orada pek çok insan vardı. Kondüktör basa- makları hızla inip çıkıyor ve insanlara biletlerini veriyordu. Hatlar buluşana kadar yerin al- tından gidiyordu. Sonra bir delik ve biraz çimenle karşılaşılıyordu. Yataktaki bu oyunların bir diğerinde, tekrarlayan bir şekilde, bükerek tümsek haline getirdiği yorganların üzerinde giden şoförlü bir araba yapıyordu. Sonra şöyle söyledi: "Şoför hep dağın tepesine gitmek is- tiyor, fakat kötü bir yol bu"; sonra şoförün yorganların altından gitmesini sağladı, "işte doğ- ru yol bu." Elektrikli tren yolunun, sadece bir hattı olan ve bir makas oluşturan kısmıyla özellikle ilgileniyordu. Bununla ilgili olarak, ters yönden gelen bir trenle çarpışma ihtimali- ne karşı bir makas olması gerektiğini söylüyordu. Annesine bu tehlikeyi gösterdi: "Bak, iki insan karşı yönlerden gelirse" (böyle söylerken annesine doğru koşuyordu), "birbirine çar- parlar ve eğer bu şekilde gelirlerse, iki ata da öyle olur." Sık sık anlattığı bir düşlemi, anne- sinin içinin nasıl olduğunu hayal etmesiydi: Her tür düzenek vardı. Özellikle de karnında. Bunu, salıncağa ya da atlıkarnıncaya, birbirinin peşi sıra, bir taraftan binen ve diğer taraftan inen çok sayıda küçük insanın olduğu düşlem izledi. Bir şeyin üzerine abanarak onlara bu- nu yapmalarında yardım eden birisi vardı.

Fritz'in dolaşmaktan aldığı bu yeni haz ve diğer bütün ilgileri bir süre devam etti, fa- kat birkaç ay sonra, yürüyüşe çıkma konusundaki isteksizliği yeniden baş gösterdi. Yakın zamanda onu tekrar analize aldığım da, durum hâlâ böyleydi. O sırada neredeyse yedi ya- şındaydı.²⁷

Bu sefer oldukça derine inilen analizin bu ikinci kısmında, bu hoşnutsuzluk arttı ve ardına gizlenen kaygı ortaya çıkıp çözülünceye kadar bariz bir ketlenme olarak kendini

²⁷ Çocuğun eski haline dönmemesinin sebebi, kısmen, temkinli olma arzundan ötürü analizi yeterince derine götürmememe dayanıyordu. Öte yandan, elde edilen sonuçların bir kısmının kalıcı olduğu saptandı.

gösterdi. Bu büyük kaygıyı uyandıran şey özellikle *okul yolu*du. Okula giderken geçtiği yollardan hoşlanmamasının sebeplerinden biri, yolda ağaçların bulunmasıydı. Öte yandan, iki tarafında tarla bulunan yolların çok güzel olduğunu düşünüyordu, zira onların üzerinde patikalar açılabilir, çiçek ekip sulayınca da bahçeye dönüştürülebilirlerdi.²⁸ Bazen ormandan korkma halini de alan bu ağaç antipatisi kısmen, kesilen bir ağacın altında kalma düşlemlerinden kaynaklanıyordu. Ağaç, babasının büyük penisini simgeliyordu; onu kesmek istiyor, bu yüzden de çok korkuyordu. Okul yolundaki korkularının ne olduğunu çeşitli düşlemler sayesinde öğrendik. Bir seferinde bana, okul yolu üzerindeki (sadece onun hayalinde var olan) bir köprüden bahsetti.²⁹ Eğer üzerinde delik olsaydı, düşebilirdi. Başka bir sefer de yolun üzerinde gördüğü kalın bir halat, yılanı çağrıştırdığı için onu kaygılandırdı. Tam da bu sırada, bir ayağının kesildiğini söyleyerek yolun bir kısmı boyunca zıplamaya başladı. Kitapta gördüğü bir resimden hareket ederek, okul yolunda karşılaştığı, onun ve çantasının üzerine mürekkep şişesini boca eden bir cadıyla ilgili düşlemler kurdu. Burada şişe annenin penisini simgeliyordu.³⁰ Sonra kendiliğinden, ondan korktuğunu, fakat aynı zamanda hoş olduğunu ekledi. Başka bir zaman ise çok güzel bir cadıyla karşılaştığını ve kafasındaki taca çok büyük bir dikkatle baktığını hayal etti. Ona o kadar dikkatli [*kuchte*] baktı ki kendisi bir guguk kuşu [*kuckuck*] oldu ve cadı büyüyle okul çantasını ondan aldı ve onu guguk kuşundan bir kumruya çevirdi (yani onun düşüncesine göre dişi bir yaratığa).

Analizin ileriki safhalarında ortaya çıkan, yolun taşıdığı özgün haz içeren anlamı açıkça gösteren düşlemlerden bir örnek vereceğim. Bir keresinde bana, o yoldan geçmezse okula gitmekten hoşlanabileceğini söyledi. Yoldan kaçınmak için odasının penceresinden öğretmenin penceresine kadar bir merdiven döşediği, sonra kendisinin ve annesinin basamaktan basamağa atlayarak beraber gidebildikleri bir düşlem kurdu. Sonra bana, yine pencereden pencereye gerilen, kendisiyle kız kardeşinin okula kadar çekileceği bir ipten bahsetti. İpi atarak onlara yardım eden bir hizmetçi vardı ve okulda olan diğer çocuklar da onlara yardım ediyordu. Kendisi ipi geri atıyordu ve kendi deyimiyle, "ipi sallandırıyordu."³¹

Fritz analiz sürecinde daha aktif bir hale geldi ve bunun üzerine bir gün bana "karayolu soygunu" diye adlandırdığı bir öyküyü anlattı: Oldukça zengin ve mutlu bir adam vardı; çok genç olmasına rağmen evlenmek istiyordu. Sokağa çıktı, orada çok güzel bir kadın gördü ve ona ismini sordu. Güzel kadın da, "sizi ilgilendirmez" dedi. O zaman genç adam ona nerede yaşadığını sordu. Kadın tekrar bunun onu ilgilendirmedigini söyledi.

²⁸ Yol üzerinde belirli yerlere işeme alışkanlığı, çiçek ekimiyle bağlantılıydı.

²⁹ S. Ferenczi, "The Symbolism of the Bridge" (1921).

³⁰ Mürekkeple kirlenmeye dair çağrışımları yağ ve yoğunlaşmış sütü – analizin de gösterdiği gibi, zihninde spermin yerini tutan sıvılar. Hem annesinin hem de babasının penisinde olduğunu hayal ettiği dışkı ve meninin bir karşımıydı bu.

³¹ Bu, doğum ve döllemeyle ilgili birçok kuram için malzeme sağlayan oldukça uzun ve oldukça fazla belirlenmiş bir fantezinin parçasıydı. Fritz, ayrıca kendisinin icat ettiği, şehrin değişik kısımlarına ip atabilmesine yarayan bir makineyle ilgili başka çağrışımları da aktardı. Bu düşlem, babası tarafından döllemiş olduğu düşüncesini ve bu düşünceyle kaynaşmış olan, kendisi tarafından gerçekleştirilen cinsel birleşmeye dair düşüncelerini tekrar açığa çıkardı.

Konuşurlarken gittikçe daha çok gürültü çıkarıyorlardı. Sonra onları konuşurken görmüş olan bir polis yaklaştı ve adamı büyük bir arabaya götürdü – büyük bir beyefendinin sahip olduğu cinsten bir arabaydı. Genç adam pencerelerinin önünde demir parmaklıkları olan bir eve götürüldü – bir hapishaneye. Onu karayolu hırsızlığıyla suçladılar. “Bunun adı böyledir.”³²

Fritz’in yollarda yürümekten aldığı hazzın aslı, annesiyle cinsel birleşme arzusuyla ilişkiydi ve bu sebeple, iğdiş edilme karmaşası çözülmedikçe bunu tamamen eyleme koyamazdı. Benzer şekilde, bununla bağlantılı olarak, iğdiş olma kaygısıyla bastırılmış olan yol ve sokak keşfetme sevgisinin (yön duygusunun temeli) cinsel merakının özgürleşmesiyle geliştiğini görmekteyiz. Bazı örnekler vereceğim. Bir keresinde bana, işediği zaman frene basmak zorunda olduğunu söyledi (ki bunu penisini sıkıştırarak yapıyordu), aksi takdirde bütün ev çökebilirdi.³³ Bu doğrultuda, annesinin bedeninin içine dair zihinsel bir imgenin etkisi altında olduğunu ve kendi bedenini annesininkiyle özdeşleştirdiğini gösteren birçok düşlemi vardı. Bunu, hepsi de tren yollarıyla kesişen bir kasaba, çoğunlukla da bir ülke ve daha sonra bir dünya olarak betimledi. Kasabayı, orada yaşayan insanlar ve hayvanlar için gerekli her şeyin sağlanmış olduğu ve her çeşit modern tertibatla donanmış bir yer olarak hayal etti.

Orada telgraflar, telefonlar, çeşitli tren yolları, asansörler, atlıkarıncalar, reklam panoları vb vardı. Tren yolları farklı biçimlerde inşa edilmişti. Bazen birçok istasyonu olan çember bir tren yolu oluyordu, bazen de iki terminali olan bir şehir demiryolu şeklindeydi. Rayların üzerinde iki tür tren vardı: Bir “Pipi”-damlası tarafından yürütülen “Pipi”-treni ve bir “Kaki”³⁴ tarafından idare edilen “Kaki”-treni. Sıklıkla, “Kaki”-treni sıradan yolcu treniyle temsil edilirken, “Pipi”-treni ekspres ya da elektrikli tren oluyordu. İki terminal, ağız ve “Pipi”ydi. Bir seferinde, tren yolu dik bir uçurumun kenarından aşağı iniyordu. Derken iki tren çarpıştı: Çocukları taşıyan –“Kaki” çocuklar– trenle başka bir tren. Yaralı çocuklar sinyal kulübesine alınıyordu.³⁵ Bu, daha sonra düşlemlerde sık sık geliş ya da gidiş peronu olarak yer alan “Kaki”-deliğine dönüşüyordu. Tren öteki yönden geldiğinde de, yani ağza doğru gittiklerinde, büyük bir toslama ve çarpışma oluyordu. Bu, yemekle döllenmeyi temsil etmekteydi ve belli yemek türlerine karşı olan tiksintisi bu düşlemlerden kaynaklanıyordu. Aynı perondan hareket eden iki treni anlattığı başka düşlemleri de vardı. Trenler aynı istikamette gidiyordu, aşağıya doğru yol ikiye ayrılıyordu ve böylece trenleri “Pipi”ye ve “Kaki” deliğine götürüyordu. Ağız yoluyla döllenme düşüncesinden ne denli etkilendiği, onu işerken yedi defa durmaya zorlayan düşlemlerde görülebilir. Yedi defa durma düşüncesinin temelini, o sıralar büyük bir tiksintiyle kullandığı ilaç damlaları olduğu saptanmıştır, çünkü analizinin de gösterdiği gibi ilacı çiş ile eşleştirmektedir.

³² Bu düşlem geçici olarak ortadan kalkan, sokak çocukları fobisinin nasıl oluştuğunu göstermektedir. Yeterince derine inmeyen ilk analiz, bu fobinin ve ketlenmelerin altındaki saplanmaları çözmede başarılı olamamıştı. Bu da Fritz’in eski haline dönmesine sebep olmuştu. Bu olgu bana göre, sonrasında çocukların analizinden elde ettiğim deneyimle birlikte, çocuk analizinde olduğu kadar daha ileri yaştaki analizde de gerekli görüldüğü kadar derine inilmesinin zorunluluğunu kanıtlamaktadır.

³³ Bu fikirlerle onun ilk analizinde karşılaştık (bkz. “Bir Çocuğun Gelişimi”). Analiz yeterince derine gitmediğinden, bu fikirlere bağlı fanteziler açığa çıkmamıştı. Ancak ikinci analiz sırasında görüldü. Oldular.

³⁴ Dışkı.

³⁵ Burada tekrar “Bir Çocuğun Gelişimi”nde anlatılan düşleme atıfta bulunuyorum. Bu düşlemlerde “Kaki”-çocuklar balkondan bahçeye (lazımlık) inen basamaklardan aşağı koşuyorlardı.

Kasaba, tren yolları,³⁶ istasyonlar ve yollarla ilgili düşlemlerle aydınlanan, sıradışı zengin hayal gücüne dair değinmek istediğim bir ayrıntı daha var. Sık kurduğu diğer bir düşlem de, onun değişik isimler verdiği, benim A diye adlandıracağım istasyonla ilgiliydi. B ve C isimli, ilkinde yapışık iki istasyon daha vardı. Sıklıkla, bu ikisini tek bir büyük istasyon olarak tasvir ederdi. A çok önemliydi, çünkü her türlü mal oradan sevk ediliyordu ve bazen yolcular da, örneğin parmağıyla temsil ettiği tren yolu yetkilileri de trene biniyordu. A, yiyeceklerin yola çıktığı ağızdı. Tren yolu memurları "Pipi" idi ve bu yine ağız yoluyla döllenme düşüncelerine bağlıydı. B ve C malları boşaltmak için kullanılıyordu. B'de hiç ağaç olmayan fakat birbirlerine ulaşan patikaları ve dört girişi olan –kapılar değil, sadece delikler– bir bahçe vardı. Bunların kulak ve burun delikleri olduğu ortaya çıktı. C kafatasıydı, B ile C birlikte bütün bir kafaydı. Fritz, kafanın sadece ağza yapışık olduğunu söyledi – kısmen iğdiş edilme karmaşasıyla belirlenmiş bir fikir. Karnın da çoğu zaman istasyondu, ama bu düzenleme sık sık değişiyordu. Sadece "Kaki"yi ve çocukları taşımak için kullanılan asansörlerle atlıkarıncalar bütün bunlarda büyük bir rol oynuyordu.

Bunlar ve diğer düşlemler yorumlandığında, oyunlannda ve ilgilerinde açıkça görüldüğü gibi, yönünü tayin etme becerisi ve duyusu gittikçe güçlendi.

Dolayısıyla, önceden güçlü bir şekilde ketlenmiş olan, fakat şimdi belirgin bir şekilde gelişen yönünü tayin etme duyusunun, annesinin vücudunun içine girme, onu içeriden araştırma ve o vücudun içine girip çıkmayı sağlayan yollar vasıtasıyla döllenme ve doğum süreçlerini inceleme arzularıyla bağlantılı olduğunu bulduk.³⁷

³⁶ Düşlemlerinde görülen çember biçimindeki bu tren yolu, tüm oyunlannda da ortaya çıkıyordu. Dairesel giden trenler inşa ediyordu, çemberiyle oynadığı zaman ona da daireler çizdiriyordu. Cad-delerin yönüne ve isimlerine gitgide artan ilgisi, coğrafyaya karşı bir ilgiye dönüşmüştü. Haritanın üstünde seyahatlere çıkıyormuş gibi yapıyordu. Bunlar düşlemlerin, evinden şehrine, ülkesinden tüm dünyaya doğru gelişiminin (düşlemler özgürleşince kendini gösteren bir gelişim), gittikçe genişleyen ilgi alanı üzerinde de etkili olduğunu gösterdi. Burada, yine bu açıdan, oyundaki ketlenmelerin de büyük önem taşıdığına dikkat çekmek isterim. Oyuna yönelik ilginin ketlenmesi ve kısıtlanması, öğrenmeyi ve zihnin tüm gelişimini sağlayan yetenek ve ilgilerin de azalmasına sebep olur.

³⁷ Berlin Cemiyeti'nin toplantısında yer alan yayımlanmamış makalemlerle, "Über die Hemmung und Entwicklung des Orientierungssinnes" (Mayıs, 1921), ilgili tartışmada Abraham, kişinin kendi vücuduna yönelme ilgisinin annenin vücuduna yönelme ilgisinden önce geldiğine işaret etmişti. Bu kesinlikle doğrudur, fakat bu erken yönelimin bastırmaya maruz kalması, sadece annenin bedenine yönelme ilgisi bastırıldığında söz konusudur. Bastırmaya sebep olan, bu ilgiyle bağlantılı enest nitelikli arzulardır, zira bilinç dışında özlem duyulan ana rahmine dönüşün ve o rahmi incelemenin yolu cinsel ilişkidir. Örneğin, Fritz minik bir köpeği (ki düşlemlerinde tekrar tekrar *oğul*'u temsil etmiştir) annesinin vücudu boyunca kaydırdı. Bunu yaparken gezmekte olduğu ülkeler hakkında düşlemler kuruyordu. Annenin memelerinde dağlar, genital bölgenin yakınlannda ise büyük bir nehir vardı. Fakat aniden küçük köpeğin yolu, onu birtakım şeylerle suçlayan ve efendilerinin motoruna zarar verdiğini söyleyen hizmetçiler tarafından –oyuncak adamlar– kesiliyordu ve düşlem tartışma ve kavgayla bitiyordu. Başka bir sefer küçük köpeğin yolculukları hakkında başka düşlemler kurdu. Köpek, yerleşmekten hoşlanacağını düşündüğü güzel bir yer buluyordu vb. Ama yeniden işler kötüye gitti ve Fritz aniden küçük köpeği vurmaya zorunda olduğunu, çünkü köpeğin kendi barakasını elinden alacağını ileri sürdü. Burada da "annenin bedeninin coğrafyasına" dair daha önceki işaretler kendini gösteriyordu. Beş yaşına gelmemişken Fritz, bütün vücut uzuvlarına ve diz eklemelerine "sınırlar" diyordu ve annesini de "tırmanmakta olduğu bir dağ" olarak adlandırıyordu.

Yön tayin edebilme duyusunun libidinal anlamının çok tipik olduğunu ve bu olumlu gelişmenin (ya da tam tersine, bastırma yüzünden yön tayin edebilme duyusunun ketlenmesinin) buna dayandığını saptadım. Bu becerinin, örneğin coğrafyaya ve yön bulmaya duyulan ilginin, kısmi ketlenmesinin az ya da çok yeti eksikliğiyle birlikte, genel olarak ketlenmelerin oluşumunda temel olarak gördüğüm etmenlere bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bastırmanın, yüceltmeye doğru yol alan veya zaten yüceltilmiş olan saplanmaların üzerinde etkin olmaya başladığı dönemi ve bu bastırmanın şiddetini kastediyorum. Örneğin, yön bulma ilgisi bastırılmazsa, alınan haz ve uyandırdığı merak sapa-sağlam durur ve dolayısıyla bu becerinin gelişimi, cinsel bilgi arayışına yönelme başarıyla orantılıdır.

İşte burada, bu ketlenmenin sadece Fritz'e özgü olmayan ve her türden ilgi ve çalışmaya yayılan büyük önemine dikkat çekmek isterim. Yönelim ketlenmesinin coğrafyaya olan ilgiden başka, resim³⁸ yeteneği, doğa bilimlerine olan ilgi ve yeryüzünün keşfiyle ilgili her şeyde belirleyici etmenlerden biri olduğunu keşfettim.

Fritz'de, mekânsal ve zamansal yönelim eksikliği arasında da yakın bir bağ olduğunu keşfettim. Rahim içi varoluşuna dair bastırılmış ilgisine bağlı olarak, orada olduğu zamanın detaylarına ilişkin de bir ilgisizlik göstermekteydi. Dolayısıyla, "Doğmadan önce neredeydim?" ve "Ne zaman o yerdeydim?" şeklindeki iki soru da bastırılmıştı.

Uyku, ölüm ve rahim içi varoluşunun bilinçdışı eşdeğerliği, birçok sözünde ve düşleminde belirgindi; bu durumların süresi ve zamandaki akışlarına yönelik merakı da bununla bağlantılıydı. Rahim içi varoluştan rahim dışı varoluşa doğru geçiş, dönemselliğin prototipi olarak, zaman kavramı ve zamansal yönelimin temellerinden biridir.³⁹

Yönelim duyusunun ketlenmesinin önemini ortaya koyduğunu düşündüğüm bir olguya daha değinmek istiyorum. Fritz'in yönelim duyusunun ketlenmesiyle yakın ilgisi olan, cinsel bilgiye karşı direncinin, "anal çocuk" şeklindeki çocuksu bir cinsel kuramı zihninde alıkoymasından kaynaklandığını saptadım. Fakat analiz onun bu anal kurama sıkı sıkıya bağlanmasının Oidipus karmaşasından kaynaklanan bastırmanın sonucu olduğunu, cinsel bilgiye karşı direncinin, genital örgütlenme seviyesine henüz ulaşmamış olmasından ötürü genital süreci anlamakta yetersiz kalmasından kaynaklanmadığını göstermiştir. Daha ziyade tam tersi doğruydu; çocuğun bu seviyeye ulaşmasını engelleyen ve anal döneme olan saplanmasını güçlendiren onun bu direnciydi.

Bu bağlamda, bir kez daha cinsel bilgilenmeye karşı direncin anlamından söz etmeliyim. Çocukların analizi benim bu konudaki görüşümü tekrar tekrar doğruladı. Bu direnci önemli bir belirti, sonraki bütün gelişimi belirleyen bir ketlenme işareti olarak görmeye mecbur kaldım.

Fritz'in öğrenmeye karşı olan tutumunun da aynı cinsel sembolik yatırım tarafından belirlendiğini buldum. Analiz, öğrenmeye karşı hoşnutsuzluğunun, okulla ilgili farklı konulardaki çeşitli dürtüsel bileşenlerin bastırılmasından kaynaklanan karmaşık bir ketlen-

³⁸ Örneğin Fritz, tam da bu sıralarda resim çizmeye girişti; gerçi bu alanda hiçbir yetenek sergilemediği doğrudur. Resimleri, istasyonları ve şehirleriyle tren yollarını temsil ediyordu.

³⁹ Vardığım bu sonuç, aynı sonuca değişik bir noktadan varan Dr. Hollós'unkiyle ("Über das Zeitgefühl", 1922) örtüşmektedir.

me olduğunu gösterdi. Yürüme, oyun ve yönelim duyusuna karşı ketlenmede olduğu gibi, öğrenmede ketlenmenin de temel belirleyicisi, iğdiş edilme kaygısı sonucu bütün bu ilgilerin ortak cinsel sembolik yatırımının, yani cinsel birleşme yoluyla annenin içine girme fikrinin bastırılmasıdır. Fritz'in analizinde bu libido yatırımı ve onunla birlikte ketlenme, en erken hareketlerden ve hareketli oyunlardan okul yoluna, okulun kendisine, öğretmene ve okul hayatındaki etkinliklere doğru ilerledi.

Zira Fritz'in düşlemlerinde, defterdeki çizgiler yollardı, defterin kendisi bütün dünyaydı ve harfler orada, yani kalemin üstünde, motosiklete biniyorlardı. Ya da, kalem gemi, defter de göldü. Fritz'in –analizle çözüldüğünde sorunsuzca ortadan kaybolana dek üstesinden gelinemeyen– birçok yazım hatasının, birbirlerini seven ya da birbirleriyle kavga eden ve pek çok macera yaşayan çeşitli harflerle ilgili sayısız düşlemlerinden kaynaklandığını bulduk. Genellikle, küçük harfleri büyük harflerin çocuğu olarak görüyordu. Büyük S harfine Almandaki uzun s'nin imparatoru gözüyle bakıyordu; onu sadece bir çengeli olan s'den, yani imparatoriçeden ayıran iki çengeli vardı.

Telaffuz edilen sözcüklerin onun gözünde yazılı halleriyle özdeş olduğunu keşfettik. Kelime penisi ya da çocuğu, dilin ve kalemin hareketi de cinsel birleşmeyi simgeliyordu.

Çocukların analizinin bana gösterdiği üzere, çocukluktaki dil gelişiminde, bu dilin garipliklerinde ve aslında bir bütün olarak dilin gelişiminde libido yatırımının önemini kısaca belirtmek istiyorum. Konuşmada oral, yamyam ve sadist nitelikli anal saplanma-lar yüceltilmiştir;⁴⁰ bu yüceltmenin başarılı olabilmesi, genital saplanmaların önceliği altında kalan daha erken örgütlenme düzeylerindeki saplanmaların anlaşılmasına bağlıdır. Ben, sapkın saplanmaların boşalmasına olanak tanıyan bu sürecin, bütün yüceltmelerde açıkça gösterilebileceğini düşünüyorum. Karmaşaların işleyişi sayesinde, gerilemenin ya da karşı tepkinin doğasında bulunan muhtelif kuvvetlendirmeler ve yer değiştirmeler oluşur. Konuşma örneğinde görüldüğü üzere, bunlar insanın kendine özgü konuşma garipliklerinin yanı sıra, genel olarak dillerin gelişiminde de, birey için sonsuz olanaklar sağlar.

İlk yüceltmelerden biri olan konuşmanın Fritz'de baştan beri ketlenmiş olduğunu buldum. Alışılmadık bir şekilde geç konuşmaya başlayan ve sonuç olarak sessiz kalmaya yatkın görülen bu çocuk, analizi sırasında gözle görülür bir şekilde, konuşkan bir küçük adama dönüştü. Kendi uydurduğu masalları anlatmaktan asla yorulmuyordu ve bu masallarda analizden önce hiç göstermediği bir hayal gücü gelişimi mevcuttu. Konuşma eyleminin kendisinden de büyük bir zevk aldığı besbelliydi ve kelimelerle özel bir ilişki kuruyordu. Bununla aynı zamanda, dilbilgisiyle de yakından ilgilenmeye başladı. Örnek olarak, dilbilgisinin ona ne ifade ettiği hakkında söylediği sözleri kısaca aktaracağım. Bana, “kelimenin kökünün kendisi değil, sadece ucu hareket eder,” dedi. Kız kardeşine yaş gününde bir defter hediye etmek istedi. Deftere bir şeyin yaptığı her şeyi yazmıştı. Bir şey ne yapar? “Bir şey atlar, bir şey koşar, bir şey uçar” vb. Defter, yazmak istediği ve aynı zamanda annenin içinde yapmak istediği, penisin neler yapabileceğinin bir temsiliydi.

⁴⁰ Burada Dr. S. Spielrein'in (1922) çok aydınlatıcı bir şekilde “Papa” ve “Mama” gibi çocuklara mahsus sözcüklerin, emme hareketinden kaynaklandığını bulduğu ilginç makalesine işaret etmek isterim.

Karl Abraham'ın da bir sahte dil vakasında bildirdiği üzere, konuşmanın genital bir faaliyet olarak anlamının her vakada az ya da çok etkin olduğunu buldum. Kanımca, hem bu hem de anal belirleyiciler tipiktir. Bu durum benim için özellikle, güçlü eşcinsel saplantıları olan kekeme bir kız vakasında barizdi. Dokuz yaşındaki bu kız, Grete, konuşmayı ve şarkı söylemeyi eril bir etkinlik, dilin hareketlerini de bir penis olarak görüyordu. Divana uzandığında bazı Fransızca cümleleri ezbere okumaktan özel bir keyif alıyordu. "Sesinin merdivendeki biri gibi yukarı ve aşağı inip çıkmasının ne kadar eğlenceli" olduğunu söylüyordu. Bununla ilgili olarak, bir salyangozun içine yerleştirilen bir merdiven çağrışımı kurdu. Fakat bir salyangozun içinde merdivene yer olur muydu? (Ne var ki "salyangoz" genital organları için kullandığı terimdi.) Nokta ile virgül, konuşmada onlara karşılık gelen duraklamalar gibi, birinin bir kere "aşağı yukarı" inip çıktığı ve bir kere daha başladığı anlamına geliyordu. Tek bir kelime, penis yerine geçiyordu; cümle ise, penisin cinsel birleşmedeki itme hareketini ve aynı zamanda tüm cinsel birleşmeyi temsil ediyordu.

Tiyatroların ve konserlerin, aslında görülecek ya da duyulacak bir şey içeren her tür icraatın her zaman anne babanın cinsel birleşmesi yerine geçtiğini (dinleme ve seyretme, gerçek ya da hayali gözetlemenin yerine geçer), sahne perdesinin ise gözetlemeyi engelleyen nesneleri —örneğin yatak örtülerini, yatağın yüksek kısmını vb— simgelediğini birçok vakada tespit ettim. Bir örnek aktaracağım. Küçük Grete, bana tiyatrodaki seyretiltiği bir oyundan bahsetti. Önce yeterince iyi bir yerde oturamadığı ve sahnedeki epeyce uzak olduğu için mutsuz olmuştu. Fakat, sonra kendisinin sahnenin çok yakınında oturan insanlardan daha iyi gördüğünü anlamıştı; zira onlar sahnenin tamamını göremiyorlardı. Sonra çağrışımları, anne babaların yatak odalarında yatan çocukların yataklarının konumuna yöneldi; erkek kardeşi anne babasının yatağına çok yakın uyuyordu, fakat karyolasının arkalıkları onları görmesini engelliyordu. Grete'nin yatağıysa daha uzaktaydı ve o anne babasının yatağını mükemmel bir şekilde görebiliyordu.

On üç yaşındaki Felix, bu yaşa kadar hiçbir müzikal yetenek sergilememişti. Analiz sürecinde fark edilir bir müzik sevgisi aşamalı olarak gelişti. Bu, analizin cinsel birleşmeye ilgili erken çocukluk gözlemlerine saplantısını bilince getirmesiyle oluştu. Bazısını duyduğu, bazısını hayal ettiği, anne babasının yatağından gelen seslerin, müziğe karşı geliştirdiği çok güçlü (ve çok erken ketlenmiş) bir ilginin temelini oluşturduğunu bulduk, ki bu ilgi analiz sürecinde tekrar serbestleşti. Müzikal ilginin ve yeteneğin bu belirlenimini (anal belirlenimin yanında) diğer vakalarda da saptadım ve bunun tipik olduğuna inanıyorum.

Bayan H'de renklere, şekillere ve resimlere olan sanatsal ilginin fark edilir derecede artışının benzer şekilde belirlendiğini buldum, tek fark onun ilk çocukluk gözlem ve düşlemlerinin *görülecek* şeylerle ilgili olmasıydı. Örneğin, bu vakada, resimlerdeki belli bir mavimsilik doğrudan erkek ögeyi temsil ediyordu; analizanın ereksiyon halindeki penisin rengine saplanmasıydı bu. Bu saplanmalar cinsel birleşme gözlemlerinden kaynaklanmıştır: Ereksiyon halindeki penisle bu halde olmayan penisin rengindeki farklılık, değişik ışıklar altında belli renk ve şekil değişimlerinin görülmesi, pubis kıllarıyla zıtlığı vs. Burada renge olan ilginin anal temeli her zaman mevcuttu. Resimlere yönelik bu libido yatırımının (aynı şey bütün sanat eserlerine uygulanabilir) penisini ya da çocuğu, hatta ressam-

larda, virtüözlerde ve yaratıcı sanatçılarda olduğu gibi, babayı temsil ettiği tekrar tekrar tespit edilebilir.

Resimlerin çocuk ve penis olarak anlamına dair tek bir örnek daha vereceğim – bu anlamla analizde tekrar tekrar karşılaşıyorum. Beş buçuk yaşındaki Fritz, annesini çıplak görmek istediğini söyledi ve ekledi: “Senin karnını ve içindeki resmi görmeliyim.” Anne-si ona “Bir zamanlar bulunduğun yeri mi kastediyorsun?” diye sorduğunda, şu cevabı verdi: “Evet, senin karnına bakmalıyım ve orada bir çocuk olup olmadığını görmeliyim.” Bu dönemde, analizin etkisiyle, cinsel merakı özgür bir şekilde kendini gösteriyordu ve “anal çocuk” kuramı ön plana çıktı.

Söylediklerimi özetlersem, hem sanatsal ve zihinsel saplanmaların hem de ileride nevroza götüren saplanmaların en güçlü belirleyici etmenlerinden bazılarının ilk sahne ya da onunla ilgili düşümler olduğunu buldum. Burada önemli olan nokta, bu duyulardan hangisinin daha güçlü bir şekilde uyanıldığıdır. İlgi daha çok görülecek olana mı yoksa duyulacak olana mı yöneliyor? Bu seçim muhtemelen şu soruyu da belirleyecek, ona bağlı olacaktır: Düşünceler kendilerini özneye görsel olarak mı, yoksa işitsel olarak mı sunarlar? Burada doğuştan gelen etmenlerin büyük rol oynadığı kuşkusuzdur.

Fritz’in saplandığı nokta penisin hareketiydi, Felix duyduğu seslere, diğerleriyle renk oyunlarına saplanmıştı. Elbette, bir yeteneğin ya da eğilimin gelişmesi için ayrıntılarıyla ele aldığım özel etmenler bir araya gelmelidir. İlk sahneye (ya da düşümlere) saplanmada, yüceltmenin kendisi için de önemli olan etkinlik derecesi, kişinin yaratıcılık ya da üretme yeteneğinin gelişimini de şüphesiz belirler. Zira *etkinlik derecesi* özdeşleşme tarzını kesinlikle etkiler. Kastettiğim, bu etkinliğin başkalarının yapıtlarına hayran olma, onları inceleme veya taklit etme şeklinde mi, yoksa kendi yapıtlarıyla onları geçme yönünde mi kullanılacağı sorusudur. Felix’te, analiz sürecinde ortaya çıkan müziğe yönelik ilginin, ilkin yalnızca bestecileri ve orkestra şeflerini eleştirmek şeklinde kendini gösterdiğini buldum. Etkinliği aşamalı olarak serbest kaldığında, duyduklarını taklit etmeye başladı. Fakat etkinliğin arttığı daha ileri bir safhada, genç bestecinin yaşlı adamlarla kıyaslandığı düşümler ortaya çıktı. Burada bir yaratıcı yetenek söz konusu olmamasına rağmen, çocuğun etkinliğinin, özgürleştikçe tüm yüceltmelerine yönelik tutumuna etki ettiğini gözlemlemem, bana yeteneğin gelişiminde etkinliğin önemine dair içgörü sağlamıştır. Felix’in analizi bana diğer analizlerin doğruladığı şeyi gösterdi: Eleştirinin özünde babanın genital etkinliğini gözleme ve eleştirme vardır. Fritz’in hem seyirci hem eleştirmen olduğu ve orkestranın bir üyesi olarak düşlemlerinde gördüğü ve işittiği şeylere katıldığı apaçık ortadaydı. Serbestleşmiş etkinliğinin çok daha ileri bir safhasında, baba rolünde kendisine güvenebilirdi – bir başka deyişle, ancak bundan sonra bir besteci olma cesaretini bulabilirdi, tabii yeterince yetenekliyse.

Özetleyeyim. Konuşma ve hareket etme hazzında her zaman genital sembolik nite-likte bir libido yatırını vardır. Bu, erken dönemde penisin ayak, el, dil, kafa ve bedenle özdeşleştirilmesinden etkilenir; böylelikle cinsel birleşme anlamı kazanan bu organların etkinliklerine yönelir. Kendini sürdürme içgüdülerine bağlı cinsel içgüdüler tarafından beslenme işlevi doğrultusunda kullanıldıktan sonra, konuşma ve hareket hazzı gibi diğer benlik etkinliklerine dönerler. Bu sebeple, konuşmanın, sembollerin ve yüceltmenin oluşumuna yardım etmesinin yanı sıra, bizzat kendisinin de en erken yüceltmelerden bi-

rinin sonucu olduğu varsayılabilir. Öyle görünüyor ki, yüceltme yetisi için gerekli şartlar mevcut olduğunda, bu ilk yüceltmelerden kaynaklanan ve onlarla bağlantılı olan saplanmalar devamlı olarak, daha ileri benlik etkinlikleri ve ilgileri şeklindeki bir cinsel sembolik yatırıma yöneliyor. Freud, insanoğlunun mükemmeliyete doğru atılımının (hiçbir ikame tepkisel oluşumla ya da yüceltmeyle yatıştırılmayan) haz elde etme arzusu ile gerçekte elde edilen haz arasındaki farklılığın yarattığı gerilimin sonucu olduğunu göstermiştir. Bence, sadece Groddeck'in (1922) "sembol oluşturma mecburiyeti" olarak adlandırdığı bu yönelimi değil, aynı zamanda sembollerin sürekli gelişimini de hesaba katmalıyız. Bu durumda, saplanmalar vasıtasıyla yeni benlik etkinliklerine ve ilgilerine sürekli olarak libido yatırımı yapma, yeni etkinlikler ve ilgiler oluşturma eğilimi birbirine (cinsel sembolizm yoluyla) genetik olarak bağlıdır ve bu da insanoğlunun kültürel evriminin itici gücüdür. Gittikçe karmaşılaşan icatlarda ve etkinliklerde sembollerin işlemede olduğu saptamamızı da açıklıyor bu, tıpkı çocuğun ilkel sembollerinden, oyunlarından ve etkinliklerinden diğerlerine doğru sürekli ilerlemesi, bir öncekileri ardında bırakması gibi...

Bu makalede, nevrotik olarak adlandırılmayacak ketlenmelerin büyük önemini göstermeye çalıştım. Bunlardan bazılarının kendi içinde hiçbir pratik önemi yokmuş gibi görünür ve ancak analizle ketlenme oldukları fark edilir (muhtemelen ancak *çocuk analizi* yapıldığı takdirde ketlenmelerin tüm sonuçlarıyla tanınması mümkündür.) Bazı ilgilerin olmayışı, belirgin olmayan isteksizlikler –kısacası sağlıklı insanların ketlenmeleri– çeşitli maskeler altında gizlenirler. Normal bir kişinin sağlığı için dürtüsel enerjisinden ne kadar büyük bir fedakârlık yaptığını göz önüne alarak bunlara oldukça büyük bir önem atfetmeliyiz. "Ancak dikkatimizi ruhsal güçsüzlük kavramının genel anlamına değil de, bu güçsüzlüğün semptomatolojisindeki tonlara çevirirsek, günümüzün uygar dünyasında insanların aşk davranışının tamamıyla ruhsal iktidarsızlık damgası taşıdığı sonucuna varmaktan kaçamayız."⁴¹

Introductory Lectures'da, Freud'un eğitimcilere yönelik ileriye dönük koruyuculuk olasılıklarını tartıştığı bir bölüm vardır. Freud, çocukluğun sıkı bir şekilde korunmasının bile (ki bu kendi içinde oldukça zor bir iştir) bünyesel etmene karşı etkisiz olacağını, fakat böyle bir korumanın amacına çok başarılı bir şekilde ulaşmasının da tehlikeli olabileceği sonucuna varmıştır. Bu saptama küçük Fritz vakasında tamamen doğrulanmıştır. Çocuk çok küçük yaştan itibaren, analitik düşünceye vakıf kişiler tarafından özenle yetiştirilmişti, ama bu, ketlenmelerin ve nevrotik özelliklerin ortaya çıkmasını engellememişti. Diğer yandan, onun analizi bana, ketlenmelere yol açan birçok saplanmanın, bizzat fevkalade yeteneklerin temelini oluşturabileceğini göstermiştir.

O halde bir yandan, analitik terbiye diye adlandırılan konuya çok fazla önem vermemeliyiz, fakat yine de çocuğa zihinsel bir zarar vermemek için elimizdeki bütün gücü kullanmalıyız. Diğer yandan, bu makalenin sonuçları, her tür eğitime yardımcı olarak erken çocukluk analizinin gerekliliğini göstermektedir. Yüceltmenin ya da ketlenme ve nevrozun gelişimine sebep olan etmenleri değiştiremeyiz, fakat erken analiz bu gelişim devam ederken, yönünü kesinlikle değiştirmemizi olanaklı kılar.

⁴¹ Freud, "On the Universal Tendency to Debasement in the Sphere of Love", *SE*. 11.

Libidinal saplanmaların nevrozun ve yüceltmelerin oluşumunu belirlediğini ve bazen her ikisinin de aynı yolu izlediğini göstermeye çalıştım. Bu yolun yüceltmeye mi yöneleceğini, yoksa nevroza mı döneceğini belirleyen şey bastırmanın gücüdür. Bu noktada erken analiz, bastırmanın yerine yüceltmeyi büyük ölçüde koyabilir ve dolayısıyla nevroza giden yolu, yeteneklerin gelişimine doğru çevirebilir.

çev. BELLA HABİP

BEŞİNCİ BÖLÜM:

TİKLERİN PSİKOGENEZİNE BİR KATKI¹

(1925)

Bahsedeceğim uzun vaka öyküsünün özetinde, tiklerin psikogeneziyle ilişkili olabilecek etmenleri araştırmayı amaçlıyorum. Bu vakada tik yalnızca ikincil bir belirti olarak ortaya çıkmış ve uzun bir süre analizin malzemesine katılmamıştı. Bununla birlikte, hastanın kişiliğinde, cinselliğinin, nevrozunun ve karakterinin gelişiminde tik o kadar temel bir rol oynuyordu ki, analiz tiki iyileştirmeyi başaranca tedavinin sonuna yaklaştıldı.

On üç yaşındaki Felix bana analiz için getirildiğinde Alexander'ın tarif ettiği "nevrotik karakter" özelliklerini tam olarak gösteriyordu. Bilinen nevrotik belirtileri göstermese de düşünsel ilgileri ve sosyal ilişkileri baskılanmıştı. Zihinsel yetenekleri iyiydi, ama oyundan başka hiçbir şeye ilgi duymuyordu. Anne babasından, erkek kardeşinden ve okul arkadaşlarından kendisini uzak tutuyordu. Duygudan yoksun oluşu da çarpıcıydı. Annesi, oğlunun birkaç aydır ara sıra ortaya çıkan bir tiki olduğundan ancak laf arasında bahsetti. Annesi için tikin özel bir önemi yoktu. Ben de, belki bu yüzden, en azından kısa bir süre tiki önemsemedim.

Analize sadece haftada üç kez geldiğinden ve tedavisi defalarca bölündüğünden 370 saatlik analizi üç yıl üç ay sürdü. Çocuk bana geldiğinde ergenlik öncesi dönemdeydi. Tedavisinin uzun sürmesi ergenliğinin başlamasıyla yoğunlaşan güçlükleri anlamama yardımcı oldu.

Gelişim sürecindeki önemli olaylara bir bakalım: Üç yaşındayken sünnet derisi gerdirilmişti; çocuğa bu operasyonla mastürbasyon arasında bir ilişki olduğu izlenimi verilmişti; bu durum onda önemli bir iz bırakmıştı. Babası da mastürbasyonu bırakması için onu defalarca uyarmış, hatta tehdit etmişti. Bunların sonucunda Felix mastürbasyonu bırakmaya karar vermişti, ama gizil dönemde bile bunu tam olarak başaramamıştı. On bir yaşındayken bir burun muayenesinden geçtiğinde üç yaşındaki cerrahi müdahalenin travmasını hatırladı. Olay mastürbasyonla mücadelesini canlandırdı ve bu sefer başarıyla üstesinden geldi. Babasının savaştan dönmesi ve tehditlerini tazelemesi de sonuca katkıda bulundu. İğdiş edilme kaygısı ve mastürbasyonla bitmeyen mücadelesi çocuğun gelişimine egemen olmuştu. Çok önemli bir ayrıntı da, altı yaşına kadar anne babasının yatak odasında yattığı için, onların cinsel ilişkilerine dair gözlemlerinin kendisinde kalıcı bir etki bırakmış olmasıydı.

Çocukluk cinselliğinin doruğa ulaştığı üç yaşında, cerrahi müdahale sonucu yaşadığı travma iğdiş edilme karmaşasını güçlendirmiş ve cinsel eğilimi karşıcinsellikten eşcinselliğe kaymıştı. Ama tersine dönmüş Oidipus durumu bile iğdiş edilme kaygısıyla dağılmıştı. Cinsel gelişimi sadist anal düzeye gerilemiş, narsisizme doğru daha da gerileme eğilimi göstermişti. Böylelikle dış dünyayı reddetmeye yönelik temeller atılmış, bu durumu asosyal davranışlarıyla gittikçe belirginleşmişti.

¹ Not, 1947: Bu makalenin tercümesinde bana yardım ettiği için Miss D.J. Barnett'e teşekkür ederim.

Çok küçükken şarkı söylemekten hoşlanıyordu ama üç yaş dolaylarında şarkı söylemeyi bıraktı. Analiz edilene dek müziğe olan ilgisi geri planda kalmıştı. Aşırı fiziksel huzursuzluğu da bu yaşta başlayıp artarak devam etmişti. Okuldayken bacaklarını hareket ettirmeden durması imkânsızdı. Sırasında rahat oturamıyor, yüzünü gözünü oynatıyor, gözlerini ovuşturuyordu vb.

Felix yedi yaşındayken bir erkek kardeşinin dünyaya gelmesi yaşadığı zorlukları birçok açıdan artırdı. Şefkat ihtiyacı gittikçe fazlaştı ve buna rağmen ailesinden daha da uzaklaştı.

Okulun ilk yıllarında Felix iyi bir öğrenciydi. Oyunlar ve spor kaygısını epey artırıyordu ve bunlardan hiç hoşlanmıyordu. On bir yaşındayken, savaştan dönen babası onu korkaklığından ötürü cezalandırmakla tehdit etti. Felix, kaygısının üstesinden gelmeyi başardı. Hatta, zaman zaman bozulmalar olsa da, tam zıt uca kayarak² ateşli bir futbolcu oldu, jimnastik ve yüzmeyle ilgilendi. Diğer yandan, babasının ev ödevlerine nezaret etmek konusundaki ısrarı okula olan ilgisinin azalmasına sebep oldu. Öğrenmeye olan ilgisinin azalmasıyla okul bir işkenceye dönüştü. Bu sırada mastürbasyonla mücadelesi, artmış enerji olarak yeniden ortaya çıktı. Tedavisinin ilk kısmında ön planda olan, oyun tutkusu ve okulla ilgili çalışmalarındaki isteksizliğinin analizi, oyunların ve diğer fiziksel etkinliklerin mastürbasyon yapmanın yerine geçtiğini açıkça gösterdi. Analizinin başında hatırlayabildiği tek mastürbasyon düşlemi şöyleydi: *Küçük kızlarla futbol oynuyor, onların göğüslerini okşuyordu. Oyun sırasında, kızların arka tarafındaki bir kulübeden ötürü dikkati dağılıp rahatsız oluyordu.*

Analizle bu kulübenin annesinin tuvaleti olduğu, anneye anal saplanmayı gösterdiği ve annesini aşağılama anlamını da taşıdığı ortaya çıktı. Futbol oynama cinsel ilişkiye girme düşlemlerinin eyleme geçirilmesi idi. Cinsel gerilimin boşaltılmasında mastürbasyon yapmaktan daha kabul edilebilir olan yol, babasının teşvik ettiği, hatta zorunlu kıldığı boşalma biçimiydi. Mastürbasyona karşı mücadelesiyle yakından ilişkili olan aşırı hareketliliğini oyunlarla gidermeye çalışıyordu. Ama bu yüceltme sadece kısmen başarılı olabiliyordu.³

Oyunları cinsel birleşmeyle eş tutmak, iğdiş edilme kaygısının baskısı altında, oyunlara olan sevgisinin daha önce ketlenmesine sebep olmuştu. Babasının tehditleri sonucunda kaygısının bir kısmını okulla ilgili çalışmalara kaydırmayı başardı. Daha önce oyunlarda olduğu gibi, okulla ilgili işler de bilinç dışında cinsel birleşmeyle ilişkililmişti ve şimdi onlar da yasaklanmıştı. "Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü" adlı yazımda bu konuyu başka yönleriyle daha detaylı olarak değerlendirmiştim. Burada sadece Felix'in kaygısıyla baş etmede oyunları, öğrenmeyi ve diğer yüceltmeleri başarıyla kullanmadığını vurgulayacağım. Kaygı tekrar tekrar geri geliyordu. Analiz süresince oyunların kaygısının üstesinden gelmede yeterli olmadığını, mastürbasyonun yerine geçemediğini açıkça anladı ve oyunlara olan ilgisi azaldı. Aynı zamanda, okulla ilgili çeşitli konulara ilgisi aşama aşama arttı. Eşzamanlı olarak "Berührungssangst" (cinsel organına dokunmaktan korkma) kayboldu ve birçok başarısız girişimin ardından yavaş yavaş mastürbasyonla ilgili korkularının da üstesinden geldi.

² Oyun sevgisi ile öğrenme sevgisi arasında gidip gelmek hakkında "Erken Analiz" bölümüne bakabilirsiniz. Bu kadar belirgin olmamakla birlikte, başka vakalarda da bu sınımla karşılaştım.

³ "Erken Analiz" bölümünde yüceltme kuramına bir katkı yaptım, ayrıca aynı vakayı ve bunun gibi başarısız bir yüceltmenin altında yatan etmenleri değerlendirdim.

Bu sırada tikin sıklığında bir artış oldu. Tik analize gelmeden birkaç ay önce başlamıştı. Başlatan faktör Felix'in, anne babasının cinsel birleşmesine gizlice şahit olmasıydı. Bunun hemen ardından, tiki oluşturan yüzde seğirme ve başın geriye atılması belirtileri gözlenmişti. Tik üç evreden oluşuyordu. Başlangıçta Felix boynunda, başının arka alt kısmında baskıyla yırtılma hissine kapılıyordu. Bu duyguyla birlikte başını geriye atma ve sonra sağdan sola çevirme ihtiyacı duyuyordu. İkinci harekete bir şeyin yüksek sesle çatırdadığı hissi eşlik ediyordu. Son evrede çene olabildiğince aşağı bastınılıyordu. Bu da Felix'e bir şeyin içine giriyormuş duygusunu veriyordu. Bir süre boyunca bu üç hareketi art arda üç defa yapmaya devam etti. Tikteki "üç"ün bir anlamı –bunu sonra ayrıntılarıyla ele alacağım– Felix'in üç farklı rol oynadığıydı; annesinin pasif rolü, kendi benliğinin pasif rolü ve babasının aktif rolü. Pasif roller daha çok ilk iki hareketle temsil ediliyordu. Her ne kadar "çatırdama" babasının aktifliğinin sadist nitelikli boyutunu gösterse de babasının rolü, asıl olarak bir şeyin içine girme hissinde tam anlamıyla ifade ediliyordu.

Tiki analiz kapsamına almak için hastanın tikle ilişkili duygularıyla ilgili serbest çağrışımlarını ve tike sebep olan olayları öğrenmek gerekiyordu. Başta düzensiz aralıklarla seyredirken bir süre sonra sıklığı artan tik, bir belirtiyeye dönüştü. Önceleri oyunları ve düşlemleriyle ilişkili olduğu görülen bastınılmış eşcinselliğin derin katmanlarına inildiğinde tikin önemi ortaya çıkmaya başladı. Daha sonra, eşcinselliği konserlere, özellikle de şellere ve tek tek müzisyenlere karşı artan ilgisiyle kendini gösterdi. Müzik sevgisi ön plana çıkarak gerçek ve kalıcı bir müzik anlayışına dönüştü.

Felix bu üçüncü yılda, şarkı söyleyerek babasıyla özdeşleştiğini açığa vurmuştu zaten. Ama travmadan sonra bozulan gelişimiyle uyumlu olarak bu ilgi de bastırıldı. Analiz sürecinde tekrar ortaya çıkışı erken çocuklukla ilgili perde anıları hatırlamasıyla oldu. Küçükken, sabah kalktuğunda büyük piyanonun parlak yüzeyinde yüzünün çarpık yansımasını görüp korktuğunu hatırladı. Bir başka perde anı da geceleri babasının horlamasını duyması ve alnından boynuzların çıktığını görmesi idi. Arkadaşının evinde gördüğü koyu renkli piyanoyla ilgili çağrışımları anne babasının yatağına kaydı. Yataktan gelen sesler müziğe olan ilgisiyle yakından ilişkiliydi. Sonraları da yine bu yüzden ilgisi ketlenmişti. Analizi sırasında bir konsere gittikten sonra kuyruklu piyanonun sanatçının görülmesini engellediği yorumunu yaptı. Bu bağlantı bir anı oluşturdu. Yatağı anne babasının yatağının ayakucundaydı, uçtaki parça yatağın içinin görülmesini engelliyordu ama sesleri dinlemesinin ve gözlemede bulunmasının önüne geçemiyordu. Orkestra şefine karşı giderek artan ilgisinin, onu cinsel ilişki esnasındaki babasına benzetmesinden kaynaklandığı giderek netleşti. Hâlâ bir izleyiciyken olanlara aktif olarak katılma isteği şu çağrışımla gün ışığına çıktı: Orkestra şefinin tempolu vuruşlarıyla müzisyenleri nasıl bu kadar düzgün yönetebildiğini öğrenmeyi çok istiyordu. Felix'e anlaşılması zor gelen şey, orkestra şefinin büyük bir batonu olduğu halde müzisyenlerin sadece parmaklarını kullanıyor olmasıydı.⁴ Bir müzisyen olmak ve orkestra şefiyle uyumlu olarak bir çalgı çalmak bastınılmış mastürbasyon düşlemlerinin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Zaten gelişmekte olan mastürbasyon düşlemlerinin müziğin ritmik ve motor yönlerine ilgi duymaya yüceltilmesi, geliş-

⁴ Bu tempo tutma arzusu değişik şekillerde de ifade edilmişti, mesela daha büyük bir erkek çocuk yürürken onu geçtiğinde heyecansal bir tepki göstermişti.

memiş ve şiddetli bir bastırmanın ortaya çıkmasıyla engellenmişti. Bu bağlantıda üç yaşındayken geçirdiği cerrahi müdahalenin yarattığı travma da belirgindi. Motor aktiviteye duyulan ihtiyacı aşırı huzursuzlukla boşalıyordu ve daha sonra da değineceğim gibi, gelişimi süresince başka yollarla da ifade edilmişti.

Bu çocukta pasif eşcinsel eğilim olarak babasıyla olan ilişkisinde annenin yerini alma düşlemi, babasının bir erkek çocukla cinsel birleşmesinde babasının yerini alma düşlemiyle gizlenmişti. Bu düşlem narsisistik düzeyde eşcinsel nesne tercihinin de ifadesiydi; sevgi nesnesi olarak kendisini seçmişti. Eşcinselliğin narsisistik gelişimini belirleyen, travmayla alevlenen iğdiş edilme kaygısıydı. Daha sonra sevgi nesnesi olarak önce annesinden, sonra babasından uzaklaşması narsisistik geri çekilmenin sonucuydu ve asosyal davranışının temellerini atmıştı. Ama eşcinsel içerikli mastürbasyon düşlemlerinin ardındaki pek çok ayrıntıda, mesela büyük piyanoya ve nota kâğıtlarına olan ilgisinde Felix'in başlangıçta babasıyla olan özdeşleşmesini ayırt etmek mümkündü. Yani anneyle cinsel ilişkiye girmeye dair karşıcinsel düşlemi. Üçüncü yılında şarkı söyleyerek bu özdeşleşmeyi ifade etmiş, ama sonra bunu bırakmıştı.

Mastürbasyon düşlemlerinin anal bileşenleri de açıklığa kavuşmuştu. Mesela müziğin sesinin kısık çıkmasının, orkestranın sahneden alçakta bir yere yerleştirilmiş olmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığını merak etmesi, anne babasının yatağından gelen seslerin anal yorumlamalarıyla saptanmıştı. Genç bir besteciye yönelttiği, nefesli çalgılara çok fazla yer verdiği şeklindeki eleştirisi bizi erken çocuklukta mide-bağırsak seslerine olan ilgisine götürdü. Müzik anlayışına anal bileşenlerin böyle güçlü bir şekilde nüfuz ettiği genç besteci kendisiydi; babasının genital başarısının yanında, o yalnızca anal başarı sağlayabildiğini düşünüyordu. Sese karşı yoğunlaşmış ilginin kısmen görsel alandaki ilgilerin bastırılması sonucu olması anlamlıdır. İlk sahne deneyimiyle pekişen gözetlemecilik [*scoptophilia* –ç.n.] gelişiminin çok erken bir döneminde bastırılmıştı. Bu, analiz sürecinde tekrar ortaya çıktı. Operaya gittikten sonra, orkestra şefinin notaları üzerindeki noktalar ve çizgilerle ilgili bir düşlem kurguladı; sahnenin yakınındaki koltuğundan bunları yorumlamaya çalışıyordu. (Burada tekrar karşıcinsel arzularına gönderme yapabiliriz. Çünkü Felix, şefin önünde duran notaları annesinin cinsel organlarıyla özdeşleştirmişti.) Göz kırpması ve ovuşturma şeklindeki geçiş belirtilerine geldiğimizde bunu daha iyi anlayacağız.

Felix analize ilk geldiğinde, çok yakınında olan şeyleri görmemeye bariz bir eğilimi vardı. Sinemadan hoşlanmaması⁵ ve sadece bilimsel amaçlarla olursa kabul edilebilir bulması ilk sahneyle alevlenen gözetlemeciliğin bastırılmasıyla ilişkiliydi.

Felix'in, izleyicilerden ve alkışlardan etkilenmeyen, "aynı anda hem orkestrayı yönetip hem de notaların sayfalarını yırtarcasına (*herumreissen*) hızla çeviren" şefe olan hayranlığında cinsel birleşmenin sadist nitelikli yönlerinin bir örneğini bulmuştuk. Oturduğu yerden sayfaların çevrildiğini duyabildiğini söylemişti. Bu ses çok ilgisini çekiyordu, ona değişimi ve şiddeti anımsatıyordu. Ama ses bu mesafeden duyulabilir mi diye de şüphe

⁵ Tikin önemsiz bir belirtiden ibaret görüldüğü on beş yaşındaki bir ergen erkek vakasında da benzer şekilde sinemadan hoşlanmama görülmüştü. Bu, cinsel ilişkinin izlenmesinin harekete geçirdiği gözetlemeciliğin bastırılmasıyla bağlantılıydı. Ek olarak, gözleri için çok korkuyordu. Bu çocuğu yeterince analiz edemedim. Çünkü erken gelen bir ilerlemenin ardından analizi bıraktı. Baş hareketlerini de içeren tiki henüz analizde konuşulmamıştı. Yine de bu makalede değinilen vaka ile uyumlu veriler elde etmiştim.

ediyordu. Sesi işitme hissi bebeklikteki orijinal durumla bağlantılıydı. Ona zorla yırtmayı ve girmeyi anımsatan bu şiddetli yırtılma sesi masturbasyon düşlemlerinde önemli bir sadist öge olarak kendini gösteriyordu. Tiki analiz ederken buna tekrar değineceğiz.

Şairlere, yazarlara ve bestecilere karşı giderek artan, ama daha sonra kuvvetlice bastırılan ilgi, babasına erken dönemde duyduğu hayranlıkla bağlantılıydı. Bu bağlantı dahi-
linde, bir adamın bir erkek çocuğa aşkını konu alan bir kitabı okuduktan sonra ilk kez doğrudan eşcinsel merakı uyandı. Bir okul arkadaşına karşı "şiddetli ve geçici" bir romantik yakınlaşması oldu. Bu çocuk, hem birçok okul arkadaşının hayranlık duyduğu biriydi hem de bir erkek öğretmenin en gözde öğrencisiydi. Tüm sınıf, elle tutulur nedenlerden ötürü o öğretmen ile öğrenci arasında bir aşk ilişkisi olduğunu tahmin ediyordu. Felix'in nesne seçiminde öğretmenin bu ilişkisi büyük oranda etkili olmuştu. Analiz gösterdi ki A. isimli bu çocuk bir yandan Felix'in kendini idealize etmesini, bir yandan da erkekle kadın arasında bir şeyi, penisli bir anneyi temsil eder gibiydi. A.nın erkek öğretmenle ilişkisi Felix'in baba sevgisi yönünden doyurulmamışlığını ve babasıyla ilişkisinde annesinin yerini alma arzusunu fark etmesini sağlıyordu. A.ya olan sevgisi temelde özdeşleşmeye dayanıyordu ve narsisist nitelikli nesne ilişkisine denkti. Bu aşk karşılıksız kaldı. Felix'in sevdiği çocuğa yaklaşmaktan korktuğu doğrudu. Bu mutsuz aşkını diğer bir okul arkadaşı B. ile paylaştı. Ardından sevgi nesnesi olarak B.yi seçti. Malzeme, B.nin görünüşüyle ve başka birçok yönüyle Felix'in babasını hatırlattığını ve onun yerini tutmasının istendiğini gösterdi. İlişki karşılıklı masturbasyona dönüştü ve tüm komplikasyonları hesap katarak iki çocuk arasındaki ilişkiyi sona erdirmeye ihtiyacı hissettim.

Müziğe olan ilginin artması, eşcinselliğin su yüzüne çıkması ve masturbasyonun canlanmasıyla eşzamanlı olarak tikin frekansında gözle görülür bir azalma olmuştu. Tik zaman zaman ortaya çıktığında bilinçaltı manasını kavrayabiliyorduk. Felix A.ya ve B.ye olan sevgisinin üstesinden geldiğini söylediğinde tik tekrar ortaya çıktı ve ağırlaştı. Bu da tikin ne işe yaradığını gösterdi. Esas olarak bastırılmış eşcinsel eğilimlerle, dahası bu eğilimlerin masturbasyonda veya düşlemden boşaltılmasıyla ilişkiliydi. Erken çocukluk çatışmaları sırasında Felix iğdiş edilme kaygısının etkisiyle, anne babasına yönelik arzularını bastırmak zorunda olduğu hissine kapılmıştı. Şimdi, kısmen benim talebimle, A. ve B.den uzaklaşarak bu süreci tekrar yaşamış oldu. Daha önce masturbasyonun ve masturbasyon düşlemlerinin yerini aşırı fiziksel huzursuzluğun alması gibi, tik bunların yerine geçti. Şimdi eşcinsel eğilimlerin daha kapsamlı analiz edilmesi mümkün olmuştu. Bu dönemde doğrudan eşcinsellik belirgin olarak azaldı ve özellikle diğer erkek çocuklarla arkadaşlık şeklinde, yüceltmeler gözlemlendi.

Tikin daha ileri analizleri bizi tekrar tekrar erken çocukluktaki kaynaklarına götürdü. Bir keresinde Felix bir arkadaşıyla ev ödevlerini yaparken bir problemi ondan önce çözeceğini düşündüğü halde arkadaşı daha hızlı çözdü ve sonra tikler başladı. Çağrışımları, arkadaşıyla rekabetindeki yenilginin babasının üstünlüğünü anımsatmış olduğunu ve Felix'in iğdiş edilme karmaşasını yüzeye çıkardığını gösterdi. Sonuçta babasıyla ilişkisinde kadınsı role itildiğini hissetti. Bir diğer olayda da erkek İngilizce öğretmenine İngilizce derslerini iyi takip edemediğini, özel ders alarak eksiklerini kapamak istediğini itiraf ettiğinde tik oluşmuştu. Onun için, bu da babasıyla ilişkisindeki yenilgiyi kabul etme anlamını taşıyordu.

Şu olay da özellikle tipikti. Felix biletleri biten bir konsere gitmek istemişti. Salonun

önünde birçok kişiyle birlikte beklerken bir adam pencerenin camını kırdı ve polis çağrıldı. Bu sırada da tik oluştu. Analiz bu olayın, tikin başladığı erken çocukluk safhasında, kulak misafiri olduğu sahnenin tekrarını temsil ettiğini ortaya çıkardı. Kendisini camı kıran adamla özdeşleştirmişti. O da, kendisinin erken çocuklukta yaptığı gibi, zorla konsere –yani anne baba arasındaki cinsel birleşmeye– girmek için camı kırıyordu. Buradaki polis de amacını fark eden babasını temsil ediyordu.

Tikin gittikçe azalması iki yolla oldu; tikin sıklığı azaldı ve tikteki üç hareket önce ikiye sonra bire düştü. Önce ensedeki yırtılma hissi şeklindeki ilk hareket, sonra çatırdama şeklindeki ikinci hareket kesildi. Geriye yalnızca delerek bir şeye girme hissi kalmıştı, bu his iki katmanlıydı: Basınç şeklindeki anal his ve penisıyla içe girmeyi anımsatan his. Kendi penisıyla delerek onların içine girmek suretiyle hem babasının hem de annesinin penisini yok etme düşlemleri bu hisle ilişkiliydi. Bu evrede, tikteki hareketlerin sayısı teke indi, bu yoğunlaşmada diğer iki hareketin izleri gözleniyordu.

Pasif eşcinsel etkenlerce belirlenen yırtılma ve çatırdama hislerinin yok olması masturbasyon düşlemlerine benzer şekilde ve onlarla eşzamanlı olarak gerçekleşti. Eşcinsel içerikleri pasiften aktife dönüştü. Ama cinsel birleşmenin ritmi yırtılmayla, çatırdama ve delmeyle ifade ediliyordu. Felix bu duyguların basıncı altında, tikteki hareketlerden kurtulunca yoğun bir gerginlik hissetti. Duygularında önce bir artış sonra azalma oldu; önce yırtılma, sonra çatırdama ve en sonunda delme kayboldu. Bir süre sonra tik tamamen yok oldu, ama yerini omuzları geriye atma hareketi aldı. Bunun anlamı şu olayla ortaya çıktı: Felix müdürle konuşurken aniden sırtı dayanılmaz şekilde kaşındı, ardından anüsünde bir tahriş ve sfinkterde kasılma oldu. Koprofilik bir dille müdürü aşağılama ve onu dışkıyla kirletme isteğini bastırdığı netleşti. Bu, bizi babasına karşı aynı arzusunun oluştuğu ilk sahneye götürdü. Arzu, yerini harekete ve çılgılık atmaya bırakmıştı.

Tikin analizinin daha sonraki safhasında göz ovuşturma ve kırpmaya, tikin yerine geçti. Bu dönüşüm şu şekilde açığa kavuştu: Okuldaki tahtaya ortaçağ döneminden bir yazı yazılmıştı ve Felix durup dururken, bu yazıyı çözümleyemeyeceği hissine kapıldı. Bunun ardından gözünü şiddetli bir şekilde ovuşturmaya ve kırpmaya başladı. Analizinde birçok defa olduğu gibi, çağrışımları karatahtanın⁶ ve üzerine yazılan yazının annesinin cinsel organını simgelediğini gösterdi; annesinin cinsel organı, gözlemediği cinsel birleşmedeki, bilinmeyen, anlaşılamayan öğeyi temsil ediyordu. Konser salonundaki koltuğunda otururken çözmeye çalıştığı, orkestra şefinin siyah çizgili nota kâğıdı ile karatahtadaki yazı benzeşiyordu. Her iki durumda da bastırılmış gözetlemecilik göz kırpmayla, bastırılmış masturbasyon arzusu göz ovuşturmayla ortaya çıkıyordu. İkisi de aynı anda oluşmuş ve yer değiştirme yoluyla ifade olanağı bulmuştu. Analizde, bu durumlarla okulda sık sık olduğu gibi düşüncelere dalması arasındaki ilişki de tam olarak anlaşıldı. Boşluğa bakması, şimşek çakışını izlemek ve gök gürültüsünü dinlemek düşlemleriyle ilişkiliydi. Bu düşlem ona erken çocukluğunda fırtınalı bir havada kopan gök gürültüsünü hatırlatıyordu. Fırtınadan sonra pencereden uzanmış ve fırtına öncesi bahçede bulunan ev sahibiyle karısının yaralanıp yaralanmadığına bakmıştı. Bu anının yine ilk sahne ile ilişkili bir perde anı sahnesi olduğu ortaya çıktı.

⁶ Masanın, sıranın, yazmanın vb sembolik anlamı için “Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü” başlıklı bölüme bakabilirsiniz.

Tik ve onun yerini alan oluşumların analizinde ilerleme sağlandı; neticede göz kırpması ve ovuşturması da sona erdi, sadece zaman zaman tikle ilgili düşünceler hatırna geliyordu. Bunların da bastırılmış mastürbasyon istekleri ve ilk sahneye bağıntılan ortaya çıkınca, tikle ilgili düşünceler de kayboldu ve böylelikle tiki tam ve kalıcı tedavisi gerçekleşti. Analiz boyunca başka yönlerde de dikkate değer değişiklikler oldu. İlk kez karşıcinsel arzular gözlemlendi ve Felix bir kadın oyuncuya hayranlık duydu. Bu nesne seçimi Felix'in tiyatroyu, konserleri vs cinsel birleşmeyle özdeşleştirmesine, oyuncuların da anne babasıyla özdeşleştirmesine⁷ uygun düşüyordu. Sonra, daha önce de belirttiğim gibi, kendisini bir seyirci ve dinleyici olarak ve aynı anda, anne babasıyla da özdeşleşmesi sonucu, farklı roller oynayan bir oyuncu olarak gördü.

Bir keresinde görüşme odasında beni beklerken kısa bir süre camdan dışarıya, karşıdaki binalara baktığını ve bunu yaparken tuhaf bir his duyduğunu anlattı. Sayısız pencerede gölgeler ve şekiller görmüş ve ne yaptıklarını hayal etmeye çalışmıştı. Sanki çeşit çeşit rolün oynandığı bir tiyatrodaki gibiydi ve bu sırada olan biteni oyuncularla paylaştığını hissediyordu.

Felix'in ilk karşıcinsel nesne seçimi, eşcinsel eğilimlerinden çok etkilenmişti. Ona göre kadın oyuncunun erkeksi yönleri vardı ve penisi olan bir anneydi. Bu eğilimi karşı cinsiyetten ikinci sevgi nesnesinde de devam etti. İlişkide ilk adımı atan, yaşça kendisinden büyük bir kıza âşık oldu. Felix'in erken çocukluk döneminde annesiyle ilgili geliştirdiği fahişe imgesi ve kendisinden üstün, penisli anne imgesi bu kıza kişileşmişti. Felix'in aktarımı o kadar güçlüydü ki, özellikle de kaygısının bu ilişkilerle bağlantılı olduğu içgörüsünü kazandığı için, bu ilişkiyi⁸ geçici olarak engellemem gerekti. Şimdi, önceden sevilen ama yasaklanmış anneden yüz çevirmesinin, eşcinsel eğilimini ve korkulan iğdiş edici anne düşlemlerini güçlendirmekte rol oynadığı görülebiliyordu.

Eşcinsel yönelimden karşıcinsel yönelime geçiş ve karşı cinsiyetle ilişkilerindeki değişim Felix'in mastürbasyon düşlemlerinde de gelişmeye ve değişime yol açtı. Analiz bize ilk mastürbasyon düşleminin doğrudan doğruya anne babasının cinsel ilişkisini gözlemlemesiyle ilişkili olduğunu gösterdi. Şimdi bu düşlemlerin gelişimini, kronolojik sırayla kapsamlı olarak anlatmaya çalışacağım.

Felix küçükken, anne babasının yatak odasını paylaştığı dönemde (altı yaşına kadar sürmüştü) onların yataklarının olmadığı tarafa doğru yönelmiş büyük bir ağaç gövdesi hayal etmişti. Ağacın üzerinde küçük bir adam kendisine doğru kayıyormuş; bu yan erişkin yan çocuk bir adammış – babasının ve kendisinin karışımı; narsisist eşcinsel nesne seçimini gösteriyordu bu. Daha sonra erkek kafalarının, özellikle de Yunanlı kahramanların kafalarının ona doğru uçtuğunu görmüş; zihninde uçan güller ve ağır nesneler de varmış. Bu daha sonraki futbol düşlemlerinin ve iğdiş edici baba korkusunu futboldaki becerisiyle aşın telafi etme yönteminin malzemesi oldu zaten.

Ruhsal ergenliğin başlamasıyla, karşıcinsel nesne seçimini gerçekleştirmek için taze bir güç geldi; bu, küçük kızlarla futbol oynamasına ilişkin mastürbasyon düşlemlerinde

⁷ Tüm çocuk analizlerinde tipik olarak tiyatro, sinema, konser ve her türlü gösteriyle ilk sahne arasında denklik bulmuştum. Bu konu "Erken Analiz" bölümünde anlatılmıştı.

⁸ Analizin devamını sağlayabilmek için, olağan tutumumun aksine, önceki ilişkide olduğu gibi bu vakada da yasak koymam gerekti.

kendini gösteriyordu. Bu düşlemden de kafaları (küçük kızlarınki) değiştirmişti; tıpkı daha önce gerçek sevgi nesnelerini tanınmaz hale getirmek için kahramanların kafalarını devreye sokması gibi. Analiz sürecinde tiki azalan Felix'in yeniden mastürbasyona başlamasıyla mastürbasyon düşlemlerinin içeriği adım adım gelişti: Önce üstünde yatan kadın düşlemleri vardı, sonrakilerde kadın bazen üstünde bazen altındaydı, son olarak da altında yatmasını tercih etmeye başladı. Cinsel birleşmeyle ilişkili düşlemlerde çeşitli detaylar bu farklı pozisyonlara karşılık geliyordu.

Felix vakasında mastürbasyon düşlemlerinin analizinin, tiki tedavisinde belirleyici etmen olduğu görüldü. Mastürbasyonu bırakması; yüzünü gözünü oynatma, gözünü kırpma ve ovuşturma, oyunlarda aşırı hareketlilik ve en sonunda da tik şeklinde gördüğümüz diğer motor boşalım yollarına yönelmesine sebep olmuştu.

Ama şimdi, bastırılmış özgün mastürbasyon düşlemlerinin değişik evrelerini incelediğimizde bunların kısmen motor boşalımlarla ilişkili olduğunu, kısmen de tüm yüceltme denemelerinde bulunduğunu görürüz. Spora olan sevgisinin altında tikle ilişkili olduğu kanıtlanan mastürbasyon düşlemleri yatmaktaydı: Yani ilk sahneden kaynaklanan, zihninde hem seyirci hem de sevgi nesnesi olarak katıldığı, cinsel ilişkide bulunan anne babanın her ikisiyle birden özdeşleşme. Analizinde oyunlara ve bunların sonuçlarına olan ilgi önemli bir yer tuttuğundan, oyunlarla ilişkili düşlemlerinde de aynı özdeşleşmenin bulunduğunu gösteren yeterli malzemem mevcuttu. Futbolda vs rakibi, hep onu iğdiş etmeye çalışan ve ona karşı kendisini savunmak zorunda kaldığı babasıydı. Topun içine atıldığı kale ve oyun sahası ise annesini temsil ediyordu. Analiz başka yollarla da, eşcinsel eğilimlerinin ardında bile anne imgesi olduğunun görülmesini sağladı; tikle bağlantılı daha sonraki düşlemlerde de aynı durum söz konusuydu. Oyunlar ve aşırı hareketlilik de tiktan kaçışa, daha doğrusu mastürbasyondan kaçışa hizmet ediyordu. Esas olarak sürekli nükeseden iğdiş edilme kaygısı yüzünden, bu yüceltme tam manasıyla yapılamamış, çocuğun oyunla ilişkisi değişken kalmıştı. Ama mastürbasyon düşlemlerinin, bu aktiviteye de bağlı olduklarından, öğrenmeye karşı çiftdeğerlikli tutumun sebebi olduğu bulunmuştu.

Bir gün erkek öğretmeni derste onun sırasına yaslanmışken Felix öğretmenin sırayı devirip kırmasını ve böylelikle yaralanmasını arzu etmiş. Felix'e göre bu, o seyrederken babasının annesiyle cinsel ilişkiye girmesinin yeni bir versiyonunu temsil ediyordu. Öğretmeniyle ilişkisi baştan beri babasıyla ilişkisinin tekrarıydı ve aynı şekilde bastırılmış eşcinsellik tarafından belirlenmişti. Sınıfta verdiği her cevap, okulda yaptığı her ödev, babasıyla eşcinsel ilişkisinin özelliklerini taşıyordu. Ama burada da, oyun arkadaşlarıyla veya rakipleriyle ilişkisinde olduğu gibi, gayet iyi gizlenmiş olsa da, eşcinsel eğilimin ardında annesiyle esas ilişkisi görünüyordu. Okuldaki sınıfı, öğretmenin yaslandığı sıra, yazı yazdığı karatahta, dersane, okul binası; hepsi öğretmeniyle ilişkilendirilmişti. Öğretmenle (babayla) cinsel ilişkiye giren anneyi de, topun girdiği kale, okuldaki oyun sahası, oyun yerleri vb temsil ediyordu. İğdiş edilme kaygısı öğrenmedeki ve oyunlardaki ketlenmeyi açıklıyordu. Bu yüzden, Felix'in okulun ilk yıllarında, o dönemde savaşa giden babasının yokluğu sayesinde, bazı ketlenmelerin dışında, başarılı olmasını anlayabiliyoruz. O dönemde öğrenmeyle ilgili kaygısı azalmış, okul başarısı artmıştı. Babasının dönüşüyle okuldaki hoşlanmamaya başlamıştı. Diğer yandan, babasının isteği doğrultusunda, bir süre boyunca mastürbasyon düşlemlerini fiziksel etkinlik şeklinde yüceltmişti. Bunun kısmen kaygısının aşırı telafisiyle mümkün olduğu doğrudur.

Gösterdiğim gibi, müziğe ilgisinde mastürbasyon düşlemlerinin değişen içeriği bulunabilir – daha güçlü bastırılmış, ama analiz sürecinde evre evre ortaya çıkan bir yüceltme. Bu erken ve güçlü ketleme de mastürbasyon düşlemlerinden kaynaklanan kaygıyla oluşmuştu.

Felix vakasında tik ile; hastanın genel kişiliği, cinselliği ve nevrozu, yüceltmelerinin kaderi, karakterinin gelişimi, sosyal davranışları arasında yakın bir ilişki olduğu açıkça ortaya çıkmıştı. Bu bağlantının kökü mastürbasyon düşlemlerindeydi; Felix vakasında da, bu düşlemlerin onun yüceltmelerini, nevrozunu ve kişiliğini etkilediği özellikle belirgindi.

Benzer şekilde başka bir hastada da tik gelişiminin, mastürbasyon düşlemlerinin yapısı ve anlamıyla belirlendiğini buldum. Buradaki belirgin bir tik değil, birçok yönüyle tike benzeyen motor boşalmıydı. Bana dokuz yaşındayken gelen Werner nevrotik bir erkek çocuktü. Daha bir buçuk yaşındayken, sürekli artan aşırı fiziksel huzursuzluğu olmuştu. Beş yaşındayken, bir makinenin hareketlerini taklit etmek için ellerini ve ayaklarını hareket ettirme davranışı geliştirmişti. Bu oyundan, kendisinin ve etrafındakilerin “kıpırdanma” diye adlandırdıkları, gittikçe tüm oyun aktivitelerinde hâkim olan bir tik gelişti. Baştaki makine oyunu kısa sürede oyununun tek içeriği olmaktan çıktı. Dokuz yaşındayken sık sık saatlerce “kıpırdanırdığı” olurdu. “Kıpırdanmak eğlenceli, ama her zaman değil. Kıpırdamaman gerektiğinde kıpırdamadan edemiyorsun, mesela ders çalışırken,” diyordu.

Analiz, hareketin bastırılmasıyla ortaya kaygının değil gerginlik duygusunun çıktığını gösterdi. (Felix’in tiki bastırmasının kaygı değil gerginlik oluşturmaları gibi). Bu yüzden her zaman kıpırdanmayı düşünmesi gerekiyordu. Düşlemlerinin içeriğinde önemli benzerlikler bulundu. Analiz sürecinde Werner’in “kıpırdayan düşünceler” dediği şeyi ortaya çıkardım. Kendisinin Tarzan’ın hayvanları gibi kıpırdandığını anlattı.⁹ Düşleminde maymunlar cengelde yürüyordu, Werner de, arkalarından gidiyor ve onlara ayak uyduruyordu. Çağrışımlar annesiyle cinsel ilişkiye giren (maymun=penis) babasına imrendiğini ve üçüncü kişi olarak bu etkinliğe katılmak istediğini gösterdi. Yine hem anneye hem babayla özdeşleşme, tümü mastürbasyon düşlemi olarak görülebilecek çok sayıdaki “kıpırdayan” düşüncenin temelini oluşturunuyordu. Kıpırdarken sağ elinin parmaklarıyla bir kalem veya cetvel çevirmesi gerekiyordu ve başkalarının yanında “doğru dürüst kıpırdanamıyordu.”

“Kıpırdanmaya” eşlik eden bir başka düşlemi de suydü: Önünde sert tahtadan yapılmış bir kayığın durduğunu görüyordu, kayıkta çok güvenli bir şekilde inilip çıkılabilecek sapasağlam merdivenler vardı. Aşağı kısımda da kilerler ve gazla dolu büyük bir balon bulunuyordu. Zor durumda kalırlarsa deniz uçakları bu “kurtarma gemisine” (kendi ifadesi) inebilirdi. Bu düşlem, hem babası karşısında kadınsı bir tutum benimsemesinden kaynaklanan iğdiş edilme kaygısının bir ifadesiydi hem de kadınsı tutumuna karşı bir savunmaydı. Zorda kalan deniz uçakları kendisini, geminin gövdesi annesini, balon ve kilerler babasının penisini temsil ediyordu. Felix’in durumunda olduğu gibi bu vakada da, iğdiş edilme kaygısı, narsisist bir dönüşle sevgi nesnesi olarak kendisine yönelmesine sebep olmuştu. Düşlemlerinde, gruba katılıp yarışan ve “Büyükölük”ten daha yetenekli olduğunu kanıtlayan “Ufaklık,” önemli bir yer kaplıyordu; mesela daha küçük bir makine, özellikle de daha küçük bir palyaço. “Ufaklık” sadece penisi değil, babasına kıyasla ken-

⁹ Bir Tarzan kitabına atıfta bulunuyordu; kapakta gördüğü resmi sonra düşlemlerinde kullanmıştı.

disini de temsil ediyordu. Bu yolla dile getirdiği kendisine olan hayranlığı, libidosunun narsisist kullanımını gösteriyordu.

İki vaka arasındaki bir başka benzerlik de, Werner'in düşlemlerinde önemli bir rol oynayan sestir. Werner henüz belirli bir müzik duygusu geliştirmese de, seslere yoğun ilgi gösteriyordu. Analiz, bu ilginin anne babasının cinsel ilişkisini gözlemesinden kaynaklanan düşlemleri yakından ilişkili olduğunu ortaya çıkardı. Beş aylıktan geçici olarak anne babasının odasında kalmıştı. Bu kadar erken yaştaki gözlemlerine bakarak –en azından analizinin şu anki safhasında¹⁰– bir saptamada bulunmak mümkün değildi. Diğer yandan analiz, on sekiz aylıktan, kapısı açık olan yatak odasından tekrar tekrar duyduklarının önemini şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştu. Aşırı hareketliliği bu dönemde ortaya çıkmıştı. Şu anlatılan olay masturbasyon düşlemlerinde akustik etmenin ne kadar önemli yeri olduğunu göstermektedir: Werner bana, almak istediği bir gramofonla ilgili olarak “kıpırdandığını” anlattı; “kıpırdanma” genelde belli hareketlerin taklit edilmesinden oluşuyordu. Bu sefer, gramofonun kurulmasını ve iğnenin plak üzerinde hareket etmesini taklit eden hareketler vardı. Sonra sahip olmak istediği bir motosiklet düşlemine geçti ve yine aynı şekilde “kıpırdanarak” motosikletin hareketlerini anlattı. Düşlemlerinin resimlerini yaptı. Motosikletin açıkça penis biçiminde çizilmiş müthiş bir motoru vardı. Bu motor, “kurtarma gemisi”ndeki balon gibi –ama bu kez benzinle– iyice doldurulmuştu. Motorun üstünde onu harekete geçiren bir kadın oturuyordu. Çalışırken çıkan sesler, gürültüden korkmuş “zavallı küçük adam”ın üzerine düşen sivri uçlu ışınlar şeklinde gösterilmişti. Bununla bağlantılı olarak Werner bir caz grubu düşlemi kurdu, sesleri taklit etti ve “kıpırdandığını” söyledi. Bana trompetçinin nasıl çaldığını, şefin nasıl yönettiğini ve davulcunun büyük davulu nasıl çaldığını gösterdi. Bununla ilişkili olarak nasıl “kıpırdandığını” sorduğumda, bu faaliyetlerin hepsinde yer aldığını söyledi. Sonra bir dev çizdi, devin kocaman gözleri ve üstünde antenlerle telsiz donanımları bulunan bir kafası vardı. Minik bir cüce, dev görmek istemiş ve bunun için Eiffel Kulesine tırmanmıştı. Çizdiği resimde Eiffel Kulesi bir gökdelenle bağlantılıydı. Burada babasına duyduğu hayranlık, annesine duyduğu hayranlık üzerinden ifade edilmişti. Pasif eşcinsel eğilimin ardında karşıcinsel eğilimi fark ediliyordu.

Felix'te olduğu gibi Werner'de de, sese karşı –ritmik bir ifade biçimi bulması gereken– bu yoğun ilgi gözetlemeciliğin bastırılmasıyla bağlantılıydı. Bir dev olarak temsil edilen caz grubu düşleminin ardından, Werner bana gittiği sinemaları anlattı. Sinemaya karşı Felix gibi belirgin bir hoşnutsuzluğu yoktu. Ama arkadaşlarıyla birlikte tiyatroya gittiği bir gün onu gözlemleme şansım oldu ve onda bastırılmış gözetlemeciliğin belirtilerini gördüm. Uzun süre gözünü sahneden kaçınıyor ve ardından, hepsinin sıkıcı ve gerçekdışı olduğunu söylüyordu. Arada gözlerini sahnedeki oyuna dikip büyülenmiş gibi oturdu, ama sonra yine eski haline büründü.

Werner vakasında da iğdiş edilme karmaşası aşırı derecede yoğundu. Masturbasyonla mücadele başarısız olmuştu ve şimdi onun yerine koyacak başka motor boşalım arıyordu. Bu kadar yoğun bir iğdiş edilme karmaşasına ve masturbasyon korkusuna hangi

¹⁰ Not, 1947 – Bu makaleyi yazdığımda Werner'in analizi devam ediyordu. Aslında o sırada analizi sadece üç ay sürmüştü.

travmatik izlenimlerin sebep olduğu analizinde ortaya çıkmadı. Şüphesiz, beş yaşındayken, yine yatak odasının açık kapısından cinsel birleşme seslerini duyması ve altı yedi yaşlarında kısa bir süre anne babasının yatak odasını paylaşırken görsel incelemelerde bulunması tüm sıkıntılarını, hatta önceden başlamış olan “kıpırdanmayı” da, artırmıştı. “Kıpırdanma” ile tik arasındaki benzerlik şüphe götürmezdi. Bu motor belirtinin tipik bir tik gelişimindeki hazırlık devresi olabileceğini öne sürmek de mümkündür. Felix vakasında da, yaygın aşırı hareketlilik erken çocuklukta başlamış, tetikleyici bir deneyimin ardından ergenlikte yerine tik geçmişti. Belki de çoğunlukla tik, onca zorluğun doruğa tırmadığı ergenlikte geliyordu ancak.

Şimdi benim malzememden elde edilen sonuçları tik üzerine yapılmış psikanalitik yayınlarla karşılaştıracam. Ferenczi'nin (1921) “Psycho-analytic Observations on Tic” [Tik Üzerine Psikanalitik Gözlemler] başlıklı kapsamlı çalışmasına ve Abraham'ın (1921) Berlin Psikanaliz Cemiyeti'ne sunduğu makalesine değineceğim. Ferenczi'nin elde ettiği sonuçlardan biri; tikin mastürbasyonun eşdeğeri olması, betimlediğim iki vakada da doğrulanmıştı. Tiki gerçekleştirmek için yalnız kalmaya olan eğilim üzerinde Ferenczi de durmuş ve Werner vakasında da bu görülmüştü. Durumu gelişim aşamasında inceleme fırsatı bulmuştuk; Werner'in “kıpırdanabilmesi” için yalnız kalması gerekiyordu. Ferenczi'nin, analizde tikin diğer belirtilerle aynı rolü oynamadığı, bir dereceye kadar analizi atlattığı yolundaki hükmüne kısmen katılıyorum. Felix'in analizinde, kayda değer bir süre boyunca ben de tikin –anlamı daha erken ve daha net ortaya çıkan– diğer belirtilerden farklı bir yeri olduğunu düşündüm. Yine Ferenczi'nin sonuçlarıyla uyumlu olarak, Felix'in tikini umursamadığını buldum. Tüm bu farklılıkların sebebinin tikin narsisist doğasıyla ilişkili olduğu konusunda da Ferenczi'yle aynı fikirdeyim.

Ama burada Ferenczi'yle üzerinde anlaşılmadığımız bazı temel noktalar ortaya çıkıyor. O, tiki narsisist psikozlarla aynı kaynaktan gelen bir birincil narsisist belirti olarak değerlendirmişti. Oysa deneyimlerim bana, analiz tikin temel aldığı nesne ilişkilerini açıklığa kavuşturmadığı sürece terapötik açıdan tike ulaşmanın mümkün olmadığını gösterdi. Tikin temelinde nesneye karşı genital, sadist anal ve sadist oral nitelikli dürtüler olduğunu buldum. Analizin çocukluk gelişiminin çok erken dönemlerine girmesi gerektiği doğrudur. Ayrıca, tike sebep olan çocukluk dönemi saplantıları tam olarak ortaya çıkarılınca dek tik ortadan kalkmıyordu.¹¹ Ferenczi'nin, tik söz konusu olduğunda belirtinin ardında bir nesne ilişkisi gizlenmediği tezi doğrulanamadı. Anlattığım iki vakada da başlangıçtaki nesne ilişkileri analiz sırasında oldukça açık olarak ortaya çıktı. İğdiş edilme karmaşasının baskısı altında narsisist düzeye gerilemişlerdi sadece.

¹¹ Bu bana ayrıca, erişkinlerin analizinde Ferenczi'nin dediği gibi, en son tahlilde tikin nevrozun bu denli karmaşık yapısına dahil olmadığını da açıklıyordu. Erişkinlerle, tiki belirleyen erken saplantıları ve nesne ilişkilerini açığa çıkaracak kadar derin analiz yapmak çoğu zaman mümkün değildir. Bu yapılamadıkça da tik –benim, tikin yarı-narsisist olarak adlandırdığım karakteri yüzünden– analizi atlatacaktır. Felix vakasında analiz sadece mastürbasyon düşlemlerinin ve tikin şeklini belirleyen erken gelişimin detaylarını tekrar yapılandırmakla kalmadı, aynı zamanda hatıraların yardımıyla onları tekrar tam olarak bilinçli kıldı. Tikin narsisist yönünün, analizde bu belirtiye ulaşmakta zorluğa sebep olduğu söylenebilir; bu zorluk hastanın yaşıyla orantılı olarak artar. Tikin erken bir yaşta, belirtiler görülmeye başladıktan hemen sonra tedavi edilmesi gerektiği sonucuna varmak mümkündür.

Vakalarımda, Abraham'ın değindiği sadist anal nesne ilişkileri de belirgindi. Felix'in tikiinde, tiki izleyen omuz kasılması sfinkter kasılmasının yerine geçmişti ve bu aynı zamanda tikteki dönüş hareketinin de temeliydi. Bununla bağlantılı olarak Felix, çok güçlü bir biçimde, okulunun müdürüne küfür etme arzusu duymuştu. Tikin üçüncü evresindeki içine "delerek girme" hareketi sadece içeri girmeyi değil, dışkılamadaki gibi dışarı çıkmayı da andırıyordu.

Tikin yerini artmış hareketliliğin aldığı dönemde Felix ayağını öyle sallamaya başlamıştı ki öğretmenine geçerken birkaç kez ayağıyla vurmuştu. Başını belaya soktuğu halde bu alışkanlıktan vazgeçemiyordu. Fiziksel hareketlilikteki, daha sonra tikte de ifade bulan bu saldırgan unsur, tik benzeri boşalımlardaki sadist nitelikli dürtülerin esas anlamını açıkça göstermişti. Werner vakasında da bu durum kendisini anlamlı bağlantılarla ortaya koydu. Analiz seanslarında (bir buçuk yaşındaki çocuğun detaylarına anlam veremeyeceği) ilk sahneyle ilgili merakın göstergesi olduğu kanıtlanan bir dizi tutkulu ve zorlayıcı sorunun ardından, tekrar eden öfke patlamaları olmuştu. Böyle zamanlarda Werner pence-
renin önünü ve masayı boya kalemleriyle kirletiyordu. Beni de kirletmeye çalışıyor, yum-
ruklarıyla ve makasla tehdit ediyor, tekmelemeye uğraşiyor, yanaklarını şişirerek yellen-
me benzeri sesler çıkıyor; yüz göz hareketleri yaparak, ıslık çalarak, velhasıl her şekilde
beni taciz ediyordu. Aralarda parmaklarıyla kulaklarını tıkayıp¹² aniden, uzaktan gelen
değişik bir ses duyduğunu, ama bunun ne anlama geldiğini bilmediğini söylüyordu.

Bu sahnenin, ilk sahneyle körüklenmiş saldırgan motor boşalımların bir tekrarı ol-
duğunu tartışmasız kanıtlayan bir başka olgudan da söz etmeliyim. Öfke patlamaları sıra-
sında Werner odadan çıkıyor ve koridordan atacağı topla beni kapı aralığından vurup vu-
ramayacağına bakıyordu. Bu hareketi, on sekiz aylıkken kapı aralığından anne babasına
sövmek ve onları yaralamak istemesinin açık bir tekrarıydı.¹³

Tikle ilişkili olduğu gösterilen çok sayıda düşlemin, örneğin Felix'in üflemleri çalgı-
larla anne babasının cinsel ilişkisine katılmak istemesi, nesneyle anal nitelikli bir ilişkiye
delalet eder. Werner de cinsel ilişkideki babasını simgeleyen caz grubundaki trompetçiye
"kıpırdanarak" taklit etmiş ve ıslık çalarak, yellenme seslerini taklit ederek de bunu dile
getirmişti.

Bu sadist anal unsurların tik inşasına bütünüyle katılmakla kalmayıp onda önemli
etmenler olarak rol oynadıklarının kanıtlanması, bana Abraham'ın tikin sadist anal düzey-
deki bir konversiyon olduğuna dair görüşünü onaylar nitelikte geldi. Ferenczi Abraham'a
cevap verirken bu görüşe katıldığını dile getirmiş ve makalesinde tikin sadist anal unsur-
larının önemine ve bunların koprolali* ile ilişkisine yer vermişti.

Yukarıdaki malzemede genital nesne ilişkileri açıkça görülmektedir. Tikle alakalı
cinsel ilişki düşlemleri ilk olarak mastürbasyon edimlerinde dile gelmişti. Bu durum, ana-

¹² Werner'in durumunda, ıslık çalma, kulakları tıkama vb. analize direncin sık sık nökseden işaretiydi,
ama evde de böyle şeyler yapıyordu.

¹³ Anne babası, seslere kulak misafiri olduğu dönemde Werner'in on sekiz aylık olduğunu, çocuğun
geceleri onları sık sık rahatsız ettiğini ve sabahları sık sık onu dışkıları içinde yatarken bulduklarını
doğruladı. Daha önce belirttiğim gibi, bu sıralarda aşırı hareketliliğin ilk belirtileri görülmüştü. Baş-
langıçta, evin bitişiğindeki ağaçlıktan aldığı çomaklarla sürekli ileri geri koşuyordu.

* Dışkılarla ilgili sesler -e.n.

liz sırasında kaygının baskısıyla kaçınılmış olan mastürbasyonla bağlantılı olarak eşcinsel nesne seçimleri tekrar ortaya çıktığında daha da belirginleşti. En son açığa çıkarılacak olan karşıcinsel nesne seçimine mastürbasyon düşlemlerinin daha ileri değişimleri eşlik etti. Bununla birlikte, erken çocukluğun mastürbasyonlarına dönüş açıkça tekrar sağlandı.

Burada Ferenczi'nin makalesinden bir bölüme değinebilirim; farklı görüşlerimiz arasında bir köprü kuruyor bu bölüm. Ferenczi şöyle yazıyor: "Bir 'bünyesel narsisistte' ortaya çıkan tik, genital bölgenin üstünlüğünün sağlam bir şekilde yerleşmiş olmadığını gösterir, bu yüzden de sıradan uyarılar veya kaçınılmaz sıkıntılar böyle bir yer değiştirme sebebi olabilir. Bu durumda mastürbasyon hem başka bir nesneye tatmin edici normal bir geçişi hem de otoerotizme dönüşü sağlayan bir çeşit yan-narsisist cinsel etkinlik olabilir."

Malzemem, mastürbasyon sayesinde, daha önceden kurulmuş nesne ilişkilerinden ikincil narsisizme doğru bir geri çekilmenin ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Ayrıntılarıyla tartışılması gereken belirli sebepler yüzünden, mastürbasyon tekrar otoerotik bir etkinlik olmuştur. Ne var ki bu, Ferenczi'nin görüşü ile benimki arasındaki farkı netleştirmektedir. Benim bulgularıma göre tik birincil değil ikincil narsisist bir belirtidir. Daha önce de vurguladığım gibi, Abraham'ın açıklamalarıyla uyumlu olarak, vakalarımın tikin kaybolmasını kaygı değil bir gerilim duygusu izledi.

Bir noktaya kadar, sonuçların Ferenczi ve Abraham'ın görüşlerini tamamlayıcı niteliktedir. Tikin ikincil narsisist bir belirti olduğunu buldum. Tikin temelinde yatan başlangıçtaki sadist anal ve genital nesne ilişkilerinin açığa çıkması beni bu sonuca götürdü. Ayrıca, tikin yalnızca mastürbasyonla denk olmadığını, mastürbasyon düşlemlerinin de tikle ilişkili olduğu görüldü. Analizde tikin keşfedilmesi ve çözülmesi ancak mastürbasyon düşlemlerinin hiçbir ayrıntı gözden kaçınılmadan incelenerek analiz edilmesiyle ortaya çıktı. Mastürbasyon düşlemlerini ilk görüldükleri zamana giderek araştırdım ve çocukluktaki cinsel gelişim böylelikle açığa çıktı. Bu şekilde, tikin anlaşılmasında mastürbasyon düşlemlerinin analizinin anahtar rol oynadığı kanıtlanmış oldu.

Aynı zamanda şunu da gördüm: Başlangıçta rastlantısal ve bağımsız bir belirti gibi gözükse de, karakterin çok ciddi ketlenmesiyle ve asosyal gelişimiyle yakından ve organik olarak ilişkiliydi. Yüceltme başarılı olduğunda her yetenek ve her ilginin kısmen mastürbasyon düşlemlerinden kaynaklandığını birçok defa gösterdim. Felix vakasında mastürbasyon düşlemleri tikle çok yakından ilişkiliydi. Mastürbasyon düşlemlerinin çok çeşitli ilgi alanlarıyla yüceltilmesi tikin yapısının bozulmasıyla ve ortadan kalkmasıyla paralel gidiyordu. Analizin nihai sonucu hem ketlenmelerin hem de karakter bozukluklarının uzun süreli yok oluşuydu. Werner vakasında da analiz "kıpırdanmanın" ne kadar büyük bir önemi olduğunu, çocuğun ciddi ketlenmeleri ve asosyal davranışıyla ilişkisini ortaya çıkardı. Werner'in analizi henüz belirtiyi tedavi edecek kadar derine gitmediği halde, zengin düşlem yaşantısının tamamen belirtinin hizmetinde olduğu ve bunun sonucunda diğer ilgi alanlarından çekildiği açıktır. Analizi, kişiliğinin ketlenmesinin ilerlemekte olduğunu göstermektedir.

Bana öyle geliyor ki, bu olgular tikin önemini bu açıdan araştırmanın gerekliliğini göstermektedir. Bir başka deyişle, tikin ne ölçüde sadece ketlenmelerin ve asosyal gelişimin bir işareti olmayıp aynı zamanda söz konusu sorunların gelişiminde de köklü bir önem taşıdığının araştırılması gerekir.

Sunduğum malzemede tikin psikogenezinin altında yatan sebepler açısından önemli bulduğum etkenlere bir kez daha değinmek isterim. Birçok kez göstermeye çalıştığım gibi, tike sebep olabilecek mastürbasyon düşlemleri hemen her nevroz belirtisinde, düşlem yaşamında ve yüceltmelerde aynı öneme sahip olduklarından, tike özgü değildirler. Her iki vakamdaki –hasta aynı anda hem babayla hem de anneye özdeşleşiyor ve onların yaptıklarına da katılıyordu– ortak mastürbasyon düşlemlerinin özel içeriği bile kendi içinde özgün değildi. Böyle bir düşleme tiki olmayan birçok hastada da rastlanabilir kuşkusuz.

Bana göre, bu tür bir özdeşleşme biçiminin her iki vakada aldığı biçimin gelişmesinde daha özgün bir etmen rol oynamaktadır. Önceleri babayla özdeşleşme, anneye özdeşleşme tarafından gizlenmişti (pasif eşcinsel tutum); yoğun iğdiş edilme kaygısı yüzünden bu eğilim yeniden aktif tutuma yol açmıştı. Daha sonra farklı bir şekilde babayla özdeşleşme gerçekleşti, ancak artık bu başarılı olamazdı; çünkü babanın karakter özellikleri hastanın kendi benliğiyle kaynaşmıştı; babası tarafından sevilen hastanın benliği de yeni sevgi nesnesi olarak ortaya çıktı.

Gelgelelim, hem iğdiş edilme kaygısından kaynaklanan narsisist gerilemeye hem de bu gerilemeye bağlı tike kucak açan belirli bir özgün etmen vardır. Felix ve Werner vakalarının cinsel birleşmeyle ilgili gözlemler öyle işlenmişti ki, esas ilgi, eşlik eden seslere yönlendirilmişti. Felix'te sese ilgi gözetlemeciliğin hatırı sayılır ölçüde bastırılmasıyla yoğunlaşmıştı. Werner vakasında ise gözetlemenin yan odadan yapılması ve bu yüzden gözlemlerin esas olarak işitsel nitelikli olmasının sese ilginin gelişmesine yol açtığı kesindi. Bu ilgiyle bağlantılı, muhtemelen bünyesel kaynaklı bir hareketlilik artışı görülüyordu.¹⁴ İlk önce, ritmik mastürbasyon hareketleriyle duyduklarını taklit etmişti.¹⁵ İğdiş edilme kaygısının etkisiyle mastürbasyon bırakıldığında seslerin başka motor boşalımlarla yeniden üretilmeleri gerekmişti. Mesela her iki vakada da müzik çalarken orkestra şefiyle tempo tutma düşlemi betimledim. Bu akustik ilginin sadece şartlardan etkilenmediğini, her iki vakada da güçlü sadist anal unsurlarla bağlantılı olduğu görülen bir bünyesel etkenden türediğini de varsayabiliriz. Bunlar geçirme seslerine ilgi ve artmış hareketliliğin altında yatan saldırganlıkla açığa çıktı.

Gözlemlediğim vakalarda işleyen özgün etkenlerin, tikin başka vakalardaki psikogenezinde de önem taşıyıp taşımadıklarına daha ileri tecrübelerle karar verilebilecektir.

Kanıtları Doğrulayan Ekler (1925)

Bu makaleyi hazırlarken Walter adında, beş buçuk yaşında ve ana belirtisi stereotipik hareketler olan bir çocuğun analizine başladım. Çocuğun geçmişi ve altı haftalık analizindeki ilerleme belirtinin ardında etkileşim halinde olan etmenleri bulmamıza ve yeni gelişmiş olan belirtinin olumlu yönde etkilenmesine imkân verdi. Takıntılı bir nevroz ve yeni başlayan karakter bozulması çocukta derin bir analizi gerekli kılıyordu. Bu vaka da ilk iki vakadaki etkenlerin faaliyetini açıklar nitelikteydi. Özetlemek için, iki yaşındayken yan odadan gelen cinsel birleşme seslerine kulak misafiri olmasına değineceğim sadece. Bu yaşta

¹⁴ İşitsel izlenimlerle bunların harekette yeniden üretilmesi arasındaki bağ, dans müziği dinleyince dans etme isteğinin doğması şeklinde de görülen normal bir durumdur.

¹⁵ Felix ve Werner'de mesele cinsel ilişkideki babalarını taklit etmektir. Ferenczi de, tiki olan hastaların taklit etme, eylemde bulunma ihtiyaçlarını vurgulamıştır.

aşırı hareketlilik ve ani seslerden korkma görülmüştü. Analiz sırasında Walter her hafta takıntılı bir şekilde "Kasperle Gösterisi"ni (Punch ve Judy gösterisinin * benzeri) değişik şekillerde tekrarlıyordu. Bu gösteride orkestra şefi olarak önce benim başlamam ve bir sopa veya benzeri bir nesneyle vurmam gerekiyordu; bu, müzik oluyordu. Walter vuruşlarla uyumlu akrobatik numaralar yapıyordu. Birçok detay "Kasperle Gösterisi"nin kendisinin annesinin yerini aldığı bir cinsel ilişkiyi temsil ettiğini gösterdi. Üç yaşındaki travmatik bir olay yüzünden mastürbasyondan korktuğu belliydi. Şimdilik tiyatro gösterisi saldırgan motor boşalımların eşlik ettiği, tümü cinsel ilişkideki anne babaya yönlendirilmiş, anal ve üretral kirlenme saldırılarını temsil eden öfke patlamalarıyla sonlanıyor. Motor belirtilerin sadist anal temeli açıkça görülebiliyordu. Bu üçüncü vaka ile, vardığım tüm sonuçlar doğrulandı; vakaların gelişimin farklı ve çok önemli dönemlerinde olduğunu da vurgulamak gerekir. Tikin temellerinin erken çocuklukta sıklıkla görülen kıpırdanmalarda ve fiziksel huzursuzlukta bulunduğu artık açıkça kanıtlanmıştır, bu yüzden de ciddiyetle ele alınması gerekmektedir. Yaygın ve aşırı hareketliliğin, bir tike dönüşmediğinde bile, cinsel ilişki seslerinin işitilmiş olması koşuluna bağlı olup olmadığına ancak daha ileri deneyimler sonucunda karar verilebilir. Her halü kârda bu, analiz ettiğim üç vakada da temel bir etmendi ve hepsinde artmış hareketlilik tike ve tik benzeri hareketlere dönüştü. Werner'de olduğu gibi, Walter'de de motor belirtilere yoğunlaşma altı yaşında meydana geldi. Ferenczi'nin söz ettiği olguya atıfta bulunuyorum: Tikler, gizil dönemde çoğu zaman bir geçiş belirtisi olarak görülür. Üç vakanın ikisinde travmatik izlenimler Oidipus ve iç-dış edilme karmaşalarının üstesinden gelinememesinde etkili olmuştu elbette. Üçüncü vaka ise henüz bu açıdan yeterli derecede analiz edilemedi. Oidipus karmaşasının gerilemesinden sonra, bu, mastürbasyona karşı yoğun bir mücadeleye sebep oldu ve motor belirtiler mastürbasyonun yerine geçti. Başka vakalarda da, gizil dönemdeki –çoğunlukla geçici– tiklerin ve stereotipik hareketlerin, erken çocuklukta çarışmaların yahut travmatik deneyimlerin nüksetmesi, tetikleyici etmen olarak –özellikle ergenlikte, hatta sonrasında– zuhur etmesi durumunda gerçek bir tike dönüşebileceği varsayılabilir.

çev. ALI ALGIN KÖŞKDERE

* Bir tür kukla tiyatrosu. – ç.n.

ALTINCI BÖLÜM: ERKEN ANALİZİN PSİKOLOJİK İLKELERİ (1926)

Bu yazıda küçük çocuklarla erişkinlerin zihinsel yaşamı arasındaki bazı farklılıkları detaylı olarak tartışmayı amaçlıyorum. Bu farklılıklar küçük çocuğun zihnine uygun bir teknik geliştirmemizi gerektirir, ben de bu gerekliliği yerine getiren bir analitik *oyun tekniği* olduğunu göstermeye çalışacağım. Bu teknik, bazı detaylarını bu yazıda tartışacağım belli bakış açılarına uygun olarak planlandı.

Bildiğimiz gibi çocuklar, ilk önce özellikle kendi benliklerine bağlı olan libidoyu, haz aldıkları nesnelere yönlendirerek dış dünyayla ilişkiler kurarlar. Bir çocuğun, ister canlı ister cansız olsun, bu nesnelerle ilişkisi ilk etapta tamamen narsisisttir ve çocuklar ilişkilerinde gerçekliğe bu yolla ulaşırlar. Şimdi bir örnek ile küçük çocukların gerçeklikle ilişkisini göstermek istiyorum.

Üç yaşını üç ay geçmiş olan Trude bir saatlik analiz seansından sonra, annesiyle seyahate çıktı. Altı ay sonra analizi tekrar başladı. Arada olanlar hakkında konuşmaya ancak hatırı sayılır bir süre geçtikten sonra başladı. Başından geçenlere değinmesine bana anlattığı bir rüya vesile oldu. Rüyasında annesiyle birlikte İtalya'da, tanıdık bir lokantadaymışlar. Garson kız, ahududu şurubundan kalmadığı için ona vermemiş. Bu rüyanın yorumlanması, başka şeylerin yanı sıra, annesinin memesinden kesildiği zamanki üzüntüsünün hâlâ devam ettiğini ve küçük kız kardeşine duyduğu hasedi ortaya çıkardı. Trude bana konu dışı olan birçok şeyi açıkça anlattı ve tekrar tekrar altı ay önceki tek seanslık analizinin detayları üzerinde durdu. Sadece yaşamış olduğu üzüntüyle ilişkisinin vurgulanması, seyahatlerini düşünmesine yol açmıştı. Aksi takdirde bunlarla ilgilenmiyordu.

Çocuklar gerçekliği çok küçük yaşta, kendilerine dayattığı yoksunluklar aracılığıyla fark etmeye başlarlar. Gerçekliği reddederek kendilerini gerçekliğe karşı savunurlar. Ne var ki, sonraları gerçekliğe uyum gösterme yetisinin temel meselesi ve kriteri, Oidipus nitelikli durumdan kaynaklanan yoksunluklara tahammül edebilme dereceleridir. Küçük çocuklarda bile gerçekliğin abartılı bir reddi (sıklıkla "uyum" ve "usluluk" altında gizlenen) nevrozun bir göstergesidir ve erişkin nevrotiklerin gerçeklikten kaçışından tek farkı kendini gösterme biçimleridir. Bu yüzden, küçük çocukların analizinde bile, varılmak istenen nihai sonuçlardan biri gerçekliğe başarıyla uyum sağlanmasıdır. Çocuklarda bunun kendini gösterme biçimlerinden biri eğitimde yaşanan zorluklara ilişkin olumlu değişikliklerdir. Başka bir deyişle, bu çocuklar gerçek yoksunluklara tahammül etmeye başlarlar.

Çocukların çoğu zaman erken bir dönemde, henüz ikinci yaşlarının başlarındaiken, karşı cinsten ebeveyni bariz bir şekilde tercih ettiklerini ve yeni başlayan Oidipus nitelikli dönemin diğer belirtilerini gösterdiklerini gözlemleyebiliriz. Bunu izleyen çatışmaların *ne zaman* başladığı, yani çocuğun Oidipus karmaşasının kontrolüne hangi noktada girdiği çok net değildir; Oidipus karmaşasının varlığını, çocukta fark ettiğimiz belli değişikliklerden anlarız.

İki yıl dokuz aylık, üç yıl üç aylık iki çocuğun ve dört yaşlarındaki birçok çocuğun analizleri bunlarda Oidipus karmaşasının iki yaş kadar erken bir dönemde¹ güçlü şekilde etkin olduğu sonucuna varmama yol açtı. Bunu küçük bir hastanın gelişimini anlatarak göstereceğim. Rita, iki yaşının başlangıcına kadar annesini tercih ederken, sonrasında babasını tercih etme yönünde dikkat çekici bir değişim gösterdi. Mesela on beş aylıkken sürekli odada babasıyla yalnız kalmayı ve onun dizinde oturup birlikte kitaplara bakmayı istiyordu. On sekiz aylıkken eğilimi yine değişti ve bir kez daha annesini tercih etti. Aynı zamanda gece korkuları ve hayvanlardan korkma başladı. Annesine aşırı bir saplanma geliştirdi ve babasıyla özdeşleşmesi belirginleşti. Üçüncü yılın başlamasıyla çiftdeğerlilik arttı ve çocuğun bakımı o kadar zorlaştı ki, iki yıl dokuz aylıkken analitik tedaviye getirildi. Bu sırada birkaç ay oyun açısından şiddetle ketlendi, yoksunluklara tahammül edememeye başladı, ağrıya hassasiyeti çok arttı ve içe kapandı. Bu gelişmelere anlatacağım şu deneyimler de katıldı. Rita iki yaşına kadar anne babasının odasında yatmıştı ve ilk sahnenin etkileri analizinde belirgindi. Ama nevrozunun açığa çıkmasına küçük erkek kardeşinin doğumu sebep olmuştu. Bunun hemen ardından, daha büyük zorluklar başgösterdi ve gitgide çoğaldı. Nevrozla, Oidipus karmaşasının açık etkilerinin bu kadar erken yaşta görülmesi arasında yakın ilişki olduğu su götürmezdi. Nevrotik çocukların mı Oidipus karmaşasının erken yaşanmasından bu kadar yoğun etkilendiğini yoksa Oidipus karmaşası erken başladığı için mi nevrotik olduklarını saptayamıyorum. Ama burada belirttiğim bazı deneyimlerin çatışmayı daha ağırlaştırdığı ve böylelikle nevrozu artırdığı veya ortaya çıkmasına sebep olduğu açıktır.

Şimdi bu vakadan, farklı yaşlardaki çocukların analizlerinden tipik olduğunu öğrendiğim özellikleri seçerek anlatacağım. Bu özellikler *küçük* çocukların analizlerinde daha açık görülür. Çok küçük çocuklardaki kaygı ataklarını analiz ettiğimde bu atakların çocuğun ikinci yılının ikinci yarısında veya üçüncü yılın başında ortaya çıkan gece korkularının tekrarı olduğu kanıtlandı. Bu korku ilk bakışta Oidipus karmaşasının bir etkisi ve nevrotik olarak çalışmasıydı. Bunun gibi birçok ruhsal çalışma vardır ve bunlar bizi Oidipus karmaşasının etkileri konusunda bazı kesin sonuçlara yöneltir.²

¹ Bu sonuç sadece burada anlatabileceğim bir ikincisiyle yakından ilişkilidir. Birçok çocuğun analizinde küçük kızın babasını sevgi nesnesi olarak seçmesi memeden kesilmenin ardından gelişir. Temizlik eğitiminin izlediği bu yoksunluk (çocuğa kendini yeni ve acılı bir sevgi eksikliği şeklinde tanıtan bir süreç) anneye bağları gevşetir ve babanın şimdi baştan çıkarcı olarak yorumlanan sevgisiyle beslenen karşıcinsel çekiciliğinin hakim olmasını sağlar. Bir sevgi nesnesi olarak baba da ilkönce oral haz amacına hizmet eder. 1924 Nisan'ında Salzburg Kongresi'nde okuduğum makalede çocuğun başlarda cinsel birleşmeyi bir oral eylem olarak anladığına ve onu bu şekilde arzuladığına dair örnekler vermiştim. Bu yoksunlukların *erkek çocuklarda* Oidipus karmaşasının gelişimi üzerinde hem ketleyici hem de teşvik edici etkileri olduğunu düşünüyorum. Bu travmaların *ketleme* etkisi, erkek çocuk anneye saplanmadan her kurtulmak istediğinde bunlara geri dönmesinde ve bunların ters Oidipus eğilimini güçlendirmesinde görülmektedir. İğdiş edilme karmaşasını yönlendiren bu travmaların anneden kaynaklandığını gözlemledim. Bu aynı zamanda, annenin, bilinçdışının en derin katmanında her iki cinsiyet için de iğdiş edici olarak algılanmasının sebebidir.

Diğer yandan, sevginin oral ve anal yoksunluğu erkek çocukları libido konumlarını değiştirmeye ve genital sevgi nesnesi olarak anneyi arzulamaya zorlayarak onlarda Oidipus durumunun gelişmesini teşvik eder.

² Kaygı ve ketlenme arasındaki ilişkiyi tartıştığım "Erken Analiz" adlı bölümde bu tip çalışmalarla kaygı arasındaki yakın ilişkiyi göstermişim.

Oidipus durumuyla ilişkisi açık olan bu tür ruhsal çalışmalar arasında; çocukların sıklıkla düşüp kendilerini yaralamaları, abartılı hassasiyetleri, yoksunluklara tahammül edememeleri, oyunda ketlenmeleri, kutlamalara ve hediyelere karşı çiftdeğerlikli tutumları ve son olarak, çoğu zaman hayli erken bir yaştan itibaren eğitimde yaşanan zorluklar vardır. Ancak ben, bu çok yaygın görüngülerin sebebinin, şimdi ayrıntılı olarak gelişimini inceleyeceğim yoğun suçluluk duygusu olduğunu buldum.

Bir örnekle gece korkularında bile suçluluk duygusunun ne kadar yoğun işlediğini göstereyim. Kız çocuğu Trude, dört yıl üç aylıkken analiz saatinde devamlı, geceymiş gibi davranma oyunu oynuyordu. İkimizin de yatması gerekiyordu. Sonra odası olduğunu söylediği köşeden çıkıyor, gizlice bana doğru geliyor ve beni türlü şekillerde tehdit ediyordu. Bıçakla boğazımı keseceğini, beni bahçeye atacağını, yakacağını ve polise vereceğini söylüyordu. Ellerimi ve ayaklarımı bağlamaya çalıştı, kanepenin örtüsünü yukarıya kaldırdı ve “*po-kaki-kucki*”³ yaptığını söyledi.

Annesinin “popo” suna “kakis” için baktığı ortaya çıktı; kakis ona göre, çocukları temsil ediyordu. Bir başka sefer, karnıma vurmaya çalıştı ve “a-a”ları (dışkı) dışarı çıkardığını ve beni fakirleştirdiğini söyledi. Daha sonra, sık sık “çocuklar” dediği minderleri aşağı indirdi ve kanepenin köşesinde onların arkasına saklandı. Orada yoğun bir korkuyla yere çömeldi, kendini örttü, parmağını emdi ve altını ıslattı. Bu durumu hep bana saldırmaya takip ediyordu. Davranışları, daha iki yaşına gelmemişken yoğun gece korkularından mustarip olmaya başladığında yatağının içinde yaptığı hareketlere benziyordu. O zaman da ne istediğini söyleyemeden tekrar tekrar anne babasının yatak odasına koşuyordu. Kız kardeşi doğduğunda iki yaşındaydı; analiz zihnindekini ortaya çıkarmada, kaygısının, yatağını ıslatmasının ve kirletmesinin o sıralardaki sebeplerini bulmada başarılı olmuştu. Analiz ayrıca onu bu belirtilerden kurtarmakta da başarılı olmuştu. O zamanlar hamile olan annesinden çocuklarını zorla almayı, onu öldürmeyi, cinsel birleşmede onun yerini alıp babasıyla beraber olmayı arzu ediyordu. Kaygı ve suçluluk duygularının yanı sıra, nefreti ve saldırganlığa eğilimi, annesine saplanmasına sebep olmuştu (iki yaşında bu duygular daha da kuvvetlenmişti). Bu durumlar analizinde ön planda olduğu her sefer Trude analiz saati öncesinde kendini yaralamayı başarıyordu. Çarptığı nesnelerin (masa, dolap, soba vb) onu cezalandıran annesini, kimi zaman da babasını temsil ettiğini (ilkel bebeksi özdeşleşme durumuna göre) buldum. Genellikle, çok küçük çocukların devamlı olarak “savaşta olmasının,” düşmesinin ve yaralanmasının iğdiş edilme karmaşası ve suçluluk duygusuyla yakından bağlantılı olduğunu gördüm.

Çocukların oyunları suçluluk duygusunun çok erken dönemleri hakkında sonuçlar çıkarmamızı mümkün kılar. İki yaş gibi erken bir dönemde Rita’yı tanıyan herkes, önemsiz bile olsa her yaramazlığı için pişmanlık duymasına ve her çeşit suçlamaya karşı aşırı duyarlı olmasına çok şaşınyordu. Mesela, babası resimli kitaptaki ayıya şakacıktan kızdığında ağlamaya başlamıştı. Burada ayıyla özdeşleşmesini belirleyen, *gerçek* babasının kendisini suçlamasından duyduğu korkuydu. Oyunda ketlenmesi de suçluluk duygusundan kaynaklanmıştı. İki yaş üç aylıkken bebeğiyle oynarken (pek sevmediği bir oyun) sık sık kendisinin oyuncak bebeğin annesi olmadığını belirtiyordu. Analiz, oyunda anne olmaya ce-

³ *Popo*=kalçalar. *Kaki*=dışkı. *Kucken*=bakmak.

saret edememesinin oyuncak bebeğin diğer şeylerin yanında, ona, gebeliğinde bile annesinden ayırmak istediği erkek kardeşini hatırlatmasından kaynaklandığını gösterdi. Ama buradaki çocuksu arzusun yasaklanması artık gerçek anneden değil, rolünü benim için çeşitli şekillerde oynadığı ve ona gerçek anneden daha sert ve zalimce davranan, içe alınmış anneden kaynaklanıyordu. Rita'nın iki yaşında geliştirdiği, uyku töreni şeklindeki bir takıntı çok zaman kaybına yol açmıştı. Ana sorun yatak örtülerine sınıksı sarılarak yatmakta ısrar etmesiydi. "Çünkü pencereden bir fare veya bir arkadaşı girebilir ve arkadaşını (genital organı) ısırabilirdi."⁴ Oyunlar diğer belirleyicileri de ortaya çıkardı: Oyuncak bebeğin de her zaman Rita'yla aynı şekilde örtülere sarılması gerekiyordu, bir keresinde de yatağının yanına bir fil kondu. Bu filin oyuncak bebeğin kalkmasını engelleyeceğini düşünüyordu; aksi takdirde bebek gizlice anne babasının yatak odasına süzülüp onlara zarar verebilir veya onlardan bir şey alabilirdi. Filin (bir baba imagosu) engelleyici bir rol üstlenmesi amaçlanmıştı. İçe alınmış baba, Rita on beşinci ve on sekizinci aylar arasında, babasının gözünde annesinin yerini almayı, annesinin gebe kaldığı bebeği ondan çalmayı, anne babasını yaralamayı ve iğdiş etmeyi istediği dönemden beri bu rolü oynamaktaydı. Bu gibi oyunlarda "çocuğun" cezalandırılmasından sonra oluşan öfke ve kaygı da Rita'nın içinde her iki rolü, yani yargılayan konumundaki otoriteyi ve cezalandırılan çocuğu oynadığını gösterdi.

Bir rol canlandırma oyunundaki temel ve evrensel düzenek, çocuktaki, bir bütün oluşturmaya çalışan farklı aktif özdeşleşmelerin ayrı kalmasına hizmet eder. Rollerin ayrılmasıyla çocuk, Oidipus karmaşasının işlenmesinde özümselediği ve şimdi sertlikleriyle kendisine eziyet eden anne ve babasını dışarı atmayı başarır. Bu dışarı yollama rahatlatma duygusu sağlar, bunun oyundan alınan hazza büyük katkısı vardır. Rol yapma oyunu genellikle basit ve yalnızca birincil özdeşleşmeleri temsil ediyor gözükse de bu sadece yüzeydeki görünüştür. Çocuğun analizinde bu görünüşün arkasına nüfuz etmek büyük önem taşır. Ne var ki, analiz terapötik etkisini ancak ve ancak inceleme altına yatan tüm özdeşleşmeleri ve belirleyicileri ortaya çıkardığında ve bunun da ötesinde, burada işbaşında olan suçluluk duygusuna ulaşıldığında adamakıllı gösterebilir.

Analiz ettiğim vakalarda suçluluk duygularının ketleyici etkileri çok erken bir yaşta gözlenebiliyordu. Burada karşımıza çıkan şey, erişkinlerde üstbenlik olarak bildiğimiz şey karşılık gelmekteydi. Oidipus karmaşasının dört yaş civarında zirve noktasına ulaştığını kabul etmemiz ve üstbenliğin gelişimini karmaşanın sonucu olarak görmemiz, bana göre bu gözlemlerle çelişmez. En açık gelişimde bile, bu kesin ve tipik görüngülerin Oidipus karmaşası zirveye ulaştığında fark edilmesi ve gerilemeye başlayarak son bulması yılları alır. Çok küçük çocukların analizi, Oidipus karmaşası ortaya çıkar çıkmaz onların bunun üzerinde derinlemesine çalışmaya ve böylelikle üstbenliği geliştirmeye başladıklarını gösterir.

Bu çocuksu üstbenliğin çocuk üzerindeki etkileri üstbenliğin erişkin üzerindeki etkisine benzer, ancak daha zayıf olan çocuksu benliğe çok daha ağır bir şekilde yüklenir. Çocukların analizinin bize öğrettiği gibi, analiz üstbenliğin aşırı taleplerini engellediğinde benliği güçlendirmiş oluruz. Küçük çocukların benliğinin, büyük çocukların veya erişkinlerin benliğinden farklı olduğu şüphe götürmez. Ama küçük çocuğun benliğini nevroz-

⁴ Rita'nın iğdiş edilme karmaşası, kişiliğinin gelişmesinde de birçok nevrotik belirtille açığa çıkmıştı. Oyunları da babasıyla çok güçlü olan özdeşleşmesini ve erkek rolünde başarılı olamama korkusunu açıkça gösteriyordu. Buradaki kaygı, iğdiş edilme karmaşasından kaynaklanıyordu.

dan kurtardığımızda, benlik karşılaştığı gerçeklik talepleriyle mükemmelen baş edebileceğini kanıtlar, şimdilik talepler erişkinlerden beklenenlere göre daha hafiftir.⁵

Küçük çocukların zihinleri nasıl büyük çocuklarınkinden farklıysa, psikanalize tepkileri de erken çocuklukta sonraki dönemlerde olduğundan farklıdır. Kimi zaman yorumlarımızın kolayca kabul edilmesine hayret ederiz; hatta bazen çocuklar bu yorumlardan aldıkları büyük hazzı bile ifade ederler. Bu sürecin erişkin analizinde karşılaşılandan farklı olmasının sebebi çocuk zihninin belli katmanlarında bilinç ile bilinçdışı arasındaki iletişimin daha kolay olmasıdır. Bu yüzden de süreci adım adım izlemek daha basittir. Yorumlarımızın neden hızlı etki gösterdiğini de açıklıyor bu – elbette ki, ancak uygun malzeme olduğu takdirde yorum yapıyor. Çocuklar çoğunlukla bu tip malzemeyi şaşırtıcı bir hızla ve çeşitlilikle oluştururlar. Yorumla açık görünmedikleri zamanlarda bile çocuklar üzerindeki etkisi çoğu zaman şaşırtıcıdır. Direncin artması yüzünden yarım kalmış olan oyun yeniden başlar; değişir, gelişir ve zihnin daha alt katmanlarını dışavurur; çocuk ile analist arasında yeniden temas kurulur. Yorumun yapılmasının ardından oyunda gözlenen hazzın bir başka sebebi de, bastırmanın gerektirdiği harcamaya artık ihtiyaç duyulmamasıdır. Ama bunun ardından bir süre daha dirençle karşılaşırsınız ve bu sefer durum daha önce anlattığım kadar kolay değildir, büyük güçlüklerle boğuşmamız gerekir. Hele de suçluluk duygusuna rastlarsak.

Çocuklar oyunlarında sembolik olarak düşlemleri, arzuları ve deneyimleri temsil ederler. Burada rüyalardan aşına olduğumuz dilin tıpkısını, arkaik ve filogenetik olarak kazanılmış ifade kalıplarının tıpkısını kullanırlar. Bunları ancak Freud'un rüyaları çözümlemede geliştirdiği yöntemle tam olarak anlarız. Sembolleştirme bunun sadece bir kısmıdır. Eğer çocukların oyununu analiz seansındaki tüm davranışlarıyla ilişkili olarak tam manasıyla anlamak istiyorsak, sadece oyunlarında çoğu zaman açık olarak görülen sembolizmi değil, bütün temsil araçlarını ve rüya çalışmasında kullanılan düzenekleri de ele almalıyız. Görüngülerin tüm ilişkilerini araştırmamız gerektiğini akıldan çıkarmamalıyız.⁶

Bu tekniği kullanırsak, çocukların, oyunlarının ayrı özellikleriyle ilgili çağrışımlar üretmede, erişkinlerin rüyalarının öğeleriyle ilgili çağrışımlar üretmelerinden geri kalma-

⁵ Çocuklar, erişkinlerin analizin sonunda genellikle yaptıkları gibi hayat şartlarını değiştiremezler. Ama eğer biz analiz sonucunda, mevcut şartlarda daha rahat hissetmelerini ve daha iyi gelişmelerini sağlarsak onlara çok yardımımız dokunmuş olur. Ayrıca, çocukların nevrozunu temizlemek onların ortamlarındaki zorlukları ortadan kaldıran. Örneğin, analizden sonra çocukta istenen değişiklikler oluşunca annelerin tepkilerinin de çok daha az nevrotik olduğunu tekrar tekrar kanıtlamışımızdır.

⁶ Analizlerim tekrar tekrar farklı şeylerin, mesela oyuncak bebeklerin nasıl birçok manaya gelebileceğini ortaya çıkardı. Bazen penisi, bazen anneden çalınmış bir çocuğu, bazen küçük hastanın kendisini vb temsil ederler. Ancak oyunu en ince ayrıntılarına kadar araştırarak ve bunları yorumlayarak bağlantılar ortaya çıkarılabilir ve yorum etkili hale gelir. Çocukların oyuncaklarla oynamaktan rol yapmaya ve suyla oynamaktan kâğıt kesip resim yapmaya geçerek analitik seans sırasında oluşturdukları malzeme; bunları yapma şekilleri; birinden diğerine geçme sebepleri; tasarımı için seçtikleri araçlar gibi, sıklıkla karmaşık ve anlamsız etkenlerin tümünün tutarlı ve anlam yüklü olduğu görülür. Eğer bunları rüyalar gibi yorumlarsak altına yatan sebepler ve düşünceler açığa çıkar. Dahası, çocuklar daha önce anlattıkları bazı rüyalarda gördüklerinin aynısını oyunlarında betimlerler. Çoğu zaman, bir rüyanın ardından oynadıkları oyun aracılığıyla rüya ile ilgili çağrışımlar kurarlar. Bu onların kendilerini ifade etmede kullandıkları en önemli yöntemidir.

dıklarını görmemiz uzun sürmez. Oyunun detayları, dikkatle izleyen bir gözlemciye yol gösterir ve bu arada çocuk, çağrışım olarak değerlendirilebilecek her şeyi anlatır.

Bu arkaik temsil şeklinin yanı sıra çocuklar başka bir ilkel düzenek daha kullanırlar; yani (düşüncenin ilk öncülleri olan) eylemleri kelimelerin yerine koyarlar. Çocuklarda *rol yapmanın* çok önemli bir yeri vardır.

Freud "From the History of an Infantile Neurosis"⁷ başlıklı makalesinde, "Nevrotik bir çocukla yapılan analiz doğal olarak, daha inandırıcı gözükebilir, ama malzeme bakımından çok zengin olamaz; çocuğa çok sayıda kelime ve düşünce ödünç verilmesi gerekir ve bu durumda bile en derin katmanlar bilince kapalı olabilir," der.

Çocuğa erişkin analizine uygun bir teknikte yaklaştığımız takdirde, çocuğun zihin yaşamının en derin katmanlarına girmeyi başaramayacağımız kesindir. Oysa bir analizde değerli olan ve başarıyı sağlayan bu katmanlardır. Eğer çocuklarla erişkinler arasındaki psikolojik farklılıkları dikkate alırsak ve çocuklarda bilinçdışının hâlâ bilinçle yan yana iş gördüğünü, en ilkel eğilimlerin, üstbenlik gibi, bildiğimiz en karmaşık gelişimlerle yan yana olduğunu akılda tutarsak, yani eğer çocuğun ifade tarzını doğru olarak anlarsak, tüm bu şüpheli noktalar ve istenmeyen etkenler ortadan kalkar. Analizin derinliği ve kapsamı bakımından erişkinlerden beklediklerimizi çocuklardan da bekleyebileceğimizi anlarız. Üstelik, çocuklarda *doğrudan* temsil edilen⁸ deneyimlere ve saplanmalara kadar gidilebilirken, erişkinlerin analizinde bunlar sadece *yeniden yapılandırılabilir*. Mesela bebekliğinde annesinin sütü az olduğundan bir süre aç kalan Ruth'u ele alalım. Dört yaş üç aylık olduğu dönemde lavaboyla oynarken musluğa süt musluğu derdi. Sütün ağızların içine aktığını (lavabo giderinin delikleri) ama çok azının taşıdığını anlatırdı. Bu tatmin edilmemiş oral istek, sayısız oyunda ve dramatizasyonda ve tüm tutumlarında kendini gösteriyordu. Mesela fakir olduğunu ileri sürüyor, sadece bir paltosu ve çok az yiyeceği olduğunu söylüyordu. Bunların hiçbirinin gerçeklikle ilgisi yoktu.

Bir başka küçük hasta (takıntılı nevrozdan mustarıptı) altı yaşındaki kız çocuğu Erna'ydı. Nevrozu temizlik eğitimi döneminde⁹ edindiği izlenimler üzerineydi. Bu izlenim-

⁷ SE. 17.

⁸ 1924'te Salzburg'ta yapılan Sekizinci Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde çocukların oyunlarında ve onu izleyen tüm yüceltmelerdeki temel bir mekanizmanın, mastürbasyon düşlemlerinin boşalımı olduğunu göstermiştim. Tüm oyun aktivitelerinin altında bu yatmaktadır ve oyun için sürekli uyarı sağlamaya hizmet etmektedir (zorlantılı tekrarlama). Oyunda ve öğrenmedeki ketlenmeler bu düşlemlerin ve beraberindeki tüm düşlemlerin abartılmış şekilde bastırılmalarından kaynaklanır. Cinsel deneyimler mastürbasyon düşlemleriyle bağlantılıdır ve bu düşlemler aracılığıyla oyunlarda ifade edilir ve dışavurulurlar. Canlandırılan deneyimler arasında ilk sahne temsilleri önemli rol oynar. Bunlar küçük çocuğun analizinde ön planda yer alırlar. Ancak ilk sahneyi ve genital gelişimi kısmi olarak açığa çıkarmayı sağlayacak hatırı sayılır bir analiz çalışmasının ardından pregenital deneyimlerin ve düşlemlerin tasarımlarıyla karşılaşırız.

⁹ Erna'nın insafsız bir baskı olarak hissettiği eğitim gerçekte hiçbir sertliğe başvurulmadan kolayca tamamlanmıştı, bir yaşındayken elbiseleri tertemizdi. Alışılmadık şekilde erken gelişmiş hırsı burada teşvik edici bir rol oynamış, ancak öte yandan, onu eğitmeye yönelik tüm çabaları baştan beri bir zulüm olarak görmesine de yol açmıştı. Erken görülen bu hırs, suçlanmaya karşı duyarlılığının ve suçluluk duygusundaki erken ve belirgin gelişimin birincil sebebiydi. Fakat suçluluk duygularının temizlik eğitiminde zaten önemli rol oynadığını görmek sık karşılaşılan bir şeydir. Bunlarda üstbenliğin başlangıcını fark edebiliriz.

lerini benim için en ince ayrıntılarıyla canlandırdı. Bir keresinde küçük bir oyuncak be-
beği taşın üzerine koydu, bebek kaka yapıyormuş; etrafına da başka bebekler dizdi, bun-
lar da ortadakine hayranmışlar. Bu dramatizasyondan sonra Erna aynı konuyu canlandır-
ma oyununa taşıdı. Uzun elbiseler içinde kendi kendini kirleten bir bebek olmamı istedi,
o da anne oldu. Bebek şımanktı ve herkes ona hayranlık duyuyordu. Erna buna öfkeyle
tepki gösterdi ve oyunda, çocuğu tartaklayan zalim bir bakıcıyı canlandırdı. Erna bu yol-
la, benim önümde, yaşadığı ilk travmalardan birini, çocukluğunda onu eğitmek için alı-
nan önlemlerin ona verilen aşırı sevginin kaybı manasına geldiğini düşündüğünde narsi-
sizminin aldığı ağır darbeyi canlandırmış oluyordu.

Genellikle çocukların analizinde zorlantılı tekrarlarının düşlem üzerindeki baskısı-
na ve onu eyleme tercüme etmenin önemine fazla değer vermek mümkün değildir. Tabi-
atıyla *küçük* çocuklar, araç olarak eylemi daha ileri düzeyde kullanırlar, hatta daha büyük-
ler bile, özellikle analiz bazı bastırmalarını ortadan kaldırdığında, devamlı bu ilkel düze-
neğe başvururlar. Analizin devam etmesi için çocukların bu düzenden haz almaları zo-
runludur, ama haz her zaman yalnızca hedefe varmakta kullanılan bir araç olmalıdır. İş-
te tam burada haz ilkesinin gerçeklik ilkesine üstün geldiğini görürüz. Küçük hastalarda,
daha büyük yaştakilerde olduğu gibi gerçeklik hissine başvuramayız.

Çocukların ifade yolları nasıl erişkinlerinkinden farklıysa, çocukların analizindeki
analitik durum da öyle bütünü farklıdır. Gelgelelim ikisinin de *esası* aynıdır. Erişkinler-
de olduğu gibi çocuklarda da, tutarlı yorumların yapılması, dirençlerin adım adım çözül-
mesi ve erken durumlara kadar aktarımın takip edilmesi doğru analitik durumu oluşturur.

Küçük çocukların analizinde yorumların ne kadar hızlı etki ettiğini tekrar tekrar gör-
düğümü söylemiştim. Bu etkinin oyunun gelişmesi, aktarımın pekişmesi, kaygının azal-
ması gibi pek çok şaşmaz göstergesi olsa da, çocuğun, yorumları uzun bir süre bilinçli ola-
rak derinlemesine çalışmıyor olması çarpıcı bir olgudur. Ne var ki, yorumlar üzerine ça-
lışmanın daha sonra yerleştiğini kanıtlayabildim. Mesela çocuklar “yapmaca” anneye ger-
çek anneyi, oyuncak bebekle canlı bebek kardeşi ayırt etmeye başlarlar. Daha sonra kara-
rılıkla şu veya bu fenalığı sadece oyuncak bebeğe yapmak istediklerini ileri sürerler; ger-
çek bebeği elbette sevdiklerini söylerler. Sadece çok güçlü ve uzun ömürlü dirençler aşı-
labildiğinde saldırganlıklarının *gerçek* nesnelere karşı olduğunu fark ederler. Bu kabul et-
tirilebilirse, çok küçük çocuklarda bile, genellikle gerçekliğe uyumda gözle görülür bir
ilerleme olur. Benim izlenimim, yorumun ilk önce bilinç dışında özünsendiği yönünde-
dir. Yorumun gerçeklikle ilişkisi ancak bir süre sonra derece derece çocuğun anlayışına
nüfuz eder. Aydınlanma süreci de buna benzer. Uzun bir süre boyunca analiz, sadece cin-
sel kuramlar ve doğum düşlemleri için gereken malzemeyi açığa çıkarır ve bu malzemeyi
“açıklama” yapmadan yorumlar. Böylelikle, aleyhine işleyen bilinç dışı dirençler yavaş ya-
vaş kaldırıldıkça aydınlanma gerçekleşir.

Bu nedenle psikanalizin ilk sonucu anne babayla olan duygusal ilişkinin gelişmesi-
dir; bilinçli kavrayış ancak bundan sonra gözlenir. Bu kavrayış ancak üstbenliğin emriyle
gerçekleşir; analiz üstbenliğin taleplerinde değişiklik yapmıştır, böylelikle daha az baskı-
lanan ve bundan ötürü daha güçlü olan benlik bu kavrayışa katlanır ve uyum gösterir.
Böylelikle çocuk anne babasıyla ilişkisi hakkında yeni bir bilgiyi kabul etme veya genel-
likle kendisini yıkan bir bilgiyi zorla benimseme durumuyla *aniden* yüzleşmiş olmaz. De-

rece derece işlenmiş böyle bir bilginin çocuğu *rahatlattığını*, onun anne babasıyla daha olumlu bir ilişki kurmasını sağladığını ve böylelikle sosyal uyum gücünü artırdığını her zaman deneyimlemiştir.

Bu gerçekleştiğinde, çocuklar bir ölçüde, makul bir reddedişi bastırmanın yerine koymayı pekâlâ başarabilirler. Bunu, analizin ileriki evrelerinde çocukların, (daha önceki evrede hâlâ çok güçlü olan) çeşitli sadist anal ve yamyamsı arzularından epey uzaklaşıp bu arzularına zaman zaman alaycı bir eleştirelilikle yaklaşabilmelerinden anlarız. Bu gerçekleştiğinde, çok küçük çocukların bile, mesela bir süre önce annelerini gerçekten yemek, parçalara ayırmak istediklerini şakayla anlattıklarını duymuşumdur. Bu değişimle birlikte, sadece suçluluk duygusu kaçınılmaz olarak azalmakla kalmaz, çocuklar daha önce tamamen bastırılan isteklerini de *yüceltebilir* hale gelirler. Pratikte bu, oyunda ketlenmelerin kaybolması, birçok yeni ilgi alanının ve aktivitenin başlamasıyla fark edilir.

Yazdıklarımı toparlarsam: Çocukların zihinsel yaşamının özgün ilkel özellikleri, oyunların analizini içeren, çocuklara uyarlanmış özel bir teknik oluşturmayı gerektirir. Bu teknik sayesinde, bastırılmış en derin deneyimlere ve saplanmalara ulaşabiliriz. Bu da bize çocuğun gelişimini temelden etkileme şansını verir.

Tedavinin *ilkelerine* ilişkin bir mesele değildir bu; sadece *teknikle* ilgili bir farktır. Psikanalitik yönetime ilişkin, Freud tarafından belirlenmiş kriterlerin tümüne –yani başlangıç noktası olarak aktarım ve direnci kullanmamız gerektiği, çocuksu uyarıları, bastırma ve bunun etkilerini, unutkanlığı ve zorlantılı tekrarlamayı dikkate almamız gerektiği, ayrıca “From the History of an Infantile Neurosis”de değindiği gibi, ilk sahneyi keşfetmemiz gerektiği– oyun tekniğinde de tam manasıyla uyulmuştur. Oyun yöntemi psikanalizin tüm ilkelerini korur ve klasik teknikle aynı sonuçlara götürür. Sadece kullanılan teknik araçlar açısından çocukların zihnine uyarlanmıştır.

çev. ALİ ALGIN KÖŞKDERE

YEDİNCİ BÖLÜM:

ÇOCUK ANALİZİ SEMPOZYUMU¹

(1927)

[Not, 1947. – Bu makale çocuk analizinin sorunları üzerine bir tartışmaya katkılarını içermektedir. Makalede Anna Freud'un 1927'de Viyana'da yayımlanan *Introduction to the Technique of the Analysis of Children* (Çocuk Analizi Tekniğine Giriş) kitabına özel bir dikkat sarf edilmiştir. Kitabın, 1946 yılında Londra'da *The Psycho-Analytical Treatment of Children* (Çocukların Psikanalitik Tedavisi) başlığıyla yayımlanan (Imago Publishing Co.) genişletilmiş baskısında Anna Freud'un görüşleri, bazı noktalarda benim görüşlerime yaklaşacak şekilde değişmiştir. Düşüncelerindeki bu değişiklikler, makalenin sonunda yer alan ek bölümde tartışılrsa da, bu metin yine de kendi görüşlerimin bir ifadesidir. (Sayfa referansları 1946, Imago basımına aittir.)]

Sözlerime genel olarak, çocuk analizinin gelişiminin geçmişine kısa bir bakışla başlayacağım. Çocuk analizinin başlangıcı Freud'un "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old-Boy"u yayımladığı 1909 yılına dayanmaktadır. Bu yayının kuramsal önemi çok büyüktü, çünkü Freud'un erişkin analizinden hareket ederek, çocuğun şahsında da var olduğunu keşfettiği gerçekleri doğrulamaktaydı. Ancak bu makalenin önemi, yazıldığı dönemde yeterince takdir edilememiştir. Bu analiz, daha sonraki çocuk analizinin temel taşı olmuştur. Çünkü çocuklardaki Oidipus karmaşasının varlığını, gelişimini ve hangi biçimlerde işlediğini gözler önüne sermekle kalmamış, bu bilinçdışı eğilimlerin güvenli ve yararlı biçimde bilinç düzeyine çıkarılabileceğini de göstermiştir. Freud'un kendisi, bu keşfi şöyle anlatır:² "Fakat şimdi, yalnızca çocuklar tarafından bastırılmakla kalmayıp, anne babalarda da korku uyandıran bu tür karmaşaları açığa çıkararak, Hans'ın gördüğü zararı araştırmalıyım. Küçük çocuk, annesinden istedikleri yüzünden mi bazı ciddi eylemlere girişmiştir, yoksa babasına yönelik şeytani niyetleri mi bu şeytani hareketlere sebep olmuştur? Psikanalizin doğasını yanlış anlayan ve kötü içgüdülerin bilinçli hale getirilmekle kuvvetlendiğini zanneden çok sayıda hekimin aklından bu endişeler geçecektir kuşkusuz." (İtalikler bana aittir.)

Ve tekrar, bir sonraki paragrafta şunu söylüyor Freud: "Aksine, analizin tek sonucu, Hans'ın iyileşmesi, yani at korkusunun sona ermesi ve babasının da keyifle belirttiği üzere, onunla yakınlaşması olmuştur. Baba, çocuğun saygısını kaybetmiş olsa bile, güvenini kazanmıştı. Hans, 'O atı bildiğin için her şeyi bilirsin sanmışım' dedi. Zira analiz bastırmanın *ethilerini* ortadan kaldırmaz. Daha önceden baskılanmış olan içgüdüler, baskılanmış olarak kalır, fakat aynı etki farklı bir şekilde oluşturulur. Analiz, otomatik ve aşırı olan bastırma sürecinin yerine, en yüksek zihinsel yeti tarafından gerçekleştirilen ılımlı ve kasıtlı bir kontrol koyar. Tek cümleyle ifade etmek gerekirse, *analiz bastırmanın yerine mahkûm etmeyi koyar*. Bu bize, bilincin biyolojik bir işlevi olduğuna dair uzun süredir aranan kanıtı sağlamaktadır ve bunun sahneye çıkışıyla önemli bir avantaj elde edilmektedir."

¹ Britanya Psikanaliz Cemiyeti'nin 4-18 Mayıs 1927 tarihinde düzenlediği sempozyum.

² S.E. 10, s. 144.

Çocukların sistematik analizini uygulamaya koyan ilk kişi olma şerefine sahip olan H. Hug-Hellmuth, bu işe kafasında sonuna kadar muhafaza ettiği bazı önyargılarla yaklaşmıştır. Bu alandaki dört yıllık bir çalışmanın ardından yazılmış olan; kendi ilkeleri ve tekniği hakkında en net fikri veren "On the Technique of Child-Analysis" [Çocuk Analizi Tekniği Üzerine] (1921) başlıklı makalesinde Hug-Hellmuth, çok küçük çocuklara analiz uygulamaya karşı olduğunu; bastırılmış eğilimleri ve dürtüleri fazlasıyla etkili bir biçimde tahrik etme veya özümseme yetilerinin karşılayamayacağı taleplerde bulunma korkusu nedeniyle, çocuk analizinde "kısmi başarı" ile yetinip çok derine inilmesini gerekli gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Bu ve diğer yazılarından, Hug-Hellmuth'un Oidipus karmaşasının derinlerine inmekten çekindiğini biliyoruz. Çalışmalarında ele aldığı diğer bir varsayım da, çocuk vakalarında analistten, analitik tedavinin yanı sıra belirli bir eğitsel etkinin de talep edilmesi gerektiğidir.

Daha 1921'de, "Bir Çocuğun Gelişimi" adlı ilk makalemi yayımladığımda çok farklı sonuçlara varmıştım. Beş yıl üç aylık bir erkek çocuğun analizinde (daha sonraki analizlerimin tümünün de doğruladığı gibi) Oidipus karmaşasını derinliğine araştırmanın tam anlamıyla mümkün ve aynı zamanda yararlı olduğunu ve bu şekilde, erişkin analiziyle az çok benzer sonuçlar elde edilebileceğini saptadım. Bunun yanı sıra, bu şekilde yürütülen bir analizde, analistin eğitsel etki gösterme çabasının gereksiz olduğu, hatta bu iki şeyin birbirine taban tabana zıt olduğu sonucuna vardım. Bu saptamaları çalışmamın temel ilkeleri olarak belirledim ve tüm yazılarımda da savundum. Böylece üç ile altı yaş arasındaki çok küçük çocukları analiz etme girişiminde bulundum ve bu analizlerin hem başarılı hem de ümit verici olduğunu gördüm.

Öncelikle Anna Freud'un kitabındaki dört temel noktayı ele alalım. Burada, Hug-Hellmuth'un da paylaştığını belirttiğimiz, çocukların analizinin çok ileri gitmemesi gerektiği yönündeki temel düşünceyle karşılaşırız. Bununla kastedilen, çocukların anne babalarıyla ilişkilerinin çok fazla kurcalanmaması, yani Oidipus karmaşasının derinlemesine incelenmemesi gerektiğidir; varmış oldukları daha dolaysız sonuçlardan da bu açıkça görülmektedir. Anna Freud'un verdiği örnekler gerçekten de Oidipus karmaşasının analizine dair hiçbir bilgi vermemektedir.

İkinci ana düşünce ise, yine çocukların analizinin, eğitsel etkilerle birleştirilmesi gerektiğidir.

Çocuk analizi on sekiz yıl önce başlamış olmasına ve o zamandan beri uygulanmasına rağmen, temel ilkelerinin henüz tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmamış olması da, üzerinde düşünülmesi gereken dikkat çekici bir durumdur. Bu olguyu, erişkin psikanalizin gelişimiyle karşılaştırsak, benzer bir süre içinde erişkin psikanalizin temel ilkelerinin yerleştirilmekle kalmayıp, ampirik olarak sındığını ve yanlıya yer bırakmayacak biçimde kanıtlandığını; elbette ayrıntılar düzeyinde mükemmelleşecek olan bir tekniğin ise temel ilkeleri sarsılmaksızın evrildiğini görürüz.

Çocukların analizinin bu derece şanssız oluşu nasıl açıklanabilir? Analiz çevrelerinde sıklıkla duyulan, çocukların analiz için uygun nesneler olmadığı düşüncesi geçerli gözükmemektedir. Hug-Hellmuth, gerçekten de çocuklarla elde edilecek sonuçlar hakkında oldukça kuşkuluydu. "Kısmi başarıyla yetinmek ve hastalığın yeniden nüksetmesini hesaba katmak gerektiğini" belirtmişti. Bunun da ötesinde, tedaviyi dar bir alandaki vaka-

larla sınırlamıştı. Anna Freud da çocuk analizinin uygulanabilirliğine dair çok kesin sınırlar koymaktadır, fakat öte yandan, çocuk analizinin sağlayacağı olası gelişmeler konusunda Hug-Hellmuth'tan daha iyimser bir bakış açısına sahiptir. Kitabının sonunda şöyle der: "Saydığım tüm güçlükler rağmen, çocuk analizinde erişkinlerin analizinde hayal bile edemeyeceğimiz değişiklikler, ilerlemeler ve iyileşmelerle karşılaşabiliriz." (s. 86)

Öne sürdüğüm soruyu yanıtlamak için, kanıtlamak durumunda olduğum bazı görüşleri dile getirmek istiyorum. Kanımca erişkinlerinkine kıyasla çocuk analizi, geçmişte daha az gelişmiştir, zira çocuk analizine erişkin analizinde olduğu gibi özgürce ve önyargısız olarak yaklaşılmamış, tersine, başından beri belli önyargılarla yük bindirilmiş ve engeller konmuştur. Diğerlerinin öncüsü olan ilk çocuk analizine (küçük Hans'ın analizi) baktığımızda, bu analizin böyle sınırlamalardan etkilenmemiş olduğunu görürüz. Elbette o sırada henüz özel bir teknik yoktu: Freud'un direktifleri doğrultusunda bu kısmi analizi uygulayan çocuğun babası, analiz konusunda oldukça bilgisizdi. Buna rağmen, analizde epeyce ilerleme cesaretini gösterdi ve olumlu sonuçlar elde etti. Bu makalede daha önce özetlemiş olduğum gibi, Freud'un kendisi de daha ileri gitmeyi istediğini belirtir. Bu sözleri, Freud'un Oidipus karmaşasının derinlemesine analizinde herhangi bir tehlike görmediğini ve açıkça çocuklarda bu karmaşanın analiz edilmeden bırakılması yönünde bir ilkesinin olmadığını göstermektedir. Fakat yıllar boyunca bu alanda neredeyse tek ve kesinlikle en önde olan Hug-Hellmuth, başından beri konuya kısıtlayıcı ilkelerle yaklaşmış ve dolayısıyla, çocuk analizini yalnızca uygulamanın sonuçları, analiz uygulanabilecek vakalar vb açısından değil, kuramsal bulgular bakımından da daha verimsiz kılmıştır. Bu sebeple, psikanalitik kuramın gelişimine doğrudan katkıda bulunması beklenebilecek çocuk analizi, tüm bu yıllar boyunca kayda değer hiçbir şey yapmamıştır. Hug-Hellmuth gibi Anna Freud da, çocuk analizinde yaşamın erken dönemlerine ilişkin, erişkin analizinde bulduklarımızdan daha fazlasını değil, aksine daha azını bulabileceğimiz düşüncesindedir.

Burada, çocuk analizi alanındaki yavaş ilerlemeyle ilgili öne sürülen bir bahaneye değinmek istiyorum. Analizdeki çocuğun davranışlarının, erişkinden bariz bir şekilde daha farklı olduğu ve dolayısıyla farklı bir tekniğin uygulanması gerektiği söylenmektedir. Bu düşüncenin doğru olmadığını düşünüyorum. "Bedeni inşa eden ruhtur" deyimini uyarlayarak, gerekli tekniği bulmayı sağlayan şeyin tavır ve içsel inanç olduğunu belirtmek isterim. Daha önce söylemiş olduklarımı tekrarlamak durumundayım: Eğer kişi çocuk analizine açık görüşle yaklaşırsa, en derinlere ulaşmanın yollarını ve yöntemlerini keşfedecektir. Daha sonra da, bu usulün sonuçları doğrultusunda çocuğun *hakiki doğasının* ne olduğunu fark ederek, inilecek derinlik ve kullanılacak yöntemle ilgili hiçbir sınırlamaya gerek olmadığını algılayacaktır.

Bu söylediklerimle, Anna Freud'un kitabına yönelik eleştirimin ana noktasına değinmiş bulunmaktayım.

Anna Freud tarafından uygulanan bazı teknik yöntemlerin iki bakış açısından ele alınabileceğini düşünüyorum: (1) Analitik durumun çocuklarla oluşturulamayacağını varsaymaktadır. (2) Çocuklar söz konusu olduğunda, pedagojik ilaveler yapılmamış saf analizin uygunsuz ve şüpheli olacağını düşünmektedir.

İlk tez, ikinci varsayımın doğrudan sonucudur.

Bunu erişkin analizi tekniğiyle karşılaştıracak olursak, gerçek bir *analitik* duruma yal-

nızca *analitik* yöntemlerle ulaşılabileceğini kayıtsız şartsız varsaydığımızı görürüz. Anna Freud'un kitabının birinci bölümünde tanımladığı yöntemlerle hastanın olumlu aktarımını sağlamayı, ya da hastaya boyun eğdirmek için kaygısını kullanmayı, aksi takdirde hastayı otoriteye başvurarak sindirmeyi veya yenmeyi vahim bir hata olarak görmeliyiz. Hastanın bilinçdışına kısmen ulaşmamızı sağlasa bile, böyle bir başlangıcın gerçek bir analitik durum oluşturmaya ve zihnin derin katmanlarına nüfuz edebilecek tam bir analiz uygulamaya imkân vermeyeceğini anlamalıyız. Hastaların bizi –nefret edilen veya sevilen– bir otorite olarak görme arzusunu sürekli olarak analiz etmemiz gerektiğini biliyoruz ve salt bu tavrı analiz etmekle bile daha derinlere inebiliriz.

Anna Freud, erişkin analizinde yanlış olarak nitelediğimiz tüm yöntemlerin çocuk analizinde değerli olduklarını özellikle vurgular; öyle ki, çocukların tedavisinde bir başlangıç dönemine ihtiyaç olduğuna inanmakta ve bunu “analize alıştırma” olarak tanımlamaktadır. Bu “alıştırma” döneminin ardından, gerçek bir analitik durum oluşturmaya asla tam anlamıyla başaramayacağı açıktır. Bu durumda, analitik durumu oluşturmak için gerekli yöntemleri kullanmayan, fakat bunların yerine türlü çeşit başka yollar öneren Anna Freud'un, yine de çocuklarla analitik durumun oluşturulmasının ve dolayısıyla erişkin analizi anlamında saf bir analiz yürütülmesinin *mümkün olmadığı* varsayımını sürekli öne sürmesinin ve bunu kuramsal olarak kanıtlamaya çalışmasının şaşırtıcı ve mantıksız olduğunu düşünüyorum.

Anna Freud, çocuklarla analitik çalışmayı mümkün kılacak durumu oluşturmak üzere uygulanmasını gerekli gördüğü ayrıntılı ve zahmetli yöntemleri haklı kılmak için bazı nedenler sıralamaktadır. Bu nedenler bana mantıklı gelmemektedir. Anna Freud pek çok bakımdan kanıtlanmış analitik kurallardan sapmaktadır, çünkü çocukların erişkinlerden son derece *farklı* varlıklar olduğunu düşünmektedir. Buna rağmen, bütün bu ayrıntılı önlemlerin tek amacı, çocuğun analize yönelik tavrını erişkininkine benzer kılmaktır. Çelişkili görünen bu durum, Anna Freud karşılaştırmalarında bilinci ve çocuk ile erişkinin benliğini ön plana çıkarırken, bizim (benliğe gerekli tüm dikkati vermemize rağmen) her şeyden önce bilinçdışıyla çalışıyor olmamızla açıklanabilir. Gelgelelim bilinçdışında (burada iddiamı çocuklar ve erişkinlerle gerçekleştirdiğim derin analitik çalışmalarına dayandırıyorum) çocuk, temelde erişkinden hiçbir şekilde farklı değildir. Tek fark çocukların, benlik gelişimleri henüz tamamlanmamış olduğu için bilinçdışının daha fazla etkisi altında kalmalarıdır. Çocukları oldukları gibi tanımayı ve analiz etmeyi öğrenmek istiyorsak, ele almamız ve işimizin merkez noktası olarak değerlendirmemiz gereken budur.

Anna Freud'un tutkulu biçimde ulaşmaya çalıştığı hedefe –yani çocuklarda, tıpkı erişkinlerde olduğu gibi, analize yönelik bir tavır geliştirmeye– herhangi bir özel değer atfetmiyorum. Anna Freud bu hedefe tarif ettiği yöntemlerle ulaşırsa (ki bu yalnızca sınırlı sayıda vakada söz konusu olabilir) sonuç istediğinden çok farklı bir yönde olacaktır. Anna Freud'un çocuğa “hastalığını veya yaramazlığını kabul ettirmeyi” başarması, kendi amaçlarına ulaşmak için çocukta harekete geçirdiği kaygıdan kaynaklanmaktadır: Yani iç-dış edilme kaygısı ve suçluluk duygusu. (Burada erişkinlerdeki iyileşme yönündeki makul ve bilinçli arzusunun da, ne ölçüde bu kaygıyı gizleyen bir cephe olduğu meselesine girmeyeceğim.) Çocuklar söz konusu olduğunda, analizimize bilinçli bir amaç içinde kalıcı bir temel bulmayı ümit edemeyiz; kaldı ki erişkinlerde bile bilinçli bir amacın tek dayanak olarak analizi uzun süre taşıyamayacağını biliyoruz.

Tabii Anna Freud da, bu amacın öncelikle analize hazırlık olarak gerekli olduğunu düşünmektedir, ancak amaca ulaşıldıktan sonra, analiz süreci boyunca buna güvenebileceğine inanmaktadır. Bence bu düşünce yanlıştır ve buna her başvurduğunda aslında çocuğun kaygısından ve suçluluk duygusundan medet ummaktadır. Burada kendi içinde karşı çıkılacak bir şey olmayabilir, zira kaygı ve suçluluk duygularının çalışmamızı mümkün kılan en önemli öğeler olduğuna dair kuşku yoktur. Yalnızca, dayandığımız desteklerin ne oldukları ve onları nasıl kullandığımız konusunda açık olmamız gerektiğini düşünüyorum. Analizin kendisi nazik bir yöntem değildir: Hastayı *acı çekmekten* esirgeyemez ve aynı durum çocuklar için de geçerlidir. Aslında hastalar ileride daha kalıcı ve onulmaz acılar çekmekten esirgenecekse, *analizin* acıları bilinç düzeyine çıkmaya zorlaması ve serbestleştirilmesi gereklidir. Yani benim eleştirim, Anna Freud'un kaygıyı ve suçluluk duygusunu *harekete geçirmesine* değil, aksine, *yeterince çözümlememesine* yöneliktir. Sayfa 11-12'de verdiği örnekte, çocuk delirmesin diye, bilinçdışı köklerine el atmadan ve böylelikle mümkün olduğunca teskin etmeden kaygısını bilinç düzeyine çıkarması, bana göre bir çocuğa yönelik gereksiz bir sertliktir.

Fakat çalışmamızda başvurmamız gereken şey gerçekten de kaygı ve suçluluk duyguları ise, neden bunları hesaba katmamız gereken iki faktör olarak ele alıp, en başından beri onlarla sistematik olarak çalışmıyoruz?

Ben bunu her zaman yapmaktayım ve çocuklarda saptanması erişkinlerden çok daha net ve kolay olan yüksek miktardaki kaygı ve suçluluk duygularını dikkate alma ve onlarla analitik anlamda çalışma ilkesine dayalı bir tekniğe tam olarak güvenebileceğimi saptadım.

Anna Freud, bir çocuğun bana yönelik saldırgan ve kaygılı tavırlarının, doğrudan doğruya olumsuz bir aktarımın var olduğu sonucuna varmam için yeterli olmadığını, çünkü "çocuk annesine ne denli şefkatle bağlı ise, yabancılara karşı o denli az dostane itkilere sahip olacağını" ileri sürer. (s. 34) Onun yaptığı gibi, bir karşılaştırma yapmamıza imkân verecek zemin bulabileceğimizi sanmam, sonuçta kendilerine yabancı olanı reddeden minik bebeklerden söz ediyoruz. Küçük çocuklarla ilgili çok fazla şey bilmiyoruz, ancak erken bir analiz sayesinde, örneğin üç yaşındaki bir çocuğun zihni hakkında oldukça fazla şey öğrenmemiz mümkündür ve bu doğrultuda sadece çiftdeğerlikli nevrotik çocukların yabancılara karşı korku veya saldırganlık gösterdiğini görürüz. Deneyimlerim, bu hoşnutsuzluğu derhal kaygı ve olumsuz aktarım duygusu olarak ele alıp, çocuğun oluşturduğu malzemeyle bağlantılı olarak yorumlarsam ve sonra özgün nesnesi olan anneye dek takip edersem, bu kaygının kaybolacağına dair görüşümü doğrulamıştır. Bu, daha olumlu bir aktarımın başlamasıyla ve daha güçlü bir oyun faaliyetiyle kendini gösterir. Ayrıntılar farklı olsa da, daha büyük çocuklarda da benzer bir durum söz konusudur. Elbette yöntemim, başından itibaren olumlu aktarım kadar olumsuz aktarımı da üstüme çekme ve daha da ileri giderek bunun Oidipus durumundaki kaynağını araştırma arzumu da göstermektedir. Her iki önlem de analitik ilkelerle tam bir uyum içindedir; fakat Anna Freud, temelsiz olduğunu düşündüğüm nedenlerden ötürü bunları reddetmektedir.

Çocuklardaki kaygı ve suçluluk duygusuna yönelik tavırlarımızdaki radikal farkın şu olduğunu düşünüyorum: Anna Freud, bu duyguları çocuğu kendisine bağlamak için kullanırken, ben başından itibaren bunları analizin hizmetine sunmaktayım. Zaten ortaya çıkarılan kaygının, acı verecek kadar rahatsız edici olmadığı ve hatta analitik olarak he-

men çözülmeye başlamadığı sürece çalışmanın ilerlemesini engellemediği çocukların sayısı fazla değildir.

Ayrıca, kitabından anladığım kadıyla Anna Freud, bu yöntemleri yalnızca belli vakalarda kullanmaktadır. Diğerlerinde ise, çalışması için gerekli gördüğü olumlu aktarım koşulunu sağlamak amacıyla, çocuğu kendisine bağlamak adına her yolu denemektedir.

Tekrar ifade etmek istiyorum ki, bu yöntem bana güvenilmez görünmektedir; çünkü saf analitik yöntemlerle daha kesin ve etkili bir şekilde çalışabiliriz. Her çocuk bize en baştan korku ve hoşnutsuzlukla tepki vermez. Deneyimlerim beni, bir çocuğun bize karşı tavrı arkadaşça ve şakacı ise olumlu aktarımın var olduğunu düşünme ve bunu derhal çalışmamızda kullanma konusunda desteklemektedir. Ayrıca erişkin analizinde kullandığımıza benzer, mükemmel ve denenmiş başka bir silahımız daha vardır, ancak erişkinlerde bu denli hızlı ve net bir müdahale fırsatına sahip olmadığımız da bir gerçektir. Olumlu aktarımı yorumlamayı kastediyorum; yani hem erişkin hem de çocuk analizinde bu aktarımın izini kökendeki nesneye giderek süreriz. Genel olarak hem olumlu hem de olumsuz aktarımı fark edebiliriz ve başlangıçtan itibaren her ikisini de analitik olarak ele aldığımız takdirde, analitik çalışma için her türlü imkânı bulabiliriz. Erişkinlerde olduğu gibi, olumsuz aktarımın bir kısmını çözerek olumlu aktarımda artış sağlayabiliriz ve çocukluk çağının çiftdeğerliliğiyle bağlantılı olarak, bu durum daha sonra olumsuz aktarımın yeniden ortaya çıkmasıyla sonuçlanacaktır. Artık bu, gerçek bir analitik çalışmadır ve analitik durum oluşturulmuştur. Üstelik, üzerine inşa edilecek temeli çocuğun içinde bulmuş oluruz ve çocuğun çevresi hakkındaki bilgilerden büyük oranda bağımsızlaşabiliriz. Kısacası, analiz için gerekli koşulları sağlamış oluruz ve Anna Freud'un tarif ettiği zahmetli, zor ve güvenilmez ölçülerden kurtulmanın yanı sıra, her bakımdan erişkin analizine eşdeğer bir analizi tam anlamıyla ve başarıyla garanti etmiş oluruz (ve bu daha da önemlidir).

Ancak bu noktada, Anna Freud'un, kitabının "Çocuk Analizinde Kullanılan Araçlar" başlıklı ikinci bölümünde öne sürdüğü bir itiraza değinmek istiyorum. Tarif ettiğim şekilde çalışmak için, çocuğun çağrışımlarını malzeme olarak kullanmak zorundayız. Anna Freud, ben ve çocuk analiziyle uğraşan belki herkes, çocukların, çağrışımlarını erişkinlerle aynı şekilde ifade edemedikleri ve etmeyecekleri konusunda hemfikirdir; bu nedenle, yalnızca konuşmayla yeterli malzeme toplanamaz. Sözel çağrışımların eksikliğini telafi etmek için Anna Freud'un önerdiği araçlardan bazılarını, ben de kendi deneyimlerim açısından değerli bulmaktayım. Bu yöntemleri daha yakından incelersek, —örneğin, resim çizme veya gündüz düşlerini anlatırma vb— bunların hedefinin kurala uygun şekilde, çağrışımlar dışındaki yollarla malzeme toplama olduğunu görürüz ve bu, çocukların düşlemlerini serbest bırakma ve onları düşleme yönlendirme açısından çok önemlidir. Anna Freud'un açıklamalarından birinde, bunun nasıl yapılacağına dair dikkatle değerlendirilmesi gereken bir ipucu mevcuttur. Anna Freud, "Çocukların, rüya yorumunu anlamalarını sağlamak kadar kolay bir şey yoktur," demektedir. Ve yine (s. 19), "Başka her bakımdan analize uygun olmayan düşük zekâlı çocuklar bile, rüyaların yorumunda başarısız olmamaktadırlar," diyor. Bence, Anna Freud çocukların açıkça gösterdikleri sembolizmi anlamaya yönelik diğer yolları da rüya yorumu kadar kullansaydı, bu çocuklar belki de analiz için o kadar uygunsuz olmayacaklardı. Deneyimlerim, buna önem verildiğinde en düşük zekâlı çocukların bile analiz için uygun olduğunu göstermektedir.

Çocuk analizinde kullanmamız gereken araç işte budur. Eğer anlattıklarının sembolik olduğuna ikna olarak onu bu yol boyunca izlersek, çocuk bize çok sayıda düşünlemler gelecektir. Kitabın üçüncü bölümünde Anna Freud, oluşturduğum oyun tekniğinin gözlem amacı haricinde, analiz için uygulanmasına karşı bazı kuramsal argümanlar ileri sürmektedir. Çocuk oyunlarında canlandırılan dramatik içeriğin sembolik olarak yorumlanması na kuşkuyla yaklaşmakta ve bunların düpedüz gündelik yaşamdaki gerçek gözlem veya deneyimlere dayanabileceğini düşünmektedir. Burada verdiği örnekler doğrultusunda, Anna Freud'un tekniğimi yanlış anladığını görebiliyorum. "Eğer çocuk bir masa lambasını veya oyuncak bir figürü ters çeviriyorsa Melanie Klein bunu, babasına karşı saldırgan bir dürtü olarak yorumlar; iki arabanın kasti olarak çarpışması ise anne babaların cinsel birleşmesine dair gözlemin bir kanıtıdır." (s. 29) Ben çocuk oyunlarında hiçbir zaman böylesi "vahşi" sembolik yorumlara teşebbüs etmemişimdir. Aksine, son makalem "Erken Analiz"de bunun üzerinde özellikle durdum. Çocuğun aynı psişik malzemeyi, değişik tekrarlamalarla –genellikle çeşitli yollarla; yani oyuncaklarla, suyla, kâğıttan şekiller kesmekle, resim çizmekle vb– ifade ettiğini fark ettiğimde, bu etkinliklere, genellikle kaygı veya karşıt tepki kurmanın ifadesi olan aşırı telafi şeklinde kendini gösteren suçluluk duygusunun da eşlik ettiğini gözlemlediğimde ve bu doğrultuda belli bağlantılara ulaştığımda bu görüngüleri yorumlar, bilinçdışıyla ve analitik durumla bağlantılandırırım. Yorumun pratik ve kuramsal koşulları erişkin analiziyle tamamen aynıdır.

Bulundurduğum küçük oyuncaklar, kullandığım araçlardan yalnızca biridir; diğer araçlar ise kâğıt, kalem, makas, ip, top, oyuncak bloklar ve hepsinden önemlisi, sudur. Bunlar, isterse oynayabileceği şekilde çocuğun elinin altındadır ve amaçları yalnızca çocuğun düşlemlerine ulaşmak ve onları serbest bırakmaktır. Uzun süre oyuncaklara elini bile sürmeyen, yahut haftalar boyunca yalnızca birtakım şeyler kesen çocuklar vardır. Tamamen ketlenmiş çocuklarda ise, oyuncaklar ketlenmelerin nedenlerini daha yakından inceleme yollarından biri olabilir. Özellikle çok küçük bazı çocuklar, oyuncaklar kendilerini meşgul eden düşünme ya da deneyimlerin bazılarını dramatize etme fırsatı verir vermez, çoğu zaman oyuncakları tamamen bir kenara koyarak kendilerinin, benim ve odadaki bazı nesnelerin yer aldığı her türlü hayali oyunu oynamaya başlarlar.

Tekniğimin ayrıntıları üzerinde uzun uzadıya durdum, çünkü deneyimlerime göre çocuğun çağrışımlarını en geniş biçimde ele almayı ve bilinçdışının en derin katmanları na nüfuz etmeyi mümkün kılan temel ilkeyi iyice netleştirmek istiyorum.

Çocukların erişkinlere kıyasla bilinçdışı ve dürtüsel eğilimlerinin daha fazla egemenliği altında olduğu inancıyla hareket edersek, çocukların bilinçdışıyla daha hızlı ve güvenli bir temas kurabiliriz; böylece erişkin analizinde benlikle temas ederek katettiği yolu kısaltarak, *çocuğun bilinçdışıyla doğrudan bağlantı kurarız*. Eğer bilinçdışının üstünlüğü söz konusuysa, bilinçdışına hâkim olan sembollerle temsil biçiminin çocuklar için erişkinlere göre daha doğal olmasını beklememiz gerektiği açıktır, zira çocuklar bilinçdışının egemenliği altındadır. Çocukları bu yol boyunca izleyelim, yani yorumumuz aracılığıyla bilinçdışının dilini kullanarak, bilinçdışlarıyla temas sağlayalım. Bunu yaparsak, çocukların kendilerine ulaşmış oluruz. Elbette bunu gerçekleştirmek, görüldüğü kadar kolay ve hızlı değildir; öyle olsaydı çocuk analizi çok kısa sürede tamamlanırdı, oysa durum hiçbir zaman böyle değildir. Çocuk analizinde erişkinlere kıyasla hiç de az olmayan bir dirençle

sık sık karşılaşmak mümkündür; çocuklarda bu, kendilerine daha doğal gelen bir biçimde, yani kaygı biçimindedir.

Öyleyse bu, ikinci etmendir, çocuğun bilinçdışına nüfuz etmek istediğimiz göz önüne alınırsa, bence çok önemlidir. Çocuğun içinde nelerin olup bittiğini gösteren tavır değişikliklerini gözlemlersek (oyunu değiştirmesi, bırakması veya kaygının aniden başlaması) ve bu değişikliklerin malzemeyle ilişkisini görmeye çalışırsak, daima suçluluk duygusuna rastlayacağımızı ve sırası geldiğinde bunu yorumlamamız gerektiğini anlarız.

Çocuk analizi tekniğinde en güvenilir yardımcıları olduğunu saptadığım bu iki etmen, birbirine bağımlı ve birbirinin tamamlayıcısıdır. Kaygısına ulaşabildiğimiz her sefer onu yalnızca yorumlayarak ve bu şekilde *teskin ederek*, çocuğun bilinçdışına ulaşabilir ve *düşlemlerine giden yolu* ona açabiliriz. Ardından, düşlemlerinin içerdiği sembolizmi izledikimiz takdirde, kaygının kısa süre sonra tekrar ortaya çıktığını görürüz ve çalışmanın böylece ilerlemesini sağlarız.

Tekniğime ilişkin açıklamaları ve çocukların eylemlerinin içerdiği sembolizme attığım önem, çocuk analizinin serbest çağrışım olmaksızın yapılması gerektiği şeklinde yanlış yorumlanabilir.

Makalemin daha önceki bir bölümünde, Anna Freud'un, benim ve çocuk analizi alanında çalışan herkesin, çocukların erişkinlerle aynı biçimde çağrışımında bulunamayacağı ve bulunmayacağı konusunda görüş birliğinde olduğunu belirtmiştim. Şunu da eklemek isterim: Muhtemelen bunun başlıca sebebi çocukların düşüncelerini sözcüklere dökme-deki *yetersizlikleri* değil (bu, bir ölçüde sadece çok küçük çocuklar için geçerli olabilir), *kaygının* sözel çağrışımlara direnmesidir. Bu ilgi çekici ve özel meseleyi daha ayrıntılı tartışmak, bu makalenin kapsamı içinde değildir. Sadece deneyimlerime dayanan bazı olgulara kısaca değineceğim.

Oyuncaklar yoluyla temsil, –aslında bir ölçüde öznenin kendi kişiliğinden ayrı tutulan, genel anlamıyla sembolik temsil– sözlü itiraflara göre daha az kaygı yüklüdür. Öyleyse kaygıyı hafifleterek öncelikle daha dolaylı temsillere ulaşabilirsek, analiz için çocuğun sözel ifade yetisini en yüksek düzeyde ortaya çıkarabiliriz. Sonrasında, kaygının daha belirgin olduğu zamanlarda, dolaylı temsillerin yeniden ön plana çıktığına tekrar tekrar şahit oluruz. Kısa bir örnek vereyim. Beş yaşında bir çocuğun analizinde oldukça ilerledikten sonra, çocuk, yorumları çok derine giden ve sonuçları itibarıyla hayli verimli olan bir rüya gördü. Yorum, bir analiz saati boyunca sürdü; çağrışımlar *tümüyle sözeldi*. Sonraki iki gün boyunca, ilkinin devamı olan başka rüyalar da gördü. Fakat ikinci rüyaya ait sözel çağrışımlar büyük güçlük ve parça parça çıkarılabildi. Direnç aşıkardı ve kaygı evveli günden daha belirgindi. Fakat çocuk, oyuncak kutusuna yönelip bebekler ve başka oyuncaklar aracılığıyla bana çağrışımlarını tasvir etti; direncini bir miktar yendiği zaman da kendini tekrar sözcüklerle ifade etmeye çalıştı. Önceki iki günde açığa çıkan malzeme nedeniyle, üçüncü gün kaygı daha da fazlaydı. Çağrışımları neredeyse tümüyle oyuncaklar ve su aracılığıyla ifade edildi.

Vurguladığım iki ilkenin –çocuğun sembolik temsil tarzını izleme ve kaygının açığa çıktığı durumları dikkate alma– uygulanmasında mantıklı davranırsak, daha önce de söylemiş olduğum gibi, çocuğun çağrışımlarının, bazı zamanlarda ve pek çok yoldan biri olarak, analiz için önemli olacağına emin olabiliriz.

Bu nedenle, Anna Freud'un şu önermesinin eksik olduğunu düşünüyorum: "Bu düşünülüp taşınmış ve davet edilmiş çağrışımlardan daha sık olarak, planlanmamış ve davetsiz çağrışımlar yardımımıza gelirler." (s. 25) Çağrışımların ortaya çıkıp çıkmayacağı, analiz edilenin belli tavırlarına muntazaman bağlıdır ve hiçbir şekilde tesadüfî değildir. Bana göre bu aracı beklenenden daha kapsamlı bir şekilde kullanabiliriz. Bu araç gerçekliğe tekrar tekrar köprü kurar; gerçekdışı ve dolaylı temsil biçimine kıyasla kaygıyla daha yakından ilişkili olmasının nedenlerinden biri de budur. Bu nedenle, çok küçük yaşta olsa bile, çocuğun elinden geldiğince sözle ifade edebilmesini sağlayamadığım ve bu doğrultuda analizin gerçeklikle bağını kuramadığım sürece, hiçbir çocuk analizini sonlanmış olarak görmem.

Bu durumda, erişkin analizi tekniğiyle mükemmel bir benzerlik sağlıyoruz. Tek fark, çocuklarda bilinçdışının çok daha etkin olması ve dolayısıyla bilinçdışı ifade tarzının da erişkinlere kıyasla daha baskın olmasıdır; bunun ötesinde, çocuğun kaygıya daha fazla eğilimli olduğunu da dikkate almamız gerekir.

Fakat bu durum, gizil dönemde ve buluş öncesi dönemlerde, hatta bir ölçüde buluş çağında da geçerlidir. Bu gelişim dönemlerinden herhangi birisinde bulunan vakaların analizlerinde, çocuklarda kullandığım tekniği farklı bir biçimde uyarlamak durumunda kaldım.

Şimdi söylediklerimin, Anna Freud'un oyun tekniğine yönelik iki temel itirazını zayıflatığını düşünüyorum. Anna Freud şunları sorgulamıştı: (1) Çocuk oyunlarının asıl amacının, sembolik içeriğinde yattığını kabul edebilir miyiz? (2) Çocuk oyunlarını erişkinlerdeki sözel çağrışıma eşdeğer olarak ele alabilir miyiz? Kendisi bu tür oyunların, erişkin analizinde var olan ve "çağrışım sırasında, düşünce akışına yönelik tüm bilinçli yönlendirme ve etkilemeyi bertaraf etmeyi mümkün kulan" amaçlı düşünceyi içermediğini iddia etmektedir.

Bu ikinci itirazını, erişkin hastalardaki bu niyetlerin (ki deneyimlerime göre, erişkinlerde bile Anna Freud'un sandığı kadar etkili değildirler) çocuklar için oldukça yüzeysel olduğunu belirterek yanıtlamak istiyorum ve bununla sadece çok küçük çocukları kastetmiyorum.

Çocuklar bilinçdışının o denli hâkimiyeti altındadır ki, bilinçli düşüncelerini kasten bertaraf etmeleri gerçekten gereksizdir.³ Zaten Anna Freud'un kendisi de bu olasılığa yer vermektedir. (s. 49)

Çocuklarda uygulanan tekniğe fazlaca yer ayırdım, zira bana göre bu, çocuk analizi açısından temel bir sorundur. Anna Freud oyun tekniğini reddederken, bu itirazı, anladığım kadarıyla yalnızca küçük çocuklarınkine değil, daha büyük çocukların analizinin temel ilkelerine de yöneliktir. Oyun tekniği bize çok zengin bir malzeme sağlamakta ve zihnin en derin katmanlarına erişmemizi mümkün kılmaktadır. Eğer bu tekniği kullanırsak Oidipus karmaşasının analizine kesinlikle ulaşırız ve bir kez o noktaya vardıldıktan sonra analiz için hiçbir yönde sınır belirleyemeyiz. Ancak Oidipus karmaşasının analizinden

³ Bir adım daha ileri gitmek zorundayım. Bence mesele, analiz seansı süresince çocuğun "düşünce akışına yönelik tüm bilinçli yönlendirme ve etkilemeyi bertaraf etmesi"nden öte, yalnızca analiz seansı sırasında değil, genel olarak tüm yaşamında bilinçdışının dışındaki her şeyi tanımasını teşvik etmemizdir. Çocukların gerçeklikle olan özel ilişkileri (daha önce gönderme yaptığım, "Erken Analizin Psikolojik İlkeleri" [1926] adlı son makalemden ayrıntısıyla gösterdiğim gibi), bilinçdışı dürtüleriyle uyumlu olmayan her şeyi dışlama ve reddetme çabalarından kaynaklanmaktadır ve geniş anlamıyla gerçeklik de buna dahildir.

gerçekten kaçınmak istiyorsak, daha büyük çocuklar için uyarlandığı biçimiyle dahi, oyun tekniğini kullanmamalıyız.

Demek ki soru, çocuk analizinin erişkinde olduğu kadar derine *gidip gidemeyeceği* değil, o denli derine gitmesinin *gerekli olup olmadığı*ymış. Bu soruyu yanıtlamak için, Anna Freud'un kitabının dördüncü bölümünde ileri sürdüğü, o denli nüfuz etmeye karşı nedenleri incelememiz gerekir.

Ancak bunu yapmadan önce, Anna Freud'un kitabının üçüncü bölümünde ele alınan, çocuk analizinde aktarım ilişkin sonuçları tartışmak istiyorum.

Anna Freud, erişkinlerde ve çocuklardaki aktarım durumları arasındaki bazı önemli farkları betimlemektedir. Çocuklarda yeterli bir aktarımın gelişebileceği, ancak aktarım nevrozunun oluşmayacağı sonucuna varmaktadır. Bu görüşünü desteklemek için de şu kuramsal iddiayı ileri sürmektedir: Çocuklar yeni bir sevgi ilişkisine girmeye erişkinler kadar hazır değildirler, zira özgün sevgi nesneleri olan anne babalar gerçek nesneler olarak var olmayı sürdürürler.

Yanlış olduğuna inandığım bu iddiayı çürütmek için, çocuklardaki üstbenliğin yapısı üzerine ayrıntılı bir tartışmaya girmek durumundayım. Fakat bu daha sonraki bir bölümde yer alacağı için, burada sonraki görüşlerim tarafından da desteklenen bazı açıklamalarla yetineceğim.

Çok küçük çocukların analizi bana, üç yaşındaki bir çocuğun bile Oidipus karmaşasının gelişiminin en önemli kısmını geride bırakmış olduğunu göstermiştir. Sonuçta, bastırma ve suçluluk duyguları aracılığıyla, başlangıçta arzuladığı nesnelerden zaten uzaklaşmıştır. Onlarla ilişkileri çarpıtmaya ve dönüşüme maruz kalmıştır; böylece mevcut sevgi nesneleri, artık özgün nesnelerin *imgaları* haline gelmiştir.

Dolayısıyla çocuklar, hayatlarının her temel ve bu nedenle de belirleyici noktasında, analist vasıtasıyla yeni sevgi ilişkilerine pekâlâ girebilirler. Fakat burada, ikinci bir kuramsal itirazla karşılaşırız. Anna Freud, analistin çocukları analiz ederken, erişkinlerde olduğu gibi "kişiliğe bürünmemiş, gölgemsi ve hastanın düşlemlerini dökebileceği boş bir sayfa" niteliği taşıyan, yasaklar koymaktan ve doyuma izin vermekten kaçınan biri olması gerektiğini düşünmektedir. Oysa deneyimlerime göre, çocuk analisti analitik durumu oluşturduktan sonra tam da böyle davranabilir ve davranmalıdır da. Yalnızca görünüşte etkindir; çocuklara özgü temsil tarzlarına ayak uydurmak için kendini çocuğun oyun düşlemlerine tümüyle bıraktığında bile tıpkı hastalarının düşlemlerini hevesle takip eden erişkin analisti gibi davranmaktadır. Fakat bunun ötesinde, çocuk hastalarının he-diyeler veya okşanıp sevmeler veya analiz dışında buluşmalar vs şeklinde kişisel zevkler almalarına izin vermem. Kısacası, erişkin analizinin onaylanmış kurallarına uyanım. Çocuk hastama verdiğim şey, analitik destek ve rahatlamadır; hastalığını daha önce fark etmemiş olsa bile, bunu nispeten daha çabuk hisseder. Bunun yanı sıra, bana olan güveni-ne karşılık samimiyetime ve dürüstlüğüme mutlak bir güven duyabilir.

Ancak, Anna Freud'un öncülleri kadar, vardığı sonucu da tartışmak zorundayım. Deneyimlerime göre, çocuklarda da erişkinlerdeki benzer tam bir aktarım nevrozu ortaya çıkmaktadır. Çocukları analiz ederken, analitik durumla bağlantılı olarak belirtilerin değiştiğini, arttığını veya azaldığını gözlemlemekteyim. Çalışmanın ilerlemesi ve benimle olan ilişkileriyle yakından bağlantılı olarak, duygulanım serbestleşmesini görmekteyim. Kaygı

arttığında, çocukların tepkilerinin bu analitik zeminde kendiliğinden çözümlendiğini fark etmekteyim. Çocuklarını dikkatle izleyen anne babalar sık sık bana, çocuklarının çok uzun süre önce kaybolan huylarının tekrar ortaya çıkmasına şaşırdıklarını anlatmışlardır. Çocukların tepkilerini evlerinde, benimle birlikte oldukları zamanki kadar ortaya koyduklarına rastlamadım: Zira bu serbestleştirme çoğunlukla analiz seansı için saklanmaktadır. Elbette kuvvetli duygulanımların şiddetli bir biçimde ortaya çıktığı zamanlardaki rahatsızlık, çocuklarla ilişkide olanlar tarafından fark edilebilir, fakat bu geçicidir ve erişkinlerin analizinde bile kaçınılmazdır.

Dolayısıyla bu noktada, deneyimlerim Anna Freud'un gözlemleriyle tümüyle çelişmektedir. Bulgularımız arasındaki bu farkın nedenini görmek çok kolaydır: Anna Freud ile benim aktarımı farklı olarak ele almamızla bağlantılıdır bu. Söylediklerimi özetleyeyim: Anna Freud, çocuk analizinde *olumlu* aktarımın gerekli olduğunu düşünmektedir. Olumsuz aktarımı, arzu edilmeyen bir durum olarak görmektedir. "Fakat çocuğun analiste yönelik olumsuz dürtüleri –pek çok açıdan ifşa edici olsalar bile– aslında sakıncalıdır ve en kısa sürede ele alınmalıdır. Verimli bir çalışma, daima olumlu bir bağlanmayla gerçekleşir," diye yazmıştır. (s. 31)

Şunu biliyoruz: Analitik çalışmanın ana etmenlerinden biri, aktarımın olgulara uygun olarak kesin ve nesnel bir biçimde ele alınmasıdır. Analitik bilgimiz bize bunun doğru olduğunu öğretmiştir. Aktarımın tam olarak çözülmesi, analizin tatminkâr biçimde sonlanmış olduğunun belirtilerinden biri olarak görülür. Psikanaliz bunu temel alarak, her vaka da gerek duyulduğu kanıtlanmış bazı önemli kurallar ortaya koymuştur. Anna Freud, çocuk analizinde bu kuralların büyük bölümünü bir kenara bırakmaktadır. Çalışmamız için önemli olduğunu açıkça bildiğimiz aktarım, onun nezdinde belirsiz ve muğlak bir kavram haline gelmektedir. Analistin, "çocuğun sevgisini veya nefretini *muhtemelen* anne babayla paylaşmak zorunda olduğunu" söylemektedir. Ayrıca uygun olmayan olumsuz eğilimlerin "yıkılması veya değiştirilmesi" ile neyin kastedildiğini de anlamıyorum.

Burada öncüller ve sonuçlar bir fasit daire üzerinde hareket etmektedir. Eğer analitik durum analitik yöntemlerle oluşturulmazsa, olumlu ve olumsuz aktarım mantıklı olarak ele alınmazsa, ne aktarım nevrozunu ortaya çıkarabiliriz, ne de çocuğun analize ve analistle ilişkili tepkilerini çözümleriz. Bu makalenin ilerleyen bölümlerinde, bu nokta üzerinde daha ayrıntılı olarak duracağım, fakat şimdi Anna Freud'un, olumlu aktarımı mümkün olan her yolla kendisine çekme ve kendisine yönelik olumsuz aktarımı azaltma yönteminin, bana göre yalnızca teknik açıdan yanlış değil, aynı zamanda benim yöntemime kıyasla anne babaya daha muhalif olduğunu belirterek sözlerimi özetleyeceğim. Bu şekilde, olumsuz aktarımın çocuğun günlük yaşamda ilişkide olduğu kişilere yönelmesi çok doğaldır.

Anna Freud dördüncü seminerinde, bu kez özellikle net bir biçimde, bence bu kısır-döngüyü tekrar ortaya koyan bazı sonuçlara varmaktadır. Başka bir yerde tanımlamış olduğum bu "kısırdöngü" terimi, belirli öncüllerden çıkarılan sonuçların, daha sonra aynı öncülleri doğrulamak için kullanılması anlamına gelmektedir. Bana yanlış gelen sonuçlara örnek olarak, Anna Freud'un, çocuk analizinde çocuğun konuşmadaki yetersizliğinin üstesinden gelmenin imkânsız olduğu iddiasından bahsedebilirim. "Tarif ettiğim teknikle, deneyimlerimin şimdiye dek ulaştığı noktaya göre" diye bir çekince koyduğu doğrudur. Fakat hemen sonraki cümlesi, genel bir kuramsal açıklama içermektedir. Erişkin analizinde

erken çocukluk dönemine ilişkin keşfettiklerimizin “aktarım tepkilerinin serbest çağrışım ve yorum yöntemleriyle ele alınmasıyla, yani çocuk analizinde bizi başarısız kılan yollar vasıtasıyla açığa çıktığını” söylemektedir. Anna Freud, kitabının değişik bölümlerinde, çocuk analizinin, kendisini çocuk zihnine uyarlayarak yöntemlerini değiştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Oysa benim geliştirdiğim teknikle ilgili şüphelerini hiçbir pratik testten geçirmeksizin, çok sayıda kuramsal düşünceye dayandırmaktadır. Fakat ben pratik uygulamayla, bu tekniğin çocuğun erişkin analizinden bile daha fazla çağrışım getirmesine ve dolayısıyla, erişkine kıyasla çok daha derine nüfuz edilmesine olanak sağladığını kanıtladım.

O halde, deneyimlerimin bana öğrettiklerinden hareket edersem, Anna Freud’un erişkin analizinde hastanın erken çocukluk dönemini araştırmak için kullanılan her iki yöntemin de (yani serbest çağrışım ile aktarım tepkilerinin yorumu) çocuk analizinde başarısız olduğu iddiasına karşı ancak şiddetli bir biçimde mücadele edebilirim. Hatta, çocuk analizinin –özellikle de çok küçük çocukların analizinin– kuramımıza değerli katkılar olacağına inanıyorum; çünkü çocuk analizi çok daha derine inebiliyor ve böylelikle erişkinlerde o denli net görünmeyen ayrıntılara ışık tutabiliyor.

Anna Freud, çocuk analistinin durumunu “kültürlü bir ırk yerine, ilkel insanlarla çalışarak tarihöncesine dair kestirme yoldan bilgi sahibi olmaya çalışan” bir etnologla karşılaştırmaktadır. (s. 39) Bu da pratik deneyimle çelişen kuramsal bir görüş olarak beni şaşırtmaktadır. Büyük çocuklarıncı kadar küçük çocukların analizi de, yeterince ileriye götürüldüğünde, en küçük çocuklarda bile görülen gelişimin inanılmaz karmaşıklığının çok net bir tablosunu sunmakta ve sözgelimi üç yaşındaki çocukların bile, çoktan uygarlığın ürünleri oldukları için, ciddi çatışmalardan geçmiş ve geçmekte olduklarını göstermektedir. Anna Freud’un örneklemesine sadık kalırsak; çocuk analistinin, tam da araştırma açısından, kendini bir etnologa asla lütfedilmeyen şanslı bir konumda bulduğunu belirtmeliyim; çünkü o uygar insanlarla ilkel insanları bir arada görmek ve bu ilişki sayesinde hem en eski, hem de yakın zamanlara dair en değerli bilgilere ulaşmak imkânına sahiptir.

Şimdi de Anna Freud’un çocuğun üstbenliğine ilişkin kavramlarını daha ayrıntılı olarak ele almak istiyorum. Kitabının dördüncü bölümünde, hem ilişkili oldukları kuramsal sorunun önemi, hem de Anna Freud’un onlardan çıkardığı geniş sonuçlar nedeniyle özel anlam taşıyan bazı açıklamalar mevcuttur.

Çocukların, özellikle de küçük çocukların derin analizi, beni, erken çocukluk dönemindeki üstbenlikle ilgili, Anna Freud’un kuramsal düşüncelerden yola çıkarak betimlediğinden çok daha farklı bir tablo oluşturmaya yöneltmiştir. Çocukların benliğinin erişkinlerinkiyle karşılaştırılamayacağı açıktır. Öte yandan, onların üstbenliği erişkinlerinkine oldukça yakındır ve daha sonraki gelişim sürecinden, benlik kadar köklü bir şekilde etkilenmez. Çocukların dış nesnelere olan bağımlılığı doğal olarak erişkinlerden daha fazladır ve bu da kaçınılmaz sonuçlara neden olmaktadır, fakat bana göre Anna Freud bunları abartmakta, bu nedenle de doğru yorumlamamaktadır. Bir zamanlar gelişmesine katkıda bulunmuş olsalar bile, bu dış nesneler çocuğun zaten gelişmiş olan üstbenliğiyle kesinlikle özdeş değildirler. Üç, dört veya beş yaşındaki çocuklarda şaşırtıcı bir biçimde, gerçek sevgi nesneleriyle yani anne babayla keskin bir çelişki içinde olan bir üstbenlikle karşılaşmamızı ancak bu şekilde açıklayabiliriz. Örnek olarak dört yaşındaki bir çocuktan bahsetmek istiyorum; anne babası onu cezalandırmadıkları veya tehdit etmedikleri gibi, gerçekten son derece na-

zik ve sevgi dolu kişilerdi. Bu vakada (bunu çok sayıda vakadan yalnızca biri olarak ele alıyorum) benlikle üstbenlik arasındaki çatışma, üstbenliğin yoğun fantastik öğeler içerdiğini göstermektedir. Bilinçdışında baskın olan meşhur formül nedeniyle, bu çocuk yamyam ve sadist nitelikli dürtülerinden ötürü iğdiş edilme, paramparça edilme, yenilme gibi cezalar beklemekte ve sürekli bunların korkusuyla yaşamaktadır. Şefkatli ve sevgi dolu anneyle çocuğun üstbenliği tarafından verilen ceza arasındaki tezat, gerçekte grotesktir ve çocuğun içselleştirdiği nesnelerle gerçek nesneleri asla bir tutmamamız gerektiğine dair bir örnektir.

Üstbenliğin oluşumunun çeşitli özdeşleşmeler temelinde gerçekleştiğini biliyoruz. Elde ettiğim sonuçlar, Oidipus karmaşasının inişe geçmesi, yani gizil dönemin başlamasıyla birlikte sonlanan bu sürecin, çok erken yaşlarda başladığını göstermektedir. Son makalemde, çok küçük çocukların analizinden elde ettiğim bulgulara dayanarak, Oidipus karmaşasının yaşamın birinci yılının sonu veya ikinci yılının başında gerçekleşen memeden kesme sırasında yaşanan yoksunluk sonrasında ortaya çıktığını öne sürdüm. Fakat bununla beraber, üstbenlik oluşumunun başlangıcını da görmekteyiz. Hem daha büyük, hem de çok küçük çocukların analizi, üstbenliğin gelişimini sağlayan çeşitli öğelerin ve gelişimin olduğu farklı katmanların net bir resmini sunmaktadır. Gizil dönemin başlamasıyla birlikte, sona ermesinden önce bu gelişim döneminde kaç evre olduğunu görürüz. Bu gerçek bir *sonlanmadır*, zira Anna Freud'un tersine, çocuk analizinden hareketle, çocukların üstbenliğinin son derece dirençli ve hatta değiştirilemez olduğuna ve erişkinlerinkinden temelde çok farklı olmadığına inanmaya başladım. Aradaki tek fark, erişkinlerin *olgun benliğinin*, üstbenlikle daha iyi uzlaşabilmesidir. Ancak durum çoğu zaman yalnızca *görünüşte* böyledir. Bunun ötesinde, erişkinler dış dünyada üstbenliği temsil eden otoritelere karşı kendilerini daha iyi koruyabilirler; çocuklar ise kaçınılmaz olarak onlara daha fazla bağımlıdırlar. Fakat bu, Anna Freud'un vardığı sonuçta olduğu gibi çocuğun üstbenliğinin, henüz "fazlasıyla olgunlaşmamış, nesnesine çok fazla bağımlı ve analiz nevrozdan kurtulmayı sağladığında dürtülerinin taleplerini kontrol etmede kendiliğinden davranan" bir nitelikte olduğu anlamına gelmez. Çocuklarda bile bu nesneler –yani anne baba– üstbenlikle aynı değildir. Bu nesnelerin çocuğun üstbenliği üzerindeki etkileri, yaşamın bir şekilde buna benzer durumlara –mesela özel bir bağımlılık halı– sürüklediği erişkinlerde görülen etkilerle tamamen benzerdir. Sınavlarda korkulan otoritelerin, askerlikte subayların vb etkisi, Anna Freud'un "çocuklarda, üstbenlikle sevgi nesneleri arasındaki, bileşik kaplara benzeyen sabit korelasyonlar" olarak algıladığı etkiye oldukça benzerdir. Yaşamın bahsetmiş olduğum dönemlerinde veya bunlara benzer baskılı anlarda, çocuklar gibi erişkinler de yaşadıkları zorluklara bir tepki gösterirler. Çünkü eski çatışmalar gerçekliğin acımasızlığı yüzünden yeniden harekete geçmiş veya pekişmiştir ve burada üstbenliğin yoğunlaşan işleyişi baskın bir rol oynamaktadır. Bu, Anna Freud'un, üstbenliğin (çocuğun üstbenliğinin) halen mevcut olan nesnelerinden etkilenmesi olarak tanımladığı sürecin tamamen aynıdır. Karakter üzerindeki iyi ve kötü etkilerin ve çocuklukta diğer tüm bağımlılık ilişkilerinin, çocuklarda erişkinlere göre daha güçlü bir baskı oluşturduğu doğrudur. Ancak şüphesiz, bu etkenler erişkinlerde de çok önemlidir.⁴

⁴ Abraham (1921-25) "Psycho-Analytical Studies on Character Formation" adlı çalışmasında, şunları söylemektedir: "Karakter özelliklerinin libidonun kaderine bağımlılığı yaşamın tek bir dönemiyle sınırlı değildir, evrensel olarak hayat boyu geçerlidir. '*Jugend kennt keine Tugend* (gençlik erdem bilmez)' atasözü, genç yaşta karakterin olgunlaşmamış olduğu ve sağlam olmadığı gerçeğini dile getirir. Ancak ileri yaşlar söz konusu olduğunda da karakterin tutarlılığını abartmamalıyız."

Anna Freud, çocuklarda benlik idealinin taleplerinin zayıflığını ve bağımlılığını çok iyi bir biçimde gösterdiğini düşündüğü bir örnek vermektedir. (s. 42-3) Buluş çağının hemen öncesindeki dönemde olan bir erkek çocuk, kontrol edilemeyen bir çalma dürtüsü duyduğunda onu etkileyen en yüksek mercinin baba korkusu olduğunu fark etmiştir. Anna Freud bunu gerçek babanın hâlâ üstbenliğin yerine koyulabileceğinin bir kanıtı olarak görmektedir.

Bense erişkinlerde de sıklıkla benzeri üstbenlik gelişimleri saptayabileceğimizi düşünüyorum. Asosyal dürtülerini (genellikle yaşamları boyunca) yalnızca farklı kılıklardaki “baba” korkusuyla –polis, yasa, statü kaybı vb– kontrol edebilen çok sayıda insan vardır. Aynı şey Anna Freud’un çocuklarda gözlemlediği “çifte ahlak” için de doğrudur. Erişkinler dünyası için bir ahlak kuralı, kendileri ve yakın arkadaşları içinse başka bir ahlak kuralı uygulayanlar yalnızca çocuklar değildir. Çok sayıda yetişkin aynı şekilde davranır; yalnız başlarına olduklarında veya kendilerine eşit olanlarla birlikteyken belli bir tavır, üstleri veya yabancılara karşı başka bir tavır sergilerler.

Bu çok önemli meselede Anna Freud ile aramızdaki görüş farkının nedenlerinden birisinin şu olduğunu düşünüyorum: Ben, üstbenlik dendiğinde (ki Freud’un bize gelişimini öğretmiş olduğu tanımla tam bir fikir birliği içindeyim), Oidipus nesnelerinin içselleştirilmesi yoluyla oluşan Oidipal gelişim sonucunda ortaya çıkan ve Oidipus karmaşasının inişe geçmesiyle kalıcı ve değiştirilemez biçimine ulaşan yetiyi anlıyorum. Daha önce açıklamış olduğum gibi bu yeti, hem gelişimi sırasında hem de tümüyle oluştuğu zaman, gelişimini başlatan gerçek nesnelerden bazı temel farklılıklar gösterir. Elbette ki çocuklar (fakat aynı zamanda erişkinler de), çeşitli “üstbenlikler” oluşturarak her türden benlik idealeri oluştururlar; fakat bu daha yüzeysel katmanlarda yer alır ve esasında çocuğun içinde güçlü biçimde kök salmış olan ve değişmez bir doğaya sahip tek bir üstbenlik tarafından belirlenir. Anna Freud’un hâlâ anne babanın kişiliklerinde işlemeye devam ettiğini düşündüğü üstbenlikle, bu iç üstbenlik tam anlamıyla aynı değildir; her ne kadar anne babanın üstbenliklerinin kendi etkisi tartışma götürmez ise de. Eğer işleyiş gücünü azaltmak ve onu etkilemek için gerçek üstbenliğe ulaşmayı arzuluyorsak, bunu yapmamızın tek yolu analizdir. Fakat bununla, Oidipus karmaşasının bütün gelişimini ve üstbenliğin yapısını araştıran bir analizi kastediyorum.

Şimdi de Anna Freud’un daha önce sözünü etmiş olduğum örneğine dönelim. Dürtülerinin saldırsına karşı en güçlü silahı baba korkusu olan erkek çocukta, kesinlikle olgunlaşmamış bir üstbenlik görüyoruz. Böyle bir üstbenliği, tipik anlamda “çocuksu” olarak niteleyemem. Başka bir örneği alırsak: Şefkatli ve sevgi dolu anne babasıyla tam bir zıtlık içerisinde olan iğdiş edici ve yamyamca üstbenliğinin baskısından yakındığını belirtmiş olduğum dört yaşındaki çocukta, elbette ki sadece böyle bir üstbenlik yoktu. Bu çocukta, gerçek anne babasına daha yakın (ama kesinlikle ıptatıp aynı değil) özdeşleşmeler saptadım. İyi kalpli, yardımsever ve bağışlayıcı olan bu figürleri, “peri baba ve anne” olarak adlandırıyordu ve bana karşı tavır olumlu olduğunda, analiz sırasında, her şeyin itiraf edilebileceği “peri anne” rolünü oynamama izin veriyordu. Başka zamanlarda –olumsuz aktarımın tekrar ortaya çıktığı durumlarda– düşlemlerindeki, her türlü şeytaniliğin beklenebileceği kötü anne rolünü oynuyordum. İyi anne olduğumda, benden en olağandışı taleplerde bulunabiliyor ve gerçekte yerine getirilemeyecek arzuları doyurabi-

liyordu. Geceleyin, daha sonra kesip yemesi için (babasının penisini temsil eden) bir hediyeyi getirerek ona yardım etmek durumundaydım. Onunla birlik olup babayı öldürmek de "peri annenin" tatmin etmesi gereken arzulardan biriydi. "Peri baba" olduğum zaman ise aynı şeyleri anneye yapmak durumundaydık; bu rolü kendisi devralıp, ben oğul rolüne geçtiğim zaman, bana yalnızca annesiyle cinsel birleşme izni vermekle kalmayıp, bu konu hakkında bilgi de verdi, beni cesaretlendirdi ve baba ile oğulun aynı zamanda anneye cinsel ilişkiye girme düşleminin nasıl gerçekleştirilebileceğini de gösterdi. Birbirlerine zıt, bu çok çeşitli özdeşleşmelerin tümü çok farklı katmanlardan ve dönemlerden kaynaklanmıştır ve gerçek nesnelerden temel olarak farklıdır; bu tür özdeşleşmeler bu çocukta, normal ve iyi gelişmiş olduğu izlenimini veren bütün bir üstbenlik oluşumuyla sonuçlanmıştır. Çok sayıda benzer vaka arasından bunu seçmemin bir nedeni de, onun *tam anlamıyla normal* olarak nitelendirilebilecek bir çocuk olması ve yalnızca koruyucu nedenlerle analitik tedavi görmesi idi. Ancak bir süre analiz yaptıktan ve Oidipus karmaşasının gelişimini derinlemesine araştırdıktan sonra, bu çocuğun üstbenliğinin yapısını ve farklı bölümlerini tanıyabildim. Çocuk, ahlaki bakımdan yüksek düzeyde suçluluk duygusu tepkileri gösterdi. Çocuk benliği için uygun olmasına rağmen, kendisinin yanlış veya çirkin olarak gördüğü her şeyi, yüksek ahlaki düzeyde işleyen bir erişkin üstbenliğinininkini andırır bir tarzda kınamaktaydı.

Çocuk kadar, erişkin üstbenliğinin gelişimi de, çeşitli etkenlere bağlıdır. Bunları burada ayrıntılı olarak tartışmaya gerek yok. Eğer herhangi bir nedenle bu gelişim tamamlanmazsa ve özdeşleşmeler tam anlamıyla başarılı olmazsa, tüm üstbenlik oluşumunun kaynağı olan kaygı baskın çıkacaktır.

Anna Freud'un atıfta bulunduğu vaka, bu tür üstbenlik oluşumlarının varlığının dışında, bana hiçbir şey kanıtlamamaktadır. Bunun çocuksu gelişime özgü bir örnek olduğunu düşünmüyorum, zira aynı görüngüye üstbenliğin yeterince gelişmemiş olduğu erişkinlerde de rastlamaktayız. Bu nedenle de Anna Freud'un bu vakadan çıkarmış olduğu sonuçların yanlış olduğunu düşünüyorum.

Bu bağlamda söyledikleri bana, Anna Freud'un üstbenliğin gelişiminin, karşıt tepki kurma ve perde anılarla birlikte, büyük oranda gizil dönemde gerçekleştiğine inandığı izlenimini vermektedir. Küçük çocuklarla ilgili analitik bilgim, bu noktada ondan tamamıyla farklı düşünmemi gerektiriyor. Gözlemlerim bana, bu mekanizmaların tümünün Oidipus karmaşasının ortaya çıkmasıyla harekete geçtiğini ve bu karmaşa tarafından etkinleştirildiğini öğretmiştir. Bu karmaşanın inişe geçmesiyle temel görevlerini tamamlamış olurlar; sonraki gelişmeler ve tepkiler daha ziyade sabit bir biçim olduğu düşünülen ve değişmeden kalan bir alt katmanın üzerinde gelişen bir üstyapıdır. Belli zamanlarda ve koşullarda karşıt tepki oluşumları açığa çıkar, dışarıdan gelen baskı ne denli güçlü olursa, üstbenlik de o denli güçlü bir biçimde tepki verecektir.

Ancak bunlar çocukluğa has görüngüler değildir.

Anna Freud'un üstbenliğin ve karşıt tepki oluşumlarının gizil dönem ve buluş çağı öncesindeki dönemde daha da genişlemesi olarak gördüğü şey, dış dünyanın baskı ve taleplerine yönelik dışsal bir uyumdur sadece ve üstbenliğin gerçek gelişimiyle hiçbir ilgisi yoktur. Çocuklar büyüdükçe (erişkinler gibi), "çifte ahlak yasası"nı yürütmekte, daha az geleneksel ve daha dürüst olan küçük çocuklara nazaran daha becerikli davranmayı öğrenirler.

Şimdi de yazarn, çocuklarda üstbenliğin bağımlı niteliğiyle, utanç ve tikslenme duygularıyla bağlantılı olan çifte ahlak yasaları hakkındaki görüşleri doğrultusunda yaptığı çıkarımlara geçelim.

Anna Freud, kitabının 45'inci sayfasında çocukların şu bakımdan erişkinlerden farklı olduğunu iddia eder: Çocukların dürtüsel eğilimleri bilinç düzeyine getirildiğinde, üstbenliğin kendi başına bunların yönü hakkında tam bir sorumluluk üstlenmesi beklenmemelidir. Çünkü Anna Freud, kendi başlarına bırakıldıklarında çocukların ancak “doğrudan doyuma giden— kestirme ve elverişli tek bir yol” keşfedebileceklerine inanmaktadır. Anna Freud, bastırmadan kurtulan dürtüsel güçlerin ne şekilde yönlendirileceği kararının çocuğun eğitiminden sorumlu kişilere bırakılması konusunda isteksizdir – ve bu isteksizliği için geçerli sebepler gösterir. Dolayısıyla, analistin “bu önemli noktada çocuğa yol göstermesi”ni, mümkün olan tek yol olarak görür. Analistin eğitimsel müdahalesinin gerekliliğini kanıtlamak için bir örnek verir. Ne söylediğine bir bakalım. Kuramsal önermelerine karşı itirazların geçerliyseler, pratik bir örneklerle sınanmaya da dayanmak zorundadırlar.

Sorguladığımız vaka, kitabının pek çok bölümünde tartıştığı bir vakadır. Takıntılı nevrozu olan altı yaşında bir kız çocuğu. Tedavi öncesinde ketlenmeler ve takıntı belirtileri gösteren bu çocuk, daha sonra yaramaz ve laf anlamaz olmuştur. Anna Freud bu noktada, eğitici sıfatıyla müdahale etmiş olması gerektiği sonucuna varmıştır. Çocuğun, bastırmadan kurtulan anal dürtülerini analiz dışında doyurduğunu düşünmüş ve çocuksu benlik idealinin gücüne çok fazla güvenerek hata yaptığını ifade etmiştir. Henüz yeterince yerleşmemiş olan üstbenliğin, geçici olarak eğitsel bir etkiye gerek duyduğunu ve dolayısıyla, çocuğun henüz dürtülerini yarımsız kontrol etme noktasına gelemediğini düşünmüştür.

Burada, Anna Freud'a karşıt olan kendi bakış açımı destekleyecek bir örnek seçmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Ele alacağım vaka, analizin başlangıcında altı yaşında olan ve takıntılı nevrozu olan çok ciddi bir vakadır.⁵

Evde davranışları dayanılmaz hale gelen ve tüm ilişkilerinde belirgin asosyal eğilimler gösteren Erna, uykusuzluk, aşırı takıntılı mastürbasyon, tam bir öğrenme ketlenmesi, derin depresyon, takıntılı biçimde derin düşüncelere dalma ve çok sayıda başka ciddi belirtiler gösteriyordu. İki yıl boyunca analitik olarak tedavi edildi ve analiz tam bir iyileşmeyle sonuçlandı, nitekim şu anda ilke olarak yalnızca “normal çocukları” alan bir okulda, bir yıldan fazla bir süredir okumaktadır ve orada hayat sınavından geçmektedir. Bu kadar şiddetli bir takıntılı nevrozda, çocuğun aşırı ketlenmelerden mustarip olduğunu ve derin bir vicdan azabı yaşadığını söylemeye gerek yoktur. Erna, “şeytan ve melek”, “iyi ve kötü prenses” vb şeklinde belirgin bir kişilik yarılması gösteriyordu. Doğal olarak, analiz onda da sadist anal dürtülerin yanı sıra büyük miktarlarda duygulanımı serbest bırakmıştı. Analiz seansları sırasında olağandışı serbestleştirmeler de yaşandı: Odamdaki yastık vb nesnelerden acısını çıkardığı öfke patlamaları, oyuncakları kirletme ve parçalama; kâğıtları su, hamur, kalem gibi nesnelerle lekeleme. Tüm bunlar sırasında, çocuk ketlenmeden kurtulduğuna dair belirgin bir izlenim verdi ve çoğunlukla bu hayli vahşi davranıştan bariz bir zevk alıyor gibi gözüküyordu. Fakat bunun anal saplantılarının “ket vurulmamış”

⁵ Bu vakanın öyküsünü, *Würzburger Tagung Deutscher Analytiker* dergisinde (güz 1924) ve 1925 yazında Londra'da verdiğim seminerlerin birinde ayrıntılarıyla tartıştım. Öyküyü daha sonra yayımlamayı düşünüyorum. Analiz ilerledikçe, şiddetli takıntılı nevrozun paranoyayı maskeleydiğini keşfettim.

hazzından ibaret olmadığını, başka etkenlerin de belirleyici rol oynadığını saptadım. Çocuk belki ilk bakışta sanıldığı –ve Anna Freud’un andığı vakada çevresinin de farz ettiği– kadar “mutlu” değildi kesinlikle. Erna’nın “laf anlamazlığının” ardında yatan, büyük oranda kaygı ve onu davranışını tekrarlamaya iten cezalandırılma ihtiyacıydı. Bunun içerisinde, başlangıcı temizlik eğitimi gördüğü döneme dayanan, büyük bir nefret ve meydan okumanın belirtileri de vardı. Bu erken saplantıların Oidipus karmaşasının gelişimiyle bağlantısı ve bununla ilişkili suçluluk duygusunu analiz ettiğimizde durum tümüyle değişti.

Sadist nitelikli anal dürtülerin böylesine güçlü biçimde serbestleştiği bu dönemlerde, Erna bunları analiz dışında serbestleştirme ve tatmin etme şeklinde geçici bir eğilim gösterdi. Anna Freud ile aynı sonuca ulaştım: Analist bir yanlışlık yapmış olmalıydı. Eğitici değil, yalnızca *analitik* açıdan –bu, belki de bakış açılarımız arasındaki en dikkat çekici ve temel farklardan biridir– başarısız olduğum sonucuna vardım. Bundan kastım, analiz seansı sırasında dirençleri tümüyle çözmede ve olumsuz aktarımın tümüyle açığa çıkmasını sağlamada başarısız olduğumun farkına varmış olduğumdur. Bu ve diğer vakalarda şunu gördüm ki, eğer çocukların zor bir mücadeleyle kendilerini üzmelerine gerek kalmadan dürtülerini kontrol etmelerinin sağlanması isteniyorsa, Oidipus gelişimi tamamen analitik olarak, mümkün olduğunca açığa çıkarılmalı ve bunun sonucunda oluşan nefret ve suçluluk duyguları, başlangıç noktasına kadar inilerek araştırılmalıdır.⁶

Anna Freud’un analitik önlemler yerine eğitici önlemler alınmasını gerekli gördüğü noktaya bakarsak, küçük hastanın kendisinin bununla ilgili asıl bilgiyi verdiğini görürüz. Anna Freud ona insanların yalnızca nefret ettikleri kişilere karşı bu denli kötü davrandıklarını açıkça gösterdikten sonra (s. 25) çocuk, “çok sevdiği annesine karşı *neden* böylesine düşmanca duygular beslediğini” sormuştur. Bu çok yerinde bir sorudur ve takıntılı tipteki çok küçük hastalarda bile gördüğümüz gibi, analizin özünün doğru anlaşıldığını göstermektedir. Bu soru, analizin izlemesi gereken yolu göstermektedir; analiz derine inmelidir. Ancak, Anna Freud bu yolu izlememiştir. Şunları okuyoruz: “Bu noktada daha fazla bilgi vermeyi reddettim, çünkü ben de daha fazlasını bilmiyordum.” Küçük hasta daha sonra, onları daha ileriye götürecek yolu kendisi bulmaya çalışacaktır. Çocuk, kendisine çok ihtiyaç duyduğu zamanlarda hep çekip giden annesine sitem etme anlamını taşıyan ve daha önce de sözünü etmiş olduğu bir rüyayı tekrarlamıştır. Birkaç gün sonra da, kendisinden küçük erkek ve kız kardeşlerine duyduğu kıskançlığı açıkça gösteren başka bir rüya görmüştür.

Anna Freud burada durmuş ve Oidipus durumunu gerçek anlamda ilk kez bütünüyle ele alma fırsatı veren ve bu sayede çocuğun annesine karşı nefretini analiz etmesi gereken noktada analizi daha ileri götürmemiştir. Anna Freud’un sadist nitelikli bazı anal dürtüleri serbest bıraktığı doğrudur, fakat bu dürtülerin Oidipus karmaşasıyla bağlantısını takip etmemiştir; tam tersine, araştırmalarını yüzeysel bilinçli ve önbilinçli katmanlarla sınırlamıştır, zira yazdıklarından anlaşıldığı kadıyla, çocuğun kardeşlerine karşı kıskançlığını

⁶ Anna Freud’un küçük hastası bunu da gayet isabetli bir şekilde tespit etmiş ve şeytaniyle yaptığı savaştan zaferle çıktığını anlatmasının ardından, analizinin amacını şöyle tanımlamıştır: “Ondan daha güçlü olmam gerek, bu yüzden mutsuz olmamam için bana yardım etmelisin.” (s. 13) Ancak en eski sadist oral ve sadist anal saplantıları ve bunlarla bağlantılı suçluluk duygularını gün ışığına çıkardıktan sonra bu amaca ulaşılabilceğini düşünüyorum.

onlara yönelik bilinçdışı ölüm arzularına doğru takip etmeyi de atlamış görünmektedir. Dahası Anna Freud, çocuğun annesine karşı rekabetini o ana kadar analiz etmekten kaçınmış olsa gerek; aksi takdirde hem hasta hem de analist, çocuğun annesine karşı nefretinin nedenleri hakkında çoktan bir şeyler öğrenmiş olurdu.

Anna Freud kitabının dördüncü bölümünde, biraz önce tartışmış olduğum analizin dönüm noktasını göz önüne alarak, analistin bir süre için eğitsel bir rolle müdahale etmesi gerektiğinin bir örneği olarak bu analize gönderme yapmaktadır. Fakat ben durumu şöyle görüyorum: Çocuk sadist nitelikli anal eğilimlerinin kısmen farkına varmıştır, fakat Oidipus durumunun daha ileri analiziyle onlardan büyük ölçüde ve tamamen kurtulmasına fırsat verilmemiştir. Kanımca sorun, onu bastırmadan kurtulan dürtülerine hâkim olmaya ve onları denetlemeye yönlendirmek değildir. Gerekliliği olan şey, bu dürtülerin arkasındaki güdüleyici kuvvetin daha ileri ve daha bütünlüklü bir analizidir.

Anna Freud tarafından verilen başka örneklerle de aynı eleştiriyi yöneltiyorum. Hastalarından pek çok defa mastürbasyon itirafları aldığını belirtmektedir. Örnek verdiği, iki rüya vasıtasıyla bu türden itiraflarda bulunan dokuz yaşındaki kız (s. 20), bence bunun ötesinde ve çok daha önemli bir şeyler anlatıyordu. Yangın korkusu ve yanlış bir hareketin sebep olduğu ve cezalandırmayla sonuçlanan şofben patlamasına ilişkin rüyası, bana göre, anne babasının cinsel birleşmesine dair gözlemlerinin açık bir göstergesidir. Bu durum ikinci rüyada da belirgindir. Bu rüyada, "farklı renklerde iki tuğla" ve "yangın çıkacak" bir ev vardır. Çocuk analizindeki deneyimime göre, bunlar genel olarak daima ilk sahneyi temsil etmektedir. Bu durumun, çocuğun yangın rüyalarında görüldüğü üzere bu vaka için de geçerli olduğu, bence, kızın "ısrırganlar" adını verdiği canavar (s. 23'te Anna Freud tarafından tarif edilmiştir) ve bir devin saçını çeken cadı resimleri göz önüne alındığında, açıktır. Anna Freud, bu çizimleri çocuğun iğdiş edilme ve mastürbasyon kaygısı olarak yorumlamakta kesinlikle haklıdır. Fakat devi iğdiş eden cadının ve "ısrırgan"ın, çocuğun sadist nitelikli bir iğdiş edilme eylemi olarak algıladığı anne babanın cinsel ilişkisini temsil ettiğinden hiç kuşku yok; bunun da ötesinde, bu izlenim doğrultusunda çocuğun kendisi de anne babasına yönelik sadist nitelikli arzularını (rüyasında kendisinin neden olduğu şofben patlaması) ve bu arzularının mastürbasyonla ilgisini kavramıştır ve Oidipus karmaşasıyla bağlantısından ötürü, derin suçluluk duyguları, tekrarlar zorlantısı ve bazı saplantılarla kuşatılmıştır.

O halde, Anna Freud'un yorumunda atlanan nedir? Oidipus durumunun derinliklerine yönelmeyi sağlayabilecek her şey. Bu, Anna Freud'un, suçluluk duygusu ve saplantının daha derin nedenlerini açıklamayı atladığı ve dolayısıyla, saplantının azaltılmasını olanaksız hale getirdiği anlamına gelmektedir. Takıntılı nevrozu olan küçük kız vakasında da aynı sonuca varmak durumundayım: Eğer Anna Freud içgüdüsel itkileri daha derinlemesine bir analizden geçirseydi, çocuğa onları nasıl kontrol edeceğini öğretmesine gerek kalmazdı. Üstelik, tedavi de tamamlanmış olurdu. Oidipus karmaşasının, nevrozdaki çekirdek karmaşa olduğunu biliyoruz; dolayısıyla, bu karmaşanın analizi eksik kaldığında, nevrozu da çözümleyemeyiz.

O halde Anna Freud'un, çocuğun anne babasıyla ve Oidipus karmaşasıyla ilişkisini kuşkuya yer bırakmadan, derinlemesine araştırarak bir analizden kaçınmasının nedenleri nelerdir? Kitabın değişik bölümlerinde birtakım önemli iddialarla karşılaşırız. Şimdi onları özetleyelim ve ne anlama geldiklerini değerlendirelim.

Anna Freud, çocukla anne babası arasına girmemesi gerektiğini ve eğer çocuğun anne babasına karşı muhalefeti bilinç düzeyine çıkarılırsa, evdeki eğitiminin tehlikeye girebileceğini ve çocukta çatışmaların baş gösterebileceğini düşünmektedir.

Anna Freud'un ve benim bakış açılarımız arasındaki farkı ve karşıt çalışma yöntemlerimizi belirleyen ana noktanın bu olduğunu düşünüyorum. Kendi deyimiyle, işvereni konumunda olan çocuğun anne babasına muhalif bir konumda olduğunda huzursuzluk duyduğunu bizzat kendisi söylemektedir. (s. 8) Kendisine düşmanca davranan bir dadiyla ilgili olarak (s. 13), çocuğu ona karşı önyargıyla doldurmak, çocuğun ona yönelik olumlu duygular beslemesini engellemek ve çocuğu kendisine bağlamak için her şeyi yapmıştır. Anne baba söz konusu olduğundaysa bunu yapmakta tereddüt etmiştir ve bence tamamen haklıdır. Bakış açılarımız arasındaki fark ise şudur: Ben çocuğu, ilişkide olduğu kişilere karşı taraf tutmaya asla zorlamam. Fakat eğer anne babası bir nevrozu iyileştirmem veya başka nedenlerle onu analiz etmem için bana güveniyorlarsa, çocuk açısından en avantajlı olacak yolu, mümkün olan tek yolu benimsemeye hakkım olduğumu düşünüyorum. Bununla, anne babası ve kardeşleri başta olmak üzere, çocuğun bağlı olduğu kişilerle ilişkilerini herhangi bir engel koymadan analiz etmeyi kastediyorum.

Anna Freud'un, anne babayla olan ilişkinin analizinden ve çocuğun üstbenliğine attığı zayıflıktan kaynaklanabileceğini düşündüğü pek çok tehlike vardır. Bunların bazılarından söz edeyim: Aktarım başarıyla çözümlendikten sonra çocuğun gerçek sevgi nesnelerine geri dönmesi mümkün değildir; "tekrar nevroza dönmek zorunda kalabilir, ya da bu yol analitik tedaviyle kapandıysa, aksi istikamete, yani başkaldırmaya yönelebilir." (s. 37) Veya: Eğer anne baba etkilerini analiste karşı kullanırlarsa sonuç, "her ikisine de duygusal olarak bağlı olduğu için çocuğun bir çekişme nesnesi haline geldiği, mutsuz bir evliliğe benzer bir hal" alacaktır. (s. 46) Ve ayrıca: "Çocuğun analizi, yaşamının organik bir parçası haline gelmediği, aksine diğer ilişkilerine zarar veren, yabancı bir cisim olarak algılandığı zaman, çocuk için tedavinin çözebileceğinden daha fazla çatışma yaratabiliriz." (s. 50)

Yazar, çocuğun üstbenliği henüz yeterince güçlü olmadığı için, nevrozdan kurtulduğunda, eğitimin ve ilişkide bulunduğu kişilerin lüzumlu taleplerine uyum sağlayamayacağından korkmaktadır; benim buna yanıtlım şöyledir:

Deneyimlerim bana göstermiştir ki, eğer çocuğu kafamızda hiçbir önyargı olmaksızın analiz edersek, iki yaşından önceki kritik dönemin daha derinine inebileceğimiz için, çocuğun farklı bir resmini elde ederiz. O zaman, Anna Freud'un kendisinin de saptamış olduğu üzere, çocuğun üstbenliğinin şiddeti daha ileri düzeyde açığa çıkar. Burada gerekli olan şey, bu üstbenliği pekiştirmek değil, hafifletmektir. Tamamıyla tarafsız bir üçüncü kişi konumunda olan analist sorumluluk almasa dahi, eğitimsel etkilerin ve kültürel taleplerin analiz sırasında tümüyle ortadan kalkmadığını unutmayalım. Üstbenlik çatışma ve nevroza yönlendirecek kadar güçlüyse, analizle azar azar değışse bile, yeterli bir etkiyi elinde bulunduracağı kesindir.

Hiçbir analizi bu yetinin çok fazla zayıfladığı duygusuyla bitirmedim; öte yandan, çoğu analizin sonunda, üstbenliğin bu abartılı gücünün daha da azaltılabilmesi arzusunu taşıyordum.

Anna Freud haklı olarak, olumlu bir aktarımı garanti ettiğimizde çocukların, daha fazla işbirliği yaparak ve özveride bulunarak analize katkıda bulunacaklarını vurgulamak-

tadır. Fakat ben, çocuğun makul kültürel kurallara uymasında üstbenliğin katılığının yanı sıra, sevgi arayışının da –eğer sevgi yetisi analizle serbestleştirilmişse– yeterli bir neden olduğunu düşünüyorum.

Gerçekliğin erişkin benliğine yönelik dayatmalarının, çocuğun daha güçsüz benliğinin karşı karşıya kaldığı dayatmalardan çok daha ağır olduğunu unutmamalıyız.

Elbette ki, eğer çocuk; içgörüsü zayıf, nevrotik veya başka biçimlerde ona zararlı kişilerle ilişki kurmak zorundaysa, sonuçta çocuğun nevrozunu tamamen gideremeyebiliriz ve çevrenin etkisiyle bu durum tekrarlanabilir. Ancak deneyimlerime göre, bu vakalarda dahi durumu yumuşatıp daha iyi bir gelişim sağlayarak bile bir şeyler yapabiliriz. Bunun da ötesinde, nevroz tekrar ortaya çıktığında daha ılımlı olacak ve gelecekte daha kolay tedavi edilecektir. Anna Freud'un, analiz edilmiş ve analize tamamen ters bir çevrede yaşayan bir çocuğun, sevgi nesnelerinden ayrılmasına bağlı olarak onlara daha fazla karşı koymasından ve bu şekilde çatışmalara daha müsait hale gelmesinden korkmasını, deneyimlerin çürüttüğü kuramsal kaygılar olarak değerlendiriyorum. Böyle durumlarda bile analizin, çocukların daha iyi uyum sağlamalarını; dolayısıyla uygunsuz bir çevrenin sınamasına daha iyi dayanmalarını ve analiz edilmeden öncesine kıyasla daha az sıkıntı çekmelerini mümkün kıldığını saptadım.

Çocuk ne kadar az nevrotik olursa, çevresindeki nevrotik ve içgörüsü eksik kişilere karşı da o kadar tahammüllü olacağını ve bu şekilde, analizin ilişkiler üzerinde ancak ve ancak olumlu bir etkisi olacağını defalarca kanıtladım.

Son sekiz yıl içinde, çok sayıda çocuğun analizini gerçekleştirdim; çocuk analizi meselesinde kritik olan bu nokta açısından bulgularım sürekli doğrulanmıştır. Anna Freud tarafından tehlike olarak algılanan, çocuğun anne babasına karşı olumsuz duygularının analizinin onlarla ilişkisini zedeleyeceği düşüncesinin, hiçbir zaman ve hiçbir durumda mevcut olmadığını söyleyerek bunları özetleyebilirim. Daha ziyade bunun tam tersi söz konusudur. Aynı şey erişkinler için de geçerlidir: Oidipus durumunun analizi, yalnızca çocuğun anne baba ve kardeşlerine karşı olumsuz duygularının açığa çıkmasına yol açmaz, aynı zamanda bunları kısmen çözümleyerek, olumlu dürtülerin büyük oranda güçlenmesini mümkün kılar. Erken oral yoksunlukta, temizlik eğitiminde ve Oidipus nitelikli yoksunlukta ortaya çıkan nefret eğilimlerini ve suçluluk duygularını ortaya çıkaran tek şey, erken dönemin analiz edilmesidir. Çocuğu bu duygulardan kurtaran da büyük ölçüde bunların açığa çıkarılmasıdır. Nihai sonuç, kesinlikle yabancılaşma anlamında bir ayrılık değil, çocuğun çevresindekilerle daha derin ve daha iyi ilişkiler kurmasıdır. Aynı durum ergenlik için de söz konusudur, fakat bu özel gelişim aşamasında gerekli olan ayrılma ve aktarım yetisi, analiz tarafından epeyce pekiştirilir. Şimdiye kadar, analiz sonlandıktan sonra veya devam ettiği sırada, çocukla ilişkilerinin kötüleştiğinden şikâyet eden hiçbir aileyle karşılaşmadım. İlişkilerin çiftdeğerliliğini hatırlarsak, bu iyi bir anlaşma anlamına gelmektedir. Öte yandan, çocukların sıklıkla daha sosyal ve eğitime daha yatkın hale geldikleri yönünde haberler aldım. Yani sonuçta, aralarındaki ilişkiyi geliştirerek, çocuk kadar anne babaya da önemli bir hizmet sunmaktayım.

Şüphesiz analiz sırasında ve sonrasında anne babanın çalışmamızı desteklemesi arzulanır, bize yardımcı olacak bir şeydir bu. Ancak bu memnuniyet verici durumların azınlıkta kaldığını ifade etmek zorundayım: Bunlar *ideal durumu* temsil etmektedir ve bu ne-

denle, yöntemimizi buna dayandıramayız. Anna Freud, “[analiz endikasyonlarının] yalnızca çocuğun belli bir hastalığı olduğu durumu kapsamadığını” söyler. “Çocukların analizi, aslında analitik ortama aittir ve uygulama şimdilik analistlerin, analizden geçmiş ve ya analize güven ve saygıyla bakan kişilerin çocuklarıyla sınırlı kalmalıdır.” (s. 50)

Yanıt olarak, anne babanın bilinçli ve bilinçdışı tavırlarını net olarak ayırt etmemiz gerektiğini söyleyebilirim; ayrıca bilinçdışı tavrın hiçbir şekilde Anna Freud’un tanımladığı şartlarla garanti edilmediğini defalarca saptadım. Anne baba, kuramsal olarak analizin gerekliliği konusunda ikna olmuş olabilirler, yine de bilinç düzeyinde ellerinden geldiğince bize yardım etmek isterken, bilinçdışı nedenlerle tüm süreç boyunca engel olabilirler. Öte yandan, analiz hakkında hiçbir şey bilmeyen kişilerin –bazen bana kişisel güven duyan bir dadının– elverişli bir bilinçdışı tavır göstererek, epey yardımcı olduklarına daima tanık olmuşumdur. Ancak deneyimlerime göre, çocukları analiz eden herkes; bakıcıların, dadıların ve hatta annelerin düşmanlığını ve kıskançlığını göz önünde bulundurmalı ve bu duygulara rağmen ve bu duygularla birlikte analizi sürdürmeye çalışmalıdır. Bu, ilk bakışta olanaksız görünebilir ve gerçekten de çocuk analizine özgü ve dikkate değer bir güçlülüdür. Yine de ben, vakaların çoğunda, üstesinden gelinemeyecek bir durum yaşamadım. Elbette ki burada “çocuğun sevgi ve nefretini anne babayla paylaşmak” zorunda olmadığımızı; fakat hem olumlu hem de olumsuz aktarımı, analitik durumu oluşturacak ve ona güvenmeyi sağlayacak bir yolla ele almamız gerektiğini varsayıyorum. Bu şekilde en küçük çocukların bile içgörülerini ve yardım ihtiyaçlarıyla bizi nasıl desteklediklerini ve bu küçük hastaların ilişkide olduğu kişilerin yol açtığı dirençleri de çalışmamıza katabildiğimizi görmek şaşırtıcıdır.

Bu nedenle deneyimlerim beni, çalışmalarımda bu kişilerden mümkün olduğunca bağımsız olmaya yöneltmiştir. Çocuklarda ortaya çıkan önemli değişiklikleri anlattıklarında ve bize gerçek durumla ilgili bir içgörü sağladıklarında bu iletişim bizim için bazen değerli olsa bile, bu yardım olmadan da çalışmayı sürdürebilmeliyiz. Analizin asla çocukla ilişkili kişiler yüzünden hüsrana sonuylanmayacağını söylemiyorum elbette, ancak anne babalar çocuklarını analize gönderdiği müddetçe, sadece onların içgöründen yoksun veya elverişsiz tavırları yüzünden analizin olanaksız hale gelmesi için hiçbir neden görmediğimi söyleyebilirim.

Bütün bu söylediklerim doğrultusunda, analizin pek çok vakada önerilebilir olduğu yönündeki görüşümün, Anna Freud’dan birçok yönden tamamen farklı olduğu açıktır. Analizi yalnızca belirgin bir zihinsel rahatsızlık ve hatalı gelişim gösteren vakalarda değil, fakat normal çocukların yaşadıkları zorlukları azaltmak için de bir yardımcı olarak görüyorum. Dolaylı bir yol olabilir; fakat çok zor, masraflı veya usandırıcı değildir.

Makalemin bu ikinci bölümünde amacım, analitik ve eğitimsel çalışmanın analistin şahsında bir araya getirilmesinin olanaksız olduğunu kanıtlamaktır ve bunun sebebini göstermiş olduğumu umuyorum. Anna Freud, bunları “iki zor ve birbirine zıt işlev” olarak tanımlar. (s. 49) Daha sonra da şunları söyler: “Hem analiz etmek hem de eğitmek için [analist] aynı anda izin vermeli ve yasaklamalı, uzaklaştırmalı ve tekrar bağlamalıdır.” Bu etkinliklerden birinin diğerini geçersiz kıldığını söyleyerek gerekçelerimi özetleyebilirim. Geçici bile olsa, eğitsel işlev üstlenerek üstbenliğin rolüne soyunduğu takdirde, analist içgüdüsel dürtülerin bilinç düzeyine çıkmasının önünü keser: Bastıran işlevlerin temsilcisi durumu-

na gelir. Bir adım daha atarak, deneyimlerime göre, erişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da her türlü analitik yöntemle analitik durumu oluşturmamız, sürdürmemiz ve tüm *doğrudan* eğitimsel etkilerden kaçınmamız gerektiğini; bunun ötesinde, başarılı olmak istiyorsa, çocuk analistinin, erişkin analistinden beklenen bilinçdışı tavrın aynısına sahip olması gerektiğini söyleyeceğim. Bu tavır, hastalarının zihinlerini biçimlendirmek ve yönlendirmek yerine, onun *yalnızca analiz etmeyi* gerçekten istemesini mümkün kılar. Kaygı onu engellemezse, doğru noktanın gelişmesini sakince bekler ve böylece o noktaya ulaşabilir.

Ancak böyle yaptığı takdirde analist, Anna Freud'a karşıt olarak ileri sürdüğüm ikinci savımın geçerliliğini kanıtlayabilir: Çocuğun anne babasıyla ilişkisini ve Oidipus karmaşasını çekincesiz olarak ve tümüyle analiz etmek zorundayız.

Sonsöz, Mayıs 1947

Anna Freud, yeni kitabının önsözünde ve üçüncü bölümünde tekniğindeki değişiklikleri sunmaktadır. Bu değişikliklerin bazıları yukarıdaki makalede sözünü etmiş olduğum noktalarla ilgilidir.

Bakış açılarımızın ayrıldığı noktalardan biri, onun çocuk analizinde eğitsel yöntemleri kullanmasından kaynaklanıyordu. Bu tekniğin, çocukların zayıf ve gelişmemiş üstbenlikleri nedeniyle, gizil dönemde bile (ki o zaman, çocukların yalnızca bu dönemde analiz edilebileceğini söylüyordu) gerekli olduğunu açıklıyordu. Şimdi, önsözde çocuk analistinin çalışmasında eğitsel yönün gerekli olmadığını (çünkü anne babalar ve eğitici merciler daha fazla aydınlanmışlardır) ve analistin "artık, bazı ender istisnalar dışında, enerjisini işin saf analitik yönüne yoğunlaştırabileceğini" söylemektedir. (Önsöz, s. xi)

Anna Freud, 1926 yılında kitabını yayımladığında yalnızca (küçük çocukların analizi için geliştirdiğim) oyun tekniğini eleştirmekle kalmamış, gizil dönemine erişmemiş çocukların analiz edilmesi ilkesine de karşı çıkmıştı. Şimdiyse, önsözde de belirttiği üzere, yaş aralığını "daha önce önerilen gizil dönemden, iki yaşa..." indirmiştir ve görüldüğü kadıyla, oyun tekniğini de çocuk analizinin gerekli bir parçası olarak belli bir ölçüde kabul etmiştir. Bunun da ötesinde, analize aldığı hastaları da yalnızca yaş aralığı açısından değil, hastalığın türü açısından da genişletmiştir ve artık "anormallikleri şizofrenik tipte olan" çocukları da analiz edilebilir olarak görmektedir. (s. x)

Şu konu ise daha karmaşıktır; çünkü yaklaşımda bazı benzerlikler ortaya çıkmış olsa bile, önemli bir fark süregelmektedir. Anna Freud, çocuk analizindeki "başlangıç dönemi" ile ilgili olarak, benliğin savunma mekanizmaları üzerine yaptığı çalışmanın, onu "çocuk analizindeki ilk dirençleri açığa çıkarmayı, onlara nüfuz etmeyi sağlayan ve böylece tedavinin başlangıç dönemini kısaltan ve hatta bazı durumlarda gereksiz kılan yöntemler bulmaya" yönelttiğini belirtmektedir. ("Önsöz," s. xi-xii) Sempozyuma olan katkı, Anna Freud'un "başlangıç dönemi"ne karşıt görüşlerimi şu şekilde gösterecektir: Eğer analist çocuğun o andaki kaygısını ve direncini başından itibaren analitik olarak ele alırsa, aktarım durumu hemen oluşturulur ve psikanalitik yöntemler dışında bir yöntem ne gerekir, ne de önerilir. Dolayısıyla, ilk dirençlere nüfuz edebilen analitik yöntemler bulunduğunda bir başlangıç dönemine gerek kalmayacağı konusunda hemfikiriz (yine de

Anna Freud, buna sadece belli vakalarda izin verir görünmektedir). Sempozyuma katkım-
da bu probleme büyük ölçüde, küçük çocuğun akut kaygısı açısından yaklaşım. Ancak
The Psycho-Analysis of Children'da [Çocukların Psikanalizi], kaygının daha az akut olduğu
vakalarda, başlangıçtan itibaren savunmaların analizine büyük önem atfetmekteyim. As-
lında, savunmaları analiz etmeden, dirençleri analiz etmek mümkün değildir. Ancak An-
na Freud akut kaygının analizine değinmemesine ve asıl olarak savunmaların analizine
vurgu yapmasına rağmen, başlangıçtan itibaren analizi, analitik yöntemlerle yürütmenin
mümkün olduğu konusunda görüşlerimiz örtüşmektedir.

Birkaç örnekle belirtmiş olduğum, Anna Freud'un görüşlerindeki bu değişiklikler,
aslında çocuk psikanalizine ilişkin görüşlerimiz arasındaki önemli farklılıkların, kendisi
bunu ifade etmese de azaldığını göstermektedir.

Bu kitapta tanımladığım, erken analizin ilkelerine ve tekniğine yaklaşımımı temelin-
den ilgilendiren başka bir noktaya daha değinmeliyim. Anna Freud şöyle söylemektedir:
"Melanie Klein ve takipçileri, oyun tekniğinin yardımıyla erken bebeklikten itibaren her
yaştaki çocuğun analiz edilebileceği görüşünü sürekli olarak öne sürmektedirler." (s. 71)
Bu ifadenin neye dayanarak sarf edildiğini bilmiyorum ve *The Psycho-Analysis of Children*'ın
bu cildini okuyanlar, bunu doğrulayan ne bir bölüm, ne de iki yıl dokuz aylıktan daha kü-
çük çocukların analiziyle ilgili bir malzeme bulabileceklerdir. Elbette çok küçük yaştaki
çocukların davranışlarına, özellikle de erken zihinsel süreçlere ilişkin bulgularının ışığın-
da, büyük önem veriyorum; fakat bu tür analitik gözlemler, psikanalitik tedavi uygula-
maktan esas itibarıyla farklıdır.

Anna Freud'un kitabının bu yeni baskısında (s. 69-71) da, tekniğimin tanımıyla ilgili
olarak, yirmi yıl önce yaptığı yanlışları tekrarladığına dikkat çekmek istiyorum; zira Anna Fre-
ud, benim öncelikle simgesel yorumlara dayandığımı ve çocuğun konuşmasını, gündüz
düşlerini, rüyalarını, öykülerini, yaratıcı oyunlarını, çizimlerini, heyecan nitelikli tepkilerini
ve evindeki dış gerçeklikle ilişkilerini çok az ele aldığım (neredeyse hiç değinmediğim) yö-
nünde bir çıkarım yapmaktadır. Bu yanlış algılama, sempozyuma olan yukarıdaki katkım-
la, tarafımdan açıkça düzeltilmiştir; *The Psycho-Analysis of Children*'a ve o zamandan beri
yaptığım diğer yayınlara rağmen, neden hâlâ sürdürüldüğünü anlamak mümkün değildir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM: NORMAL ÇOCUKLARDA SUÇ EĞİLİMLERİ (1927)

Psikanalizin temel kavramlarından biri de, Freud'un keşfettiği üzere, erken çocuk gelişiminin tüm evrelerinin erişkinde de saptanabiliyor olmasıdır. Bunları, bastırılmış tüm düşlemleri ve eğilimleri içeren bilinçdışında bulmaktayız. Bildiğimiz gibi, bastırma mekanizması çoğunlukla, üstbenlik adını verdiğimiz yargılayan ve eleştiren yetilerle yönlendirilir. En derin bastırılmaların en az sosyal nitelik taşıyan eğilimlere yönelik olanlar olduğu da açıktır.

Her birey, insanlığın gelişimini biyolojik olarak yinelediği için psikik olarak da aynı süreci yinelemektedir. İlkel insanlarda gözlemlediğimiz yamyamlık ve öldürme eğilimlerinde de bastırılmış ve bilinçdışı evreleri saptamaktayız. Kişiliğin bu ilkel parçası, kişiliğin asıl olarak bastırmaya neden olan medenileşmiş parçasıyla tümüyle çelişmektedir.

Çocuk analizi, özellikle de, üç ile altı yaş arasındaki çocukların analizi anlamına gelen erken analiz, kişiliğin medenileşmiş parçası ile ilkel parçası arasındaki çatışmanın ne kadar erken başladığı hakkında oldukça aydınlatıcı bir tablo sunmaktadır. Küçük çocuklarla yapmış olduğum analitik çalışmalardan elde ettiğim sonuçlar, iki yaş kadar erken bir dönemde üstbenliğin çalışmaya başladığını kanıtlamaktadır.

Çocuk bu yaşta, psikik gelişiminin en önemli evrelerinden geçmiş bulunmaktadır. Oral saplantılarını geçirmiştir, ancak burada oral *emme* ve oral ısıırma saplantılarını birbirinden ayırmak zorundayız. Oral ısıırma saplantısı yamyamlık eğilimleriyle yakından ilişkilidir. Sıklıkla gözlediğimiz üzere, bebeğin annenin memesini ısırması, bu saplantının kanıtlarından biridir.

Sadist anal saplantıların büyük bölümü de yaşamın ilk yılı içinde ortaya çıkmaktadır. Sadist anal erotizm terimi, anal erojen bölgeden ve dışkılama işlevinden alınan haz ile birlikte, anal hazlarla yakından ilişkili olduğu saptanan zulmetme, emretme, sahip olma vb hazları tanımlamak için kullanılmaktadır. Sadist oral ve sadist anal dürtüler, bu yazıda incelemeyi amaçladığım eğilimlerin büyük bölümünü oluşturmaktadırlar.

Üstbenliğin iki yaş kadar erken bir dönemde, gelişme evresindeyken iş görmeye başladığından söz etmişim. Bu durum Oidipus karmaşasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Psikanaliz, Oidipus karmaşasının, ileride ister normal isterse nevrozlu olsun, herkesin kişiliğinin gelişim sürecinin tamamında en büyük rolü oynadığını göstermiştir. Psikanalitik çalışmalar tüm karakter oluşumunun Oidipus karmaşasından kaynaklandığını, hafif nevrozludan suçlu kişiliğe, her düzeydeki karakter güçlüklerinin bu karmaşa tarafından belirlendiğini göstermiştir. Suçun çalışılması yönünde henüz yalnızca ilk adımlar atılmıştır, fakat bunlar ileriye yönelik gelişmelerin öncü adımlarıdır.¹

¹ Bkz. Freud, "Some Character-Types Met with in Psycho-Analytic Work: III Criminals from a Sense of Guilt" S.E. 14; ve Reik (1925).

Bu yazımın konusu sizlere suç eğiliminin her çocukta mevcut olduğunu nasıl görebileceğimizi göstermek ve bu eğilimlerin kişilikte kendilerini gösterip göstermeyeceğini neyin belirlediği hakkında bazı düşünceler ortaya koymaktır.

Şimdi, başladığım noktaya geri dönmek istiyorum. Çalışmalarımın sonuçlarına göre birinci yaşı sonu veya ikinci yaşı başında Oidipus karmaşası ortaya çıktığında, daha önce sözünü etmiş olduğum erken evreler –sadist oral ve sadist anal– tam anlamıyla hüküm sürmektedir. Oidipus nitelikli eğilimlerle bağlantı halindedirler ve Oidipus karmaşasının çevresinde geliştiği nesnelere –yani ana babaya– yönelmişlerdir. Annesine olan sevgisine rakip görerek babasından nefret eden erkek çocuk bunu, kökeni sadist oral ve sadist anal saplantılara dayanan nefret, saldırganlık ve düşlemlerle yapar. Yatak odasına girip babayı öldürme düşlemleri, normal çocuklar da dahil olmak üzere, her erkek çocuğun analizinde mevcuttur. Gayet normal ve her bakımdan tatminkâr biçimde gelişmiş Gerald adında dört yaşındaki bir erkek çocuktan özellikle söz etmek istiyorum. Bu vaka birçok bakımdan çok aydınlatıcıdır. Gerald canlı ve mutlu gözükten ve kaygı gözlenmemiş olan bir çocuktaki ve yalnızca profilaktik amaçlarla analize getirilmişti.

Analiz sürecinde çocuğun yoğun kaygı geçirmiş olduğunu ve halen de bu kaygının baskısı altında olduğunu saptadım. Bir çocuğun korkularını ve çektiği zorlukları ne kadar iyi saklayabileceğini daha sonra göstereceğim. Analiz sırasında araştırdığımız kaygı nesnelerinden birisi bir canavardı; ama sadece hal ve davranışları bir canavarınkini çağrıştırıyordu. Aslında bir adamdı. Yan odada gürültüler çıkaran bu canavar, yatak odasında ses çıkaran babasıydı. Gerald'ın o odaya girme, babayı kör etme, iğdiş etme ve öldürme arzusu, canavara yönelik olana benzer bir korkuya neden olmuştu. Kolların hareket ettirilmesi gibi bazı geçici alışkanlıkların canavarın itilmesi anlamına geldiği analizle ortaya çıkarılmıştır; bunlar da sözü edilen kaygıdan kaynaklanmaktadır. Gerald'ın küçük bir oyuncak kaplanı vardı ve ona duyduğu büyük sevgi, kısmen oyuncuğun kendisini o canavardan koruyacağı umuduna bağlıydı. Fakat bu kaplan bazen koruyucu bazen de saldırgan olabiliyordu. Gerald babasına yönelik saldırganlık arzularını gerçekleştirmesi için onu yan odaya göndermeyi teklif ediyordu. Bu durumda da babanın penisi ısırılmalı, pişirilmeli ve yenmeliydi; bu arzu kısmen çocuğun oral saplantılarından kısmen de düşmanla savaşma yolu olmasından kaynaklanıyordu. Başka silahı olmayan çocuk, ilkel bir hareket tarzıyla dişlerini silah olarak kullanıyordu. Bu vakada kaplanla temsil edilen kişiliğin ilkel parçası, daha sonra tespit ettiğim üzere, Gerald'ın kendisiydi, ancak bu parçasının farkına varmak istemiyordu. Fakat Gerald'ın babasını ve annesini parçalara bölme düşlemleri de vardı; bu düşlemler babasını ve annesini dışkısıyla kirletmek biçimindeki anal eylemlerle de bağlantılıydı. Bu tür düşlemlerin ardından düzenlediği bir akşam yemeği partisinin; kendisiyle annesinin, babasını yedikleri bir yemek olduğu ortaya çıktı. Gerald gibi yumuşak bir çocuğun, kişiliğinin gelişmiş yanlarının güçlü biçimde kınadığı böylesi düşlemleri olduğunu göstermek güçtür. Bu çocuk babasına yeterli sevgi ve şefkati gösteremiyordu. Burada, bu tür düşlemlerin bir biçimde nedeni olan anne sevgisini bastırması için güçlü bir neden görmekteyiz; çocuk, ikiye katlanmış bir saplantıyla babasına bağlı kalır, bu da daha sonraki kalıcı bir eşcinsel eğilimin temelini oluşturabilir.

Şimdi de benzer bir küçük bir kızın vakasından kısaca söz etmek istiyorum. Babası için rekabete girme ve babasının annesine olan sevgisinde annenin yerini alma arzusu da ol-

dukça değişken içerikte sadist düşlemlere yol açmaktadır. Burada, annesinin güzelliğini yok etme, yüzünü ve vücudunu parçalama, annesinin vücudunu kendi vücudu yerine geçirme –ilkel ısırma ve kesme düşlemleri– anneye bağlanmayı artıran güçlü suçluluk duygularıyla bağlantılıdır. İki ile beş yaşları arasındaki kız çocuklarının annelerine karşı aşırı şefkat duygularını sık sık görürüz, ancak bu şefkat kusmen kaygı ve suçluluk duygularına dayanmaktadır ve bunu, babadan sırt çevirme izlemektedir. Böylece bu karmaşık psikik durum, üstbenliğin kınadığı eğilimlere karşı çocuğun kendini savunmasıyla daha da karmaşık hale gelmekte ve çocuk eşcinsel eğilimlere yönelmekte, bu eğilimleri güçlendirmekte ve “ters” Oidipus karmaşası adını verdiğimiz durum gelişmektedir. Bu gelişim, kız çocuğunda anneye, erkek çocukta babaya karşı çok güçlü bir saplantı biçiminde kendini göstermektedir. Bir sonraki aşamada ise bu ilişkinin sürdürülemediği ve çocuğun her ikisinden de uzaklaştığı evreye varmaktayız. Bu kuşkusuz, sosyal olmayan kişiliğin temelidir, çünkü anne babayla ilişki yaşamın daha ileriki dönemlerindeki ilişkileri belirlemektedir. Temel bir rol oynayan bir başka ilişki daha vardır; bu da erkek ve kız kardeşlerle olan ilişkidir. Tüm çocukların hem küçük hem de büyük kardeşlerine karşı kıskançlık duydukları her analizde kanıtlanmaktadır. Doğum hakkında hiçbir şey bilmiyor gözükken küçük bir çocuk bile, çocukların anne karnında büyüdüğüne dair belirgin bir bilinç dışı bilgiye sahiptir. Anne karnındaki çocuğa karşı kıskançlıktan kaynaklanan büyük bir nefret yöneltilmiştir ve –anne diğer çocuğa hamileyken çocuğun kurduğu düşlemlerin tipik özellikleri olarak– annenin karnını kesip, içerideki çocuğa, ısıarak ve keserek zarar vermeye yönelik arzular saptırız.

Sadist arzular yeni doğan çocuğa da yönelir. Ayrıca, bu sadist arzular büyük kardeşlere de yöneltilmiştir, çünkü –gerçek böyle olmasa bile– çocuk büyük kardeşlerine kıyasla kendisinin önemsenmediğini düşünmektedir. Fakat bu nefret ve kıskançlık duyguları, çocukta kardeşleriyle ilişkilerini sürekli etkileyebilecek güçlü suçluluk duyguları da uyardırmaktadır. Örneğin, küçük Gerald’ın çok nazik ve yakın davrandığı bir oyuncak bebeği vardı. Bu bebek, katı üstbenliğine göre o annesinin karnındayken Gerald’ın zarar verdiği ve iğdiş ettiği küçük erkek kardeşini temsil ediyordu.

Bütün bu durumlarda, duygulan olumsuz olduğu sürece çocuk, gelişimin erken sadist evrelerini niteleyen nefretin tüm gücü ve yoğunluğuyla tepki vermektedir. Fakat nefret ettiği nesneler aynı zamanda sevgi duyduğu nesneler olduğundan, ortaya çıkan çelişkiler kısa zamanda zayıf benliği için dayanılmayacak hale gelmektedir; tek kaçış yolu bastırmaya doğru yol almaktır ve tümüyle ortadan kalkmayan bu çelişkili durum bilinç dışında aktif olarak kalmaktadır. Psikoloji ve pedagoji çocuğun çelişkilerden uzak kalmasının onu mutlu kıldığı inancını sürdürmesine ve yetişkinlerin sıkıntılarının gerçekliğinin yükü ve zorluklarının sonucu olduğunu düşünmesine rağmen, *bunun tam tersinin doğru olduğu* özellikle belirtilmelidir. Psikanaliz yoluyla çocuk ve yetişkinlerden öğrendiklerimiz, yaşamın daha geç evrelerindeki bütün sıkıntıların, çoğu zaman yaşamın erken evrelerinde yaşananların tekrarından ibaret olduğunu ve her çocuğun yaşamının ilk yıllarında ölçülemeyecek derecede sıkıntılar yaşadığını göstermektedir.

Dışardan görünen manzaranın bu iddialarla çeliştiğini inkâr edemeyiz. Yakın gözlem sırasında bazı güçlüklerin belirtileri görülse bile, çocuk az ya da çok bunların üstesinden geliyor gibi gözükmektedir. Görüntüde olanlarla asıl psikik durum arasındaki farkın nasıl açıklanması gerektiği sorusuna, çocuğun bu güçlüklerle başa çıkmak için kullandığı değişik yollar ve araçlar incelenirken cevap verilecektir.

Çocuğun olumsuz duygularından bahsettiğim noktaya dönmek zorundayım. Bu duygular aynı cinsiyetten olan ebeveyn ile erkek ve kız kardeşlere yöneliktir. Fakat daha önce belirtmiş olduğum gibi, durum daha karmaşıktır; zira kısmen karşıt cinsteki ebeveynin de dayattığı engelleme yüzünden, kısmen de çatışmadan kaçma çabasındaki çocuğun sevgi nesnesinden uzaklaşması ve sevgisinin tiksimeye dönüşmesi sonucunda, olumsuz duygular karşıt cinsiyetteki ebeveyne de yönelir. Çocuğun olumsuz duyguları gibi sevgi eğilimleri de genital dönem öncesi evreler için geçerli olan cinsel kuramlar ve düşlemlerden etkilmiş olduğundan, durum iyice karmaşık bir hal alır. Erişkin analizinde çocukların cinsel kuramları hakkında çok şey keşfedilmiştir; fakat *doğrudan çocuklarla çalışan* analist için şaşırtıcı çeşitlilikte cinsel kuramlar ortaya çıkmaktadır. Bu malzemenin çocuktan nasıl elde edildiğine ilişkin birkaç söz söylemek istiyorum. Psikanalitik bakış açısıyla çocuğu oyun oynadığı sırada izlersek ve ketlenmesini azaltmak için özel teknikler kullanırsak, bu düşlemleri ve kuramları ortaya çıkarabilir, çocuğun geçirmiş olduğu deneyimleri saptayabilir, onun dürtülerinin ve tepki olarak ortaya çıkan eleştirel yetilerinin işlediğini görebiliriz. Bu teknik kolay değildir; çocuğun düşlemleriyle yüksek düzeyde özdeşleşmeyi ve çocuğa yönelik özel bir tutum benimsemeyi gerektirmektedir; fakat son derece üretken bir tekniktir. Bu teknik bizi, bir yetişkin analisti için bile şaşırtıcı olan, bilinçdışının derinliklerine götürür. Analist çocuğa, oyunlarının, resimlerinin ve davranışlarının tümünü açıklayan yorumlar yaparak yavaş yavaş oyunlarının ardında yatan düşlemlere karşı gelişen bastırmaları çözer ve bu düşlemleri serbest bırakır. Oyuncak bebekler, erkekler, kadınlar, hayvanlar, otomobiller, trenler ve diğerleri çocuğun çeşitli kişileri; anneyi, babayı, erkek ve kız kardeşleri temsil etmesini mümkün kılar ve oyuncaklar aracılığıyla, en çok bastırmaya uğramış bilinçdışı malzemenin tamamının ortaya çıkması mümkün olur. Bu yazının sınırları dahilinde tekniğimin tüm ayrıntılarına girmem mümkün değildir. Bu malzemeyi çok çeşitli durumlarda edinmiş olduğumu belirtmek istiyorum; bu kadar değişken bir malzemenin anlamı hakkında hata yapılması mümkün değildir; yorumların çözümleyici ve serbestleştirici etkisi de bunu kanıtlamaktadır. Hem ilkel hem de tepki veren yargılayıcı eğilimler netleşmektedir. Örneğin, eğer çocuk bir oyun sırasında zayıf bir adamın daha iri bir adamı yendiğini gösteriyorsa, ölen iri adam çoğunlukla bir arabaya konur, kasaba getirilir ve burada parçalara ayrılmış pişirilir. Zayıf adam eti afiyetle yer, hatta annesini temsil eden bir kadının da bu eğlenceye davet edilir. Elbette durum tümüyle farklı da olabilir. Eşcinsel saplantı ön planda olabilir ve annenin pişirilip yendiği ve iki erkek kardeşin bu yemeği paylaştığı da görülebilir. Daha önce belirtmiş olduğum gibi, aynı çocukta analizin değişik evrelerinde farklılık gösteren çok değişik düşlemler kendini gösterebilir. Fakat ilkel eğilimlerin bu şekilde kendini göstermesinin ardından, daima kaygı ortaya çıkar ve çocuk artık iyiyi yapmaya çalıştığını göstermek ister. Bazen kısa süre önce kırdığı bebekleri, trenleri vb tamir etmeye çalışır. Bazen de resim yapma, inşa etme vb aynı tepkisel eğilimleri ifade eder.

Bir noktayı açıklığa kavuşturmak istiyorum. Betimlediğim oyunlar ve çocuğun yukarıda sözünü ettiğim malzemeyi elde etmemi sağlayan oyunları, çocukların genelde gözlenen oyunlarından çok farklıdır. Bu, şöyle açıklanabilir: Analist malzemesini çok özgün bir yolla elde eder. Çocuğun çağrışımlarına ve oyunlarına karşı gösterdiği tavır etik ve ahlaki eleştiriden tümüyle bağımsızdır. Bu aslında aktarının kurulması ve analizin sürmesinin yollarından biridir. Böylece çocuk, annesine veya bakıcısına hiçbir zaman açıklama-

yacağı şeyleri analiste gösterir. Haklı bir nedeni de vardır, zira eğitimin canla başla savaştığı saldırganlığın ve sosyal olmayan eğilimlerin farkına varmak anneyi veya bakıcıları şoke edebilir. Kaldı ki, analitik çalışmanın kendisi bastırmaları çözmekte ve böylece bilinçdışının belirtilerini açığa çıkarmaktadır. Bu yavaş yavaş ve adım adım gerçekleştirilir; sözünü etmiş olduğum bazı oyunlar başlangıçta yokken analiz sırasında ortaya çıkmıştır. Ancak, çocuk oyunlarının analiz dışında bile çok öğretici olabildiği ve burada tartışılan dürtülerin çoğu hakkında kanıtlar sağladığı da eklenmelidir. Fakat bu, özel eğitim görmüş bir gözlemci ile, sembolizm ve psikanalitik yöntem bilgisi gerektirir.

Cinsel kuramlar, çoğu sadist nitelikli ve ilkel olan çeşitli saplantıların temelini oluşturmaktadır. Çocuğun filogenetik yolla bir miktar bilinçdışı bilgi edindiğini Freud'dan biliyoruz. Anne baba arasındaki cinsel ilişki, çocukların doğumu vb bilgiler de bunlara dahildir; fakat bu bilgiler belirsiz ve bulanıktır. Geçmekte olduğu sadist oral ve sadist anal evreye göre, cinsel ilişki çocuk için, yeme, pişirme, dışkıların değiş tokuşu ve her tür sadist etkinliğin (ısıрма, kesme vd) ana rolleri oynadığı bir etkinlik anlamı taşır. *Bu düşlemlerle cinsellik arasındaki bağlantının yaşamın daha ileriki safhalarında ne kadar önemli olacağını vurgulamak istiyorum.* Bu düşlemler daha sonra görünürde ortadan kalkacaktır, fakat bilinçdışındaki etkilerinin cinsel soğukluk, iktidarsızlık ve diğer cinsel bozukluklarda büyük önemi olacaktır. Bu durum analiz sırasında küçük çocukta gayet belirgin bir biçimde gözlemlenebilir. Annesine yönelik arzularını gösteren ve böylelikle en sadist düşlemlerini sergileyen küçük erkek çocuk, anne nesnesi yerine baba imagosunu seçerek anneye sırt çevirmeye çalışmaktadır; eğer sadist oral düşlemlerinin bu sevgi nesnesiyle de bağlantılı olduğu kanıtlanırsa daha sonra bundan da geri çekilecektir. Burada Freud'un, kökenini çocuğun erken gelişiminde bulduğu tüm sapkınlıkların temelini saptamaktayız. Babasının ya da kendisinin anneyi ısırması, tırmalaması, kesmesi ve parçalara ayırması biçimindeki düşlemler çocuğun cinsel ilişkiyi algılama biçiminin göstergeleridir. Bu nitelikteki düşlemlerin, Karndeşen Jack örneğindeki gibi, katiller tarafından eyleme geçirilebileceğini de tekrarlamak istiyorum. Eşcinsel ilişki söz konusu olduğunda, bu düşlemler penis ısırarak ya da keserek babayı iğdiş etme ve her türlü vahşi eylem biçimini alır. Doğum sıklıkla bedenin kesilerek açılması ve bebeklerin bedenin değişik yerlerinden çıkarılması biçimindeki düşlemlerle bağlantılıdır. Özellikle vurgulamak istiyorum ki, bunlar *her normal çocukta* saptanabilen çok değişik cinsel düşlemlerden birkaç örnektir. Analiz için çok sayıda normal çocuğu görme şansına sahip olduğumdan profilaktik bakış açısından da bunu söyleyebiliyorum. Çocuğun bu itici düşlem yaşamı, çocuk zihninin derinliklerine daha fazla vakıf olduğumuzda tümüyle değişmektedir. Çocuk tümüyle dürtüleri tarafından yönetilmektedir, ancak bu dürtülerin temelinde çekici ve sosyal açıdan da önemli yaratıcı eğilimler mevcuttur. Çok küçük bir çocuğun bile sosyal olmayan eğilimleriyle kavgasının oldukça dokunaklı ve etkileyici olduğu izlenimini edindiğimi de belirtmeliyim. En sadist dürtüleri gördükten hemen sonra büyük bir sevgi yetisi içeren davranışlar ve sevmek için mümkün olan her türlü özveride bulunma arzusuyla karşılaşabilmekteyiz. Bu dürtülere herhangi bir ahlaki ölçüt uygulayamayız. Varlıklarını herhangi bir eleştiri getirmeden kabullenmeli ve çocuğun onlarla başa çıkmasına yardım etmeliyiz; bunu yaparken sıkıntıların azaltmak, yetilerini ve zihinsel dengesini güçlendirmek ve sonuç olarak da fark edilir bir sosyal öneme sahip bir çalışma gerçekleştirmek gerekmektedir. Analiz sırasında, saplantı-

lan çözdüğümüzde bu yıkıcı eğilimlerin nasıl yüceltme için kullanılabileceğini ve düşlemlerin sanatsal ve yapıcı çalışmalar için özgür bırakılabileceğini görmek etkileyicidir. Bu, analiz sırasında çocuğa tavsiyelerde bulunarak ya da onu cesaretlendirerek değil, yalnızca analitik yordamlar kullanılarak yapılmaktadır. Deneyimlerime göre, pedagojik olan bu son yol, analitik çalışmayla ve analistin kendi şahsıyla bir araya getirilmemelidir, fakat analiz çok verimli bir pedagojik çalışmaya zemin hazırlamaktadır.

Birkaç yıl önce Berlin Analiz Cemiyeti'nde yapılan bir toplantıda yakın dönem için de ortaya çıkmış olan bazı çok korkunç cinayetlerle bazı küçük çocukların analizlerinde saptamış olduğum, bunlara karşılık gelen düşlemler arasındaki eşleşmeye dikkat çekmiştim. Bu vakalardan biri, sapkınlık ve suçun gerçek bir kombinasyonuydu. Söz konusu katil oldukça ustaca yollarla, uzun süre boyunca keşfedilmeden çok sayıda kişi üzerinde şunları gerçekleştirmişti: Harmanın adındaki bu katil, genç erkeklerle yakınlaşıyor, onları ilk başta eşcinsel eğilimleri doğrultusunda kullandıktan sonra kafalarını kesip vücutlarını yakıyor ya da parçalara ayırıyor, ardından giysilerini satıyordu. Bir diğer korkunç vaka da, çok sayıda insanı öldürerek vücut parçalarından sosis yapan katildi. Çocuklardaki, daha önce sözünü etmiş olduğum eşdeğer düşlemler, ayrıntılarına varıncaya kadar bu suçlarla aynı özelliklere sahipti. İlişkili oldukları kişilere, örneğin dört beş yaşındaki bir oğlanın babası ve erkek kardeşiyle olduğu gibi, aynı zamanda çok güçlü cinsel saplantıyla da bağlıydılar. Dört beş yaşındaki bu oğlan, karşılıklı mastürbasyon arzusunu ve başka eylemlere ilişkin arzularını ifade ettikten sonra oyuncak bebeğin kafasını kesmekte ve vücudunu yiyecek olarak kasaba satmaktaydı. Kafayı yemeğin en iştah açıcı parçası olarak kendine ayırmakta ve tıpkı katil gibi, kurbana ait öteberiyi de gasp etmekteydi.

Çok sayıda örnek sıralamaktansa özel bir vaka hakkında daha fazla ayrıntı vermenin daha aydınlatıcı olacağını düşündüğümünden, bu özel vakayı daha etraflıca incelemek istiyorum. Peter adlı bu küçük erkek çocuk analiz için bana geldiğinde oldukça ketlenmiş ve kaygılıydı; çok zor eğitilebiliyordu ve hiç oyun oynayamıyordu. Oyuncaklarıyla oynayamıyor, onları yalnızca kınıyordu. Oyun konusundaki ketlenmesi ve kaygısı sadist oral ve sadist anal saplantılarıyla yakından ilişkiliydi. Düşlemleri oyunun ana motivasyonu olduğundan oyun oynayamıyordu, çünkü vahşi düşlemleri bastırılmak zorundaydı. Bilinç dışında arzuladıklarından korktuğu için kendisine de aynı şeylerin yapılmasını bekliyordu. Anne-sine ilişkin arzularıyla bağlantılı sadist istekleri ondan uzaklaşmasına ve onunla ilişkilerinin kötülemesine yol açıyordu. Libidosu babasına yönelmişti, fakat babasından çok korktuğu için, sürdürdüğü yegâne ilişki küçük erkek kardeşiyleydi. Bu da doğal olarak oldukça çiftdeğerliydi. Çocuğun sürekli cezalandırılma beklentisi içinde olduğunu şu örnek en iyi biçimde göstermektedir: Bir oyununda kendisini ve erkek kardeşini iki oyuncak bebek temsil ediyordu ve bu iki bebek, yaptıkları yaramazlıklar nedeniyle annelerinden ceza bekliyorlardı. Anne geliyor, onları kirli halde bulup cezalandırıyor ve gidiyordu. İki çocuk bu kirli eylemleri tekrarlıyor ve tekrar cezalandırılıyorlardı ve bu böyle sürüp gidiyordu. Sonunda, cezalandırılma korkusu o kadar güçlü bir hale geliyordu ki çocuklar anneyi öldürmeye karar veriyorlardı ve Peter bir oyuncak bebeği öldürüyordu. Ardından vücudunu kesip yiyorlardı. Babaları annenin yardımına koşuyor, ancak o da oldukça vahşi bir biçimde öldürülüyor ve kesilip yeniyordu. Şimdi her iki çocuk da mutlu gözüküyordu. Artık istediklerini yapabilirlerdi. Ancak kısa bir süre sonra büyük bir kaygı baş gösteriyor ve

öldürülen anne baba hayata dönüyordu. Kaygı başladığında çocuk anne babasının bulması için iki oyuncak bebeği de koltuğun altına saklamıştı, sonra da çocuğun “eğitilmek” dediği şey ortaya çıkmıştı. Baba ile anne iki oyuncak bebeği bulmuşlar, baba çocuğun kendisinin, anne de erkek kardeşin kafasını kesmiş ve ardından bunları pişirip yemişlerdi.

Fakat bu özelliğin, yani kısa bir süre sonra farklı biçimlerde de olsa, bu kötü eylemlerin tekrarlanmasının karakteristik olduğunu vurgulamak istiyorum; anne babaya yönelik saldırganlık tekrar başlamakta ve çocuklar tekrar tekrar cezalandırılmaktadır. Bu dönemde kendini gösteren mekanizmaya daha sonra dikkat çekeceğiz.

Bu vakanın sonucu hakkında da birkaç söz söylemek istiyorum. Bu çocuk analizi sırasında bazı zor deneyimlerden geçmek zorunda kalmışsa da (anne babası boşanmış ve zor koşullar altında başkalarıyla evlenmişlerdi) nevrozu analiz sırasında tümüyle ortadan kalktı. Kaygısı ve oyuna yönelik ketlenmesi kayboldu, okulda başarılı oldu, sosyal olarak iyi uyum sağladı ve mutlu oldu.

Şu soru akla gelebilir: Yazımın başlığı normal çocuklarla ilgiliyken neden böyle oldukça obsesif-nevrotik bir çocuktan ayrıntılarıyla söz ettim? Daha önce defalarca belirtmiş olduğum gibi, aynı malzeme normal çocuklarda da bulunabilir. Bir nevrozlu, normal bir çocukta daha düşük yoğunlukta bulunanları daha açık biçimde göstermektedir yalnızca. Bu, aynı psikik temellerin böylesine farklı sonuçlara nasıl yol açabileceği sorununun açıklanmasında önemli bir etmendir. Küçük Peter’in durumunda sadist oral ve sadist anal saplantıların yoğunluğu o kadar fazlaydı ki, tüm gelişimini baskın biçimde etkiliyordu. Belli deneyimler de obsesif nevrozunu açığa çıkarmakta belirleyici bir faktör olmuştu. Çocuk iki yaş civarında çarpıcı biçimde değişmişti. Ailesi bu durumu bir açıklama getiremeden ifade etmişti. O sırada çocuğun kendini pisletmesi nüksetti, oyun oynamayı tamamen bıraktı, oyuncaklarını kırmaya başladı ve başa çıkılması çok zor bir hale geldi.

Analiz, değişikliğin ortaya çıktığı yaz, çocuğun anne babasının yatak odasında yattığını ve aralarındaki cinsel ilişkiye tanık olduğunu ortaya çıkardı. Çocuk, oral ve oldukça sadist bir eyleme tanıklık ettiği izlenimine kapılmıştı ve bu da saplantılarını güçlendirmişti. Bu sırada bir dereceye kadar genital evreye ulaşmıştı ve bu izlenimin etkisiyle genital dönem öncesi evrelere gerilemişti. Böylece tüm cinsel gelişimi gerçekten de bu evrelerin baskınlığında kalmıştı. Altı ay sonra küçük erkek kardeşinin doğması çelişkilerini ve özellikle nevrozunu daha da artırmıştı. Fakat genel olarak obsesif nevrozun gelişiminde ve özellikle bu vakada önemli olan bir başka etken daha vardı. Bu da üstbenliğin neden olduğu suçluluk duygusuydu. Çok erken bir yaşta olsa bile, Peter’de kendi eğilimlerinden daha az sadist olmayan bir üstbenlik çalışmaktaydı. Zayıf benlik için dayanması güç olan bu mücadelenin yoğunluğu çok güçlü bir bastırmaya yol açmıştı. Önemli bir faktör daha vardır: Bazı çocuklar kaygıya ve suçluluk duygusuna zorlukla katlanırlar. Bu çocuk da çok az dayanma yetisi gösterebiliyordu; sadist dürtüleriyle, eylemlerini cezalandırmak isteyen sadist üstbenliği arasındaki mücadele onun için büyük bir yükü. Bilinç dışında, Incil’deki “göze göz” buyruğu devredeydi. Bu durum, çocuklarda anne babalarının *onlara yapabilecekleri* hakkında son derece fantastik düşünceler (öldürmek, pişirmek, içdiş etmek vd) bulmamızı açıklamaktadır.

Bildiğimiz gibi anne babalar üstbenliğin kaynağıdır; ama onların buyruklarını, yasaklamalarını vb kendi içine alan çocuktur. Fakat bu üstbenlik anne babayla eşdeğer de-

gildir; kısmen çocuğun kendi sadist düşlemlerinden oluşmuştur. Ayrıca, bu güçlü bastırmalar kavgayı yalnızca durdurmakta, nihayete erdirmemektedir. Bunun yanında bastırma, düşlemleri keserek, çocuğun bu düşlemleri oyun sırasında göstermesini ve diğer yollarla yüceltme için kullanmasını olanaksız kılar; bu nedenle bu saplantıların tüm ağırlığı sonu gelmeyen fasit bir dairede kalmaktadır. Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, bastırma bu süreci sonlandırmaz. Bastırılmış olan suçluluk duygusunun yükü de daha az değildir; böylece çocuk sürekli değişik eylemleri tekrarlayarak hem arzularını hem de cezalandırılma isteğini ifade eder. Makalenin ilerleyen bölümlerinde göstereceğim gibi, çocuğun yaramazlıklarını sabit biçimde tekrarlamasında belirleyici faktör olan cezalandırılma isteğiyle, suçlunun tekrarlayan suçları arasında bir benzeşim bulunmaktadır. Küçük Peter'in kendisi ve erkek kardeşini oyuncak bebekler olarak temsil ettiği oyununu hatırlatmak isterim; yaramazlık yapıyorlardı ve cezalandırıldılar, anne babalarını öldürdüler ve anne babaları onları öldürdü ve her şey yeniden başladı. Burada değişik nedenlerden kaynaklanan bir zorlantılı tekrarlama görmekteyiz; fakat bu, cezalandırılma talep eden suçluluk duygusundan büyük oranda etkilenmiştir. Burada normal ve nevrozlu çocuk arasındaki bazı farkları şimdiden görmekteyiz: Saplantıların yoğunluğu, bu saplantıların deneyimlerle nasıl ve ne zaman bağlantıya geçtiği, ciddilik derecesi ve yine iç ve dış nedenlere bağımlı olan, üstbenliğin gelişim tarzının bütünü. Bunun da ötesinde, çocuğun kaygı ve çatışmaya dayanma yetisi, gelişimin normal mi nevrozlu mu olacağını belirleyen en önemli faktörlerden bazılarıdır.

Anormal çocuk kadar normal çocuk da çatışmalarıyla baş edebilmek için bastırmayı kullanır, fakat bunların yoğunluğu düşük olduğu için dairenin bütünü o denli güçlü olmayacaktır. Hem normal hem de nevrozlu çocukların kullandığı başka mekanizmalar da vardır ve durumu belirleyen yalnızca bunların derecesi olacaktır. Bu mekanizmalardan biri gerçeklikten kaçıştır. Çocuk yüzeyde gözükenden çok daha fazlasını hisseder ve gerçekliğin sevimsizliğine öfkelenerek *onu kendi düşlemlerine uyarlamaya* çalışır; *düşlemlerini gerçekliğe değil*. Burada, daha önce değinmiş olduğum, çocuğun içedönük sıkıntısını neden dışavurmadığı sorusunun cevabını görmekteyiz. Çocuğun acı acı ağladıktan sonra çoğunlukla çabucak avunduğunu, bazen de çok önemsiz şeylerden zevk aldığını görür ve mutlu olduğu sonucunu çıkarırız. Çocuk bunu yetişkinlerin girmesine izin verilmeyen bir sığınağa sahip olduğu için yapıyor olabilir: Gerçeklikten kaçıştır bu. Çocukların oyun dünyasını bilenler, bu dünyanın tümüyle çocuğun dürtü dünyası ve arzularıyla bağlantılı olduğunu; arzularını düşlemleri aracılığıyla gerçekleştirip tatmin ettiklerini bilirler. Çocuk, az ya da çok uyum sağlamış görüldüğü gerçeklikten yalnızca kendisi için en gerekli olan kadarını alır. Bu nedenle, okula başlarken olduğu gibi, çocuğun hayatında gerçekliğin beraberinde getirdiği dayatmaların kaçınılmaz olduğu dönemlerde birtakım güçlükler ortaya çıktığını görmekteyiz.

Gerçeklikten kaçış mekanizmasının tüm gelişim biçimlerinde işbaşında olduğu görülecektir demiştik, ancak esas fark, onun derecesiyle ilgilidir. Başka özel faktörlerin yanı sıra, takıntılı nevrozun gelişimini belirlediğini söylediğim faktörler işbaşındayken, gerçeklikten kaçışın baskın bir düzeye ulaştığını ve psikozun zeminini hazırladığını görmekteyiz. Bu faktörleri, bazen yüzeysel olarak çok normalmiş izlenimi veren çocuklarda da görebiliriz: Onlarda farklı olan şey, yoğun bir düşlem dünyası ve çok sık oyun oynamaya başvurmaktan ibarettir. Gerçeklikten kaçış ve düşlemlere dönüş mekanizması çocukta sık rastlanan başka bir tepki biçimiyle yakından bağlantılıdır: Arzularının engellenmesi kar-

şısında sürekli kendini rahatlatma yeteneği. Oynadığı oyunlarla, uydurduğu masallarla sürekli kendisine kanıtlamaktadır. Her şey yolunda ve hep öyle olacak. Çocuklardaki bu tavır, erişkinlere çocuğun gerçekte olduğundan daha mutlu olduğu izlenimini verebilir.

Tekrar küçük Gerald'a dönelim. Mutlu ve canlı görünümü, kaygısını ve mutsuzluğunu kendisinden ve başkalarından gizlemek için kısmen tasarlanmıştı. Analiz sırasında bu hali değişti; analiz, kaygısından kurtulmasına ve kısmen yapay olan memnuniyetin daha sağlam temelli bir memnuniyete dönüşmesine yardımcı oldu. Normal çocukların analizi en büyük fırsatı işte bu bakımdan yakalar. Zorlukları, suçluluk ve korku duyguları olmayan çocuk yoktur; bunlar o kadar önemliymiş gibi görünmediklerinde bile görünenen daha fazla sıkıntıya neden olurlar ve ayrıca, ileriki yıllarda yaşanacak daha büyük zorlukların erken göstergesi olabilirler.

Peter vakasında, yasaklanmış eylemlerin –bu eylemler zaman içinde oldukça farklı bir nitelik kazandırsa da– zorlayıcı bir biçimde tekrarlanmasında suçluluk duygusunun önemli bir rol oynadığından söz etmiştim. “Yaramaz” olarak nitelendirilen her çocukta cezalandırılma arzusunun da işbaşında olması bir kuraldır. Burada Nietzsche ve onun “so-luk suçlu”suna [*pale criminal* –ç.n.] atıfta bulunmak istiyorum; Nietzsche, suçlunun suçluluk duygusu tarafından güdülendiğini biliyordu. Burada yazımın en zor bölümüne geliyoruz; ortaya bir suçlu çıkması için bu saplantıların nasıl bir gelişimden geçtikleri problemine. Bu noktayı cevaplamak zordur, çünkü psikanaliz henüz bu özel problemin üzerine eğilmemiştir. Ne yazık ki bu çok ilgi çekici ve önemli çalışma alanında çok fazla deneyime sahip değilim. Fakat suçlu tipine yakın bazı belli vakalar bu gelişimin nasıl sonuçlanacağına ilişkin bazı fikirler vermiştir. Benim için oldukça öğretici olan bir vakadan söz etmek istiyorum. İslahevine kapatılan on iki yaşında bir oğlan çocuğu analiz için bana getirilmişti. Suçları, okul dolabını izinsiz açmak ve genel bir çalma eğilimiydi, fakat daha çok nesneleri kırma ve küçük kızlara sarkıntılık ön plandaydı. Kimseyle tahripkâr nitelikli olmayan bir ilişkisi yoktu; erkeklerle arkadaşlığı da benzer amaçlara hizmet ediyordu. Özel ilgi alanları yoktu, cezalandırmalar ve ödüllendirmelere karşı kayıtsızdı. Bu çocuğun zekası normalin oldukça altındaydı, fakat bu durum analize engel oluşturmuyordu; analiz oldukça iyi gidiyor ve iyi sonuçlar vaat ediyordu. Birkaç hafta sonra çocuğun iyiye doğru bir değişim göstermeye başladığı iletili. Ne yazık ki çocuğa iki ay boyunca analiz uyguladıktan sonra kişisel nedenlerle uzun bir ara vermek zorunda kaldım. Analize devam ettiği iki ay süresince çocuğun haftada üç kez gelmesi gerekiyordu, fakat toplam on dört kez geldi çünkü analizi bana gelmesini önlemek için elinden geleni yapıyordu. Bu çok rahatsız edici analiz sırasında çocuk herhangi bir suç işlemeyi, fakat verdiğimiz ara sırasında tekrar suç işlemeye başladı ve islahevine gönderildi. Döndükten sonra kendisini tekrar analize alma çabalarını sonuç vermedi. Durum bütünsel olarak göz önüne alındığında suç yolunda ilerlediği konusunda zerrece kuşku yok.

Şimdi, analizinde topladığım bilgiler ışığında, gelişimin nedenlerini kısaca özetlemeye çalışacağım. Çocuk olabilecek en perişan koşullarda büyümüştü. Ablası, onu ve küçük erkek kardeşini çok erken yaşlarda cinsel eylemlere zorlamıştı. Babası savaş sırasında ölmüştü, annesi de hastaydı; abla, ailedeki baskın kişiydi. Bütüne bakıldığında her şey çok kötüydü. Anne öldükten sonra çocuğa çeşitli analıklar bakmış ve durumu daha da kötüye gitmişti. Gelişimindeki ana nokta ablasına karşı duyduğu korku ve nefret gibi gözükü-

yordu. Cinsel ilişkisi nedeniyle ablasını kötülük simgesi olarak görüyor, kendisine ve ölmekte olan annesine kötü davrandığı için ondan nefret ediyordu. Ancak, diğer yandan, yalnızca nefret ve kaygıya dayandığı aşikâr baskın bir saplantıyla ablasına bağlıydı. Ancak suç işleminin, kökleri daha derinlere giden sebepleri vardı. Bu çocuk, çocukluğu boyunca anne babasıyla aynı yatak odasını paylaşmış ve onların cinsel ilişkilerine dair oldukça sadist bir izlenim edinmişti. Daha önce belirtmiş olduğum gibi, bu deneyim kendi sadizmini güçlendirmişti. Babası ve annesiyle cinsel ilişkiye girme arzusu sadist saplantılarının baskısı altında kalmıştı ve yoğun kaygıyla bağlantılıydı. Bu koşullar altında ablasının uyguladığı şiddet bilinçdışında kâh babasının –ki o da saldırgandı– kâh annesinin şiddetinin yerini almıştı. Her iki durumda da, çocuk, iğdiş edilme ve cezalandırılma beklentisi içindeydi ve cezalandırılma bu durumda da oldukça sadist ve ilkel üstbenliğine teka-bül ediyordu. Kendi yaşadığı saldırıları küçük kızlara uyguladığı açıkltı; yalnızca bu kez kendisi saldırgan kimliğini alıyordu. Dolapları kınıp içindekileri çalması ve diğer yıkıcı eğilimleri, aynı bilinçdışı nedenlere ve cinsel sarkıntılıkların simgesel nedenlerine dayanı-yordu. Kendini ezilmiş ve iğdiş edilmiş hisseden bu çocuk, eğer *saldırgan* olursa durumu değiştirebileceğini düşünüyordu. Bu yıkıcı eğilimlerde önemli bir itici güç de, ablasına karşı nefretini diğer nesnelere yönlendirmenin yanında, *hâlâ bir erkek olduğunu* tekrar tekrar kendisine kanıtlamaktı.

Ancak onu, zalim bir anne veya baba tarafından yahut her ikisi tarafından cezalandırılacak eylemlere tekrar tekrar iten, suçluluk duygusuydu. Görünüşte cezalandırılmayı umursamayışı, korkmayışı tümüyle yanıltıcıydı. Tepeden tırnağa korku ve suçluluk duygularına batmıştı. Şimdi, bu çocuğun gelişiminin, daha önceden açıklamış olduğum nevrozlu çocuğun gelişiminden nasıl farklılaştığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Yalnızca bazı tahminlerde bulunabilirim. Ablasıyla olan deneyimlerinin sonucunda, ilkel ve acımasız üstbenliği bir yandan erişmiş olduğu gelişim aşamasına saplanmış, bir yandan da bu deneyimine bağlanmıştı ve onunla sürekli savaşıyordu. Bu nedenle, bu çocuk kaçınılmaz olarak Peter'dan çok daha fazla kaygıya boğulmuştu. Bununla bağlantılı olarak, süregiden daha güçlü bir bastırma, tüm düşlem ve yüceltme olanaklarını engelleyerek, arzu ve korkularını sürekli aynı *eylemler içinde* tekrarlamaktan başka seçenek bırakmamıştı ona. Nevrozlu çocukla karşılaştırıldığında, bu çocuk, nevrozlu çocuğun yalnızca iç nedenlerden ötürü ortaya çıkardığı ezici bir üstbenlik deneyimini yaşamıştı. Böylece, aynı zamanda nefreti de (yani *gerçek* deneyiminin sonucu) yıkıcı eylemlerinde ifade bulmuştu.

Bu vakada ve muhtemelen benzer nitelikteki diğer vakalarda, düşlemleri engelleyen çok güçlü ve erken bastırma, çocuğu başka yollara başvurarak, yüceltme sayesinde saplantılarıyla baş etme olanağından yoksun bırakmıştı. Değişik türdeki yüceltmelerde saldırgan ve sadist saplantıların da rol oynadığını görmekteyiz. Saldırganlık ve sadizmle spor yoluyla kısmen baş edilebileceğini belirtmeliyim. Böylece nefret edilen nesneye yönelik saldırılar toplumsal olarak izin verilen biçimde yapılabilir; bu aynı zamanda kaygının aşırılı telafisine de hizmet eder, çünkü kişiye saldırgana yenilmediğini kanıtlar.

Bu küçük suçlunun durumunda bastırmanın analiz yoluyla zayıfladığını ve bunun yerini yüceltmenin aldığını görmek çok ilginçti. Nesneleri kırmak ve parçalamak gibi yıkıcı nitelikli olanlar dışında hiçbir ilgi alanı olmayan bu çocuk, asansör yapımına ve her tür çilingirlik işine ilgi duyarak yepyeni ilgi alanlarına yönelmişti. Bu durumun saldırgan

eğilimlerini yüceltmek için iyi bir yol olduğu düşünülebilir ve böylece analiz, suçlu olması beklenen bir çocuğu iyi bir çilingire dönüştürmüş olabilir.

Bu çocuğun gelişiminin nevrozlu çocuğun gelişiminden sapma göstermiş olmasının ana nedeni bence ablasıyla yaşadığı travmatik deneyimin neden olduğu kaygının daha fazla olmasıdır. Bu aşırı kaygının etkilerini farklı yönlerde görüyorum. Yüceltmeye yönelik yolun henüz açık olmadığı ve bu nedenle başka bir çıkış yolunun ve başa çıkma olanığının kalmadığı aşamada, daha fazla korku daha fazla bastırmaya neden olmuştur. Üstelik, daha fazla korku, üstbenliğin acımasızlığını artırmış ve bu deneyimin akabinde bu evrede sabitlemiştir.

Bu yoğun kaygının başka bir etkisi daha olduğu düşünülebilir, fakat bunu açıklamak için konudan biraz ayrılacağım. Aynı temele dayanan farklı gelişim imkânlarından söz ederken normalden, takıntılı nevrozludan, psikotikten söz etmiş, suçluyu da anlamaya çabalamıştım. Sapkından söz etmemiştim.

Freud'un nevrozu sapkınlığın negatifi olarak tanımladığını biliyoruz. Sapkınlıkların psikolojisine önemli bir katkıyı ise Sachs yapmış ve nevrozlu olanın ketlenmeleri nedeniyle bastırdıkları şeyleri, sapkınların vicdandan yoksun olmaları nedeniyle kendileri için mümkün gördükleri sonucuna varmıştır. Sachs sapkının vicdanının daha az katı olmadığını, sadece farklı biçimde çalıştığını saptamıştır. Sapkının vicdanı, yasaklanmış eğilimlerin sadece bir kısmını engelleyebilir; böylece üstbenlik tarafından daha güçlü bir şekilde mahkûm edilen diğer kısımdan kaçması mümkün olabilir. Sapkının reddettiği, Oidipus karmaşasına ait arzulardır ve sapkındaki açık ketlenme yokluğu, daha az katı olan değil fakat farklı biçimde çalışan bir üstbenliğin etkisinden ibarettir.

Yazımın başında sözünü ettiğim birkaç yıl önceki bildirimde de suçlularla ilgili aynı sonuca varmıştım ve orada suç eylemleriyle çocukların düşlemleri arasındaki benzerliğin ayrıntılarını vermiştim.

Yukarıda tanımlamış olduğum vakada ve çok sözü edilmeyen, ancak oldukça öğretici olan başka vakalarda suçlu mizacın daha az katı bir üstbenliğe değil, farklı yönde çalışan bir üstbenliğe bağlı olduğunu saptamıştım. Suçluyu, işlediği suçlara iten yalnızca kaygı ve suçluluk duygusudur. Bu suçları işleyerek kısmen Oidipus nitelikli durumundan da kaçmaya çalışır. Benim küçük suçlunun durumunda ise, dolapları kırmak ve küçük kızlara saldırmak, annesine yönelik saldırganlığının yerine geçmektedir.

Kuşkusuz bu görüşler daha ileri inceleme ve çalışmalara tabi tutulmalıdır. Bana göre her şey, ana etken olarak üstbenliğin yokluğunu değil, üstbenliğin farklı biçimde gelişmiş olduğunu –muhtemelen üstbenliğin çok erken bir evrede saplanmış olduğunu– göstermektedir.

Eğer bu varsayımların doğruluğu kanıtlanırsa uygulamaya yönelik çok önemli ilerlemeler söz konusu olacaktır. Eğer suçluluk yolunda gelişimin nedeni üstbenliğin ve vicdanın yetersizliği değil de bunların farklı biçimde gelişmesi ise, analiz nevrozları giderdiği gibi bunu da değiştirebilir. Sapkınlıklar ve psikozlarda olduğu gibi, erişkin suçlulara yaklaşma yollarını bulmak da belki olanaksız olabilir. Fakat çocuk analizi için durum farklıdır. Bir çocuk analiz için özel motivasyona gerek duymaz; burada önemli olan aktarımı gerçekleştirecek teknikleri yerleştirmek ve analizin sürmesini sağlamaktır. Aktarımın sağlanamayacağı veya sevme yetisinin ortaya çıkarılamayacağı bir çocuğun var olduğuna inanmıyorum. Be-

nim küçük suçlum bariz bir şekilde sevgi yetisinden tamamen yoksundu, fakat analiz durumun aslında böyle olmadığını gösterdi. Bana karşı geliştirdiği aktanımı güçlüydü. Hiçbir motivasyonu olmamasına rağmen –islahevine gönderilmeye bile özel bir tepki göstermemiştir– analizi mümkün kılacak iyi bir aktanımı vardı. Bunun yanında, analiz bu renksiz çocuğun annesine yönelik derin ve içten bir sevgi duyduğunu gösterdi. Anne, en ileri döneminde tam bir bağımlılığa neden olan kansere bağlı kötü koşullarda ölmüştü. Kızı annesine bakmak istememiş, kadına bu çocuk bakmıştı. Anne öldüğünde aile mekânı terk ederken çocuk bir süre bulunmadı: Kendisini ölü annesinin bulunduğu odaya kilitlemişti.

Çocukluk çağında eğilimlerin açık bir biçimde belirlenmediği, bu nedenle bir çocuğun suçlu olma yolunda olup olmadığını görmenin çoğu zaman mümkün olmadığı söylenebilir. Bu kuşkusuz doğrudur, fakat tam da bu ifade beni şu nihai saptamalara yöneltecektir. Çocuğun eğilimlerinin sonuçlarının nereye yöneleceğini (normal, nevrozlu, psikotik, sapkın, suçlu) bilmek kuşkusuz kolay değildir. Fakat tam da bu yüzden, bunu bilmediğimiz için, öğrenmeye çalışmamız gerekir. Psikanaliz bize bunu yapmanın yollarını sağlamaktadır. Bunun da ötesinde, yalnızca çocuğun gelecekteki gelişimini belirlememizi değil, onu değiştirebilmemizi ve daha iyi yollara yönlendirmemizi de mümkün kılmaktadır.

çev. OSMAN CİĞEROĞLU

DOKUZUNCU BÖLÜM:

ÖİDİPUS ÇATIŞMASININ ERKEN DÖNEMLERİ

(1928)

Özellikle üç ile altı yaş arası çocuklarla yaptığım analizlerde, burada özet olarak sunacağım bazı sonuçlara vardım.

Oidipus karmaşasının sanıldığından daha erken dönemlerde gerçekleştiği şeklinde ki düşüncemi birçok defa ileri sürmüştüm. "Erken Analizin Psikolojik İlkeleri" adlı makalemde bu konuyu ayrıntılı bir biçimde tartıştım. Orada vardığım sonuçlar Oidipus nitelikli eğilimlerin çocuğun süttten kesilmesiyle maruz kaldığı engellenme sonucunda serbestleştiği ve birinci yılın sonu ile ikinci yılın başında ortaya çıktığı yönündeydi. Bu eğilimler temizlik eğitimi boyunca maruz kalınan anal nitelikli engellemelerle takviye edilir. Zihinsel süreçleri belirleyen diğer etmen ise cinsiyetler arasındaki anatomik farklılıktır.

Erkek çocuk, genital konum için kendini oral ve anal konumları terk etmeye mecbur kılınmış bulduğunda, penise sahip olmaktan kaynaklanan *duhul* amacına yönelir. Dolayısıyla sadece libido konumunu değil, *amacını* da değiştirir ve bu onun ilk sevgi nesnesini muhafaza etmesini sağlar. Diğer yandan kızlarda, *alıcı* amaç oral konumdan genital konuma intikal eder. Çocuk libido konumunu değiştirir, fakat bu konum, anneyle ilişkide zaten hayal kırıklığına yol açmış olan amacını muhafaza eder. Bu yolla, kızlarda penisin içe alımı ortaya çıkar, kız çocuk daha sonra sevgi nesnesi olarak babaya yönelir.

Ne var ki, Oidipus nitelikli arzular ortaya çıkar çıkmaz ıgdiş edilme korkusu ve suçluluk duygularıyla birleşirler.

Çocukların olduğu kadar yetişkinlerin analizleri, bize genitallik öncesi dürtülerin suçluluk duygularını da beraberinde getirdiğini açıkça göstermiştir; halbuki önceleri, bu suçluluk hissinin sonradan ortaya çıktığı ve bu dürtülerin üzerine doğru yer değiştirdiği düşünölmüştü; yani başlangıçta genitallik öncesi dürtülerle birleşmiş değildi. Ferenczi, ürettoral ve anal dürtülerle bağlantılı olarak, "üstbenliğin fizyolojik bir atası" olması gerektiğini düşünür, buna da "sfinkter ahlak" adını verir. Abraham'a göre suçluluk duygusu erken sadist anal dönemin başlanmasıyla ortaya çıkarken, kaygı yamyamlık düzeyinde ortaya çıkar.

Bulguların daha da ileriye gidiyor. Bu bulgular genitallik öncesi saplanmayla ilgili suçluluk duygusunun, Oidipus çatışmasının dolaysız bir etkisi olduğunu göstermişlerdir. Bu da bize böylesi hislerin yaradılışını gayet iyi açıklıyor, çünkü biliyoruz ki suçluluk hissi aslında Oidipus nitelikli sevgi nesnelerinin içe alımının sonucudur (içe alma süreci de zaten tamamlanmıştır ya da tamamlanma sürecindedir): Yani suçluluk hissi üstbenliğin oluşumunun bir ürünüdür.

Küçük çocukların analizi, üstbenlik yapısının zihinsel yaşamdaki çok farklı dönem ve katmanlardan kalan özdeşleşmelerden oluştuğunu ortaya çıkarmıştır. Bu özdeşleşmeler şaşırtıcı bir şekilde zıt niteliklere sahiptirler, aşırı iyilik ve aşırı şiddet yan yana var olur. Biz bunlarda, üstbenliğin katılığına dair bir açıklama da buluruz (çocuk analizleri bunları gayet açık olarak ortaya çıkarıyor). Mesela, dört yaşındaki bir çocuğun niçin zihninde

yutan, kesen ve ısırın gerçekdışı, fantastik anne baba imgeleri kurduğu belli değildir. Fakat yaklaşık bir yaşındaki bir çocuğun yaşadığı kaygının neden Oidipus karmaşasıyla ilgili mideye indirilme ve yok edilme korkusu halinde şekillenmiş olduğu açıktır. Çocuğun kendisi, libidinal nesneyi ısırarak, yiyerek ve keserek yok etme arzusu duyar; bu da kaygıya yol açar, çünkü Oidipus eğilimlerinin uyanmasını nesnenin içselleştirilmesi izler, sonra bu, cezalandırılmanın beklendiği bir hal alır. Daha sonra, çocuk suça denk bir cezadan korkar: Üstbenlik ısırın, yiyen ve kesen bir şey haline gelmiştir.

Üstbenliğin oluşmasıyla gelişimin genital öncesi dönemleri arasındaki bağ iki açıdan çok önemlidir. Bir yandan, suçluluk duygusu kendini henüz baskın olan sadist oral ve sadist anal evrelere bağlar, diğer yandan bu evreler doruk noktasındayken üstbenlik oluşur; bu durum onun sadist nitelikli katılığını açıklar.

Bu sonuçlar yeni bir perspektif açmıştır. Son derece tehditkâr olan üstbenliğe karşı, hâlâ zayıf olan benlik kendini ancak güçlü bir bastırmayla koruyabilir. Oidipus eğilimleri kendini ilk önce oral ve anal dürtülerle ifade ettiğinden, Oidipus gelişiminde hangi saplanmaların ön planda olacağı sorusu, en çok bu erken dönemdeki bastırmanın derecesi tarafından belirlenir.

Gelişimin genital öncesi evresiyle suçluluk duygusu arasındaki doğrudan ilişkinin bu denli önemli olmasının diğer sebebi de şudur: Yaşamın ileriki dönemlerinde yaşanacak bütün engellenmelerin temeli olacak oral ve anal engellenmeler, aynı zamanda *cezalandırılma* anlamına da gelir ve kaygıya yol açar. Bu durum engellenmenin daha şiddetli hissedilmesine yol açar ve bu derin acının sonraki tüm engellenmelerin yol açtığı sıkıntıya da büyük payı vardır.

Oidipus eğilimleri ve bu eğilimlere bağlı yeni yeni ortaya çıkan cinsel merakın saldırısına uğradığında benliğin hâlâ çok az gelişmiş olmasından önemli sonuçlar çıkıyoruz. Henüz zihinsel açıdan gelişmemiş olan bebek, pek çok problemin ve sorunun hücumuna uğramıştır. Bilinçdışında rastladığımız en acı kırgınlıklardan biri, görünüşte sadece kısmen bilinçli olan ve bilinçli olduğunda bile kelimelerle ifade edilemeyen bu baskılayıcı soruların cevapsız kalmasıdır. Bunu başka bir utanç izler, yani çocuk kelimeleri ve konuşmayı anlamaz. Dolayısıyla, çocuğun ilk soruları, konuşmaları anlamasından önceki döneme aittir.

Analizde bu kırgınlıkların her ikisi de alışılmamış oranda bir nefrete neden olur. Sonuçta bunlar, ayrı ayrı veya birlikte, bilme dürtüsünün (epistemofilik dürtü) birçok yerde ketlenmesinin sebebidir; örneğin, yabancı dil öğrenememe ve yabancı dil konuşanlardan nefret etme. Bunlar aynı zamanda konuşma bozukluklarından da doğrudan sorumludur. Yaşamın dördüncü ya da beşinci yılında kendini gösteren bu merak, bu gelişim evresinin başlangıcı değil, doruk noktası ve sonucudur, ki bu genel olarak Oidipus çatışması için de geçerlidir.

Bilmemeyi erken hissetmenin çeşitli bağlantıları vardır. Bu his sonradan, Oidipus durumundan kaynaklanan yetersizlik ve iktidarsızlık duygularıyla birleşir. Çocuk bu engellemeyi daha keskin yaşar, çünkü belirli cinsel süreçler hakkında *hiçbir şey bilmiyordur*. Bilgisizlik duygusu her iki cinsiyette de iğdiş olma karmaşasını artırır.

Bilme dürtüsüyle sadizm arasındaki erken bağ, zihinsel gelişimin tümü için çok önemlidir. Bu dürtü Oidipus eğilimlerinin yükselişiyle canlanır; başlangıçta bu dürtü ilgisini esas olarak bütün cinsel süreçlerin ve gelişmelerin sahnesi olduğu düşünülen anne vücuduna

yöneltmiştir. Çocuk, onu vücudun içeriğini *zapt etme* arzusunun sevk eden sadist anal libido konumu tarafından yönetilmektedir. Dolayısıyla, bu vücudun ne içerdiği, neye benzediği vb konularda merak duymaya başlar. Böylece, bilme dürtüsü ile sahip olma arzusu arasında ve aynı zamanda, yeni başlayan Oidipus çatışmasının uyandırdığı suçluluk duygusu arasında, çok erken bir dönemde son derece yakın bir bağ kurulmuş olur. Bu önemli bağlantı, iki cinsiyetin gelişiminde de hayati önemi olan ve şimdiye kadar yeterince tanınmayan bir gelişme evresinde meydana gelir. Bu evre anneye en erken özdeşleşmeyi içerir.

Bu "kadınlık" evresinin izlediği yol kızlarda ve erkeklerde ayrı ayrı incelenmelidir, fakat daha önce onun her iki cinsiyette de ortak olan bir önceki evreyle olan bağlantısını göstermek istiyorum.

Erken sadist anal evrede, çocuk ikinci ciddi travmasını yaşar, bu da anneden yüz çevirme eğilimini güçlendirir. Anne onun oral arzularını engellemiş, şimdi de anal zevklerine müdahale etmektedir. Bu noktada, anal yoksunluklar, anal eğilimlerin sadist eğilimlerle kaynaşmasına sebep olur gibidir. Çocuk, annesinin vücudunun içine girerek, onu parçalara ayırarak, yutarak ve zarar vererek, onun dışkısına sahip olma arzusu duyar. Genital dürtülerinin etkisi altındaki erkek çocuk bir sevgi nesnesi olarak annesine yönelmeye başlar. Fakat sadist nitelikli dürtüleri de işbaşındadır ve erken engellemelerden kaynaklanan nefret, genital seviyedeki nesne sevgisine karşıttır. Bu sevginin karşısındaki daha büyük bir engel de, Oidipus dürtülerinden kaynaklanan, baba tarafından iğdiş edilme korkusudur. Genital konuma ulaşma derecesi kısmen bu kaygıyla baş edebilme yetisine bağlıdır. Burada, sadist oral ve sadist anal saplanmaların yoğunluğu önemli bir etmendir. Erkek çocuğun annesine duyduğu nefretin derecesini etkiler ve onunla olumlu ilişki kurmasını az ya da çok engeller. Sadist nitelikli saplanmaların bütün bu evrelerde yükselen üstbenlik oluşumu üzerinde de belirleyici bir etkisi olur. Üstbenlik ne denli zalimse, iğdiş edici baba o denli dehşet verici olacaktır ve çocuk genital dürtülerinden kaçarak sadist nitelikli düzeylere o denli tutunacaktır. Oidipus eğilimleri de rengini ilkin bu düzeylerden alır.

Çocukluğun bu erken evrelerinde, Oidipus gelişimindeki bütün konumlar aralıksız, art arda yatırılacaktır. Fakat bu fark edilmez, çünkü görünen tabloda genital öncesi dürtüler hâkimdir. Ayrıca, anal seviyede ifade bulan etkin karşıcinsel tutumla, anneye özdeşleşmenin ileri aşaması arasında kesin bir çizgi yoktur.

Şimdi daha önce "kadınlık evresi" adı altında bahsettiğim gelişme evresine geldik. Bu evrenin sadist anal seviyede temelleri vardır ve bu seviyeye yeni bir içerik sağlar: Dışkı artık göz dikilen çocukla eşdeğerdir ve annenin varlıklarını çalma arzusu dışkı için olduğu kadar çocuk için de geçerlidir. Burada birbiriyle kaynaşmış iki amaç ayırt edebiliriz: Birincisi, yani çocuklara el koyma arzusu, çocuk sahibi olma arzusundan kaynaklanır; ikincisiyse, yani çocukları yok etme arzusu, ileride gelmesi beklenen kız ve erkek kardeşlere duyulan kıskançlıkla, onları annenin içinde yok etmek amacını güder. (Erkek çocuğun sadist oral eğilimlerinin üçüncü nesnesi annenin içindeki babanın penisidir.)

Kızların iğdiş olma karmaşasının ve erkeklerin kadınlık karmaşasının temelinde, özel bir organa sahip olmaya yönelik engellenmiş bir arzu vardır. Çalma ve yok etme eğilimleri, erkek çocuğun annede olduğunu varsaydığı; gebe kalmayı, hamileliği ve doğurmayı sağlayan organlarla ve libido konumunun tümüyle oral olduğu zamanda cömertlik ve alıcılık timsali olan organlar olarak göz koyulan süt pınarları memeler ve vajinayla bağlantılıdır.

Erkek çocuk, annesinin vücudunu yok etmiş olması yüzünden başına gelecek cezadan korkar, fakat bunun yanında korkusunun daha genel bir mahiyeti de vardır; burada kız çocuğunun iğdiş etme arzularıyla ilişkili kaygıya benzer bir durum görüyoruz. Erkek çocuk, vücudunun kesilip sakatlanacağından ve parçalanacağından korkar; bu korku aynı zamanda iğdiş edilme demektir. İğdiş edilme karmaşasının doğrudan kaynağı buradadır. Gelişimin bu erken döneminde, çocuğun dışkısını almak isteyen anne, aynı zamanda onu parçalayan ve iğdiş eden anne anlamı da taşır. Sadece sorumlu olduğu anal engellemeler aracılığıyla iğdiş edilme karmaşasına giden yolu açmaz: Ruhsal gerçeklik açısından anne zaten aynı zamanda iğdiş edicidir.

Anneden korkma çok ezici bir duygudur, çünkü bu korku baba tarafından iğdiş edilme korkusuyla birleşmiştir. Nesnesi rahim olan yıkıcı eğilimler, tüm sadist oral ve sadist anal ağırlıklılarıyla aynı zamanda, çocuğun o bölgede olduğunu düşündüğü babanın penisine yöneliktir. Bu evrede, baba tarafından iğdiş edilme korkusu bu penise odaklanır. Dolayısıyla kadınlık evresini, rahimle ve babanın penisıyla ilgili kaygılar karakterize eder; bu kaygı erkek çocuğu, yiyen, parçalayan, iğdiş eden bir üstbenliğin zorbalığına maruz bırakır; bu üstbenlik anne ve baba nitelikli imgelerle şekillenmiştir.

Yeni ortaya çıkan genital konumlar, böylece, başlangıçtan itibaren türlü genital öncesi eğilimlerle kesişmiş ve karışmıştır. Sadist nitelikli saplanmalar ne denli üstün ise, erkek çocuğun anneye özdeşleşmesi de kadınlara yönelik, öfke ve haset karışımı da içeren bir rekabet tutumuna o denli denk düşer. Nitekim, çocuk sahibi olma arzusundan dolayı, erkek çocuk annesine göre kendini aşağı ve dezavantajlı hisseder.

Şimdi, eşit derecede önemli olmasına rağmen, erkeklerdeki kadınlık karmaşasının kadınlardaki iğdiş olma karmaşasına göre neden çok daha anlaşılabilir görüldüğünü ele alalım.

Bilme dürtüsüyle çocuk sahibi olma arzusunun bileşimi, erkek çocuğun zihinsel alana doğru yer değiştirmesine olanak sağlar; dezavantajlı olma duygusu bir penis sahibi olmaktan çıkarsadığı üstünlükle gizlenmiş ve fazlasıyla telafi edilmiş olur, ki kız çocukları da bu üstünlüğü kabul eder. Eril konumun bu şekilde abartılması, abartılı erkeklik iddialarıyla sonuçlanır. "Die Wurzel des Wissbegierde" adlı makalesinde, Mary Chadwick (1925) de erkeğin penisine narsisistik olarak fazla kıymet vermesini ve kadınlarla zihinsel rekabete girme tavrını, çocuk sahibi olma arzusunun engellenmiş olmasına ve bu arzusunun zihinsel alana doğru yer değiştirmesine dayandırmıştır.

Erkek çocuklarda sık rastlanan aşırı saldırganlık gösterme eğilimi, kaynağını kadınlık karmaşasından alır. Bu eğilim antisosyal ve sadist niteliklidir; küçük görme ve "daha iyi bilme" tavırlarına eşlik eder; kısmen ardında yatan kaygı ve cehaleti maskeleyen girişimiyle belirlenir. Kısmen, erkek çocuğun (iğdiş olma korkusundan kaynaklanan) kadınlık rolüne itirazıyla da çakışır, fakat kökleri aynı zamanda anne korkusunda yatar: Babanın penisini, çocukları ve kadınlık organlarını anneden çalmak istemektedir. Bu aşırı saldırganlık doğrudan genital Oidipus durumundan kaynaklanan saldırıya geçme hazıyla birleşir, oysa söz konusu saldırganlık bu durumun, karakter oluşumundaki en antisosyal etmen niteliğini taşıyan kısmını temsil etmektedir. Bir erkeğin kadınlarla rekabeti, akranı olan erkeklerle rekabetinden (ki itici gücü büyük ölçüde genital konumdur) işte bu yüzden daha asosyaldır. Sadist nitelikli saplanmaların niceliği, rakip olduklarında bir erkeğin diğeriyle

olan ilişkisini de belirleyecektir elbette. Gelgelelim, eğer anneyle özdeşleşmesi daha güvenli bir şekilde belirlenmiş bir genital konuma dayalıysa, bir yandan kadınlarla ilişkisi olumlu bir nitelikte olacaktır, diğer yandan da erkekliğin işleyişinde temel bir rol oynayan çocuk sahibi olma arzusu ve kadınlık unsuru, yüceltme için daha uygun fırsatlar bulacaktır.

Her iki cinsiyette de iş yaşamında ketlenmenin başlıca köklerinden biri kadınlık evresiyle ilişkili kaygı ve suçluluk duygusudur. Ne var ki, deneyimlerim bana bu evrenin adamakıllı bir analizinin, başka sebeplerden ötürü de terapötik açıdan önem taşıdığını ve sonuç alınamayacak bir noktaya gelmiş saplantılı vakalar konusunda yardımcı olabileceğini öğretmiştir.

Erkek çocukların gelişiminde, kadınlık evresini libidonun genital öncesi ve genital konumları arasındaki uzun süreli mücadelesi izler. Bu mücadele, yaşamın üçüncü yılıyla beşinci yılı arasında doruk noktasına ulaşmışken, Oidipus çatışması olarak tanınabilir. Kadınlık evresiyle ilişkili kaygı, erkek çocuğu tekrar babayla özdeşleşmeye yönlendirir; fakat bu uyarıcı kendiliğinden genital konum için sağlam bir temel sağlamaz, çünkü esas olarak, sadist anal dürtüleri yenmeye değil, bastırmaya ve aşırı telafi etmeye yol açar. Baba tarafından iğdiş edilme korkusu sadist anal seviyeye saplanmayı kuvvetlendirir. Ayrıca, doğuştan gelen genitalliğin derecesi de, olumlu bir sonuç elde etmede, yani genital seviyeye erişmekte önemli bir rol oynar. Çoğu zaman mücadelenin akıbeti belirsiz kalır, bu da nevrotik rahatsızlıklara ve iktidar bozukluklarına neden olur.¹ Dolayısıyla, tam iktidara erişme ve genital konuma ulaşma kısmen kadınlık evresinin uygun sonuçlanmasına bağlı olacaktır.

Şimdi kızların gelişimine döneceğim. Sütten kesilme sürecinin sonucu olarak, kız çocuk anneden ayrılır; yaşadığı anal yoksunluklar da onu bunu yapmaya daha güçlü olarak sevk eder. Şimdi genital eğilimler zihinsel gelişimini etkilemeye başlamıştır.

Kadınların genital gelişiminin, oral libidonun genital olanla başarılı bir yer değişimi sonucunda tamamlandığını savunan Helene Deutsch'a (1925) tamamen katılıyorum. Yalnız, benim elde ettiğim sonuçlar beni, bu yer değiştirmenin genital dürtülerin ilk kıpırdanışlarıyla başladığına ve genital organların oral, alıcı amacının *kız çocuğun babaya dönmesinde* belirleyici bir etkide bulunduğuna inandırmıştır. Ayrıca, sadece vajinanın bilinçdışı farkındalığının değil, bu organdaki ve genital aygıtın geri kalanındaki duyuların da Oidipus dürtülerinin kendini göstermesiyle uyarıldığı sonucuna vardım. Öte yandan, kız çocuklarda mastürbasyon, erkek çocuklarda olduğu gibi bu uyarının miktarları için yeterli bir çıkış noktası bulamaz. Birikmiş zevk yoksunlukları, kadının cinsel gelişiminde bir başka zorluk ve rahatsızlık sebebi oluşturur. Freud tarafından ileri sürülen sebeplere ek olarak, mastürbasyondan tam bir doyum sağlama zorluğu da kız çocuklarının mastürbasyonu reddetmeleri için diğer bir sebeptir ve bu, kısmen, mastürbasyonu bırakma çabasında elle mastürbasyonun yerini çoğunlukla bacakları birbiri üstüne bastırmanın almasını açıklayabilir.

Genital organın alıcı niteliğinin yanı sıra –ki bu nitelik, yeni bir doyum kaynağı için güçlü bir arzuyla gündeme gelir–, babanın penisine sahip olan anneye duyulan haset ve nefret, Oidipus dürtülerinin ilk kıpırdanış zamanlarında, küçük kız çocuğunun babasına yönelmesi için ayrıca bir sebep oluşturur. Babanın okşamaalarının artık baştan çıkarıcı etkisi vardır ve “karşı cinse çekim” olarak hissedilir.²

¹ Bkz. W. Reich: “Die Funktion des Orgasmus” (1927).

² Annenin çocuğa bakarken onu baştan çıkardığı türünden bilinçdışı bir sitemle düzenli olarak karşılaşırsınız. Bu sitem genital arzuların öne çıkışı ve Oidipus eğilimlerinin uyandığı döneme uzanır.

Kız çocuklarda, anneye özdeşleşme doğrudan doğruya Oidipus dürtülerinden kaynaklanır: Erkek çocuktaki iğdiş edilme kaygısından kaynaklanan mücadele kız çocukta yoktur. Kız çocuklarda, erkek çocuklarda da olduğu gibi, bu özdeşleşme, anneden çalma ve ona zarar verme türünden sadist anal eğilimlerle örtüşür. Eğer anneye özdeşleşme, esas olarak sadist oral ve sadist anal eğilimlerin çok güçlü olduğu bir evrede meydana gelirse, ilkel anne nitelikli üstbenlik karşısında duyulan korku, bastırmaya ve bu evreye saplanmaya sebep olur ve daha ilerideki genital gelişimi kesintiye uğratar. Anne korkusu da küçük kızı anneye özdeşleşmekten vazgeçmeye zorlar ve kız babayla özdeşleşmeye başlar.

Küçük kız çocuğunun bilme dürtüsü ilk olarak Oidipus karmaşasıyla canlanır; bu dürtünün sonucunda penisi olmadığını keşfeder. Bu yokluğu annesinden nefret etmek için yeni bir sebep olarak yaşar, fakat aynı zamanda, suçluluk duygusu yüzünden bu yokluğu bir ceza olarak da algılamaya meyillidir. Bu koşullar engellenme duygusunu daha keskinleştirir ve iğdiş olma karmaşasının tamamı üzerinde geniş etki yapar.

Penis sahibi olmayışın verdiği bu erken keder daha sonra fallik dönem ve iğdiş olma karmaşası tamamen etkin olduğunda belirgin bir biçimde artacaktır. Freud, penis yokluğunun keşfinin küçük kızın anneden babaya yönelmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Benim bulgularım ise, bu keşfin sadece bu yönde bir takviye olarak işlediğini göstermiştir: Bu durum Oidipus çatışmasının en erken dönemlerinde gerçekleşir ve penis hasedi, gelişimin ileri aşamalarında penis hasediyle tekrar yer değiştirecek olan çocuk sahibi olma arzusunun yerine geçer. Ben memeden yoksun kalmanın babaya yönelmenin en temel sebebi olduğunu düşünüyorum.

Babayla özdeşleşme, anneye özdeşleşmeden daha az kaygı yüklüdür; ayrıca anneye ilişkili suçluluk duygusu onunla yeni bir aşk ilişkisi kurarak aşırı telafiye zorlar. Anneye kurulan bu yeni aşk ilişkisine karşı, erkeksi bir tavır zora sokan iğdiş olma karmaşası –ve önceki konumlardan kaynaklanan nefret– işbaşındadır. Ne var ki nefret ve anneye rekabet, tekrar babayla özdeşleşmenin terk edilmesine ve âşık olunacak ve ondan da kendisine âşık olması beklenecek bir nesne olarak babaya dönülmesine sebep olur.

Kız çocuğun anneye ilişkisi, babayla olan ilişkisinin hem olumlu hem de olumsuz yöne doğru yol almasına sebep olur. Babanın maruz bıraktığı engellenmenin, anneye olan ilişkide zaten çok derin hayal kırıklıklarına sebep olmuş bir temeli vardır; babayı elde etme arzusu, kaynağını anneye karşı nefret ve hasetten alır. Eğer sadist nitelikli saplanmalar hâkim kalırsa, bu öfke ve onun aşırı telafisi kadınların erkeklerle olan ilişkisini maddeten de etkileyecektir. Diğer yandan, eğer anneye genital konum üzerine kurulmuş daha olumlu bir ilişki bulunuyorsa, kadın sadece çocuklarıyla olan ilişkisinde suçluluk duygusundan arınmış olmayacak, eşine duyduğu sevgi de güçlenecektir, çünkü kadın için kocası her zaman, arzulananı veren anneyi ve üzerine titrenen çocuğu temsil eder. İlişkinin özel olarak babayla bağlantılı olan kısmı bu çok önemli temel üzerine inşa edilir. İlkin penisin cinsel birleşmedeki faaliyetine odaklanılır. Şimdi genital organa doğru yer değiştirmiş olan arzulara doyum da vaat eden bu faaliyet, küçük kız için en mükemmel edimi temsil etmektedir.

Küçük kızın hayranlığı, Oidipus engellemesiyle sarsılır, fakat nefrete dönüşmedikçe bu, kadınların erkeklerle olan ilişkilerinin temellerinden birini oluşturur. Daha sonra, aşk itkilerinden tam bir doyum elde edildiğinde, uzun süren yoksunluğu izleyen büyük şük-

ranla bu hayranlık birleşir. Bu şükran, kadınların daha fazla sahip olduğu bir yetide, tek bir sevgi nesnesine, özellikle de "ilk aşk"a tamamen ve uzun süreli teslim olma yetisinde ifade bulur.

Küçük kız çocuğun gelişiminin büyük ölçüde sakatlanmasının yollarından biri de şudur: Erkek çocuk gerçekte bir penise *sahipken* –ki bu penis sayesinde babasıyla rekabete girebilir– küçük kız sadece *tatmin olmamış* bir anne olma arzusuna sahiptir ve bu arzu hakkında, bulanık ve belirsiz olmakla beraber çok güçlü bir farkındalığa da sahiptir.

Kız çocuğun istikbaldeki annelik umudunu sarsan sadece bu belirsizlik değildir. Bu umudun daha da fazla zayıflamasına yol açan kaygı ve suçluluk duygusu kadının annelik yetisine ciddi ve kalıcı hasar verebilir. Annesinin vücuduna (ya da içindeki belirli organlara) ve rahmindeki çocuklara yönelen yıkıcı eğilimleri yüzünden, kız çocuğu ceza olarak kendi annelik yetisinin ya da bu işlevle bağlantılı organlarının ve kendi çocuklarının yıkıma uğrayacağı beklentisi içindedir. İşte burada, kadınların (çoğu zaman aşırıya varacak derecede) güzelliklerine düşkün olmalarının altında yatan nedenlerden birini buluyoruz; kadınlar annelerinin, güzelliklerine de zarar vereceğinden korkarlar. Güzelleşme ve süslenme itkisinin altında, kaynağını kaygı ve suçluluk duygusundan alan bu hasar görmüş güzelligi *onarma* güdüsü vardır.³

İç organların zarar görmüş olmasından duyulan bu derin korku, erkeklere kıyasla, kadınların konversiyon histerisine ve organik hastalıklara yatkınlıklarının altındaki muhtemel ruhsal sebeptir.

Kadınlık rolünün başlangıçta beraberinde getirdiği güçlü gurur ve sevinç duygularının bastırılmasının başlıca sebebi kaygı ve suçluluktur. Bu bastırma, yaşamın başlangıcında büyük ödül sayılan annelik yetisinin değer kaybetmesine sebep olur. Dolayısıyla, kız çocuklar erkek çocukların penis sahibi olmakla elde ettikleri ve kendilerinin anne olma beklentisinde bulabilecekleri güçlü destekten yoksundur.

Kız çocukların kendi kadınlıklarına dair çok güçlü kaygılarının erkek çocukların iğdiş olma korkusuna benzer olduğunu söylemek mümkün; çünkü kuşkusuz, bu kaygı Oidipus dürtülerini kontrol etmelerine katkıda bulunmaktadır. Ne var ki, erkek çocuklarda varlığı *görünür olan* penisle ilgili iğdiş edilme kaygısının mecrası farklıdır; kız çocukların zorunlu olarak daha az aşına olduğu iç organlarıyla ilgili kronik kaygıya oranla iğdiş olma kaygısı daha *akut* olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, erkek çocukların kaygısı baba nitelikli, kız çocuklarınkı ise anne nitelikli üstbenlik tarafından belirlenir.

Freud, kız çocuklarının üstbenliğinin erkek çocuklarınkinden farklı hatlarda geliştiğini söylemiştir. Kıskançlığın kadınların yaşamında erkeklerinkinden daha büyük bir rol oynadığı saptaması sürekli doğrulanmaktadır, çünkü bu kıskançlık erkeklerin penisine duyulan haset yüzünden daha da artar. Diğer yandan, özellikle kadınlar kendi isteklerini göz ardı ederek, kendilerini özveriyle etik ve sosyal hizmetlere adanmış yetisine sahiptirler ve bu yetiyi salt aşın bir telafi mekanizmasıyla temellendiremeyiz. Bu yeti, insanın biseksüel eğiliminden dolayı, bireysel durumlarda karakter oluşumunu etkileyen eril ve dişil özelliklerinin karışımıyla da açıklanamaz; çünkü bu yeti doğası itibarıyla annelikle ilgili-

³ Krş. Hárník'in (1928) Innsbruck Psikanaliz Kongresi'nde sunduğu bildiri: "Die ökonomischen Beziehungen zwischen dem Schuldgefühl und dem weiblichen Narzissmus".

dir. Kadınların en bayağı kıskançlıkla son derece özverili bir sevgi ve şefkat arasındaki geniş aralıkta nasıl gezindiklerini açıklamak için, kadınsı üstbenliğin oluşumunun özgül şartlarını göz önüne almalıyız. Sadist anal seviyenin ağır bir hâkimiyet kurduğu anneyle en erken özdeşleşmede, küçük kız çocuğu, kıskançlık ve nefret türetir ve anne imagosundan zalim bir üstbenlik oluşturur. Bu evrede babayla özdeşleşmesiyle gelişen üstbenlik de tehdit edici olabilir ve kaygıya sebep olabilir, fakat asla anneyle özdeşleşmeden türeyen kaygıyla aynı seviyeye ulaşmaz. Ancak, anneyle özdeşleşme, genital temel üzerinde istikrar kazandığı ölçüde cömert bir anne idealinin adanmış şefkatiyle karakterize edilecektir. Dolayısıyla bu olumlu duygusal tutum, anaç anne idealinin genital öncesi ya da genital dönem niteliklerini ne oranda taşıdığına bağlıdır. Fakat, duygusal tutum etkin olarak sosyal ya da diğer faaliyetlere dönüştüğünde, baba nitelikli benlik ideali işbaşındadır. Küçük kız çocuğunun babasının genital faaliyetine hayranlığı, önüne, asla tam olarak ulaşamayacağı aktif hedefler koyan baba nitelikli üstbenliğin oluşmasına yol açar. Eğer, küçük kız gelişimi boyunca bazı etkenler sayesinde, bu hedeflere ulaşmak için yeterince güçlü bir şekilde teşvik ediliyorsa, sonuçta, bunlara ulaşmasının imkânsızlığı bile, anaç üstbenlikten türettiği fedakârlık yetisiyle birleşip, bir kadına, sezgi düzleminde ve bazı özgül alanlarda sıradışı başarılar kazanma yetisi verebilir.

Kız çocukta olduğu gibi, erkek çocuk da kadınlık evresinde hem zalimce ilkel hem de şefkatli özdeşlikler kurmasına neden olacak anne nitelikli üstbenlik türetir. Fakat bu evreden babasıyla olan özdeşleşmesini yeniden başlatarak (değişken derecelerde olduğu doğrudur) geçer. Ne var ki, üstbenliğin oluşumunda anaç taraf kendini ne denli güçlü hissettirse de başlangıçtan itibaren, erkek üzerinde belirleyici etkiyi baba nitelikli üstbenlik gösterir. Erkek çocuk da önüne örnek alacağı üstün bir karakter figürü koyar, ama çocuk kendi idealinin "suretinden yapıldığı" için onun ulaşamayacağı bir şey değildir bu. Bu durumun erkeklerin yaratıcı işlerde daha tutarlı ve nesnel olmasında payı vardır.

Kadınlığının zarar görmesi korkusunun küçük kızın iğdiş olma karmaşası üzerinde büyük etkisi vardır, zira bu korku onda olmayan penise aşın değer vermesine sebep olur; bu abartı, altında yatan kendi kadınlığının tehlikeye düşmesi kaygısından daha görünür hale gelir. Kaynağı Oidipus durumunda yatan kadınlardaki iğdiş olma karmaşasının temellerini ilk olarak araştıran Karen Horney'nin çalışmalarını hatırlatayım.

Bununla bağlantılı olarak, erken çocukluktaki bazı deneyimlerin gelecekteki cinsel gelişim açısından taşıdığı önemden bahsetmeliyim. 1924'te Salzburg Kongresi'nde sunduğum yazıda, cinsel birleşmenin gelişimin daha geç evrelerinde gözlemlendiği takdirde hasar verici nitelik kazandığını söylemiştim, fakat böyle deneyimler erken bir yaşta yaşanır-sa saplanırlar ve cinsel gelişimin bir parçası olurlar. Şimdi şunu da eklemem gerekiyor: Bu tarz bir saplanma gelişimin sadece o evresini değil, o sıralarda oluşum sürecinde olan üstbenliği de elinde tutabilir ve böylelikle onun ileriki gelişimine zarar verebilir. Çünkü üstbenlik kendi zirvesine genital dönemde tam olarak ulaştığı ölçüde, yapısındaki sadist nitelikli özdeşleşmeler de daha az göze çarpacaktır ve zihinsel sağlığın güvenliği ile kişisel gelişimi daha yüksek bir etik düzeye oturtmak mümkün olacaktır.

Erken çocukluğun bana tipik olarak etkileyici ve çok önemli görünen başka bir deneyimi daha vardır. Bu deneyimler çoğunlukla cinsel birleşmenin gözlemlenmesinin akabinde ortaya çıkar ve buradaki uyarılmalarla üretilir ya da beslenirler. Çocuklar arasında-

ki cinsel ilişkiden bahsediyorum; kız kardeşlerle erkek kardeşler arasında ya da oyun arkadaşları arasında geçen çok çeşitli eylemler: bakma, dokunma, birlikte dışkılama, oral seks [*fellatio, cunnilingus* –ç.n.] ve doğrudan cinsel birleşme teşebbüsleri. Bunlar çok derin olarak bastırılmıştır ve ağır suçluluk duygularıyla yatırımlanmıştır. Bu hisler, Oidipus çatışmasından kaynaklanan uyarılmanın basıncı altında seçilen sevgi nesnesinin, çocuk tarafından, annenin, babanın ya da her ikisinin de ikamesi olarak algılanmasından kaynaklanır. Dolayısıyla, gayet sıradan görünen ve görünüşe bakılırsa Oidipus gelişimi uyarımının emrindeki hiçbir çocuğun kaçamayacağı bu ilişkiler, fiiliyata dökülmüş bir Oidipus ilişkisi karakteri kazanır ve Oidipus karmaşasının oluşumu üzerinde, öznenin bu karmaşadan kopuşu ve sonraki cinsel ilişkileri üzerinde belirleyici bir etki yapar. Ayrıca, bu tarz bir deneyim üstbenliğin gelişiminde önemli bir saplanma noktası oluşturur. Cezalandırılma ihtiyacının ve zorlantılı tekrarlamamanın sonucu olarak, bu deneyimler sıklıkla çocuğun kendisini cinsel örselenmelere maruz bırakmasına sebep olur. Bununla bağlantılı olarak, cinsel örselenme deneyimlerinin çocukların cinsel gelişiminin bir parçası olduğunu gösteren Abraham'a (1927) gönderme yapıyorum. Çocuklar kadar yetişkinlerin analizi sırasında da, bu deneyimlerin analitik olarak araştırılması, Oidipus durumunun erken saplanmalarla bağlantısını büyük ölçüde açıklığa kavuşturmuştur ve bu yüzden terapötik açıdan önemlidir.

Vardığım sonuçları özetlersem: Öncelikle bunların kanaatimce Profesör Freud'un açıklamalarıyla çalışmadığını belirtmek isterim. Benim yaptığım eklemelere göre, önemli nokta şudur: Ben bu süreçleri daha erkene çektim ve değişik gelişim evrelerinin (özellikle ilk dönemlerde) şimdiye kadar sanıldığından daha büyük bir serbestlikle kaynaşabileceğini belirttim.

Genital öncesi gelişim evreleri Oidipus çatışmasının erken dönemleri üzerinde öyle büyük bir hâkimiyet kurmuştur ki, genital evre, aktif olmaya başladığında önce kalın bir örtü altındadır, ancak sonraları, yaşamın üçüncü ve beşinci yılları arasında açıkça fark edilir hale gelir. Bu çağda Oidipus karmaşası ve üstbenliğin oluşumu doruk noktasına ulaşmıştır. Fakat Oidipus eğilimleri bizim zannettiğimizden çok daha erken başladığı için, suçluluk duygusunun basıncı genital öncesi düzeylere baskı yapar; belirleyici etki, bir yandan Oidipus gelişiminin öte yandan üstbenlik gelişiminin üzerinde çok erken kendini gösterir; dolayısıyla, karakter oluşumu, cinsellik ve öznenin diğer bütün gelişiminin üzerinde de –bütün bunların şimdiye kadar fark edilmeyen bir önem taşıdığını düşünüyorum. Ben bu bilginin terapötik değerini çocukların analizinde anladım, fakat bunlarla sınırlı değildir. Sonuçları yetişkinlerin analizinde test edebildim ve böylelikle kuramsal doğruluklarının sağlamasını yapmakla kalmayıp terapötik önemlerinin de kesinleştiğini tespit ettim.

ONUNCU BÖLÜM:

ÇOCUK OYUNUNDA CANLANDIRMA

(1929)

“Erken Analizin Psikolojik İlkeleri” (1926) adlı makalemdе, çocukların analizi sırasında keşfettiğim üzere, oyunlarda temel bir rol oynayan kimi mekanizmaları anlatmıştım. Oyunlarda tekrar tekrar ve çeşitli şekillerde ortaya çıkan, mastürbasyon düşlemlerinin çekirdeğiyle de özdeş olan özgöl içerik üzerinde durmuş, çocuk oyununun temel işlevlerinden birinin bu düşlemlerin boşalmasını sağlamak olduğunu belirtmiştim. Ayrıca oyunda ve rüyada kullanılan temsil araçları arasındaki çok düşündürücü benzerliği ve her iki zihinsel etkinliğin arzu gerçekleşimi açısından önemini tartışmıştım. Oyunlardaki bir ana mekanizmaya da dikkat çekmiştim: Çocuğun değişik “karakterler” uydurup her birine roller tahsis etmesi. Şimdiki yazıda amacım bu mekanizmayı daha ayrıntılı değerlendirip değişik hastalıklardan örnekler vererek çocuğun oyunda kullandığı karakterlerle arzu gerçekleşimi unsuru arasındaki ilişkiyi göstermek.

Şimdiye kadarki deneyimlerime göre, şizofren çocuklar gerçek anlamda oyun oynamaya yeteneğinden yoksunlar. Monoton eylemler sergilerler ve bunlar aracılığıyla bilinçdışına nüfuz etmek çok zahmet ister. Eğer başarırsak, bu eylemlerle ilişkili arzu gerçekleşiminin büyük oranda gerçekliğin yadsınması ve düşlemin ketlenmesi şeklinde olduğunu görürüz. Bu aşırı vakalarda canlandırma başarılı olmuyor.

Tedavisine başladığımızda altı yaşında olan küçük hastam Erna'nın durumunda ağır bir takıntılı nevroz, ancak uzun bir analizin ardından açığa çıkarılabilen paranoyayı maskeleyordu. Erna oyununda sık sık beni çocuk yapıyor, kendisi anne veya öğretmen oluyordu. Sonra beni fantastik işkencelere maruz bırakıyor ve aşağılıyordu. Eğer oyunda biri bana nazik davranırsa genellikle bu nezaketin bir numaradan ibaret olduğu ortaya çıkıyordu. Paranoyak özellikleri, benim sürekli izlendiğim, insanların benim düşüncelerimi sezdiği ve babasının veya öğretmenin bana karşı annesiyle işbirliği ettiği şeklindeki düşüncelerinde görülüyordu – aslına bakılırsa etrafım her zaman zalimlerle sarlıydı. Çocuk rolünde olduğumda devamlı etrafı izlemem ve başkalarına işkence etmem gerekiyordu. Erna sık sık çocuk rolünü kendisi oynuyordu. Derken oyun genellikle Erna'nın zulümden kaçmasıyla (bu durumlarda “çocuk” iyi oluyordu), zengin ve güçlü olup kraliçe seçilerek kendisine zulmedenlerden acımasızca intikam almasıyla bitiyordu. Görünüşte herhangi bir ketlenmeye karşılaşmayan sadizmi, düşlemlerde kendini tüketince (tüm bunlar uzun bir analizden sonra ortaya çıktı) tepkisi derin bir depresyon, kaygı ve bedensel yorgunluk şeklinde görülmeğe başladı. Sonra birçok ciddi belirtiyi birlikte, sıkıntı ve eziyete katlanma yetisinin azlığını oyunda yansıtmaya başladı.¹ Bu çocuğun düşlemlerindeki bütün roller tek bir formülle şöyle anlatılabilirdi: İki parçalı bir formül – zulmeden üstbenlik ve tehdit altında olan, ama kesinlikle ondan daha az zalim olmayan altbenlik ya da duruma göre benlik.

¹ Çok geçmeden bu vakayı daha ayrıntılı anlatacağım bir kitap yazmayı ümit ediyorum.

Bu oyunlardaki arzu gerçekleşimi, büyük ölçüde Erna'nın güçlü karakterle özdeşlik kurma çabasıydı. Böylelikle eziyet çekme korkusuna hükmetmeye çalışıyordu. Şiddetli baskı altında kalan benlik, altbenlik üzerindeki boyun eğdirme tehdidini engellemek için üstbenliği etkilemeye ya da kandırmaya çalışıyordu. Benlik, üstbenliğin hizmetindeki hayli sadist altbenliği seferber edip ortak düşmana karşı savaşta ikili bir ittifak kurmaya çalışıyordu. Bu da yansıtma ve yer değiştirme düzeneklerinin aşırı kullanımını zorunlu kılıyordu. Erna zalim anneyi oynarken yaramaz çocuk düşman oluyordu; ama eziyet çekip de çok geçmeden güç elde eden çocuk olduğunda düşmanı kötü anne baba temsil ediyordu. Her durumda benliğin, dizginlenmeyen sadizme düşkünlüğünü üstbenliğe makul gösterecek bir sebebi oluyordu. Bu "antlaşmanın" şartlarına göre üstbenlik, altbenliğe karşıymışçasına düşmana karşı da harekete geçecekti. Ama altbenlik büyük ölçüde sadist olan hazın peşinden koşmayı gizliden gizliye sürdürüyordu; seçtikleri de birincil nesnelerdi. İç ve dış düşmanlarına karşı kazandığı zaferde benliğin payına düşen böyle bir narsistik tatmin üstbenliği yatıştırmaya da yardım ediyor, böylelikle kaygının azalması açısından da büyük önem taşıyordu. Aslında bu iki güç arasındaki antlaşma daha hafif vakalarda görece daha başarılı olabilir: Dışardan fark edilmeyebilir veya bir hastalığa sebep olmayabilir. Ama Erna vakasında antlaşma, hem altbenliğin hem üstbenliğin aşırı sadizmi yüzünden tamamen bozulmuştu. Bu nedenle benlik, gücünü üstbenlikle birleştirmiş ve altbenliği cezalandırarak haz almaya çalışmıştı. Ama bu kaçınılmaz olarak başarısız olmuştu. Yoğun kaygı ve pişmanlık tepkileri tekrar tekrar ortaya çıkıyor, bu çelişik arzu gelişmelerinin hiçbirinin uzun süre devam ettirilemediğini gösteriyordu.

Bir sonraki örnek Erna'nınkilere benzer zorluklarla bazı detaylarda nasıl farklı bir şekilde baş edildiğini göstermektedir.

O sıralar altı yaşında olan George, bana aylarca anlattığı düşlemlerinde bir yaban avcılar ve vahşi hayvanlar çetesinin güçlü lideriydi. Dövüşüyor, fethediyor ve düşmanlarını zalimce öldürüyordu. Düşmanlarının da onlara yardım eden vahşi sığırları vardı. Hayvanlar daha sonra yenip yutuluyordu. Devamlı yeni düşmanlar ortaya çıktığından savaş hiç bitmiyordu. Dikkate değer bir analiz süreci bu çocukta sadece nevrotik değil, belirgin paranoyak özellikler de olduğunu ortaya çıkardı. George bilinçli olarak² devamlı etrafının sanılmış olduğunu (büyücüler, cadılar ve askerler tarafından) ve tehdit edildiğini hissediyordu, ancak Erna'nın aksine, bunlardan korunmak için yardımcı figürlerden –çok fantastik figürler– faydalanıyordu.

Düşlemlerindeki arzu gerçekleşimi Erna'nın oyunlarındakine benziyordu. George vakasında da benlik, güçlü olma düşlemlerinde en kuvvetli olan tarafla özdeşleşerek kaygıyı ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Yine benzer şekilde, George da düşmanı "kötü" bir düşmana çevirtmeye uğraşarak üstbenliği yatıştırmaya çalışıyordu. Ama George'da sadizm Erna'daki kadar ağır basan bir etmen değildi. Bu yüzden kaygısının altındaki birincil sadizmi gizlemekte daha az maharet gösterilmişti. Benliği altbenlikle daha iyi özdeşleşmişti ve üstbenlikle anlaşmaya daha az yatkındı. Kaygı gerçekliğin fark edilir biçimde reddedilişiyle savuşturuluyordu.³ Arzu gerçekleşimi açıkça gerçekliğin kabulünün önüne geçmişti – Freud'un

² Birçok çocuk gibi George da kaygısının içeriğini etrafındakilerden uzun süre gizledi, bununla birlikte bu durumun baskısından sıkılmıştı.

³ George büyüdükçe gerçeklikten kaçış gittikçe belirginleşti, tamamen düşlemlerine dalmıştı

psikoz kriterlerinden biri olarak gördüğü bir eğilim. George'un düşlemlerinde rolleri *yardımcı figürler*'in oynaması, onun canlandırma tiplerini Erna'nın oyunundakilerden ayırıyordu. Oyunlarında başlıca üç rol temsil ediliyordu: Altbenliğin rolü, eziyet eden ve yardımcı taraflarıyla üstbenliğin rolleri.

Ağır takıntılı nevrozu olan bir çocuğun oyunu, iki yıl dokuz aylık küçük hastam Rita'nın şu oyunu örnek gösterilerek açıklanabilir. Takıntılı bir törenin ardından bebeğini yatıyor ve bebeğin yatağına bir fil koyuyordu. Filin "çocuğun" uyanmasını engellemesi gerekiyordu; yoksa "çocuk" gizlice anne babasının yatak odasına girip onlara zarar verebilir ya da bir şeylerini alabilirdi. Fil (baba imagosu) *önleyici* bir figürü canlandırıyordu. Rita'nın zihninde baba, içe alınmak suretiyle, "önleyicilik" rolünü o yirmi-yirmi dört aylık olduğundan beri üstleniyordu. Rita babasının yardımıyla annesinin yerini gasp etmek, annesinin gebe olduğu bebeği çalmak, anneyi de babayı da yaralamak ve iğdiş etmek istiyordu. Oyunlarında "çocuk" cezalandırıldığı zaman gözlenen öfke ve kaygı tepkileri Rita'nın, zihninde iki rolü de sahnelediğini gösterdi: Hem cezaya çarptıran otoritelerin rolü hem de cezalandırılan çocuğunki.

Oyunda görülen tek arzu tatmini, filin "çocuğun" kalkmasını bir süreliğine önlemeye başarılı olmasıydı. Sadece iki ana "karakter" vardı: Altbenliği simgeleyen oyuncak bebek ve üstbenliği temsil eden caydırıcı fil. Arzu gerçekleşimi üstbenliğin altbenliği yenilgiye uğratmasındaydı. Arzu gerçekleşimi ve eylemi iki "karaktere" bölüştürme birbirine bağlıdır, çünkü oyun, ağır nevrozlarda tüm zihinsel süreçlere hâkim olan üstbenlikle altbenlik arasındaki mücadeleyi temsil etmektedir. Erna'nın oyunlarında da aynı canlandırmaları görmüştük; baskın üstbenliğin nüfuzu ve yardım edecek herhangi bir imagonun olmayışı. Ama Erna'nın oyunlarında arzu gerçekleşimi üstbenlikle varılan antlaşmada, George'ununkilerde esas olarak altbenliğin (gerçeklikten uzaklaşarak) üstbenliğe meydan okumasında yatıyorken, Rita'da üstbenliğin altbenliği yenmesindeydi. Üstbenliğin zorlukla sürdürülen bu üstünlüğü de zaten bir miktar analitik çalışma yapıldığından mümkün olabilmişti. Üstbenliğin aşırı sertliği önceleri düşlemi engellemiştir. Üstbenlik biraz yumuşayınca kadar, Rita yukarıda anlatılan türden düşlem oyunları oynamaya başlamamıştı. Oyunun tamamen baskılandığı bir önceki safhayla karşılaştırılırsa bu bir ilerlemeydi. Çünkü şimdi üstbenlik sadece anlamsız ve korkutucu bir şekilde *tehdit etmekle* kalmıyor, yasaklanmış davranışları gözdağı vererek *engellemeye* çalışıyordu. Üstbenlikle altbenlik arasındaki ilişkinin başarısızlığı, dürtünün öznenin bütün enerjisini tüketecek kadar şiddetli bir biçimde bastırılmasına zemin hazırladı; bu da erişkinlerdeki ağır takıntılı nevrozun başlıca özelliğidir.⁴

Şimdi, takıntılı nevrozun daha hafif bir evresinde oluşturulmuş bir oyunu inceleyelim. Sonraları (üç yaşına ulaştığında), Rita'nın tüm analizi boyunca süren "seyahat oyunu" şöyle bir şekil almıştı: Rita ile oyuncak ayısı (daha sonra penisini temsil etmişti) onları eğlendirecek ve onlara hediyeler verecek iyi kalpli bir kadını görmek için bir trene biniyorlardı. Analizin bu kısmı başladığında bu mutlu son genellikle bozuluyordu. Rita treni

⁴ Rita o yaşta pek rastlanmayan takıntılı bir nevroza yakalanmıştı. Bu nevroz, karmaşık uyuma törenleri ve başka ağır takıntılarla kendini gösteriyordu. Tecrübem, küçük çocuklar erişkinlerde gördüğümüz takıntılı nevroz özelliklerini taşıyan böyle hastalıklara yakalandıklarında bunun çok ciddi olduğu yönündedir. Diğer yandan, çocuklardaki nevrozun genel manzarasında izole takıntılı özellikler, alışılmış bir fenomendir.

kendisi kullanmak ve sürücünden kurtulmak istiyor, makinist ya gitmeyi reddediyor ya da geri dönüp onu tehdit ediyordu. Bazen kötü bir kadın seyahati engelliyor veya seyahatin sonuna geldiklerinde karşılanna iyi bir kadın değil kötü bir kadın çıkıyordu. Bu oyundaki arzu gerçekleşimi (bir hayli huzursuzdu) ile daha önce sözü edilen örneklerdeki arzu gerçekleşimi arasındaki fark belirgindi. Bu oyunda libidinal haz olumluydu ve önceki örneklerde olduğu gibi sadizm çok ön planda değildi. George vakasındaki gibi, "karakterler" in üç ana rolü vardı: Benliğin ya da altbenliğin rolü, yardımcı olan bir figürün rolü, tehdit eden veya engelleyen bir figürün rolü.

George örneğinin de gösterdiği gibi, yardım eden figürler genellikle alabildiğine fantastik nitelikteydi. Dört buçuk yaşındaki bir erkek çocuğun analizinde, geceleri gelen, güzel yiyecekler getiren ve bunları çocukla paylaşan bir "peri anne" vardı. Yemek, anne tarafından gizlice çalınmış olan babanın penisini temsil ediyordu. Başka bir analizde peri anne sert anne babaların çocukta açtığı bütün yaraları bir sihirli değnekle iyileştiriyordu; derken çocuk ile peri anne bu sert anne babaları zalimce öldürüyordu.

Fantastik iyi ve fantastik kötü özellikleri olan bu tür imagoların işleyişinin çocuklarda olduğu gibi erişkinlerde de genel bir mekanizma olduğunun farkına vardım.⁵ Bu figürler gerçeklikten tamamen boşanmış korkutucu, tehditkâr üstbenlikle, gerçekliğe daha yakın olan özdeşleşmeler arasındaki geçiş safhalarını temsil etmektedir. Bu ara figürlerin anne ve baba benzeri yardımcıları (yine gerçekliğe daha yakındırlar) derece derece evrimi oyun analizlerinde daima gözlenebilir; ve bana öyle geliyor ki, üstbenliğin oluşumu hakkındaki bilgilerimiz açısından çok öğreticidirler. Deneyimlerim, Oidipus çatışmasının doğuşunda ve oluşumunun başlangıcında, üstbenliğin o sıralar gelişmekte olan genital öncesi aşamaların kalıplarına göre oluşan zorba bir karakter taşıdığını gösteriyor. Genitalin etkisi kendini hissettirmeye başlamıştır, ama başta bu çok zor algılanabilir. Üstbenliğin genitallige doğru evriminin ilerlemesi, hâkim olan oral saplanmanın emme biçimine mi yoksa ısıрма biçimine mi büründüğüne bağlıdır. *Hem cinsellikle hem de üstbenlikle ilişkili olarak, genital evrenin önceliği oral emme aşamasına yeterince güçlü bir saplanmayı gerektirir. Gerek üstbenliğin gelişimi gerekse libidinal gelişme, genital öncesi düzeylerden genital düzeye doğru ilerleme kaydettiği ölçüde, fantastik nitelikli arzu gerçekleşim özdeşleşmeleri (kaynağı oral tatmin sağlayan bir anne imgesidir⁶) gerçek anne baba figürlerine yaklaşacaktır.*

Benlik gelişiminin bu erken evresinde benimsenen imagolar gerçek Oidipus nesnelerinin üzerine inşa edilmiş olsalar da, pregenital nitelikli dürtüsel itkilerin damgasını taşırlar. Bu erken düzeyler, yutan, parçalara ayıran ve zulmeden fantastik imagolardan sorumludur. Bu imagolarda çeşitli pregenital itkilerden oluşan bir karışımın işbaşında olduğunu görüyoruz. Libidonun evriminin ardından bu imagolar libidinal saplanma noktalarının nüfuzu altında içe atılır. Ama üstbenlik bir bütün olarak, gelişimin farklı düzeyle-

⁵ Bunun bir örneği, düşman ülkeyi yok etme amacı taşıyan her türlü gaddarlıkta (en son savaşta görüldüğü gibi) yardımcı olan bir Tanrı'ya duyulan fantastik inançtır.

⁶ Daha önceki iki yazımda, her iki cinsiyette de bir oral sevgi nesnesi olarak anneden uzaklaşmanın, anne üzerinden yaşanan oral engellenmelerin sonucunda olduğu ve engellenmeye sebep olan annenin, çocuğun zihinsel yaşamında korkulan bir anne olarak kaldığı sonucuna varmıştım. Burada, anne imagosunu iyi ve kötü anne olarak bölen aynı kaynağı arayan ve bunu melankolinin yaradılışıyla ilgili görüşlerinin temeline koyan Rado'ya (1928) atıfta bulunuyorum.

rinde benimsenmiş çeşitli özdeşleşmelerden oluşur, o düzeylerin damgasını taşır. Gizil dönem başladığında hem üstbenliğin hem de libidonun gelişimi sonlanır.⁷ Benlik daha yapılanma sürecindeyken, bu çok çeşitli özdeşleşmelerden bir bütün oluşturma çabasıyla, sentezleme eğilimini devreye sokar. Imagolar ne kadar uç noktadaysa ve birbirine zıtsa sentez o kadar başarısız olur ve sentezi sürdürmek o derece zorlaşır. Bu uç noktadaki imagoların uyguladığı aşırı güçlü baskı, tehditkâr olanlar karşısında iyiliksever figürlere duyulan ihtiyacın şiddeti, müttefiklerin düşmana dönüşme hızı (oyundaki arzu gerçekleşiminin sık sık kesintiye uğramasının da sebebidir bu); bütün bunlar özdeşleşmelerin sentezlenmesi sürecinin başarısız olduğunu gösterir. Bu başarısızlık çiftdeğerlilikle, kaygı duyma eğilimiyle, istikrarsızlıkla ya da istikrarsızlığa düşmeye yatkınlıkla ve nevroitik çocuklara⁸ özgü bozuk gerçeklik ilişkisiyle kendini gösterir. Üstbenliği sentezleme ihtiyacı, öznenin bu denli zıt tabiatlı imagolardan oluşmuş bir üstbenlikle anlamakta çektiği zorluktan kaynaklanır.⁹ Gizil döneme girilip gerçekliğin talepleri artınca benlik bir üstbenlik sentezi elde etmek için daha fazla çaba gösterir, böylelikle bu temel üzerinde üstbenlik, altbenlik ve gerçeklik arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır.

Üstbenliğin farklı gelişim aşamalarında içe atılmış birincil özdeşleşmelere bölünmesinin, yansıtmaya benzer bir mekanizma olduğu ve yansıtmayla yakından ilişkili olduğu sonucuna vardım. Bu mekanizmaların (bölme ve yansıtma), oyundaki canlandırma eğiliminde bir ana etmen olduğuna inanıyorum. Az çok gayretle sağlanabilen üstbenlik sentezi bunlar aracılığıyla geçici olarak terk edilebilir ve daha ileride, bir bütün olarak üstbenlik ile altbenlik arasındaki ateşkesi sürdürme gerginliği azalır. Psişe içi çatışmanın şiddeti böylece hafifler ve dış dünyaya yerleştirilebilir. Benlik dış dünyaya kaymanın, ruhsal süreçlerin kaygı ve suçluluk yatırımlarıyla hayırlı bir sonuç üretebileceğine dair çok çeşitli gerçek kanıtlar sağladığını keşfettiğinde bu şekilde alınan haz artacak ve kaygı büyük ölçüde azalacaktır.

Çocuğun gerçekliğe karşı tutumunun kendini oyunda açığa vurduğunu söylemiştim. Şimdi de gerçekliğe karşı tutumun –hep zihinsel durumu gösteren kriter olarak değerlendirdiğimiz– arzu gerçekleşimi ve canlandırma faktörleriyle bağıntısını açıklığa kavuşturmak istiyorum.

Erna'nın analizinde uzun süre gerçeklikle ilişki kurulamamıştı. Gerçek hayattaki sevecen ve nazik annesiyle, oyunda çocuğa canavarca zulmeden ve aşağılayan "anne" arasındaki uçurumu birleştiren bir köprü yoktu. Ama analiz paranoyak özelliklerin öne çıktığı aşamaya geldiğinde gerçek anneyi çarpıtılmış bir formda yansıtan ayrıntılar sayıca arttı. Çocuğun gerçekliğe karşı tutumu da açığa çıkarıldı – elbette bir hayli çarpıtılmıştı. Erna

⁷ Üstbenlik oluşumu sorununa olan katkılarımdan bahsederken Fenichel'in (1928, s. 596) üstbenlik gelişiminin yaşamın ikinci ya da üçüncü yılında sona erdiğini söylediğimi düşünmesi yanlıştır. Yazılarımda üstbenlik oluşumunun ve libido gelişiminin eşzamanlı olarak sonlandığını öne sürmüştüm.

⁸ Analiz ilerlediği ölçüde tehditkâr figürlerin etkileme gücü azalır ve oyunda arzu gerçekleşimini sağlayan figürler daha güçlü ve kalıcı olarak görülür, oyun oynama arzusu ve oyun sonundaki tatmin de artar. Karamsarlık azalmış, iyimserlik artmıştır.

⁹ Çocukların genellikle geniş bir anne baba figürü yelpazesi vardır; korkunç "dev anne" veya "ezen anne"den tamamen cömert "peri anne"ye uzanır. Diğer uç örnekler arasındaki uzlaşmayı temsil eden "ortalama anne"yle veya "üç çeyreklik anne"yle de karşılaştım.

fevkalade keskin gözlem yeteneğiyle, etrafındaki eylemlerin ve bunların ardındaki güdülerin bütün ayrıntılarını kapıyordu, ama hepsini zulüm görme ve gözetlenmeye dayalı sistemine, *gerçeklikle hiç ilgisi olmayan bir yorumla* işliyordu. Mesela anne babası arasındaki cinsel ilişkiye (Erna anne babasının her baş başa kaldıklarında cinsel ilişki kurduklarını düşünüyordu) ve aralarındaki duygusal ilişkinin her nişanesine, Erna'yı kışkırtmak isteyen annesinin sebep olduğuna inanıyordu. Annesinin bütün hazlarında aynı güdünün var olduğuna hükmetmişti; aslında herkesin zevk alışında vardı bu güdü, özellikle de kadınlar söz konusuysa... Onu üzme için güzel elbiseler giyiyorlardı vs. Ama Erna düşüncelerinde bir gariplik olduğunun da bilincindeydi ve bunu gizlemeye çok dikkat ediyordu.

Daha önce söylediğim gibi, George'un oyunlarında gerçeklikten yalıtılmışlık kayda değer düzeydeydi. Rita'nın oyununda da, analizin ilk kısmında, tehdit eden ve cezalandırılan imagolar çoğalmaktayken, gerçeklikle ilişki pek görülmemişti. Şimdi Rita'nın analizinin ikinci kısmında açığa çıktığı şekliyle bu ilişki üzerinde duralım. Bunun nevrotik çocuklarda tipik olduğu söylenebilir; Rita'dan büyük çocuklarda bile durum böyledir. Paranoyak çocukların tutumunun aksine, Rita'nın bu dönemdeki oyunlarında, sadece maruz kaldığı, ama hiç başa çıkamadığı engellemelerle ilişkili gerçekliği tanıma eğilimi belirdi.

Burada George'un oyunlarında açığa çıkan, gerçeklikten fazlasıyla uzaklaşma ile bir kıyaslama yapabiliriz. Gerçeklikten uzaklaşma ona, sırf gerçeklikten o denli uzak oldukları için suçluluk duygusundan azade olan düşlemlerinde büyük bir özgürlük sağlıyordu. Analizinde, gerçekliğe uyum sağlamada ileriye doğru atılan her adım, büyük miktarlarda kaygının salıverilmesine ve düşlemlerin daha güçlü bir şekilde bastırılmasına yol açıyordu. Analizde, bu bastırmanın sırası geldiğinde ortadan kalkmasıyla düşlemlerin özgür kalmaları ve gerçeklikle daha yakın bir bağ kurmaları hep büyük bir gelişme olmuştur.¹⁰

Nevrotik çocuklarda bir "uzlaşma" gerçekleşir: Gerçekliğin çok sınırlı bir miktarı tanınır, gerisi inkâr edilir. Aynı zamanda, suçluluk duygusunun ketlediği mastürbasyon düşlemleri de aşırı bastırılır; sonuç, nevrotik çocukların ortak özelliği olan, oyun ve öğrenmede ketlenmedir. Sığındıkları (ilkbönce oyunda) takıntı belirtisi, düşlemdaki aşırı ketlenme ve gerçeklikle bozuk ilişki arasındaki uzlaşmayı yansıtır ve bu temelde ancak en sınırlı tatmin biçimlerini sağlayabilir.

Normal çocukların oyununda düşlem ve gerçeklik arasında daha iyi bir denge vardır.

Şimdi çeşitli hastalıkları olan çocukların oyunlarında ortaya çıkan, gerçeklik karşısındaki farklı tutumları özetleyeceğim. Parafrenide düşlem en şiddetli biçimde bastırılır ve gerçeklikten uzaklaşılır. Paranoyak çocuklarda gerçeklikle ilişki, canlı düşlem faaliyetlerinin boyunduruğuna girmiştir, terazinin *gerçekdışılık* kefi ağır basmaktadır. Cezalandırılma ihtiyaçları ve üzücü bir sonuçtan duydukları korku, nevrotik çocukların oyunlarında sahneledikleri deneyimlere saplantılı bir hava vermiştir. Oysa normal çocuklar gerçekliğe daha başarılı yöntemlerle hâkim olurlar. Oyunları, düşlemleriyle uyumlu olarak gerçekliği daha iyi yaşadıklarını ve gerçekliği etkileme gücüne daha fazla sahip olduklarını gösterir.

¹⁰ Böyle bir gelişmeye daima yüceltme yetisinde belirgin bir artış eşlik eder. Suçluluk duygusundan kurtulan düşlemlerin gerçeklikle daha uyumlu bir şekilde yüceltilmesi mümkündür artık. Yüceltme yetisindeki artış açısından, çocuk analizinin erişkinlerinkinden çok daha iyi sonuç verdiğini söyleyebilirim. Çok küçük çocuklarda bile, suçluluk duygusu ortadan kaldırıldığında yeni yüceltmelerin belirdiğini ve var olanların güçlendiğini görüyoruz.

Dahası, gerçek durumu değiştiremediklerinde buna daha rahat katlanırlar, çünkü daha serbest olan düşlemleri onlara iyi bir sığınma imkânı sağlar ve mastürbasyon düşlemlerinin benlikle eşleşme biçiminde (oyun ve başka yüceltmeler) adamakıllı boşalması onlara daha büyük zevk alma fırsatı verir.

Şimdi, gerçekliğe karşı tutumla, canlandırma ve arzu gerçekleşimi süreçleri arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirelim. Normal çocukların oyununda canlandırma ve arzu gerçekleşimi süreçleri genital düzeyde oluşan özdeşleşmelerin daha güçlü ve uzun süreli olduğunu doğruluyor. İmagolar gerçek nesnelere yakınlaştıkça gerçeklikle daha iyi bir ilişki (normal insanlara özgü olan şekilde) kurulur. Gerçeklikle rahatsız veya yerli yerine oturmamış bir ilişkinin varlığıyla tarif edilen hastalıklar (psikoz ve ağır takıntılı nevroz) da arzu gerçekleşiminin olumsuz olduğu ve oyunlarda alabildiğine acımasız tiplerin canlandırıldığı hastalıklardır. Bu olgulardan hareketle, burada hâlâ üstbenlik oluşumunun erken evrelerinde olan bir üstbenliğin egemen olduğunu göstermeye çalıştım ve şu sonuca vardım: Benlik gelişiminin en erken aşamalarında içe atılmış korkutucu bir üstbenliğin nüfuzu, psikotik rahatsızlıkta temel bir faktördür.

Bu yazıda canlandırma mekanizmasının çocuk oyunlarındaki önemli işlevini detaylarıyla tartıştım. Şimdi bu mekanizmanın erişkinlerin zihinsel yaşamındaki önemine de değinmek istiyorum. Canlandırma mekanizmasının evrensel öneme sahip büyük bir fenomenin temeli olduğu, gerek çocukların gerekse yetişkinlerin analiz çalışmasında, yani aktarımda da esas olduğu sonucuna vardım. Eğer bir çocuğun düşlemi yeterince serbestse, oyun analizi sırasında analiste çok çeşitli ve zıt roller verecektir. Mesela benim altbenlik rolünü üstlenmemi isteyecektir, çünkü böylelikle, yansıtılmış biçim içerisinde düşlemleri fazla miktarda kaygıya yol açmadan yüzeye çıkabilir. Bu yüzden, erkek çocuk Gerald –onun için ona babasının penisini getiren “peri anne”yi temsil ediyordum– bana tekrar tekrar gece vakti bir anne aslanın kafesine giren, ona saldıran, yavrularını çalıp, öldürüp yiyen bir çocuk rolü veriyordu. Sonra kendisi dişi aslan olup beni buluyor ve en acımasız yollarla öldürüyordu. Roller analitik duruma ve gizil kaygının miktarına göre değiştiriliyordu. Mesela ileriki bir dönemde kendisi dişi aslanın kafesine giren kötü kişi oluyor ve beni zalim dişi aslan yapıyordu. Ama bu durumda, çok geçmeden, yine benim canlandırmam gereken yardımsever peri anneyle öbür aslan yer değiştiriyordu. Bu sırada çocuğun kendisi altbenliği temsil edebildi (gerçeklikle ilişkisinde bir ilerleme kaydedildiğini gösteriyordu bu) çünkü kaygısı, peri annenin ortaya çıkışında gösterildiği gibi, bir ölçüde azalmıştı.

Sonra, çatışmanın hafiflemesinin veya bölme ve yansıtma mekanizmalarıyla dış dünyaya doğru yer değiştirmesinin, aktarımı yönlendirmede başlıca teşvik unsurlarından biri, analitik çalışmada da bir itici güç olduğunu görürüz. Düşlem etkinliğinin daha yoğun olması, daha fazla ve daha olumlu bir canlandırma kapasitesi, ayrıca, daha büyük bir aktarım kapasitesinin de önkoşullarındandır. Paranoyağın zengin bir düşlem yaşantısı olduğu doğrudur, ama üstbenliğinin yapısında zalim ve kaygı uyandıran özdeşliklerin baskın olması, uydurduğu tiplerin öncelikle olumsuz olmasına, katı zalim ve mazlum tiplerine indirgenmesine yatkın olmasına yol açar. Şizofreni konusuna gelirsek; kanımca burada başka sebeplerin yanı sıra yansıtma mekanizmasının kötü işleyişinden ötürü canlandırma ve aktarım kapasitesi iş görmüyor. Bu da dış dünyayla ve gerçeklikle kurulacak ve sürdü-rülecek ilişkinin önünü kesiyor.

Aktarımın karakter temsili mekanizmasına dayandığı sonucu, bana teknik açıdan bir ipucu verdi. Daha önce “düşman”dan “yardımcı”ya, “kötü” anneden “iyi” anneye ne kadar hızlı bir değişim olduğuna değinmiştim. Canlandırmaların yer aldığı oyunlarda bu değişim, yorumların sonucunda oluşan büyük miktarda kaygının ardından sıklıkla gözlenir. Ama eğer analist oyun durumunun gerektirdiği düşmanca rolleri kabullenir ve bunları analiz ederse kaygı esinleyici imagolar gerçekliğe daha yakın ve daha şefkatli özdeşliklere doğru gelişir. Başka bir deyişle, analizin temel amaçlarından biri –üstbenliğin aşırı sertliğinin kademe kademe azaltılması– analistin analiz durumunun kendisine yakıştırdığı rolleri kabul etmesiyle sağlanır. Bu saptama bize erişkinlerin analizinde de bir gereklilik olduğunu bildiğimiz noktayı ifade ediyor yalnızca: Analist bir araçtan ibaret olmalıdır, onun aracılığıyla farklı imagolar analiz edilmek üzere faaliyete geçebilir, düşlemler yaşanabilir. Çocuk, oyunda analiste doğrudan belli roller verdiğinde, çocuk analistin görevi bellidir. Tabii ki analist kendisine verilen rolleri¹¹ kabul edecek veya en azından oyunla ilgili bir öneride bulunacaktır; aksi takdirde analitik çalışmanın ilerlemesini sekteye uğratır. Fakat bu açık şekliyle canlandırmalara, ancak çocuk analizinin belli evrelerinde –o zaman bile kesinlikle devamlı değildir– rastlarız. Çok daha sık olarak, erişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da, analitik durumdan ve malzemeden hastanın olumsuz aktarımla dile getirdiği ve bize yüklediği düşman rolünün detaylarını anlamaya çalışmamız gerekir. Canlandırmanın açık biçimi için doğru olan şeyin, aktarımın altında yatan daha gizli ve daha müphem canlandırma biçimleri için de kaçınılmaz olduğunu gördüm. Kaygı esinleyici en erken imagolara nüfuz etmek isteyen (yani üstbenliğin sertliğinin köklerine ulaşmak isteyen) analistin belirli bir rolü tercih etme hakkı yoktur. Analist analitik durumdan kendisine gelen rolleri kabul etmek zorundadır.

Son olarak terapi konusunda da bir şeyler söylemek isterim. Bu makalede en ağır ve en baskılayıcı kaygının benlik gelişiminin çok erken döneminde içe alınmış üstbenlikten kaynaklandığını ve bu erken üstbenlik hâkimiyetinin psikoz yaratmada temel bir etmen olduğunu göstermeye çalıştım.

Deneyimlerim beni, oyun tekniğinin yardımıyla gerek çok küçük çocuklarda gerekse daha büyük çocuklarda üstbenlik oluşumunun erken evrelerinin analiz edilmesinin mümkün olduğuna ikna etti. Bu tabakaların analizi, çok yoğun ve baskın olan kaygıyı ortadan kaldırmakta, böylelikle oral emme düzeyinde türeyen daha şefkatli imagolar gelişmesinin ve bunun sonucu olarak cinsellikte ve üstbenlik oluşumunda genital üstünlüğe erişmenin yolunu açmaktadır. Burada, çocukluktaki psikozların tanısı¹² ve tedavisi için haklı bir ümit görebiliriz.

çev. ALİ ALGIN KÖŞKDERE

¹¹ Eger çocuklar benden çok zor veya nahoş roller oynamamı isterlerse, “öyleymiş gibi yapacağım” diyorum.

¹² Sadece çok uç vakalarda çocuklardaki psikoz erişkinlerdeki psikozun özelliklerini taşır. Daha hafif vakalarda ise psikoz uzun bir süreye yayılmış, derinliğine bir analiz sayesinde gün ışığına çıkarılır.

ON BİRİNCİ BÖLÜM:

ÇOCUKLUK DÖNEMİ KAYGI DURUMLARININ SANAT ESERİ VE YARATICI İTKİ ÜZERİNDEKİ İZDÜŞÜMÜ (1929)

Ele alacağım ilk konu, şu sıralar Viyana'da tekrar rağbet görmeye başlamış olan Ravel'in bir operasının ardındaki oldukça ilginç psikolojik malzemedir. İçeriğe ilişkin açıklamam, neredeyse kelimesi kelimesine Eduard Jakob'un *Berliner Tageblatt*'taki eleştirisinden alınmıştır.

Altı yaşlarında bir erkek çocuk, önünde ev ödevi, oturmakta, fakat hiçbir iş yapmamaktadır. Kalemnin ucunu ısırır ve can sıkıntısının bezginliğe dönüşmüş olduğu, tembelliğin o son aşamasını sergiler.* "Bu aptal dersleri yapmak istemiyorum" diye tatlı bir sopranoyla bağırır. "Parkta yürüyüşe çıkmak istiyorum! En iyisi dünyadaki bütün kekleri yiyip bitirmek ya da kedinin kuyruğunu çekmek ya da bütün papağanların tüylerini yolmak! Herkesi azarlamak istiyorum! En çok da anneme köşede bekleme cezası vermek istiyorum!" Kapı o anda açılır. Çocuğun ufaklığını vurgulamak için sahnenin üstündeki her şey çok büyük gösterilir, bu yüzden annesiyle ilgili gördüğümüz tek şey bir etek, bir önlük ve bir elden ibarettir. Bir parmak işaret eder ve bir ses şefkatli bir biçimde çocuğun ödevini yapıp yapmadığını sorar. Çocuk sandalyesinde isyan edercesine kıpırdanır ve annesine dilini çıkarır. Annesi gider. Tek duyduğumuz eteklerinin hışırtısı ve sözleridir: "Kuru ekmek yiyeceksin, çayına da şeker yok!" Çocuk hiddetlenir. Yerinden fırlar, kapıyı yumrukla, bin parçaya bölünsünler diye çaydanlıkla fincanı masadan aşağı süpürür. Pencere pervazına tırmanır, kafesi açar ve kalemini sincaba batırmaya çalışır. Sincap açık camdan kaçır. Çocuk camdan aşağı atlar ve kediyi yakalar. Bağırır ve masayı sallır, açık ocaktaki ateşi öfkeyle kanştırır, elleri ve ayaklarıyla çaydanlığı odanın içine savurur. Bir kül ve buhar bulutu yayılır. Masayı bir kılıç gibi sallır ve duvar kâğıdını yırtmaya başlar. Sonra duvar saatinin kutusunu açar ve bakır sarkacı kapar. Mürekkebi masanın üstüne döker. Alıştırma kitapları ve diğer kitaplar havada uçuşurlar. Hurra!..

Eziyet etmiş olduğu nesneler canlanırlar. Koltuk, üzerine oturmasına ve başını yaslayıp uyumak için yastık koymasına izin vermez. Masa, sandalye, kanepe ve sedir aniden ellerini kaldırıp bağırırlar. "Uzak dur, pis küçük mahluk!" Saatin karnı feci şekilde ağır ve deli gibi gonglamaya başlar. Çaydanlık fincanının üstüne eğilir ve Çince konuşmaya başlarlar. Her şey korkunç bir değişimden geçmektedir. Çocuk arkaya, duvara doğru düşer, korku ve çaresizlik içinde titrer. Ocak ona doğru bir kıvılcım yağmuru püskürtür. O, mobilyaların arkasına saklanır. Yırtılmış duvar kâğıdının parçaları, çoban kızlarını ve koyunlarını göstererek sallanıp ayağa kalkmaya başlarlar. Çobanın kavalından içler acısı bir nağme yayılır; kâğıtta Corydon'u [genç çoban] Amaryllis'inden [çoban kızı] ayıran yırtık, dünyanın düzenindeki yırtık haline gelmiştir sanki! Fakat bu kederli masal yavaş yavaş

* Metnin aslında "can sıkıntısı" ve "bezginlik" Fransızca sözcüklerle verilmiş.

Sırasıyla *ennui*, *cajard* —ç.n.

ortadan kaybolur. Bir kitabın kapağının altından, bir köpek kulübesinden çıkarmışçasına, ufak tefek yaşlı bir adam ortaya çıkar. Giysileri sayılardan yapılmıştır ve şapkası pi şeklin- dedir. Elinde bir cetvel tutmaktadır, küçük dans adımlarıyla etrafta pıtır pıtır dolaşır. Yaş- lı adam matematiğin ruhudur ve çocuğu bir sınavdan geçirmeye başlar: milimetre, santi- metre, barometre, trilyon – sekiz artı sekiz kırk eder. Üç kere dokuz altının iki katıdır. Çocuk bayılarak yere düşer!

Nefes nefese kalmış bir halde evin etrafındaki parka sığınır. Fakat burada da hava yi- ne dehşet yüklüdür, böcekler, kurbağalar (üç perdelik aralıklarla sağır edici bir gürültüyle inlerler), çok uzun süren bas notaları eşliğinde reçine sızdıran yaralanmış bir ağaç gövdesi, yusufçuklar ve sinekler, topluca, yeni gelen çocuğa saldırırlar. Baykuşlar, kediler ve sincap- lar ordu halinde gelirler. Çocuğu kimin ısıracığı konusundaki tartışma yumruk yumruğa bir mücadeleyle neden olur. Isırılan bir sincap yere düşer, çocuğun yanında bağırmaya başlar. Çocuk içgüdüsel bir şekilde atkısını çıkarır ve küçük yaratığın patisini sıkıca bağlar. Arka planda duraksayarak toplanan hayvanlar arasında büyük bir şaşkınlık vardır. Çocuk fısılda- mıştır: “Anne!” Çocuk yardımlaşan, “uslu” olan insanın dünyasına yeniden kazandırılmıştır. Hayvanlar finalde ağır adımlarla yürüyerek sahneyi terk ederken ciddi yüzlerle şarkı söyler- ler: “İşte iyi çocuk, uslu çocuk.” Bazıları kendilerini “Anne” diye seslenmekten alamazlar.

Şimdi çocuğun yıkıcılıktan aldığı hazzın kendini dışavurduğu ayrıntıları daha yakın- dan inceleyeceğim. Bunlar, son yazılarımda erkek çocukların hem nevrozlarında hem de normal gelişimlerinde temel önem taşıdığını söylediğim erken çocukluk durumunu hatırla- tır. Annenin bedenine ve babanın bunun içindeki penisine yapılan saldırıyı kastediyor- um. Kafesteki sincap ve saatten koparılan sarkaç, annenin bedeninin içindeki penisin açık simgeleridir. Bunun *babanın* penisi olduğu ve anneyle cinsel birleşme halinde oldu- ğu, duvar kâğıdındaki “Corydon’u Amaryllis’inden ayıran” yırtık ile gösterilmiştir, ki bu- nun çocuğa göre, “dünyanın dokusundaki bir yırtık” haline geldiği söylenmiştir. Peki ço- cuk birleşmiş anne babaya saldırırken hangi silahları kullanır? Masanın üstüne dökülmüş mürekkep ve içinden bir kül ve buhar bulutu yükselen boşaltılmış çaydanlık, çok küçük çocukların emrinde olan silahı temsil eder: Dışkıyla kirlenme becerisi.

Nesneleri ezmek, yırtmak, maşayı kılıç olarak kullanmak – bunlar dişleri, tımakla- rı, kasları vs kullanan, çocuğun birincil sadizminin diğer silahlarını temsil ederler.

Son Kongredeki sunumumda (Klein, 1928) ve Cemiyetimizdeki başka vesilelerde, ge- lişimin bu erken evresini (içeriği, çocuk sadizminin, sahip olduğu bütün silahlarla annenin bedenine yaptığı saldırıdır) betimlemiştim. Fakat şimdi daha önceki ifademe ekleme yapa- bilirim ve Abraham’ın öne sürdüğü cinsel gelişim şemasında bu evrenin tam olarak nereye yerleştirilebileceğini daha kesin söyleyebilirim. Çıkardığım sonuç, sadizmin, türediği bütün alanlarda dorukta olduğu evrenin, erken anal dönemden önce geldiği ve Oidipus eğilimle- rinin ilk olarak ortaya çıktığı gelişim dönemiyle de örtüştüğü için, bu evrenin özel bir önem kazandığını düşünmeme yol açtı. Demek ki, Oidipus çatışması sadizmin mutlak hâkimiye- ti altında başlıyor. Üstbenlik oluşumunun Oidipus eğilimlerinin başlangıcından hemen sonra geldiği ve böylelikle benliğin bu erken dönemde bile üstbenliğin hâkimiyeti altında kaldığı konusundaki varsayımım, bence bu hâkimiyetin neden bu kadar güçlü olduğunu açıklıyor. Çünkü, nesneler içe yansıtıldığı zaman, sadizmin bütün silahlarıyla onlara yapı- lan saldırı, özneye dışsal ve içselleştirilmiş nesnelerden gelecek benzer bir saldırı korkusu

uyandırır. Bu kavramlarımı hatırlatmak istedim, çünkü onlardan hareketle Freud'un bir kavramına köprü kurabilirim: *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*'de [Ketlenmeler, Belirtiler ve Kaygı] (1926) bize sunmuş olduğu yeni sonuçların en önemlilerinden biri, erken çocuklukta bir kaygı ya da tehlike durumu hipotezi. Bunun analitik çalışmayı geçmişte olduğundan daha kesin bir biçimde tanımlanmış, daha sağlam bir temele yerleştirdiğini ve böylelikle yöntemlerimize daha açık bir yön verdiğini düşünüyorum. Fakat benim görüşüme göre, analizden yeni bir talepte de bulunmaktadır. Freud'un hipotezi, erken çocuklukta gelişim süresince değişikliklere uğrayan bir tehlike durumu olduğu ve bu tehlike durumunun bir dizi *kaygı durumu* tarafından tetiklenen etkinin kaynağı olduğudur. Şimdi analist şöyle bir taleple karşı karşıyadır: Analiz en dipte yatana varıncaya kadar bütün kaygı durumlarını tamamiyle gün ışığına çıkarmalıdır. Bu *tamamlanmış* analiz talebi, Freud'un "History of an Infantile Neurosis" in sonunda, yeni bir gereklilik olarak öne sürdüğü şeyle bağlantılıdır; Freud tamamlanmış analizin ilk sahneyi ortaya çıkarması gerektiğini söyler. Bu ikinci gereklilik, ancak benim biraz evvel ortaya koyduğum şeyle bağlantılı olarak tam bir etki gösterebilir. Analist, erken çocuklukta tehlike durumlarını keşfetme, çözümlenmeleri konusunda çalışma ve her bireysel vakada, kaygı durumlarıyla, bir yandan nevroz diğer yandan benlik gelişimi arasındaki ilişkileri açıklama görevinde başarılı olduğu takdirde, bence psikanalitik terapinin başlıca amacını –nevrozların ortadan kaldırılması– tamamina erdirmekte daha başarılı olmuş sayılır. Bu sebeple, erken çocukluğa özgü tehlike durumlarının açıklanmasına ve tam olarak betimlenmesine katkıda bulunabilecek her şeyin sadece kuramsal açıdan değil, terapötik açıdan da son derece değerli olduğunu düşünüyorum.

Freud, erken çocuklukta tehlike durumunun eninde sonunda, sevilen (hasreti çekilen) kişinin kaybına indirgenebileceğini varsayar. Kızlarda en güçlü işleyen tehlike durumunun nesne kaybı olduğunu düşünür, erkekte ise iğdiş edilme korkusudur bu. Çalışmalarım bana bu iki tehlike durumunun da daha erken döneme ait durumların değişime uğramış biçimi olduğunu kanıtlamıştır. Erkek çocuklarda baba tarafından iğdiş edilme korkusunun çok özel bir durumla bağlantılı olduğunu ve bu korkunun, en eski kaygı durumu olduğunu düşünüyorum. Daha evvel işaret ettiğim üzere, psikolojik zamanlama olarak sadist nitelikli evrenin doruğundayken anne bedenine yapılan bir saldırı, babanın anne içindeki penisıyla mücadeleyi de ima eder. Bir anne baba birliğinin söz konusu olması bu tehlike durumuna özel bir şiddet katar. Zaten oluşmuş olan erken sadist üstbenliğe göre, bu birleşmiş anne baba son derece acımasız ve çok korkulan saldırganlardır. Dolayısıyla, baba tarafından iğdiş edilmeye ilişkin kaygı durumu, tarif ettiğim en erken kaygı durumunun gelişim süresince değişime uğramış biçimidir.

Bu durumda üretilen kaygının, makalemin başlangıç noktası olan librettoda açıkça temsil edildiğini düşünüyorum. Librettoyu tartışırken, *bir* evreye biraz değinmiştim – sadist saldırının olduğu evre. Şimdi çocuğun yıkım arzusu dizginlerinden boşandıktan sonra ne olduğunu ele alalım.

Yazar, eleştirisinin başında çocuğun ufaklığını vurgulamak için sahnedeki her şeyin çok büyük yapılmış olduğundan bahsediyor. Aslında, nesnelerin ve insanların çocuğa devasa gözükmesine neden olan şey, gerçek boy farkından çok onun kaygısıdır. Ayrıca, her çocuğun analizinde keşfettiğimiz bir olguyu da görüyoruz: Şeylerin insanları temsil etmesi, bu yüzden de kaygı nesneleri olması. Eleştirinin yazarı şöyle demiş: "Kendilerine kötü-

lük edilmiş nesneler canlanmaya başlarlar." Koltuk, yastık, masa, sandalye vs çocuğa saldırırlar, ona hizmet etmeyi reddederler, onu dışarıya atarlar. Çocukların analizinde, üstüne oturulacak ve yatılacak nesnelerin (yataklar da buna dahildir) çoğunlukla koruyucu ve sevecen anne simgeleri olarak karşımıza çıktığını görürüz. Yırtılmış duvar kâğıdı parçaları, annenin bedeninin yaralanmış iç kısımlarını temsil ederken, kitap kabının içinden çıkagelen küçük yaşlı sayı-adam, babadır (penisi tarafından temsil edilir); şimdi yargıç rolündedir ve kaygıyla bayılan çocuktan, annenin bedenine vermiş olduğu zararın ve annenin bedeninde gerçekleştirmiş olduğu hırsızlığın hesabını sormak üzeredir. Erkek çocuk tabiat âlemine kaçınca, onun, saldırmış olduğu annenin rolüne büründüğünü görüyoruz. Saldırgan hayvanlar, bir yandan yine çocuğun saldırdığı babanın çoğalmış halini temsil ederken diğer yandan da annenin içinde olduğu varsayılan çocukları temsil eder. Odanın içinde vuku bulan olayların şimdi daha geniş bir alanda, daha büyük ölçekte ve daha fazla sayıyla tekrarlandığını görüyoruz. Annenin bedenine dönüştürülmüş olan dünya, çocuğa karşı saldırgan bir ordu gibidir ve ona zulmeder.

Ontogenetik gelişimde sadizm öznenin genital düzeye ulaşmasıyla alt edilir. Bu evre ne kadar güçlü bir şekilde zuhur ederse, çocuk o denli nesne sevgisi yetisine sahip olur ve sadizmini acıma ve sempatiyle daha iyi zapt edebilir. Gelişimdeki bu adım Ravel'in operasının librettosunda da gösterilmiştir; çocuk yaralanmış sincaba acıyıp imdadına koşunca hasmane dünya dostane bir dünyaya dönüşür. Çocuk sevmeyi öğrenmiştir ve sevgiye inanır. Hayvanlar şu sonucu çıkarırlar: "İşte iyi çocuk, uslu çocuk." Librettonun yazarı olan Colette'in derin psikolojik içgörüsü, çocuğun tutumundaki değişimin gerçekleşme tarzında gösterilmiştir. Çocuk yaralanmış sincabın bakımını yaparken fısıldar: "Anne." Çevresindeki hayvanlar bu kelimeyi tekrar ederler. Operaya "Sihirli Kelime" (*Das Zauberwort*) adını veren bu affedici kelimedir. Metinden, hangi etmenin çocuğun sadizmine hizmet etmiş olduğunu da öğreniyoruz. Çocuk şöyle der: "Parkta yürüyüşe çıkmak istiyorum! En çok da dünyadaki bütün kekleri yemek istiyorum!" Fakat annesi onu şekersiz çay ve kuru ekmek vermekle tehdit eder. Hoşgörülü "iyi anne"yi "kötü anne"ye çeviren oral engellenme, çocuğun sadizmini uyarır.

Sanırım şimdi çocuğun huzurla ev ödevini yapmak yerine neden böyle nahoş bir duruma sürüklendiğini anlayabiliriz. Böyle *olmalıydı*, çünkü daha evvel üstesinden gelmemiş olduğu eski kaygı durumunun baskısı tarafından bunu yapmaya güdülenmişti. Çocuğun kaygısı zorlantılı tekrarlamayı artırır ve cezalandırılma gereksinimi, fiili cezayı garantilemek için zorlantıya (artık epeyi güçlenmiştir) yardım eder, olur da kaygı, kaygı durumunun onu soktuğu dayak beklentisinden daha az bir cezayla yatıştır diye. Çocukların cezalandırılmak istedikleri için yaramazlık yaptıkları gerçeğine oldukça aşinayız, fakat kaygının bu cezalandırılma özleminde nasıl bir rol oynadığını ve bu acil kaygının altında yatan fiktisel içeriği bulmak büyük bir önem taşır.

Şimdi bir başka edebi eserde, bir kız çocuğunun gelişimindeki en erken tehlike durumuyla bağlantılı olduğunu gördüğüm kaygıyı göstereceğim.

"Boş Alan" isimli makalede, Karin Michaelis arkadaşı, ressam Ruth Kjær'in kişisel gelişimini anlatır. Ruth Kjær'in özellikle evinin düzenlenmesinde kullandığı olağanüstü bir sanat hissi vardı, fakat belirgin bir yaratıcı yeteneği yoktu. Güzel, zengin ve bağımsızdı; yaşamının büyük bir kısmını seyahat ederek geçiriyor, onca zevkle ve özenle bezediği evin-

den sürekli ayrılıyordu. Ruth, bazen, Karin Michaelis'in şöyle tarif ettiği derin depresyon ataklarına maruz kalıyordu: "Yaşamında sadece bir kör nokta vardı. Ona doğal gelen mutluluğun orta yerinde, dertsiz tasasız görünürken, birdenbire en derin melankoliye daldı. Kendi canına kastettirecek bir melankoli. Bunun nedenini açıklamaya çalışırsa, şu anlama gelebilecek bir şey söylerdi: 'İçimde hiçbir zaman dolduramayacağım boş bir alan var!'"

Gün geldi, Ruth Kjâr evlendi, görünüşte mutluluğuna diyebilecek yoktu. Fakat kısa süre sonra melankoli nöbetleri nüksetti. Karin Michaelis'in kelimeleriyle: "Lanetli boş alan bir kez daha boş kalmıştı." Yazarı kendi kelimeleriyle konuşturursam: "Evinin bir modern sanat galerisi olduğunu söylemiş miydin size? Kocasının erkek kardeşi ülkenin en büyük ressamlarından biriydi ve en iyi resimleri odanın duvarlarını süslüyordu. Fakat Noel'den önce, bu kayınbirader, bir resmini geri aldı, ona ödünç vermişti zaten. Resim satıldı. Duvarı, onun içindeki boş alanla açıklanamaz bir şekilde çakışan boş bir alan vardı. Ruth çok derin bir hüzne daldı. Duvardaki boş alan, güzel evini, mutluluğunu, arkadaşlarını, her şeyi unutmaya neden oldu. Yeni bir resim alınabilirdi elbette, alınacaktı da, fakat bu iş zaman alırdı; tam doğru olanı bulmak gerekiyordu.

"Boş alan, ona doğru sinsi sinsi sınıyordu.

"Karı koca kahvaltı sofrasında karşılıklı oturuyorlardı. Ruth'un gözlerini umutsuz bir keder bulutu kaplamıştı. Fakat birdenbire yüzü bir gülümsemeyle değişti: 'Bak sana ne diyeceğim! Yeni bir resim alana kadar duvara kendim bir şeyler karalasan diyorum!' 'Karala, sevgilim,' dedi kocası. Şüphe yoktu ki Ruth ne çizerse çizsin çok çirkin olmazdı.

"Kocasını daha odadan çıkarken, Ruth resim malzemeleri satan dükkânı arayıp kayınbiraderinin genelde kullandığı boyalardan, fırçalardan, paletten ve geri kalan 'teçhizatı' acil sipariş etti. Nasıl başlayacağı konusunda en ufak fikri yoktu. Daha evvel tüpten boya sıkılmış, tuale fon rengi vurmuş ya da palet üstünde boya karıştırmış değildi. Malzemeler yoldayken, elinde siyah bir tebeşirle boş duvarın önünde durdu ve aklına estiği gibi çizmeye koyuldu. Arabayı alsa ve bir telaş kayınbiraderinin kapısına gidip, nasıl resim yapılar diye sorsa mıydı? Hayır! Ölmeyi tercih ederdi.

"Akşamı doğru kocası döndü, Ruth onu karşılamaya koştu, gözlerinde hummalı bir parlaklık vardı. Yoksa hastalanmak üzere miydi? Kocasını çekiştirerek 'Gel de gör!' dedi. Ve o gördü. Gördüğü manzaradan gözlerini alamıyordu; aklı almıyordu, inanmıyordu, inanamıyordu. Ruth yorgunluktan ölmek üzereydi, kendini kanepeye attı: 'Sence mümkün mü?'

"Aynı akşam kayınbiraderi çağırdılar. Ruth işin erbabının vereceği hüküm karşısında kaygıyla titriyordu. Fakat sanatçı, resmi görür görmez haykırdı: 'Bu resmi senin yaptığını inanacağımı sanmıyorsun herhalde! Ne büyük yalan! Bu resim yaşını başını almış tecrübeli bir sanatçı tarafından yapılmış. Kim ola ki? Ben tanımıyorum!'

"Ruth onu ikna edemedi. Kayınbiraderi, kendisiyle dalga geçtiklerini düşünüyordu. Veda ederken, 'Eğer o resmi sen yaptıysan, ben de yarın gidip Chapel Royal'de bir Beethoven senfonisi icra ederim; tek bir nota da bilmem ya!'

"O akşam Ruth'u uyku tutmadı. Duvardaki resim yapılmıştı, orası kesindi – bir rüya değildi. Peki nasıl olmuştu? Ve bundan sonra ne olacaktı?

"Yanıyordu, içindeki ateş onu yutuyordu. Hissetmiş olduğu bu ilahi duyumun, bu tarifsiz mutluluk hissini tekrarlanabileceğini kendisine kanıtlamalıydı."

Karin Michaelis, bu ilk denemenin ardından, Ruth Kjâr'ın birkaç ustaca resim yaptığını, bunları eleştirmenlere ve halka sergilediğini ekliyor.

Karin Michaelis şunu söylediğinde boş alanla ilişkili kaygıya dair yorumumun bir kısmını önelemiş oluyor: "Duvarda, onun içindeki boş alanla açıklanamaz bir şekilde çakışan boş bir alan vardı." Peki Ruth'un içindeki bu boş alanın ya da daha açıkça ortaya koymak gerekirse, kendi bedeninde bir şeyin eksik olduğu hissinin anlamı nedir?

Burada, son yazımda (1928) sözünü etmiş olduğum üzere, kızların yaşadığı en derin kaygı olarak tanımladığım kaygıyla ilgili fikirlerden biri bilinç düzeyine ulaşmıştır. Bu kaygı, erkek çocuklardaki iğdiş edilme kaygısına tekabül eder. Küçük kızın Oidipus çatışmasının erken aşamalarında ortaya çıkan sadist nitelikli bir arzusu vardır; anne bedeninin içindekileri, yani babanın penisini, dışkıyı ve çocukları çalmak, anneyi de yok etmek. Annenin de buna karşılık küçük kızın bedeninin içerdiklerini (özellikle çocukları) çalmasından, bedenini yok etmesinden ya da sakatlamasından korkulduğundan, bu arzu kaygı uyandırır. Benim görüşüme göre, bu kaygı –ki bu kızların ve kadınların analizlerinde bulduğum kaygıların en derinidir–, küçük kızın en erken tehlike durumunu temsil eder. Freud'un kızlarda küçük çocukluğa özgü en temel tehlike durumu olarak düşündüğü yalnız kalma korkusunun, sevgiyi ve sevgi nesnesini kaybetme korkusunun, şimdi tasvir ettiğim kaygı durumunun değişime uğramış bir biçimi olduğu kanaatine vardım. Annesinin onun bedenine saldıracağından korkan küçük kız, annesini *göremediğinde* kaygısı daha da şiddetlenir. Gerçek, sevecen annenin varlığı; çocuğun, içe yansıtılmış imgesini zihninde taşıdığı dehşet verici anne korkusunu azaltır. Gelişimin daha sonraki bir aşamasında korkunun içeriği değişir; saldıran anneden korku, yerini gerçek, sevecen annenin yitirilebileceği, kızın terk edilip yalnız kalacağı korkusuna bırakır.

Bu fikirleri açıklama arayışında, Ruth Kjâr'in duvardaki boş alanı bire bir ölçekte çıplak bir zenci kadın figürüyle doldurduğu ilk teşebbüsünden sonra ne tür resimler yaptığını ele almak öğretici olacaktır. Bir çiçek resmi dışında, kendisini tamamen portrelere hasretmiştir. Onunla kalmak üzere gelen ve ona poz veren kız kardeşinin iki resmini, bundan başka, yaşlı bir kadının ve annesinin birer portresini yapmıştır. Bu son iki resmi Karin Michaelis şöyle anlatıyor: "Ruth artık duramazdı. Bir sonraki resim, yüzünde yılların izini ve hayal kırıklıklarını taşıyan yaşlı bir kadını temsil ediyor. Cildi kınış kınış, saçlarının rengi solgun, yumuşak, yorgun gözleri sıkıntılı. Yaşlılığın avutulmaz teslimiyetiyle önüne bakıyor, sanki şöyle diyen bir bakışla: 'Benim için artık üzülmeyin. Vadem dolmak üzere.'

"Ruth'un son eserinden (İrlanda asıllı Kanadalı annesinin portresi) edindiğimiz izlenimse böyle değil. Bu hanımefendinin her şeyden elini eteğini çekmek için önünde daha çok vakti var. İnce uzun, buyurgan ve meydan okur bir halde, omuzlarını örten ay ışığı rengine bir şalla ayakta duruyor. Çölün çocuklarıyla her an çıplak elle savaşa girebilecek, muhteşem bir ilkçağ kadını etkisi bırakıyor. O ne çene! Mağrur bakışlarındaki o güç!

"Boş alan dolmuştu."

Ruth'a bu akraba portrelerini yaptıran zorlayıcı itkinin altında, onarım arzusunun, annede açılan psikolojik yarayı iyileştirme ve kendini yenileme arzusunun yattığı açıktır. Ölümün eşiğindeki yaşlı kadının portresi de, birincil, sadist nitelikli yok etme arzusunun dışavurumuydu. Kızın, annesini yok etme, onun yaşlandığını, yıprandığını, perişan olduğunu görme arzusu; onu gücünün ve güzelliğinin doruğunda temsil etme ihtiyacının nedenidir. Böyle yaparak kız çocuk kendi kaygısını yatıştırabilir; annesini portre yoluyla yenilemeye çalışabilir ve onu canlandırabilir. Çocukların analizinde, yıkıcı arzuların temsili-

nin yerini tepkisel eğilimlerin ifadesi aldığında, çizimlerin ve resimlerin hep insanları yenilemek için bir araç olarak kullanıldığını görüyoruz. Ruth Kjâr vakası, küçük kızın bu kaygısının kadınların benlik gelişiminde çok önemli olduğunu ve başarının ardındaki teşviklerden biri olduğunu açıkça gösteriyor. Öte yandan, bu kaygı ciddi rahatsızlıkların ve birçok ketlenmenin nedeni de olabilir. Erkek çocuğun iğdiş edilme korkusunda da durum böyledir; çocuğun kaygısının benlik gelişimindeki etkisi, farklı etkenler arasında tatmin edici bir etkileşimin ve belli bir optimum noktanın muhafaza edilmesine bağlıdır.

çev. MELİS TANIK

ON İKİNCİ BÖLÜM: BENLİK GELİŞİMİNDE SEMBOL OLUŞUMUNUN ÖNEMİ (1930)

Bu makaledeki savım, sadizmin çeşitli libidinal haz kaynaklarının hepsinde etkin olduğu erken bir zihinsel gelişim evresi olduğu varsayımı üzerine dayalıdır.¹ Deneyimlerime göre, sadizm annenin memesini (ya da kendisini) yutma şeklindeki sadist oral arzuyla başlayan ve erken anal dönemle birlikte sona eren bu evrede en üst noktaya ulaşır. Bu evrede öznenin hâkim amacı, annenin içindekilere sahip olmak ve sadizmin komuta edebildiği her silahla anneyi yok etmektir. Bu evre, aynı zamanda Oidipus çatışmasının da başlangıcıdır. Artık genital eğilimler etkili olmaya başlamıştır, ancak genitalite öncesi dürtüler meydanı boş bırakmadığı için henüz çok belirgin değildirler. Savım tamamen, Oidipus çatışmasının sadizmin ağır bastığı bir dönemde başladığı görüşüne dayanmaktadır.

Çocuk annenin içinde (a) babanın penisini, (b) dışkıları ve (c) çocukları bulacağını sanır ve bütün bunları yenilebilir maddelerle eş tutar. Çocuğun, anne babanın cinsel birleşmesine dair en erken düşlemlerinde (ya da "cinsel kuramlarında") babanın penisi (ya da tüm vücudu) eylem sırasında anneye birleşmiştir. Dolayısıyla hem anne hem de baba çocuğun sadist saldırılarının nesnesi haline gelir ve düşlemlerde ısırılır, parçalanır, kesilir ve unufak edilirler. Bu saldırılar kişinin, birleşmiş anne baba figürü tarafından cezalandırılacağı yönündeki kaygılarını artırır; bu kaygı, aynı zamanda nesnelerin sadist oral bir biçimde içe alınması sonucunda içselleştirilir ve böylece erken üstbenliğe yöneltilir. Zihinsel gelişimin erken evrelerindeki bu kaygı durumlarının oldukça derin ve şiddetli olduğunu düşünüyorum. Deneyimlerim doğrultusunda, oral ve kassal sadizme kısa süre sonra eklenen üretral ve anal sadizmin, annenin vücuduna yönelik bu saldırı düşlemlerinde önemli bir rol oynadığını gördüm. Düşlemde dışkılar, tehlikeli silahlara dönüştürülür: Altını ıslatma; kesme, yaralama, yakma ve boğma olarak algılanırken dışkı, silahlar ve mermilerle eş tutulmaktadır. Bu bahsettiğim evrenin daha sonraki bir aşamasında, bu vahşi saldırı tarzları yerini sadizmin tasarlayabileceği en ince metotlarla yürütülen gizli hücumlara bırakır ve dışkılar zehirli maddelerle eş tutulur.

Sadizmin aşırılığı kaygıya yol açar ve benliğin en erken savunma biçimlerini harekete geçirir. Freud (1926a, s. 164) şöyle yazar: "Benlik ve altbenlik olarak keskin bir biçimde yanılmadan ve bir üstbenlik oluşmadan önce, ruhsal aygıt pekâlâ bu örgütlenme aşamalarından sonra kullandıklarından farklı savunma yöntemlerine başvurmakta olabilir." Analiz sırasında, benliğin geliştirdiği en erken savunmanın şu iki tehlike kaynağıyla ilişkili olduğunu gördüm: Öznenin kendi sadizmi ve saldırılan nesne. Sadizmin derecesiyle uyum içinde olan bu savunmanın şiddetli bir doğası vardır ve sonraki bastırma mekanizmalarından temelde ayırdır. Öznenin kendi sadizmine karşı kullandığı savunma ihraç iken, nesneye karşı kullandığı tahriptir. Sadizm bir tehlike kaynağı haline gelir, çünkü kaygının serbest kalmasına fırsat verir; ayrıca özne, nesneyi yok etmekte kullandığı silahların kendi

¹ "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri" (1928) makaleme bakınız.

benliğine doğru da yöneldiğini hissetmektedir. Saldırının nesnesi tehlike kaynağı olmuştur, çünkü özne nesnenin de –misilleme olarak– benzer bir saldırıda bulunabileceğinden korkar. Böylece, henüz yeterince gelişmemiş olan benlik, henüz bu dönemde altından kalkamayacağı bir şeyle –çok şiddetli bir kaygıyla– baş etme göreviyle karşı karşıya kalır.

Ferenczi, sembolizmin habercisi olan özdeşleşmenin, bebeğin her nesnede kendi organlarını ve onların işleyişini yeniden keşfetme çabasından kaynaklandığını düşünüyor. Jones'a göreyse haz ilkesi, haz veya ilginin işaretini taşıyan bir benzerlikten dolayı, oldukça farklı iki şeyin eşleştirilmesini mümkün kılabilirdi. Birkaç yıl önce, bu kavramlara dayanarak yazdığım bir makalede sembolizmin, tüm yüceltmelerin ve her türlü yeteneğin kökeni olduğu; zira sembolik eşleştirme vasıtasıyla faaliyetlerin, ilgilerin ve şeylerin libidinal düşlemlerin malzemesi haline geldiği sonucuna varmıştım.

O zaman (1923b) söylediklerime şimdi şunu da ekleyebilirim: Özdeşleşme mekanizmasını harekete geçiren, libidinal ilginin yanı sıra, tanımladığım evrede ortaya çıkan kaygıdır. Çocuk nesnelerin yerine geçen organları (penis, vajina, memeler) yok etmeyi arzuladığı için nesnelerden korkar. Bu kaygı, çocuğun söz konusu organları başka şeylerle eşleştirmesini sağlar; bu eşleştirmenin sonucunda bunlar da kaygı nesneleri haline gelirler ve böylece çocuk sürekli olarak yeni eşleştirmeler yapmaya yönelir ki, bu da çocuğun yeni nesnelere ve sembolizme olan ilgisinin temelini oluşturur.

Nitekim sembolizm, sadece tüm düşlemlerin ve yüceltmelerin kökenini değil, bunun ötesinde öznenin dış dünyayla ve genel olarak gerçeklikle ilişkisinin temelini oluşturur. En yüksek noktada sadizmin ve sadizmle eşzamanlı olarak ortaya çıkan bilgi edinme arzusunun nesnesinin, tüm düşlenen içerikleriyle annenin bedeni olduğuna işaret etmiştim. Anne bedeninin içine yönelik sadistik düşlemler, dış dünya ve gerçeklikle kurulan ilk temel ilişkiyi oluşturur. Öznenin bu evreyi başarılı bir biçimde geçmesi, sonunda gerçekliğe uyan bir dış dünyayı ne ölçüde edindiğine bağlıdır. Demek ki, çocuğun ilk gerçekliği bütünüyle fantastiktir; kaygı nesneleriyle kuşatılmıştır ve bundan dolayı, dışkı, organlar, nesneler ve canlı ya da cansız varlıklar başlangıçta birbirlerine eşdeğer tutulurlar. Benlik geliştikçe, gerçeklikle hakiki bir ilişki, bu gerçek olmayan gerçeklikten hareketle, aşamalı olarak kurulur. Bu nedenle, benlik gelişimi ve gerçeklikle kurulan ilişki, benliğin çok erken bir dönemde bu ilk kaygı durumlarının basıncına tahammül edebilme yetisine bağlıdır. Ve çoğu zaman olduğu gibi, bu da söz konusu etkenlerin optimum bir denge yakalayabilmesine bağlıdır. Yeterli miktarda kaygı, sembol oluşumunun ve düşlemin zenginliği için gerekli bir zemindir; kaygının başarıyla ele alınması, bu temel evrenin uygun bir şekilde sonuçlanması ve benlik gelişiminin başarılı olması için, benliğin kaygıya tahammül edebilecek yeterlikte bir yeteneğe sahip olması çok önemlidir.

Bu sonuçlara genel analitik deneyimim doğrultusunda ulaştım, ancak olağandışı bir benlik gelişimi ketlenmesinin söz konusu olduğu bir vaka bu sonuçları oldukça çarpıcı biçimde doğruladı.

Şimdi bazı ayrıntılarını vereceğim bu vaka, dört yaşında olduğu halde kelime dağarcığının ve düşünsel becerilerinin yetersizliği bakımından on beş veya on sekiz aylık bir çocuğun seviyesinde olan bir erkek çocuktur. Gerçekliğe uyum ve çevreyle duygusal ilişkiler kurma neredeyse hiç yoktu. Dick adındaki bu çocuk, duygulanımlardan büyük ölçüde yoksundu; annenin veya bakıcının varlığına ya da yokluğuna kayıtsızdı. En başından be-

ri, sadece nadiren kaygı göstermişti ve bu da anormal az bir miktardaydı. Birazdan söz edeceğim bir istisna dışında neredeyse hiçbir ilgisi yoktu, oynamıyordu ve çevresiyle hiç ilişkisi yoktu. Çoğu zaman sesleri anlamsız bir şekilde birbirine ekliyor ve bazı sesleri durmadan tekrarlıyordu. Konuştuğundaysa kısıtlı kelime dağarcığını genelde yanlış bir şekilde kullanıyordu. Fakat bunun sebebi anlaşılır olmayı becerememesi değil, böyle bir isteginin olmamasıydı. Üstelik, Dick'in annesi bazı zamanlar çocukta, kendini çoğu zaman ondan beklenenin tam aksini yapmak biçiminde gösteren, şiddetli bir olumsuz tavır olduğunu açıkça hissetmişti. Sözgelimi, annesi söylediği çeşitli kelimeleri tekrarlamaya onu ikna etmeyi başardığında, çocuk kelimeleri tamamen değiştiriyordu; oysa diğer zamanlarda aynı kelimeleri kusursuz telaffuz edebiliyordu. Yine, bazı zamanlar kelimeleri hatasız tekrarlıyordu, fakat bunları çevresindekileri bunalıncaya dek, sürekli ve mekanik bir biçimde tekrarlamaya devam ediyordu. Bu iki davranış biçimi de nevrotik bir çocuğun davranışından farklıdır. Nevrotik çocuk, hem meydan okumak için inatlaştığı, hem de itaat ettiği zaman (aşırı bir kaygı eşlik ettiğinde bile), bunu belli bir anlayışla ve söz konusu kişiyle ya da şeyle bağlantılı bir şekilde yapar. Fakat Dick'in ne karşı çıkışında ne de boyun eğişinde duygu ve farkındalık vardı. Öte yandan, canı yandığında, acıya epeyce duyarsızlık gösteriyordu ve küçük çocuklar için çok evrensel olan yatıştırılma ve okşanma gibi arzuları duymuyordu. Fiziksel beceriksizliği de oldukça dikkat çekiciydi. Bıçağı ya da makası tutamıyordu, ancak yemek yediği kaşığı oldukça normal bir biçimde tutması dikkate değerdi.

İlk ziyaretinin bende bıraktığı izlenim, davranışlarının nevrotik çocuklarda gözlemlediklerimizden oldukça farklı olduğuydu. Bakıcısının gitmesine herhangi bir duygu belirtisi göstermeden izin vermişti ve tam bir kayıtsızlıkla arkamdan odaya gelmişti. Odada bir oraya bir buraya anlamsız ve amaçsız bir biçimde koşmuş, sanki bir mobilya parçasıymışım gibi birkaç kere etrafımda dönmüş, ancak odadaki herhangi bir nesneyle ilgilenmemişti. Koşarken hareketlerinde koordinasyon yoktu. Gözlerinin ve yüzünün ifadesi sabit, uzak ve ilgisizdi. Bu durumu bir kez daha ağır nevrotik çocukların davranışlarıyla karşılaştırm. Bana ilk geldiklerinde, gerçekten bir kaygı atağı geçirmeksizin utangaç ve gergin bir biçimde bir köşeye çekilen ve oyuncakların durduğu sehpanın önünde kıpırtısız durup oynamayan, yalnızca bir nesneyi alıp sonra tekrar bırakan çocukları hatırlıyorum. Bütün bu davranış biçimlerindeki büyük, gizil kaygı aşikârdı. Köşe ya da küçük masa benden uzak durulan bir sığınaktı. Ancak Dick'in davranışının ne bir amacı ve anlamı, ne de bununla bağlantılı bir duygusu veya kaygısı vardı.

Şimdi geçmişiyile ilgili bazı ayrıntıları vereceğim. Annesi onu emzirmek için birkaç hafta süren sonuçsuz girişimlerde bulunduğu için meme emme döneminde doyumsuz ve sarsıntılı bir zaman geçirmişti ve neredeyse açlıktan ölecekti. Sonra hazır mamalara başvurulmuştu. Sonunda, yedi haftalıkken ona bir sütannesi bulundu, ama o zaman da memeden emmeyi başaramadı. Sindirim bozuklukları, anal prolapsus ve daha sonra, hemoroit gibi sorunlar yaşadı. Muhtemelen iyi bakıldığı halde, gelişimi gerçek bir sevgiden mahrum kalmasından ve annesinin başından beri fazla kaygılı olmasından etkilenmişti.

Üstelik ne babası ne de bakıcısı ona fazla şefkat gösterdi ve Dick sevgisiz bir ortamda büyüdü. İki yaşına geldiğinde, daha becerikli ve şefkatli bir bakıcısı oldu, bundan kısa bir süre sonra da ona oldukça sevecen davranan büyükannesiyle uzun bir süre kaldı. Bu değişimlerin gelişimi üzerindeki etkisi aşikârdı. Yürümeyi zamanında öğrendi, ancak dış-

kılama fonksiyonlarını kontrol etmeyi öğrenmekte zorluk çekti. Yeni bakıcının etkisiyle temizlik alışkanlıklarını daha istekli bir biçimde öğrendi. Üç yaş dolaylarında bunu başardı ve bu noktada gerçekten belli bir ölçüde hırs ve endişe gösterdi. Başka bir açıdan, dört yaşında suçlanmaya karşı hassasiyet göstermeye başladı. Bakıcı onu mastürbasyon yaparken yakaladı ve bunun “kötü” bir şey olduğunu, yapmaması gerektiğini söyledi. Bu yasak açıkça endişe ve suçluluk duygusuna yol açtı. Ayrıca dördüncü yaşında Dick, genel anlamda uyum sağlamak için ciddi bir gayret içine girdi; ancak bu çoğunlukla dışsal şeylerle, özellikle de birtakım yeni kelimelerin mekanik olarak öğrenilmesiyle ilgiliydi. İlk günlerinden itibaren beslenme büyük bir sorun olmuştu. Sütanne geldiğinde emmek için hiç arzu göstermedi ve bu isteksizlik sonra da devam etti. Ayrıca, biberondan da içmiyordu. Daha katı yiyeceklerle geçme zamanı geldiğinde, meyve püresi kıvamı dışındaki şeyleri ısırmayı, zorlasalar bile tümüyle reddediyordu. Yeni bakıcının bir başka olumlu etkisi de Dick’in yeme isteğini artırmış olmasıydı, fakat yine de esas sorunlar devam etti.² Böylece, şefkatli bakıcı belli açılardan Dick’in gelişimi üzerinde değişiklikler yarattıysa da, temel eksiklikler olduğu gibi kaldı. Dick başka herkesle olduğu gibi, onunla da duygusal bir ilişki kurmayı becerememişti. Bu yüzden de ne bakıcının ne de büyükannenin şefkati nesne ilişkilerinindeki eksikliği doldurabilmişti.

Dick’in analizi sırasında, gelişimindeki olağandışı ketlenmenin yazının başında belirttiğim ilk evrelerdeki bir başarısızlığın sonucu olduğunu gördüm. Dick’te, benliğin kaygıya tahammül etmesinde bariz ve tümüyle yapısal bir yetersizlik vardı. Genital dönem vaktinden çok önce devreye girmişti; bu saldırılan nesneyle erken ve abartılı bir özdeşleşmeye girmesine sebep olmuştu ve sadizme karşı aynı şekilde erken bir savunmaya yol açmıştı. Benlik, bir düşlem dünyası oluşturmayı ve gerçeklikle ilişki kurmayı kesmişti. Kötü bir başlangıçtan sonra, bu çocukta sembol oluşumu durmuştu. İlk çabalar, yalıtılmış ve gerçeklikle ilişkisi olmayan bir ilgi oluşturarak iz bırakmıştı ve daha ileri yüceltmelere bir temel oluşturamamıştı. Çocuk, çevresindeki nesnelerin ve oyuncakların çoğuna ilgisizdi, hatta bunların anlam ve amacını kavrayamıyordu. Trenler ve istasyonların yanı sıra, sadece kapı tokmakları, kapılar ve bunların açılıp kapanması ilgisini çekiyordu.

Bu şeylere ve eylemlere yönelik ilgisinin ortak bir kaynağı vardı. Penisin annenin bedenine girmesiyle ilişkiliydi bu. Kapılar ve kilitler annenin bedeninin girişi ve çıkışı yerlerini temsil ederken, kapı tokmağı babanın ve kendi penisinin temsiliydi. Sembol oluşumunun kesintiye uğramasının nedeni, annenin bedenine girdikten sonra (özellikle babanın penisinin) ona ne yapacağına dair korkusuydu. Üstelik, yıkıcı dürtülerine karşı geliştirdiği savunmaların, gelişimini engelleyen temel etken olduğu açıktı. Yıkıcı herhangi bir eylemde bulunamıyordu ve bu yetersizliğinin temeli, en erken dönemde yiyecekleri ısırmayı reddetmesinde açıkça belirgindi. Dört yaşındayken, makası, bıçağı ya da başka herhangi bir aleti tutamıyordu ve hareketleri oldukça hantaldı. Annenin bedenine ve içindekilere yöneltilen –cinsel birleşme düşlemleriyle ilişkili– yıkıcı dürtüler, düşlemlerin ve sembol oluşumunun kesintiye uğramasıyla sonuçlanmıştı. Annenin bedeniyle kurulan sadist nitelikli ilişkiyi düşleme taşıyamadığı için Dick’in sonraki gelişimi ıstıraplı olmuştu.

² Birinci yılın sonunda bakıcı çocuğun anormal olduğunu fark etti; bu his çocuğa olan tavrını etkilemiş olabilir.

Dick'in analizinde karşılaştığım olağandışı zorluğun nedeni konuşma yetisinin eksikliği değildi. Çocuğun sembolik temsillerinin takip edilmesine, kaygı ve suçluluk duygusuna ulaşılmasına imkân veren oyun tekniği sayesinde, sözel çağrışım ihtiyacı büyük ölçüde ortadan kalkıyor. Ama bu teknik yalnızca çocuğun oyununun analiziyle sınırlı değildir. Malzememizi (oyun oynamakta güçlük çeken çocuklarda olduğu gibi) çocuğun genel davranışlarının ayrıntılarında ortaya çıkan sembolizmden elde edebiliriz.³ Ancak Dick'te sembolizm gelişmemişti. Bu kısmen, etrafındaki tümüyle kayıtsız olduğu şeylerle hiçbir duygusal ilişkisi olmamasından kaynaklanıyordu. Ciddi bir biçimde ketlenmiş çocuklarda sıklıkla gördüğümüz gibi, belirli nesnelerle hiçbir ilişki kuramıyordu. Zihninde bu nesnelerle duygulanımsal ya da sembolik hiçbir ilişki olmadığı için, onlara ilişkin herhangi bir hareketi de düşlemsel açıdan şekillenmiyordu; ve bu sebeple bunları sembolik temsil niteliğinde görmek de imkânsızdı. Belli noktalardan görebildiğim kadıyla, onun davranışlarını diğer çocuklarınkinden ayıran şey, çevresine olan ilgisizliği ve zihniyle ilişki kurmasındaki güçlülüğü; bu da yalnızca şeylerle sembolik bir ilişki kuramamasının sonucuydu. Dolayısıyla, analiz onunla ilişki kurmaktaki bu temel engelden başlamalıydı.

Daha önce söylediğim gibi, ilk gelişinde bakıcısı onu bana teslim ettiği zaman Dick herhangi bir duygu belirtisi göstermedi. Ona önceden hazırladığım oyuncakları gösterdiğimde hiç ilgilenmeden baktı. Büyük bir tren aldım ve onu daha küçük bir trenin yanına koydum ve onlara "Baba-tren" ve "Dick-tren" dedim. Bunun üstüne, "Dick" dediğim treni eline alıp pencereye doğru götürdü ve "İstasyon" dedi. Bunu şöyle açıkladım: "İstasyon anne; Dick anneye gidiyor." Treni bıraktı, iç ve dış kapılar arasındaki alana koşup kendini oraya kapadı ve "karanlık" diyerek, hemen sonra tekrar geri koştu. Bunu birkaç kere tekrarladı. Ona şöyle açıkladım: "Annenin içi karanlık. Dick karanlık annenin içinde." O sırada treni tekrar eline almıştı, ama hemen kapılar arasındaki yere koştu. Ben karanlık annenin içine gireceğini söylediğimde, merakla, sorarcasına iki kere şöyle dedi: "Bakıcı?" "Bakıcı birazdan gelecek" diye cevap verdim; bunu tekrarladı ve bu kelimeleri aklında tutarak sonrasında oldukça doğru bir biçimde kullandı. Sonraki gelişinde de aynı şekilde davranıyordu. Fakat bu defa hemen odanın dışındaki karanlık girişe koştu. "Dick" trenini de beraberinde götürdü ve orada kalmakta ısrar etti. Durmadan, "Bakıcı geliyor mu?" diye soruyordu. Üçüncü analitik seansta da aynı şekilde davrandı, yalnız bu defa giriş ve iki kapı arasındaki yerin yanı sıra, konsolun arkasına doğru da koştu. Kaygıyla orada durdu ve ilk defa beni de yanına çağırdı. Bakıcısını ısrarla sorması endişeli olduğunu açıkça gösteriyordu ve seans bittiğinde onu oldukça olağandışı bir sevinçle karşıladı. Kaygının belirmesiyle birlikte eşzamanlı olarak, önce bana sonra da bakıcıya yönelik bir bağımlılık hissi oluştuğunu ve aynı zamanda, "Bakıcı birazdan gelecek" gibi yatıştırıcı kelimelerle ilgilenmeye başladığını ve olağan davranışının tersine, kelimeleri tekrarladığını ve hatırladığını görüyoruz. Bunun yanı sıra, üçüncü seansta ilk defa oyuncaklara da ilgiyle baktı; bu bakışta saldırgan bir eğilim olduğu aşikârdı. Küçük bir kömür kamyonunu işaret etti ve "Kes" dedi. Ona makası verdim; kömürü temsil eden siyah tahta parçalarını kesmeye çalıştı, ama makası tut-

³ Bu yalnızca analizin başlangıç evresi ve diğer bazı belirli bölümleri için geçerlidir. Bilinçdışına ulaşıp kaygının derecesi azaltıldığında, analitik çalışma sayesinde mümkün olan benlik gelişiminin yanı sıra, oyun faaliyetleri, sözel çağrışımlar ve tüm diğer temsil biçimleri de belirmeye başlar.

mayı beceremedi. Bana bakması üzerine, tahta parçalarını ben kestim, bunun üzerine, bozulmuş kamyonu ve parçalarını çekmeceye attı ve "Gitti" dedi. Bunun Dick'in, annesinin karnından dışkıları kesip çıkardığı anlamına geldiğini söyledim. Sonra kapıların arasındaki yere koştı ve tımaclarıyla kapıyı eşelemeye başladı, böylece bu yeri kamyonla ve saldırdığı annenin bedeniyle özdeşleştirdiğini gösteriyordu. Kapıların arasındaki yerden hemen çıktı, koşarak geri dönüp dolaba saklandı. Bundan sonraki seansın başında bakıcıdan ayrılırken ağladı – bu onun için olağandışı bir durumdu. Fakat kısa sürede sakinleşti. Bu sefer koridora, dolaba ve köşeye gitmekten kaçındı, oyuncakları yeni bir merakla ve daha yakından inceledi. O sırada geçen gelişinde tahrip ettiği kamyonu ve parçalarına rastladı. Onları yana itip, üstünü diğer oyuncaklarla örttü. Tahrip olmuş kamyonun annesini temsil ettiğini söylememden sonra kamyonu ve kömür parçalarını tekrar aldı ve kapıların arasındaki yere götürdü. Analiz ilerledikçe, onları odadan dışarı atmasının kovmak anlamına geldiği, böylece hem tahrip edilen nesneyi hem de kendi sadizmini (ya da kullandığı araçları) dış dünyaya yansıttığı ortaya çıktı. Lavabonun anne bedenini temsil ettiğini de keşfeden Dick, suyla ıslanmaktan olağanüstü bir korku duydu. Kendi eliyle birlikte suya batırdığı benim elimi de endişeli bir biçimde kuruladı ve hemen ardından, aynı endişeyi işerken de gösterdi. Dışkı ve idrar onun için yaralayıcı ve tehlikeli maddeleri temsil ediyordu.⁴

Dick'in düşleminde dışkı, idrar ve penisin anne bedenine saldırırken kullandığı nesneleri temsil ettiği ve bu yüzden kendisine de zarar verebileceklerini düşündüğü ortaya çıktı. Bu düşlemler, annenin bedeninin içindekilere, özellikle de annenin rahmi içinde olduğunu hayal ettiği babanın penisine dair korkusunu artırmıştı. Bu düşlemsel peniste ve ona karşı, farklı biçimlerdeki artan saldırganlığında, özellikle penisi yeme ve yok etme arzusunun baskın olduğunu fark ettik. Sözgelimi, bir defasında küçük bir oyuncak adamı ağzına sokup ısırıldı ve "Çay baba"* dedi ki bu "babayı içmek-yemek" anlamına geliyordu. Sonra su içmek istedi. Babanın penisinin içe atılmasının hem ilkel ve zalim olan üstbenlikten korkuyla, hem de kendisinden çaldıkları yüzünden anne tarafından cezalandırılma korkusuyla ilişkili olduğu açıktı: Yani hem dışsal hem de içselleştirilmiş nesnelere ilişkin bir korkuydu bu. Bu noktada, daha önce sözünü etmiş olduğum ve çocuğun gelişimini etkileyen olgu, yani genital dönemin Dick'te erken faaliyete geçmesi iyice belirginleşti. Az önce söz ettiğim temsillerin ardından kaygının yanı sıra vicdan azabı, acıma ve onarım duygusunun da gelmesi bunu gösteriyordu. Böylece küçük oyuncak adamı kucığıma ve ya elime bırakarak ve diğer her şeyi dolaba geri koyarak devam edebilirdi. Genital düzeyden kaynaklanan tepkilerin erken işleyişi, olgun olmayan bir benlik gelişiminin sonucuydu, ancak benliğin sonraki gelişimi bu yüzden sadece ketlenmişti. Nesneyle bu erken özdeşleşme henüz gerçeklikle ilişkilendirilememişti. Örneğin, Dick bir kere kucığımdaki

⁴ Burada, Dick'in annesinin onda ilk olarak beş yaşındayken fark ettiği ve sonraki dönemlerde de tekrarlayan garip bir endişeyi saptadım. Çocuğun kaka ve çiş yaparkenki ifadesi çok kaygılıydı. Dışkısı sert olmadığından, prolapsus anal ve hemoroitten mustarip olması bu endişesini yeterince açıklayamıyordu, ki idrarını yaparken de aynı endişeyi sergiliyordu. Bu kaygı analitik seans sırasında öyle bir seviyeye ulaştı ki, Dick kaka ve çiş yapmak istediğini söylediğinde, bunu –her iki durumda da– ancak uzun bir tereddüitten sonra, derin bir kaygı içinde ve gözlerinde yaşlarla yapabildi. Bu kaygıyı analiz ettikten sonra, bu iki fonksiyona karşı tavrı oldukça değişti, hatta şimdi neredeyse normal bir hale geldi.

* İngilizce "tea daddy" (çay baba) sözcüğü "eat daddy"nin (ye baba) değiştirilmiş biçimidir –e.n.

kurşunkalem çöplerini gördü ve "Zavallı Bayan Klein" dedi. Ancak başka bir sefer benzer bir durumda aynı şekilde, "Zavallı perde" demişti. Kaygıya tahammülsüzlüğünün yanı sıra, bu olgunlaşmamış *eşduyum* tüm yıkıcı dürtülerini savuşturmasında belirleyici bir etken oldu. Dick kendini gerçeklikten soyutladı, annenin karanlık ve boş bedenine yönelik düşümlere sığınarak düşlem yaşamını kesintiye uğrattı. Böylece dış dünyada annenin bedenini –babanın penisini, dışkıları, çocukları– temsil eden farklı nesnelerden de dikkatini esirgemeyi başarmıştı. Bir sadizm organı olan kendi penisinden ve kendi dışkısından tehlikeli ve saldırgan olduğu için kurtulmalıydı (ya da onları inkâr etmeliydi).

Dick'in analizinde, sergilediği düşlem yaşamının ve sembol oluşumlarının kalıntıları sayesinde bilinçdışıyla ilişki kurabildim. Bunun sonucunda gizil kaygısı azaldı ve böylece belli bir miktar kaygı açığa çıktı. Fakat bu, nesnelerle ve şeylerle sembolik ilişkinin kurulması yoluyla kaygının derinlemesine çalışmaya başladığı ve aynı zamanda, bilgi edinme dürtüsünün ve saldırgan dürtülerinin harekete geçtiği anlamına geliyordu. Her gelişmeyi yeni kaygı boşalımları takip etti; bu da, daha önceden duygusal bir ilişki kurduğu ve bu yüzden kaygı nesneleri olmuş şeylerden bir nebze yüz çevirmesine yol açtı. Bu uzaklaşma sayesinde yeni nesnelere yöneldi ve bu doğrultuda, saldırgan dürtüleri ve bilgi edinme dürtüsü de bu yeni duygusal ilişkilere yöneltildi. Dolayısıyla, Dick bir süre boyunca dolaptan büsbütün uzak durdu örneğin; öte yandan bu nesnelere yönelik yıkıcı dürtülerini dışavurarak, lavaboyu ve elektrikli radyatörü her ayrıntısına kadar adamakıllı inceledi. Sonra ilgisini yeni şeylere ya da önceden aşına olup vazgeçtiği şeylere yöneltti. Yine dolapla ilgilendi, ama bu sefer ilgisine daha fazla eylem, daha fazla merak ve her türden güçlü bir saldırganlık eğilimi de eşlik ediyordu. Dolaba bir kaşıkla vurdu, onu bıçakla çizdi ve kazıdı, üzerine su döktü. Dolap kapısının menteşelerini ve kilidini canlı hareketlerle inceledi, nasıl kapanıp açıldığına baktı, dolabın içine tırmandı, çeşitli parçalarının adını sordu. Böylelikle, ilgisi arttıkça kelime dağarcığı da genişledi, zira şeylerin yalnızca kendisiyle değil, adlarıyla da giderek daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Daha önceden duyduğu ve aldırmadığı sözcükleri şimdi hatırlıyor ve doğru bir biçimde kullanıyordu.

İlgilerinin gelişimi ve bana yönelik aktarımının güç kazanmasıyla birlikte, şimdiye kadar eksik olan nesne ilişkileri de görülmeye başlamıştı. Bu aylar boyunca, annesine ve bakıcısına karşı tavrı duygusal ve normal denebilecek bir hale gelmişti. Şimdi onların varlığını arzulamakta, ona dikkat etmelerini istemekte ve onu bıraktıklarında huzursuz olmaktadır. Babasıyla ilişkisi de normal bir Oidipus tavrının belirtilerinin giderek arttığını göstermektedir ve genel olarak, nesnelerle de daha sağlam bir ilişki kurmaktadır. Daha önce görülmeyen kendini ifade isteği, şimdi olanca gücüyle ortadadır. Dick, halen yetersiz olan, ama azimle geliştirmeye çalıştığı artan kelime dağarcığıyla kendini ifade etmeye çalışmaktadır. Ayrıca gerçeklikle ilişki kurmaya başladığına dair de bir sürü belirti vardır.

Şu anda Dick'in analizine başlayalı altı ay oldu ve bu süre içinde tüm temel noktalarda başlayan gelişimi memnuniyet verici bir prognoza işaret etmektedir. Bu vakada ortaya çıkan özel sorunların çoğunun çözülebilir olduğu saptandı. Oldukça az kelime yardımıyla, duygu ve ilgiden tamamen yoksun bir çocukla ilişki kurmak, onda kaygıyı harekete geçirmek ve dahası, açığa çıkan bu kaygıyı aşamalı olarak çözmek ve düzenlemek mümkün oldu. Dick vakasında, genelde kullandığım teknikte değişiklik yaptığımı da vurgulamak isterim. Genel olarak, bir malzemeyi yorumlamak için onun çeşitli temsillerle

ifade edilmesini beklerim. Ancak temsilleştirme yetisi yok denecek kadar az olan bu vakada, Dick'in davranışlarındaki temsiller oldukça belirsiz olduğu için, yorumlarımı genel bilgime dayanarak yapmak zorunda kaldım. Bilinçdışına bu şekilde ulaşarak, kaygıyı ve diğer duygulanımları harekete geçirmeyi başardım. O zaman temsiller daha tam bir hale geldi ve kısa sürede analiz için daha sağlam bir zemin edindim ve böylece aşamalı bir şekilde küçük çocukların analizinde genel olarak kullandığım yöntemle geçebildim.

Gizil durumunu azaltarak kaygıyı nasıl su yüzüne çıkarmayı başardığımı daha önce de anlattım. Kaygı su yüzüne çıktığında yorumlayarak bir kısmını çözebildim. Ancak kaygının daha iyi ve derinlemesine çalışılması, yeni şeyler ve ilgiler arasında dağıtılmasıyla mümkün oldu; bu şekilde kaygı, benliğin tahammül edebileceği düzeye düştü. Kaygılar bu şekilde bir düzene koyulduğu takdirde, benliğin normal miktardaki kaygıya tahammül etme ve derinlemesine çalışma yetisine ulaşmış olacağını analizin ancak daha sonraki evreleri gösterebilir. Bu yüzden, Dick'in durumunda söz konusu olan, analiz vasıtasıyla gelişimindeki temel bir unsuru değiştirmektir.

Kendini ifade edemeyen ve benliği etkilenmeye açık olmayan bu çocuğu analiz ederken yapılabilecek tek şey, bilinçdışına erişim sağlamaya çalışmak ve bilinçdışı zorlukları azaltarak benlik gelişimi için yol açmaktır. Şüphesiz, diğerlerinde olduğu gibi Dick'in durumunda da, bilinçdışına erişmenin yolu benlik vasıtasıyla olmalıdır. Hadiseler, bilinçdışıyla bağlantı kurmak için bu oldukça gelişmemiş benliğin bile yeterli olduğunu gösterdi. Kuramsal açıdan, yetersiz benlik gelişiminin bu denli aşırı olduğu bir vakada bile, benliğe hiçbir eğitici bilgi dayatmadan, yalnızca bilinçdışı çatışmaları analiz ederek benliği ve libidoyu geliştirmenin mümkün olduğunu belirtmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Açık olan şu ki, gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmayan bir çocuğun yeterince gelişmemiş benliği bile, analiz yardımıyla, altbenlik tarafından bunalıtılmadan bastırmaların kaldırılmasına dayanabiliyorsa, nevrotik çocuklarda (çok daha hafif vakalarda) bundan korkmamız gereksizdir. Daha önce etrafındakilerin eğitici çabalarının hiçbir etkisi olmamışken, şimdi analiz sayesinde benliği geliştikçe, Dick'in analizle harekete geçen içgüdüsel dürtülere gittikçe daha fazla ayak uydurabilmesi ve onlarla yeterli şekilde baş edebilmesi de dikkate değerdir.

Hastalığın tanısıyla ilgili halen bir sorun vardı. Dr. Forsyth vakaya erken bunama [*dementia praecox* -ç.n.] tanısı koymuş ve analize başlamanın faydalı olabileceğini düşünmüştü. Tanısı, klinik tablonun pek çok önemli noktada yetişkinlerdeki ilerlemiş erken bunamaya uyduğu yönündeydi. Bu hastalığın temel özelliklerini bir kere daha özetleyelim: duygulanım ve kaygının tümüyle eksik oluşu, gerçeklikten büyük ölçüde geri çekilme, ulaşılamazlık, duygusal ilişki yokluğu, olumsuz davranış otomatik itaat belirtilerinin izlemesi, acıya karşı duyarsızlık ve ısrarcılık. Üstelik, hiçbir organik hastalığa rastlanmaması da bu tanıyı doğrulamıştı; zira öncelikle Dr. Forsyth'in muayenesi sonucunda hiçbir organik hastalık saptanamamıştı ve ikinci olarak, vaka psikolojik tedaviye açıktı. Analiz bana psiko-nevroz fikrinin kesinlikle reddedilebileceğini gösterdi.

Erken bunama tanısına karşılık, Dick'in durumunun en önemli özelliği gerileme değil, gelişimdeki bir ketlenmedir. Üstelik, erken bunama erken çocuklukta çok nadir görülen bir hastalıktır; bu yüzden de pek çok psikiyatr bunun çocuklukta hiç ortaya çıkmadığını düşünür.

Klinik psikiyatrinin bu bakış açısı üzerinden tanı konusuna daha fazla girmeyece-

gim; ama çocuk analizlerinden edindiğim deneyimler, çocukluk psikozu üzerine genel bazı gözlemler yapmamı sağladı. Bu doğrultuda çocuklukta görülen şizofreninin genellikle varsayılandan çok daha yaygın olduğuna kani oldum. Şimdi bu hastalığın niye genelde fark edilmediğine dair birtakım nedenler öne süreceğim: (1) Anne babalar, özellikle de alt sınıftan gelenler, çoğunlukla ancak çocuğun durumu kendi başlarına halledemeyecekleri kadar umutsuz bir hal aldığında bir psikiyatra başvurmaktadırlar. Bu yüzden de tıbbi gözlem altına alınmayan pek çok vaka vardır. (2) Hekim tarafından ele alınan hastaların durumunda ise, hekimin tek bir hızlı muayeneyle şizofreniye karar vermesi genellikle olanaksızdır. Böylece, bu türden birçok vaka "gelişimsel duraklama", "zihinsel yetersizlik", "psikopat durum", "asosyal eğilim" ve benzeri birtakım muğlak başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. (3) Bunların da ötesinde, çocuklardaki şizofreni yetişkinlerde olduğu kadar belirgin ve dikkat çekici değildir. Bu hastalığın özelliklerinin çocukta daha zor fark edilir olmasının sebebi, bunların normal çocukların gelişiminde bir ölçüde doğal sayılmasıdır. Mesela, gerçeklikten belirgin bir biçimde kopma, duygusal ilişki eksikliği, hiçbir uğraşıya yoğunlaşamama, aptalca davranışlar, anlamsızca konuşma gibi şeyler çocuklarda çok dikkatimizi çekmez ve bunları yetişkinlerde ortaya çıktıklarında yaptığımız gibi yargılamayız. Aşırı hareketlilik ve stereotipik hareketler çocuklarda oldukça yaygındır ve bunları şizofrenideki aşırı hareketlilikten ve stereotipik hareketlerden ayıran şey yalnızca derecesidir. Anne babaların "usluluk"tan ayırdedebilmesi için, otomatik itaatin son derece belirgin olması gerekir. Çocuktaki olumsuz davranışlar da çoğu zaman "yaramazlık" sanılır, çözülme ise genellikle çocukta tamamen gözden kaçan bir olgudur. Çocuklardaki fobik kaygılar, çoğunlukla paranoid nitelikli⁵ zulmedilme fikirlerini içerir; hipokondriyak korkularsa çok yakın bir gözlemi gerektirir ve ancak analiz sayesinde ortaya çıkar. (4) Çocuklarda psikozdan daha yaygın olarak psikotik özelliklere rastlarız; bunlar, elverişsiz koşullar altında yaşamın ileriki evrelerinde hastalığa yol açar.

Dolayısıyla, kanımca çocuklukta tam gelişmiş şizofreni ve bilhassa şizofrenik özelliklerin ortaya çıkışı sanıldığından çok daha yaygındır. Çocuklukta ortaya çıkan, özel olarak şizofreni ve genel olarak psikoz kavramının genişletilmesi gerektiği sonucuna vardım –bunun sebeplerini başka bir yerde açıklamalıyım– ve ayrıca, çocuk analizinin öncelikli görevlerinden birinin çocukluk psikozlarının keşfi ve tedavisi olduğunu düşünmekteyim. Bu şekilde edinilen teorik bilgi, şüphesiz, psikozun yapısını anlamamıza değerli bir katkıda bulunabilir ve çeşitli hastalıklar arasında daha hassas bir ayırmacı tanıya ulaşmamıza yardım edebilir.

Terimin kullanımını önerdiğim şekilde genişletirsek, Dick'in hastalığını şizofreni başlığı altında sınıflandırmamızın yerinde olacağını düşünüyorum. Bu tür vakalarda çoğunlukla belli bir gelişim evresine başarılı bir biçimde erişildikten sonra bir gerileme olurken,⁶ Dick'in sorununun gelişimdeki bir ketlenme olması, bunu gerçekten tipik bir çocukluk şizofrenisinden ayırmaktadır. Ayrıca, vakanın vahameti de klinik tablonun olağan-

⁵ Bkz. "Çocuk Oyununda Canlandırma" (1929) adlı makalem.

⁶ Analizin Dick'in zihniyle temas kurmayı sağlaması ve görece kısa bir sürede ilerlemeye yol açması, kendini açıkça gösteren hafif gelişimin yanı sıra, gizli bir gelişimin de çoktan beri var olduğu olasılığını göstermektedir. Ancak bunu kabul etsek bile, genel gelişim o kadar zayıftı ki, başarılı bir şekilde ulaşılmış evreden gerileme olduğu şeklindeki bir hipotez vakayla uyumlanıyordu.

dışı niteliğini artırmaktadır. Bununla beraber, Dick'in bu durumdaki tek vaka olmadığını düşünüyorum; zira son zamanlarda Dick'in yaşlarında, benzeri iki vakayla daha karşılaş-tım. Bu yüzden, daha dikkatli bir gözle baktığımızda, bu tür başka vakaları da fark ede-ceğimizi sanıyorum.

Şimdi, ulaştığım kuramsal sonuçları özetleyeyim. Bu sonuçlara Dick vakasının yanı sıra, beş ila on üç yaşlarındaki daha hafif çocuk şizofreni vakaları ve genel analitik dene-yimim doğrultusunda vardım.

Oidipus çatışmasının erken dönemleri sadizmin hâkimiyeti altındadır. Bu çatışma-lar (üretal, kassal ve anal sadizmin de ilintili olduğu) oral sadizmle harekete geçen ve anal sadizmin üstünlüğünün sona ermesiyle biten bir gelişim evresi sırasında gerçekleşir.

Oidipus çatışmasının ancak sonraki aşamalarında libidinal dürtülere karşı savunma ortaya çıkar: Erken dönemlerde savunma, eşlik eden yıkıcı dürtülere yöneliktir. Benlik ta-rafından başlatılan ilk savunma, öznenin kendi sadizmine ve saldırılan nesneye yönelik-tir ki, her ikisi de tehlike kaynağı olarak algılanır. Bu savunma, bastırma mekanizmaların-dan farklı olarak vahşi bir niteliktedir. Erkek çocukta bu güçlü savunma, sadizminin icra organı olan kendi penisine de karşıdır ve iktidarla ilgili tüm rahatsızlıkların en derin kay-naklarından biridir.

Bunlar, normal kişilerin ve nevrotiklerin gelişimleriyle ilgili hipotezlerimdir; şimdi psikozun kökenine dönelim.

Sadizmin doruğa ulaştığı evrenin ilk kısmında saldırılar bir şiddetin sonucu olarak algılanır. Bunun erken bunamadaki saplanma noktası olduğunu düşünmeye başladım. Bu evrenin ikinci kısmındaysa saldırıların zehirleme yoluyla gerçekleştiği hayal edilir; bu sı-rada üretal ve sadist nitelikli anal dürtüler hâkimdir. Bunun da paranoyadaki saplanma noktası olduğuna inanıyorum.⁷ Abraham'ın paranoyada libidonun erken anal döneme doğru gerilediğini iddia ettiğini hatırlatabilirim. Vardığım sonuçlar, Freud'un erken buna-manın ve paranoyanın saplanma noktalarının narsisistik evrede aranması gerektiği ve er-ken bunamanın paranoyadan önce geldiği yönündeki hipotezlerine uymaktadır.

Benliğin sadizme karşı aşırı ve olgun olmayan savunması, gerçeklikle ilişki kurulma-sını ve düşlem yaşamının gelişmesini engeller. Annenin bedeninin ve (daha geniş anla-mıyla) dış dünyanın sadist bir biçimde benimsenip keşfedilmesi sekteye uğrar ve bu da annenin bedeninin içindekileri temsil eden şeylerle ve nesnelerle sembolik ilişkinin ve do-layısıyla, öznenin çevresiyle ve gerçeklikle ilişkisinin tümüyle kesintiye uğramasına yol açar. Bu içe kapanma erken bunamanın belirtilerinden biri olan duygulanım ve kaygı ek-sikliğinin kaynağıdır. Dolayısıyla bu hastalıkta doğrudan, –öznenin algıladığı şekliyle– an-ne bedeninin içinin sadist bir biçimde zapt edilmesi ve tahrip edilmesinin ve gerçeklikle ilişki kurulmasının kaygıya bağlı olarak engellendiği veya durdurulduğu erken gelişim ev-resine gerileme olur.

çev. ZEYNEP KOÇAK

⁷ Bu görüşü dayandırdığım materyali başka bir yerde (*The Psycho-Analysis of Children*) ele alacağım ve sebeplerini daha ayrıntılı şekilde bildireceğim.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: PSİKOZLARIN PSİKOTERAPİSİ (1930)

Psikiyatrların tanısıl kriterlerini yakından incelediğimizde bu kriterlerin oldukça karmaşık olduğunu ve geniş bir klinik alanı kapsadığını görmekte beraber, özünde tek bir özel noktaya, yani gerçeklikle kurulan ilişkiye odaklandığı görürüz. Fakat, belli ki, psikiyatrin kafasındaki gerçeklik, normal yetişkinin hem öznel hem de nesnel gerçekliğidir. Bu durum, delilik üzerine toplumsal bir bakış açısı olarak kabul edilebilir olmakla birlikte en önemli noktayı göz ardı eder: Erken çocuklukta gerçeklikle kurulan ilişkilerin temelleri tamamen farklı bir doğaya sahiptir. İki buçuk ila beş yaş arasındaki çocukların analizi, yaşamın başlangıcında, dış gerçekliğin bütün çocukların kendi dürtüsel yaşamlarının yansıması olduğunu net olarak göstermiştir. İnsan ilişkilerinin en erken dönemi sadist oral dürtülerin hâkimiyeti altındadır. Bu sadist nitelikli dürtüler, engellenme ve yoksunluk deneyimleriyle artar. Bu sürecin sonucunda, bizim üretral sadizm, anal sadizm ve kas sadizmi olarak adlandırdığımız, çocuğun sahip olduğu her türlü sadist nitelikli ifade biçimi harekete geçer ve nesnelere yönelir. Bu dönemde dış gerçeklik çocuğun zihninde, kendisinin nesneleri tehdit ettiği biçimde onu tehdit etmesi beklenen nesnelerle doludur. Bu ilişki şekli çok küçük çocuğun ilkel gerçekliğini oluşturur.

Çocuğun en erken gerçekliğinde dünyanın tehlikeli nesnelerle dolu bir meme ya da bir karından ibaret olduğunu söylemek abartılı olmaz. Bu nesneler, çocuğun onlara yönelttiği saldırgan dürtüleri dolayısıyla tehlikelidir. Benlik için normal gelişim seyri, gerçekliğin değerlerini yavaş yavaş kavrayarak dış nesnelere kıymet biçmekken, psikotiğin durumunda dünya –ve pratikte nesneler– başlangıçtaki seviyede değerlendirilir; yani psikotik için dünya hâlâ tehlikeli nesnelerle dolu bir karındır. Dolayısıyla, psikozlar hakkında birkaç kelimelik geçerli bir genelleme yapmam istenseydi, başlıca örneklerinin, sadizmin temel gelişim evrelerine karşı savunmalarla örtüştüğünü söylerdim.

Bu ilişkilerin fazla kabul görmemesinin sebeplerinden biri, yakın benzerlikler gösteren vakaların varlığına rağmen, genel olarak çocukluk psikozlarının tanısıl özelliklerinin klasik psikozlardan farklı oluşudur. Örneğin, dört yaşındaki bir çocukta rastlanacak en netameli özelliğin, bir yaşındaki çocuğa özgü düşlem sistemlerinin faaliyetinin hiç azalmaması olduğunu, başka bir deyişle, bu düşlemlerin azalmamasının klinik açıdan gelişimi duraksatan bir saplanmaya sebep olduğunu söylerdim. Düşlem dünyasındaki böyle bir saplanma sadece analizle açığa çıkabilir, bununla beraber, zihinsel geriliğin önemi yeterince, hatta hiç anlaşılmamış birçok klinik işareti vardır.

Bir hekimin tek bir görüşme ile hastalarında şizofreninin varlığını tespit etmesi çoğu zaman imkânsızdır. Dolayısıyla, bu türden birçok vaka belirsiz başlıklar altında sınıflandırılmaktadır; örneğin “gelişimsel duraksama”, “psikopatik durum”, “asosyal eğilim” gibi. Hepsinden önemlisi, çocuklarda şizofreninin belirtileri yetişkinlerde olduğu kadar belirgin ve dikkat çekici değildir. Bu hastalığın özellikleri çocuklarda daha az göze çarpar, çünkü bu özelliklerin daha hafif bir seyri normal çocuğun gelişiminde doğaldır. Gerçeklikten fark edilir derecede uzaklaşma, duygusal yakınlığın olmaması, herhangi bir iş üzerine yoğunlaşmama, saçma davranışlarda bulunma, anlamsız konuşmalar yapma gibi durumlar, ço-

çocuklarda rastladığımızda bize dikkat çekecek kadar olağanüstü görünmez ve çocukları, bu davranışları yetişkinlerde gördüğümüzde yaptığımız gibi, yargılamayız. Aşırı hareketlilik ve stereotipik hareketler çocuklarda yaygındır; bunlar şizofrenideki hiperkinezi ve stereotipi ile sadece derece bakımından farklılık gösterirler. Anne babaların çocuktaki otomatik itaati "yumuşak başlılıktan" başka bir şey olarak değerlendirmesi için bu davranış son derece belirgin olmalıdır. Olumsuz davranışlar genellikle "yaramazlık" olarak ele alınır, çözülmeyse çocuk gözlemlerinde tamamen gözden kaçan bir olaydır. Çocuklardaki fobik kaygılar, paranoid nitelikli zulüm görme fikirlerini ve hipokondriyak korkuları içerir; bunları tespit etmek için çok yakın bir gözlem gereklidir ve bu kaygılar ancak analizle ortaya çıkarılabilir. Çocuklarda, psikozlardan daha yaygın olarak, olumsuz koşullarda ileride hastalığa dönüşecek olan psikotik özelliklere rastlarız. (Bkz. bu kitapta "Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi", 1930.)

Stereotipik hareketlerin tamamen psikotik nitelikli kaygılar üzerine kurulduğu, ancak hiçbir zaman böyle bir şüphe uyandırmamış olan bir vaka örneği vereceğim. Altı yaşında bir erkek çocuğu, trafik polisi olarak saatlerce oyun oynuyor, bu sırada bazı davranışları üst üste tekrarlıyor, bazılarını da oldukça uzun bir süre takılı kalıyordu. Dolayısıyla, katatoni ve stereotipi belirtileri gösteriyordu; analiz psikotik nitelikli vakalarda karşılaştığımız bunalıtcı korku ve dehşeti açığa çıkardı. Deneyimlerimiz, bu bunalıtcı psikotik dehşetin önüne, belirtilerin ilintili olduğu çeşitli düzeneklerle engel konmasının belirgin bir tavır olduğunu göstermiştir.

Bir de düşlemlerinde yaşayan çocuklar vardır; bu tür çocukların, oyunlarında gerçekliği tümüyle dışarıda bırakarak düşlemlerini devam ettirdiklerini görebiliriz. Bu çocuklar hiçbir engellenmeyle baş edemezler, çünkü engellenme onlara gerçekliği hatırlatır ve gerçeklikle ilişkili hiçbir iş üzerinde yoğunlaşamazlar. Örneğin, altı yaşındaki böyle bir erkek çocuğu aynı oyunu tekrar tekrar oynuyordu; bu oyunda kendisi vahşi hayvan avcılarını ve vahşi hayvanlardan oluşan bir grubun güçlü lideriydi; savaşıyor ve savaşı kazandıktan sonra, yine vahşi hayvanlar tarafından desteklenen düşmanlarını zalimce öldürüyordu. Sonra hayvanları da yiyip bitiriyordu. Savaş hiçbir zaman sona ermiyordu, her zaman yeni hayvanlar ortaya çıkıyordu. Hatırı sayılır bir analiz süreci bu çocuğun sadece ciddi bir nevrozu değil, aynı zamanda paranoid özellikleri olduğunu da ortaya çıkardı. Sürekli etrafının büyücüler, askerler, cadılar vb tarafından çevrilmiş olduğunu ve tehdit altında kaldığını hissediyordu. Birçok çocuk gibi o da, kaygısının içeriğini çevresindekilerden saklamayı başarmıştı.

Bundan başka, örneğin, görünüşte normal olan çocuklarda, etraflarının perilerle ve Noel Baba gibi dostane figürlerle çevrili olduğuna dair inatçı inançlarla karşılaştım. Bu figürler, çocuğun her zaman ona saldırıp yutmaya çalışan korkunç hayvanlarla kuşatılmış olmaktan kaynaklanan kaygısını gizliyorlardı.

Benim düşünceme göre, çocuklukta tam gelişmiş şizofreni –özellikle de şizofrenik özelliklerin görülmesi– zannedildiğinden daha yaygındır. Özellikle şizofreni kavramının ve genel olarak da psikozun, çocuklarda tezahür eden şekliyle genişletilmesinin gerekli olduğu sonucuna varıyorum. Bence çocukların psikanalizin başlıca görevi, çocuklardaki psikozu keşfetmek ve tedavi etmektir. Bu yolla elde edilecek kuramsal bilginin psikozların yapısını anlamada şüphesiz çok değerli katkılar olacaktır ve birçok hastalık arasında kesin ayırıcı tanı koyabilmemize de yardımcı olacaktır.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ZİHİNSEL KETLENME KURAMINA BİR KATKI

(1931)

Burada bazı zihinsel ketlenme mekanizmalarına değinmeyi amaçlıyorum ve yedi yaşındaki bir oğlan çocuğunun analizinin, birbirini izleyen iki analiz seansının önemli noktalarını içeren kısa bir özetiyle başlayacağım. Çocuğun nevrozu, kısmen nevrotik belirtiler kısmen kişilik zorlukları ve aynı zamanda ciddi zihinsel ketlenmeler içermekteydi. Değirmek istediğim iki saatlik zaman dilimine dek çocuk iki yıldan daha fazla bir süredir tedavi görmüş ve söz konusu malzemenin çoğu çoktan analiz edilmişti. Bu süre zarfında zihinsel ketlenme bir noktaya kadar aşamalı şekilde azaldı; ancak mevcut malzemenin, çocuğun yaşadığı zorluklardan biri olan öğrenme güçlüğüyle bağlantısı, bahsedeceğim bu iki saat içinde gün ışığına çıktı. Bu sayede, çocuğun zihinsel ketlenmeleriyle ilgili dikkate değer bir ilerleme kaydedildi.

Okulda, çocukların sözcükleri anlamalarına yardımcı olması için, üzerinde birçok nesne bulunan bir duvar resmi vardı. Çocuk belirli Fransızca kelimeleri birbirinden ayırt edemediğinden şikâyetçiydi. Kelimeler şunlardı: *poulet*, tavuk; *poisson*, balık; *glace*, buz. Ne zaman ona bu sözcüklerin ne anlama geldiği sorulsa, anlamlarını sürekli karıştırıyordu. Örneğin, *poisson* sorulduğunda buz diyor, *poulet* sorulduğunda balık diye cevap veriyordu. Asla öğrenemeyeceğini söyleyerek kendini bu konuda ümitsiz ve çaresiz hissediyordu. Sıradan çağrışım yöntemleriyle bu malzemeyi ondan edindiğim sırada o, odada haylazlık ediyordu.

Önce *poulet* kelimesinin ona ne düşündürdüğünü sordum. Masanın üzerine yattı, ayaklarıyla havaya tekmeler atıyor ve elindeki kâğıda bir şeyler çiziyordu. Bir tilkinin tavuk kümesine daldığını düşündüğünü söyledi. Bunun ne zaman olabileceğini sorduğumda, “gece” yerine, annesinin genellikle dışarı çıktığı saat olduğunu bildiğim “öğleden sonra dörtte” cevabını verdi. “Tilki içeri dalar ve küçük civcivi öldürür.” Ve bunu söylediği sırada, çizdiği resmi makasla kesti. Çizdiği şeyin ne olduğunu sorduğumda ise “bilmiyorum” yanıtını verdi. Resme beraber baktığımızda onun az önce çatısı kesilmiş bir ev olduğunu gördüm. Tilkinin bu yolla eve girdiğini söyledi. Sonra tilkinin kendisi, küçük civcivin ise kardeşi olduğunu; tilkinin eve girdiği saatin de tam annesinin dışarıda bulunduğunu saat olduğunu fark etti.

Şimdiye kadar, önceleri annesinin karnındayken ve doğumundan sonra, kardeşine yönelik yoğun saldırganlık eğilimlerini, ona saldırma düşlemlerini ve bunlarla birlikte yaşadığı yoğun ve ağır suçluluk duygularını bayağı çalışmıştık.¹ Erkek kardeşi şimdi dört yaşına gelmek üzereydi. Hastam John'un, kardeşi bebekken onunla baş başa bırakılmak için duyduğu dayanılmaz istegın, annesi dışarıda olduğu zamanlarda hâlâ etkin olduğunu görüyoruz. Bu kısmen, annenin memesinden zevk alan bebeğe karşı duyduğu aşırı kıskançlığa bağlıydı.

¹ Kardeşine karşı beslediği bu duyguların, ondan dört yaşbüyük olan ve kendisine karşı tamamen benzer niyetlerinin olduğunu varsaydığı ağabeyiyle ilişkisinin bozulmasında azımsanmayacak bir etkisi vardı.

Ona *poisson*'u sordum ve daha sert tekmeler atmaya başladı, makası göz hizasında tutup saçlarını kesmeye çalışınca elindeki makası bana vermesini istedim. *Poisson*'a gelince, kızarmış balığın çok güzel olduğunu ve sevdiğini söyledi. Sonra tekrar çizmeye başladı, bu sefer bir deniz uçağı ile bir bot çizdi. Balıkla ilgili daha fazla çağrışım alamayınca buza geçtim. Buz için, "Büyük bir parça buz hoş* ve beyazdır ve önce pembe sonra kırmızı olur," dedi. Bunun neden böyle olduğunu sorduğumda, "Çünkü erir," dedi. "Peki nasıl olur bu?" diye sorduğumda ise "Güneş üzerinde parlar," dedi. John bu noktada kaygılandığı için daha fazla bir şey elde edemedim. Deniz uçağını ve botu parça parça kesip, suyun üzerinde yüzüp yüzemeyeceklerini anlamaya çalıştı.

Ertesi gün çocuk kaygılıydı ve çok kötü bir rüya gördüğünü söyledi. "Balık, yengeç olmuştur. Kendisi, genellikle annesiyle gittikleri deniz kıyısındaki iskelede duruyordu. Sudan çıkıp iskeleye tırmanan kocaman bir yengeci öldürmesi gerekiyordu. Onu, küçük silahıyla vurmuştu ve pek de işe yaramayan kılıcıyla öldürmüştü. Yengeci öldürür öldürmez sayılan gittikçe artan yengeçleri öldürmesi gerekmişti; sudan sürekli yenileri çıkıyordu. Bunun neden yapması gerektiğini sordum. Dünyaya gelişlerini durdurmak için olduğunu söyledi, çünkü tüm dünyayı öldürebilirlerdi. Bu rüya üzerinde çalışmaya başlar başlamaz, masada bir önceki günkü pozisyonunu aldı ve havaya her zamankinden daha sert tekmeler atmaya başladı. Neden tekmelediğini sorduğumda, "Suda yatıyorum ve her yanımda yengeçler var" dedi. Bir önceki gün makas, onu kesen ve koparan yengeçleri temsil ediyordu, deniz uçağını ve botu onlardan kaçmak için çizmişti. Ona kendisinin iskelenin üzerinde olduğunu söyledim, "Evet ama ben çok önceden suya düşmüştüm" diye cevap verdi. Yengeçler en çok, suyun üzerindeki, eve benzeyen et yığınının içine girmek istiyordu. Bu, onun en sevdiği et olan koyun etiydi. Yengeçlerin henüz içeri giremediklerini, ancak kapı ve pencerelerden girebileceklerini söyledi. Suyun üzerindeki sahnenin tamamı annesinin içiydi – yani dünyaydı. Et-ev hem kendi bedenini hem de annesinin bedenini temsil ediyordu. Yengeçler babasının penisi yerine geçiyordu ve sayıca çok fazlaydılar. Fil büyüklüğündeydiler, dışları siyah, içleri kırmızıydı. Siyahtılar, çünkü birileri onları siyaha boyamıştı ve bu yüzden sudaki her şey siyaha boyanmıştı. Denizin öteki tarafından gelmişlerdi. Suyu siyaha boyamak isteyen birisi onları buraya koymuş olmalıydı. Yengeçlerin sadece babasının penisini değil, aynı zamanda kendi dışkısını da temsil ettiği ortaya çıktı. Yengeçlerden biri, bir istakozdan daha büyük değildi ve içi gibi dışı da kırmızıydı. Bu onun kendi penisini temsil ediyordu. Dışkısını, kendi emriyle (bir tür büyüyle) annesinin bedenine girebilecek; hem annesinin bedenini hem de babasının penisini zehirleyebilecek ve onlara zarar verebilecek tehlikeli hayvanlarla özdeşleştirdiğini gösteren başka kanıtlar da vardı.

Sanının bu örnek, paranoya kuramına biraz da olsa ışık tutuyor. Burada bu konuya ancak çok kısaca değineceğim; Van Ophuijsen (1920) ve Stårcke'nin (1919) "zulmedici" kavramıyla, paranoyağın, bilinçdışında zulmedicisinin penisıyla özdeşleştirdiği bağırsaklarındaki dışkıya gönderme yaptıklarını biliyoruz. Birçok çocuğun ve yetişkinin analizi, bu vakada da olduğu gibi, kişinin dışkısının kendisine zulmedeceğinden korkmasının sonuçta onun sadist nitelikli düşlemlerinden kaynaklandığı fikrine götürdü; bu düşlemlerde çocuk, annesinin bedenine saldırırken kendi idrarını ve dışkısını zehirli ve tahripkâr

* "A big piece of ice is nice." Buz anlamına gelen *ice* ile hoş anlamına gelen *nice* arasında kafiye kurulmuş. –Ç.n.

silahlar olarak görür. Dışkısını kendi nesnelere zulmedecek şeylere dönüştürür; bir tür büyüyle (ki kanaatimce bu kara büyü'nün temelidir) dışkısını büyük bir gizlilikle anüse ve nesnelerin diğer deliklerine doğru iter ve bedenlerinin içine yerleştirir. Bunu yaparken, dışkısının kendi bedeni için de tehlikeli ve zararlı hale gelmesinden korkar. Benzer gizli saldırıların kendisine de yapılmasını beklediğinden, aynı zamanda, içe attığı nesnelerinin –tehlikeli– dışkılarından da korkar. Bu korkular, hipokondriyak korkuların yanı sıra, bedeninin içinde birkaç zulmedicinin olduğuna ve kendisinin onlar tarafından zehirlendiğine dair dehşet duygusunun ortaya çıkmasına da yol açar. Paranoyanın takılma noktasının, sadizmin en yoğun olduğu; çocuğun, zehirli ve tehlikeli hayvanlara ya da nesnelere dönüşmüş dışkısıyla annenin bedeninin içine ve orada olduğunu düşündüğü babanın penisine yönelik saldırıları gerçekleştirdiği dönemde yerleştiğine inanıyorum.²

Sadist nitelikli üretral eğilimlerinin sonucu olarak çocuk, idranı yakıcı, kesici ve zehirli kabul eder ve bu, penisin sadist ve tehlikeli bir şey olduğunu düşünmesine yol açar. Dışkısının zulmedici olduğuna dair düşlemleri de (anal sadist eğilimlerin baskınlığı altında şekillenen ve görülebildiği kadarıyla, tehlikeli penisin zulmedici olduğuna dair fikirlerin öncüsü olan düşlemler) dışkı parçalarını penisıyla denk görmesinden ötürü aynı anlamı taşır. Bu ikisinin denk görülmesinin sonucunda, dışkının tehlikeli özellikleri, penisin ve onlarla özdeşleştirilen zulmedici nesnenin tehlikeli ve sadist niteliğinin artmasına hizmet eder.

Bu vakada, yengeçler, çocuğun ve babasının tehlikeli penisleri ve dışkılarının birleşimini temsil ediyordu. Öte yandan, çocuk tüm bu araç ve gereçlerin ve yıkım kaynaklarının kullanılmasından dolayı sorumluluk hissetmekteydi, çünkü cinsel ilişkide birleşen anne babaya karşı duyduğu sadist nitelikli arzuları, babanın penisini ve dışkısını tehlikeli hayvanlara dönüştürmüştü ve bu yüzden anne ve babası birbirlerini yok edebilirlerdi. John da hayalinde kendi dışkısıyla babasının penisine saldırmış ve bu yüzden onları şimdiye kadar olduğundan daha tehlikeli kılmış ve kendi tehlikeli dışkılarını annesinin bednine yerleştirmişti.

Ona yeniden *glace*'ı (buz) sordum ve bana bir bardaktan [*glass* –ç.n.] bahsetmeye başladı ve musluğa gidip bir bardak su içti. Bunun, çok sevdiği arpasuyu olduğunu söyledi ve “küçük parçalara” ayrılan –kesme cam– bir bardaktan bahsetmeye başladı. Güneşin bu bardağı bozduğunu söyledi, tıpkı dün anlattığı büyük buz kalıbını bozduğu gibi. “Bardağa vurdu” dedi, “ve arpasuyunun hepsini döktü.” Bardağa nasıl vurduğunu sorunca: “Isısıyla”* diye yanıtladı.

² “Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi” (1930) adlı makaleme bakınız. Bu makalede öne sürdüğüm görüş, Abraham'ın paranoyaklarda libidonun anal evreye, yani kanımca sadist nitelikli eğilimlerle başlayan ve erken anal evrede gücünü kaybeden sadizmin en yoğun seviyeye vardığı gelişim dönemine genilemesi fikriyle örtüşür. Bu gelişim evresinin yukarıda tarif edilen ve kanımca paranoyanın temelini oluşturan dönemi, erken anal evrenin hâkim olduğu zaman dilimi içinde gerçekleşebilir. Bu şekilde Abraham'ın kuramı iki yönde geliştirilebilir. İlk olarak, bu evrede çocuğun kendi sadizmine ait çeşitli araç ve gereçlerinin yoğun bir işbirliği içinde olduğunu görmekteyiz ve özellikle, oral sadizminin yanı sıra, şimdiye kadar çok az fark edilmiş sadist nitelikli üretral eğilimlerinin, sadist nitelikli anal eğilimlerini harekete geçirmede ve ayrıntılandırmada muazzam bir etkisi olduğunu saptamaktayız. İkinci olarak, bir önceki evreye ait anal sadist eğilimlerin ifade edildiği bu düşlemlerin yapısını daha detaylı anlıyoruz.

* İngilizcede *heat* “ısı”, *hit* ise “vurmak” anlamına gelir. –ç.n.

Bunu söylerken, önündeki kalemler arasından sarı bir kalem seçti ve bir parça kâğıt üzerine noktalar yapmaya başladı; sonra kâğıt en ufak parçasına ayrılan dek üzerinde delikler açtı. Sonrasında kalemi, sarısını dışarı çıkaracak şekilde bir bıçakla açmaya başladı. Sarı kalem, kendi yakıcı idrarını ve penisini sembolize eden güneşi temsil ediyordu. (Güneş [sun -ç.n.] kelimesi, ses benzerliği açısından da kendisini, yani oğlu [son -ç.n.] ifade ediyordu.) Analitik çalışma boyunca çoğu zaman kâğıt parçalarını, kibritleri ve kibrit kutularını yakıp durdu ve aynı zamanda ya da art arda onları yırttı, üzerlerine su dökerek ıslattı ya da parçalara ayırdı. Bu nesneler annesinin memesini ya da bedeninin tümünü temsile diyordu. Ayrıca, oyun odasındaki su bardaklarını defalarca kırdı. Bunlar da annesinin memesinin yanında babasının penisini temsil etmekteydi.

Güneşin, babanın sadist nitelikli penisini temsil etmekten başka bir anlamı daha vardır. Kalemi açarken, "go" [git -ç.n.] kelimesiyle babasının vaftiz isminden uydurduğu bir kelime söyledi. Bardak hem baba hem de oğul tarafından yok edildiğine göre, meme anlamına geliyordu ve arpasuyu da süttü. Annesinin bedenini temsil eden et-ev ile aynı boyutlara sahip büyük buz kütlesi, hem babasının hem de kendisinin penisinin ve idrarının ısıyla erimiş ve ortadan kaldırılmıştı; rengi kırmızıya dönmüş buzsa, yaralanmış annenin kanını simgeliyordu.

John bana, üzerinde, yanında duran köpek tarafından öldürülmüş olduğu belli olan bir tavuğun yer aldığı bir yılbaşı kartı gösterdi. Köpek de tavuk da kahverengiydi. "Hepsinin aynı olduğunu biliyorum, tavuk, buz, bardak ve yengeçler," dedi. Hepsinin neden aynı olduğunu sorduğumda, "Çünkü hepsi kahverengi, kırk ve ölü," dedi. Birbirlerinden ayırt edememesinin nedeni buydu, hepsi ölüydü. Yengeçlerin hepsini öldürmüştü, ama bebekleri temsil eden tavuk ile, anneyi temsil eden buz ve bardak da kirlenmiş, yaralanmış ya da onlar da öldürülmüştü.

Bu konuşmanın peşinden, yine aynı saat içinde, daralan ve genişleyen paralel çizgiler çizmeye başladı. Çizgiler açıkça vajina sembolüydü. Sonra kendi küçük lokomotifini üzerine koyup onun çizgiler boyunca istasyona gitmesini sağladı. Rahatlamıştı ve mutluydu. Şimdi sembolik olarak annesiyle birleşebileceğini hissediyordu; oysa bu analizden önce annesinin bedeni onun için bir korku yuvasıydı. Her erkeğin analizinde doğrulanacak şeyi burada da görebiliyoruz; kadın bedeninin yıkıcılıkla dolu olduğuna dair korkusu, erkeğin cinsel gücünün zayıflamasının temel nedenlerinden biri olabilir. Ne var ki, bu kaygı bilgi edinme arzusundaki ketlenmelerin de temel etkenlerinden biridir, zira anne bedeninin içi bu dürtünün ilk nesnesidir, düşlemede keşfedilip incelenmenin yanı sıra, tüm sadist nitelikli pusatla ona hücum edilir; penis de tehlikeli bir taarruz silahı olarak buna dahildir; ileride erkekte gelişecek iktidarsızlığın diğer bir nedeni de budur. Bilinçdışında, girmek ve keşfetmek büyük ölçüde eşanlamlıdır. Bu nedenle, kendisinin ve babasının sadist nitelikli penisine -yakıcı güneşle eş tutulan delici sarı kalem- ilişkin kaygısını analiz ettikten sonra John, annesiyle cinsel ilişkiye girme ve onun bedenini keşfetme konusunda kendisini sembolik bir yolla ifade etmede daha başarılı oldu. Ertesi gün okulun duvarındaki resme daha büyük bir dikkat ve ilgiyle bakıp, kelimeleri birbirinden kolayca ayırt edebildi.

J. Strachey (1930) okumanın, bilgiyi anne bedeninin dışına çıkarmanın bilinçdışı göstergesi olduğunu ve anneyi yağmalama korkusunun okumadaki ketlenmelerde önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır. Bilgi edinme arzusunda beklenen gelişimin sağlan-

ması için anne bedeninin sağlıklı ve zarar görmemiş olduğunun hissedilmesi gerektiğini de eklemek istiyorum. Annenin bedeni, bilinç dışında arzulan her şeyin elde edileceği biricik hazineyi temsil eder; bu yüzden, eğer o beden yok edilmemişse, tehlikeye fazla maruz kalmıyorsa ve dolayısıyla kendisi de tehlikeli değilse, zihnin oradan beslenme arzusu daha kolay yerine getirilebilir.

John'un düşlemede, annesinin bedeninin içinde babasının penisleriyle (yengeçler) –aslında onlardan oluşan bir sürüyle– girdiği mücadeleyi tarif ederken, görünürde içine girilemeyen ve John'un içine girilmesini engellemeye çalıştığı et-evden bahsetmiştim; bu ev sadece annenin bedenini değil, kendi bedenini de temsil etmektedir. Burada kaygıya karşı, ayrıntılı yer değiştirme ve tersine döndürme savunmaları ortaya konmaktadır. John'un ilk başta yediği iyi kızarmış bir balıktı. Sonra bu yengece dönüştü. Yengeçleri ilk anlatışında iskelede durdu ve onların sudan çıkmalarını engellemeye çalıştı. Ancak aslında kendisinin suyun içinde yatmış olduğunu ve orada –annesinin içinde– babasının merhametine kalmış olduğunu hissettiği ortaya çıktı. Hikâyenin bu şeklinde, hâlâ yengeçlerin et-eve girmesine engel olduğunu düşünüyordu, ancak en dipteki korkusu yengeçlerin çoktan içeri girmiş olduğu ve evi yok ettikleriydi; sarf ettiği çaba onları tekrar dışarı çıkarmak içindi. Deniz de, et-ev de annesinin bedenini temsil ediyordu.

Annenin yok edilmesiyle yakından ilişkili bir başka kaygı kaynağından daha bahsetmem ve bunun, zihinsel ketlenme ve benlik gelişimi bozuklukları üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu göstermem gerekir. Bu, et-evin sadece John'un annesinin bedenini değil kendi bedenini de temsil ettiği gerçeğiyle bağlantılıdır. Burada, annenin bedeninin içerdiklerini, özellikle de annenin içinde olduğu hayal edilen penisleri yiyip bitirme amaçlı oral sadist eğilimlerin her iki cinsiyette de ortaya çıkardığı erken kaygı durumunun bir ifadesi vardır. Oral emme açısından memeyle eş tutulan ve böylelikle bir arzu nesnesi³ haline gelen babanın penisi bu sayede, onunla bütünleşen çocuğun düşleminde sadist saldırılar sonucunda hızla ürkütücü içsel saldırganla dönüşür ve tehlikeli, öldürücü hayvanlarla ya da silahlarla eşlenir. Bence, babaerkil üstbenliğin çekirdeğine biçim veren, içe atılmış baba penisidir.

John vakası bize: (a) annenin bedeninde gerçekleştirilmiş hayali yıkımın aynı zamanda çocuğun kendi bedeninde de olmasını beklediğini ve hayal ettiğini ve (b) babanın içselleştirilmiş dışkı ve penislerinin, kendi bedeninin içine saldıracağı korkusunun nasıl yaşandığını gösteriyor.

Anne bedeninde gerçekleştirilecek yıkımın neden olduğu aşırı kaygının, onun bedeninin içerdiklerine dair herhangi *net bir algılayışı* ketlemesinin yanında, insanın kendi bedeninde olan korkunç ve tehlikeli şeylere karşı duyduğu kaygı da, ona ilişkin bütün araştırmaları bastırabilir; bu da zihinsel ketlenmenin etkenlerinden biridir.⁴ John vakasında

³ Bunu, sevdiği kızarmış balıkla ilgili çağrışımında görebiliriz.

⁴ Birkaç yıl önce yazdığım bir makalede (Erken Analiz, 1923) annenin bedeninin içine ve gebe kalma, doğurma gibi özgün işlevlerine dair bir imge oluşturma becerisindeki özel bir tür ketlenmeyi; yani yön bulma duygusunda ve coğrafyaya olan ilgideki bozulmayı ele almıştım. Bu ketlenmenin ileri etkileri olabileceğini ve dış dünyaya karşı tutumu tamamen etkilemesinin yanında, en geniş ve en metaforik anlamda yön bulma duygusunu da bozabileceğinin altını çizmiştim. O zamandan bu yana, yaptığım araştırmalar bu ketlenmenin çocuğun sadist saldırıları sonucunda annenin bedenine duyduğu korkudan kaynaklandığını gösterdi. Annenin bedeni hakkındaki erken sadist düşlemler ve öznenin bunları başarıyla işleme yeteneği, aynı zamanda onun nesne ilişkilerine geçmesini ve dış dünyaya uyumunu sağlar; dolayısıyla bu düşlemler, öznenin dış dünyayla sonraki ilişkisini temelden etkiler.

bunun nasıl olduğunu göstermek istersek: Yengeç rüyasının ertesi günü, yani birden Fransızca kelimeleri birbirinden ayırt edebildiği gün, John analizine, "Çekmecemi temizleyeceğim" sözleriyle başladı. Analiz süresince oyuncaklarını koyduğu çekmecedan bahsediyordu; aylarca, aklına asla toplama fikri gelmeden, olabilecek her tür çöpü, kâğıt parçasını, yapışkanlı şeyleri, sabun kırıntılarını, iplikleri vs oraya koymuştu.

Şimdi içindekileri çıkarıp işe yaramayanları ya da bozulmuş olanları atmıştı. Aynı gün, evdeki çekmecelerden birinde aylardır aradığı tükenmez kalemini buldu. Böylece annenin bedenine sembolik bir biçimde bakmış, onu onarmış ve penisini yeniden bulmuştu. Ancak çekmece aynı zamanda kendi bedenini de temsil etmekteydi ve bedeninin içerdiklerine dair bilgi edinme konusundaki şimdi daha az ketlenmiş olan eğilimleri, analitik çalışmaya daha fazla katılım göstermek, yaşadığı zorluklara daha derin bir içgörüyle bakabilmek biçiminde ifade bulmuştu.

Tehditkâr üstbenliğin analizinden alınmış bu kesitten de anlaşılabilceği gibi, bu derin içgörü, benlik gelişimindeki bir ilerlemenin sonucuydu. Çocuklarla, özellikle de küçük çocuklarla deneyimlerimizden bildiğimiz üzere, üstbenlik oluşumunun erken evrelerinin analizi, üstbenliğin ve altbenliğin sadizmini azaltarak benlik gelişimine öncülük etmektedir.

Bu gerçeğe ek olarak, dikkatinizi çekmek istediğim diğer bir nokta da, analizlerde tekrar tekrar gözlemlenen, çocuğun benliğindeki, üstbenliğe ilişkin kaygının azalmasıyla kendi psişe içi süreçlerini anlama ve benliği aracılığıyla onları daha etkin denetim altına alma yeteneğinin artması arasındaki bağlantıdır. Aktarılan bu vakada, düzenlemek, psişe içi gerçekliği denetlemeyi temsil ediyordu. John çekmecesini düzenlerken, kendi bedenini de düzenliyordu ve annesinin bedeninden çaldıklarından kendine ait olanları ayırması, aynı zamanda kötü dışkıları iyi dışkılardan ve kötü nesneleri iyi nesnelerden ayırması anlamına geliyordu. Zarar görmüş nesne bilinçdışında kötü ve tehlikeli olduğundan, John bunu yaparken bilinçdışının işleyişi doğrultusunda, bozuk, zarar görmüş ve kirli şeyleri kötü nesneye, kötü dışkıya ve kötü çocuğa benzetti.

Bu sayede John artık farklı nesneleri inceleyebiliyor, ne amaçla kullanılabileceklerini ya da ne kadar zarar gördüklerini fark edebiliyordu ve böylece üstbenliğin ve altbenliğin yol açtığı hayali zararlar yüzleşebilecek cesarete sahip olduğunu kendine gösteriyordu; yani bir başka deyişle John nesneleri gerçeklikle sınıyordu. Bu, şeylerin ne amaçla kullanılacağı konusunda, tamir edilmesi ya da atılması konusunda karar almada benliğinin daha iyi işlemlerini mümkün kıldı. Aynı zamanda, üstbenliği ve altbenliği arasında daha büyük bir uyum sağlandı; böylece, güçlenen benliği tarafından baş edilebilir oldular.

Bu bağlamda bir kez daha John'un dolmakalemini buluşuna geri dönmek istiyorum. Şu ana kadar, bunu penisinin tehlikeli ve yıkıcı özelliklerinden –sonuç olarak kendi sadizminden– dolayı yaşadığı korkunun azalmış olması ve böyle bir uzva sahip olduğunun farkına varması olarak yorumlamıştık.

Keşfetme ve bir şeyin içine girme etkinlikleri bilinçdışında eş tutulduğundan, böyle bir yorum bize hem cinsel gücün hem de bilgi dürtüsünün altında yatan nedenleri açıklar. Buna ek olarak, erkeğin cinsel gücü (ya da erkek çocuk söz konusuysa bunun psikolojik koşulları) çok sayıda etkinliğin, yaratıcı ilgi ve becerilerin gelişimi için temel oluşturur.

Ancak –vurgulamak istediğim nokta bu– böyle bir gelişim, penisin kişinin benliğinin temsili haline gelmesine bağlıdır. Erkek çocuk, yaşınının erken evrelerinde penisini

kendi sadizminin uygulayıcı uzvu olarak görür ve bunun neticesinde penisi temel iktidar-sızlık duygularının aracı haline gelir. Bu nedenle ve dışsal bir uzuv olmasından dolayı incelenebilir ve farklı yollarla sınanabilir olduğu için, penis; benliğin, benlik işlevleri ve bilincin göstereni olur, öte yandan, hakkında hiçbir şey bilemediği, babasının içselleştirilmiş ve görünmez penisi ise –kendi üstbenliği– bilinçdışının bir temsili haline gelir. Çocuk üstbenlikten ve altbenlikten şiddetle korktuğu takdirde kendi bedeninin içerdiklerini ve ruhsal süreçlerini öğrenemeyeceği gibi, penisini ruhsal açıdan benliği yöneten ve düzenleyen –ki böylece benlik işlevleri bu alandaki ketlenmeleri kontrol altına alacaktır– bir uzuv olarak kullanmakta da başarısız olacaktır.

John'un durumunda, dolmakalemi bulmak sadece penisinin varlığını kabul etmesi, bundan haz alması ve gurur duyması anlamına gelmez, aynı zamanda kendi benliğinin varlığını da tanır. Bu tutum, benlik gelişiminin ileriki aşamalarında ifade bulacak ve benlik işlevlerinin genişlemesinin yanında, şimdiye kadar durumu tamamen kontrol altında tutan üstbenliğinin gücünde de bir azalma olacaktır.

Şimdiye kadar söylenenleri özetlersek: John'un, *annesinin bedeninin* içindekilerin durumunu algılama yetisindeki artış, onun dış dünyayı anlama ve kavrama becerisini artırdı. Kendi bedeninin içinde gerçekten ne olduğunu öğrenme konusundaki ketlenmenin azalması aynı zamanda kendi ruhsal süreçleri üzerinde daha derin bir kavrayışı ve daha iyi bir denetimi beraberinde getirdi, böylece zihnini netleştirip bir düzene sokabildi. Birincisi bilgi edinme yeteneğindeki büyük artışa neden olurken, ikincisi edinilen bilgiyi daha iyi işleme, o bilgiyi düzenleme, daha önce edinilmiş bilgiyle ilişkilendirme ve aynı zamanda, yayma, cevaplama, formüle etme ya da ifade etme konusundaki becerinin artmasına yol açtı –ki bu da benlik gelişiminde bir ilerlemedir. Kaygının bu iki temel bileşeni (annenin bedeniyle ve kişinin kendi bedeniyle ilişkili olan) birbirini belirler ve en ince ayrıntısına kadar her durumda birbirine tepki gösterir ve aynı biçimde, bu kaynaklardan gelen kaygının azalması sonucunda, içselleştirme ve dışsallaştırma (ya da yansıtma) daha da serbestleşir. Böylece iki etkinlik de daha uygun bir yoldan ve daha az zorlantılı bir biçimde ifade bulur.

Öte yandan, üstbenlik, benlik üzerinde çok güçlü bir hâkimiyet kurmuşsa, altbenliğin ve içselleştirilmiş nesnelerin üzerindeki kontrolünü sürdürme çabasındaki benlik, kendini dış dünyadan ve oradaki nesnelerden gelecek etkilere kapar ve böylelikle, gerek altbenlikten gerekse dış dünyadan gelen ve benlik ilgilerinin, başarılarının temelini oluşturacak her tür uyarıcı kaynağından kendini mahrum bırakır.

Gerçekliğin ve gerçek nesnelerin, korkutucu içsel dünya ile imagolarının yansıması olarak anlamının baskın olmayı sürdürdüğü durumlarda, dış dünyadan gelecek uyancılar en az içselleştirilmiş nesnelerin düşlemedeki hâkimiyeti kadar endişe hissi uyandırabilir; bu içselleştirilmiş nesneler inisiyatifi tamamen ele almıştır ve benlik tüm faaliyetlerin ve zihinsel işlevlerin yürütülmesini ve elbette bunun doğurduğu sorumluluğu, zorlantılı olarak bu nesnelere bırakmak durumunda kalır. Bazı vakalarda, ciddi öğrenme ketlenmeleri, genel bir ele avuca sığmazlıkla, eğitilemezlikle ve üstünlük taslama tutumuyla birleşir. Tespit ettiğim şey şu: Benlik kendini baskı altında ve hareketsiz bırakılmış hisseder; bu bir yandan zalim ve tehlikeli kabul ettiği üstbenliğin etkilerinin sonucudur, diğer yandan da gerçek nesnelerin etkisine itibar etmemesinin. Bunun sebebi de gerçek nesnelerin çoğunlukla üstbenliğin talepleriyle taban tabana zıt olarak algılanmasıdır, ama daha çok da, korkutucu

içselleştirilmiş nesnelerle onlar arasında yakın bir özdeşlik kurulmuş olmasıdır. Sonra benlik (dış dünyaya yansıma yoluyla) *gerçek nesnelerden* kaynaklanan etkilere isyan ederek, imagolardan bağımsızlaşmaya çalışır. Sadizmin, kaygının ve üstbenlik işlevlerinin bir dereceye kadar azaltılabilmesi, benlik işlevleri için daha geniş bir alan yaratır; bu da hastanın dış dünyadan etkilenebilme düzeyini, zihinsel ketlenmesindeki çözülmeyle birlikte artırır.

Şimdiye kadar bahsedilen mekanizmaların, bazı zihinsel ketlenmelere neden olduğunu gördük. Ancak klinik bir tabloda tüm bunlar psikotik özellik niteliği kazanırlar. John'un yengeçlerden, içindeki zulmediciler olarak korkmasının paranoid bir özellik olduğunu biliyoruz. Ayrıca onun bu kaygısı dış etkilere, nesnelere ve dış gerçekliğe kendini kapatmasına neden olmuştur; bu da psikotik rahatsızlığın göstergelerinden biri olarak kabul ettiğimiz bir zihinsel durumdur. Yine de bu örnekte, ortaya çıkan temel sonuç hastanın zihinsel yeteneğinin azalmasıydı. Ancak buna benzer vakalarda bile bu tür mekanizmaların işleyişi, zihinsel ketlenme üretimiyle sınırlı değildir, özellikle de bir çocuk ya da genç bir hasta söz konusu olduğunda, zihinsel ketlenmenin analizi devam ederken kişinin tüm benliğinde ve karakterinde –gözlemlenebilen nevrotik özelliklerin azalması gibi– büyük değişimler olur.

Örneğin John'un durumunda, ruhsal oluşumunun bir parçası olan belirgin kaygınlığın, içekapanıklığın, yalancılığın ve bunların yanı sıra oldukça yoğun bir hiçbir şeye güvenmeme olgusunun analiz sırasında tamamen ortadan kalkmasını sağlayabildim. Ayrıca, hem bu kişilik özellikleri hem de benlik gelişimi iyiye doğru büyük bir değişim gösterdi. John'un durumunda, çoğu paranoid özellik, karakterde belirli bozulmalara ve zihinsel ketlenmelere dönüştürülmüştür. Ancak, görüldüğü gibi, aynı zamanda bir dizi nevrotik belirtiye de neden olmuştur.

Burada, bir iki başka zihinsel ketlenme mekanizmasına daha değineceğim; bu defa ketlenme açıkça takıntılı nevrotik bir nitelik taşımaktadır ve erken kaygı durumlarının güçlü bir şekilde devrede olması sonucunda ortaya çıkar. Yukarıda tanımlanan ketlenmeyi takip eden ketlenmede, bazen tam tersi bir sonuç görebiliriz: Değerli olup olmadığını ayırt etme becerisinden mahrum bir biçimde, kendini sunan her şeyi içe almak için can atmak. Birkaç vakada, analiz az önce tartıştığımız psikotik tipteki mekanizmaları azaltmayı başardığında, bu mekanizmaların işlemeye başladığını ve etkisini hissettirdiğini fark ettim. Çocuğun herhangi bir şeyi içe alma konusundaki önceki yetersizliğinin yerini alan bu zihinsel beslenme isteğine diğer takıntılı eğilimler eşlik eder, özellikle de bir şeyler toplama ve biriktirme arzusu ve buna karşılık gelen, bir şeyleri gelişigüzel verme, yani onları dışarı atma zorlantısı. Bu türden takıntılı bir içe alma, çoğunlukla –hastam John'un çok yoğun biçimde yaşadığı– bedende hissedilen boşluk duygusuyla, fakirleşme duygularıyla beraber gidiyordu ve çocuğun zihninin en derinlerinden türeyen, içinin “kötü” ve tehlikeli maddelerle dolacağı ya da onlar tarafından tahrip edileceği ve “iyi” maddelerin kendisinde çok az olduğu ya da hiç olmadığı kaygısıyla destekleniyordu. Bu kaygı uyandıran malzeme, takıntılı mekanizmalarda psikotik olanlara göre daha geniş çaplı bir yeniden biçimlendirmeye ve değişime maruz kalır.

Bu vakaya ve diğer takıntılı nevrotik vakalarına ilişkin gözlemlerim bizi şu anda ilgilendiren zihinsel ketlenme olgusuyla ilişkili özel takıntılı mekanizmalar hakkında kesin sonuçlara götürdü. Bunları kısaca belirtmeden önce, takıntılı mekanizmaların ve belirtilerin genel anlamda zihninin en erken seviyelerine ait kaygıyı bağlamaya, uyarlamaya ve etkisini azaltmaya hizmet etmek amacı taşıdığı ve böylece takıntılı nevrozların ilk tehlike durumlarından kaynaklanan kaygının üzerine inşa edildiği kanaatinde olduğumu söylemek isterim.

Konumuza geri dönecek olursak: Çocuğun zorlantılı bir şekilde, neredeyse açgözlülükle gerçekleştirdiği (bir malzeme olarak bilgi de dahil olmak üzere) her şeyi toplama ve biriktirme eylemi, burada değinilmeyen diğer etkenlerin yanında, sürekli tekrarlanan, (a) “iyi” maddeler ve nesneler (“iyi” süt, “iyi” dışkılar, “iyi” penis, “iyi” çocuklar) edinme ve onların yardımıyla beden içindeki “kötü” madde ve nesnelerin eylemini durdurma ve (b) kendi içinde dış nesnelerinden gelecek saldırılara karşı durmaya yetecek kadar birikim oluşturma ve eğer gerekiyorsa, annenin bedenine ya da daha ziyade nesnelere onlardan çalınmış olanı iade etme girişimine dayanır. Çocuğun takıntılı eylemler yoluyla bunu gerçekleştirmek için gösterdiği çabalar, birçok karşıt özellikli kaynaktan (örneğin, henüz içine aldığı şeyin gerçekten “iyi” olup olmadığına ya da az önce defettiği şeyin gerçekten de içindekilerin “kötü” tarafı olup olmadığına dair şüphesi; veya daha fazla malzemeyi içi atarak bir kez daha annesinin bedenini yağmaladığına dair korkusu) durmaksızın türeyen kaygı hücumları yüzünden kesintiye uğradığından, neden girişimlerini sürekli tekrarlama zorunluluğu duyduğunu ve bu zorunluluğun, kendi davranışının zorlantılı niteliğinden ne şekilde sorumlu olduğunu anlayabiliyoruz.

Bu vakada, çocuğun fantastik ve zalim üstbenliğinin –nihai olarak bu onun kendi sadizmidir– etkisinin azalmasına bağlı olarak, bizim psikotik olarak tanımladığımız ve onda zihinsel ketlenmeye yol açan mekanizmaların da etkisini nasıl kaybettiğini gördük. Üstbenliğin katılığındaki bu tür bir azalmanın, aynı zamanda takıntılı nevroz türünün de bir özelliği olan bu zihinsel ketlenme mekanizmalarını zayıflattığını düşünüyorum. Eğer bu doğruysa, aşırı güçlü erken dönem kaygı durumlarının varlığının ve tehditkâr üstbenliğin oluşumunun erken dönemlerinden gelen baskınlığının, sadece psikozların doğuşunda⁵ değil, benlik gelişimindeki bozuklukların ve zihinsel ketlenmelerin üretiminde de temel etkenler olduğuna işaret eder.

çev. PINAR PADAR

⁵ Bu teoremin açıklaması için, “Çocuk Oyununda Canlandırma” ve “Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi” başlıklı makalelerime ve *The Psycho-Analysis of Children* adlı kitabıma bakınız.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM:

ÇOCUKTA VİCDANIN ERKEN GELİŞİMİ

(1933)

Psikanalitik araştırmanın en önemli katkılarından biri bireydeki vicdan gelişiminin altında yatan zihinsel süreçlerin keşfedilmesi olmuştur. Freud bilinçdışı dürtüsel eğilimleri ortaya çıkaran çalışmasında bunlara karşı savunma görevi gören güçlerin varlığının da farkına varmıştır. Freud'un psikanalitik uygulamayı her defasında doğrulamış olan bulgularına göre kişinin vicdanı, anne babasıyla olan erken ilişkilerinin bir çokeltisi ya da temsili- cidisidir. Kişi bir anlamda anne babasını içselleştirmiş, onları kendi içine almıştır. Orada ki- şinin benliğinin ayrılmış bir parçası, yani üstbenliği haline gelirler ve benliğin geri kala- nına karşı bazı talepleri, sitemleri ve tembihleri ortaya atan ve kişinin dürtüsel eğilimleri- ne karşı koyan bir araç olurlar.

Freud o zamandan beri, bu üstbenliğin işleyişinin sadece bilinçli zihinle sınırlı olma- dığını, sadece vicdanla kastedilen şeyden ibaret olmadığını, aynı zamanda bilinçdışı ve sık- lıkla çok ezici bir etki bıraktığını, bu etkinin de hem zihinsel rahatsızlıklarda hem de nor- mal kişilik oluşumunda önemli bir faktör olduğunu göstermiştir. Bu yeni keşif, üstbenliğin ve kökenlerinin incelenmesini gitgide psikanalitik araştırmanın odağına yerleştirmiştir.

Küçük çocukların analizi sürecinde, üstbenliklerinin inşa edilmiş olduğu temellere dair ilk elden bilgi sahibi oldukça, Freud'un bu konu hakkındaki kuramının bazı yönle- re doğru genişletilmesine izin verebilecek belirli olgularla karşılaşım Yaşları iki yıl dokuz ay ile dört arasında değişen hastalarımızda bir üstbenliğin bir süredir tamamen işler halde olduğu şüphe götürmezdi, oysa kabul edilmiş olan üstbenlik görüşüne göre, Oidipus kar- maşası hafifletmeden, yani yaşamın beşinci yılına kadar üstbenlik harekete geçirilemezdi. Dahası, verilerim bu erken üstbenliğin, daha büyük bir çocuğunkine ya da yetişkininki- ne kıyasla tahmin edilemeyecek boyutlarda daha sert ve zalim olduğunu ve küçük çocu- ğun zayıf benliğini kelimenin tam manasıyla ezdiğini gösterdi.

Yetişkinlerde, kişinin anne babasının gerçekte olduğundan çok daha sert olan ve başka yönlerden de onlarla hiçbir şekilde özdeş olmayan bir üstbenliğin işbaşında oldu- ğu doğrudur.¹ Yine de bu üstbenlik az çok kişinin anne babasına yakındır. Oysa küçük çocuklarda son derece inanılmaz ve fantastik nitelikli bir üstbenlikle karşılaşırız. Çocuk ne kadar küçükse ya da içine daldığımız zihinsel düzey ne kadar derinse bu durumun ge- çerliliği o kadar artacaktır. Çocuğun yutulma, doğranma, parçalara ayrılma korkusunu; tehlikeli imgeler tarafından kuşatılmaktan ya da takip edilmekten duyduğu dehşeti; zihin- sel yaşamının düzenli bir ögesi olarak görürüz; ve insan yiyen kurdun, ateş kusan ejder- hanın, mitlerdeki ve peri masallarındaki bütün kötü canavarların her çocuğun düşlemin-

¹ "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda (1927) yetişkin analizini temel alan ve biraz daha farklı bakış açılarına dayanan benzer görüşler Ernest Jones, Joan Riviere, Edward Glover ve Nina Searl tarafından ileri sürülmüştü. Nina Searl kendi görüşünü çocuk analizi deneyimleriyle de doğrulamıştır.

de bilinçdışı bir etki yarattığını ve onun bu kötü oluşumların zulmüne uğradığı ve onlar tarafından tehdit edildiği hissine kapıldığını biliyoruz. Halbuki bence bundan daha fazlasını da bilebiliriz. Kendi analitik gözlemlerime dayanarak, bu hayali ve dehşet verici imgelerin ardında çocuğun kendi anne babasının olduğundan kuşku olmadığını söyleyebilirim ve bu korkunç oluşumlar, benzerlikleri ne kadar çarpıtılmış ya da fantastik olursa olsun, öyle ya da böyle çocuğun babasının ve annesinin özelliklerini yansıtır.

Erken analitik gözlemin bu kanıtlarını kabul edip, çocuğun korktuğu şeylerin anne babasıyla eşleştirdiği içselleştirilmiş vahşi hayvanlar ve canavarlar olduğunun farkına vardığımızda şu sonuçlara ulaşmış oluyoruz: (1) Çocuğun üstbenliği, gerçek anne babası tarafından sunulan tabloya uymaz, çocuğun kendi içine almış olduğu anne babasının hayali imgeleri ve imagolarından yaratılır; (2) çocuğun gerçek nesneler karşısında duyduğu korku –fobik kaygısı– onun hem gerçekçi olmayan üstbenliği karşısında duyduğu korkuya, hem de aslında gerçek olan, fakat üstbenliğinin etkisiyle fantastik bir ışık altında görüldüğü nesneler karşısında duyduğu korkuya dayanır.

Bu da bizi bütün bu üstbenlik oluşumu meselesindeki belli başlı soruna getirir. Nasıl olur da çocuk, anne babasının böylesine fantastik, gerçeklikten bu kadar uzak bir imgesini yaratır? Yanıt, erken analizde ortaya çıkan kanıtlarda bulunacaktır. Çocuğun zihninin en derin katmanlarına inerek ve bu büyük miktardaki kaygıyı –hayali nesneler karşısında duyulan korku ve çok değişik şekillerde saldırıya uğrama düşüncesinin verdiği dehşet– keşfederek, buna eşdeğer miktarda olan bastırılmış saldırganlık eğilimlerini de bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyoruz ve çocuğun korkularıyla saldırgan eğilimleri arasındaki nedensel bağı gözlemleyebiliyoruz.

Freud, *Beyond the Pleasure Principle* [*Haz İlkesinin Ötesinde*] (1920) adlı kitabında, insan organizmasının yaşamının başlangıcında, libido ya da yaşama içgüdüsünün –eros–, saldırganlık dürtüsü ya da ölüm dürtüsüne karşı çıktığına ve onu bağladığına dair bir kuram ileri sürdü. Bu iki dürtü kaynaşır ve sadizmi ortaya çıkarır. Organizma kendi ölüm dürtüsü tarafından yok edilmekten kurtulmak için, narsisistik ya da kendine dönük libidosunu, ölüm dürtüsünü dışarıya ve kendi nesnelere yönelmeye zorlamak için kullanır. Freud bu süreci, kişinin nesneleriyle kurduğu sadist ilişkilerin özü sayar. Ben ayrıca, ölüm dürtüsünün dışarıya, nesnelere yöneltilerek savuşturulmasına paralel olarak, dürtünün bu şekilde dışsallaştırılmayan kısmına karşı psişe içi bir savunma tepkisinin harekete geçtiğini de eklemeliyim. Zira bence, saldırganlık dürtüsü tarafından yok edilme tehlikesi, benlikte kaygı² olarak hissedilen aşırı bir gerilim yaratır, böylece benlik, henüz gelişiminin başlangıcındayken libidoyu kendi ölüm dürtüsüne karşı seferber etme göreviyle karşı karşıya kalır. Fakat benlik bu görevi tam olarak yerine getiremez; çünkü iki dürtü kaynaşmıştır ve bildiğimiz gibi, artık onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Altbenlikte ya da psişenin dürtüsel seviyelerinde, dürtüsel itkilerin bir kısmının diğerine karşı yönlendirilmiş olduğu bir bölünme meydana gelir.

Benlik tarafından gerçekleştirilen, savunmaya yönelik bu en erken önlem bence üstbenlik gelişiminin temel taşıdır, bu yüzden üstbenliğin bu erken dönemdeki aşırı-

² Bu gerilimin libidinal bir gerilim olarak da hissedildiği doğrudur; çünkü yıkıcı ve libidinal dürtüler kaynaşmıştır. Fakat kaygıya neden olan etki bence içindeki yıkıcı öğelere atfedilmelidir.

n şiddeti, çok şiddetli yıkıcı dürtülerin bir yan ürünü olmasıyla ve belli orandaki libidinal eğilimlerin yanı sıra, çok sayıda saldırgan eğilime sahip olmasıyla açıklanabilir.³

Bu bakış açısı, çocuğun anne babasının bu denli korkunç ve fantastik imgelerini yaratmasının sebebini daha anlaşılır kılar. Zira çocuk kendi saldırgan dürtülerinden kaynaklanan kaygısını bir dış nesne karşısında duyulan korku olarak algılar, çünkü hem o nesneyi saldırgan dürtülerinin hedefi haline getirmiştir, hem de saldırgan dürtülerini, nesne tarafından ona yöneltmiş gibi görünsün diye, nesnenin üstüne yansıtmıştır.⁴

Böylelikle çocuk, kaygısının kaynağının yerini değiştirerek dışarıya alır ve nesnelerini tehlikeli nesnelere dönüştürür; fakat tehlike aslında onun kendi saldırgan dürtülerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kendi nesneleri karşısında duyduğu korku, her zaman kendi sadist nitelikli eğilimlerinin derecesiyse orantılıdır.

Yalnız bu, basit bir şekilde belli bir sadizm miktarını ona tekabül eden kaygı miktarına çevirme meselesi değildir. Bu ilişki aynı zamanda bir içerik ilişkisidir. Çocuğun kendi nesnesinden ve onun yüzünden maruz kalacağı hayali saldırılardan duyduğu korku, çevresine yönelik belli saldırgan eğilimlere ve düşümlere her bakımdan, tüm detaylarıyla sadık kalır. Böylelikle her çocuk kendine özgü anne baba imagoları oluşturur; ancak bunlar her vakada gerçekçi olmayan ve korkutucu bir karaktere sahip olacaklardır.

Gözlemlerime göre, üstbenliğin oluşumu çocuğun nesnelerini en erken oral içe alımıyla aynı zamanda başlar.⁵ Çocuğun böylelikle oluşturduğu ilk imagolar, gelişiminin bu evresine ait şiddetli sadizmin bütün özelliklerini taşıdıklarından ve bir kez daha dış dünyadaki nesnelere yansıtılacaklarından, küçük çocukta hem gerçek nesnelerinden hem de üstbenliğinden gelecek, hayal bile edemeyeceği, zalim saldırılara maruz kalacağı korkusu baskın olur. Çocuğun kaygısı, bu düşman nesnelerin saldırılarından kurtulmak amacıyla onları yok etmesi için baskı yaptığı kendi sadist itkilerinin artmasına sebep olur. Çocuğun kaygısının onu nesnelerini yok etmeye sevk ettiği bu kısır döngü, kendi kaygısının artmasına neden olur ve onu bir kez daha kendi nesnesine karşı harekete geçmeye zorlar; bence bu, bireydeki asosyal ve kriminal eğilimlerin altında yatan psikolojik düzeneği oluşturur. Bu yüzden, asosyal ve kriminal kişilerin davranışlarından, genelde düşünüldüğü gibi üstbenliğin zayıflığının ya da eksikliğinin değil de, aşırı sertliğinin ve zapt edilemeyen zulmünün sorumlu olduğunu varsaymalıyız.

Gelişimin biraz daha geç bir evresinde, üstbenliğin korkusu benliğin kaygı uyandıran nesneden yüz çevirmesine neden olacaktır. Bu savunma düzeneği çocukta kusurlu ya da bozuk bir nesne ilişkisine yol açabilir.

³ Freud, *Civilization and its Discontents*'de [Uygurlik ve Huzursuzlukları] (S.E. 20) şöyle der: "Üstbenliğin başlangıçtaki şiddeti kişinin onun yüzünden [nesne] maruz kaldığı ya da ona atfettiği şiddeti hiç –ya da pek– temsil etmez, daha çok, kişinin nesneye karşı kendi saldırganlığını temsil eder." (s. 129-30)

⁴ Yeni doğmuş bebeğin annesinden korkmak için bazı hakiki gerekçeleri vardır, çünkü annesinin onun gereksinimlerini tatmin etme ya da onu bundan yoksun bırakma gücü olduğunun gittikçe daha fazla farkına varmaktadır.

⁵ Bu görüş, çocuğun Oidipus nitelikli eğilimlerinin de şimdiye kadar düşünüldüğünden çok daha erken bir dönemde, yani genital itkilerin en önemli olmasından çok önce, çocuk hâlâ meme emme dönemindeyken başladığı konusundaki görüşüme de dayanmaktadır. Bence çocuk oral sadist dönemde Oidipus nitelikli nesnelerini içe atar ve bu dönemde üstbenliği, en erken Oidipus nitelikli itkileriyle yakın ilişki halinde gelişmeye başlar.

Bildiğimiz gibi, genital evre başladığında çocuğun sadist nitelikli dürtüleri normalde bertaraf edilmiştir ve nesnelerle olan ilişkisi olumlu bir nitelik kazanmıştır. Bence çocuğun gelişimindeki böyle bir ilerleme, onun üstbenliğinin doğasındaki değişikliklere eşlik eder ve onlarla etkileşim halindedir. Zira çocuğun sadizmi azaldıkça, gerçek olmayan ve korkutucu imagoların etkisi geri planda kalır; çünkü bunlar çocuğun kendi saldırgan eğilimlerinin yan ürünleridirler. Çocuğun genital eğilimleri güçlendikçe, oral emme dönemindeki cömert ve müşfik anneye saplanmalarına dayanan yararlı ve yardımcı imagolar ortaya çıkar ki, bunlar gerçek nesnelere daha yakındırlar; ve çocuğun üstbenliği, benliğin hiçbir şekilde tatmin edemediği mantıksız ve kendi kendisiyle çelişen buyruklar veren korkutucu ve despot bir güç olmaktan çıkar, daha yumuşak ve ikna edici bir şekilde yönetmeye başlar ve gerçekleştirilmesi mümkün taleplerde bulunur. Aslında, kelimenin gerçek anlamıyla vicdana dönüşür.

Dahası, üstbenliğin karakteri değiştikçe, benlik üzerindeki ve benlikte harekete geçirdiği savunma düzenekleri üzerindeki etkileri de değişir. Freud'dan, acımanın zulme karşı bir tepki olduğunu biliyoruz. Fakat bu tip tepkiler, çocuk olumlu nesne ilişkilerini bir ölçüde kurmadan, yani genital örgütlenmesi ön plana çıkmadan görülmeyecektir. Eğer bu olguyu, benim gördüğüm şekliyle, üstbenliğin oluşumuyla ilgili diğer olgularla yan yana koyarsak, şu sonuçlara varırız: Üstbenliğin esas işlevi kaygı uyandırmak oldukça, benlikte, yukarıda anlattığım etik olmayan ve asosyal nitelikli şiddetli savunma düzeneklerini harekete geçirecektir. Ancak, çocuğun sadizmi azalıp üstbenliğinin karakteri ve işlevi daha az kaygı ve daha çok suçluluk duygusu uyandıracak şekilde değiştiğinde, ahlaki ve etik tutumun temelini oluşturan savunma düzenekleri harekete geçer ve çocuk, nesnelerini dikkate almaya ve başka insanlarla beraber olmak konusunda ılımlı davranmaya başlar.⁶

Bu görüş her yaştan çocuğun çok sayıda analizi sonucunda ortaya çıkmıştır. Oyun analizinde, hastalarımızın düşlemlerinin izlediği yolu oyunlarında temsil edildiği haliyle takip edebiliyor ve onların bu düşlemleriyle kaygılan arasında bir bağ kurabiliyoruz. Hastalarımızın kaygılarının içeriğini analiz etmeye başlayınca, bunları ortaya çıkaran saldırgan eğilimlerin ve düşlemlerin gitgide daha öne çıktığını ve hem miktar hem şiddet olarak büyük oranda arttığını görüyoruz. Küçük çocuğun benliği, bunların dizginlenmemiş [ilkel -ç.n.] gücü ve muazzam boyutu tarafından ezilme tehlikesiyle karşı karşıyadır ve çocuk kendini bunlardan korumak için libidinal eğilimlerinin yardımıyla onları aşağıda tuttuğu veya yatıştırdığı ya da zararsız duruma getirdiği sürekli bir mücadele içindedir.

Bu tablo Freud'un yaşama dürtüsünün (eros) ölüm dürtüsüyle ya da saldırganlık dürtüsüyle savaş halinde olduğu tezine örnek teşkil eder. Ancak bu iki güç arasında her noktada çok yakın bir birleşme ve etkileşim olduğunun da farkına varırız. Bu yüzden analiz, tüm detaylarıyla çocuğun saldırgan düşlemlerinin izini sürmeyi ve böylelikle etkilerini azaltmayı, ancak libidinal olanları izleyip onların da en erken kaynaklarını ortaya çıkardığı takdirde başarılabilir; bunun tam tersi de geçerlidir.

Bu düşlemlerin asıl içerikleri ve hedeflerine gelince, Freud ve Abraham'dan biliyoruz ki, libidoyla yıkıcı dürtünün bu füzyonunun gerçekleştiği libidinal örgütlenmenin en erken

⁶ Yetişkinlerin analizinde daha çok üstbenliğin sadece bu sonraki işlev ve nitelikleri dikkat çekmiştir. Bu yüzden, analistler üstbenliğin özgül karakterini bunların oluşturduğunu düşünmeye meyilliydi ve doğruyu söylemek gerekirse, ancak bu karakteriyle ortaya çıktığı takdirde üstbenliğin farkına varmaktaydılar.

genital öncesi dönemlerinde, çocuğun sadist nitelikli eğilimleri başta gelir. Her yetişkinin analizinin gösterdiği gibi, küçük çocuk, oral emme dönemini takip eden sadist oral dönemde bir yamyamlık evresinden geçer; bununla ilgili bir yamyamlık düşlemleri bolluğu vardır. Bu düşlemler, halen annenin memesini ya da onun tamamını yiyip bitirmeyi merkez almalarna rağmen, sadece ilkel bir beslenme arzusunun tatmin edilmesiyle ilgili değildirler. Çocuğun yıkıcı eğilimlerini tatmin etmeye de yararlar. Bunun devamındaki sadist evre, yani sadist anal evre, vücuttan atma süreçlerine, dışkıya ve anüse duyulan baskın bir ilgiyle nitelendirilir ve bu ilgi de, son derece kuvvetli yıkıcı eğilimlere yakından bağlıdır.⁷

Dışkılamanın, içe katılmış nesnenin zorla dışarı atılmasını simgelediğini ve buna saldırganlık ve zulüm duygularıyla çeşitli türde yıkıcı arzuların eşlik ettiğini, bu etkinliklerin bir nesnesi olarak kaba etin önem kazandığını biliyoruz. Fakat bence, sadist anal eğilimler hâlâ daha derine bastırılmış hedefleri ve nesneleri içermektedirler. Erken analizlerden toplayabildiğim veriler, sadist oral ve sadist anal dönemler arasında, sadist üretral eğilimlerin kendini hissettirdiği başka bir dönemin var olduğunu, özgül hedef ve saldırdıkları nesne bakımından anal ve üretral eğilimlerin sadist oral eğilimlerin doğrudan bir devamı olduklarını ortaya çıkarır. Çocuk sadist oral düşlemlerinde annesinin memesine saldır; saldırı araçları dişleri ve çeneleridir. Üretral ve anal düşlemlerinde ise annenin bedeninin içini yok etmeye çalışır ve bunun için idrarıyla dışkısını kullanır. Bu ikinci grup düşlemlerde dışkılar; yanan ve çürüyen maddeler, vahşi hayvanlar, her çeşit silah vs olarak görülür; ve çocuk, sadizminin her aracını annesinin bedenini ve içerdiklerini yok etme amacıyla gerçekleştirilmeye yönlendirdiği bir evreye girer.

Çocuğun sadist oral eğilimleri hâlâ nesne seçiminin altında yatan etken olduğundan, annesinin bedeninin içini sanki memeymiş gibi emip dışarı çıkarmayı ve yiyip bitirmeyi düşünür. Fakat bu eğilimler çocuğun bu evrede geliştirdiği ilk cinsel kuramların uzantılandır. Çocuğun genital dürtülerinin uyanmasıyla birlikte, anne babasının çiftleşmesi, çocukların doğumu vb hakkında bilinçdışı kuramlara sahip olmaya başladığını zaten biliyoruz. Fakat erken analiz çocuğun böyle kuramları bundan çok daha önce, genital öncesi eğilimlerinin hâlâ baskın bir şekilde tabloyu belirlediği, fakat henüz gizli tutulan genital eğilimlerinin de bu konuda söz sahibi olduğu bir zamanda geliştirdiğini göstermiştir. Bu kuramlar, annenin çiftleşme sırasında babanın penisini sürekli ağız yoluyla içine kattığı ve böylelikle bedeninin bir sürü penisle ve bebekle dolduğu şeklindedir. Çocuk bütün bunları yiyip bitirmeyi ve yok etmeyi arzular.

Bu yüzden çocuk annesinin içine saldırmakla bir sürü nesneye saldırmakta ve sonuçları açısından zengin bir yola adım atmaktadır. Rahim başlangıçta dünyayı simgeler ve çocuk aslen bu dünyaya ona saldırma ve onu yok etme arzularıyla yaklaşır ve bu nedenle başlangıçtan itibaren, gerçek dış dünyanın kendisine karşı oldukça saldırgan olduğunu ve kendisine saldırmaya hazır nesnelerden oluştuğunu düşünür.⁸ Benim deneyimlerime göre, çocuğun annesinin bedenine saldırarak aynı zamanda babasına, erkek ve kız kardeş-

⁷ Freud'un yanı sıra, bu ittifakın kişideki karakter oluşumuna ve nevroza etkisi konusundaki bilgimize katkıda bulunmuş olan başlıca kişiler Jones, Abraham ve Ferenczi'dir.

⁸ Bence bu tür erken kaygı durumlarının aşırı derecede kuvvetli olması psikotik rahatsızlıkların oluşumunda temel bir etkidir.

lerine ve daha geniş anlamıyla tüm dünyaya saldırdığına dair inancı, suçluluk duygusunun ve genel olarak ahlaki ve sosyal duygular geliştirmenin altında yatan nedenlerden biridir.⁹ Zira üstbenliğin aşırı sertliği biraz olsun azaldıktan sonra, benliğe o hayali saldırıların hesabını sormak için yaptığı ziyaretler, çocukta nesnelere vermiş olduğu hayali zarar onarmaya yönelik güçlü eğilimler uyandıran suçluluk duygularının ortaya çıkmasına yol açar. Şimdi çocuğun yıkıcı düşlemlerinin bireysel içeriği ve ayrıntısı, onarım eğilimlerine¹⁰ dolaylı olarak hizmet eden yüceltmelerinin gelişiminin belirlenmesine, hatta başka insanlara yardımcı olma konusunda daha doğrudan arzuların üretilmesine yardımcı olur.

Oyun analizleri, çocuğun saldırgan dürtüleri zirvedeyken, onun anne babasını, erkek ve kız kardeşlerini, annesinin bedenini ve memelerini simgeleyen kâğıt, kibrit, kutu ve küçük oyuncak gibi çeşitli şeyleri yırtmaktan ve doğramaktan, kırmaktan, ıslatmaktan ve yakmaktan hiç bıkmadığını; bu yıkım hiddetiyle kaygı nöbetlerinin ve suçluluk duygusunun birbirini takip ettiklerini gösterir. Fakat analiz esnasında kaygı yavaş yavaş azalınca çocuğun yapıcı eğilimleri ön plana çıkmaya başlar.¹¹ Örneğin, daha önce odun parçalarını kırıp durmaktan başka bir şey yapmayan bir erkek çocuk, bu odun parçalarından kurşunkalem yapmaya çalışacaktır. Doğramış olduğu kurşunkalemlerden çıkan kurşun parçalarını alarak onları odundaki bir yangın içine koyacak, sonra da daha hoş görünmesi için sert odunun çevresine bir parça kumaş dikecektir. Bu ev yapımı kurşunkalemin, düşlemlerde yok etmiş olduğu babasının penisini ve bir misilleme sonucu yok olmasından korktuğu kendi penisini temsil ettiği, sunduğu malzemenin genel bağlamından ve bununla ilgili çağrışımlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Çocuk, analizi sırasında oyununda ve yüceltmelerinde türlü şekillerde daha kuvvetli yapıcı eğilimler göstermeye başladığında, örneğin her şeyi küllere bulamak yerine boya yapmaya, yazmaya ya da çizmeye başladığında veya daha önceleri doğrayıp parça parça ederken dikmeye ya da tasarlamaya başladığında, babası ve annesiyle ya da erkek kardeşleri ve kız kardeşleriyle ilişkisinde de değişiklikler görülmeye başlar ve bu değişiklikler genel olarak daha iyi nesne ilişkilerinin başlangıcına ve başkalarıyla birlikte olmaktan mutluluk duyma hissinin geliştiğine işaret eder. Çocuğa hangi yüceltme kanallarının açılacağı, onarım eğilimlerinin ne kadar güçlü olacağı ve hangi şekillere bürüneceği sadece birincil saldırgan eğilimleri tarafından değil, bu sayfalarda tartışmamız için yer olmayan diğer birçok etmenin etkileşimiyle belirlenir. Ancak, çocuk analizi konusundaki bilgimiz şu kadana söylememize izin veriyor; üstbenliğin en derin katmanlarının analiz edilmesi her durumda çocuğun nesne ilişkilerinin, yüceltme yeteneğinin ve sosyal uyum gücünün çok

⁹ Bunun nedeni çocuğun düşüncenin tümgüçlülüğüne olan inancıdır (krş. Freud, *Totem and Taboo*, 1913; Ferenczi, *Development of the Sense of Reality*, 1916), bu inanç gelişimin daha erken bir dönemine uzanır; çocuk, hayali saldırıların gerçek saldırılarla karıştırır ve bunun doğurduğu sonuçların erişkinlikte de geçerliliğini sürdürdüğü görülebilir.

¹⁰ "Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtici Üzerindeki İzdüşümü"nde (1929) kişinin suçluluk duygusu ve zarar verilmiş nesneyi onarma arzusunun onun yüceltmelerinin gelişiminde evrensel ve temel bir etken olduğunu ileri sürmüştüm. Ella Sharpe, "Certain Aspects of Sublimation and Delusion" adlı makalesinde aynı sonuca varmıştır.

¹¹ Analiz, yapıcı eğilimleri ve saldırganlık dürtülerini kademeli olarak serbest bırakacak şekilde, kaygıyı yavaş yavaş ve temkinli olarak ortadan kaldırır.

daha iyi olmasına yol açar. Çocuğu sadece daha mutlu ve sağlıklı kılmakla kalmaz, aynı zamanda onda sosyal ve etik hislerin oluşabilmesini sağlar.

Bu bizi çocuk analizine yöneltilebilecek çok açık bir itirazın dikkate alınması konusuna getirir. Üstbenliğin şiddetinde çok büyük bir azalma, yani istenen düzeyin altına inen bir azalma, çocukta tam tersi bir sonuca neden olup sosyal ve etik duygularının ortadan kalkmasına yol açmaz mı diye sorulabilir. Bu soruya yanıt olarak öncelikle, böylesine bir azalmanın bildiğim kadıyla hiçbir zaman gerçekleşmediğini ve ikinci olarak da, bunun hiçbir zaman olamayacağına inanmak için kuramsal nedenler olduğunu söyleyebilirim. Gerçek deneyimler söz konusu olduğunda, genital öncesi libidinal saplanmaları analiz ederek, en iyi koşullarda bile sadece belli bir miktar libidinal niceliği genital libidoya çevirmeyi başardığımızı, artakalanın –ki bu önemli bir miktardır– genital öncesi libido ve sadizm olarak işlev görmeye devam ettiğini biliyoruz. Böyle olduğu halde genital seviye şimdi daha sağlam bir egemenlik kurmuş olduğundan, bu artakalan tatmin edilerek, ket vurularak, değişime uğratarak ya da yüceltilerek benlik tarafından daha iyi idare edilebilir. Aynı şekilde analiz, genital öncesi seviyelerin egemenliği altında oluşturulmuş üstbenliğin sadist nitelikli çekirdeğini hiçbir zaman ortadan kaldıramaz, fakat genital seviyenin kuvvetini artırarak onu hafifletebilir, böylece şimdi daha güçlü olan benlik, hem bireyin kendisi hem de onunla ilgili dünya açısından daha tatminkâr olacak bir şekilde, dürtüsel eğilimleriyle olduğu gibi üstbenliğiyle de başa çıkabilir.

Şimdiye kadar, kişinin sosyal ve ahlaki duygularının genital seviye tarafından yönetilen daha ılımlı tipte bir üstbenlikten geliştiğini ortaya koymakla ilgilendik. Şimdi bundan çıkan sonuçları ele almalıyız. Derinlemesine analiz, çocuğun zihninin daha alt seviyelerine indikçe, gelişimin daha erken dönemlerinden kaynaklanan sadist nitelikli öğelerin işleyişini azaltarak, üstbenliğin sertliğini yumuşatmakta başarılı olacaktır. Analiz bunu yaparak çocukta sadece toplumsal uyumun değil, yetişkindeki ahlaki ve etik değerlerin gelişiminin de yolunu hazırlar; zira bu tip bir gelişim, hem üstbenliğin hem de cinselliğin, çocuğun cinsel hayatının genişlemesinin bitiminde¹² genital bir seviyeye başarılı bir şekilde ulaşmış olmasına bağlıdır; bu durumda, üstbenlik, sosyal açıdan bir değer taşıdığı sürece suçluluk duygusunun –yani vicdanın– türetileceği karakter ve işlevi geliştirmiş olacaktır.

Deneyimler Freud'un aslında zihinsel hastalıkları iyileştirecek bir yöntem olarak tasarladığı psikanalizin ikinci bir amacı da gerçekleştirdiğini epeydir göstermektedir. Analiz, özellikle çocuklarda ve ergenlerde, karakter oluşumundaki rahatsızlıkları gideriyor, bu alanda kayda değer değişiklikler getiriyor. Hatta her çocuğun analiz edildikten sonra radikal karakter değişiklikleri gösterdiği söylenebilir ve gerçeklerin gözlemlenmesine dayanırsak, karakter analizinin terapötik ölçüt olarak nevrozların analizi kadar önemli olduğu inancını yadsımak da mümkün değildir.

Kişi bu olguları göz önünde tuttuğunda; psikanalizin işleyiş alanı tek bir bireyin ötesine geçip bir bütün olarak insanlığın yaşamını etkilemeye doğru yol alıyor mu diye düşünmekten kendini alamaz. İnsanlığı geliştirmek adına, özellikle de onu daha huzurlu kılmak için defalarca yapılan denemeler başarısız olmuştur; çünkü hiç kimse her bireyde doğuştan var olan saldırgan dürtülerin tüm derinliği ve kuvvetini anlamamıştır. Bu tür çabalar kişinin olumlu, iyi niyetli eğilimlerini cesaretlendirmenin ve saldırgan eğilimlerini

¹² Yani gizil dönem başladığında – yaklaşık beş ila altı yaş arasında.

yadsımanın ya da baskılamanın dışında daha fazlasını yapmaya çalışmamaktadır. Ve bu yüzden, başlangıçtan itibaren başarısızlığa mahkûm olmuşlardır. Halbuki psikanalizin böyle bir görev için emrinde olan farklı şeyler vardır. İnsanoglunun saldırgan dürtülerini tamamen yok edemeyeceği doğrudur, fakat bu dürtüleri artıran kaygıyı azaltarak insanoglunun nefreti ve korkusu arasında sürekli var olan karşılıklı pekiştirmeyi dağıtabilir. Analitik çalışmamızda, erken çocuksu kaygının ortadan kaldırılmasının sadece çocuğun saldırgan dürtülerini azaltıp değiştirmekle kalmadığını, sosyal bakış açısına göre bunların daha değerli bir şekilde kullanılmasına ve bunlardan daha değerli bir tatmin elde edilmesine neden olduğunu; çocuğun sürekli gelişen, derine kök salmış sevmeye, sevilme ve kendi dünyasıyla başışık olma arzusunu göstermesine ve çocuğun bu arzusunun tatmin edilmesiyle ne kadar haz aldığını, yarar sağladığını ve bunun kaygısının ne denli azalmasına yol açtığını gördüğümüz zaman, şimdi ütöpik bir durum gibi görülebilecek şeylerin, yani çocuk analizinin de şimdilerde okul eğitiminin olduğu gibi her kişinin yetiştirilmesinin bir parçası olmasının, ileride gerçekleşebileceğine inanmaya hazırız. O zaman belki her insanda az çok gizil olan ve her saldırganlık eğiliminde yüz kat şiddetlenen, korku ve şüpheden kaynaklanan o saldırgan tutum, yerini diğer kişilere karşı daha nazik olmaya ve onlara daha fazla güven duymaya bırakacaktır ve insanlar dünyada şimdi olduğundan daha huzurlu ve iyi niyet içinde yaşayacaklardır.

çev. MELİS TANIK

ON ALTINCI BÖLÜM: SUÇ ÜZERİNE (1934)

Sayın Başkan, Bayanlar ve Baylar: Sekreteriniz, bir ya da iki gün önce bu akşamki tartışmada konuşmamı istediğinde, bunu memnuniyetle yapabileceğimi; ancak bu kadar kısa bir zamanda bu konu hakkında herhangi bir yazı ve ya makale hazırlayamayacağımı söyledim. Bunu belirtiyorum, çünkü burada yalnızca, diğer bazı bağlantılarda ifade ettiğim birkaç sonucu serbest bir şekilde bir araya getireceğim.¹

1927'de burada sunduğum bir makalede² suç eğilimlerinin normal çocuklarda da var olduğunu göstermeye çalışmış ve asosyal gelişimin ya da suç gelişiminin altında yatan etmenlerle ilgili birkaç öneri getirmiştım. Çocukların, anne babalarına yönelik saldırgan hayallerine ceza olarak yine onlardan gelecek zalim bir intikamdan daha fazla korktukları zaman tekrar tekrar asosyal nitelikli ve suç içeren eğilimler sergilediklerini ve bu doğrultuda hareket ettiklerini (tabii ki çocukça bir şekilde) keşfettim. Bilinç dışında, parçalara ayrılmayı, kafalarının kesilmesini ve yutulmayı vb bekleyen çocuklar, kendilerini yaramazlık yapmaya ve cezalandırılmaya mecbur hissederek; çünkü gerçek ceza şiddetli olsa bile, hayali zalim anne babalarından sürekli bekledikleri öldürücü saldırılarla karşılaştığında daha güven vericidir. Az önce gönderme yaptığım makalede şu sonuca varmıştım; asosyal ya da suçlu kişilerin tipik davranışlarından sorumlu olan (genellikle sanıldığı gibi) üstbenliğin zayıflığı ya da yokluğu, diğer bir deyişle vicdanın yokluğu değil, aksine, üstbenliğin ezici katılığıdır.

Çocuk analizi alanındaki diğer çalışmalar bu fikirleri doğrulamış ve bu tür vakalarda işleyen mekanizmalar hakkında daha derin bir anlayış sağlamıştır. Küçük çocuk önceleri anne babasına karşı saldırgan nitelikli itkiler ve düşlemler geliştirir; sonra bunları anne babasına yansıtır ve böylelikle çevresindeki insanlar hakkında hayali ve çarpık bir tablo geliştirir. Fakat aynı zamanda, içe atış mekanizması da işlemektedir, böylelikle bu gerçek dışı imagolar içselleştirilir. Sonuçta, çocuk, hayali bir biçimde tehlikeli ve zalim anne babasının –çocuğun içindeki üstbenlik– hükmü altında olduğunu hisseder.

Her insanın normalde geçtiği erken sadist evrede, çocuk, kendi –hem içe atılmış hem de dışsal– şiddet nesnelerinin korkusundan kendisini, imgeleminde bu nesnelere karşı saldırılarını tekrarlayarak korur. Bu nesnelerden kurtulmaya çalışmasındaki amaç kısmen, kendi üstbenliğinin dayanılmaz tehditlerini kısmen susturmaktır. Bir kısırdöngü oluşur; çocuğun kaygısı onu kendi nesnelerini yok etmeye iter, bu kendi kaygısının artmasına sebep olur ve bu da çocuğu bir kez daha kendi nesnelere karşı kıskırtır. Bu kısırdöngü, bireylerdeki asosyal ve suç içeren eğilimlerin temelinde yattığı düşünülen psikolojik mekanizmayı meydana getirir.

¹ *The Psycho-Analysis of Children* (1932) ve "Çocukta Vicdanın Erken Gelişimi" (1933).

² "Normal Çocuklarda Suç Eğilimleri" (1927).

Normal gelişim sürecinde sadizm ve kaygı azaldığında, çocuk kaygısına hâkim olabilmek için daha geçerli, daha sosyal araçlar ve yollar bulur. Gerçekliğe daha iyi uyum göstermesi, gerçek anne babasıyla ilişkisi aracılığıyla, çocuğun hayali imagolara karşı daha fazla destek almasını sağlar. Gelişimin en erken dönemlerinde, çocuğun anne babasına, erkek ve kız kardeşlerine yönelik saldırgan düşlemleri, bu nesnelerin ona karşı atakta bulunacakları korkusundan kaynaklanan bir kaygıyı harekete geçirirken, şimdi bu eğilimler suçluluk duygusunun ve imgeleminde yapılmış olanı onarma arzusunun temelini oluşturur. Benzer değişiklikler analizin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Oyun analizleri, saldırgan dürtüleri ve kaygısı çok güçlü olduğunda çocuğun, anne babasını, erkek ve kız kardeşlerini, annesinin vücudunu ve memelerini temsil eden kâğıt, kibrit, kutu, küçük oyuncak gibi nesnelerin hepsini yırtma, kesme, kırma, bunların üzerlerine işeme ve bunları yakma eğiliminde olduğunu bize gösterdi. Ayrıca, bu saldırgan davranışlarla şiddetli kaygının birbirini izlediğini keşfettik. Fakat analizde kaygı yavaş yavaş çözüldüğünde ve buna bağlı olarak sadizm azaldığında, suçluluk duyguları ve yapıcı eğilimler öne çıkar. Örneğin, küçük bir erkek çocuğu önceden tahta parçalarını kırmaktan başka bir şey yapmazken, şimdi bu tahta parçalarını bir araya getirerek bir kalem yapmayı deneyecektir. Daha önce parçaladığı kalemden elde ettiği kurşun parçalarını alacak, tahtadaki bir yanğa yerleştirecek ve bu kaba tahtanın daha güzel görünmesi için de etrafına bir parça kumaş dikecektir. Sunduğu materyalin genel içeriği ve ona atfettiği çağrışımlardan açıkça anlaşıldığı üzere, bu el yapımı kalem, yok ettiği babasının penisini ve misilleme olarak yok edilmesinden korktuğu kendi penisini temsil eder.

Çocuğun onanın eğilimi ve yeteneği ne derece artarsa ve çevresine inancı ve güveni ne kadar gelişirse, üstbenliği de o kadar ılımlı olacaktır. Bu durumun tam tersi de geçerlidir. Fakat, güçlü bir sadizmin ve ezici bir kaygının sonucunda (burada sadece birkaç önemli etmeden bahsedebilirim) nefret, kaygı ve yıkıcı eğilimler arasındaki kısır döngünün kınlamadığı durumlarda, kişi erken dönem kaygılarının etkisinde kalmayı ve bu döneme ait savunma mekanizmalarını kullanmayı sürdürür. Eğer, dışsal nedenlerle ya da psişe içi nedenlerden dolayı, üstbenlik korkusu bazı sınırları geçerse, kişi insanlara zarar vermek zorunda kalabilir ve bu zorunluluk, suç niteliğinde davranışların ya da psikozun gelişimi için bir temel oluşturabilir.

Dolayısıyla, aynı psikolojik kökenler paranoyaya ya da suç işlemeye yöneltebilir. Suç davranışında belli etmenler, suçluyu bilinçdışı düşlemlerini bastırmak ve bunları eyleme dökmek için daha kuvvetli bir eğilim duymaya yöneltecektir. Zulmedilme düşlemleri her iki durumda da ortaktır, çünkü suçlu, zulme uğradığını hissettiği için başkalarına zarar verir. Doğal olarak, çocukların sadece düşlemlerinde değil gerçeklikte de şefkatsiz, acımasız anne babalarının ve kötü çevrelerinin bir ölçüde zulmüne uğradığı durumlarda, bu düşlemler fazlasıyla güçlendirilmiş olacaktır. Yetersiz çevre koşullarının önemini abartma konusunda genel bir eğilim vardır, öyle ki, kısmen çevreden kaynaklanan içsel psikolojik güçlükler üzerinde yeterince durulmamıştır. Demek ki bu durum, çevresi çocuğun gelişimine yararlı olsun ya da olmasın, psişe içi kaygının derecesine bağlıdır.

Suçlularla ilgili, onları dünyanın geri kalanı için anlaşılmasız kılan en büyük sorunlardan biri, onların insana özgü doğal iyi hislerden yoksun olmalarıdır, fakat bu yoksunluk sadece görünürdedir. Analizle, nefret ve kaygıyı doğuran derin çatışmalara inildiğinde, ora-

da aynı zamanda sevgi de bulunur. Suçlularda sevgi yok değildir, fakat yalnızca analizin gün ışığına çıkarabileceği şekilde saklanmış ve gömülmüştür. Nefret edilen zulmedici nesne, aslen küçük bebeğin bütün sevgisinin ve libidosunun nesnesi olduğundan, suçlu şim-di kendi sevgi nesnesinden nefret etmek ve zulüm görmek durumunda kalacaktır. Bu durum dayanılmaz olduğundan, herhangi bir nesne için duyulan herhangi bir sevgi hissi bastırılmalıdır. Eğer dünyada düşmanlardan başka bir şey yoksa, ki suçlunun hissettiği de budur, nefreti ve yıkıcılığı da kendi gözünde büyük ölçüde haklılık kazanmış olur. Bu, bazı bilinçdışı suçluluk duygularını hafifleten bir tutumdur. Nefret, sevginin üstünü kapamak için sıklıkla kullanılan en işe yarar örtüdür. Fakat unutulmamalıdır ki, sürekli zulüm görme korkusu içinde olan biri için en önemli yegâne konu, kendi benliğinin güvenliğidir.

Özetlersek: Üstbenlik, temelde kaygı uyandırma işlevi üstlendiği vakalarda, benlikteki şiddetli savunma mekanizmalarını (bunlar doğaları gereği etik dışı ve asosyaldir) yarıdımaya çağırır; ama çocuğun sadizmi azaldığı ve üstbenliğinin karakteri ve işlevi daha az kaygı ve daha çok suçluluk duygusu uyandıracak şekilde değiştiği anda ahlaki ve etik tutumun temelini oluşturan savunma mekanizmaları faaliyete geçecek ve çocuk nesnelere önem vermeye başlayıp toplumsal hislere uyum gösterecektir.

Her ne kadar bu konuda fazla kötümser olmak için bir sebebimiz olmasa da, yetişkin suçlulara yaklaşmanın ve onları tedavi etmenin ne kadar zor olduğu bilinir, ancak deneyimler, suçlu ve psikotik çocuklara yaklaşmanın ve onları tedavi etmenin mümkün olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, öyle görünüyor ki, çocuk suçlarına karşı en iyi çare bu iki yönden birinde anormallik belirtileri gösteren çocukları analiz etmektir.

çev. IREM ANLI

ON YEDİNCİ BÖLÜM:

MANİK DEPRESİF DURUMLARIN

PSİKOGENEZİNE BİR KATKI (1935)

Daha önceki yazılarıml¹ çocukların hayatlarının ilk yılında geçtikleri, sadizmin dorukta olduğu bir evreyle ilgili görüşlerimi içermektedir. Dünyaya gelmesini izleyen ilk aylarda bebeğin sadist nitelikli dürtüleri sadece annenin memesine değil, onun bedeninin içine de yöneliktir. Bedenin içini oyma, içindekileri yutma, sadizmin akla getirebileceği her yolla onu yok etme. Bebeğin gelişimi, içe alma ve yansıtma mekanizmalarıyla yönetilir. En baştan itibaren, benlik, nesneleri “iyi” ve “kötü” olarak içe alır, her ikisi için de prototip annenin memesidir: Çocuk onu elde ettiğinde iyi nesnelerin, ondan yoksun kaldığında ise kötü nesnelerin prototipidir. Ancak bebek sadece bu nesneler arzularını tatmin etmediği için değil, kendi saldırganlığını onlara yansıttığı için de bu nesneleri “kötü” olarak algılar. Onları gerçekten tehlikeli olarak, –korktuğu gibi onu yutacak, bedeninin içini oyacak, parçalara ayıracak, zehirleyecek– kısacası, sadizmin bulabileceği her yolla onu yok edecek zalimler olarak hayal eder. Dayandıkları gerçek nesnelerin fantastik bir biçimde çarpıtılmış birer resmi olan bu imagolar, sadece dış dünyaya değil, birleştirme süreciyle, benliğe de yerleşmiş olurlar. Bu yüzden, oldukça küçük çocuklar, içeriği yetişkin psikozuna benzeyen kaygı durumları yaşarlar ve savunma mekanizmalarıyla bunlara tepki verirler.

Dış dünyada var olduğu hayal edilen veya içselleştirilmiş olan zalimler karşısında duyulan dehşete yönelik en erken savunma yöntemlerinden biri körleşmedir, yani *ruhsal gerçekliğin inkârı*; bu durum içe alma ve yansıtma mekanizmalarının bir hayli sınırlandırılmasıyla, dış gerçekliğin inkârıyla sonuçlanabilir ve pek çok ağır psikozun temelini oluşturur. Bunu takiben, benlik, ihraç etme ve yansıtma süreçleriyle kendisini içselleştirilmiş zalimlerden korumaya çabalar. Aynı zamanda, içsel nesnelerin dehşeti kendi yansıtmalarıyla hiçbir şekilde yok olmadığı için, benlik dış dünyadaki zalimlere karşı kullandığı güçlerin aynısını kendi bedeninin içindeki zalimlere karşı da konuşlandırır. Bu kaygı içerikleri ve savunma mekanizmaları paranoyanın temelini oluşturur. Büyücülere, cadılara, şeytani canavarlara vb karşı duyulan çocuksu dehşette de buna benzer bir kaygı buluruz, ancak burada kaygı zaten yansıtmaya ve biçim değişikliğine uğramıştır. Ayrıca, ulaştığım sonuçlardan biri, çocukluk dönemindeki psikotik kaygının, özellikle paranoid kaygının, kendini çok erken gösteren takıntılı mekanizmalarla bağlantılı olduğu ve onlar tarafından değiştirilmiştir.

Bu makalede, depresif durumların bir taraftan paranoya, öte taraftan maniyle ilişkisini ele almaya çalışacağım. Ulaştığım sonuçların dayandığı malzemeyi ağır nevroz, sınır durum vakalarının yanı sıra, karma paranoyak ve depresif eğilimler gösteren hem yetişkin hem de çocuk hastalardaki depresif durumların analizinden elde ettim.

¹ *The Psycho-Analysis of Children*, Bölüm viii ve ix.

Manik durumları, normal kişilerde görülen hafif hipomanik durumları da içeren farklı dereceler ve şekillerde inceledim. Normal çocuklardaki ve yetişkinlerdeki depresif ve manik özelliklerin analizi oldukça öğretici oldu.

Freud ve Abraham'a göre melankoliadaki temel süreç sevilen nesnenin kaybıdır. Gerçek bir nesnenin gerçek kaybı veya aynı öneme sahip benzer durumlar, nesnenin benliğine yerleştirilmesiyle sonuçlanır. Ancak öznedeki aşırı yamyamlık dürtüleri yüzünden, bu işe alma başlanamaz ve sonuç hastalık olur.

Peki, işe alma işlemi neden bu derece melankoliye özgüdür? Paranoia ile melankoliadaki bedene katma arasındaki esas farkın, öznenin nesneyle ilişkisindeki değişikliklerle bağlantılı olduğuna inanıyorum, yine de bu aynı zamanda, işe alan benliğin bünyesindeki değişikliklerle ilgili bir meseledir. Edward Glover'a (1932) göre benlik, başlangıçta çok gevşek bir örgütlenme içindedir ve çok sayıda benlik çekirdeğinden oluşur. Onun görüşüne göre, ilk önce oral bir benlik, sonra da anal bir benlik çekirdeği diğerlerine baskın çıkar. Oral sadizmin belirgin bir rol oynadığı ve bana göre şizofreninin² temelini oluşturan bu en erken aşamada, kısmen benliğin kendisinin hâlâ düzenlenmemiş olması, bir dereceye kadar da, işe alınmış nesnelerin hâlâ dışıyla eş tutulan kısmi nesneler olması sebebiyle, benliğin kendi nesneleriyle özdeşim kurma gücü henüz azdır.

Paranoyada, karakteristik savunmalar özellikle "zalimleri" yok etmeye yöneltilmişken, kaygı ise benlikten dolayı bu tabloda belirgin bir yer tutar. Benlik bütünüyle örgütlenince, içselleştirilmiş imagolar gerçekliğe yaklaşacak ve benlik kendini "iyi" nesnelerle bütünüyle özdeşleştirecektir. Benliğin başlangıçta hissettiği zulüm korkusu, artık iyi nesneyle de bağlantılıdır ve bundan sonra iyi nesnelerin korunması benliğin hayatta kalmasıyla eş anlamlıdır.

Bu gelişimle birlikte çok önemli değişim de meydana gelir; kısmi nesne ilişkisinden bütün nesneyle ilişki kurmaya doğru bir değişim gerçekleşir. Bu adımla benlik, sevilen nesnenin kaybı denilen bir durumun temelini oluşturan yeni bir konuma ulaşır. Nesne bütün olarak sevilene kadar kaybı bütün olarak hissedilemez.

Nesneyle ilişkideki bu değişimle birlikte yeni kaygı içerikleri ortaya çıkar ve savunma mekanizmalarında bir değişim meydana gelir. Libidonun gelişimi de bundan kesinlikle etkilenir. Sadistçe yok edilen nesnelerin öznenin bedeninin içinde bir zehir ve tehlike kaynağı oluşturacağına dair paranoid kaygı, öznenin, kendi sadist oral saldırılarının şiddetine rağmen, nesneleri işe alırken aynı zamanda onlara karşı derin bir güvensizlik duymasına sebep olur.

Bu durum oral arzuların zayıflamasına yol açar. Bunun bir göstergesi, çok küçük çocukların beslenmesindeki zorluklarda gözlenebilir; bu zorluklar bence paranoid bir kökene sahiptir. Bir çocuk (veya bir yetişkin) iyi nesneyle daha fazla özdeşleştikçe libidinal itkiler artar; kişi açgözlü bir sevgi ve nesnesini yutma arzusu geliştirir ve işe atış mekanizması pekişir. Ayrıca, sürekli iyi bir nesneyi bedenine katmayı tekrarlamaya zorlandığını hisseder –bu eylemin tekrar korkularının gerçekliğini sınamayı ve çürütmeyi hedefler– çünkü onu, kısmen yamyamlığı yüzünden kaybettiğinden korkar; kısmen de, korktuğu

² Burada okuyucuyu, çocuğun annenin bedenine yönelik ilk saldırılarına başladığı döneme dair açıklamaları yönlendirebilirim. Bu aşama, oral sadizmin atılımıyla başlar ve bana göre paranoyanın temelidir. (*The Psycho-Analysis of Children*, Bölüm VIII).

içselleştirilmiş zalimlere karşı iyi nesnenin yardımına gereksinim duyar. Bu aşamada benlik her zamankinden daha çok, sevgiyle ve nesneyi içine atma ihtiyacıyla hareket eder.

İçe atışın artmasını sağlayan bir başka uyaran ise sevilen nesnenin kişinin içinde bir yerde güvenle korunabileceği düşlemidir. Bu durumda, içerideki tehlikeler dış dünyaya yansıtılır.

Ancak, eğer nesneye verilen önem artar ve daha başarılı bir ruhsal gerçeklik kabulü başlarsa, nesnenin içe atma sürecinde yok olması gerektiği kaygısı –Abraham'ın betimlemiş olduğu gibi– içe atma işlevinde çeşitli rahatsızlıklara sebep olabilir.

Ayrıca, deneyimlerime göre, benliğin içinde nesneyi bekleyen tehlikelere karşı derin bir kaygı vardır. Nesne içeride güvenli bir şekilde korunamaz, çünkü içerisi sevilen nesnenin mahvolacağı tehlikeli ve zehirli bir yer olarak görülmektedir. Burada, yukarıda da belirttiğim durumlardan birini görüyoruz; "sevilen nesnenin kaybı" için temel oluşturan bu durum, benliğin içselleştirilmiş iyi nesnelerle tamamıyla özdeşleşmesi ve aynı zamanda, onları içselleştirilmiş zalim nesnelerden ve altbenlikten koruma ve saklama konusundaki yetersizliğinin farkına varmasıdır. Bu kaygı psikolojik olarak doğrulanır.

Benlik, nesneyle tamamıyla özdeşleştiğinde daha önceki savunma mekanizmalarını terk etmez. Abraham'ın hipotezine göre, erken anal dönemin karakteristik bir süreci olan nesnenin imha ve ihraç süreci, depresif mekanizmayı başlatır. Eğer durum böyleyse, bu benim paranoya ve melankoli arasındaki genetik bağlantıya dair görüşümü doğrular. Bana göre; oral, üteral veya anal sadizmden türeyen her türlü yolla nesneleri (bedenin içinde veya dış dünyada) yok etmeye yönelik paranoyak mekanizmalar sürüp gider, ama azalır ve öznenin nesneleriyle ilişkisindeki değişime bağlı belli bir değişikliğe uğrarlar. Dediğim gibi, iyi nesnenin *kötü*'yle birlikte dışarı atılacağına dair korku, ihraç ve yansıtma mekanizmalarının değer kaybetmesine sebep olur. Bu evrede benlik, bir savunma mekanizması olarak iyi nesnenin içe alınmasını daha çok kullanmaktadır. Bu, bir başka önemli mekanizmayla ilişkilidir: Nesneyi onarmak. Daha önceki bazı çalışmalarım³ onarım kavramını ayrıntılı bir biçimde tartıştım ve bunun basit bir tepki oluşumundan öte olduğunu gösterdim. Benlik, nesneye yönelik tüm sadist saldırılarının zararını telafi etmeye mecbur olduğunu (artık, iyi nesneyle özdeşimi tarafından mecbur edildiğini ekleyebilirim) hisseder. İyi ve kötü nesneler arasında belirgin bir ayrım yapıldığında, özne sadist saldırılarıyla ilgili her detayı iyiye çevirerek iyi nesneyi onarmaya çalışır. Ancak benlik, henüz nesnenin iyilikseverliğine ve kendi onarım yapma yetisine yeterince inanmamaktadır. Öte yandan, iyi nesneyle özdeşimi ve diğer zihinsel ilerlemeler sayesinde, benlik kendini ruhsal gerçekliği bütünüyle tanımak zorunda kalmış bulur; bu da onu şiddetli çatışmalara maruz bırakır. Bazı nesneleri (belirsiz sayıda) ona zulmeder, onu yutmaya ve şiddet uygulamaya hazırdırlar. Her durumda, bu nesneler hem benliği, hem de iyi nesneyi tehlikeye düşürmektedirler. Çocuğun düşleminde anne babasına verdiği her zarar (birincil sebep nefret, ikincil sebep savunmadır) bir nesnenin diğerine uyguladığı her şiddet eylemi (özellikle, çocuğun yine kendi sadist nitelikli isteklerinin bir sonucu gibi gördüğü anne babasının yıkıcı ve sadist cinsel ilişkisi); bütün bunlar hem dış dünyada hem de –benlik sürekli olarak dış dünyayı kendi içine çektiğinden– benlik içerisinde gerçekleşir.

³ "Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki İzlenimi" (1929); ayrıca *The Psycho-Analysis of Children*.

Ancak şimdi bütün bu süreçler hem iyi nesneye hem de benliğe yönelik daimi bir tehlike kaynağı olarak görülmektedir.

İyi ve kötü nesnelerin şimdi daha belirgin bir biçimde farklılaştığı doğrudur, öznenin nefreti kötü nesneye yöneltilirken sevgisi ve onanın girişimleri ise iyi nesneye odaklanmıştır; ancak sadizmdeki ve kaygısındaki aşırılık, zihinsel gelişimindeki bu ilerlemeleri denetleme rolünü üstlenir. Her iç ve dış uyaran (örneğin her gerçek hayal kırıklığı) azami tehlike yüklüdür: Sadece kötü nesneler değil, iyi nesneler de altbenlik tarafından tehdit edilmektedir; nefret veya kaygının her ortaya çıkışı, ayrışmayı geçici olarak kaldırır ve “sevilen nesnenin kaybı”yla sonuçlanır. Yalnızca öznenin önlenemez nefretinin değil, sevgisinin şiddeti de nesneyi tehlikeye sokar. Öznenin gelişiminin bu safhasında, nesneyi sevmek ve onu yutmak birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Annesi gözden kaybolduğunda (sevgi veya nefret güdüsüyle) onu yediğine ve yok ettiğine inanan küçük çocuk, hem annesi hem de kendi içine çektiği iyi anne için duyduğu kaygıyla eziyet çeker.

Gelişimin bu aşamasında, benliğin içselleştirilmiş iyi nesnelere sahip olduğu için kendisini neden tehdit altında hissettiği artık daha açık hale gelmiştir. Benlik bu gibi nesnelerin öleceğine dair kaygıyla doludur. Gerek depresyondan mustarip çocukların gerek aynı durumdaki yetişkinlerin, içlerinde ölmekte olan veya ölü nesnelerin (özellikle anne babanın) barınmasından dehşete düştüğünü ve benliğin bu koşulda nesneleriyle özdeşim kurduğunu keşfettim.

Ruhsal gelişimin başlangıcından beri, gerçek nesnelerle, benliğin içine yerleştirilmiş nesneler arasında sabit bir bağlantı vardır. Biraz önce açıkladığım kaygı işte bu nedenle çocuğun, annesine veya ona bakan kişiye⁴ abartılı düşkünlüğüyle kendisini gösterir. Annenin yokluğu, onun ya *öldüğünü* ya da “*kötü*” kılığında geri döneceğini düşünen çocukta, içsel veya dışsal kötü nesnelere teslim edileceği korkusuyla kaygı uyandırır.

Her iki durum da çocuk için sevilen annenin kaybı anlamına gelir; özellikle dikkat çekmek istediğim nokta, içselleştirilmiş “iyi” nesnenin kaybindan duyulan dehşetin, gerçek annenin öleceğine dair kaygının daimi kaynağı haline gelmesidir. Öte yandan, sevilen gerçek nesnenin kaybını akla getiren her deneyim, içselleştirilmiş nesneyi de kaybetme dehşetini uyarır.

Deneyimlerimin beni, sevilen nesnenin kaybının, benliğin nesneyi kısmen içe almaktan, bütünüyle içe almaya geçtiği gelişim evresinde gerçekleştiği sonucuna götürdüğünü daha önce belirtmiştim. Şimdi, benliğin bu evredeki durumunu açıkladıktan sonra, bu konuda kendimi daha net ifade edebilirim. Sonradan daha belirgin hale gelen “sevilen nesnenin kaybı” süreçleri; öznenin kendi *içselleştirilmiş iyi nesnesini* korumada başarısız olduğu, yani onu kendisine mal edemediği duygusu (sütten kesilme esnasında, bunu önceleyen ve izleyen dönemlerde) tarafından belirlenir. Bu başarısızlığın bir sebebi, içselleştirilmiş zalimlerle ilgili paranoid dehşetin üstesinden gelmeyi becerememesidir.

Bu noktada, bütün kuramımız açısından önem taşıyan bir meseleyle karşı karşıyayız. Bana ve birkaç İngiliz meslektaşım⁵ ait gözlemler bizi, erken içe atış süreçlerinin normal ve patolojik gelişime doğrudan etkisinin şimdiye kadar psikanalitik çevrelerde genellikle kabul edilenden çok daha önemli olduğu ve bazı açılardan, farklılık gösterdiği sonucuna götürdü.

⁴ Yıllardır desteklediğim görüşe göre, çocuğun annesine düşkünlüğünün kaynağı sadece ona olan bağımlılığı değil, aynı zamanda ona yönelik erken saldırganlığıyla ilişkili kaygısı ve suçluluk duygusudur.

Görüşlerimize göre, bedene en erken katılmış nesneler bile üstbenliğin temelini oluşturur ve yapısına dahil olur. Sorun kesinlikle kuramsal bir meseleden ibaret değildir. Erken çocukluktaki benliğin içselleştirilmiş nesneleriyle ve altbenlikle ilişkilerini inceledikçe ve bu ilişkilerin geçirdiği aşamalı değişimleri anlamaya başladıkça, benliğin yaşadığı özel kaygı durumlarına ve örgütlenme düzeyi yükseldikçe geliştirdiği özgün savunma mekanizmalarına dair daha derin bir içgörü kazanınız. Bunları, deneyimimizin sağladığı bakış açısıyla incelediğimizde ruhsal gelişimin, üstbenliğin yapısının ve psikotik hastalıkların oluşumunun en erken evrelerini daha bütünlüklü olarak anladığımızı keşfederiz. İşin içine etoloji girdiğinde libidonun yapısını olduğu gibi almamak, bunun yanında onu öznenin içselleştirilmiş ve dışsal nesneleriyle erken ilişkileriyle bağlantılı olarak da değerlendirmek şart gibi görünüyor; bu değerlendirme çeşitli kaygı durumlarıyla uğraşan benlik tarafından aşamalı geliştirilen savunma mekanizmalarını anlamayı da gerektirecektir.

Üstbenlik oluşumuna dair bu görüşü kabul edersek, melankolik vakada görülen acımasız sertlik daha anlaşılır hale gelir. İçselleştirilmiş kötü nesnelerin zulüm ve talepleri; bu nesnelerin birbirlerine saldırıları (özellikle anne babanın sadist nitelikli cinsel birleşmesiyle temsil edileni); “iyi nesneler”in en katı taleplerini acilen yerine getirme, onları koruma ve benlik içinde yatıştırma zorunluluğu, bunun altbenliğin nefretiyle sonuçlanması, iyi nesnenin “iyiliği”ne yönelik sürekli şüphe onun kolayca kötü nesneye dönüşmesine sebep olur. Bütün bu etkenler, benlikte, içten gelen çeşitli ve imkânsız taleplere av olma duygusu, vicdan azabı olarak hissedilen bir durum yaratmak için bir araya gelirler. Demek ki vicdanın en erken ifadeleri kötü nesnelerin zulmüyle ilişkilidir. “Vicdan azabı” (*Gewissensbisse*) ifadesi vicdanın acımasız “zulmünü” ve bu zulmün aslında kurbanını yutmak olarak algılandığı gerçeğini kanıtlar.

Melankolikte üstbenliğin sertliğine neden olan çeşitli içsel talepler arasında, onun “iyi” nesnelerin katı taleplerine derhal itaat etme ihtiyacının da yer aldığını belirtmiştim. Resmin sadece bu kısmı –yani, içteki “iyi,” sevilen nesnelerin zulmü– genel analitik görüş tarafından kabul edilmiş; melankolikteki üstbenliğin amansız katılığında kendini belli etmiştir. Fakat bana göre, ancak benliğin hem hayali kötü nesneleriyle hem de iyi nesneleriyle olan ilişkisinin bütününe bakarak ve bu makalede ana hatlarını belirlemeye çalıştığım içsel durumun arz ettiği tablonun bütününe bakarak, benliğin, içine yerleşmiş sevilen nesnenin aşırı zalim talep ve ihtarlarına itaat etmekle ne tür bir köleliği kabullendiğini anlayabiliriz. Daha önce belirttiğim gibi, benlik iyiyi kötüden ve gerçeği hayali nesnelerden ayrı tutmaya çabalar. Sonuç, aşırı kötü ve aşırı *mükemmel* nesneler kavramıdır, yani sevilen nesneler birçok yönden son derece ahlaklı ve titizdir. Öte yandan, bebek iyi ve kötü nesneleri aklında tamamen ayrı tutamadığı için⁵ kötü nesnelerin ve altbenliğin zalimliği iyi nesnelere yapışır ve bu durum yine onların taleplerinin katılığı artırır.⁶ Bu katı talepler benliğin kısmen özdeşleştiği⁷ kontrol edilemez nefretine ve kötü nesnelerin saldırısına

⁵ Aşamalı olarak iyi ve kötü, hayali ve gerçek, dışsal ve içsel nesneleri birleştirerek ve sonra ayırarak, benlik hem dışsal hem içsel nesnelerle ilgili daha gerçekçi bir görüşe doğru yönelir, böylece her iki siyle de tatminkâr bir ilişki elde eder. (Bkz. *The Psycho-Analysis of Children*.)

⁶ *The Ego and the Id*’de [*Ego ve Id*] Freud (1923) melankolide yıkıcı unsurun üstbenlikte yoğunlaştığını ve bunun benliğe yöneldiğini göstermiştir.

⁷ Bazı çocukların katı disiplin altında tutulmaya ve böylece yanlış yapmaktan dış bir fail tarafından alıkonmaya ihtiyaç duydukları iyi bilinir.

karşı mücadelesinde benliğe destek verme amacına hizmet ederler. Sevilen nesneyi kaybetme kaygısı arttıkça, benlik onları kurtarmak için daha çok çalışır ve onarım görevi zorlaştıkça, üstbenlikle bağlantılı talepler de katılır.

Benliğin nesneleri bütün halinde bedenine içine atarken yaşadığı güçlüklerin, onun, gelişimindeki bu ilerlemeden kaynaklanan yeni kaygı içeriklerine yeni savunma mekanizmaları aracılığıyla hükmetme yetisinin henüz kusurlu olmasından kaynaklandığını göstermeye çalıştım.

Paranoyaklara ve depresiflere özgü kaygı içeriklerini ve duyguları keskin bir çizgiyle ayırmanın, aralarında son derece sıkı bir bağ olduğundan, ne kadar zor olduğunu biliyorum. Ancak, zulmedilme kaygısının –paranoyak vakada olduğu gibi– benliğin korunmasıyla mı, yoksa benliğin tamamen özdeşleştiği içselleştirilmiş iyi nesnelerin korunmasıyla mı ilgili olduğu bir ayrım ölçütü olarak kabul edildiği takdirde bunlar birbirinden ayrıtılabilebilir. İkinci durumda –yani depresif vakada– acı kaynaklı kaygı ve duygular çok daha karmaşık bir doğaya sahiptir. İyi nesnelerin ve onlarla birlikte benliğin yok edileceğine ya da her ikisinin de çözüldüğü bir duruma gelineceğine dair kaygı, hem içselleştirilmiş hem de dışsal iyi nesneleri korumayı amaçlayan aralıksız ve umutsuz çabalarla iç içe geçer.

Bana göre, benlik ancak nesneyi bütün olarak içe atabildiği zaman ve gerçek insanlarla, dış dünyayla daha iyi bir ilişki kurduğunda, kendi sadizmi ve yamyamlığıyla oluşan felaketi tam olarak fark edebilir ve buna dair sıkıntı yaşayabilir. Bu sıkıntı sadece geçmişle değil, sadizm bu erken gelişim döneminde dorukta olduğu için, şimdiki zamanla da ilgilidir. Benliğin, sevilen nesneyi indirgediği ve halen indirgemeye devam ettiği çözülme durumunun farkına varması için, sevilen nesneyle bütünüyle özdeşim kurması ve değerini daha iyi bilmesi gerekmektedir. Sonrasında benlik, sevilen nesnelerinin parçalara ayrılmakta olduğu ruhsal gerçeğiyle yüz yüze gelir; pek çok kaygı durumunun altında, bunu fark etmesinden doğan ümitsizlik, vicdan azabı ve kaygı yatar. Parçaları doğru şekilde ve doğru zamanda tekrar nasıl bir araya getireceği, iyi parçaları nasıl seçeceği ve kötülerini nasıl atacağı, parçalarını tekrar birleştirdikten sonra nesneye nasıl hayat vereceği ve dahası, bu görevin kötü nesneler ve kendi nefreti vb tarafından engelleneceği kaygısı, bunlardan bazıdır.

Bu tip kaygı durumlarının sadece depresyonun değil, çalışmayı ketleyen her türlü durumun temelini oluşturduğunu keşfettim. Sevilen nesneyi kurtarma, onarma ve yenileme çabaları; benlik bu yenilemeyi başarma yetisinden kuşku duyduğu için depresyon durumunda ümitsizlikle birleşen çabalar yüceltmelerin ve tüm benlik gelişiminin belirleyici unsurlarıdır. Bu bağlamda, sevilen nesnenin indirgendiği parçaların yüceltilmesinin ve onların bir araya getirme çabasının özel önemine değineceğim. Parçalanmış olan “mükemmel” bir nesnedir, bu yüzden, indirgendiği çözülme durumunu tersine çevirme çabası onu güzel ve “mükemmel” hale getirme mecburiyetini getirir. Üstelik mükemmeliyet zorlayıcı bir düşüncedir, çünkü çözülme düşüncesini çürütür. Hoşlanmama veya nefret yüzünden anelerinden uzak duran ya da onlardan kaçmak için başka mekanizmalar kullanan bazı hastaların zihinlerinde yine de annenin güzel bir imgesinin, ama gerçeğinin değil yalnızca imgesinin, var olduğunu keşfettim. Gerçek nesne, cazibesiz, gerçekten yaralı, iyileştirilemez ve bu sebeple korkulan bir kişi olarak algılanmaktaydı. Güzel imge gerçek nesneden ayrılmıştı, ancak ondan asla vazgeçilmemişti; bu imge hastaların kendine özgü yüceltmelelerinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktaydı.

Çözülmeyle ilgili depresif kaygının kökeninde, bütün yüceltmelerde büyük önem taşıyan mükemmeliyet arzusunun olduğu görülmektedir.

Daha önce işaret ettiğim gibi, benlik bütün ve gerçek olan iyi nesneye duyduğu sevgiyi, onunla ilişkili bunaltıcı bir suçluluk duygusuyla birlikte fark eder. Önce memeyle, sonra da bir bütün olarak kişiyle libidinal bağlanmaya dayalı tam özdeşleşme, (nesnenin çözülmesine dair) kaygıyla, suçluluk ve vicdan azabıyla, zalimlere ve altbenliğe karşı onu bozulmamış haliyle koruma sorumluluğuyla ve onu kaybetme olasılıklarına bağlı üzüntüyle el ele gitmektedir. Bana göre, bilinçli olsun bilinçdışı olsun, bu duygular sevgi dediğimiz duygunun önemli ve temel öğeleri arasındadır.

Bu bağlamda, depresif kişinin, içselleştirilmiş nesneye yönelik suçlamalarını temsil eden kendine yönelik suçlamalarına aşına olduğumuzu söyleyebilirim. Benliğin altbenlikten nefreti, bu dönemde en üst seviyeye ulaşır, değersizlik ve ümitsizlik duygularının sorumlusu, nesneye yönelik suçlamalardan çok, bu nefrettir. Kötü nesnelere yönelik suçlamaların ve nefretin, çok daha katlanılmaz olan altbenlik nefretine karşı bir savunma amacıyla ikincil olarak arttığını sık sık gördüm. Üzüntüye, suçluluk duygusuna ve acının altında yatan umutsuzluğa sebep olan, son tahlilde, benliğin sevgi kadar nefretin de orada olduğuna ve her an üste çıkabileceğine (benliğin, altbenlik tarafından sürükleneceği ve böylece sevilen nesneyi yok edeceği kaygısı) dair bilinçdışı bilgisidir. Sevilen nesnenin iyiliğinden duyulan kuşkulardan da bu kaygı sorumludur. Freud'un işaret ettiği gibi, kuşku gerçekte kişinin kendi sevgisinden duyduğu kuşkudur ve "kendi sevgisinden kuşku duyan kişi bundan daha az önemli her şeyden de kuşku duyabilir ya da daha doğrusu duymalıdır."⁸

Paranoyağın da bütün ve gerçek bir nesneyi içe atmış, ancak henüz onunla tam bir özdeşim kuramamış veya kurduysa bile bunu koruyamamış olduğunu söylemeliyim. Zulmedilme kaygısının çok fazla olması, hayali şüphe ve kaygıların, iyi ve gerçek nesnenin tam ve kalıcı bir şekilde içe atılmasını engellemesi gibi birkaç sebep bu başarısızlığın sorumlusu olarak belirtilebilir. Her türlü kuşku ve güvensizlik, sevilen nesneyi kısa süre içinde bir zulme dönüştüreceğinden, iyi nesne elden geldiğince içe atılır, ama onu iyi nesne olarak korumak için yeterli yeti yoktur. Dolayısıyla paranoyağın bütün halindeki nesnelerle ve gerçek dünyayla ilişkisi, zulüm olarak algılanan içselleştirilmiş nesnelerle ve dışıyla kurduğu erken ilişkiden hâlâ etkilenmektedir ve zalimlere boyun eğebilir.

Bana öyle geliyor ki, paranoyağın özelliği, zulmedilme kaygısı ve şüpheleri yüzünden, dış dünyaya ve gerçek nesnelere yönelik çok kuvvetli ve keskin bir gözlem gücü geliştirmesidir; ancak zulmedilme kaygısı onun insanları çoğunlukla zalim olup olmadıklarını bakımından değerlendirmesine yol açtığından, bu gözlem ve gerçeklik duygusu yine de çarpıktır. Benlikte zulmedilme kaygısı arttığı zaman, ona bakmak ve onu olduğu gibi anlamak bağlamında, başka bir nesneyle tam ve kalıcı bir özdeşim kurması ve tam bir sevgi yetisi geliştirmesi mümkün değildir.

Paranoyağın bütün nesne ilişkisini sürdürememesinin önemli sebeplerinden biri de, zulüm kaygıları ve kendiyle ilgili kaygısı hâlâ bu kadar etkinken, sevilen bir nesnenin ek yükünü ve buna eşlik eden depresif durumun suçluluk ve pişmanlık duygularını kaldıramamasıdır. Üstelik, bu konumda bir yandan iyi nesnelerini dışarı atma ve böylece onları kaybetme, öte yandan da içindeki kötülere atarken dışarıdaki iyi nesnelere zarar verme korkusuyla, yansıtmayı daha da az kullanabilir.

⁸ "Notes upon a Case of Obsessional Neurosis", S.E. 10, s. 241.

Böylece, depresif durumla bağlantılı acıların onu yeniden paranoyak konuma ittiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, geri çekilmiş olsa da depresif konuma ulaşılmıştır ve bu yüzden, depresyon olasılığı her zaman gündemdedir. Bana göre bu durum, daha hafif vakalarda olduğu gibi ağır paranoyada da sık sık depresyonla karşılaşmamızın nedenini açıklamaktadır.

Paranoyağın parçalanma karşısında hissettiklerini depresifinkiyle karşılaştırsak, karakteristik olarak, depresifin parçalarını tekrar birleştirmeye çaba göstereceği nesne için üzüntü ve kaygıyla dolu olduğunu, buna karşılık paranoyak için, parçalanan nesnenin bir zalimler yığını olduğunu, çünkü ona göre her parçanın tekrar bir zalime dönüşeceğini görürüz.⁹ Tehlikeli parçalara indirgenmiş nesne anlayışının, dışkiyle eşdeğer tutulan kısmi nesnelerin içe atılmasıyla (Abraham); ve bana göre¹⁰ çok sayıda kısmi nesnenin içe atılmasının ve tehlikeli dışkının çokluğunun sebep olduğu içteki zalim kalabalığa dair kaygıyla bağlantılı olduğu kanaatindeyim.

Sevilen nesnelerle ilişkileri açısından, paranoyakla depresif kişi arasındaki farkları daha önce ele almıştım. Şimdi yemekle ilgili ketlenme ve kaygıları da bu bağlamda ele alalım. Kişinin, içine zarar verecek tehlikeli maddeler yutma kaygısı paranoyak nitelikli iken, dışandaki iyi nesneleri ısırarak ve çiğneyerek tahrip etme veya dışandaki kötü bir maddede içeriye sokarak içteki iyi nesneyi tehlikeye düşürme kaygısı depresif nitelikli olacaktır. Dıştaki iyi nesneyi içeriye alarak tehlikeye atma kaygısı da depresiftir. Öte yandan, ağır paranoyak özellikler taşıyan vakalarda, dıştaki bir nesneyi baştan çıkararak tehlikeli canavarlar vb ile dolu bir mağara gibi gördüğü kendi içine çekme düşlemlerine rastladım. Burada içe alma mekanizmasının yoğunlaşmasına yol açan paranoyak sebepleri görmekteyiz, öte yandan depresif kişi, bildiğimiz gibi, karakteristik olarak bu mekanizmayı iyi nesneyi bedenine alma amacıyla kullanır.

Hipokondri belirtilerini de böyle karşılaştırmalı bir biçimde ele alırsak, düşleimde benliğe zulmeden nesnelerin saldırıları sonucunda oluşan ağrı ve diğer belirtiler paranoyağın karakteristik özellikleridir.¹¹ Öte yandan, içteki kötü nesnelerin ve altbenliğin iyi nesnelere yönelik saldırılarından kaynaklanan belirtiler ve *benliğin acı çeken iyi nesnelerle özdeşim kurduğu* iç mücadele tipik olarak depresiftir.

Mesela, çocukken bağırsaklarında kurt olduğu söylenen (kendisi hiç görmemişti) X adlı hasta, içindeki bu bağırsak kurtlarıyla açgözlülüğü arasında bağlantı kurmuştu. Analizinde vücudunu yiyen bağırsak kurtlarıyla ilgili düşlemleri ve kanser olacağına dair güçlü kaygısı öne çıktı. Hipokondriyak ve paranoyak kaygılara sahip hastanın benimle ilgili ciddi kuşkuları vardı ve diğer şeylerin yanı sıra, benim kendisine düşmanca davranan kişilerle işbirliği yaptığımdan şüphelendi. Bu sırada rüyasında bir detektifin düşman ve zalim bir

⁹ Melitta Schmideberg'in işaret ettiği gibi, bkz. "The Role of Psychotic Mechanisms in Cultural Development" (1931).

¹⁰ *The Psycho-Analysis of Children*.

¹¹ Dr. Clifford Scott, 1934 sonbaharında Psikanaliz Enstitüsü'nde psikoz üzerine verdiği dersinde, deneyimlerine göre, şizofreninin klinik hipokondriyak belirtilerinin çok çeşitli ve garip olduğunu, ayrıca, cezalandırılmayla ve kısmi nesne işlevleriyle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Bu kısa bir muayeneden sonra bile görülebilir. Depresif tepkilerde klinik hipokondriyak belirtiler çeşit bakımından daha kısıtlıdır ve ifade ediliş bakımından benlik işlevleriyle daha çok bağlantılıdır.

kişiyi tutukladığını ve hapse attığını gördü. Ancak sonradan detektifin güvenilmez olduğu ortaya çıkıyor ve düşmanla suçortaklığı yapıyordu. Detektif beni temsil ediyordu; bütün kaygı içselleştirilmiş ve bağırsak kurdu düşlemleriyle de ilişkilendirilmişti. Düşmanın alıkonduğu hapisane onun içiydi; daha doğrusu zalimin hapsedildiği özel bir bölüm vardı içinde. Tehlikeli bağırsak kurdunun, (çağrışımlarından biri, bağırsak kurdunun biseksüel oluşuydu) düşmanca niyetlerle ona karşı işbirliği yapan (gerçekte cinsel birleşme halindeki) anne babayı temsil ettiği anlaşıldı.

Bağırsak kurdu düşlemleri analiz edildiği sırada hasta kanlı –X bu konuda yanılıyor-du– ishale yakalandı. Bu onu çok korkuttu; bunu, içinde süregiden tehlikeli süreçlerin bir doğrulaması olarak görüyordu. Bu duygusu, içindeki birleşmiş kötü anne babasına zehirli dışkıyla saldırdığı düşlemlere dayanmaktaydı. Ishal onun için, zehirli dışkı kadar babanın kötü penisi anlamına da gelmekteydi. Dışkısında bulunduğunu düşündüğü kan beni temsil ediyordu (bu benim kanla bağlantılı olduğum çağrışımlarda gösteriliyordu). Bu nedenle ishalin, hem içselleştirilmiş kötü anne babayla savaşıırken kullandığı tehlikeli silahları, hem de zehirlenmiş ve ayrılmış anne babanın kendilerini –bağırsak kurtları– temsil ettiği anlaşıyordu. Erken çocukluk döneminde, düşleminde gerçek anne babasına zehirli salgılarla saldırmış ve cinsel birleşme sırasında onlara dışkıyla zarar vermişti. Ishal onun için her zaman korkutucu bir şey olmuştu. Gerçek anne babasına yaptığı bu saldırılarla beraber bütün mücadelesi içselleşmekte ve onu benliğini yok etmekle tehdit edmekteydi. Bu hastanın analizi sırasında, on yaşındayken midesinin içinde onu denetleyen, her zaman sapkın ve yanlış oldukları halde (gerçek babasının istekleri hakkında da benzer duygulara sahipti) uygulamak zorunda olduğu emirler veren, küçük bir adamın varlığını kesinlikle hissetmiş olduğunu hatırladığından da bahsedebilirim.

Analiz ilerledikçe ve bana güvensizliği azaldığında, hasta benim için oldukça endişelenmeye başladı. X her zaman annesinin sağlığı için kaygılanmıştı; ancak onu memnun etmek için elinden geleni yapsa da ona karşı gerçek bir sevgi geliştirememişti. Şimdi, benim için duyduğu endişeyle birlikte değersizlik, üzüntü ve depresyonun yanı sıra güçlü sevgi ve minnettarlık duyguları da öne çıkmıştı. Hasta hiçbir zaman kendini gerçekten mutlu hissetmemişti; depresyonun bütün hayatına yayılmış olduğu söylenebilir; ancak gerçek depresif durumlar yaşamamıştı. Analizinde, derin bir depresyonun tüm safhalarından geçti ve bu zihin durumuna özgü tüm belirtileri gösterdi. Bu sırada hipokondriyak ağrılarıyla bağlantılı duyguları ve düşlemleri de değişti. Örneğin, hasta kanserin mide çeperine yayılacağı kaygısını hissediyordu; ancak midesi için korkarken, gerçekte babasının penisi ve kendi altbenliği (kanseri) tarafından saldırıya uğrayan içindeki beni –aslında içselleştirilmiş anneyi– korumak istediği ortaya çıktı. Başka bir zaman, hastanın ölüme yol açacak bir iç kanamayla ilgili düşlemleri (fiziksel rahatsızlıkla bağlantılı) olmuştu. Beni kanamayla özdeşleştirdiği ve iyi kanın beni temsil ettiği belirginleşti. Paranoid kaygıların hükmettiği ve benim zalim olarak görüldüğüm sırada, hastanın beni ishale karışık kötü kanla (kötü baba) özdeşleştirdiğini unutmamalıyım. Artık değerli iyi kan beni temsil ediyordu – onu kaybetmek, kendi ölümüne işaret eden, benim ölümüm anlamına geliyordu. Hem kendi ölümünden hem de sevilen nesnenin ölümünden sorumlu tuttuğu ve babanın kötü penisinin yerini tutan kanseri, şimdi daha da şiddetli olarak, kendi sadizmi, özellikle açgözlülüğü olarak algıladığı anlaşılmıştır. Kendini bu kadar değersiz hissetmesinin ve ümitsizliğe kapılmasının sebebi budur.

Paranoid kaygılar ve birleşmiş kötü nesnelere dair kaygılar hâkim olduğu sırada, X bedeni için yalnızca hipokondriyak kaygılar duyuyordu. Depresyon ve üzüntü başladığında, iyi nesneye yönelik sevgi ve endişe duyguları öne çıktı; bütün duygular ve savunmalar gibi kaygı içerikleri de değişmişti. Diğer vakalarda olduğu gibi bu vakada da *paranoid korku* ve *şüphelerin* –yine onlar tarafından üzeri örtülmüş olan– *depresif konuma karşı savunma olarak pekiştirildiğini* fark ettim. Şimdi, güçlü paranoyak ve depresif özelliklerin (paranoya baskın) yanı sıra hipokondri özellikleri sergileyen başka bir vakayı, Y'yi aktaracağım. Analiz süresinin büyük bir kısmını dolduran çeşitli fiziksel rahatsızlıklara ilişkin şikâyetlerin yerini, çevresindeki insanlarla ilgili güçlü şüpheler almış ve çoğunlukla doğrudan onlarla bağlantılı hale gelmişti, zira bir şekilde, fiziksel rahatsızlıklardan onları sorumlu tutmaktaydı. Zor bir analitik çalışmanın ardından, güvensizlik ve şüpheler azaldığında, benimle ilişkisi daha da gelişti. Başkalarını sürekli paranoid bir biçimde suçlamasının, şikâyet ve eleştirilerinin altında, annesine yönelik çok derin bir sevginin ve hem diğer insanlar hem de anne babası için duyduğu endişenin yattığı belirginleşti. Aynı zamanda, üzüntü ve ağır depresyon daha da ön plana çıktı. Bu evrede hipokondriyak şikâyetlerin hem bana sunuluşlarında, hem de altlarında yatan içerikte bir değişim oldu. Örneğin, hasta farklı fiziksel rahatsızlıklardan şikâyet etti ve sonrasında aldığı ilaçları sıraladı; göğsü, boğazı, burnu, kulakları ve bağırsakları vb için neler yaptığını birer birer sayarak anlattı. Sanki bedeninin bu bölgelerine ve organlarına bakım yapar gibiydi. Gözetimi altındaki (kendisi bir öğretmendi) gençler için duyduğu endişe ve ailesinin bazı üyeleri için duyduğu kaygıyla ilgili konuşmaya devam etti. Tedavi etmeye çalıştığı farklı organların, suçluluk hissettiği ve daima yaşatmak zorunda olduğu içselleştirilmiş kız ve erkek kardeşleriyle özdeşleştirildiği çok daha belirgin hale geldi. Onları düzeltmek için duyduğu *aşırı kaygı* –çünkü düşleminde onlara zarar vermişti–, bununla ilişkili *aşırı üzüntüsü* ve *ümitsizliği*, paranoid kaygılarının ve savunmalarının fazlasıyla artmasına sebep olmuş, insanlarla ilgilenme, onlarla özdeşleşme duygusu, nefretin ardına gizlenmişti. Bu vakada da, depresyon bütün şiddetiyle öne çıktığında ve paranoid kaygılar azaldığında, daha önce yalnızca benlikle ilişkili olarak deneyimlenen hipokondriyak kaygılar, içselleştirilmiş sevilen nesnelerle ve dolayısıyla benlikle bağlantılı hale geldiler.

Paranoya ve depresif durumlarda işbaşında olan kaygı içeriklerini, duyguları ve savunmaları ayırt etmeyi denedikten sonra, bana göre, depresif durumun paranoid duruma dayandığını ve genetik olarak ondan kaynaklandığını tekrar açıkça belirtmem gerekiyor. Depresif durumu, paranoid kaygıların ve sevilen bütün nesnenin her an kaybedilebileceği duygusunun yol açtığı kaygı içerikleri, üzücü duygular ve savunmaların bir karışımının sonucu sayıyorum. Bu özel kaygı ve savunmalar için bir terim öne sürmek, manik depresif durumların yanı sıra paranoyanın yapısını ve doğasını kavrama açısından ilerlememizi sağlayabilir.¹²

¹² Bu beni terminolojiyle ilgili başka bir soruya yönlendiriyor.

Daha önceki çalışmamda, gelişim aşamalarında çocukta görülen psikotik kaygı ve mekanizmaları tanımladım. Bu tanımla, iki süreç arasındaki genetik bağın yanı sıra, daha tutarlı bir konuma ulaşınca kadar, kaygının baskısıyla, ikisi arasında devam eden dalgalanma da tam olarak betimlenmektedir; ancak normal gelişimde psikotik kaygı ve mekanizmalar asla tek başlarına hüküm sürmedikleri için (bu tabii ki vurgulamış olduğum bir olgudur), psikotik evreler terimi tam anlamıyla yeterli değildir. Çocukluğun erken gelişim sürecindeki psikotik kaygıları ve savunmaları için artık, "konum" terimini kullanıyorum. Bence bu terim, çocuktaki gelişimsel psikotik kaygılar ve yetişkin psikoza arasındaki farklarla, "mekanizmalar" ya da "evreler" kelimelerinden daha kolay bağdaşmaktadır. Örneğin cezalandırılma kaygısından veya depresif bir duygudan normal bir tutuma doğru ani bir değişimin gerçekleşmesi; bu, çocuk için çok tipik bir değişimdir.

Bana göre, gerek normal kişide gerek nevrotikte, manik depresifte yahut karma vakalarda, depresyon durumunun görüldüğü her yerde, kaygıların, üzüntülü duygular ve çeşitli türde savunmaların, burada tanımlamış olduğum ve depresif konum adını verdiğim bu özel gruplaşması her zaman mevcuttur.

Eğer bu görüş doğruysa, sıklıkla olduğu gibi karma paranoyak ve depresif eğilimlerin bulunduğu bir tabloyla karşılaştığımız zaman, onu daha iyi anlayabiliriz, çünkü artık bu vakaları meydana getiren çeşitli öğeleri yalıtabiliriz.

Bana göre, depresif durumlarla ilgili olarak bu makalede öne sürdüğüm fikirler bizi, hâlâ oldukça muammalı bir tepki olan intihar daha iyi anlamaya yönlendirebilir. Abraham ve James Glover'ın bulgularına göre, intihar içe atılmış nesneye yöneliktir. Ancak, intihara teşebbüs ederken, benlik kötü nesneleri öldürmek kadar sevilen içsel ve dışsal nesnelerini kurtarmayı da amaçlamaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse: Bazı vakalarda intiharin altında yatan düşlemler içselleştirilmiş iyi nesneyi ve benliğin iyi nesnelerle özdeşleşmiş kısmını korumayı ve aynı zamanda benliğin kötü nesnelerle ve altbenlikle özdeşleşmiş öteki kısmını yok etmeyi amaçlamaktadır. Böylece benliğin sevilen nesneleriyle birleşmesi sağlanır.

Başka vakalarda da intihar aynı türde düşlemler tarafından belirlenebilir, ancak burada düşlemler kısmen içselleşmiş nesnelerin yerini tutan dış dünya ve gerçek nesnelerle ilişkilidir. Daha önce belirtildiği gibi, özne yalnız "kötü" nesnelerinden değil altbenliğinden de aynı şiddetle nefret etmektedir. Intihara teşebbüs ederken amacı dış dünyayla ilişkisinde bir çatlak oluşturmaktır; çünkü bazı gerçek nesneleri –veya bütün dünya tarafından temsil edilen ve benliğin özdeşim kurduğu "iyi" nesneyi– kendinden veya benliğin kötü nesnelerle ve altbenliğiyle özdeşleşen kısmından kurtarmayı arzular.¹³ Böyle bir adımın ardında, küçük çocuk için dış dünyanın ilk temsili olan annenin bedenine yönelmiş kendi sadist saldırılarına duyduğu tepkiyi görebiliriz. Gerçek (iyi) nesnelere yönelik nefret ve intikam böyle bir adımda hep önemli bir rol oynar, ancak melankolik, intiharıyla bir yandan da gerçek nesnelerini kesinlikle zapt edilemeyen, tehlikeli ve sürekli kaba nefretinden korumaya çabalamaktadır.

Freud, maninin temelinde de melankoliyle aynı içeriklerin bulunduğunu ve esasında, bu durumdan bir kaçış yolu olduğunu belirtmiştir. Manide benliğin, sadece melankolikten değil üstesinden gelemediği paranoyak durumdan da kaçmak için bir sığınak aradığını ileri sürebilirim. Benliğin, sevgi nesnelerine yönelik tehlikeli ve ona azap çektiren bağımlılığı onu özgürlük arayışına iter. Ancak bu nesnelerle özdeşimi vazgeçilemeyecek kadar derindir. Öte yandan, benlik kötü nesneler ve altbenlik korkusunun zulmü altındadır ve bütün bu acılardan kaçma çabasıyla, farklı gelişim evrelerine ait ve birbiriyle tutarsız pek çok farklı mekanizmaya başvurur.

Bana göre maniyi her şeyden çok karakterize eden, *tümgüçlülük duyumudur*, ayrıca, (Helene Deutsch'un 1933'te belirttiği gibi) mani *inkâr* mekanizmasına dayanır. Ancak şu noktada Helene Deutsch'dan ayrılıyorum: Ona göre bu "inkâr" fallik dönem ve iğdiş edilme karmaşasıyla (kızlarda penis eksikliğinin inkâr) ilgilidir, ancak ben gözlemlerim doğrultusunda, bu inkâr mekanizmasının gelişmemiş benliğin kendini kontrol altına alınamayan ve

¹³ Melankoligin dış dünyayla tüm ilişkisini kestiği zihin durumunun oluşması da büyük ölçüde bu sebeplerdendir.

derin bir kaygıya, yani içselleştirilmiş zalimlere ve altbenliğe karşı savunmaya çabaladığı en erken dönemde ortaya çıktığı sonucuna vardım. Demek ki, *ilk inkâr edilen, ruhsal gerçeklik* tir ve sonrasında benlik dış gerçekliğin önemli bir kısmını inkâr etmeye devam eder.

Körleşmenin öznenin gerçeklikten tamamen kopmasına ve tam bir eylemsizliğe yol açabileceğini biliyoruz. Oysa manide inkâr aşırı etkinlikle ilişkilendirilir; ancak Helene Deutsch'un dikkat çektiği gibi bu etkinlik fazlalığının, çoğu zaman, elde edilmiş gerçek sonuçlarla hiçbir ilgisi yoktur. Bu durumda çatışmanın kaynağının, benliğin iyi iç nesnelerinden vazgeçmekte isteksiz ve yetersiz olmasına rağmen, kötü nesnelere olduğu kadar iyi nesnelere de bağlanma tehlikesinden kaçmaya çabalaması olduğunu açıklamıştım. Ondan tamamen vazgeçmeden kendini bir nesneden ayırma girişiminin, benliğin kendi gücündeki artışla koşullandırıldığı gözüküyor. İyi nesnelerin önemini ve kötü nesneleriyle altbenliğinin tehditlerinin taşıdığı tehlikeleri *inkâr ederek* bu uzlaşmayı başarır. Ancak aynı zamanda, hiç durmadan bütün nesnelere hükmetmeye ve onları denetlemeye çabalar ve bu çabanın kanıtı hiperaktivitesidir.

Bence tümüyle maniye özgü olan durum, *tümgüçlülük duygusunun* nesnelere hükmetmek ve onları denetlemek için kullanımıdır. Bu iki sebeple gereklidir: (a) onlara karşı duyulan korkuyu inkâr etmek, (b) (bir önceki –depresif– konumda kazanılan) nesneyi onarma mekanizmasını yürütebilmek için.¹⁴ Manik kişi nesnelere hükmederek, onların hem kendisini hem de birbirlerini incitmesini engelleyebileceğini hayal eder. Bu hâkimiyet özellikle, onun, içselleştirdiği anne babasının tehlikeli cinsel birleşmesini ve onların kendi içinde ölmesini¹⁵ engellemesini sağlar. Manik savunma, o kadar çok şekle bürünür ki genel bir mekanizma öne sürmek tabii ki kolay değildir. Ancak ben, içselleştirilmiş anne babaya hâkimiyet sürecinde gerçekten böyle bir mekanizmanın (çeşitleri sayısız olsa da) var olduğuna ve aynı zamanda, bu iç dünyanın varlığının değersizleştirildiğine ve inkâr edildiğine inanıyorum. Hem yetişkinlerde hem çocuklarda, vakadaki en güçlü etken obsesif nevroz olduğunda böyle bir hâkimiyetin iki (veya daha fazla) nesnenin zorla ayrılmasına işaret ettiğini, ancak maninin yükselişte olduğu durumda, hastanın daha şiddetli yöntemlere başvurduğunu fark ettim. Yani nesneler öldürülmüştür, ancak özne tümgüçlü olduğu için onları hemen hayata döndürebileceğini farz eder. Hastalarımdan biri bu süreci “onları geçici canlandırma durumunda tutma” diye tanımlamıştı. Öldürme nesnenin yok edilmesine yönelik (en erken dönemde kullanılan) bir savunma mekanizmasına; diriltme ise nesneye onarım yapmaya denk düşer. Bu konumda, benlik gerçek nesneleriyle ilişkisinde benzeri bir uzlaşmaya varmaktadır. Maninin tipik özelliklerinden olan nesne açlığı, benliğin depresif konuma özgü bir savunma mekanizmasını kullandığını göstermektedir: İyi nesnenin içe atılması. Manik özne, bu içe atmayla ilişkili farklı kaygı biçimlerini (yani kötü nesneleri içe atacağına ya da iyi nesnelerinin bu içe atma sürecinde yok edileceğine dair kaygıyı) *inkâr eder*; inkâr sadece altbenliğin dürtüleriyle değil, nesnenin güvenliğiyle ilgili kendi endişeleriyle de bağlantılıdır. Dolayısıyla, benlik ve benlik idealinin rastlaşma süreci (manide böyle yaptıklarını Freud göstermiştir) şöyledir: Benlik, nesneyi yamyamca

¹⁴ Konumun tamamının fantastik karakteriyle uyumlu olarak, bu “onarım” hemen hemen her zaman pratiklikten oldukça uzak ve gerçekleşemeyecek bir niteliktedir.

¹⁵ Bertram Lewin (1933) kendini cinsel ilişkideki anne babasıyla özdeşleştiren akut manik bir hastayı bildirmiştir.

bedeninin içine alır (Freud bunu “ziyafet” diye tanımlar); ancak onun için endişelendiğini inkâr eder. “Eminim bu belirli nesnenin yok edilmesinin çok önemi yoktur,” diye iddia eder benlik, “içe atılacak daha bir sürü nesne var.” *Nesnenin öneminin böyle kötülenmesi ve küçümsenmesi* bence, maniye özgü bir özelliktir ve benliğin, nesne açlığının beraberinde gözlemlediğimiz kısmi kopmayı gerçekleştirmesini sağlar. Benliğin depresif konumda basılamayacağı böyle bir kopma, bir ilerlemeyi, benliğin nesneleri aracılığıyla güçlendirilmesini temsil eder. Ancak bu ilerleme benliğin, manide aynı zamanda devreye soktuğu, bahsi geçen erken dönem mekanizmaları tarafından etkisiz hale getirilir.

Paranoid, depresif ve manik konumların normal gelişimde oynadıkları role ilişkin birkaç önerme yapmadan önce, psikotik durumlarla bağlantılı olarak öne sürdüğüm bazı noktaları örneklendirmek için bir hastanın iki rüyasını anlatacağım. Çeşitli belirtiler arasından yalnızca erkek hasta C’yi analize gelmeye sevk eden ağır depresif durumlara, paranoid ve hipokondriyak kaygılara değineceğim. Sözüünü edeceğim rüyaları gördüğünde analizi oldukça ilerlemişti. Rüyasında anne babasıyla –açık havada olduklarına göre muhtemelen üstü açık– bir tren vagonunda yolculuk ettiğini görmüştü. Hasta “bütün işi idare ettiğini” ve gerçek hayattakinden çok daha yaşlı ve onun ilgisine daha çok muhtaç anne babasıyla ilişkiliğini hissetmişti. Anne baba, her zaman yattıkları gibi yan yana değil, ayakucları birbirine bitişik yataklarda yatıyorlardı. Hasta onları sıcak tutmakta zorlanıyordu. Sonra hasta, anne babası onu izlerken, ortasında silindir bir nesne olan bir çanağın içine idrarını yapıyordu. İdrarını yapma karmaşık bir işti; çünkü silindir kısmın içine işememek için özel bir özen göstermesi gerekiyordu. Ama eğer tam olarak silindirin içini hedef alıp etrafa bir şey sıçratmamayı başarabilse bunun önemli olmayacağını hissediyordu. İşemesi bittiğinde çanağın taşıdığını fark etti; bunu bir başarısızlık olarak görüyordu. İşerken cinsel organının çok büyük olduğunu fark etmiş ve bununla ilgili bir rahatsızlık hissetmişti – babası oğlu tarafından yenilgiye uğratılmış hissetmesin diye ve kendisi de onu küçük düşürmek istemediğinden babası bunu görmemeliydi sanki. Öte yandan, işemekle babasını yataktan çıkma ve kendi idrarını yapma derdinden kurtardığını hissediyordu. Hasta burada durdu ve sonra, anne babasını gerçekten kendisinin bir parçasıymış gibi hissettiğini söyledi. Rüya silindiri çanağın bir Çin vazosu olduğu farz ediliyordu, ama bu doğru değildi, çünkü dayanağı, olması gerektiği gibi altında değil, çanağın üstünde –aslında içinde– yani “yanlış yerdeydi.” Hasta sonra çanakla büyükannesinin evindeki gaz lambasında kullanılan cam bir kaseyi ilişkilendirdi ve silindir kısım ona gaz lambasının üstünü anımsattı. Sonra karanlık bir geçit düşündü, geçidin sonunda ışığı az yanan bir gaz lambası vardı, bunun onu kederlendirdiğini söyledi. Ona, bu az yanan lamba ışığından başka hiçbir şeyin canlı olmadığı, fakir ve yıkık dökük evleri düşündürüyordu. Işığın tam olarak yanması için ipin çekilmesi yeterliydi aslında. Bu ona gazdan hep korkmuş olduğunu ve gaz fitilinin etrafındaki alevlerin sanki bir aslanın başıymış gibi üzerine atladığını ve onu ısırıldığını hissettiğini hatırlattı. Gazla ilgili onu korkutan bir diğer şey de söndürüldüğünde çıkardığı “po” sesi idi. Çanakta silindir kısımla gaz lambasının aynı şey olduğu ve bir sebeple, alevi söndürmek istemediği için içine işemekten korktuğu yönündeki yorumumdan sonra, gaz alevinin arkasında zehir bırakacağı için bu şekilde –mum gibi sadece üflenerek– söndürülemeyeceğini söyledi.

Bunu takip eden gece hasta şu rüyayı gördü: Fırında kızaran bir şeyin cızırdayan sesini duyuyordu. Ne olduğunu göremiyordu, ancak kahverengi bir şey olduğunu, büyük

ihtimalle tavada kızaran bir böbrek olduğunu düşünüyordu. Duyduğu ses alçak sesli keskin bir yakanışı, ağlamayı andırıyordu ve kızartılan canlı bir yaratılmış gibi geliyordu ona. Annesi oradaydı ve C onun dikkatini çekerek canlı bir şeyi kızartmanın onu haşlamaktan veya pişirmekten çok daha beter bir şey olduğunu anlamasını sağlamak istiyordu. Kızgın yağ tamamen yanmasını engellediği ve derisi yüzülürken hayatta kalmasını sağladığından, daha fazla işkence çektiyordu. Annesinin bunu anlamasını sağlayamadı, annesi, umursamıyormuş gibi görünüyordu. Bu onu endişelendirdi, ama bir şekilde de rahatlatmıştı, neticede eğer annesi umursamıyorsa düşündüğü kadar kötü olmayabilirdi. Rüyasında kapağını açmadığı fırın –sakatatı ve tavayı hiç görmemişti– ona bir buzdolabını anımsattı. Bir arkadaşının dairesinde buzdolabı kapısıyla fırın kapısını tekrar tekrar karıştırmıştı. Sıcaklığın ve soğukluğun kendisi için aynı şey olup olmadığını merak ediyordu. Tepsideki, işkence eden yağ ona küçük bir çocukken okuduğu, işkenceyle ilgili kitapları hatırlatıyordu: Özellikle kafa kesme ve kızgın yağla işkenceler onu çok heyecanlandırıyordu. Kafa kesme ona Kral Charles'ı hatırlattı. Kralın infazıyla ilgili masal onu çok heyecanlandırmış ve krala bir tür bağlılık geliştirmişti. Kızgın yağla yapılan işkencelere gelince, onları çok düşünmüş, kendini benzeri bir durumda (özellikle bacaklarının yandığını) hayal etmiş ve bunu yapmak zorunluysa, en az acıya sebep olacak şekilde nasıl yapılacağını bulmaya çalışmıştı.

Hasta bana ikinci rüyasını anlattığı gün, benim sigara yakmak için kibritimi nasıl çıkarttığımı açıkladı. Kibriti doğru şekilde yakmadığının açık olduğunu söyledi, kibritin tepesinden küçük bir parça ona doğru uçmuştu. Doğru açıyla çakmadığımı kastediyordu ve sonrasında, "teniste servis toplarını yanlış yöne yollayan babası gibi" yaptığımı söyleyerek devam etti. Daha önce analiz sırasında kibritin tepesinin hangi sıklıkla ona doğru uçmuş olduğunu merak etti. (Öncesinde bir iki kere aptal kibritlerim olduğuna değinmişti, ama bu defa eleştirisi benim onları çakışıma yönelmişti). İki gün önce ağır bir soğuk algınlığına yakalandığından şikâyet ediyordu. Konuşmakta isteksizdi; başı ağırlaşmış, kulakları tıkanmıştı, sümüğü daha önce nezle olduğu durumlardakinden daha yoğundu. Daha sonra, yukarıda bahsettiğim rüyayı anlattı ve çağrışımların akışı arasında tekrar soğuk algınlığına ve bu yüzden herhangi birşey yapmaktan soğuduguna değindi.

Bu rüyaların analiziyle hastanın gelişiminin bazı temel noktalarına yeni bir ışık tutulmuş oldu. Bunlar analizinde daha önce de ortaya çıkmış ve üzerlerinde çalışılmıştı, ama şimdi yeni bağlantılarda belirterek onun için tamamıyla anlaşılır ve inandırıcı hale gelmişlerdi. Şimdi sadece bu makalede varılan neticeleri ilgilendiren noktaları seçeceğim; eldeki bütün önemli çağrışımları aktarmak için burada yeterli alan olmadığını belirtebilirim.

Rüyadaki idrarını yapma eylemi, hastayı anne babasına, özellikle de onların cinsel ilişkisine yönelmiş saldırgan nitelikli erken dönem düşlemlerine yönlendirdi. Onları ısırtma, yeme ve diğer saldırıların yanı sıra; derisini yüzmek, yakmak ve cinsel ilişki halindeyken annesinin içini ateşe vermesini (kızgın yağla işkence) sağlamak için babasının penisinin üstüne ve içine işeme düşlemleri vardı. Bu düşlemler, annenin içinde öldürülmesi (yakılması) gereken bebeklere kadar uzanmaktaydı. Canlı canlı kızartılan böbrek hem –dışkıyla eşdeğer sayılan– babasının penisini hem de annesinin bedeninin içindeki (kapağı açılmayan fırın) bebekleri temsil etmekteydi. Babanın iğdiş edilmesi kafa kesmeye dair çağrışımlarla ifade edilmekteydi. Babanın penisini kendine mal etmesi, penisinin çok büyük olduğu ve hem kendisi hem babası için işediği duygusuyla gösterilmekmekteydi (babasının pe-

nisinin kendisinininkinin içinde olduğu veya kendisinininkine eklendiği düşlemi analizinde çok şeyi ortaya çıkarmıştı). Hastanın kâseye işemesi aynı zamanda annesiyle cinsel ilişki kurması (kâse ve anne ise rüyada hem gerçek hem de içselleştirilmiş bir figür olarak annesi temsil etmekteydi) anlamına geliyordu. İktidarsız ve iğdiş edilmiş babanın, hastanın annesiyle cinsel ilişkisini izlemek zorunda bırakılması hastanın çocukken düşleminde yaşamış olduğu durumun tersine dönmesiydi. Babasını küçük düşürme arzusu ise hastanın, öyle yapmaması gerektiği duygusuyla ifade edilmekteydi. Bu (ve diğer) sadist düşlemler farklı kaygı içeriklerinin ortaya çıkmasına sebep oldu: Annesine, içindeki yakan ve ısırın penisin onu tehlikeye attığını (açtığı gaz ocağı, yakan ve ısırın aslan başı gibiydi), bebeklerinin yanma tehlikesi altında bulunduğunu ve aynı zamanda annenin kendi kendisine yönelik bir tehlike oluşturduğunu (fırındaki böbrek) anlatmayı becerememişti. Hastanın silindir biçimindeki ayağın “yanlış yerde” (kâsenin dışı yerine içinde) olduğu duygusu, yalnızca annenin babanın penisini içine almasıyla ilgili ilk nefret ve kıskançlığını değil, aynı zamanda bu tehlikeli olayla ilgili kaygısını da ifade etmekteydi. Böbrek ve penisi işkence ederken canlı tutma düşlemi, baba ve bebeklere yönelik yıkıcı eğilimlerinin yanı sıra, bir dereceye kadar onları koruma isteğinin de ifadesiydi. Anne babanın yattığı yatakların özel konumu –gerçek yatak odasındakinden farklı– onları cinsel ilişki sırasında ayırmaya yönelik temel saldırganlık ve kıskançlık dürtülerinin yanı sıra, oğulun düşleminde son derece tehlikeli olarak tasarladığı bu ilişkide yaralanabilecekleri ve ölecekleri kaygısını da göstermekteydi. Anne babanın ölümüne dair arzular, onların öleceklerine dair boğucu bir kaygı oluşturmaktaydı. Bu, az yanan gaz ışığı, anne babanın rüyada ileri bir yaşta olmaları (gerçekte olduklarından daha yaşlı), çaresizlikleri ve hastanın onları sıcak tutma mecburiyeti gibi çağrışımlarla ve duygularla gösterilmektedir.

Hazırladığı felaketle ilgili suçluluk ve sorumluluk duygusuna karşı bir savunması hastanın benim kibriti yanlış çakışım ve babasının servis toplarını yanlış atışıyla ilgili çağrışımıyla ortaya çıktı. Dolayısıyla, yanlış ve tehlikeli cinsel ilişkileri yüzünden anne babayı sorumlu tutuyordu, ancak yansıtmaya dayalı intikam korkusu (benim onu yakmam) ve ona yönelik saldırılarla bağlantılı bütün diğer kaygı içerikleri (aslan kafası, yanan yağ), analizi sırasında ne sıklıkla kibritlerimin tepesinin onun üstüne uçtuğunu merak etmesiyle ifade edilmektedir.

Anne babasını içselleştirdiği (içe attığı) gerçeği şöyle gösterilmektedir: (1) Anne babasıyla seyahat ettiği tren vagonu, devamlı onlarla ilgilenmesi, “her şeyi yönetmesi,” kendi bedenini temsil etmekteydi; (2) vagonun üstü kendi duygusunun tersine açıldı; onları içselleştirdiğini ve kendini içsel nesnelerinden özgürleştiremeyeceğini gösteriyordu, ama üstünün açık olması bunun inkarıydı; (3) anne babası için her şeyi yapmalıydı, hatta babası yerine işlemeliydi; (4) bu, onların kendisinin bir parçası olduğu duygusunun kesin bir ifadesiydi.

Ancak anne babanın içselleştirilmesi nedeniyle, gerçek anne babayla ilgili daha önce belirttiğim bütün kaygı durumları içselleştirilmiş hale geldi ve böylece çoğaldı, yoğunlaştı ve nitelikleri kısmen değişti. Yanan penisi içinde bulunduran anne ve ölen çocuklar (içinde kızartma tavası bulunan fırın) hastanın içindedir. Ayrıca, tehlikeli cinsel ilişkide bulunan anne babası da yine onun içindedir ve onları ayrı tutmak gerekir. Bu gereklilik birçok kaygı durumuna kaynaklık eder hale geldi ve analizinde takıntılı belirtilerin altında bu gereklilik duygusunun yattığı ortaya çıktı. Anne baba her an tehlikeli cinsel ilişkiye girebilir,

birbirlerini yakıp yiyebilirlerdi ve hastanın benliği bütün bu tehlikeli durumların sahnelen-
diği yer olduğuna göre, onu da yok edebilirlerdi. Bu yüzden hasta hem anne babası hem
de kendisi için büyük bir kaygı duymaktaydı. İçselleştirilmiş anne babanın yaklaşan ölü-
müne dair kederle doluydu; ama onların dirilmesi cinsel birleşmeyi de beraberinde getire-
ceği ve bu da hem onların hem de kendisinin ölümüne sebep olacağı için, onları tam ola-
rak hayata geri döndürmeye de cesaret edemiyordu (gaz lambasını yakan ipi çekemiyordu).

Sonra bir de altbenlikten gelen tehditler var. İç, gerçek bazı engellenmeler tarafından
harekete geçirilen kıskançlık ve nefretle dolduğu takdirde düşleminde anne babasının cin-
sel birleşmesini bozarak, içselleştirilmiş babasına yakıcı dışkıyla yine saldıracak ve bu da
kaygısının canlanmasına sebebiyet verecekti. İçsel ya da dışsal uyaranlar, içselleştirilmiş za-
limlerle ilgili paranoid kaygıların artmasına sebep olabilir. Eğer o zaman, içindeki babayı
tamamen öldürürse, ölü baba özel bir tür zalime dönüşür. Bunu, hastanın, gazın sıvıyla
söndürüldüğü durumda geride zehir kalacağına dair açıklamalarında (ve takip eden çağnı-
şımalarında) görüyoruz. Burada paranoid konum öne çıkar ve içerideki ölü nesne dışkı ve
gazla eş tutulur.¹⁶ Ancak, analizinin başında hastada çok güçlü olan paranoid konum da-
ha sonra önemli ölçüde azaldı ve rüyalarda pek belirmemeye başladı.

Rüyalarında baskın çıkan, sevilen nesneleri için hissettiği kaygıya bağlı sıkıntılı duy-
gular; daha önce işaret ettiğim gibi, bunlar depresif konumun tipik özellikleridir. Rüya-
larda hasta depresif konumla farklı şekillerde uğraşmaktadır. Sadist nitelikli manik kont-
rolü, anne babasını birbirinden ayrı tutarak kullanmakta ve böylece onların zevkli olduğu
kadar tehlikeli birleşmelerini engellemektedir. Aynı zamanda onlarla ilgilenme şekli de ta-
kıntılı mekanizmaların göstergesidir. Ancak depresif konumun üstesinden gelmek için
hastanın benimsediği esas yol, onarımdır. Rüyada onları hayatta ve rahat tutmak için ken-
dini tamamen anne babasına adamaktadır. Annesiyle ilgili endişeleri ilk çocukluk dönem-
lerine dayanmaktadır ve onu yeniden ayağa kaldırma, hem onu hem de babasını eski ha-
line getirme ve bebeklerin büyümesini sağlama dürtüsü bütün yüceltmelerinde önemli bir
rol oynamaktadır. İçindeki tehlikeli olaylar ile hipokondriyak kaygıları arasındaki bağlan-
tı, hastanın bu rüyaları gördüğü dönemde yakalandığı soğuk algınlığıyla ilgili ifadelerinde
gösterilmektedir. Olağandışı bir yoğunluğa sahip sümük; kâsedeki idrar, tavadaki yağ ve
kendi menisiyle özdeşleştirilmişti. Kafası, anne babasının cinsel organlarını (içinde böbrek
bulunan tava) taşıdığı için çok ağırdı. Sümük, annenin cinsel organını babanınkiyle temas-
tan korumakla yükümlüydü ve aynı zamanda, içsel anneyle cinsel birleşmeyi ifade etmek-
teydi. Kafasının tıkanığına dair his, anne babanın cinsel organlarının birbiriyle ilişkisine
engel olunması ve böylece içsel nesnelerin ayrılması anlamına geliyordu. Bu rüyanın uya-
ranlarından biri, hastanın bu rüyaları görmeden kısa bir süre önce deneyimlediği gerçek
bir hayal kırıklığıydı; bu deneyim onu depresyona sokmadıysa da duygusal dengesini far-
kında olmadan etkiledi: Bu, rüyalarında kendini gösterdi. Rüyalarda depresif konumun
gücü artmış ve hastanın güçlü savunmalarının tesiri bir dereceye kadar azalmış gibi gö-
zükmekteydi. Oysa gerçek hayatta böyle değildi. Rüyaların başka bir uyarınının çok fark-

¹⁶ Benim deneyimime göre, içerideki ölü nesneye dair paranoyak düşüncenin kendisi, gizli ve esrarengiz
bir zalim şeklindedir. Tamamen ölü olarak değil, belki de herhangi bir zamanda kumazlık ve entrika
içeren yollarla tekrar belirliyor gibi hissedilir, daha da tehlikeli ve düşmanca görülür, çünkü özne onu
(tehlikeli bir hayalet kavramı) öldürerek ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

lı bir türde olması ilginçtir. Yaşadığı acı bir deneyimin ardından, yakın zamanda ailesiyle kısa bir geziye çıkmış ve gayet hoş vakit geçirmişti. Rüya ona bu hoş geziyi hatırlatacak şekilde başlıyordu, ancak sonra depresif duygular haz verenleri gölgeliyordu. Daha önce de işaret ettiğim gibi, hasta eskiden beri annesi için oldukça endişeliydi, ama bu tutumu analiz sırasında değişti ve hastanın şimdi onlarla oldukça mutlu ve tasasız bir ilişkisi var.

Rüyalarla bağlantılı olarak vurguladığım noktalar bana göre bebekliğin en erken döneminde başlayan içselleştirme sürecinin, psikotik konumların gelişiminde etkili olduğunu göstermektedir. Anne babalar içselleştirilir içselleştirilmez onlara yönelik erken saldırgan düşlemlerin dışsal ve –daha çok da– içsel cezalandırmalarla ilgili paranoid korkuya yol açtığını, hipokondriyak kaygılarla birlikte, bedene katılmış nesnelerin aniden öleceğine dair üzüntü ve sıkıntıya neden olduğunu ve benliğe dayatılan katlanılmaz içsel acıları tümgüçlü-manik bir yolla idare etme çabasına sebep olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda, onanın eğilimleri arttıkça, içselleştirilmiş anne babaların buyurucu ve sadist bir şekilde denetlenmesinin hafiflediğini de görmekteyiz.

Bana göre normal gelişimin bir parçası olan,¹⁷ normal çocuğun depresif ve manik konumlarda başvurduğu yolları detaylı olarak ele almama buradaki alan müsaade etmiyor. Bu yüzden genel nitelikte birkaç görüşü dile getirmekle yetineceğim.

Daha önceki çalışmamda ve bu makalenin başında atıfta bulunduğum görüşe göre, hayatının ilk birkaç ayında bebek, dışsal ve içselleştirilmiş zalimler olarak hissettiği reddeden “kötü” memeyle ilgili paranoid kaygılar taşır.¹⁸ Kısmi nesnelerle kurulan bu ilişki- den ve bunların dışkıyla eş tutulmasından, bu dönemde çocuğun ilk anda ancak bulanık olarak algıladığı bütün nesnelerle, kendi bedeninin parçalarıyla, etrafındaki insan ve şey- lerle ilişkisinin fantastik ve gerçekdışı doğası ortaya çıkar. Çocuğun yaşamının ilk iki ve- ya üç ayında oluşan nesne dünyası, gerçek dünyanın ya düşmanca ve cezalandırıcı, ya da haz verici parça ve bölümlerini içeren bir dünya olarak tanımlanabilir. Çok geçmeden, çocuk annesini daha bütünsel bir biçimde algılamaya başlar ve bu daha gerçekçi algı, anne- nin ötesindeki dünyaya uzanır. (Anneyle ve dış dünyayla iyi ilişkileri olmasının bebeğe bu erken paranoid kaygıların üstesinden gelmesinde yardımcı olduğu gerçeği, erken dene- yimlerin önemine yeni bir ışık tutmaktadır. Analiz, başından beri çocuğun erken dene- yimlerinin önemini vurgulamıştır, ama bana öyle geliyor ki, ancak çocuğun erken kaygı- larının doğası ve içeriği hakkında; gerçek deneyimleriyle düşlemdaki hayatı arasındaki sürekli etkileşim hakkında daha fazla şey öğrendiğimiz takdirde, dış faktörün neden bu kadar önemli olduğunu tamamen anlayabileceğiz.) Ancak bu gerçekleştiği sırada çocuğun sadist nitelikli düşlemleri ve duyguları, özellikle yamyamca duyguları doruk noktadadır. Aynı zamanda, çocuk şimdi annesine yönelik duygusal tutumunda bir değişiklik dene- yimlemektedir. Memeye düşkünlüğü giderek yerini onun annesini bir kişi olarak algıla- masına bırakır. Böylece hem yıkım hem de sevgi içerikli duygular tek ve aynı nesneye yönelir, bu da çocuğun zihninde derin ve rahatsız edici çatışmalara sebep olur.

¹⁷ Edward Glover (1932) çocuğun, gelişimi sırasında psikotik bozukluklardan melankoli ve maninin teme- lini oluşturan aşamalardan geçtiğini ileri sürer.

¹⁸ Dr. Susan Isaacs (1934) “Anxiety in the First Year of Life”ta çocuğun acı veren iç ve dış uyarılarla ilgi- li erken deneyimlerinin düşmanca davranan dışsal ve içsel nesnelerle ilgili düşlemler kurmasına daya- nak sağladığını ve bu tür düşlemlerin inşasına büyük ölçüde katkıda bulunduğunu öne sürer, öyle gö- züküyor ki, en erken dönemde her can sıkıcı uyarıcı, haz veren “iyi” memeyle bağlantılandırılmaktadır.

Olayların normal seyrinde benlik, gelişimin bu döneminde –yaklaşık dördüncü ve ya beşinci ayda– dışsal gerçeklik kadar ruhsal gerçekliği de belli bir ölçüde kabul etme zorunluluğuyla karşı karşıya kalır. Böylece, sevilen nesnenin aynı zamanda nefret edilen olduğunu ve buna ek olarak, gerek içsel gerek dışsal gerçek ve hayali figürlerin birbirine bağlı olduğunu fark etmesi sağlanır. Çok küçük çocuklarda gerçek nesne ilişkileriyle yan yana, fakat başka bir düzlemde, hem aşırı iyi hem de aşırı kötü figürler¹⁹ biçimindeki gerçekdışı imagolarla ilişkilerin de mevcut olduğunu ve gelişimin²⁰ seyrinde bu iki tür nesne ilişkisinin önemli ölçüde birbirine karşıtını ve birbirini renklendirdiğini başka bir yerde göstermiştim. Bence bu yöndeki ilk adımlar, çocuk annesini bütün bir insan olarak tanıdığında ve onunla bütün, gerçek ve sevilen bir kişi olarak özdeşleştğinde atılır. Sonrasında ise, özelliklerini bu makalede tanımladığım, depresif konum öne çıkar. Bu konum, annenin memesi bebekten uzaklaştırıldığında tekrar tekrar yaşadığı “sevilen nesnenin kaybı” duygusuyla uyarılır ve pekiştirilir; bu kayıp, sütten kesme sırasında zirveye ulaşır. Sandor Radó (1923), depresif eğilimdeki en derin saplantı noktasının sevgi kaybı tehdidi (Freud) durumunda, özellikle de meme emen çocuğun aç kaldığı durumda bulunduğunu göstermiştir. Freud’un, manide benliğin bir kez daha üstbenlikle bir bütün oluşturacak şekilde karşıtı ifadesine atıfta bulunarak, Radó bu sürecin “meme emerken anneye kaynaşma deneyiminin sadık bir psişe içi tekrarı” olduğu sonucuna varır. Bu ifadelere katılıyorum, ancak bazı önemli noktalarda, özellikle Radó’nun, suçluluğun dolaysız ve döngüsel bir şekilde bu erken deneyimlerle bağlantılı hale geldiğine dair hükümleri konusunda görüşlerim farklılaşıyor. Daha önce belirttiğim gibi, bana göre henüz emme dönemindeyken, anneyi bütün bir kişi olarak tanıdığında ve kısmi nesneleri içe atmaktan bütün nesneleri içe atmaya geçtiğinde, bebek biraz suçluluk ve vicdan azabı, sevgi ve denetlenemez nefret arasındaki çatışmadan doğan bir miktar acı ve biraz da, sevilen içselleştirilmiş ve dışsal nesnelerin aniden öleceğine dair kaygı hisseder – yani, yetişkin bir melankolikte gelişmiş halyle görebileceğimiz bütün acıları ve duyguları daha az ve hafif bir derecede yaşar. Tabii ki bu duygular değişik çerçevelerde deneyimlenir. Durumun bütünü ve annesinin sevgisiyle tekrar tekrar güvence sağlayan bebğin savunmaları, yetişkin melankolikte görülenlerden oldukça farklıdır. Ancak önemli olan nokta, benliğin içselleştirilmiş nesneleriyle ilişkisinden doğan bu acıların, çatışmaların, vicdan azabı ve suçluluk duygularının bebekte zaten aktif halde olmasıdır. Belirtmiş olduğum üzere, aynı durum paranoid ve manik durumlarda da geçerlidir. Eğer bebek yaşınının bu döneminde, içinde sevilen nesne oluşturamıyorsa –“iyi” nesnenin içe alımı başlanılamıyorsa– “sevilen nesnenin kaybı” durumu yetişkin melankolikte bulunduğu anlamda ortaya çıkabilir. Eğer bebek bu erken gelişim döneminde, benliğinin içinde sevilen nesneyi oluşturmayı beceremezse, sütten kesme öncesinde ve sırasında memenin kaybı şeklinde yaşanan, sevilen gerçek nesnenin dışındaki ilk ve temel kaybı, yaşamın ileriki yıllarında depresif bir duruma sebep olur. Kanımca, yine bu erken gelişim döneminde, ilkin memeyi denetlemeye ilişkin, hemen sonrasında da dışarıdakileri olduğu kadar içselleştirilmiş anne babayı da denetlemeye ilişkin manik düşlemler, tanımlamış olduğum bütün manik durum özellikleriyle başlar ve depresif durumla mücadele etmek amacıyla kullanılırlar. Çocuk, kaybettiği memeye kavuştuğu her an

¹⁹ Bkz. “Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri” ve “Çocuk Oyununda Canlandırma.”

²⁰ *The Psycho-Analysis of Children*, Bölüm VIII.

benlikle benlik idealinin çakıştığı (Freud) manik süreç başlatılır, çünkü çocuğun beslenmeden aldığı haz sadece dışsal nesnelerin yamyamca içe atılması (Freud'un deyiimiyle, manide "ziyafet") olarak hissedilmez, aynı zamanda, içselleştirilmiş sevilen nesneyle ilgili yamyamca düşlemleri de başlatır ve bu nesneler üzerindeki denetimle ilişkiye geçer. Süphesiz, bu dönemde çocuk gerçek annesiyle ne kadar mutlu bir ilişki geliştirirse, depresif konumun üstesinden gelmekte de o kadar başarılı olur. Ancak hepsi, sevgi ile önlenemez nefreti ve sadizmi arasındaki çatışmanın dışına çıkmanın yolunu nasıl bulabildiğine bağlıdır. Daha önce değindiğim gibi, en erken evrede çocuk, zihninde zulmedici nesnelerle iyi nesneleri (memeler) birbirinden ayrı tutar. Bütünsel ve gerçek nesnenin içe alınmasıyla birlikte bu nesneler birbirlerine yakınlaşırlar; o zaman, benlik, nesne ilişkilerinin gelişimi açısından çok önemli olan şu savunmaya tekrar tekrar başvurur: İmagolarını sevilen ve nefret edilen, yani tehlikeli ve iyi olanlar diye ikiye böler.

Nesne ilişkilerinin –yani bütünsel ve gerçek nesnelerin– varlığını gösteren çiftdeğerlilik de aslında bu noktada başladığı düşünülebilir. Çiftdeğerlilik, benliğin imagolarının bölünmesine yol açar; bu da çocuğun hem gerçek hem içselleştirilmiş nesnelere olan güven ve inancını artırır – sevilen nesnelere yönelik sevgi ve onları onarma fantezileri artmıştır. Aynı zamanda paranoid kaygı ve savunmalar da "kötü" nesnelere yöneltmiştir. Benliğin bir gerçek "iyi" nesneden almış olduğu destek, içsel ve dışsal iyi nesneler arasındaki gidip gelen bir kaçış mekanizmasıyla artar. [İdealleştirme].

Gelişimin bu evresinde; içsel nesne ile dışsal nesnenin, nefret edilen nesneyle sevilen ve gerçek nesneyle hayali olanın bütünleştirilmesi yolunda atılan her adım imagoların tekrar bölünmesine yol açar gibidir. Ancak benlik dış dünyaya uyarlandıkça, bölme işlemi de giderek gerçekliğe daha yakın düzlemlerde uygulanmaya başlar. Bu bölme işlemi, gerçek ve içselleştirilmiş nesnelere yönelik sevgi ve güven sağlam bir şekilde yerleştirilene dek devam eder. Bu durumda normal bir gelişimde çiftdeğerlilik de –ki bu kısmen, hem kişinin kendi nefretine hem de nefret edilen korkutucu nesnelere karşı bir güvencedir– çeşitli ölçülerde tekrar azalacaktır.

İyi ve gerçek nesnelere yönelik sevginin artmasıyla, kişinin sevme yetisine güveni de artacak ve kötü nesnelere dair paranoid kaygısı azalacaktır – bu da sadizmin azalmasını, saldırganlığın daha iyi yollarla idare edilmesini ve sona erdirilmesini sağlar. Çocukluk dönemindeki depresif konumun üstesinden gelmenin normal işleyişinde önemli rol oynayan onarım eğilimleri farklı yöntemlerle başlar, bunlardan temel olan iki tanesini belirtceğim: manik ve takıntılı savunmalar, mekanizmalar.

Kısmi nesneleri içe atmadan, bütün halindeki sevilen nesnelerin içe atılmasına geçişin, bütün sonuçlarıyla, gelişimde en can alıcı öneme sahip olduğu görülüyor. Bu geçişin başarısı –bu doğru– benliğin bir önceki gelişim aşamasında sadizmi ve kaygısıyla nasıl baş edebildiğine ve kısmi nesneleriyle güçlü bir libidinal ilişki geliştirip geliştirmediğine bağlıdır. Ancak benlik bu adımı bir kez atınca, bütün zihinsel düzeni belirleyen yolların farklı yönlerle uzandığı bir kavşağa varır.

Hem içselleştirilmiş hem de gerçek sevilen nesnelerle özdeşleşmeyi sürdürmekte başarısız olmanın depresif durumlara, mani veya paranoya gibi psikotik bozukluklara nasıl yol açacağını ayrıntılarıyla ele aldım.

Şimdi benliğin depresif konumla bağlantılı acılara son vermek için başvurduğu diğer

birkaç yolu belirteceğim: (a) Melitta Schmideberg'in (1930) şizofreniyle bağlantısına dikkat çektiği, "içselleşmiş 'iyi' nesneye kaçış." Benlik bütün halindeki sevilen nesneyi içe atmıştır, ama dış dünyaya yansıtılan içselleştirilmiş zalimlerine duyduğu aşırı korku yüzünden, içselleştirilmiş nesnelerinin iyi niyetli olduğuna dair abartılı bir inanca sığınır. Böyle bir kaçış, ruhsal gerçekliğin ve dış gerçekliğin inkârıyla ve derin bir psikozla sonuçlanabilir.

(b) Hem dışsal hem de içsel bütün kaygılan çürütmek için "iyi" dış nesnelere kaçış. Bu mekanizma nevrozun karakteristik bir özelliğidir; nesnelere körü körüne bağımlılığa ve benlik zayıflığına yol açabilir.

Daha önce belirttiğim gibi, bu savunma mekanizmaları çocukluk depresif konumunun normal işleyişinde rol oynar. Bu konumun altından başarıyla kalkmamak, belirtilen kaçış mekanizmalarından birinin veya diğerinin baskın çıkmasına ve dolayısıyla ağır psikozla veya nevroza yol açar.

Bu makalede, çocukluk dönemindeki depresif konumun bana göre çocuğun gelişiminde merkezi bir konuma sahip olduğunu vurguladım. Çocuğun normal gelişimi ve sevmeye yetisi, benliğin bu düğüm noktasıyla nasıl uğraştığına bağlı görünmektedir. Bu da, (normal insanlarda işlevini sürdürmeye devam edecek) en erken dönem mekanizmalarının benliğin nesneleriyle ilişkisindeki değişimlerle uyumlu olarak geçirdiği değişikliklere ve özellikle de, depresif, manik ve takıntılı konumlarla mekanizmalar arasındaki başarılı etkileşime bağlıdır.

çev. ŞEYDA SUNAR POSTACI

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM: MEMEDEN KESME (1936)

İnsanlık tarihinde şimdiye kadar yapılmış en temel ve en geniş kapsamlı keşiflerden biri, Freud'un zihnin bilinçdışı bir kısmı olduğunu ve bu bilinçdışı zihnin çekirdeğinin bebekliğin en erken döneminde geliştiğini saptamasıdır. Bebekliğe ait duygu ve düşlemler zihinde iz bırakırlar; bu izler zamanla silinmez, saklanıp biriktirilir, etkin kalır, bireyin duygusal ve entelektüel hayatını üzerinde devamlı ve güçlü bir etki yaparlar. En erken duygular dış ve iç uyaranlarla bağlantılı olarak deneyimlenir. Çocuğun dış dünyadan aldığı ilk doyum besleniyor olmaktan aldığı tatmindir. Analiz, bu tatminin sadece bir bölümünün açlığın giderilmesinden kaynaklandığını, daha az önemli olmayan bir bölümünün ise bebeğin annesinin memesini emerken ağzının uyanılmasından aldığı hazdan kaynaklandığını göstermiştir. Bu doyum çocuğun cinselliğinin önemli bir bölümü ve aslında ilk ifadesidir. Haz, aynı zamanda, ılık süt boğazından akarak midesini doldurduğunda da deneyimlenir.

Bebek hoş a gitmeyen uyaranlara ve hazzın engellenmesine nefret ve saldırganlık duygularıyla tepki gösterir. Bu nefret duyguları, aynı zamanda zevk veren nesnelere de, yani annenin memelerine de yöneliktir.

Analitik çalışma birkaç aylık bebeklerin kesinlikle kendilerini düşlem kurma etkinliğine verdiklerini göstermiştir. Bunun en ilkel zihinsel etkinlik olduğuna ve bu düşlemlerin bebeğin zihninde neredeyse doğuştan itibaren bulunduğu inanıyorum. Çocuğun, aldığı her uyarana düşlemlerle anında tepki verdiği görülmektedir; engellemenin söz konusu olduğu hoş a gitmeyen uyaranlara saldırgan düşlemlerle, tatmine yönelik uyaranlara ise haz odaklı düşlemlerle tepki verir.

Daha önce söylediğim gibi, tüm bu düşlemlerin nesnesi başlangıç olarak annenin memesidir. Minik bebeğin ilgisinin bütünden ziyade kişinin bir kısmıyla sınırlı olması tuhaf görünebilir, ancak çocuğun bu evrede her şeyden önce hiç gelişmemiş bir fiziksel ve zihinsel algılama yetisi olduğunu aklımızdan çıkarmamalı ve ayrıca en önemlisi, minik çocuğun yalnızca, Freud'un "haz-acı ilkesi" dediği, derhal haz almayla veya o hazzın yokluğuyla ilgilendiğini hatırlamalıyız. Dolayısıyla, doyum sağlayan veya bunu reddeden annenin memesi, çocuğun zihninde iyi ve şeytani özelliklerle doldurulur . Şimdi, "iyi" memenin hayat boyunca iyi ve yararlı olarak hissedilen şeylerin prototipi olduğu, "kötü" memenin ise şeytani ve zulmeden her şeyin yerine geçtiği söylenebilir. Buna sebep olan durum, nefretini, reddeden veya "kötü" memeye yönlendiren çocuğun, etkin nefretinin tümünü memenin kendisine atfettiği şeklinde açıklanabilir – ki bu süreç *yansıtma* olarak tanımlanır.

Ancak bununla aynı zamanda süregiden çok önemli bir başka süreç daha vardır: *İçe alma*. Bununla, çocuğun dış dünyada algıladığı her şeyi düşleminde kendi içine aldığı bir zihinsel etkinlik kastedilmektedir. Biliyoruz ki bu aşamada çocuk temel tatminini ağzıyla sağlamaktadır, bu yüzden düşleminde ağız sadece yemeğini değil, dışındaki dünyayı da içine almasının ana kanalı olur. Yalnızca ağız değil, duyulan ve işlevleriyle bütün beden

bir dereceye kadar bu "içe alma" sürecinde görev alır – örneğin çocuk nefes alarak, gözleri, kulakları, dokunma vb aracılığıyla da içine alır. Başlangıç olarak, annenin memesi daimi arzusunun nesnesidir ve bu yüzden içe alınacak ilk şey odur. Düşlemede çocuk memeyi emer, çiğner ve yutar; dolayısıyla onu gerçekten içine aldığını, bütün iyi ve kötü yönleriyle annenin memesine kendi içinde sahip olduğunu hissederek.

Çocuğun, kişinin bir bölümüne odaklanması ve bağlanması bu erken gelişim döneminin bir özelliğidir ve ilk önce sadece bulanık olarak algılanan her şeyle, örneğin kendi vücudunun parçaları, kişiler ve cansız eşyalarla ilişkilerinin fantastik ve gerçekçi olmayan doğasının sebebi önemli ölçüde budur. Çocuğun yaşamının ilk birkaç ayındaki nesne dünyasının, gerçek dünyanın doyurucu yahut zulmedici ve düşman parça veya kısımlarından oluştuğu söylenebilir. Bu dönemde annesini ve kendisiyle ilgilenen diğer insanları "bütün kişiler" olarak görmeye başlar; ona bakan yüzle onu okşayan elleri ve onu tatmin eden memeleri birleştirdikçe annesini (ve diğerlerini) algılayışı kademeli olarak daha gerçekçi hale gelir ve "bütünleri" algılama gücü (bir kere "bütün kişiler"den edindiği hazzı sağlama alınca ve onlara güven besleyince) annenin ötesindeki dış dünyaya da yayılır.

Bu dönemde çocukta başka değişimler de meydana gelir. Bebek birkaç haftalıkken, uyanıklık anlarından kesinlikle keyif aldığı, oldukça mutlu hissettiği zamanlar olduğu dış görünüşüne bakarak gözlemlenebilir. Bu aylarda, daha önce belirtilen çok güçlü sabit uyaranlar azalır (başlangıçta, örneğin dışkılama çoğunlukla rahatsız edicidir) ve farklı bedensel işlevlerin kullanımında çok daha iyi bir eşgüdüm oluşmaya başlar. Bu durum, dış ve iç uyaranlara yalnızca fiziksel olarak değil, zihinsel olarak da daha iyi uyum sağlama yöneltir. Daha önce bebek için acı verici olan uyaranların artık böyle olmadıkları, hatta bazılarının hoş gider hale geldiği varsayılabilir. Uyaran yokluğunun başlı başına bir keyif olarak hissedilmesi, bebeğin artık, hoş gitmeyen uyaranların sebep olduğu acı dolu duyguların etkisi altında kalmadığını veya beslenmeyle alınan acil ve tam hazla ilgili uyaranlar için fazla istekli olmadığını göstermektedir; uyaranlara daha iyi uyum sağlama acil ve güçlü doyum gereksinimini daha az acil kılmaktadır.¹

Erken düşlemler ve zulmedilme korkuları ile düşman memeler arasındaki ilişkiye değinmişim ve bunların minik çocuğun fantastik nesne ilişkileriyle ne şekilde bağlantılı olduğunu açıklamıştım. Çocuğun acı verici dış ve iç uyaranlara dair en erken dönem deneyimleri, dışsal ve içsel düşman nesnelerle ilgili düşlemleri için bir zemin oluşturmakta ve bu tür düşlemlerin gelişimine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.²

Zihinsel gelişimin en erken döneminde, hoş gitmeyen her uyaran bebeğin düşleminde açık bir biçimde, reddeden "düşman" memelerle, öte yandan, her hoş uyaran da haz veren "iyi" memelerle bağlantılıdır. Öyle gözüküyor ki burada iki çember var; biri iyicil, öteki kötücül, bunların ikisi de dışsal veya çevresel etkenlerle psişe içi etkenlerin etkileşimine dayanır; dolayısıyla, acı veren uyaranların sayısındaki veya yoğunluğundaki bir azalma veya bu uyaranlara uyum gösterme yetisindeki bir artış, korkutucu düşlemlerin gücünün azalmasına yardımcı olur ve bu azalma da, çocuğun gerçekliğe daha iyi uyum sağlamaya yönelik adımlar atmasını sağlar, bu durum da korkutucu düşlemlerin azalmasına yardımcı olur.

¹ Bu bağlamda, daha önce Dr. Edward Glover tarafından yapılmış bir yorumu hatırladım: Çok acı veren ve hoş duygular arasındaki ani değişimin kendisinin acı verici olduğuna işaret etmişti.

² Dr. Susan Isaacs, İngiliz Psikanaliz Derneği'nde sunduğu bir makalesinde bu noktanın önemini vurgulamıştır (Ocak, 1934).

Zihnin düzgün gelişimi için, çocuğun az önce ana hatlarıyla betimlediğim iyicil çem-berin etkisine girmesi önemlidir; bu gerçekleştiğinde annesinin kişi olarak bir imgesini oluştururken büyük ölçüde destek almış olur; annenin bütünlüğüne dair gelişen bu algı, bebeğin sadece zihinsel değil, duygusal gelişimi açısından da oldukça önemli değişimleri beraberinde getirir.

Büyük ölçüde birbiriyle iç içe geçmiş olan saldırgan nitelikli ve doyum sağlayan, erotik içerikli düşlem ve duyguların (sadizm denilen bir kaynaşma), çocuğun erken dönem yaşamında baskın bir rol oynadığını daha önce belirtmiştim. Bunlar öncelikle annenin memesine odaklanırlar, ancak, aşamalı olarak anne bedeninin tamamına yayılırlar. Açgözlü, erotik, yıkıcı düşlem ve duyguların nesnesi anne bedeninin içidir. Çocuk hayalinde ona saldırır, sahip olduğu her şeyi çalar ve onu yiyip bitirir.

Yıkıcı düşlemler, ilkin emme içeriklidir. Bu, süt bol olduğunda bile bazı çocukların memeyi güçlü bir şekilde emmesiyle gösterilebilir. Çocuk dış çıkarma dönemine yaklaştıkça, düşlemleri daha çok ısırma, koparma, çiğneme ve böylece nesnelerini yok etme içerikli olur. Pek çok anne, çocuk dış çıkarmadan çok önce dahi bu ısırma eğilimlerinin kendini gösterdiğini fark eder. Analitik deneyim, bu eğilimlerin kesinlikle yamyamca düşlemlerle birlikte yol aldığını kanıtlamıştır. Küçük çocukların analizinde saptadığımız bu sadist düşlem ve duyguların yıkıcı niteliği, çocuk annesini bütün bir kişi olarak algılamaya başladığında tam faaliyet halindedir.

Şimdi çocuk, aynı zamanda annesine yönelik duygusal tutumunda da bir değişiklik yaşamaktadır. Çocuğun memeye yönelik hoşnutluk veren bağı, bütün bir kişiye yönelik duygulara doğru gelişim gösterir. Böylece hem yıkıcı hem sevgi içerikli duygular tek ve aynı kişiye yönelik yaşanır ve bu da çocuğun zihnindeki derin ve rahatsız edici çatışmaların çoğalmasına yol açar.

Bana göre, erken zulmedilme korkularından ve fantastik nesne ilişkilerinden annesini bütün ve sevilen kişi olarak gördüğü bir ilişkiye doğru ilerlemesi, çocuğun geleceği için çok önemlidir. Gelgelelim çocuk bunu başardığında, çocuğun şimdi sevilen nesnesine karşı bir tehlike oluşturmasından korktuğu kendi yıkıcı itkileriyle bağlantılı suçluluk duyguları artar. Çocuk, gelişiminin bu aşamasında sadizmini kontrol etmeyi başarmaktan acizdir ve herhangi bir hayal kırıklığıyla dolduğunda, çatışma ve sevilen kişi için duyduğu endişe de yoğunlaşır. Yine çocuğun bu yeni durumda ortaya çıkan çatışmalı duygularla –sevgi, nefret ve suçluluk– tatminkâr bir şekilde baş etmesi önemlidir. Eğer çatışmalar dayanılmaz hale gelirse, çocuk annesiyle mutlu bir ilişki kuramaz ve gelişiminin ileriki safhalarında yaşanacak pek çok başarısızlığın yolu açılmış olur. Bana göre en derin kaynağını bu erken çatışmalarla yeterli bir şekilde baş etmedeki başarısızlığın oluşturduğu aşırı veya anormal depresyon durumlarını özellikle belirtmek isterim.

Ancak şimdi çocuğun suçluluk duygularıyla ve annenin ölümüne dair (onun ölmesi yönündeki bilinçdışı isteklerinin sonucu oluşan) korkularla yeterli bir şekilde baş edildiği durumda ne olduğunu el alalım. Bu duyguların çocuğun gelecekteki ruhsal mutluluğu, sevme yetisi ve sosyal gelişimi üzerinde geniş kapsamlı etkileri olduğunu düşünüyorum. Anneyi kurtarma ve onu her yönden onarma şeklindeki sayısız düşlemlerle kendini ifade eden *onarım arzusu* bu duygulardan doğar. Küçük çocukların analizinde, bu onarım yapma eğilimlerinin onların bütün yapıcı faaliyetleri, ilgileri ve sosyal gelişimleri için itici

güç olduğunu fark ettim. İlk oyun etkinliklerinin işleyişinde ve çocuğun bir küpü diğeri-
nin üstüne koyma veya devrilen bir küpü tekrar dik hale getirme gibi en basit türdeki ba-
şarılarından aldığı tatminin temelinde bunları buluruz – bütün bunlar kısmen, düşleminde
incittiği kişiye veya kişilere yönelik bilinçdışı onanım yapma düşleminde türemektedir.
Ayrıca bundan başka, bebeğin parmaklarıyla oynaması, kenara yuvarlanmış bir şeyi bul-
ması, ayakta durması ve her türlü istemli hareketi gibi daha erken başarılarının bile, ona-
nım ögesinin zaten mevcut olduğu düşlemlerle bağlantılı olduğuna inanıyorum.

Oldukça küçük çocukların analizi –son yıllarda bir iki yaş arasındaki çocuklar bile
analiz edilmeye başladı– birkaç aylık bebeklerin dışkı ve idrarlarını, bunların hediye ye-
rine konduğu düşlemlerle bağlantılandırdıklarını göstermiştir. Bunlar sadece hediye de-
ğil, aslında annelerine veya bakıcılarına duydukları sevginin göstergesidirler, ayrıca onar-
maya muktedir görülmektedirler. Öte yandan, yıkıcı duygular hâkim olduğu zaman, be-
bek düşleminde öfke ve nefretle dışkı ve idrar yapacak ve dışkılarını düşmanlık aracı ola-
rak kullanacaktır. Dolayısıyla, dostane duygularla üretilen dışkılar, düşleminde, öfke anla-
rında yine dışkı ve idrar aracılığıyla da açılan yaraları iyileştirmek için kullanılır.

Bu makalenin sınırları içinde saldırgan düşlemler, korkular, suçluluk duyguları ve
onanım yapma arzusu arasındaki bağlantıları yeterince ele almak imkânsız, yine de bu ko-
nuya değindim, çünkü çocuğun zihninde pek çok rahatsızlığa yol açan saldırgan duygula-
rın, aynı zamanda onun gelişimi açısından son derece değerli olduğunu göstermek istedim.

Çocuğun dış dünyayı, algılayabildiği kadıyla, zihinsel olarak içe attığını belirtmiş-
tim. Önce iyi ve kötü memeyi içe atar, aşamalı olarak da (yine iyi ve kötü anne diye algı-
lanan) bütün anneyi içine alır. Bunun yanı sıra baba ve çocuğun etrafındaki diğer insan-
lar da, daha kısıtlı olmakla birlikte, yine anneye kurulan ilişkideki gibi içe alınır; zaman
geçtikçe çocuğun zihninde bu figürlerin önemi artar ve bağımsızlık kazanırlar. Eğer ço-
cuk, içinde şefkatli ve yardımcı bir anne kurmayı başarabilirse, bu içselleştirilmiş anne
onun hayatı boyunca en faydalı etkiyi sağlayacaktır. Zihnin gelişimiyle birlikte normal ola-
rak karakteri değişecek olsa da, bu etki, gerçek annenin minik çocuğun varlığındaki ha-
yati önem taşıyan yeriyse kıyaslanabilir. “İçselleştirilmiş” iyi anne babanın bilinçli olarak
bu şekilde hissedileceğini söylemiyorum (küçük çocukta bile, içinde onlara sahip olma
duygusu bilinçdışının derinlerindedir), orada oldukları bilinçli olarak değil, ancak kişilik-
teki bir iyilik ve bilgelik şeklinde hissedilir, bu da kendine güven ve inanca yol açar; ço-
cuğun, içinde kötü kişiler bulunduğuna ve kendi kontrolsüz nefreti tarafından yönetildi-
ğine dair korkularla savaşmasına ve bunların üstesinden gelmesine yardımcı olur, dahası,
aile çemberinin ötesindeki, dış dünyadaki insanlara güven duymasını sağlar.

Yukarıda işaret ettiğim gibi, çocuk her engellenmeyi şiddetli hisseder; gerçekliğe
uyum gösterme yolunda normal olarak her an ilerleme kaydediyor olsa da, çocuğun duy-
gusal dünyası doyum ve engellenme döngüsünün hâkimiyeti altında gibi gözükür; ancak
engellenmeye ilişkin duygular oldukça karmaşık bir doğaya sahiptir. Dr. Ernest Jones en-
gellenmenin daima bir yoksunluk gibi hissedildiğini keşfetmiştir. Çocuk arzulanan şeyi
elde edemezse, o şeyin, kendisi üzerinde nüfuz sahibi olan kötü annesi tarafından alıkon-
duğu duygusunu yaşar.

Esas sorunumuza gelince, meme istendiği zaman orada olmadığında çocuğun onun
sonsuz dek kaybolduğunu hissettiğini görüyoruz; meme kavramı anne kavramını da

kapsadığı için, memenin kaybı, sevilen annenin de tamamen kaybedildiği korkusuna yol açar ve bu da sadece gerçek annenin değil, içindeki iyi annenin de kaybı anlamına gelir. Benim deneyimime göre, iyi nesnenin (içselleştirilmiş ve dışsal) tamamen kaybına dair bu korku, annesini yok etmiş (yiyip bitirmiş) olmaya dair suçluluk duygularıyla iç içe geçmiştir ve sonrasında, çocuk annenin kaybını bu korkunç hareketinin cezası olarak algılar; dolayısıyla en üzücü, en çatışmalı duygular engellenmeyle bağdaştırılır; basit bir hüsrana gibi görünen bir durumun keskin bir acı vermesine neden olan da bunlardır. Gerçek memeden kesme deneyimi bu acı dolu duyguları pekiştirir veya bu korkuları doğrular; ancak o ana kadar bebek asla memeye kesintisiz olarak sahip olmadığından ve tekrar tekrar ondan yoksun kalma durumunda olduğundan, bir bakıma, daimi bir süttten kesilme durumu veya en azından süttten kesilmeye doğru giden bir durum içinde olduğu söylenebilir. Ancak gerçek memeden kesmede can alıcı noktaya, kaybın kesin olduğu, meme veya biberon geri dönülmez şekilde kayb olduğu zaman gelinir.

Bu kayıpla ilgili duyguların açıkça görüldüğü bir vakayla ilgili deneyimimi aktarabilirim. Rita analize geldiğinde iki yıl dokuz aylıktı, her türlü korkudan mustarip çok nevroitik bir çocuktü ve ele alması en zor yanı da pek çocuksu olmayan depresyonlarının ve suçluluk duygularının çarpıcılığıydı. Annesine çok bağılıydı; bazı zamanlar çok abartılı bir sevgi, diğer zamanlarda ise düşmanlık göstermekteydi. Bana geldiği dönemde hâlâ her gece bir biberon süt içmekteydi; anne buna devam etmek zorunda kaldığını, çünkü süt vermeyi kesmeye çalıştığında çocuğun çok huzursuzluk gösterdiğini söyledi. Rita'nın süttten kesilmesi çok zor oldu. Birkaç ay emzirilmiş, ardından, önceleri kabul etmediği biberon verilmişti; sonra buna alıştı ve biberonun yerini normal yiyecekler aldığında tekrar büyük zorluklar yaşadı. Benimle analizi sırasında son biberon da kesildiği zaman umutsuzluğa kapıldı. İştahı kesildi, yemeyi reddetti, annesine her zamankinden daha çok yapıştı, ona devamlı kendisini sevip sevmediği, yaramaz olup olmadığı hakkında sorular sormaktaydı. Sorun sadece besinin kendisi olamazdı; çünkü daha önce de süt beslenmesinin yalnızca bir kısmını oluştıuruyordu, üstelik ona yine aynı miktarda süt verilmekteydi, ancak bardaktan içmesi gerekiyordu. Annesine, içine bir iki bisküvi eklediği süttü Rita'nın yatağının yanına oturarak veya onu kucağına alarak kendisinin vermesini önerdim. Ancak çocuk süttü istemiyordu. Analiz, Rita'nın umutsuzluğunun annesinin öleceği kaygısından veya kötü olduğu için annesinin kendisini zalimce cezalandıracağı korkusundan kaynaklandığını ortaya çıkardı. "Kötülük" olarak hissettiği şey aslında, annesinin ölümüne yönelik şimdiki ve geçmişteki bilinçdışı arzularıydı. Annesini yok ettiğİ, hatta yiyip bitirdiğİ kaygısıyla bunalmıştı ve biberonun kaybını da bunu yaptığının doğrulanması olarak algılamaktaydı. Analizle korkuları çözümlenene kadar, annesine bakmak dahi bu korkuların yersiz olduğunu kanıtlamaya yetmiyordu. Bu vakada, zulmedilmeye dair erken kaygıların üstesinden yeterince gelinmemişti ve anneyle hiçbir zaman iyi bir kişisel ilişki kurulamamıştı. Bu başarısızlık, bir taraftan çocuğun kuvvetli çatışmalarıyla baş etmedeki yetersizliğinden, öte yandan –ki bu da yine içsel çatışmanın bir parçası olur– fazlasıyla nevroitik bir kişi olan annenin mevcut davranışlarından kaynaklanıyordu.

Bu temel çatışmalar başladığı ve büyük ölçüde derinlemesine çalışıldığı sırada çocukla annesi arasındaki iyi ilişkinin oldukça değerli olduğu açıktır. Süttten kesildiği bu buhranlı dönemde, çocuğun "iyi" nesnesini, yani en çok sevdiği şeyi bir bakıma kaybetmiş ol-

duğunu hatırlamalıyız. İyi dışsal nesneyi kaybetmenin acısını ve cezalandırılma korkusunu azaltacak her şey, çocuğun, içindeki iyi nesneye duyduğu inancı korumasına yardım edecektir. Aynı zamanda, engellenmeye rağmen gerçek annesiyle mutlu bir ilişki kurması ve anne babası dışındaki insanlarla tatmin edici ilişkiler kurması için çocuğun yolunu açacaktır. Böylelikle çocuk, kaybetmek üzere olduğu en önemli tatminin yerini tutabilecek başka tatminler elde etmeyi başaracaktır.

Peki, bu zor görevde çocuğa yardımcı olmak için ne yapabiliriz? Bu görevin hazırlıkları doğumda başlar. Anne başlangıçtan itibaren, çocuğun kendisiyle iyi bir ilişki kurmasına yardımcı olmak için elinden gelen her şeyi yapmalıdır. Sıklıkla annenin çocuğun fiziksel bakımı konusunda elinden geleni yaptığını görürüz; sanki çocuk daimi bakım gerektiren bir öteberiymiş, insandan ziyade değerli bir makineymiş gibi buna yoğunlaşır. Bu, daha ziyade çocuğun fiziksel gelişimiyle ilgilenen ve onun duygusal tepkileriyle ancak fiziksel ve zihinsel durumun bir göstergesi olduğu zaman ilgilenen çocuk doktorlarının tutumudur. Anneler minik bebeğin, memeyle kurduğu ilişkinin ötesinde, bir insan olduğunun ve duygusal gelişiminin büyük önem taşıdığının çoğunlukla farkına varamazlar.

Annelerle çocuk arasındaki olumlu temas, annenin bebeğe memeyi nasıl vereceğini bilmemesi sebebiyle ilk veya ilk birkaç beslenme sırasında tehlikeye düşebilir; karşılaşılan zorluklarla sabırlı bir şekilde baş etmek yerine, mesela, meme başı bebeğin ağzına zorla sokulabilir, bu durumda bebek meme başı ve memeyle güçlü bir bağ kuramayabilir ve zor beslenen bir bebek haline gelir. Öte yandan, başlangıçta bu tür zorluklar yaşayan bebeklerin sabırlı bir yardımla, hiç zorluk çekmeyenler kadar iyi beslenen bebeklere dönüştüğü gözlemlenebilir.³

Bebek meme emdiği zamanların dışında da pek çok durumda annesinin sevgisini, sabrını ve anlayışını –ya da tersini– hissedecek ve bilinçdışına kaydedecektir. Daha önce işaret ettiğim gibi, en erken duygular iç ve dış uyarılarla –hoş veya tatsız– bağlantılı olarak yaşanır ve düşlemlerle ilişkilidir. Doğum sırasında rahimden alınma biçimi bile zihinde iz bırakır.

Gelişimin en erken evresinde, henüz annenin bakımının ve sabrının doğurduğu hoş duygular ile “bütün bir insan” olan anne arasında bağ kuramamasına rağmen, bebeğin bu hoş duyguları ve güven duygumunu yaşaması hayati önem taşır. Bebeğe dostane nesnelerle çevrelendiğini hissettirecek her şey –bunlar başlangıçta çoğunlukla “iyi memeler” olarak algılanır–, annelerle ve sonrasında çevredeki insanlarla mutlu ilişkiler kurmasına zemin hazırlar ve katkıda bulunur.

Fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlar arasında bir denge sağlanmalıdır. Düzenli beslenmenin bebeğin fiziksel sağlığı için çok değerli olduğu kanıtlanmıştır ve bu da yine ruhsal gelişimi etkiler; ancak en azından ilk günlerde, öğünler arasındaki uzun sürelerle kolaylıkla dayanamayan birçok bebek vardır; böyle durumlarda kuralları sıkı sıkıya uygulamayıp bebeği her üç saatte bir veya daha kısa aralıklarla beslemek ve gerekirse aralarda bir yudum dereotu suyu veya şekerli su vermek daha iyidir.

Emzik kullanımının faydalı olduğunu düşünüyorum. Bunun psikolojik anlamda bir dezavantajı –hijyenik dezavantajın üstesinden gelmek mümkündür– olduğu doğrudur, şöyle ki, bebek emdiği halde arzu ettiği sütü alamadığından hayal kırıklığına uğrar; ancak

³ Bu konuyu detaylarıyla aydınlatan Dr. D. Winnicott'a teşekkürü bir borç bilirim.

yine de, emebildiği için kısmi bir haz alır. Emzik verilmediği takdirde muhtemelen parmaklarını emecektir; emzik kullanımının denetimi parmak emmenin denetlenmesinden daha kolay olacağından, bebeği emzikten kesmek daha kolay olur. Emzikten kesme aşamalı olarak gerçekleştirilebilir, örneğin yalnızca çocuk uykuya dalacağı zaman veya kendini iyi hissetmediği ve benzeri durumlarda emzik verilebilir.

Parmak emmeyi kesme sorunuyla ilgili olarak Dr. Middlemore (1936), genelde çocuğun parmağını emmesinin kesilmemesi gerektiği yönündeki görüşünü ifade eder. Bu görüş lehine söylenebilecek bazı şeyler vardır. Önlenebilecek engellemeler çocuğa yüklenmemelidir. Ayrıca ağız bölgesindeki kuvvetli engellenme, zorlantılı mastürbasyon örneğinde olduğu gibi, telafi edici genital haz ihtiyacını yoğun hale getirebilir ve esasen, ağız bölgesinde yaşanan engellenmelerin genital bölgeye taşındığı gerçeği göz önünde tutulmalıdır.

Ancak göz önüne alınması gereken başka durumlar da vardır. Parmak veya emzik emme dizgilenmediğinde, kuvvetli bir ağız saplantısı tehlikesi oluşurken (bununla, libidonun ağızdan genitale doğru doğal hareketine mani olunmasını kastediyorum), ağız bölgesindeki hafif engellenme, duyuusal itkilerin arzu edilen şekilde dağılmasına etki eder.

Sürekli emme, konuşma gelişiminde ketlenme oluşturabilir. Ayrıca, çocuğun parmaklarını emmede aşırıya kaçmasının şöyle bir sakıncası vardır: Çocuk çoğu zaman kendine zarar verir ve böyle olduğunda, fiziksel acı hissetmenin yanı sıra emmedeki haz ile parmaklarındaki acı arasında bağ kurması, psikolojik açıdan bir sakınca oluşturur.

Mastürbasyonla ilgili olarak, buna kesinlikle müdahale edilmemesi ve bununla kendi yollarıyla baş etmesi için çocuğun yalnız bırakılması gerektiğini söylemeliyim.⁴ Parmak emmeyle ilgili olarak ise, pek çok durumda kısmen veya aşamalı olarak şeker, meyve veya tercih edilen yemek gibi oral doyumlarla, baskı olmaksızın yer değiştirilebildiğini belirtmeliyim. Bunlar çocuğa bolca sağlanırsa, emziğin de yardımıyla süten kesme süreci yumuşak bir şekilde geçirilebilir.

Vurgulamak istediğim başka bir nokta, çocuğun boşaltım işlevleriyle ilgili temizlik alışkanlıklarına başlaması konusunda çok erken bir çabaya girme hatasıdır. Bazı anneler bu görevi çok erken başardıkları için gurur duyarlar, ancak bunun sebep olabileceği olumsuz psikolojik etkilerin farkında değildirler. Arada sırada bebeği lazımlığa tutmanın ve böylece buna usulca alışmasını sağlamaya başlamanın zararlı olduğunu söylemek istemiyorum. Mesele şu ki, anne fazla kaygılı olmamalı ve çocuğun kendini kirlletmesine veya ıslatmasına mani olmak için çabalamamalıdır. Bebek, dışkılarına yönelik bu tutumu hisseder, bu boşaltım işlevlerinden güçlü bir cinsel zevk aldığı, kendi vücudunun bir parçası ve ürünü olarak bunlardan hoşlandığı için bu durumdan rahatsız olur. Öte yandan, daha önce işaret ettiğim gibi, dışkısını veya idrarını öfkeyle yaptığı zaman onların düşman

⁴ Mastürbasyon göze batar derecede veya aşırı yapılıyorsa –aynı durum uzun süredir devam eden aşırı parmak emme için de geçerlidir– çocuğun çevresiyle ilişkisinde yanlış bir şeyler var olabilir. Örneğin, anne babası bunun hiç farkına varmamış olsa da çocuk, bakıcısından korkuyor olabilir. Derslerde geri kaldığını düşündüğünden yahut bir öğretmenle arası iyi olmadığından, veya öteki çocukların birinden korktuğu için okulda kendini mutsuz hissediyor olabilir. Analizde, böyle şeylerin çocuğun zihninde, artan bir zorlantılı duyuusal doyumla dindirilen artan bir gerginliğe sebep olduğu keşfedilebilir. Elbette dışsal öğelerin ortadan kaldırılması her zaman gerilimi hafifletmeye yetmez, ama böyle çocukları aşırı mastürbasyon yaptıkları için azarlamak sadece temelde yatan zorlukları artırır. Zorluklar ciddi boyuttaysa, ancak psikolojik bir müdahaleyle ortadan kaldırılabilirler.

araçlar olduğunu düşünür. Anne kaygılı bir şekilde onlarla temasını tamamen engelleme-ye çalışırsa, bebek bunu dışkılarının anneyi korkutan şeytani ve düşman araçlar olduğunun teyidi olarak görür: Annenin kaygısı kendisinininkini artırır. Kendi dışkılarına yönelik bu tutum psikolojik olarak zararlıdır ve pek çok nevrozda önemli bir rol oynar.

Bebegin uzun süre pislik içinde yatmasına izin verilmesi gerektiğini söylemiyorum elbette; kanımca, kaçınılması gereken, temizliği çok önemli bir mesele haline getirmektir; çünkü o zaman çocuk annesinin bu konuda ne kadar kaygılı olduğunu duyumsar. Durumun tamamı rahatlıkla ele alınmalı ve bebek temizlenirken iğrenme veya hoşnutsuzluk belirtileri sergilemekten kaçınılmalıdır. *Sistemati*k temizlik eğitiminin, memeden kesilme sonrasına ertelenmesinin daha iyi olacağını düşünüyorum. Bu eğitim bebekte kesinlikle önemli bir zihinsel ve fiziksel gerginlik oluşturur, memeden kesilmenin zorluklarıyla baş ederken ona böyle bir gerginlik yüklenmemelidir. Dr. Isaacs'ın "Habit" [Alışkanlık] (1936) makalesinde gösterdiği gibi, daha sonra da bu eğitim hiçbir şekilde katılıkla verilmemelidir.

Annenin bebeğe sadece meme vermenin yanı sıra onunla ilgilenmesi de gelecekteki anne çocuk ilişkisi açısından oldukça faydalıdır. Şartlar bunu yapmasına elvermiyorsa bile, bebeğin zihniyetine dair bir içgörüsü olduğu takdirde kendisi ve bebeği arasında güçlü bir bağ kurmayı başarabilir.

Annesinin varlığı bebeği pek çok yönden mutlu eder. Çoğunlukla beslenmeden sonra bebek annenin memesiyle küçük bir oyun oynayacaktır; annenin ona bakmasından, gülümsemesinden, onunla oynamasından ve kelimelerin anlamını anlamasından çok önce bile, onunla konuşmasından zevk alacaktır. Annenin sesini tanımaya ve sevmeye başlayacaktır, ona şarkı söylemesi bilinçdışında hoş ve uyarıcı bir anı olarak kalacaktır. Anne bebeği böyle sakinleştirerek pekâlâ gerilimini önleyebilir, mutsuz bir ruhsal durumu engelleyebilir ve böylece, ağlamaktan yorgun düşüp uyuyakalmasına izin vernek yerine onu uyutabilir!

Anne ve çocuk arasında gerçekten mutlu bir ilişki, ancak bebeğin bakımı ve beslenmesi anne için bir görev değil, gerçek bir zevk olursa kurulabilir. Anne bundan zevk alabilirse, bu hoşnutluğu bebek tarafından bilinçdışı bir şekilde fark edilecek ve bu karşılıklı mutluluk bebekle anne arasında tam bir duygusal uyum sağlayacaktır.

Ancak madalyonun bir de öteki yüzü vardır. Anne, bebeğin aslında kendi mülkiyetinde olmadığını, her ne kadar küçük ve onun yardımına muhtaç olsa da onun ayrı bir varlık olduğunun ve ona birey muamelesi edilmesi gerektiğinin farkına varmalıdır; onu kendine çok fazla bağlamamalı, bağımsızlığa doğru adım atmasında ona yardımcı olmalıdır. Bu tutumu ne kadar erken benimserse o kadar iyidir; böylece sadece çocuğuna yardım etmekle kalmaz, aynı zamanda kendisini de ilerideki hayal kırıklığından korumuş olur.

Çocuğun gelişimine gereksiz müdahaleler yapılmamalıdır. Onun zihinsel ve fiziksel gelişimini zevkle ve anlayışla izlemek bir şeydir, bunu hızlandırmaya çalışmak ise başka bir şey. Bebeğin yavaşça kendi halinde büyümesine izin vermek gerekir. Ella Sharp'ın (1936) belirttiği gibi, çocuğa bir büyüme hızı yüklemek, onun önceden ayarlanmış bir plana uymasını sağlama arzusu çocuğun annesiyle ilişkisine zararlıdır. Anne çocuk ilişkisine zarar veren ana kaynaklardan biri olan ilerlemeyi hızlandırma arzusunun sebebi, çoğunlukla kaygıdır.

Annenin tutumunun büyük önem taşıdığı başka bir konu da çocuğun cinsel gelişimiyle, yani bedeninden aldığı cinsel duyular ve bunlara eşlik eden arzular ve duygularla ilgilidir. Bebeğin doğumdan itibaren, başlangıçta kendini ağızla ilgili faaliyetler ve bo-

şaltım işlevlerinden alınan hazla gösteren ve kısa süre sonra cinsel organlarla da bağlantıya geçen (mastürbasyon) güçlü cinsel duyguları olduğu genelde anlaşılmadığı gibi; bu cinsel duyguların çocuğun düzgün gelişebilmesi için zaruri olduğunu ve ayrıca, gerek kişiliği ve karakterinin gerek tatminkâr bir yetişkin cinselliği yaşayabilmesinin çocuklukta oluşan cinselliğe dayalı olduğu da genellikle ve yeterince fark edilmemektedir.

Çocuğun mastürbasyonuna müdahale edilmemesi, parmak emmeyi durdurmak için baskı uygulanmaması ve boşaltım işlevleri ile dışkılarından haz almasına karşı anlayışlı olunması gerektiğine işaret ettim. Ancak bunlar tek başına yeterli değildir. Anne cinselliğin bu dışavurumlarına karşı gerçekten iyi niyetli bir tutum içinde olmalıdır. Anne, çoğu zaman çocuk için hem küçük düşürücü hem zarar verici olan iğrenme, sertlik veya küçümseme duyguları göstermeye eğilimlidir. Çocuğun bütün erotik eğilimleri öncelikle anne ve babasına yönelik olduğu için, onların tepkileri bu konularla ilgili bütün gelişimini etkileyecektir. Öte yandan, fazla hoşgörülü olma meselesinin de ele alınması gerekir. Her ne kadar çocuğun cinselliğine müdahale edilmemesi gerekliyse de, anne kendisine karşı fazlaca özgür davranışlar sergileme girişimi olduğunda –elbette dostane bir şekilde– çocuğa sınırlama getirmek zorunda kalabilir. Ayrıca, anne, çocuğun cinselliğine dahil olmalıdır. Çocuğunun cinselliğini gerçekten iyi niyetle kabul etmesi kendi rolünün sınırını oluşturur. Çocuk söz konusu olduğunda anne kendi erotik ihtiyaçlarına hâkim olmalıdır. Çocuğun bakımıyla ilgili hiçbir faaliyet onda tutkulu bir coşku uyandırmamalıdır. Yıkar-ken, kurularken veya pudralarken, özellikle genital bölgeler söz konusu olduğunda ölçülü davranmalıdır. Annenin kendini kontrol etmekteki yetersizliği bebek tarafından kolaylıkla baştan çıkarma olarak algılanabilir ve bu da gelişiminde gereksiz bazı karışıklıklara sebep olabilir. Ancak çocuk hiçbir şekilde sevgiden yoksun kalmamalıdır. Anne kesinlikle bebeği öpebilir, okşayabilir ve onu kucığına alabilir, bunları yapmalıdır da; bütün bunlar onun ihtiyaç duyduğu ve sadece iyiliği için olan şeylerdir.

Bu beni bir başka önemli noktaya yönlendiriyor. Bebeğin anne babanın odasında uyumaması ve cinsel ilişki sırasında orada bulunmaması önemlidir. İnsanlar genelde bunun bebeğe zararı olmayacağını düşünür; çünkü böyle bir deneyimle cinsel duygularının, saldırganlığının ve korkularının harekete geçeceğini farkında değildirler ve ayrıca bebeğin zihinsel olarak kavrayamadığını bilinçdışı olarak algılayabildiği gerçeğini görmezden gelmektedirler. Anne babalar bebeğin uyuduğunu sandığında, bebek çoğunlukla uyanık veya yarı uyanıktır ve uyur gözükse bile etrafında olanları duyumsayabilir. Her şeyi yalnızca bulanık bir şekilde algılamasına rağmen, canlı fakat çarpıtılmış bir anı bilinçdışı zihninde etkin kalır ve gelişimine zarar verir. Özellikle kötü olan etki ise bu deneyimin çocuğun gerilmesine yol açan bir hastalıkla, ameliyatla veya –bu bölümün konusuna dönersek– memeden kesmeyle aynı zamana tesadüf etmesidir.

Şimdi memeden kesme sürecinin kendisi hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. Bunu yavaş ve nazikçe yapmak bana çok önemli görünüyor. Bebek, diyelim ki –doğru zaman gibi görünen– sekizinci veya dokuzuncu ayda tamamen sütten kesilecekse, beşinci veya altıncı aydan itibaren gün içinde bir emzirmenin yerini, biberonla besleme almalıdır ve takip eden her ay, biberonla besleme öğünleri artarak emzirmenin yerini almalıdır. Aynı zamanda başka uygun yiyecekler de tanıtılmalıdır ve çocuk buna alışınca, kısmen di-

ger yiyeceklerle kısmen de bardaktan içilen sütle ikame edilerek, biberondan da kesmeye başlanabilir. Çocuğu yeni yiyeceklerle alıştınrken sabırlı ve nazik olunursa süttten kesme büyük oranda kolaylaşacaktır. Çocuk istediğinden daha fazlasını yemeye veya sevmediğı bir yemeğı yemeye zorlanmamalıdır –aksine, sevdiği yiyecekler bolca verilmelidir– ayrıca sofrada da bu dönemde yer almamalıdır.

Şimdiye kadar bebeğın emzirilmeden büyütölmesiyle ilgili hiçbir şey söylemedim. Umanın annenin çocuğunu emzirmesinin psikolojik açıdan taşıdığı büyük önemi netleş-tirebilmişimdir; şimdi annenin bunu yapmadığı olası durumları ele alalım.

Biberon, bebeğın emme zevkini tatmasına ve böylelikle anne veya bakıcı biberonla süt verirken anne-meme ilişkisinin bir miktar kurulabilmesine izin verdiği için annenin memesinin yerini alır.

Deneyimler emzirilmeyen çocukların çoğunlukla gayet iyi geliştiğini göstermiştir.⁵ Yine de bu kişilerin analizinde, yoksun kaldıkları memenin hasretini daima çektikleri görölür. Her ne kadar meme-anne ilişkisi bir ölçüde kurulmuş olsa da, en erken ve en temel hazzın, arzu duyulan gerçek nesneden değil, onu ikame eden bir nesneden alınmış olması ruhsal gelişimi tümüyle değiştirir. Çocuklar emzirilmeden de iyi gelişseler bile, iyi emzirildikleri takdirde gelişimlerinin öyle ya da böyle farklı ve daha iyi olabileceğı söyle-nebilir. Ayrıca, deneyimlerimin gösterdiği üzere, emzirildikleri halde gelişimleri yanlış yolda ilerleyen çocuklar emzirilmeselerdi daha da hasta olurlardı.

Özetlersek; başarılı bir emzirme, gelişim açısından daima önemli bir fayda sağlar; ancak bazı çocuklar bu temel olumlu etken olmaksızın da iyi gelişebilirler.

Bu bölümde emme döneminin ve memeden kesmenin başarılı geçmesine yardımcı olabilecek yöntemleri tartıştım; şimdi başarılı görünen bir durumun yine de tamamlanmış sayılmayabileceğini iletmenin zorluğu içindeyim. Memeden kesmeyi oldukça iyi atlatmış, hatta bir süre için tatminkâr bir ilerleme kaydetmiş görünen çocuklar bile, derinlerde, bu durumun yarattığı zorluklarla baş edememişlerdir; görünürde bir uyum sağlanmıştı yalnızca. Bu görünürdeki uyum, çocuğın, fazlasıyla bağımlı olduğı etrafındaki kişileri mem-nun etme ihtiyacından ve onlarla iyi geçinme arzusundan doğar. Çocuktaki bu dürtünün dışavurumu, bir derecede memeden kesme dönemine kadar gider; bebeklerin tahmin edi-lenden daha fazla zihinsel yetileri olduğuna inanıyorum. Bu görünürdeki uyumun başka bir önemli sebebi de, çocuğa baş edemediğı derin içsel çatışmalardan bir kaçış yolu sağla-masıdır. Diğer vakalarda, örneğın kıskançlık, açgözlölük ve kızgınlık gibi pek çok karakter bozukluğında gerçek uyumun başlanmadığına dair daha açık işaretler bulunur. Bu bağlamda Dr. Karl Abraham'ın erken zorluklar ile karakter oluşumu arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasına değinebilirim.

Hepimiz hayatlarını daimi bir kederle geçiren insanlar tanırız. Örneğın, düşman kader tarafından özellikle onların üzerine gönderilmiş gibi kötü havaya bile içerlerler. Yine, istedi-ğı an gerçekleşmediğinde her doyumdan yüz çevirenler de vardır; birkaç yıl önceki popü-ler bir şarkının sözlerindeki gibi: "İstediğım şeyi istediğım zaman isterim ya da hiç istemem."

⁵ Bunun ötesinde, bu erken dönemde hastalık, ani süttten kesilme veya ameliyat gibi çok zor deneyimler yaşayan çocuklar bile çoğunlukla oldukça tatminkâr bir gelişim gösterirler, ancak bu tür deneyimler şu veya bu şekilde bir engeldir ve mümkünse kaçınılmalıdır.

Derin içsel çatışmalarla bağlantılı olduğundan, bebek için engellenmeye katlanmanın çok zor olduğunu size göstermeye çalıştım. Gerçekten başarılı bir memeden kesme, yalnızca bebeğin yeni yiyeceklere alışmasını değil, içsel çatışmaları ve korkularıyla baş etmeye yönelik ilk ve temel adımları atmış olmasını ve böylece engellenmeye gerçek anlamda uyum sağlamasını da gerektirir.

Bu uyum gösterme sağlanmışsa, o zaman memeden kesme deyişini artık kullanılmayan manasıyla burada kullanmak uygun düşer. Eski İngilizcede memeden kesme kelimesinin sadece “bir şeyden” kopma değil, “bir şeye doğru” kopma/yönelme anlamında kullanıldığını anlıyorum. Kelimenin her iki anlamını kullanarak, engellenmeyle gerçek anlamda bir uyum geliştirildiğinde bireyin annenin memesinden kesilmekle kalmayıp aynı zamanda, memenin ikamelerine –tam, zengin ve mutlu bir hayat kurmak için gerekli olan bütün haz ve tatmin kaynaklarına– yöneldiğini söyleyebiliriz.

Not⁶

Son araştırmalar bebekliğin erken dönemine –kabaca yaşamın ilk üç dört ayına– dair bilgimizi oldukça artırdı ve bu son sözü bu bakış açısıyla yazıyorum.

Memeden kesme üstüne yazdığım makalede detaylı olarak betimlediğim gibi, küçük bebeğin duyguları oldukça kuvvetlidir ve aşırılıkların hâkimiyeti altındadır. İlk ve en önemli nesnesi olan annesinin iki yönüne (iyi ve kötü) ve onunla ilgili duygularına (sevgi ve nefret) yönelik etkin bölme süreçleri vardır. Bu bölmeler korkularıyla baş edebilmesini sağlar. En erken korkuları (her engellenmede ve rahatsızlıkta kolayca harekete geçen) saldırganlık itkilerinden kaynaklanır ve bu korkular terk edilmiş, yaralanmış, saldırıya uğramış –yani şiddetli bir zulme uğramış– gibi hissetmesine yol açar. Anneye odaklı bu zulüm korkuları, bebek anneyle (ve böylece diğerleriyle) daha bütünleşmiş bir ilişki kurana kadar –bu aynı zamanda kendi benliğinin bütünleşmesi anlamına da gelir– hâkimdir.

Son incelemeler özellikle bebekliğin en erken dönemi üzerine eğilmiştir. Genellikle duyguların bölünmesi olarak tanımlanan, sevgi ve nefret arasındaki yarılmının yoğunluğunun ve aldığı biçimlerin çeşitlilik gösterdiği kabul edilmiştir. Bu çeşitlilik bebekteki zulüm korkularının kuvvetine bağlıdır. Bölünme aşınıysa, temel bir öneme sahip anneyle ilişki güvenli bir şekilde oluşamaz ve benliğin bütünleşmeye yönelik gelişimi zarar görür. Bu, ileride akıl hastalıklarıyla sonuçlanabilir. Başka bir olası sonuç ise, zihinsel gelişimin zekâ geriliğine yol açacak şekilde ketlenmesi ve –uç durumlarda– zihinsel yetersizliktir. Normal gelişimde bile, hem anneden hem de duygu deneyiminden geri çekilme durumlarına bağlı olarak anneyle ilişkide geçici bozukluklar olabilir. Bu durumların çok sık ve uzun süreli olması halinde bunlar anormal gelişimin belirtileri olarak ele alınabilir.

Eğer ilk evrede yaşanan zorlukların üstesinden normal bir şekilde gelinirse, bebek dört ila altı ayı takiben başlayan can alıcı dönemde ortaya çıkan depresif duygularla baş etmeyi başarabilir.

Küçük çocukların (genel olarak iki yaşın üzeri) analizinden elde edilen, yaşamın ilk yılına ilişkin teorik bulgular, gerek daha büyük çocukların gerek yetişkinlerin analiziyle de doğrulanmıştır. Bunların bebeklik dönemi davranışlarının gözlemine de uygulanması arta-

⁶ 1952’de eklenmiştir.

rak devam etmektedir ve çalışma sahası çok küçük bebekleri dahi kapsayacak kadar genişlemiştir. Bu kitabın ilk yayımlanışından beri küçük çocuklardaki depresif duygular daha yaygın olarak gözlenmiş ve tanımlanmıştır. Yaşamın ilk üç dört ayna özgü olduğu anlaşılan olgular da artık bir ölçüde gözlenebilmektedir. Örneğin, bebeğin kendini duygulardan tecrit ettiği içe çekilme durumları, çevreye tepkisizliğine işaret etmektedir. Böyle durumlarda bebek duygusuz ve çevresine ilgisiz görünebilir. Bu durum aşırı ağlama, huzursuzluk ve yemeyi reddetme gibi diğer bozuklardan çok daha kolayca gözden kaçırılabilir.

Bebeklerin yaşadığı kaygıların gittikçe daha fazla anlaşılması, küçük çocukların bakımını üstlenen herkesin bu zorlukları azaltmak için yollar bulmasını kolaylaştıracaktır. Engellemeler bir noktaya kadar kaçınılmazdır ve tanımlanmış olduğum temel kaygılar hiçbir şekilde tamamen yok edilemez. Ancak bebeğin duygusal ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması, onun sorunlarına yönelik tutumumuzu olumlu etkileyecek ve böylece istikrara giden yolda ona yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın ana amacını bu umudu ifade ederek özetliyorum.

çev. ŞEYDA SUNAR POSTACI

ON DOKUZUNCU BÖLÜM:

SEVGİ, SUÇLULUK VE ONARIM

(1937)

Bu kitabın¹ iki bölümünde insan heyecanlarının çok farklı yönleri tartışılmıştır. İlk bölüm olan “Nefret, Açgözlülük ve Saldırganlık”, insan doğasının temel yapılarından biri olan güçlü nefret dürtüleriyle ilgilidir. Eşit derecede kuvvetli bir etkisi olan sevginin ve onarım dürtüsünün tarifini yapmaya çalışacağım ikinci bölüm, bu sunum biçiminin ima ettiği açık bölünme insan zihninde var olmadığından, ilkinin tamamlayıcı niteliktedir. Konumuzu bu şekilde ayırarak sevgi ve nefret arasındaki devamlı *etkileşimi* belki açıkça ifade edemiyoruz, ama bu geniş konunun bölünmesi gerekliydi, çünkü ancak yıkıcı dürtülerin nefret ve sevgi etkileşiminde oynadığı rolü dikkate alarak sevgi hissinin ve onarım eğiliminin saldırgan dürtülerle bağlantılı olarak ve onlara rağmen, hangi yollarla geliştiğini göstermek mümkündür.

Joan Riviere’nin bölümü bu heyecanların ilk olarak çocuğun annenin memesiyle kurduğu ilişkide ortaya çıktığını ve temelde, arzulan kişiyle bağlantılı olarak deneyimlendiklerini netleştirmiştir. Sevgi dediğimiz, insana özgü heyecanların en karmaşığını inşa eden her çeşit gücün etkileşimini araştırmak için bebeğin ruhsal/zihinsel yaşamına kadar inmek gerekir.

Bebeğin heyecansal durumu

Bebeğin ilk sevgi ve nefret nesnesi olan anne, bebeğin erken itkilerine özgü yoğunluk ve şiddetle hem arzulanır hem de nefret edilir. Bebek en başta, beslenme ihtiyaçlarını giderdiği, açlık hissinin yatıştırdığı ve memesini emerken ağzının uyarılmasıyla ona duyuşal bir haz verdiği için annesini sever. Bu doyum çocuğun cinselliğinin temel bir parçasıdır ve aslında bunun ilk ifadesidir. Ama eğer bebek açsa ve arzuları tatmin edilmiyorsa veya fiziksel olarak acı çekiyorsa ya da rahatsızsa, durum aniden tamamıyla değişir. Nefret ve saldırganlık duyguları ortaya çıkar ve bebek bütün arzularının nesnesi olan ve zihninde, deneyimlediği –iyi ve kötü– her şeyle bağlantılı olan kişiyi yok etme itkisinin tahakkümüne girer. Ayrıca Joan Riviere’nin detaylı olarak gösterdiği gibi, nefret ve saldırganlık hisleri bebekte tıkanma, nefessiz kalma ve benzeri pek çok acı verici duruma sebep olur. Bebek bunların kendi bedenine zarar vereceğini düşünür; bu yüzden de saldırganlığı, mutsuzluğu ve korkuları tekrar artar.

Bebeği ona acı çektiren nefret, gerilim ve korku durumlarından kurtarmanın en doşaysız ve birincil yolu, arzularının annesi tarafından tatmin edilmesidir. Haz aldığında kazandığı geçici güvenlik hissi, hazzını adamakıllı artırır; bu yüzden, güven duygusu da insanın sevgi gördüğü her durumda yaşadığı doyumun önemli bileşenlerinden biri haline gelir. Bu, erişkin için olduğu kadar bebek için de; sevginin basit şekilleri için olduğu ka-

¹ Love, Hate and Reparation [Sevgi, Nefret ve Onarım] (330. sayfadaki açıklayıcı nota bakınız.)

dar en karmaşık dışavurumları için de geçerlidir. Kendimizi korumakla ilgili bütün ihtiyaçlarımızı ve duyuşsal arzularımızı ilk olarak annemiz karşıladığından ve güvenliğini sağladığından, zihnimizde oynadığı rol kalıcıdır; ancak bu etkinin gerçekleşme yolları ve aldığı biçimler yaşamın ileriki safhalarında hiç de belirgin olmayabilir. Mesela bir kadın annesini görünüşte kendisinden uzaklaştırmış olabilir, ama kocasıyla veya sevdiği erkekle ilişkisinde farkında olmadan hâlâ annesiyle kurduğu ilk ilişkinin bazı özelliklerini arıyordur. Ayrıca, babanın çocuğun heyecansal yaşamında oynadığı önemli rol de daha sonraki bütün aşk ilişkilerini ve diğer bütün insani ilişkilerini etkiler. Ama bebeğin babayla ilk ilişkisi –baba tatmin edici, arkadaşça ve koruyucu bir figür olarak algılsa da– kısmen anneye kurduğu ilişki modeline dayanır.

Bebeğe göre annesi, her şeyden önce bütün arzularını karşılayan bir nesneden –iyi bir meme²– ibaret iken sonraları bebek anneye kişi olarak sevgi duymaya başlayıp aldığı hazzı ve annenin ilgisine cevap verir. Ama bu ilk sevginin kökleri yıkıcı etkiler tarafından zaten örselenmiştir. Sevgi ve nefret bebeğin zihninde birlikte mücadele eder, bu mücadele bir dereceye kadar hayat boyu sürer ve insan ilişkilerinde bir tehlike kaynağı oluşturmaları muhtemeldir.

Bebeğin itki ve hislerine, en ilkel zihinsel etkinlik olarak gördüğüm düşlem kurma, daha sade bir dille ifade edersek, yaratıcı düşünme eşlik eder. Örneğin, annesinin memesini şiddetle arzulayan bebek, meme orada olmadığına onu oradaymış gibi hayal edebilir, memeden elde ettiği doyumunu düşleyebilir. Bu ilkel *düşlemlemeler*, ileride gelişerek daha incelikli imgelem çalışmalarına dönüşecek yetinin erken biçimleridir.

Bebeğin hislerine eşlik eden ilk düşlemler çok çeşitlidir. Az önce bahsedilen durumda, bebek yoksun kaldığı hazzı hayal eder. Bunun yanında, hoş düşlemler gerçek doyuma da eşlik eder; yıkıcı düşlemler ise engellenmelerle ve bunların uyandırdığı nefretle birlikte ilerler. Bebek memeye ilgili olarak engellendiğini hissederse düşleminde memeye saldırır, öte yandan, meme tarafından tatmin edilirse onu sever ve onunla ilgili hoş düşlemler kurar. Saldırgan düşlemlerinde annesini ve annesinin memesini ısırarak, parçalamak ve onu başka şekillerde de yok etmek ister.

Ölüm istekleriyle eşanlamlı olan bu yıkıcı düşlemlerin en önemli özelliği, bebeğin düşlemlerinde arzuladığı şeylerin gerçekte meydana geldiği hissine kapılmasıdır, yani yıkıcı etkilerinin nesnesini *gerçekten yok etmiş* ve yok etmekte olduğunu zanneder. Bunun

² Bu konuşmada sunduğum oldukça karmaşık ve alışılmadık olguları basitleştirmek için, bebeğin beslenmesinden söz ettiğimde sadece emzirmeyi kastediyorum. Emzirmeye ilişkin söylediklerimin ve çıkarımlarımın çoğu, bazı farklılıklar olsa da, biberonla süt verme için de geçerlidir. Bununla bağlantılı olarak “Memeden Kesme” (1936) adlı yazımdan bir kısım aktaracağım: “Biberon, bebeğin emme zevkini tatmasına ve böylelikle anne veya bakıcı biberonla süt verirken anne-meme ilişkisinin bir miktar kurulabilmesine izin verdiği için annenin memesinin yerini alır. Deneyimler emzirilmeyen çocukların çoğunlukla gayet iyi geliştiğini göstermiştir. Yine de bu kişilerin analizinde, yoksun kaldıkları memenin hasretini daima çektikleri görülür. Her ne kadar meme-anne ilişkisi bir ölçüde kurulmuş olsa da, en erken ve en temel hazzın, arzu duyulan gerçek nesneden değil, onu ikame eden bir nesneden alınmış olması ruhsal gelişimi tümüyle değiştirir. Çocuklar emzirilmeden de iyi gelişmeler bile, iyi emzirildikleri takdirde gelişimlerinin öyle ya da böyle farklı ve daha iyi olabileceği söylenebilir. Ayrıca, deneyimlerimin gösterdiği üzere, emzirildikleri halde gelişimleri yanlış yolda ilerleyen çocuklar emzirilmeselerdi daha da hasta olurlardı.”

bebeğin zihninin gelişimi üzerinde çok önemli etkileri vardır. Bebek, onarıcı nitelikli tüm-güçlü düşlemlerinde bu korkulara karşı destek bulur ve bunların da onun gelişimi açısından son derece önemli sonuçları vardır. Eğer bebek, yıkıcı düşlemlerinde annesini ısırarak ve parçalayarak yaralamışsa, kısa süre sonra parçaları tekrar bir araya getirdiği ve annesini onardığı düşlemler kurabilir.³ Bildiğimiz gibi, bu sevdiği, ihtiyaç duyduğu ve en çok bağımlı olduğu nesneyi yok etmiş olmanın korkusunu tamamıyla ortadan kaldırma-ya yetmez. Benim görüşüm, bu temel çatışmaların yetiştiren bireylerin heyecansal yaşamının seyrini ve gücünü derinden etkilediği yönündedir.

Bilinçdışı suçluluk duygusu

Hepimiz, sevdiğimiz birine karşı içimizde nefret itkileri bulunduğunu keşfedersek endişeleneceğimizi veya suçluluk duyacağımızı biliriz. Coleridge'in dediği gibi:

...sevdiğimizle dargın olmak için
Deli olmak lazım.

Bu suçluluk duygularını, acı verdikleri için, arka planda tutmaya çok meyilliyizdir. Yine de bu duygular pek çok değişik biçime bürünerek kendini dışavurur ve kişisel ilişkilerimizde huzursuzluk kaynağı olur. Sözgelimi, bazı insanlar çok da önemsemedikleri kişiler tarafından takdir edilmediklerinde bile üzülmüverirler. Bunun sebebi bilinçdışı zihinlerinde insanların onları değersiz bulacağını düşünmeleridir ve soğuk bir karşılanma onların değersizlik kuşkularını onaylar. Diğerleri, örneğin dış görünüşleri, işleri ya da genel yetenekleri gibi farklı sebeplerden dolayı, nesnel dayanakları olmadığı halde, kendilerinden hoşnut değillerdir. Bu dışavurum biçimlerinin bazıları genellikle fark edilir ve halk arasında "aşağılık kompleksi" olarak adlandırılır.

Psikanalitik bulgular bu tip duyguların çoğunlukla sanıldığından daha köklü olduğunu ve daima bilinçdışı suçluluk duygularıyla bağlantılı olduğunu gösteriyor. Bazı insanların övülmeye ve onaylanmaya bu denli ihtiyaç duymasının sebebi, sevebilir ve sevilme-ye değer olduklarının kanıtlanmasına gereksinim duymalarıdır. Bu duygu başkalarını yeterince veya gerçekten sevmeyecek olma ve özellikle de onlara yönelik saldırgan itkilerini bilinçdışında kontrol edememe korkusundan kaynaklanmaktadır. Sevdikleri kişi için tehlikeli olmaktan çok korkarlar.

Anne babayla ilişkide sevgi ve çatışma

Göstermeye çalıştığım gibi, sevgi ile nefret arasındaki mücadele, yol açtığı birçok çatışmayla birlikte erken çocuklukta, çocuğun anne ve babanın her ikisiyle kurduğu ilişkiyle başlar ve hayat boyu devam eder. Meme emen bebeğin anneye ilişkisinde duyuşal hisler zaten mevcuttur ve emme sürecine bağlı haz verici ağız duyumlarıyla kendilerini ifade ederler. Kısa süre içinde genital hisler ön plana geçer ve annenin meme ucuna duyulan şiddetli arzu ortadan kalkar. Yine de tamamen yok olmaz; bilinçdışında etkinliğini sürdürür, bilinçte de kısmen etkin kalır. Kız çocuğunun durumunda, meme ucuna duyulan ilgi büyük

³ Erken evrede zihnin nasıl çalıştığı konusunda da sonuçlar çıkarmamı sağlayan küçük çocukların psikanalizi, böyle düşlemlerin bebeklerde zaten etkin olduğuna beni inandırdı. Erişkinlerin psikanalizi bana, bu erken düşünme yaşantısının etkisini sürdürdüğünü ve erişkinlerin bilinçdışını derinden etkilediğini göstermiştir.

oranda bilinçdışı bir ilgiye, babanın cinsel organına yönelir ve bu da kız çocuğunun libidinal istek ve düşlemlerinin nesnesi haline gelir. Gelişimi ilerledikçe küçük kız annesinden çok babasını arzular, bilinçte ve bilinçdışında annesinin yerini alma, babasını elde etme ve onun karısı olma düşlemleri kurar. Ayrıca annesinin sahip olduğu diğer çocukları kıskanır ve babasından çocuk sahibi olmak ister. Bu duygular, istekler ve düşlemler anneye yönelik rekabet, saldırganlık ve nefret hisleriyle birlikte süregider ve bu duygular memeye ilişkin ilk engellemelerin yol açtığı anneye yönelik yakınmalara eklenir. Bununla birlikte, annesiyle ilgili cinsel düşlemleri ve arzulan küçük kızın zihnindeki etkinliğini sürdürür. Bunların etkisi altında annesinin gözünde babasının yerini almak ister ve bazı durumlarda bu arzu ve düşlemler babaya yönelmiş olanlardan bile daha güçlü gelişebilirler. Dolayısıyla, her ikisine duyduğu sevginin yanı sıra ikisine de yönelik rekabet duyguları beslemektedir ve bu duygu karışıklığı daha sonra erkek ve kız kardeşleriyle ilişkilerine taşınır. Anne ve kız kardeşlere yönelik arzu ve düşlemler, ileride hem doğrudan eşcinsel ilişkilerin temelini hem de kadınlar arasındaki arkadaşlık ve sevgide kendini dolaylı bir biçimde gösteren eşcinsel duyguların temelini oluşturur. Olayların normal seyrinde bu eşcinsel arzular geriye çekilir, yönü değiştirilir ve yüceltilir, karşı cinsiyete duyulan ilgi baskınlaşır.

Annesine karşı genital arzular duymaya ve rakip olarak babasından nefret etmeye başlayan erkek çocukta da kız çocuğunkine benzer bir gelişim vardır. Ama onun içinde de babasına karşı genital arzular gelişir ve bu, erkek eşcinselliğinin kaynağıdır. Bu durumlar birçok çatışmaya sebep olur. Küçük kız annesinden nefret ettiği halde onu sevmektedir; erkek çocuk da babasını severken, kendi saldırgan itkilerinden doğan tehlikeden onu korumak ister. Üstelik, bütün cinsel arzuların esas nesnesi –kız için baba, oğlan için anne– arzulanları karşılamadığından, nefret ve intikam da uyandıracaktır.

Çocuk, anne babasının sevgisinde rakip olarak gördüğü kız ve erkek kardeşlerini de şiddetle kıskanır. Aynı zamanda onları sevmektedir ve böylece bu durumla bağlantılı olarak, saldırgan dürtüler ve sevgi hissi arasında yeniden güçlü çatışmalar doğar. Bu, suçluluk duygusunu ve yine telafi etme isteğini doğurur: Duyguların bu karışımı sadece erkek ve kız kardeşlerimizle ilişkilerimiz üzerinde etkili olmakla kalmaz, insanlarla ilişkilerimiz genellikle aynı kalıba göre biçimlendiği için, yaşamımızın sonraki dönemlerinde de toplumsal davranışlarımız, sevgi ve suçluluk duygularımız ve telafi etme isteğimiz üzerinde etkili olurlar.

Sevgi, suçluluk ve onarım

Bebekteki sevgi ve minnet hislerinin annenin sevgi ve ilgisine karşılık olarak doğrudan ve kendiliğinden ortaya çıktığını daha önce söylemiştim. Yaşamı sürdürmeyi amaçlayan güçlerin ifadesi olan sevgi erki, yıkıcı itkiler kadar bebeğin içindedir. Bu erk ilk temel ifadesini bebeğin annesinin memesine bağlanmasında bulur ve bu daha sonra, anneyi kişi olarak sevmeye dönüşür. Psikanalitik çalışmalarım beni, bebeğin zihninde sevgiyle nefret arasındaki çatışmaların başlamasıyla ve sevilen kişiyi kaybetme korkusunun harekete geçmesiyle, gelişimde çok önemli bir adımın atıldığına inandırdı. Bu aşamada, suçluluk ve üzüntü hisleri yeni öğeler olarak sevgi duygusuna katılır. Sevginin doğal bir parçası haline gelip sevgiyi nitelik ve nicelik bakımından etkilerler.

Küçük çocukların bile sevilen kişiye ihtimam gösterdiği gözlenebilir, ama bu sanılabileceği gibi sadece cana yakın ve yardımsever bir kişiye bağımlılığın işareti değildir. Hem ço-

cukların hem erişkinlerin bilinçdışında, yıkıcı itkilerin yanında, düşlemde kötülük edilmiş ve yıkıma uğratılmış sevilen kişiye yardım etmek, onu iyileştirmek için fedakârlık etmeye yönelik güçlü bir itki vardır. Zihnin derinliklerinde, insanları mutlu etme isteği onlara karşı güçlü bir sorumluluk hissi ve ilgiyle bağlantılıdır. Bu, diğer insanlarla kurulan içten duygudaşlıkta ve onların nasıl olduğunu ve neler hissettiğini anlama yetisinde kendini gösterir.

Özdeşleşme ve onarım

İçten bir düşüncelilik kendimizi diğer insanların yerine koyabildiğimizi, kendimizi onlarla "özdeşleştirdiğimizi" gösterir. Başka bir insanla özdeşleşme yeteneği genel insan ilişkilerinde en önemli unsurdur ve gerçek, güçlü sevgi hisleri için şarttır. Sevilen kişiyle özdeşleşme yeteneğimiz varsa kendi hislerimizi ve arzularımızı yok sayabilir veya bir dereceye kadar feda ederiz ve böylece bir süreliğine diğer kişinin heyecanlarına, ilgilerine öncelik tanırız. Diğer insanlarla özdeşleştığımızda onlara sunduğumuz yardım ve doyumunu paylaşarak bir tarafta feda ettiklerimizi başka bir tarafta geri kazanırız.⁴ Sonuçta, sevdiğimiz bir kişi için fedakârlık yaparak ve onunla özdeşleşerek iyi ebeveyn rolünü oynarız. O kişiye anne babalarımızın bize bir zamanlar davrandığı ya da davranmalarını istediğimiz gibi davranırız. Aynı zamanda iyi bir çocuğun anne babasına karşı oynadığı rolü, geçmişte yapmış olmayı istediğimiz ve bugün ortaya koyduğumuz rolü oynarız. Başka birine iyi bir ebeveyn gibi davranarak durumu tersine çevirir, anne babalarımızdan almak istediğimiz sevgi ve iyiliği düşlemde yeniden oluşturur ve bundan zevk duyarız. Ancak, başkala-

⁴ Başta söylediğim gibi sevgi ve nefret hepimizde devamlı etkileşim halindedir. Yalnız şimdiki konum sevgi hislerinin gelişme, güçlenme ve istikrar kazanma yollarıdır. Saldırganlıkla ilgili konulara fazla girmedim için, sevme yetisinin iyi geliştiği insanlarda bile saldırganlığın etkin olduğunu vurgulamalıyım. Genellikle, böyle insanlarda saldırganlık da nefret de (nefret azaltılır ve bir dereceye kadar sevgi yetisiyle dengelenir) çok yapıcı şekillerde kullanılır (terim olarak söylersek, "yüceltilir"). Aslında, saldırganlığın herhangi bir şekilde işin içine girmediği bir üretken etkinlik de yoktur. Mesela ev kadınının uğraşlarını ele alalım; temizlik yapma ve diğer işler, etrafı insanlar için ve kendisi için daha sevimli kılma çabasının kanıtıdır, diğer insanlara ve önem verdiği şeylere sevgisinin bir göstergesidir. Ancak bilinçdışında "kötü" şeyleri temsil eden düşmanı, kiri yok ederek saldırganlığını da ifade eder. İlk erken dönemdeki kaynaklardan beslenen kökensele nefret ve saldırganlık, temizliği takıntı haline getirmiş kadınlarda gün yüzüne çıkar. Hepimiz sürekli etrafı "toplayarak" ailesine hayatı zehreden kadınları biliriz; burada nefret, kadının sevdiği ve önemseydiği insanlara yönelmiştir. Nefret edilmeye layık görülen insanlardan ve şeylerden nefret etmek –bunlar hoşlanmadığımız insanlar veya katılmadığımız ilkelere (politik, sanatsal, dini veya ahlaki) olabilir– öfke, saldırganlık, küçümseme ve hor görme duygularımızı belli etmenin genel bir yoludur ve aşırıya kaçmadıkça çok yapıcıdır. Erişkince kullanılsa da, bu duygular aslında çocukluğumuzda birilerini –anne babamızı– hem sevip hem de onlardan nefret ettiğimizde yaşadığımız duygulardır. O zaman bile anne babamıza olan sevgimizi korumaya çalışır, nefreti diğer insanlara ve nesnelere yönlendiririz. Bu süreç, sevme yetimiz gelişip istikrar kazandığında ve erişkinlikte, ilgi duyduğumuz, şefkat gösterdiğimiz, nefret ettiğimiz şeylerin kapsamı genişlediğinde daha başarılı ilerler. Birkaç örnek daha verelim: Avukatların, politikacıların ve eleştirmenlerin işi, yapılması uygun görülen ve yararlı bir şekilde rakipleriyle mücadele etmektir, burada yine yukarıda bahsedilen hükümler geçerlidir. Saldırganlığın meşru, hatta takdir görecektir şekilde ifade edilebileceği pek çok yoldan biri, oyunlarda rakiplere geçici olarak –geçici olması suçluluk duygusunu azaltır– erken duygusal dönemlerden kalma duygularla saldırılmasıdır. Dolayısıyla, sevme yetisine sahip, gayet iyi kalpli insanların saldırganlıklarını ve nefretlerini ifade edebildiği pek çok yol –yüceltilmiş ve dolaysız– vardır.

rına iyi bir ebeveyn gibi davranmak, geçmişteki engellenmelerle ve acılarla baş etmenin bir yolu da olabilir. Aynı anda hem sevecen anne baba hem de seven çocuk rolünü oynayarak, geçmişte bizi engellemiş olmalarından ötürü anne babalarımıza karşı duyduğumuz hoşnutsuzluğu, bunun içimizde yarattığı nefret ve intikam duygularını ve yine bu duyguların yol açtığı suçluluk ve üzüntüyü –çünkü aynı zamanda sevdiğimiz anne babamıza zarar verdiğimizizi düşünürüz–; bunların hepsini, düşlemede tersine çevirebiliriz (nefretin sebeplerini de kısmen ortadan kaldırırız). Aynı zamanda bilinçdışı düşlemimizde, düşlemede yaptığımız ve bilinçdışında hâlâ çok suçluluk duymamıza yol açan yaraları iyileştiririz. Bence *onarım yapma* sevgide ve bütün insan ilişkilerinde temel bir ögedir. Bu yüzden, takip eden bölümde sıklıkla buna atıfta bulunacağız.

Mutlu bir sevgi ilişkisi

Şimdi sevginin kaynakları konusunda söylediklerimi akılda tutarak erişkinlerin bazı özel ilişkilerine bakalım. İlk olarak, örneğin mutlu bir evlilikte bulunabilecek tatminkâr ve dengeli bir kadın erkek ilişkisini ele alalım. Bu, derin bir bağlılık; sevinçte olduğu kadar üzüntüde de, cinsel zevkte olduğu kadar ilgi alanlarında da karşılıklı özveri ve paylaşım yetisi gerektirir. Bu nitelikteki bir ilişki sevginin çok çeşitli görünümlerini kapsayabilir.⁵ Kadın erkeğe annesi gibi yaklaşıyorsa, onun, annesinin yerine getirmesini beklediği arzularını olabildiğince tatmin etmektedir. Bu istekler geçmişte hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmemiştir ve bunlardan hiçbir zaman vazgeçilmemiştir. Erkek, görece daha az suçluluk duyduğu kendine ait bir anneye sahiptir sanki (bunun nedenlerini daha sonra detaylı olarak anlatacağım). Eğer kadının iyi gelişmiş bir heyecansal yaşamı varsa, annelik duygularının yanında, bir kız çocuğunun babasına karşı hissettiği bazı duyguları da barındırıyor olacaktır. Bu eski ilişkinin bazı nitelikleri kocasıyla ilişkisine yansiyacaktır. Sözgelimi, kocasına güvenecek, onu begenecek ve kocası onun için babasının olduğu gibi koruyucu ve yardımcı bir figür olacaktır. Bu duygular erişkin kadının arzularını ve ihtiyaçlarını tam manasıyla tatmin edecek bir ilişkinin temeli olacaktır. Yine böylelikle, karısının bu tutumu erkeğe, eşine karşı koruyucu ve yardımcı olma fırsatını –bilinçdışında annesine iyi bir koca olma rolünü– verir.

Eğer kadın hem kocasına hem de çocuklarına güçlü bir sevgi duyabiliyorsa, çok büyük olasılıkla çocukluğunda her iki ebeveyniyle, kız ve erkek kardeşleriyle iyi ilişkileri olduğu sonucu çıkarılabilir, yani başlangıçta onlara duyduğu nefret ve intikam hisleriyle tatmin edici bir şekilde baş etmiş olduğu söylenebilir. Kız çocuğunun babasından çocuk sahibi olmaya dair bilinçdışı isteğinin ve bu istekle ilişkili olarak babasına duyduğu cinsel arzuların önemine daha önce değinmiştim. Babanın, kızın genital arzularına cevap vermesi erişkinlikteki cinsel doyum yetisi üzerinde önemli bir etkisi bulunan yoğun saldırganlık içeren düşlemlerin ortaya çıkmasına neden olur. Böylelikle küçük kızdaki cinsel düşlemler özellikle babasının penisine yönlendirilmiş olan nefretle ilişkili hale gelir, çünkü çocuk penisin annesine sağladığı hazzı kendisinden esirgediğini düşünür. Kıskançlık ve nefretle, penisin annesine de haz veremeyen tehlikeli ve şeytani bir şey olmasını ister ve

⁵ Bu yazı boyunca erişkin duygularını ve ilişkilerini göz önünde bulundururken çoğunlukla çocukta ilk itkilerin, bilinçdışı his ve düşlemlerin, sevginin daha sonraki tezahürleri üzerindeki etkileriyle ilgileneceğim. Dış dünya ile bireyin iç güçleri arasında yaşam boyu süren etkileşimde birçok etmenin bir arada işleyerek erişkin ilişkilerini nasıl kurduğunu hakkını vererek açıklayamayacağım, yaptığının ister istemez yoğun ve şematik bir sunuma yol açtığının farkındayım.

böylelikle, düşleminde, penis yıkıcı özellikler kazanır. Anne babaların cinsel doyumuna odaklanan bu bilinçdışı arzular yüzünden, bazı düşlemlerde, cinsel organlar ve cinsel doyum tehlikeli, kötücül bir nitelik kazanır. Çocuğun zihnindeki bu saldırgan düşlemlerini yine, iyilik yapma isteği, özellikle de zihninde yaraladığı veya kötülük yaptığı babasının penisini iyileştirme düşlemleri takip eder. İyileştirici nitelikteki düşlemler cinsel istekler ve hislerle de bağlantılıdır. Bütün bu bilinçdışı düşlemler kadının kocasına karşı hislerini hatırı sayılır ölçüde etkiler. Eğer kocası onu sever ve cinsel açıdan tatmin ederse, kadının bilinçdışı sadist nitelikli düşlemleri gücünü yitirir. Ancak sadist nitelikli düşlemler tamamen devre dışı kalmadığından (gerçi normal bir kadında bunlar daha olumlu veya samimi erotik dürtülerle karışmayı ketleyecek derecede değildir) onancı nitelikli düşlemlerin uyarılmasına neden olurlar, böylelikle bir kez daha onanın dürtüsü devreye girer. Cinsel tatmin kadına sadece zevk vermez, erken dönemdeki sadist nitelikli arzularının doğurduğu korkulara ve suçluluk duygularına karşı güvence ve destek de sağlar. Bu güvence cinsel doyumunu artırır ve kadında minnettarlık, şefkat ve artan bir sevgi hissini doğurur. Zihninin derinliklerinde bir yerde, cinsel organının tehlikeli olduğu ve kocasının cinsel organına zarar verebileceği hissi –babasına yönelik saldırgan düşlemlerinin bir türü– bulunduğu için, kadının elde ettiği tatminin bir kısmı kocasına zevk ve mutluluk verebilmesinden, dolayısıyla cinsel organının iyi olduğunu kanıtlayabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Küçük kızın, babasının cinsel organının tehlikeli olduğuna ilişkin düşlemlerinin kadının bilinçdışı zihninde hâlâ belli bir etkisi vardır. Ancak kocasıyla mutlu ve cinsel açıdan doyurucu bir ilişkisi varsa kocasının cinsel organının iyi olduğunu hisseder ve böylece kötü cinsel organla ilgili korkuları yalanlanmış olur. Dolayısıyla cinsel doyum hem kendisinin hem de kocasının iyi olduğuna dair çifte güvence sağlar ve bu yolla sağlanan güven hissi fiili cinsel hazzı eklenir. Böylelikle, güvence duygusunun sağladıkları gittikçe artar. Kadının erken dönemde babasının sevgisine rakip gördüğü annesine duyduğu kıskançlık ve nefret, saldırgan düşlemlerinde önemli rol oynar. Gerek cinsel doyumla gerek mutlu ve sevgi dolu bir ilişkiyle sağlanan karşılıklı mutluluk, annesine yönelik sadist nitelikli arzularının etkili olmadığının veya onanın başarıya ulaştığının bir göstergesi olarak kabul edilir.

Erkeğin karsıyla ilişkisindeki heyecansal tutumu ve cinselliği de geçmişinden mutlaka etkilenir. Çocukluk döneminde cinsel arzularının annesi tarafından engellenmesi, düşleminde penisinin annesine acı veren, onu yaralayan bir alet haline geldiğini düşünmesine yol açar. Aynı zamanda, annesinin sevgisine rakip gördüğü babasına karşı duyduğu kıskançlık ve nefret ona karşı da sadist nitelikli düşlemler kurmasına neden olur. Erkeğin, penisinin yıkıcı olmasından korkmasına yol açan saldırgan nitelikli erken dönem düşlemleri eşiyile ilişkisinde bir ölçüde devreye girer ve kadın için tarif edilene benzer bir değişimin sonucunda sadist dürtü, idare edilebilir miktarda olduğu takdirde, onarım düşlemlerini uyandır. Bu durumda penis, kadına zevk verecek, yaralı cinsel organını tedavi edecek ve içinde bebekler yaratacak iyi ve iyileştirici bir organ olarak algılanır. Kadınla mutlu ve cinsel açıdan doyurucu bir ilişki erkeğe penisinin iyiliğini kanıtlayabilir ve bilinçdışında kadını onarma arzularının başarıya ulaştığı hissini verir. Bu, sadece erkeğin cinsel hazzını, kadına duyduğu sevgi ve şefkati artırmakla kalmaz, bu durumda da, yine minnettarlık ve güven duygusuna yol açar. Bunlara ek olarak, bu hislerin, erkeğin yaratıcı gücünü başka yollarla da artırması, işindeki ve diğer etkinliklerindeki yeteneğini etkilemesi muhtemeldir. Eğer karsı, sevgiyi ve cinsel doyumunu olduğu kadar ilgi alanlarını da paylaşabilirse erkeğin işinin de-

gerini ona kanıtlamış olur. Buna benzer çeşitli yollarla, erkek çocuk, babasının cinsel bakımından veya başka bakımlardan annesi için yaptıklarını yapabilmeye ve annesinden babasının ondan aldıklarını almaya yönelik erken dönem arzularını karısıyla ilişkisinde yerine getirebilir. Karısıyla mutlu ilişkisi, babasına karşı, çoğunlukla annesine eş olarak sahip olmamanın yarattığı saldırganlığı azaltma etkisine de sahiptir. Bu ona, babasına yönelik uzun süredir devam eden sadist nitelikli eğilimlerinin babasını etkilemediği güvencesini verebilir. Babasıyla ilgili yakınmaları ve ona duyduğu nefret, babasının yerini alan diğer erkeklerle karşı hislerini etkilediğinden ve annesiyle ilgili yakınmaları annesinin yerini alan kadınlarla ilişkisini etkilediğinden, tatmin edici bir aşk ilişkisi, erkeğin hayata bakış açısını, insanlara ve genel olarak diğer eylemlere karşı tutumunu değiştirir. Karısının sevgisine ve beğenisine sahip olmak, erkeğe tamamiyle büyüdüğü ve böylelikle babasıyla eşit olduğu hissini verir. Babasıyla düşmanlık ve saldırganlık içeren rekabeti azalır ve yerini babasıyla –veya daha çok, hayran olduğu baba figürleriyle– üretkenlikte ve başarıda daha dostane bir yarışmaya bırakır. Bu büyük olasılıkla erkeğin üretkenliğini geliştirir veya artırır.

Benzer şekilde, kadın bir erkekle mutlu bir sevgi ilişkisine girdiğinde bilinçdışında, sanki annesinin *kendi kocasıyla* ilişkisindeki yerini alabileceğini düşünür. Böylelikle annesinin tattığı, ama kendisinin çocukken yoksun bırakıldığı doyumunu tadar. Bu şekilde, annesiyle aynı mutluluğu tadarak, onun sahip olduğu haklara ve ayrıcalıklara sahip olarak kendisini bu bakımlardan annesiyle eşit hisseder, ama bunu onu yaralamadan ve yağmalamadan yapmıştır. Bunların kadının tutumuna ve kişilik gelişimine etkisi, erkekte, mutlu bir evlilik yaşamında kendini babasıyla eşit gördüğü zaman meydana gelen değişikliklere yakındır.

Dolayısıyla, karşılıklı cinsel doyum ve sevgi birlikteliği, eşlerin her ikisine de erken dönem aile yaşamlarının mutlu bir şekilde yeniden yaratıldığı duygusunu verir. Çocukluk dönemindeki⁶ birçok istek ve düşlem sadece uygulanamaz oldukları için değil, aynı zaman-

⁶ Sözgelimi erkek çocuğun durumunda, çocuk yirmi dört saat annesiyle beraber olmak, onunla cinsel ilişkiye girebilmek, ona çocuklar verebilmek, kışkırdığı babasını öldürmek, kardeşlerinin sahip oldukları şeyleri ellerinden almak ve kendisine mani oldukları takdirde onları koymak ister. Bu uygulanması imkânsız istekler yerine getirilirse çocuğun çok derin bir suçluluk duyacağı bellidir. Ulaşılmaması çok zor olmayan zarar verme isteklerinin bile, gerçekleştikleri takdirde çocukta derin çatışmalar yaratması muhtemeldir. Örneğin, çocuk annesinin gözbebeği olduğunda buna karşılık babası ve kardeşleri ihmal edileceğinden, suçluluk duyacaktır. Birbirine çelişkili arzuların bilinçdışında eşzamanlı var olduğunu söylediğimde bunu anlatmak istiyorum. Çocuğun arzuları ve bunlarla ilişkili yıkıcı dürtüleri sınırsızdır, ama aynı zamanda hem farkında olduğu hem olmadığı zıt eğilimleri de vardır. Onlara sevgi vermeyi ve onları onarmayı da ister. Aslında çevresindeki yetişkinlerin saldırganlık ve bencillik konusunda onu uyarmasını ister, çünkü bu duygular başıboş kaldığı takdirde, çocuk vicdan azabı ve değersizlik duygularına kapılarak acı çekecektir; başka her türlü durumda olduğu gibi bu konuda da yetişkinlerin yardımına bel bağlamaktadır. Bu yüzden, çocukların karşılaştığı güçlükleri çözmeye kalkışırken onları hiç engellemek psikolojik bakımdan oldukça yetersizdir. Elbette, aslında gereksiz ya da keyfi olan, sevgi ve anlayış yoksunluğundan başka bir şey olmayan engellemeler son derece zararlıdır. Çocuğun gelişiminin, kaçınılmaz ve gerekli olan engellemelere ve kısmen bunların yol açtığı sevgi ve nefret ikilemine katlanmak için bir yol bulma; yani engellenmeler yüzünden artan nefreti ile onarım isteği ve sevgisi –bunlar da vicdan azabına sebep olur– arasında yolunu bulma yetisine dayandığını, gelişimin büyük ölçüde bunlar tarafından şekillendirildiğini anlamak önemlidir. Çocuğun, zihninde bu soruları çözmek için bulduğu yol, daha sonraki toplumsal ilişkilerinin, erişkinlikteki sevgi kapasitesinin ve kültürel gelişiminin temelini oluşturur. Çocukluk döneminde etrafındakilerin sevgi ve anlayışının ona büyük faydası olur, ama böyle şiddetli sorunlar ne çözümlenebilir ne de ortadan kaldırılabılır.

da bilinçdışında çelişkili istekler eşzamanlı bir arada olduğu için hiçbir zaman tatmin edilemez. Çocukluktaki isteklerin birçoğunun, ancak birey erişkin olduğunda yerine getirilebilmesi bir bakıma paradoksal bir gerçektir. Erişkinlerin mutlu bir şekilde yürüttüğü ilişkilerde, anneye veya babaya tamamen sahip olma şeklindeki erken dönem arzu, bilinçdışında hâlâ etkindir. Elbette gerçeklik bir insanın annesinin kocası veya babasının karısı olmasına izin vermez, bu gerçekleşmiş olsa bile, diğerlerine karşı suçluluk doyumla çatışacaktır. Ancak bilinçdışındaki düşlemlerde anne babasıyla böyle ilişkiler kurabilen, bu düşlemlerle ilişkili suçluluk duygularının bir noktaya kadar üstesinden gelebilen, yavaş yavaş anne babasından ayrılırken bir yandan da onlara bağlı kalabilen kişi, bu arzularını, geçmişteki nesnelerle özdeş olmasalar da onların yerine geçen diğer insanlara aktarabilir. Yani, birey ancak gerçek anlamda büyürse çocuksu düşlemlerini erişkinlikte gerçekleştirebilir. Dahası, çocuklukta düşlemi kurulan bir durum, izin verilen yollarla gerçekleşince ve düşlemden bu durumla ilişkilendirilen çeşitli hasarların aslında gerçekleşmemiş olduğu kanıtlanınca, bu çocuksu arzulardan kaynaklanan suçluluk da ortadan kalkar.

Böylelikle, tanımladığım mutlu erişkin ilişkisi, daha önce de söylediğim gibi, ilk aile yaşamının yeniden oluşturulması anlamına gelebilir; bu daha da eksiksiz bir ilişki olacak, böylece erkek ve kadının çocuklarıyla ilişkisi aracılığıyla güvence ve emniyet döngüsünün tamamı daha da genişleyecektir. Bu da bizi anne babalık konusuna getirir.

Anne babalık: Anne olma üzerine

Önce, kadının annelik yönü tam anlamıyla geliştiği takdirde gelişen, anneyle bebeği arasındaki sevgi dolu ilişkiyi ele alacağız. Annenin çocuğuyla ilişkisini, bebeklik döneminde kendi annesiyle kurduğu ilişkiye bağlayan birçok bağ var. Küçük çocuklar, bilinçli ve bilinçdışı olarak, bebek sahibi olmayı çok ister. Küçük kızın bilinçdışı düşlemlerinde annesinin bedeni bebeklerle doludur. Bu bebeklerin; yaratıcılığı, gücü ve iyiliği sembolize eden babasının penisi tarafından oraya konduğunu hayal eder. Yaratıcı ve hayat verici babasına ve onun cinsel organına karşı geliştirdiği baskın hayranlık, küçük kızın kendi çocuklarına sahip olma ve en değerli mülkü olarak onları içinde taşıma arzusuyla yan yana gider.

Küçük kızların oyuncak bebekleriyle sanki kendi bebekleriymiş gibi oynaması olağan bir durumdur. Ancak çoğu kez çocuk, oyuncak bebeğine canlı ve gerçek bir bebek, bir arkadaş ve bir dost gibi tutkuyla bağlanır, onu hayatının bir parçası yapar. Kız çocuğu bebeği sadece yanında taşımaz, o devamlı aklındadır. Güne onunla başlar ve başka bir şey yapması istendiğinde bebeği isteksizce bırakır. Çocukluktaki bu istekler kadınlık döneminde devam eder; kadının, hamileyken içinde büyüyen çocuğa, sonra da doğan bebeğe duyduğu sevginin kuvvetli olmasında da bunun büyük payı vardır. En sonunda bir bebeğe sahip olmanın doyumunu, çocuklukta babasından bir bebeğe sahip olmak isteyip de olamadığında yaşadığı engellenmenin acısını siler. Uzunca bir süre ertelenen bu çok önemli istegin yerine getirilmesi kadının saldırganlığını azaltır ve çocuğunu sevme yetisini artırır. Bunun yanı sıra, çocuğun çaresizliği ve annesinin bakımına duyduğu büyük ihtiyaç, başka bir insana verilebilecek sevgiden daha fazlasını talep eder, bu yüzden annenin bütün sevgisi ve yapıcı eğilimleri artık bir amaca yönelmiştir. Bildiğimiz gibi, bazı anneler bu ilişkiyi kendi arzularının doyumunu için kullanırlar, örneğin sahip olma istekleri ve birisinin kendilerine bağımlı olmasından aldıkları tatmin gibi. Böyle anneler çocuklarının

kendilerine yapışık olmasını ister, büyümelerinden ve kendi bireyselliklerini kazanmalarından nefret ederler. Başka anneler için ise çocuğun çaresizliği, birçok kaynaktan türeyen ve şimdi eski özlemlerin gerçekleşmesi anlamına gelen, bebekle ilişkilendirilebilen güçlü onarım arzularının tamamına seslenir. Annesine, kendisini sevebilme zevkini tattıran bebeğe duyulan minnettarlık bu duyguları artırır, annenin her şeyden çok bebeğin iyiliğini düşünmesine yol açabilir ve kendi doyumunu bebeğin iyiliğine bağlı hale gelir.

Elbette çocuklar büyüdükçe annenin onlarla ilişkisinin doğası değişir. Daha büyük çocuklarına karşı tutumu kardeşlerine, kuzenlerine ve benzerlerine karşı geçmişte sergilediği tutumdan az çok etkilenir. Annenin geçmişte bu ilişkilerde yaşadığı bazı zorluklar kolaylıkla çocuğuna karşı beslediği duygulara karışabilir; özellikle de çocuk annede bu zorlukları harekete geçirecek tepki ve özellikler geliştirdiğinde. Kardeşlerine duyduğu kıskançlık ve rekabet hisleri, öldürme isteğine veya saldırgan nitelikli düşümlere yol açar; bu düşümlerde zihninde onları öldürmekte ya da yok etmektedir. Eğer suçluluk duygusu ve bu düşümlerden türeyen çatışma çok güçlü değilse onarıma odaklanma ihtimali artar ve annelik duyguları tamamen ortaya çıkar.

Bu tip annelik tutumunun bir ögesi de annenin kendini çocuğun yerine koyabilmesi ve duruma çocuğun açısından da bakabilmesi gibi gözükmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, bunu sevgi ve anlayışla yapabilmesi suçluluk duygularıyla ve onarım dürtüsüyle yakından ilgilidir. Ama eğer suçluluk duygusu aşırı güçlüyse, bu özdeşim kendini tamamen feda etme tutumuna dönüşebilir ve bu da çocuk için son derece zararlıdır. Annesinin sevgiye boğduğu, karşılığında hiçbir şey beklemediği bir çocuğun bencil biri haline geleceği iyi bilinir. Sevme ve başkalarını önemseme yetisindeki eksiklik, bir dereceye kadar, çok güçlü suçluluk duygularını gizlemektedir. Annenin çocuğa aşırı düşkünlüğü suçluluk duygularının artmasına neden olur ve çocuğun kendi onarım eğilimlerine, bazen özveride bulunmasına ve başkalarını gerçekten düşünebilmesine yeterli imkân tanımaz.⁷

Halbuki, eğer anne kendini çocuğun duygularına fazla kaptırmaz ve onunla fazla özdeşim kurmazsa çocuğuna rehberlik ederken aklını en yaratıcı biçimde kullanabilir. Böylelikle çocuğunun gelişimini ilerletme imkânından tam bir doyum sağlar. Annenin doyumunu, kendi annesinin onun için yaptığı veya yapmasını istediği şeyleri kendi çocuğu için yapma düşümleriyle artırılır. Bunu başarmakla annesine olan borcunu ödemiş ve düşlemden annesinin çocuklarında açtığı yaraları kapamış olur, bu da yine suçluluk duygularını azaltır.

Bir annenin çocuklarını sevmeye ve anlama kapasitesi, özellikle, çocuklar ergenlik dönemine geldiğinde sınıranır. Bu dönemde çocuklar normal olarak anne babalarından uzaklaşmaya ve onlara olan bağılıklarından bir ölçüde kurtulmaya çalışırlar. Çocukların yeni sevgi nesnelerine doğru yollarını bulma çabalarının anne babalara çok acı verecek durumlar yaratması muhtemeldir. Eğer annenin annelik duyguları güçlüyse sevgisi sarsıntıya uğramaz, sabırlı ve anlayışlı olabilir, gerektiğinde yardım edip öğüt verebilir ve yine de çocukların sorunlarını kendi kendilerine çözmelerine izin verebilir. Bütün bunları kendisi için çok şey istemeden yapabilir. Bu da ancak, sevmeye yetisi hem çocuğuyla hem de zihnindeki akıllı annesiyle güçlü bir özdeşim kurmasına izin verecek şekilde gelişmişse mümkündür.

⁷ Buna benzer zararlı bir etki (gerçi bu farklı bir şekilde ortaya çıkar) anne babaların acımasızlığı ve sevgisizliği sonucunda oluşur. Bu, çevrenin çocuğun duygusal gelişimini ne şekilde olumlu ne şekilde olumsuz yönde etkilediğine dair önemli bir soruna parmak basar. Fakat bu, şu anki yazının konusu dışındadır.

Çocukları büyüyüp kendi hayatlarını kurduklarında ve eski bağlardan kurtulduklarında annenin çocuklarıyla ilişkisinin özellikleri değişir ve anne onlara sevgisini farklı yollarla gösterebilir. Anne artık onların hayatında çok büyük bir rol oynamadığını fark edebilir. Ama çocuklarına olan sevgisini, ihtiyaç duydukları zaman onlara vermek üzere saklayarak biraz tatmin olabilir. Böylelikle, bilinçdışında onlara güven verdiğini hisseder. O, sonsuza dek, memesiyle tam doyum sağlayan, onların ihtiyaçlarını gideren ve arzularını tatmin eden eski günlerdeki annedir. Bu durumda anne, zihninde koruyucu etkisi işlevini hiç yitirmeyen kendi yardımsever annesiyle tam manasıyla özdeşleşmiştir. Aynı zamanda kendi çocuklarıyla da özdeşleşmiştir: Düşleminde, bir bakıma tekrar çocuk olur ve çocuklarıyla iyi ve yardımsever bir anneyi paylaşır. Çocukların bilinçdışı zihinleri çoğunlukla annelerinin bilinçdışı zihnine uyar ve onlar için hazırlanmış bu sevgi deposunu kullansalar da kullanmasalar da bu sevginin varlığını bilmeleri onlara sıklıkla büyük bir ruhsal destek ve rahatlık sağlar.

Anne babalık: Baba olma üzerine

Her ne kadar erkek için çocukları kadın için olduğu kadar anlam taşımasa da, çocuklar erkeğin hayatında da önemli rol oynarlar, özellikle de karsıyla uyumlu bir ilişkisi varsa. Bu ilişkinin daha derindeki kaynağına inersek, erkeğin karsısına çocuk vermekle, elinden geldiğince annesine duyduğu sadist arzuları telafi ederek ve annesini onararak doyum sağladığına değinmiştim. Bu, çocuk yaratmanın ve karsısının arzularını tatmin etmenin mevcut doyumunu artırır. Başka bir haz kaynağı da, karsıyla annelik zevkini paylaştığında kadınsı arzularını doyurmasıdır. Küçük bir erkek çocuğuyken annesi gibi çocuk sahibi olmayı çok arzulamış ve bu arzular annesinin çocuklarını çalma eğilimini artırmıştır. Artık erişkin bir erkek olarak karsısına çocuklar verebilir, onun çocuklarıyla mutlu olduğunu görebilir, böylelikle karsının çocuk doğurmasıyla, onları emzirmesiyle ve büyüdüklerinde onlarla kurduğu ilişkiyle suçluluk duymadan özdeşleşebilir.

Bununla birlikte, babanın çocuklarına iyi bir baba olabilmekle elde ettiği birçok doyum vardır. Çocukluğundaki erken dönem aile yaşamıyla bağlantılı suçluluk hislerinin uyardığı tüm koruma duyguları bütünü anlam kazanır. Burada yine iyi babayla –gerçek baba ya da idealindeki baba– özdeşim kurma söz konusudur. Babanın çocuklarıyla ilişkisindeki bir başka öge de, onlarla kurduğu güçlü özdeşimdir. Zihninde neşelerini paylaşarak, bunun yanında zorlandıklarında onlara yardım ederek ve gelişimlerini hızlandırarak kendi çocukluğunu daha tatmin edici bir şekilde yeniler.

Çocukların değişik gelişim dönemlerinde anneleriyle ilişkileri hakkında söylediklerinin çoğu baba için de geçerlidir. Baba, anneden farklı bir rol oynar ama her ikisinin tutumları birbirini tamamlar. Eğer evlilikleri sevgi ve anlayış üzerine inşa edilmişse (bu tartışmanın tümünde varsayıldığı gibi) erkek, karsının çocuklarıyla ilişkisinden de zevk alır, aynı zamanda kadın da kocasının onlara karşı anlayışlı ve yardımcı olmasından zevk duyar.

Aile ilişkilerindeki zorluklar

Tarifi yaptığım anlamda bütünüyle uyumlu bir aileye, bildiğimiz gibi her gün rastlanmaz. Şartların ve psikolojik etmenlerin uygun bir çakışmasına ve her şeyden önce, anne babanın her ikisinde de sevgi yetisinin iyi gelişmiş olmasına dayanır. Hem kan koca arasında hem onların çocuklarıyla ilişkisinde çok çeşitli zorluklar görülebilir. Şimdi bunlara birkaç örnek vereceğim.

Çocuğun bireyselliği anne babanın beklentisine uymayabilir. Anne veya baba bilinç-dışında, çocuğun kendi kardeşlerinden birinin geçmişteki hali gibi olmasını isteyebilir; bu arzunun her ikisi için birden gerçekleşmeyeceği malumdur, hatta biri için bile bu mümkün değildir. Yine, eğer anne babadan birinin veya her ikisinin kardeşleriyle ilişkilerinde büyük bir rekabet ve kıskançlık olmuşsa, bu, kendi çocuklarının başarıları ve gelişimleriyle bağlantılı olarak tekrar edebilir. Bir başka zorluk da, anne babalar aşırı hırslı olduğu ve çocuklarının başarılarıyla kendilerine güvence sağlamayı ve kendi korkularını azaltmayı istedikleri takdirde yaşanır. Sonra, yine bazı anneler düşlemlerinde kendi annelerinin yerini almaktan fazlasıyla suçluluk duydukları için çocuk sahibi olmayı sevip bundan keyif alamazlar. Bu tip bir kadın çocuklarına kendisi bakamaz, onları bakıcılara veya başka kişilere bırakır. Bu kişiler bilinçdışında kadının kendi annesini temsil eder, ondan almayı istediği çocuklarını şimdi böylelikle geri vermektedir. Elbette çocukla ilişkiyi zedeleyen bu çocuk sevme korkusu, kadında olduğu gibi erkekte de görülebilir ve büyük olasılıkla kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi etkiler.

Suçluluk duygularının ve onarım dürtüsünün sevgi duygusuyla sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu söylemiştim. Fakat sevgi ve nefret arasındaki erken çatışmayla tatmin edici şekilde baş edilmeyse veya suçluluk çok yoğunsa, bu, sevilen insanlardan uzaklaşmaya, hatta onların reddetmeye sebep olabilir. Son tahlilde, sevilen insanın —en başta anne— düşlemlerde maruz kaldığı yaralanmalar yüzünden ölebileceği korkusu bu kişiye bağlanmayı dayanılmaz hale getirir. Küçük çocukların ilk başarılarından ve bağımsızlıklarını artıran her şeyden aldığı doyumı gözleyebiliriz. Bunun aşikâr sebepleri vardır. Ama benim deneyimlerime göre, derin ve önemli olan bir neden, çocuğun en önemli insanla, annesiyle bağını zayıflatmaya güdülenmiş olmasıdır. Anne başlangıçta çocuğun hayatını sürdürmesini sağladığı, bütün ihtiyaçlarını karşıladığı, onu koruduğu ve güvenliğini sağladığı için bütün iyiliklerin ve hayatın kaynağı olarak görülür; bilinçdışı düşleminde kişinin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Bu yüzden, annenin ölümü insanın kendi ölümünü çağırıştır. Bu his ve düşlemlerin çok güçlü olduğu durumlarda, sevilen kişilerle kurulan bağ ezici bir yük haline gelebilir.

Birçok insan bu zorlukları aşmak için sevme yetilerini azaltırlar, *inhâr eder* veya bastırırlar ve bütün güçlü heyecanlardan kaçınırlar. Bazıları da sevginin tehlikelerinden kaçabilmek için insanların yerine çoğunlukla başka şeyleri koyarlar. Sevginin başka şeylere ve ilgi alanlarına (kâşille ve doğanın güçlükleriyle mücadele eden adamla ilişkili olarak tartıştığım) kaydırılması, normal büyümenin bir ögesidir. Ama bazı insanlarda, insanların yerine nesneleri koyma, çatışmalarla baş etmenin, daha doğrusu onlardan kaçmanın ana yöntemi haline gelir. Kendilerini adadıkları konuları veya seçtikleri işleri sevme yetileri çok güçlü olan, bunlar için sıklıkla kendilerini feda eden, ama arkadaşlarına verecek sevgileri ve ilgileri çok az olan hayvanseverleri, koleksiyon tutkunlarını, bilim adamlarını, sanatçıları ve benzerlerini hepimiz biliriz.

Sıkı sıkıya bağlandıkları insanlara tamamen bağımlı hale gelen kişilerde ise çok farklı bir gelişim olur. Bu kişilerde sevilen kişinin kaybedileceği şeklindeki bilinçdışı korku aşırı bağımlılığa yol açar. Bu tür korkular yüzünden artan ağgözlülük, böyle bir tutuma özgü bir ögedir ve kişinin bağımlı olduğu insandan olabildiğince çok yararlanmasıyla ifade edilir. Aşırı bağımlılık davranışının başka bir ögesi de sorumluluktan kaçmaktır. Kişinin kendi hareketlerinden, hatta bazen düşünce ve fikirlerinden öteki sorumlu tutulur.

(Bu, insanların siyasi liderlerin görüşlerini sorgulamaksızın kabul etmelerinin ve onların emirlerine körü körüne itaat etmelerinin sebeplerinden biridir.) Aşırı bağımlı insanlar suçluluk duygusuna ve çeşitli korkulara karşı destek olacak sevgiye çok ihtiyaç duyarlar. Sevilen kişi, şefkat ifadeleriyle, onların kötü, saldırgan olmadıklarını ve yıkıcı itkilerinin etkili olmadığını onlara tekrar tekrar kanıtlamak zorundadır.

Bu aşırı güçlü bağlar özellikle annenin çocuğuyla ilişkisi için rahatsız edicidir. Daha önce de değindiğim gibi, bir annenin çocuğuna karşı tutumuyla kendi annesine karşı tutumu ortak özellikler taşır. Bu ilk ilişkinin sevgi ve nefret arasındaki çatışmalar tarafından belirlendiğini zaten biliyoruz. Çocuğun annesinin ölümüne dair bilinçdışı arzuları, anne olduğunda kendi çocuğuna aktarılır. Çocuklukta kardeşlere karşı hissedilen çatışmalı heyecanlar da bu arzuları artırır. Eğer geçmişteki çözülmemiş bir çatışma yüzünden anne çocuğuna karşı suçluluk duyuyorsa, çocuğun sevgisine o kadar çok ihtiyaç duyabilir ki, onu kendisine sıkıca bağlamak, kendisine bağımlı hale getirmek için birçok yöntem kullanır, yahut kendisini çocuğuna adayarak onu hayatının merkezi yapar.

Şimdi, sadece tek bir temel açıdan da olsa, oldukça farklı bir zihinsel tutumu, sadakatsizliği inceleyelim. Sadakatsizliğin türlü biçim ve dışavurumlarının (çok çeşitli gelişim biçimlerinin sonucu olup –iki uç arasında değişen derecelerde– kimilerinde sevginin kimilerinde nefretin ifadesidir) ortak tek bir görüngüsü vardır: Sevilen kişiyi tekrar tekrar terk etmek; bu kısmen, bağlanma korkusundan kaynaklanır. Don Juan tiplemesinin, zihninin derinliklerinde sevdiği insanların ölmesinden çok korktuğunu ve bunu aklından hiç çıkarmadığını; eğer bu özel savunmayı –sadakatsizliği– geliştirmemiş olsaydı bu korkunun kendini depresyon ve ağır zihinsel acılarla ortaya koyacağını anlamıştım. Bu yolla, çok sevilen *biricik* nesnenin (aslında, kendisine duyduğu sevginin ağgözlü ve yıkıcı olduğunu düşündüğü için ölümünden çok korktuğu annesi) vazgeçilmez olmadığını kendine tekrar tekrar ispatlar, çünkü tutkuyla ama yüzeysel duygularla yaklaştığı başka bir kadın her zaman bulabilir. Çok çeşitli sebepler yüzünden, sevilen kişinin ölmesinden korktukları için sevdiklerini reddeden veya sevgilerini bastıran ve inkâr edenlerin tersine, böyle yapmak onun elinden gelmez. Ancak kadınlara karşı tutumu aracılığıyla bilinçdışı bir uzlaşma ifade bulur. Bazı kadınları bırakarak ve onları reddederek, bilinçdışında annesinden yüz çevirmekte, onu tehlikeli arzularından korumakta ve kendisini acı veren bağımlılığından kurtarmaktaydı. Diğer kadınlara yönelerek, onlara haz ve sevgi vererek, sevdiği annesini bilinçdışında elinde tutuyor veya yeniden yaratıyordu.

Gerçekte Don Juan birinden diğerine sürüklenir, çünkü kısa süre sonra diğer kişi annesinin yerini tutmaya başlar. Böylelikle asıl sevgi nesnesinin yerini bir dizi farklı kişi alır. Bilinçdışı düşleminde annesini (aslında diğer kadınlara sağladığı) cinsel doyumla yeniden yaratır veya iyileştirir. Çünkü bir açıdan cinselliğinin tehlikeli olduğunu hisseder; bir açıdan da iyileştirici olduğunu ve annesini mutlu ettiğini hisseder. Bu iki yönlü tutum, sadakatsizlikle sonuçlanan bilinçdışı uzlaşmasının parçası ve kendine özgü gelişiminin bir koşuludur.

Bu beni aşk ilişkilerindeki farklı türde bir zorluğa yöneltti. Bir erkek şefkatini, duyarlılığını ve koruma duygularını bir kadına –bu karısı olabilir– yöneltirken, bu ilişkide cinsel haz alamayabilir, cinsel isteklerini bastırır ya da bunları başka kadınlara yönlendirebilir. Cinselliğinin yıkıcı doğasından korkma, bir rakip olarak babasından korkma ve

bunun doğurduğu suçluluk duyguları, özellikle cinsel duyguları şefkat duygusundan ayırmasının derindeki sebepleridir. Annesinin yerine geçen, sevilen ve çok değer verilen bu kadın bilinçdışında tehlikeli görülen kendi cinselliğinden korunmalıdır.

Sevilen eşin seçimi

Psikanaliz, sevgili seçimini etkileyen ve iki insanı birbirine cinsel açıdan çekici ve doyurucu kılan derin bilinçdışı nedenler olduğunu gösterir. Erkeğin kadına karşı duyguları her zaman annesiyle kurduğu ilk bağdan etkilenmiştir. Yine de burada durum az çok bilinçdışıdır ve dışavurumları farklı kılıklar altında çok iyi gizlenmiş olabilir. Bir erkek, sevgili olarak annesiyle bazı açılardan tamamen zıt özellikler taşıyan bir kadını seçebilir. Belki sevilen kadının dış görünüşü oldukça farklıdır, ama sesi veya kişiliğinin bazı özellikleri erkeğin annesine ilişkin ilk izlenimleriyle uyumludur ve onun için ayrı bir çekiciliği vardır. Ya da, yine sırf annesiyle arasındaki çok güçlü bir bağdan kurtulmak istediğinden, annesiyle tamamen zıt özelliklere sahip bir sevgili seçebilir.

Çoğu kez, gelişim ilerlerken, erkek çocuğun cinsel düşlemlerinde ve sevgi hislerinde annenin yerini bir kız kardeş veya kuzen alır. Bu hislere dayanan bir tutumla, kadında çoğunlukla annesinin özelliklerini arayan bir erkeğin tutumunun farklı olacağı açıktır. Seçimi kız kardeşine duyduğu hislerden etkilenen bir erkek bile sevgilisinde annesinin özelliklerini arayabilir. Çocuğun çevresindeki çeşitli kişilerin ilk dönem etkileri birçok farklı olasılık yaratır. Bir bakıcı, bir teyze veya hala, büyükanne bu açıdan önemli bir rol oynayabilir. Elbette daha sonraki seçiminde önceki ilişkilerin rolünü değerlendirirken, çocuğun daha sonraki sevgi ilişkilerinde tekrar keşfetmek istediği şeyin o dönem sevdiği kişinin çocukta bıraktığı izlenim ve onunla ilişkilendirdiği düşlemleri olduğunu unutmamalıyız. Dahası, bilinçdışı, bilincin farkında olduğu alanlar dışındaki olaylar arasında ilişki kurar. Bu yüzden tamamen unutulmuş –bastırılmış– türlü izlenimler, bir kişinin cinsel açıdan ve başka açılardan diğerlerinden daha çekici bulunmasına etki eder.

Kadının tercihinde de benzer etkenler iş başındadır. Onun bir sevgili seçerken babası hakkındaki izlenimleri, ona karşı hissettikleri –hayranlığı, güveni vb– baskın rol oynayabilir. Ancak babasına duyduğu ilk sevgi sarsılmış olabilir. Belki daha sonra babasıyla yaşadığı şiddetli çatışmalar yüzünden veya babası onu çok fazla hayal kırıklığına uğrattığı için ondan uzaklaşmıştır ve örneğin bir erkek kardeş, bir kuzen veya bir oyun arkadaşı onun için çok önemli biri haline gelmiştir. Bu kişiye karşı, annelik duygularının yanında, cinsel arzuları ve düşlemleri olabilir. Bu yüzden, babasının vasıflarına sahip bir sevgili veya kocadan çok, bu erkek kardeşin imgesine sahip birini arayacaktır. Başarılı bir sevgi ilişkisinde, eşlerin bilinçdışı zihinleri birbirine tekabül eder. Annelik hisleri ağır basan ve erkek kardeşinin doğasında bir eş arayan kadının durumunda, eğer erkek de daha çok annelik yönü ön planda olan bir kadın anyorsa düşlemleri ve arzuları kadınıninkine tekabül edecektir. Eğer kadın babasına çok sıkı bağlıysa, farkında olmadan, iyi baba rolünü oynayabileceği bir kadına ihtiyaç duyan erkeği seçecektir.

Her ne kadar erişkinlikteki aşk ilişkileri anne baba ve kardeşlerle bağlantılı ilk heyecansal ilişkilerin üzerine inşa ediliyorsa da, ilişkiler ilk aile yaşantılarının bir tekrarından ibaret olmak zorunda değildir. Bilinçdışındaki anılar, hisler ve düşlemler yeni aşk ilişkilerine veya arkadaşlıklara şekillerini çok değiştirerek dahil olur. Ancak, erken dönem etkilerinin

yanı sıra, sevgi ilişkisini veya arkadaşlığı oluşturan karmaşık süreçlerde devreye giren birçok başka etken vardır. Normal erişkin ilişkileri daima yeni durumdan, yani temasa geçtiğimiz insanların durumlarından, kişiliklerinden ve onların bizim yetişkin insanlar olarak heyecansal ihtiyaçlarımız ve pratik ilgilerimize verdikleri karşılıktan türeyen taze unsurlar içerir.

Bağımsızlık kazanmak

Şimdiye kadar esas olarak insanlar arasındaki mahrem ilişkilerden bahsettim. Şimdi sıra sevginin daha genel dışavurumlarına ve her çeşit ilgi ve etkinliğe katılma yollarına geldi. Çocuğun annesinin memesine ve sütüne ilk bağlanması hayattaki bütün sevgi ilişkilerinin kaynağıdır. Ancak eğer annenin sütünü sadece sağlıklı ve uygun bir besinden ibaret görürsek, eşit derecede uygun olabilecek diğer besinlerle kolaylıkla değiştirilebileceği sonucuna varabiliriz. Oysa başlangıçta, bebeğin açlık sancılarını dindiren ve bebeğin gittikçe daha çok sevdiği meme tarafından verilen anne sütünün, bebek için azımsanamayacak derecede heyecansal değeri vardır. İlk önce bebeğin cinsel arzuları kadar kendini koruma içgüdülerini de doyuran meme ve ürünü, zamanla bebeğin zihninde sevgi, zevk ve güvenin yerine geçer. Bu yüzden, çocuğun bu ilk besinin yerine diğer besinleri *psikolojik olarak* koyabilme derecesi büyük önem taşır. Anne az veya çok zorluk çekerek çocuğu diğer besinlere alıştırmayı başarabilir, ama öyle olsa bile bebek ilk besinine duyduğu şiddetli arzuyu bırakmamış olabilir, ne ondan yoksun bırakılmaya dair yakınmaları ve öfkesi geçmiş ne de gerçekte bu engellenmeye uyum sağlamıştır. Böyle olduğu takdirde, yaşamının ileriki dönemlerinde hiçbir engellenmeye gerçekten uyum sağlayamayabilir.

Eğer bilinçdışını araştırarak, anneye ve besinine olan bu ilk bağlanmanın gücünü ve derinliğini ve erişkin kişinin bilinçdışında ne kadar yoğun olarak süregeldiğini anlarsak, çocuğun annesinden gitgide kopmayı ve yavaş yavaş bağımsızlığını elde etmeyi nasıl olup da becerebildiğini merak edebiliriz. Küçük bebekte bile çevresinde olup bitenlere karşı yoğun bir ilgi ve artan bir merak; yeni insanlar tanımaktan, yeni şeyler öğrenmekten hoşlanma ve çeşitli başarılarından haz alma olduğu doğrudur. Bunların hepsi çocuğun yeni sevgi nesneleri ve ilgiler bulmasına yardımcı olur. Ancak bebek bilinçdışında annesine çok sıkı bağlandığından, bu gerçekler çocuğun annesiyle bağıni koparabilme yetisini bütününü açıklayamaz. Ancak bu aşın derecede güçlü bağlanmanın gerçek doğası bebeği annesinden uzaklaştırmaya eğilimlidir; çünkü –engellenmiş açgözlülük ve nefret kaçınılmaz olduğu için– aşın güçlü bağlanma, bu çok önemli kişiyi kaybetme korkusuna ve sonuç olarak da anneye bağımlı olma korkusuna yol açar. Bu yüzden bilinçdışında, anneyi ısrarla sonsuza kadar muhafaza etme arzusuna karşı hareket eden, anneden uzaklaşma eğilimi vardır. Bu çatışan hisler, çocuğun başka ilgi ve haz nesneleri bulmasını sağlayan heyecansal ve zihinsel büyümeyle birlikte, sevgiyi aktarma yetisiyle ve ilk sevilen kişinin yerini başka insan ve nesnelerin almasıyla sonuçlanır. Çocuk annesiyle ilişkisinde çok yoğun bir sevgi yaşadığı için, sonraki bağlanmalarında yararlanacağı çok şeyi olur. Sevginin yer değiştirme sürecinin, kişiliğin ve insan ilişkilerinin hatta kültür ve medeniyetin tamamının gelişiminde büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Kişinin sevgisini (ve nefretini) annesinden diğer insanlara ve konulara aktarması, böylelikle bu duygulan daha geniş bir dünyaya dağıtma süreci ilk dürtülerle farklı bir baş etme yöntemi olarak süregider. Annesinin memesiyle bağlantılı duyusal hisleri, çocukta,

bütün bir kişi olarak annesine sevgi duymaya dönüşür; sevgi duyguları daha en başından beri cinsel arzularla kaynaşmıştır. Psikanaliz anne babaya, kız ve erkek kardeşlere yönelik cinsel duyguların sadece varlığına değil, küçük çocuklarda bu duyguların belli bir ölçüde gözlenebileceği gerçeğine de dikkat çekmiştir. Bununla beraber, cinsel hislerin gücü ve esas önemi sadece bilinçdışı zihnin araştırılmasıyla anlaşılabilir.

Bildiğimiz gibi, cinsel arzular, saldırgan dürtülerle ve düşlemlerle, suçlulukla ve sevilen kişinin öleceği korkusuyla yakından bağlantılıdır. Bunların hepsi çocuğu anne babasıyla olan bağıı gevşetmeye iter. Çocukta aynı zamanda bu cinsel duyguları bastırma eğilimi vardır, yani bunlar bilinçdışına atılırlar, deyim yerindeyse zihnin derinliklerine gömülürler. Cinsel dürtülerin ilk sevilen kişilerle bağıı da koparılır ve böylelikle çocuk bazı insanları şefkatin ağır bastığı bir şekilde sevebilme yetisi kazanır.

Sevilen kişinin yerine başkalarını koyma, cinsel duyguları bir ölçüde sevecen olanlardan ayırabilme, cinsel itkileri ve arzuları bastırma şeklinde tarif edilen psikolojik süreçler, çocuğun daha geniş çaplı ilişkiler kurabilme yetisinin ayrılmaz parçalarıdır. Fakat tam manasıyla başarılı bir gelişim için, ilk sevilen kişilere yönelik cinsel duyguların çok güçlü bir bastırmaya maruz kalmaması⁸ ve çocuğun duygularının tamamını anne babasından diğer insanlara kaydırmaması gerekmektedir. Eğer çocuk en yakınındakilere yeterli sevgi duyuyorsa, eğer onlarla ilgili cinsel arzuları çok derinden bastırılmamışsa hayatının ileriki dönemlerinde, sevgi ve cinsel arzular tekrar canlandırılıp kaynaştırılabilir. Böylelikle mutlu bir aşk ilişkisinde hayatı bir rol oynarlar. Gerçekten başarıyla gelişmiş bir kişilikte anne baba için bir miktar sevgi kalır, ama başka insanlara ve konulara duyulan sevgi de buna eklenecektir. Gelgelelim, bu sadece sevginin kapsamının genişlemesi değil, daha önce vurguladığım üzere, çocuğun sevdiği ilk kişilerle olan bağıı ve bağıımlılığıyla ilişkili yaşadığı çatışma ve suçluluk duygularını yükünü azaltan bir heyecan yayılımıdır.

Çocuğun diğer insanlara yönelmesi çatışmaları ortadan kaldırmaz; çünkü çocuk bunları ilk ve en önemli kişilerden, kısmen eskilerin yerini alan yeni sevgi (ve nefret) nesnelerine daha düşük bir yoğunlukla aktarır. Bu yeni kişilere karşı hissettikleri daha az yoğun olduğu için, suçluluk duyguları çok güçlü olduğu zamanlarda engellenen onarım dürtüsü artık bütünüyle meydana çıkar.

Çocuğun erkek ve kız kardeşlere sahip olmasının gelişimine yardımcı olduğu iyi bilinir. Onlarla büyümesi anne babasıyla olan bağlarını daha fazla koparabilmesini ve kardeşleriyle yeni bir ilişki türü kurmasını sağlar. Öte yandan, çocuğun kardeşlerini sadece sevmediğini; onlara karşı güçlü rekabet, nefret ve kıskançlık hisleri de taşıdığını biliyoruz. Bu yüzden, en yakın aile ortamının uzağıında olan kuzenlerle, oyun arkadaşlarıyla ve diğer çocuklarla ilişkiler, kardeş ilişkilerinden uzaklaşmayı sağlar. Bu uzaklaşma da sonraki sosyal ilişkilerin kaynağını oluşturduğundan çok önemlidir.

⁸ Cinsel düşlemler ve arzular bilinçdışında etkinliğini sürdürür ve çocuğun davranışlarında, oyunlarında ve diğer faaliyetlerinde bir ölçüde ifade bulurlar. Eğer bastırma çok güçlüyse, düşlemler ve arzular çok derine gömülmüşse ve hiçbir şekilde ifade edilemiyorsa bu sadece hayal gücünün (ve buna benzer her türlü faaliyetin) çalışmasını çok güçlü bir şekilde kitlemekle kalmaz, aynı zamanda bireyin daha sonraki cinsel yaşantısını da kesintiye uğratar.

Okul yaşamındaki ilişkiler

Okul yaşamı insanlarla ilişkilerde kazanılmış olan deneyimleri geliştirme fırsatı verir ve bu doğrultuda yeni deneyimler için ortam oluşturur. Çocuk, çok sayıda çocuk arasında kendi özel yapısına kardeşlerinden daha iyi cevap veren bir, iki veya daha fazla çocuk bulabilir. Diğer doyumların yanı sıra bu yeni arkadaşlıklar, kardeşleriyle kurduğu tatmin edici olmayabilen ilk ilişkilerini gözden geçirmesi ve geliştirmesi için ona bir şans verir. Çocuk, mesela daha zayıf veya küçük olan erkek kardeşine saldırganca davranmış olabilir veya aslında nefret ve kıskançlığı yüzünden ortaya çıkan bilinçdışı suçluluk duygusu, ilişkiyi zedelemiştir – bu zedelenme erişkinlikte de devam edebilir. Bu tatmin etmeyen durumlar, daha sonra çocuğun genel olarak insanlara heyecansal yaklaşımında derin etkiler oluşturabilir. Bildiğimiz gibi bazı çocuklar okulda arkadaş edinemezler, çünkü önceki çatışmalarını yeni ortamlarına taşırlar. İlk heyecansal karışıklıklardan kendilerini yeterince sıyrabilen ve okul arkadaşlarıyla arkadaş olabilenlerin kardeşleriyle ilişkilerinin de geliştiği sıkça gözlenir. Yeni arkadaşlıklar çocuğa sevebileceğini ve sevilbileceğini, sevginin ve iyiliğin *var olduğunu* kanıtlar. Ayrıca bu, hayalinde veya gerçeklikte başkalarına verdiği zararın onarabileceğinin de bir kanıtıdır. Böylelikle kişi önceki sorunlarının doğasını tam anlamadan veya bu sorunların hangi yollarla çözüldüğünü fark etmeden yeni arkadaşlıklar bunların çözümlenmesine yardımcı olur. Bütün bu vesilelerle onarım eğilimlerine olanak sağlanır, suçluluk duygusu azaltılır, kişinin kendine ve diğerlerine duyduğu güven artar.

Okul hayatı, küçük aile çevresine kıyasla, nefretin sevgiden ayrılmasına daha çok imkân sağlar. Okulda bazı çocuklardan nefret edilirken veya bunlar sadece sevilmezken diğerleri sevilir. Bu yolla, sevilen insandan nefret etme çatışması yüzünden bastırılmış sevgi ve nefretle ilişkili heyecanların ikisi de toplumsal açıdan az çok kabul edilebilir yönlerde daha bütünlüklü bir ifade bulabilir. Çocuklar çok çeşitli yollarla dost edinirler ve diğerlerine karşı nefretlerini ve hoşnutsuzluklarını ifade ederken ne kadar ileri gidebileceklerine dair belli kurallar geliştirirler. Oyunlar ve bunlarla ilişkili takım ruhu, bu dostluklarda ve öfkenin gösterilmesinde düzenleyici etkenlerdir.

Öğretmenin sevgisini ve takdirini kazanmak için rekabet ve bununla ilgili kıskançlık –bu duygular çok güçlü de olsa–, evdeki yaşamdan farklı bir ortamda deneyimlenir. Çocukların duyguları açısından öğretmenler, anne babadan daha uzaktırlar ve duruma anne babadan daha az heyecan katarlar; ayrıca duygularını birçok çocuk arasında paylaşırlar.

Ergenlikte ilişkiler

Çocuk ergenliğe erişirken, kahramanlara tapma eğilimi sıklıkla bazı öğretmenlerle ilişkisinde ifade bulurken diğer öğretmenlerden hoşlanmayabilir, nefret edebilir, hatta onları küçümseyebilir. Bu, nefreti sevgiden ayırma sürecinin bir başka boyutudur. Bu süreç, hem “sevilen” kişi esirgendiğinden hem de hak eden birinden nefret etmek doyum sağladığından, rahatlatır. Daha önce söylediğim gibi, hem sevilen hem de nefret edilen baba ve anne aslında çocuğun beğenisinin, nefretinin ve değersizleştirmesinin ilk nesneleridir. Ancak bildiğimiz gibi, küçük çocuğun zihni için çok çelişik ve can sıkıcı olan, ve bu yüzden engellenmesi veya örtülmesi yeğlenen bu karışık hisler, çocuğun bakıcı, teyze/hala, amca/dayı ve çeşitli akrabalarla kurduğu ilişkilerde kısmen ifade edilir. Daha sonra, ergenlikte, çoğu çocuk anne babalarından uzaklaşmaya güçlü bir eğilim gösterirler. Bunun sebebi, ço-

gunlukla, anne babayla ilgili cinsel arzuların ve çatışmaların bir kez daha güç kazanmasıdır. Babaya veya anneye yönelik ilk rekabet ve nefret hisleri, cinsel güdüler bilinçdışında kalsa da, yenilenir ve tüm güçleriyle yeniden canlandırılıp deneyimlenir. Gençler anne babalarına karşı çok saldırgan ve kaba olma eğilimindedirler. Hizmetçiler, zayıf bir öğretmen veya seilmeyen okul arkadaşları gibi bu saldırganlığa teslim olan diğer insanlar da bu duygulardan nasibini alır. Ancak, öfke böylesine güçlendiğinde içeride ve dışarıda iyiliği ve sevgiyi koruma gereksinimi her şeyden ivedi hale gelir. Bu yüzden, saldırgan genç örnek alacağı ve idealleştirebileceği insanlara yönelir. Hayranlık duyulan öğretmenler bu amaca hizmet edebilir. İçteki güven duygusu onlara duyulan sevgi, hayranlık ve itimattan türer. Çünkü başka sebeplerin yanı sıra, bu hisler, bilinçdışında iyi anne babanın varlığını ve onlarla kurulmuş sevgi ilişkisini onaylar görünmektedir. Böylelikle hayatın bu döneminde çok güçlenen büyük nefret, kaygı ve suçluluk duyguları çürütülür. Elbette bu zorlukları yaşarken anne babasına yönelik sevgi ve hayranlıklarını koruyabilen çocuklar vardır, ama bunlar çok fazla değildir. Söylediğim şeylerin ünlü erkekler, ünlü kadınlar, yazarlar, atletler, maceraperestler, edebiyattaki hayali karakterler gibi genellikle idealize edilmiş kişilerin, insanların zihinlerinde sıradışı bir yer tutmasını açıklayabileceği kanısındayım. Sevgi ve hayranlık bu kişilere yönlendirilmese, her şey nefretin ve sevgisizliğin kasvetine bürünür, insanın kendisinin ve diğerlerinin tehlikede olduğunu hissettiği bir durum oluşurdu.

Bazı kişilerin idealleştirilmesi, en koyu renklerle boyanan diğer kişilere duyulan nefretle birlikte gider. Bu, özellikle hayali insanlar, örneğin filmlerdeki veya edebiyattaki kötü adamlar için veya muhalefetteki siyasi partinin liderleri gibi, kişinin bir parça uzağında kalan ama gerçekte var olan insanlar için geçerlidir. Hayali kişilerden veya kendine uzak insanlardan nefret etmek, yakınında olan insanlardan nefret etmekten daha güvenlidir. Bu durum hem bu insanlar için hem de kişinin kendisi için geçerlidir. Bazı öğretmenlere veya müdürlere karşı nefret duyma durumunda da bir ölçüde bu geçerlidir; okuldaki genel disiplin ve şartların kendisi, öğrenciyle öğretmen arasında babayla oğul arasındakinden daha büyük bir engel oluşturmaya eğilim gösterir.

Kişiyi çok yakın olmayan insanlara duyulan sevgi ve nefret arasındaki bu ayırma hem gerçeklikte hem kişinin zihninde, sevilen insanların korunmasına hizmet eder. Onlar sadece fiziksel olarak uzak ve bu yüzden ulaşılmaz değildir; sevgi ve nefreti ayrı tutmak sevginin bozulmadan saklanabileceği hissini besler. Sevebilmekten kaynaklanan güven duygusu, bilinçdışında, sevilen insanların güvende olmasını ve zarar görmemesini sağlamakla yakından ilgilidir. Bilinçdışındaki inanış şunu der gibidir: "Bazı sevdiğim insanları zarar görmeden koruyabiliyorum, demek ki ben sevdiğim hiç kimseye gerçekten zarar vermedim ve onları sonsuza kadar zihnimde saklayacağım." Son tahlilde, sevilen anne baba imgesi en değerli zenginlik olarak bilinçdışında saklanmaktadır; çünkü sahibini mutlak yalnızlıktan korur.

Arkadaşlıkların gelişmesi

Ergenlikte, çocuğun önceki arkadaşlıklarının doğası değişir. Hayatın bu dönemine özgü güçlü itki ve duygular gençlerin, sıklıkla aynı cinsiyetten olanlar arasında, çok sıkı arkadaşlıklar kurmalarını sağlar. Bu ilişkilerin temelinde bilinçdışı eşcinsellik eğilimleri ve duygular yatar ve sıklıkla fiili eşcinsel davranışlara neden olurlar. Bu ilişkiler kısmen, çeşitli iç-

sel ve dışsal sebeplerden ötürü bu dönemde genellikle idaresi güç olan, karşı cinsiyete yönelik dürtüden kaçıştır. İçsel sebeplerden söz etmek için, bir erkek çocuğun durumunu ele alalım; çocuğun arzuları ve düşlemleri hâlâ fazlasıyla annesi ve kız kardeşleriyle ilgilidir, bunlardan uzaklaşma ve yeni sevgi nesneleri bulma çabaları zirveye ulaşmıştır. Bu dönemdeki erkek ve kızlarda, karşı cinsiyete yönelik itkiler öylesine tehlike dolu olarak algılanır ki aynı cinsiyete yönelik dürtüler şiddetlenme eğilimi gösterir. Daha önce değindiğim gibi, bu arkadaşlıklara katılan sevgi, beğeni ve yüceltme de nefrete karşı bir güvencedir. Böyle çeşitli sebepler yüzünden gençler bu tip ilişkilere daha çok kenetlenirler. Gelişimin bu döneminde, bilinçte veya bilinçdışındaki artan eşcinsellik eğilimi aynı cinsiyetten öğretmenlerin yüceltilmesinde de önemli rol oynar. Bildiğimiz gibi ergenlikteki arkadaşlıklar çoğu zaman dengesizdir. Bunun bir sebebi arkadaşlık ilişkisine giren ve onu bozan (bilinçdışı veya bilinçli) cinsel duyguların gücüdür. Ergen, hâlâ çocukluğun güçlü duygusal bağlarından kurtulamamıştır ve hâlâ –sandığından daha fazla– onlardan etkilenmektedir.

Erişkinlikteki arkadaşlıklar

Erişkinlikte, hemcinslerle arkadaşlıkta bilinçdışındaki eşcinsellik eğilimleri rol oynasa da, eşcinsel aşk ilişkisinden⁹ farklı olarak, şefkat hissinin cinsellikten kısmen ayrılabilmesi erişkinlikteki arkadaşlığın bir özelliğidir. Cinsel duygular geriye çekilir ve bilinçdışında bir miktar etkin kalsalar da, pratik amaçlardan ötürü gözden kaybolurlar. Cinsel duyguların şefkat duygularından ayrılması kadın ve erkek arasındaki arkadaşlıkta da vardır. Ancak geniş kapsamlı bir konu olan arkadaşlık, benim konumun sadece bir bölümü olduğundan kendimi aynı cinsiyetten kişiler arasındaki arkadaşlıklar üzerine tartışmakla sınırlandıracağım ve ardından sadece birkaç genel açıklama yapacağım.

Örnek olarak, birbirine çok bağlı olmayan iki kadın arasındaki arkadaşlığı ele alalım. Çeşitli durumlarda bazen biri bazen diğeri korunmaya ve yardıma hâlâ ihtiyaç duyuyor olabilir. Heyecansal anlamda verme ve alma yetisi gerçek arkadaşlıklarda temel bir gerekliliktir. Burada, erken dönemdeki durumlara özgü öğeler erişkin diliyle ifade edilir. Koruma, yardım ve öğüdü başlangıçta bize annelerimiz sağlar. Heyecansal açıdan büyüdüğümüz ve kendimize yeter hale geldiğimiz takdirde annemizin desteğine ve tesellisine çok bağımlı olmayız, ama acı veren zor durumlar baş gösterdiğinde bunlara duyduğumuz ihtiyaç biz ölünceye kadar devam edecektir. Arkadaşımızla ilişkimizde zaman zaman, annenin ilgi ve sevgisini alıp veririz. Anne tutumuyla kız çocuk tutumunu başanyla harmanlamak, heyecansal zenginliği olan bir kadın kişiliği için ve arkadaşlık kurma yetisi için gerekli koşullardan biridir. (Tam gelişmiş bir kadını kişilik hem şefkat hissinin hem de cinsel hislerin açısından erkeklerle iyi ilişkiler kurma yetisini gerektirir; ancak kadınlar arasındaki arkadaşlık söz konusu olduğunda yüceltilmiş eşcinsel eğilim ve duygulardan bahsediyorum.) Kız kardeşlerimizle ilişkilerimizde hem anne ilgisini hem de kız çocuğun buna tepkisini ifade etmiş ve deneyimlemiş olabiliriz; böylelikle, bunları daha ileriye, erişkinlikteki arkadaşlıklara taşıyabiliriz. Ancak, kız kardeşimiz veya bunları birlikte deneyimleyebileceğimiz başkaları olmamış olabilir. Durum böyleyse, başka bir kadınla arkadaşlık kurduğumuzda,

⁹ Eşcinsel sevgi ilişkileri geniş kapsamlı ve çok karmaşık bir konudur. Bununla gerektiği gibi ilgilenmek için burada elimde olandan daha çok yere ihtiyaç vardır. Bu yüzden, bu ilişkilere çok miktarda sevginin dahil olabileceğini söylemekle yetineceğim.

bu, erişkinliğin ihtiyaçlarıyla şekil değiştirmiş güçlü ve önemli bir çocukluk arzusunun gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Arkadaşımızla ilgilerimizi ve zevklerimizi paylaşırsız, ayrıca onun mutluluğundan ve başarısından, biz bunlardan yoksun olsak da, zevk alabiliriz. Eğer onunla özdeşim kurma yeteneğimiz yeterince güçlüyse haset ve kıskançlık duygularımız geriye çekilir ve böylelikle onun mutluluğunu paylaşabiliriz.

Böyle bir özdeşimde suçluluk ve onarım öğeleri hiçbir zaman eksik olmaz. Ancak eğer annemize duyduğumuz nefretin ve kıskançlığın, doyumsuzluk ve yakınmaların başlarıyla üstesinden gelebilmişsek ve onu mutlu görmekten mutlu olmayı, onu yaralamadığımızı veya düşlemede ona verdiğimiz zararları onarabileceğimizi hissetmişsek, başka bir kadınla gerçek bir özdeşim kurmaya gücümüz yeter. Tahakküm etme ve yakınma, aşırı talepte bulunmaya yol açar, arkadaşlığı bozar. Aslında aşırı güçlü heyecanların tamamı arkadaşlığı zayıflatır. Bu durum ne zaman gerçekleşse, psikanalitik inceleme sonucunda, önceki doyurulmamış arzuların, şikâyetlerin, açgözlülüğün veya kıskançlığın gün yüzüne çıktığı görülür. Örneğin, sorunu güncel olaylar başlatmış olsa da, çocukluktan kalma çözülmemiş bir çatışma arkadaşlığın bozulmasında önemli rol oynar. Duygunun gücünü tamamen dışlamayan, heyecansal açıdan dengeli bir ortam arkadaşlıkta başarının temelidir. Eğer beklentimiz çoksa, mesela arkadaşımızın önceki yoksunluklarımızı gidermesini bekliyorsak, arkadaşlığımızın başarılı olması pek mümkün olmayacaktır. Böyle aşırı taleplerin büyük bir kısmı bilinçdışıdır ve bu yüzden akılcı bir yolla üstesinden gelinemez. Bizi hayal kırıklığına, acıya ve kızgınlığa maruz bırakırlar. Eğer bu tür bilinçdışı aşırı talepler arkadaşlığımızın bozulmasına sebep olursa, dışsal şartlar farklı olsa da, öncelikle açgözlülük ve nefretin anne babamıza duyduğumuz sevgiyi zedelediği, bizi tatminsizlik ve yalnızlığa terk ettiği erken dönemde yaşanan sorunların bire bir tekrarları ortaya çıkar. Geçmişimiz şimdiki durumu çok güçlü bir şekilde bastırmadığı takdirde hem arkadaş seçiminde daha isabetli karar verebiliriz hem de arkadaşlarımızın bize verecekleriyle tatmin olabiliriz.

Erkek ve kadının psikolojisindeki farklılıklardan kaynaklanan önemli ayırıcı özellikler olsa da, kadınlar arasındaki arkadaşlık hakkında söylediklerimin çoğu erkekler arasında gelişen arkadaşlıklar için de geçerlidir. Şefkati cinsel duygulardan ayırma, eşcinsel eğilimleri yüceltme ve özdeşim kurma erkek arkadaşlığının da temelidir. Bir erkeğin başka bir erkekle arkadaşlığına, erişkin kişiliğinden kaynaklanan öğeler ve yeni doyumlar katılrsa da, babasıyla veya erkek kardeşiyle ilişkisini tekrar etmeyi veya geçmişteki arzularını yerine getirecek yeni yakınlıklar bulmayı veya bir zamanlar en yakınında bulunmuş olanların tatmin etmeyen ilişkilerini geliştirmeyi amaçlar.

Sevgiye daha geniş bir açıdan bakış

Sevgimizi ilk kucakladığımız kişilerden diğer insanlara taşıma sürecimiz çocukluğun en erken döneminden başlayarak nesnelere doğru ilerler. Başlangıçta insanlara yönelttiğimiz sevginin bir kısmını ilgi ve uğraşlarımıza aktarmak suretiyle bunları geliştiririz. Bebeğin zihninde, bedeninin bir kısmı başka bir kısmını, bir nesne bedeninin bir bölümünü veya insanları temsil edebilir. Bu sembolik yolla, herhangi bir yuvarlak nesne, çocuğun bilinçdışında annesinin memesini temsil edebilir. Aşamalı gelişen bir süreçle, iyilik ve güzellik verdiği hissedilen, fiziksel olarak veya daha geniş manada haz verip doyum sağlayan bir şey, bilinçdi-

şında her zaman cömert memenin ve annenin bütününün yerini alabilir. Bu yüzden, ülkemiz hakkında konuşurken ona "anavatan" deriz, çünkü bilinçdışında ülkemiz annemizin yerini tutabilir ve dolayısıyla, niteliklerini annemizle ilişkimizden alan hislerle sevilir.

İlk ilişkinin ona çok uzakmış gibi görünen ilgi alanlarına nasıl dahil olduğunu betimlemek için, keşiflere çıkan, büyük yoksunluklara maruz kalan ve ciddi tehlikelerle belki de ölümle karşı karşıya kalan kâşifleri ele alalım. Dış çevrenin uyanıcı unsurlarının yanında, keşif ilgisinin ve uğraşının altında yatan birçok psikolojik öge vardır. Burada sadece bir iki bilinçdışı etkenden bahsedebilirim. Erkek çocuğun açgözlülüğünde, annesinin iyi memesinin bir uzantısı olarak gördüğü bedenine saldırma arzusu vardır. Annesinin bedeninin içindekileri çalmaya dair düşlemleri vardır; başka şeylerin yanında, değerli bir mülkiyet olarak görülen bebekleri de çalmak istemektedir, kıskançlık hisleriyle bebeklere saldırır. Annenin bedenine girmeye çalışmaya dair saldırgan düşlemler bir süre sonra çocuğun onunla cinsel ilişkiye girmeye dayanan genital arzusuyla bağlantılandırılır. Psikanalitik çalışmalarda, çocuğun saldırgan nitelikli cinsel arzularından, açgözlülüğünden, merakından ve sevgisinden kaynaklanan annenin bedenini keşfetme düşlemlerinin insanın yeni ülkeler keşfetme merakında payı olduğu görülmüştür.

Küçük çocuğun heyecansal gelişimini tartışırken, saldırgan itkilerinin suçluluk duymasına ve sevdiği kişinin ölmesinden korkmasına sebep olduğuna değinmiştim. Bütün bunlar sevgi duygusunun bir kısmını oluşturur, bu duyguyu güçlendirir ve yoğunlaştırır. Kâşifin bilinçdışında yeni bir toprak, gerçek annenin kaybını telafi edecek yeni anne demektir. "Süt ve bal ırmakları akan vaat edilmiş toprakları" aramaktadır. En çok sevilen kişinin ölmesinden duyulan korkunun, çocuğun o kişiden bir miktar uzaklaşmasına yol açtığını görmüştük. Ancak, bu aynı zamanda çocuğu anneyi tekrar yaratmaya ve üzerine aldığı her işte onu bulmaya da iter. Burada, hem anneden kaçış hem de ona ilk bağlanma tam olarak ifade bulur. Çocuğun baştaki saldırganlığı, düşleminde annesinden çaldığı iyi şeyleri annesinin içine geri koyarak onanım ve iyilik yapma dürtülerini uyarır. Bu iyilik yapma istekleri daha sonraki keşfetme dürtüsüne karışır; çünkü kâşif yeni yerler bularak genelde dünyaya, özelde de bazı insanlara bir şey verir. Kâşif, arayışında, aslında hem saldırgan dürtülerini hem de onanım dürtülerini ifade eder. Yeni bir ülkenin keşfi sırasında doğanın güçleriyle mücadele ederken ve her çeşit zorluğun üstesinden gelirken saldırganlıktan faydalandığını biliyoruz. Ancak bazen saldırganlık daha açık bir şekilde gösterilir; özellikle, yalnızca keşfetmekle kalmayıp aynı zamanda fetheden ve sömürgeleştiren kişilerin yerli halklara acımasızca zulmettiği önceki devirlerde durum böyleydi. Annenin bedenindeki hayali bebeklere saldırma şeklindeki ilk düşlemlerin bir kısmı ve yeni doğmuş kardeşlere duyulan nefret, burada yerlilere yönelik tutumda gerçekten ifade edildi. Öte yandan, arzu edilen onanım da o ülkelere kendi milletinden insanları yerleştirme eyleminde tam ifadesini buldu. Saldırganlık açıkça gösterilse de gösterilmese de, keşfetme merakı sayesinde çeşitli itki ve heyecanların –saldırganlık, suçluluk duygusu, sevgi ve onanım dürtüsü– ilk kişiden çok uzaklara, başka alanlara aktarılabildiğini görebiliriz.

Keşfetme dürtüsü, dünyanın fiziksel keşfiyle ifade edilmek zorunda değildir, mesela her türlü bilimsel keşif gibi, başka alanlara da genişletilebilir. Annenin bedenini keşfetmeye ilişkin arzular ve düşlemler, örneğin bir gökbilimcinin işinden duyduğu tatminde rol oynar. Annesini gerçekten ya da duygusal anlamda kaybeden kişinin ilk günlerdeki anneyi tekrar keşfetme arzusunun, yaratıcı sanatta ve insanların bundan zevk alıp bunu beğenmesinde de çok önemli bir payı vardır.

Tartışmakta olduğum süreçleri tasvir etmek için Keats'in "Chapman'ın Homeros'una İlk Bakış"* adlı sonesini ele alacağım. Gayet iyi bilindiği halde rahat anlaşılması için şiirin tümünü aktarıyorum:

Çok dolaştım altından ülkelerde
Nice görkemli devletler krallıklar gördüm:
Gezdim batının birçok adasını
Ozanların Apollon'u yücelttiği.
Hep adını işittim koca bir ülkenin
Alnı geniş Homeros'un egemenlik sürdüğü;
Ama hiç solumadım o ülkenin duru havasını
Chapman'ın gür yiğit sesini işitene değin:

Keats burada bir sanat çalışmasından zevk alan kişinin bakış açısıyla konuşuyor. Şiir "görkemli devletler krallıklar"la ve "altından ülkeler"le karşılaştırılıyor. Chapman'ın Homeros'unu okurken, Keats öncelikle, gökyüzünü gözlediği sırada "görüş alanına yeni bir gezegen giren" gökbilimcidir. Ancak ardından Keats "çılgın bir şaşkınlıkla" yeni bir kara parçası ve deniz bulan bir kâşif olur. Keats'in mükemmel şiirinde dünya, sanatı temsil eder. Onun için bilimsel ve sanatsal zevk ve keşif aynı kaynaktan –güzel yerlere, "altından ülkeler"e duyulan sevgiden– türemektedir. Daha önce değindiğim gibi, bilinçdışının keşfi (Freud tarafından keşfedilen bilinmeyen bir kıta), güzel ülkelerin anneyi temsil ettiğini ve bu topraklara duyulan özlemin anneye duyulan özleminden türediğini gösterir. Soneye dönersek, detaylı olmayan bir analizle, şiir ülkesini yöneten "alnı geniş Homeros'un" hayranlık duyulan güçlü babayı simgelediği söylenebilir. Onun örneği olan oğlu (Keats) da arzularının ülkesine (sanat, güzellik, dünya – sonuçta annesi) girdiğinde onu izler.

Benzer biçimde, sanatında nesnesine hayat veren heykeltıraş, bu nesne bir insanı temsil etse de etmese de, bilinçdışında, düşleminde yok ettiği ilk sevdiklerini onarmakta ve yeniden yaratmaktadır.

Bir yıldız gözlemcisi gibiydim o an
Görüş alanına yeni bir gezegen giren;
Ya da yiğit Cortez gibi kartal gözleriyle
Pasifik'i süzen –bütün adanılan
Birbirine bakarken çılgın bir şaşkınlıkla–
Sessizce, Darien'deki bir uçurumdan.

Suçluluk duygusu, sevgi ve yaratıcılık

Göstermeye çalıştığım üzere, suçluluk duygusu genellikle yaratıcılığa ve çalışmaya (en basit türlerine bile) yönlendiren temel bir uyarandır. Öte yandan, eğer bu his çok güçlüyse, üretken uğraşları ve ilgileri ketleme etkisi olabilir. Bu karmaşık bağlantılar, ilk kez küçük çocukların psikanaliziyle aydınlandı. Psikanalizle çeşitli korkular azaltılınca, çocuklarda o

* Çev. Akşit Göktürk, Çeviri: Dillerin Dili, YKY, 1994.

ana dek uykuda olan yaratıcı itkiler uyandı ve resim çizme, model yapma, parçaları birleştirme ve konuşma gibi etkinliklerle ifade edildi. Bu korkular yıkıcı itkilerde artışa sebep olmuştu. Bu yüzden, korkular hafifleyince yıkıcı itkiler de azalmıştı. Bu süreçlerle beraber, çok kuvvetli oldukları için çocuğun zihninin başa çıkamadığı suçluluk duyulan ve sevilen kişinin ölümüyle ilgili kaygılar giderek hafifler, yoğunlukları azalır ve idare edilebilir hale gelir. Bu durum, çocuğun diğer insanlara ilgisini de artırır. Merhamet duygularını ve onlarla özdeşimini harekete geçirir; böylelikle, bütün bunlarla beraber sevgi de artar. Seviline duyulan ilgi ve onun ölümüne dair kaygıya çok yakından bağlı olan onarım isteği, artık yaratıcı ve yapıcı yollarla ifade edilebilir. Erişkinlerin psikanalizinde de, bu süreçler ve değişimler gözlemlenebilir.

İster içsel ister dışsal olsun her türlü neşe, güzellik ve zenginlik kaynağının, bilinçdışında annenin seven ve veren memesi ve düşlemede benzer özelliklere sahip babanın yaratıcı penisi olarak –sonuçta şefkatli ve cömert anne baba– hissedildiğini öne sürmüştüm. Şairlerin eskiden beri fark ettiği üzere, güçlü bir sevgi, minnettarlık, hayranlık ve bağlılık hissi uyandıran doğayla ilişki ile anneyle kurulan ilişkinin birçok ortak yanı vardır. Doğanın çeşit çeşit hediyeleri ilk günlerimizde annemizden aldıklarımıza denktir. Ancak, annemiz her zaman tatmin edici değildir. Onu sık sık cimri ve engelleyen biri olarak algılamışızdır. Ona karşı hissettiklerimizin bu yönünü, çoğu zaman, vermeye gönülsüz doğayla ilişkimizde tekrar yaşarız.

Kendimizi korumaya yönelik ihtiyaçlarımızın tatmini ve sevgi arzumuzun doyumu sonsuza dek birbirine bağlı kalır, çünkü ikisi de tek kaynaktan türemiştir. Güveni bize ilk veren, sadece açlığımızı gidermekle kalmayıp heyecansal ihtiyaçlarımızı da tatmin eden ve kaygımızı gideren annemizdir. Bu yüzden, temel ihtiyaçlarımızın giderilmesiyle kazanılan güven, heyecansal güvenimizle bağlantılıdır. Erken dönemde yaşanan, sevilen anneyi kaybetme korkularını dindirmek için her ikisine de her şeyden çok ihtiyaç duyulur. Bilinçdışı düşlemede, geçimimizi sağlayabilmenin verdiği güven aynı zamanda, hem sevgiden yoksun kalmadığımızı hem de annemizi tamamiyle kaybetmediğimizi ifade eder. İşinden olmuş ve iş arama mücadelesi veren insanın aklında yaşamsal maddi ihtiyaçları her şeyden önce gelir. Dolaylı veya dolaysız, yoksulluktan kaynaklanan gerçek acı ve sıkıntıları önemsemiyor değilim; ancak mevcut üzücü durum, kişinin, annesi ihtiyaçlarını gidermediği için yiyecekten yoksun bırakıldığını hissetmenin yanı sıra, annesini, onun sevgi ve korumasını kaybettiğini hissettiği erken döneme özgü heyecansal durumlardan kaynaklanan üzüntü ve umutsuzlukla daha dokunaklı hale gelir.¹⁰ İşsiz olmak, kişinin kendi yapıcı eğilimlerini ifade etmesini imkânsız kılar, oysa bu, bilinçdışı korkuların ve suçluluk duygusunun üstesinden gelmenin, yani onarım yapmanın en önemli yoludur. Şartların acımasızlığının (bu kısmen, tatmin edici olmayan toplumsal sisteme bağlı olsa da, dolayısıyla se-

¹⁰ Çocuğun, bilinçdışındaki saldırganlığı (evdekileri kovma isteği) ve gerçek hayatta verdiği zarardan dolayı evden kovulma cezası alma korkularıyla, çocuk psikanalizinde, tabii çeşitli derecelerde olmak üzere, sık sık karşılaştım. Bu kaygı çok erken bir dönemde yerleşir ve çocuğun zihninde şiddetli bir sıkıntıya sebep olur. Bunun çok özel bir şekli, fakir bir yetim veya dilenci olma, evsiz ve yiyeceksiz kalma korkusudur. Gözlemlediğim çocuklarda yoksul olma korkusu anne babaların maddi durumundan oldukça bağımsızdır. Yaşamın ileriki dönemlerinde bu tür korkular, para veya iş kaybı, bir evden vazgeçmek gibi durumların sebep olduğu gerçek zorlukların gücünü artırma etkisine sahiptir. Olaylara bir acı unsuru katar ve umutsuzluğu derinleştirir.

falet içindeki kişinin kendi durumundan diğer insanları sorumlu tutmasına geçerli bir zemin hazırlasa da), çocukların kaygının gerilimiyle inandıkları, ailenin insafsız dehşetiyle ortak bir yanı vardır. Öte yandan, fakir ve işsizlere maddi veya manevi açıdan yapılan yardımlar, gerçek değerlerinin yanında, bilinçdışında seven anne babanın varlığını kanıtlar.

Doğayla ilişki meselesine dönersek; dünyanın bazı yerlerinde, doğa zalim ve yıkıcıdır, ama yine de oralarda yaşayanlar topraklarını terk etmek yerine kuraklık, sel, soğuk, sıcak, deprem veya veba gibi tehlikelere meydan okurlar. Bunda, dışsal şartların da önemli bir payı olduğu doğrudur, çünkü insanların doğup büyüdükleri yerlerden taşınma imkânları olmayabilir. Fakat bu durum bence, anavatanda kalmak için bunca zorluğa katlanmayı tam olarak açıklayamaz. Bu zorlu doğa koşullarında yaşayan insanlar için, geçim mücadelesi başka (bilinçdışı) amaçlara da hizmet eder. Doğa onlar için, vermekte gönülsüz, emek isteyen anneyi temsil eder; verecekleri ondan ancak güç kullanarak alınabilir; bu şekilde, erken dönemdeki şiddet içerikli düşlemler tekrar edilir ve eyleme dökülür (ancak bunlar, yüceltilmiş ve topluma uyacak bir şekildedir). Kişi annesine yönelik saldırgan itkileri yüzünden bilinçdışında suçluluk duymakta, annesinin ona acımasızca davranmasını beklemektedir (ve bilinçdışında, şimdi de doğayla ilişkisinde bunu beklemektedir.) Bu suçluluk duygusu, onun onarım yapmak üzere harekete geçmesini sağlar. Bu yüzden doğayla mücadele kısmen *doğayı koruma* mücadelesi olarak algılanabilir, çünkü onu (anneyi) onarma isteğini de ifade etmektedir. Doğanın zorluklarıyla uğraşan insanlar bu şekilde sadece kendilerini gözetmiş olmazlar, doğaya da hizmet ederler. Onunla ilişkileri- ni kesmeyerek annelerinin ilk günlerdeki imgesini canlı tutarlar. Annelerine yakın kalarak –gerçekte ülkelerinden ayrılmayarak– düşlemlerde onu ve kendilerini korurlar. Bunun tersine kâşif, düşlemlerde yabancılaştığını hissettiği veya bilinçdışında kaybetmekten korktuğu gerçek annesinin yerine yenisini aramaktadır.

Kendimizle ve başkalarıyla ilişkilerimiz

Bu bölümde bireyin diğer insanlara duyduğu sevginin ve onlarla ilişkilerinin bazı yönleri üzerinde durdum. Ancak ilişkilerin en karmaşığına, kendimizle olan ilişkimize biraz ışık tutmaya çalışmadan geçemeyeceğim. Peki biz neyiz? İlk günlerden beri başımızdan geçen iyi veya kötü her şey, dış dünyadan aldığımız her şey ve iç dünyamızda hissettiğimiz her şey, mutlu ve üzücü deneyimler, insanlarla ilişkiler, etkinlikler, ilgiler ve her türlü düşünce –yani yaşadığımız her şey– kendiliğimizin bir parçasını oluşturur ve kişiliğimizin inşasında kullanılır. Eğer geçmişteki bazı ilişkilerimiz, bağlantılı oldukları hatıralarla, yarattıkları hislerin zenginliğiyle beraber aniden hayatımızdan silinebilseydi kendimizi ne kadar fakirleşmiş ve boş hissederdik! Yaşadığımız ve bize dönen sevginin, güvenin, doyumun, huzurun ve minnettarlığın önemli bir kısmı kaybolurdu! Birçoğumuz bazı acı verici deneyimlerden birini bile atlamak istemez, çünkü bunlar ayrıca kişiliğimizin zenginleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu yazıda birçok defa erken dönemdeki ilişkilerimizle sonrakiler arasındaki önemli bağa değindim. Şimdi bu ilk heyecansal durumların *kendimizle* ilişkimizi nasıl temelden etkilediğini göstermek istiyorum. Sevdığımız insanları zihnimizde kutsal bir yere koyarız; bazı zor durumlarda onların bize kılavuzluk ettiğini hissedebilir, kendimizi bu durumda *onların* nasıl davranacağını ve bizim hareketlerimizi onaylayıp onaylamayacaklarını merak ederken bulabiliriz. Şimdiye kadar söylediklerimden, saygı duydu-

ğumuz bu kişilerin aslında hayranlık duyulan ve sevilen anne babaları temsil ettiği sonucuna varılabilir. Ancak çocuk için onlarla uyumlu bir ilişki kurmanın hiç de kolay olmadığını ve ilk sevgi hislerinin nefret itkileriyle ve bunun artırdığı bilinçdışı suçluluk duygusuyla ciddi bir şekilde ketlendiğini ve zedelendiğini görmüştük. Anne babaların sevgi ve anlayıştan yoksun olmaları da mümkündür ve bu, etrafımızdaki bütün zorlukları artırabilir. Yıkıcı itkiler ve düşlemler, korkular ve şüphe küçük çocukta en iyi şartlarda bile bir miktar etkindir, olumsuz koşullar ve tatsız deneyimlerle ister istemez artar. Üstelik, eğer çocuk ilk zamanlarında yeterince mutlu edilmezse –bu çok önemlidir– çocuğun insanlara sevgi ve güven duyguları besleme, onlara karşı umut dolu bir tutum geliştirme yetisi de zarar görecektir. Ama bundan, çocukta gelişen sevmeye ve mutlu olma yetisinin ona sağlanan sevgiyle doğru orantılı olduğu sonucu çıkmaz. Aslına bakılırsa, anne babaları onlara şefkat ve sevgiyle yaklaştıkları halde, bilinçdışında çok sert ve insafsız anne baba figürleri geliştiren çocuklar vardır. Bu onların anne babalarıyla ve genel olarak insanlarla ilişkilerine zarar verir. Diğer yandan, çocuktaki ruhsal zorlanmalar çoğunlukla, gördüğü kötü muameleyle doğru orantılı değildir. Eğer, başlangıçtan beri bireylere göre farklılık gösteren içsel sebeplerden ötürü engellenmeye tahammül etme yetisi azsa ve eğer saldırganlık, korku ve suçluluk duygusu çok güçlüyse, anne babaların kusurları, özellikle de yanlış yapma gerekçeleri çocuğun zihninde fazlasıyla abartılır ve çarpıtılır. Çocuk anne babayı ve etrafındaki diğer insanları çoğunlukla sert ve insafsız olarak algılar. Zira nefretimizi, korku ve güvensizliğimizi bilindiğimizde, çok şey isteyen korkutucu anne baba figürleri yaratır. Bu süreç hepimizde değişen düzeylerde etkindir, çünkü hepimiz nefret hissiyle ve korkularla şu ya da bu yolla, az ya da çok baş etmek zorundayız. Dolayısıyla, (kısmen içsel sebeplerden kaynaklanan) saldırgan itkilerin, korkuların ve suçluluk duygusunun niceliklerinin, geliştirdiğimiz baskın zihinsel tutum üzerinde önemli bir etkisi olduğunu görüyoruz.

Hoşuna gitmeyen davranışlara tepki olarak bilinçdışında sert ve insafsız anne baba figürleri geliştiren ve ruhsal tutumlarının tamamı bundan trajik bir şekilde etkilenen çocukların aksine, anne babalarının hatalarından veya anlayışsızlıklarından çok daha az etkilenen birçok çocuk vardır. İçsel sebeplerden dolayı, baştan beri engellemelere (kaçınılabilecek olsun ya da olmasın) tahammül etmekte daha başarılı olan çocuklar, yani bunu kendi nefret ve şüphe itkilerine yenik düşmeden yapabilen çocuklar, anne babalarının onlarla ilgili hatalarına karşı çok daha hoşgörülüdürler. Kendi dostça duygularına daha çok güvenirler ve bu yüzden kendi iç dünyalarında daha güvenlidirler ve dış dünyada başlarına gelenler onları daha az sarsar. Hiçbir çocuğun zihni, korku ve şüpheden arınmış değildir, ama anne babamızla ilişkimiz güven ve sevgi üzerine kuruluyorsa onları yol gösteren, yardımsever figürler olarak zihnimize yerleştiririz. Hayatımızın sonraki dönemlerinde bütün dostça ilişkilerimizde ilk örneğimiz olur, huzur ve uyumun kaynağı haline gelirler.

Belli insanlara, anne babamızın bizi severken bize davrandığı şekilde yahut bize davranmalarını istediğimiz şekilde davrandığımızı ve böylelikle ilk dönemlerimizdeki durumları tersine çevirdiğimizi söyleyerek, erişkinlikteki bazı ilişkilerimize ışık tutmaya çalıştım. Veya, yine bazı insanlara karşı, seven bir çocuğun anne babasına yönelik tutumunu sergileriz. Şimdi insanlara karşı tutumlarımızda açığa çıkan bu kendi içinde değişen çocuk-anne baba ilişkisi, *bizim zihnimizde taşıdığımız yardımsever, yol gösteren figürlerle de yaşanır*. Bilinçdışımızda, iç dünyamızın bir kısmını oluşturan bu insanları, seven ve koruyan anne ba-

balar olarak algılarız ve onların anne babası olduğumuzu hissederek bu sevgiyi onlara geri veririz. Gerçek yaşantılara ve anılara dayanan bu düşlem ilişkileri sürekli ve etkin duygu dünyamızın, hayallerimizin bir kısmını oluşturur, mutluluğumuza ve ruhsal gücümüze etki eder. Ancak, eğer hislerimizde ve bilinçdışımızda koruduğumuz anne baba figürleri ağırlıklı olarak sertse kendimizle barışık olamayız. Sert bir vicdanın kaygıya ve mutsuzluğa sebep olduğu iyi bilinir. Daha az bilinen, ama psikanalitik bulgularla kanıtlanan başka bir şey de, içsel mücadeleyle ilgili bu tip düşlemlerin yarattığı gerilim ve bununla ilişkili korkuların, ikinci vicdan dediğimiz şeyin temelini oluşturduğudur. Bazı durumlarda bu baskılar ve korkular derin ruhsal rahatsızlıklarda kendini gösterebilir ve intihara sebep olabilir.

"Kendimizle ilişki" şeklinde oldukça tuhaf bir deyim kullandım. Şimdi bunun; bir yandan sevdiğimiz, üzerine titredığımız, diğer yandan da nefret ettiğimiz bir ilişki olduğunu eklemek isterim. Üzerine titredığımız bir parçamızın, dışındaki insanlarla ilişkilerimiz sayesinde biriktirdiğimiz servetimiz olduğunu netleştirmeye çalıştım; çünkü bu ilişkiler ve bunlarla bağlantılı heyecanlar bizim içerideki mülkiyetimiz haline gelmiştir. Bununla beraber, iç dünyamızın da bir ögesi olan sert ve acımasız figürlerden nefret ederiz. Bunlar büyük oranda anne babamıza yönelik saldırganlığın ürünleridir. Ancak dipte, en güçlü öfkemiz içimizdeki öfkeye yönlendirilmiştir. İçimizdeki öfkeden o kadar çekiniriz ki, en güçlü savunma mekanizmalarından birini kullanır, öfkemizi başkalarına yükleriz, yani yansıtırız. Ama aynı zamanda sevgiyi de dış dünyaya taşırız; fakat bunu gerçekten yapabilmek için zihnimizdeki dostane figürlerle iyi ilişkiler kurmuş olmamız gerekir. Burada iyicil bir döngü vardır; ilk aşamada anne babalarımızdan güven ve sevgi alınız, ardından, bütün bu güven ve sevgiyle onları bir bakıma içimize alır, sonra da sevgi hislerinden oluşan servetimizden tekrar dış dünyaya verebiliriz. Öfkemizde de benzer bir döngü vardır. Daha önce gördüğümüz gibi, öfke bizi zihnimizde korkutucu figürler oluşturmaya yönelttiğinden, diğer insanlara kaba ve kötücül özellikler atfetmeye eğilimli oluruz. Bu arada, böyle bir zihinsel tutum diğer insanların bize karşı gerçekten de kaba ve şüpheli davranmalarına sebep olur. Dostane ve güven verici bir tutum ise diğer insanlarda güven ve iyiliği uyandıracaktır.

Bazı insanların, özellikle yaşları ilerledikçe gittikçe daha sert, diğerlerinin ise daha yumuşak, daha anlayışlı ve hoşgörülü olduğunu biliriz. Bu çeşitliliğin tutum ve karakterdeki farklılıklardan kaynaklandığı iyi bilinir ve bu farklılıklar hayatta karşılaşılan olumlu veya olumsuz deneyimlerle kolaylıkla ilişkilendirilemez. Söylediklerimden, insanlar veya kader karşısındaki acılık hissinin –bu his genellikle her ikisiyle de ilişkilidir– temelde çocuklukta yerleştiği ve hayatın ileriki dönemlerinde güçlendiği veya yoğunlaştığı sonucuna varılabilir.

Eğer sevgi, kızgınlık, yakınma ve öfkenin altında bogulmamışsa ve zihne sağlam bir şekilde yerleştirilmişse, diğer insanlara duyulan güven ve insanın kendi iyiliğine olan inancı çevreden gelen darbelere dayanan bir kaya gibi olacaktır. Gelişimi böyle bir çizgide seyretmiş bir kişi, daha sonra mutsuzluk baş gösterdiğinde, sevgileri mutsuzluğunda onun için güvenilir bir yardımcı olacak o iyi anne babayı içinde muhafaza edebilecek ve dış dünyada, zihninde onları temsil edebilecek kişiler bulabilecektir. Düşlemde durumları tersine çevirme yetisiyle ve insan zihninin önemli bir özelliği olan, başkalarıyla özdeşim kurma yetisi sayesinde insan kendisinin de ihtiyaç duyduğu yardım ve sevgiyi başkalarına verebilir. Böylelikle kendisine huzur verip doyum sağlayabilir.

Bebegin, dış dünyadan aldığı iyiliğin ilk ve en önemli kaynağı olan annesiyle ilişkisindeki heyecansal durumu tarif ederek başlamıştım. Anne tarafından beslenmenin müt-hiş doyumundan mahrum kalmanın bebek için çok acı bir süreç olduğunu söyleyerek devam ettim. Ancak, eğer bebek engellendiğinde aşırı açgözlülüğe ve kızgınlığa kapılmıyorsa, annesiyle olan bağı yavaş yavaş koparabilir ve diğer kaynaklardan doyum sağlayabilir. Yeni haz nesneleri bilinçdışında anneden alınan ilk doyumlarla bağlantılıdır. Bu yüzden diğer zevkleri asıllarının yerine koymayı kabul eder. Bu süreç, ilk iyiliğin yerini değiştirirken bir yandan da onu elinde tutmak olarak da tanımlanabilir. Bu ne kadar başarıyla yerine getirilirse bebegin zihninde açgözlülük ve nefret için o kadar az yer kalır. Ancak, sıklıkla vurguladığım gibi, sevilen kişinin yok edilme düşlemleri bağlantılı olarak artan bilinçdışı suçluluk duygusu bu süreçlerde temel bir rol oynar. Bebegin açgözlülüğü ve nefretiyle annesini yok etmeye ilişkin düşlemlerinden kaynaklanan artan suçluluk ve üzüntü duygusu, bu hayali yaraları iyileştirme ve annesini onarma dürtüsünü harekete geçirir. Bu heyecanların, bebegin annesinin yerine geçecekleri kabul etme isteği ve yetisi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Suçluluk duyguları, sevdiği kişiye bağımlı olma korkusuna neden olur; çocuk onu kaybetmekten korkmaktadır, çünkü saldırganlığın ortaya çıkmasıyla birlikte onu yaraladığı hissine kapılır. Bağımlılık korkusu çocuğu kendini anneden koparmaya, diğer insanlara ve konulara yönelmeye, böylelikle ilgi alanlarını genişletmeye teşvik eder. Normal durumda, onanın dürtüsü suçluluk duygusundan kaynaklanan umutsuzluğu uzakta tutabilir ve böylece umut üstün gelir; bu durumda bebegin sevgisi ve onanın arzusu bilinçdışında yeni sevgi ve ilgi nesnelerine taşınır. Bildiğimiz gibi bunlar bebegin bilinçdışında ilk sevdiği kişiyle ilişkilendirilir, yeni insanlarla kurduğu ilişkiler ve yapıcı ilgi alanları aracılığıyla onu tekrar keşfedip tekrar yaratmaktadır. Böylelikle, sevme yetisinin vazgeçilmez bir ögesi olan onanın odağı genişler. Çocuğun sevgiyi kabul etme ve iyiliği çeşitli şekillerde dış dünyadan içine alma yetisi düzenli olarak artar. "Verme" ve "alma" arasındaki bu tatmin edici denge ilerideki mutluluğun ilk koşuludur.

Ancak ilk gelişim dönemimizde ilgimizi ve sevgimizi annemizden diğer insanlara ve diğer doyum kaynaklarına aktarmayı başarabildiğimiz takdirde yaşamımızın geri kalanında başka kaynaklardan zevk almayı becerebiliriz. Bu, bizim bir kişiyle ilişkili yanlışlığı veya hayal kırıklığını diğer insanlarla arkadaşça ilişkiler kurarak telafi edebilmemizi sağlar. Elde edemediğimiz veya koruyamadığımız şeylerin yerine başkalarını koymayı kabullenmemize olanak tanır. İçimizdeki engellenmiş açgözlülük, kızgınlık ve nefret dış dünyayla ilişkimizi bozmadığında, dışarıdan güzellik, sevgi ve iyilik almanın sayısız yolu vardır. Bunu yaparak mutlu anılarımıza sürekli yenilerini ekler, yavaş yavaş, kolay sarılmayan bir güven sağlayan, ferahlık vererek bizi acı duygulardan koruyan bir değerler birikimi oluştururuz. Ayrıca tüm bu doyumlar, sağladıkları hazzın yanında, geçmişteki ve bugünkü ilk ve temel engellenmelerimizin (veya engellenmişlik hissinin) etkilerini de giderir. Ne kadar gerçek bir doyum yaşarsak kayıplara o kadar az içerler, açgözlülüğümüz ve öfkemizin o kadar az etkisinde kalırız. O zaman diğer insanlardan sevgi ve iyilik almayı, onlara sevgi vermeyi ve onlardan tekrar daha fazla sevgi almayı kabul edebiliriz. Diğer bir deyişle, içimizdeki temel "alma ve verme" yetisi kendi hoşnutluğumuzu temin edecek şekilde gelişmiştir ve diğer insanların hazzına, huzuruna veya mutluluğuna katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kendimizle iyi bir ilişki, diğer insanlara yönelik sevgi, hoşgörü duygularının ve onları muhakeme edebilmenin bir koşuludur. Göstermeye çabaladığım gibi, kendimizle kurduğumuz bu iyi ilişki kısmen, özellikle geçmişte bizim için çok şey ifade eden, onlarla kurduğumuz ilişki zihnimizin ve kişiliğimizin bir parçası haline gelmiş insanlara karşı takındığımız dostça, sevecen ve anlayışlı tutumla gelişir. Bilinçdışımızın derinliklerinde, anne babalarımıza yönelik hislerimizi yakınmalardan bir ölçüde arındırıp katlanmak zorunda kaldığımız engellenmeler için onları bağışlarsak kendimizle başışık olabilir ve başkalarını kelimenin tam anlamıyla sevebiliriz.

çev. ALI ALGIN KÖŞKDERE

YİRMİNCİ BÖLÜM:

YAS TUTMAK VE

MANİK DEPRESİF DURUMLARLA İLİŞKİSİ (1940)

Yas çalışmasının çok önemli bir parçası, Freud'un "Mourning and Melancholia"da [Yas ve Melankoli] belirttiği gibi, gerçeklik testidir. Şöyle demiştir Freud: "Yasta, gerçeklik testinin emrinin ayrıntılı bir biçimde yerine getirilebilmesi için zaman gereklidir; bu görev tamamlandığında benlik de libidosunu kayıp nesnenin üzerinden çekecektir." (S.E. 14, s. 252) Ve yine, "Libidonun nesneye bağlanmasını sağlayan anı ve beklentiler açığa çıkarılır ve aşın yaptırılır; libidonun nesneden ayrılması ancak bu şekilde gerçekleşir. Gerçeklik emrinin parça parça yerine getirdiği bu uzlaşmanın niçin bu kadar acı verici olduğunu ekonomik açıdan açıklamak kesinlikle kolay değildir. Bu acı veren hazzsızlığı öylece kabullenmiş olmamız da dikkat çekici bir durumdur." (agy, s. 245) Ve bir başka sayfada: "(...) yasin görevini yerine getirirken kullandığı ekonomik araçları bile bilmiyoruz. Yine de bir varsayım bu noktada bize yardımcı olabilir. Libidonun kayıp nesneye bağlılığını gösteren hatıra ve umutların tek tek her biri, nesnenin artık var olmadığını gösteren gerçeklik hükmüyle karşılaşır; ve deyim yerindeyse, bu kaderi paylaşmalı mı paylaşmamalı mı sorusuyla karşılaşan benliği, yitirilmiş nesneye olan bağlılığını koparmaya ikna eden etken, hayatta olmaktan aldığı narsisistik tatminlerin toplamıdır. Bu kopuşun yavaş yavaş ve tedrici olduğunu varsayabiliriz; öyle ki, bu ayrılık çalışması bittğinde, onun için gerekli olan enerji sarfiyatı da bitmiş olacaktır. (agy, s. 255)

Normal yastaki gerçeklik testiyle, zihnin en erken süreçlerindeki gerçeklik testi arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünüyorum. İddiam şudur: Çocuklar da, yetişkin yaşına benzeyen zihinsel durumlardan geçer; ya da daha doğrusu, sonradan yaşanan her keder ve hüsrana bu ilk yası tekrar canlandırır. Kanımca, çocuğun kendi yas durumlarının üstesinden gelmesine yardım eden en önemli yöntem gerçeklik testidir; öte yandan bu süreç, Freud'un da vurguladığı gibi yas çalışmasının parçasıdır.

"Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı"¹ başlıklı makalemde, *çocukluk depresif konumu* kavramını ortaya koymuş ve manik depresif konumla arasındaki bağlantıyı göstermiştim. Şimdi, çocukluk depresif konumuyla normal yas arasındaki bağlantıyı berraklaştırmak için, o makalede kullandığım bazı ifadelerle kısaca değineceğim; sonra da onları biraz genişleteceğim. Bu sunum boyunca, bir yanda normal yasa öte yanda anormal yas ve manik depresif durumlar arasındaki bağlantının kavranışına da yeni bir katkı yapacağımı umuyorum.

Söz geçiren makalede, depresif duyguların çocuğun memeden kesilmesinin hemen öncesinde ve sonrasında doruk noktasına çıktığını söylemiştim. Bebeğin yaşadığı bu zihinsel durumu "depresif konum" diye adlandırmış, bunun da *doğuş halinde* bir tür melankoli olduğunu söylemiştim. Burada, yası tutulan nesne hem anne memesidir, hem de meme ve sü-tün temsil ettikleridir: sevgi, iyilik, cömertlik ve güven. Bebekte, tüm bunları yitirdiğine, üs-

¹ Bkz. s. 199. Bu makale, "Manik Depresif Durumların Psikogeneze bir Katkı" başlıklı makalemin devamı niteliğindedir ve şimdi söyleyeceklerimin çoğunda orada vardığım sonuçlardan hareket edeceğim.

telik denetlenemez açgözlülüğü, yıkıcı düşlemleri ve itkileri yüzünden yitirdiğine ilişkin bir duygu vardır. Oidipus durumu, yaklaşan kayıpla (bu kez hem annenin hem babanın yitirilmesi) ilgili yeni sıkıntılara yol açar; Oidipus durumu, çok erken bir evrede ve memeye ilişkin engellemeler bağlamında ortaya çıkmaktadır ve bu yüzden de, başlangıçta oral dürtü ve korkuların hâkimiyeti altındadır. Çocuğun kardeşlerine yönelik çiftdeğerli tutumu da, düşlemlerde saldırılan, dolayısıyla da yitirmekten korkulan sevilen nesneler grubunun genişlemesine yol açar. Çocuğun anne bedeninin içindeyken saldırılan hayali kardeşlere yönelik bu saldırganlığı da, suçluluk ve kayıp duygularını güçlendirmektedir. Deneyimime göre, “iyi” nesneleri yitirme korkusunun yol açtığı endişe ve üzüntü, yani depresif konum, hem Oidipus durumundaki, hem de çocuğun genelde çevresiyle ilişkisindeki acı verici çatışmaların en derin kaynağıdır. Normal bir gelişimde, bu keder ve korkular çeşitli yöntemlerle atlatılır.

Çocuğun önce anneyle, sonra baba ve diğer insanlarla kurmuş olduğu ilişkiye (çalışmam boyunca önemle vurguladığım) içselleştirme süreçleri eşlik eder. Bebek anne ve babasını içine alarak, derin bilinçdışı düşlemlerinde onların kendi bedeni içindeki gerçek kişiler olduklarını hayal eder; bunları çocuğun zihnindeki “iç” ya da “içsel” nesneler olarak adlandırıyorum. Böylece çocuğun bilinçdışı zihninde, fiili deneyimlere, insanlardan ve dış dünyadan almış olduğu izlenimlere tekabül eden, ancak kendi düşlem ve dürtülerince değişikliğe uğratılmış bir iç dünya inşa edilir. Eğer bu dünyada birbirleriyle ve benlikle uyum içinde olan kişiler ağır basarsa, içsel uyum, güven ve bütünlük sağlanır.

“Dış” dünyadaki anneye –“iç” dünyadaki anneden ayırmak için böyle adlandırıyorum– ilişkin kaygılarla, iç dünyadaki anneyle bağlantılı kaygılar arasında süregiden bir etkileşim vardır. Benliğin bu iki tür kaygıyla baş etme yöntemleri arasında sıkı bir bağ vardır. Bebeğin zihninde, içsel annenin varlığı dışsal anneye bağlıdır; dışsal anne, içselleştirme süreçleriyle birtakım değişikliklere uğramış olan içsel annenin “ikizi”dir. Çocuğun düşlemleri, içsel uyarıları ve her türlü içsel deneyimi, anne imgesini etkiler. Bebeğin yaşadığı dışsal durumlar içselleştirildiğinde –ki bunun yaşamın ilk günlerinde başlayıp sonra da devam ettiğini düşünüyorum– bunlar da aynı örüntüyü takip ederler: Gerçek durumların “ikizleri” haline gelirler ve gene aynı nedenle de değişikliğe uğrarlar. Kişiler, şeyler, durumlar ve olaylar içselleştirildikleri ölçüde, çocuğun doğru gözlem ve yargısına kapalı hale gelirler ve böylece kurulan bütün bir iç dünya da, somut ve elle tutulur nesne dünyası bağlamında erişebilir olan algılama araçlarıyla doğrulanamaz olur – bütün bunların, iç dünyanın düşlemsel nitelikli doğası üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu durumun yarattığı kuşku, belirsizlik ve kaygılar, sürekli olarak küçük çocuğu iç dünyanın kaynağı olan dış nesne dünyasını gözlemlemeye ve soruşturmaya kışkırtır² ve böylece iç dünyayı daha iyi anlamaya yöneltir. Dolayısıyla, dışsal anne, içsel annenin neye benzediğine dair sürekli bilgi vermektedir: Şefkatli mi yoksa kızgın mı, yardımcı mı yoksa kindar mı, vb. Dış gerçekliğin, içteki kaygı ve üzüntüleri ne ölçüde düzeltebileceği bireyden bireye değişse de, normalliği belirleyen ölçütlerden biri olarak kabul edilmelidir. Bazı çocukların iç dünyaları o kadar baskındır ki insanlarla ilişkilerinin haz veren yönleri bile kaygılarını gideremez; böyle çocuklarda ağır ruhsal rahatsızlıklar ortaya çıkması kaçınılmazdır. Öte yandan, haz vermeyen deneyimlerin bile çocuğun gerçeklik testi açısından bir ölçüde değeri vardır; eğer çocuk bu deneyimlerin üstesinden gelebilirse, gerek nesneleri, ge-

² Geçerken belirtiyim: Bu kaygılar her türlü ilgi ve yüceltmenin gelişimine hız kazandırır. Ancak, aşırı olduklarında zihinsel gelişimi engelleyebilir, hatta durdurabilirler de. (Bkz. “Zihinsel Ketlenme Kuramına Bir Katkı”, s. 179)

rek onların sevgisini ve onlara olan sevgisini koruyabileceğine inanır ve böylece tehlikeler karşısında içsel dünyayı ve onun uyumunu yeniden sağlamış veya sürdürmüş olur.

Çocuğun annesiyle ilişkisinde tattığı her türlü haz, yalnızca sevilen iç nesnenin değil, aynı zamanda dışta kalanın da zedelenmediği ve kindar bir kişiye dönüşmediğinin kanıtları olarak görünür ona. Mutlu deneyimler, sevgi ve güveni artırırken, korkulan azaltır; bu da çocuğun depresyon ve kayıp duygusuyla baş etmesine yardım eder. Çocuk, bu deneyimler sayesinde, iç gerçekliğini, dış gerçeklik dolayımıyla test ediyordur. İnsanlar tarafından sevilmesi, ve insanlara bağlı olarak haz alması ve rahatlaması kendi iyiliğine olduğu kadar başkalarının iyiliğine olan güvenini de güçlendirir, hem ikircikli duygularını hem de şiddetli iç yıkım korkularını azaltır: "İyi" nesnelerini ve benliğini koruyabileceğine ve sürdürbileceğine dair inancı artmıştır.

Haz vermeyen deneyimler, özellikle de sevilen kişilerle yakın ve mutlu bir ilişkinin olmaması, çocukta ikircikli duygular ve çiftdeğerliliği artırır, güveni ve umudu azaltır, içsel yıkıma ve dışsal zulme bağlı kaygıları güçlendirir; içsel güveni sağlayan süreçleri yavaşlatması, hatta tümüyle durdurması da mümkündür.

Çocuk, bilgi edinirken kazandığı her yeni deneyimi, o sırada baskın olan ruhsal gerçeğin sağladığı kalıplara uygun hale getirmek zorundadır; aynı zamanda, dış gerçekliğin öğrenilmesi yolunda attığı her yeni adım ruhsal gerçekliğini de etkiliyordu. Atılan her adımla birlikte, "iyi" nesnelerini giderek daha sağlam bir biçimde yerleştiriyor; bu da, benliğin depresif konumun üstesinden gelmesine yardım ediyordu. Daha önce de başka bağlamlarda söz etmiştim: Her çocuk içerik açısından psikotik³ nitelikli kaygılar yaşar; çocukluk nevrozu bu kaygılarla baş etmenin ve onları hafifletmenin normal bir yoludur. Çocukluk depresif konumu üzerine yaptığım çalışmanın sonucunda, şunu daha kesin bir biçimde söyleyebilirim; bu, çocuğun gelişimindeki merkezi konumdur; çocukluk nevrozu⁴ biçiminde açığa çıkar ve derinlemesine çalışılarak derece derece atlatılır; cinsel gelişimle⁵ birlikte, yaşamın ilk yıllarını belirleyen bütünleşme ve örgütlenme sürecinin önemli bir parçasıdır. Çocuk, normal olarak çocukluk nevrozunu geçirir ve diğer başarılarının yanı sıra, insanlarla ve gerçeklikle giderek daha iyi bir ilişki kurmaya başlar. İnsanlarla kurduğu bu tatmin edici ilişki, kendi içindeki karmaşayla mücadele edebilmiş olmasından ve iyi iç nesnelerini güvenli bir biçimde yerleştirebilmiş olmasından kaynaklanıyordu.

Şimdi bu gelişimi mümkün kılan yöntemlere ve mekanizmalara daha yakından bakalım.

İç alma ve yansıma süreçlerinin, saldırganlık ve kaygılar –ki bu ikisi birbirini kö-rükler– tarafından yönlendirilmesi, korkutucu nesneler tarafından zulmedilme kaygısına

³ *The Psycho-Analysis of Children*, 1932; özellikle, sekizinci bölüm.

⁴ Aynı kitapta (*Writings*, 2, s. 100-1), her çocuğun nevrozdan geçtiğini söyledikten ve bunun kişiden kişiye derece farkıyla değiştiğini belirttikten sonra eklemiştim: "Yıllardır iddia ettiğim bu görüşün ancak son zamanlarda kıymeti bilindi. Freud, *The Question of Lay Analysis*'de şöyle yazmıştı: 'Daha keskin ve ayrıntılı bakmayı öğrendiğimizden beri, çocukluk nevrozunun bir istisna değil de kural olduğunu söylemeye meyilliyiz...' (s. 215)"

⁵ Çocuğun duyguları, korkulan ve savunmaları her zaman libidinal arzuları ve takıntılılarıyla ilişkilidir ve çocuklukta cinsel gelişiminin nasıl sonuçlanacağı bu yazı boyunca anlatmaya çalışacağım süreçlere bağlıdır. Çocuğun libidinal gelişimini depresif konum ve ona karşı geliştirilmiş savunmalar açısından ele almanın libidinal gelişime farklı bir bakış sağlayacağını düşünüyorum. Ancak bu kadar önemli bir konunun daha kapsamlı bir biçimde ele alınması gerekiyor; bu da bu yazının sınırlarını aşıyor.

yol açar. Bu türden korkulara sevilen nesneyi yitirme korkusu da eklenir; başka bir deyişle, depresif konum ortaya çıkmıştır. Daha önce bu kavramla ilgili olarak şunu söylemiştim: Sevilen nesnenin bütünsel olarak içe alınması sonucunda bu nesnenin kötü nesneler ve altbenlik tarafından yok edileceği korkusu endişe ve üzüntüye yol açar; paranoid nitelikteki korku ve savunmaların yanı sıra ortaya çıkan bu acılı duygu ve korkular depresif konumu oluşur. Şu halde, kuramsal berraklık açısından birbirinden ayrı tutulabilecek iki farklı korku, duygu ve savunma grubu vardır – bunların kendi içlerinde farklılıklar taşımaları ya da birbirleriyle bağlantılı olmaları, böyle bir ayrımın zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. İlk duygu ve düşünme grubu, zulmedilme kaygısıyla ilgili olanlardır; benliğin içsel zulmediciler tarafından yok edileceği korkusu, bu durumun tamamına damgasını vurur. Bu korkulara karşı geliştirilen savunmalar, ağırlıklı olarak, zulmeden nesnelerin şiddetli, gizli veya kurnazca yöntemlerle yok edilmesinden oluşur. Bu korku ve savunmaları başka bağlamlarda daha ayrıntılı bir biçimde ele almıştım. Yukarıda, depresif konumu oluşturan ikinci tür hisleri betimlerken, onlar için herhangi bir terim önermedim. Şimdi, sevilen nesneler için duyulan bu kaygı ve üzüntüyü, onları yitirmekten duyulan korkuyu ve onları tekrar kazanmaya yönelik özlemi ifade etmek için, günlük dilden türemiş, çok basit bir sözcüğü öneriyorum: Sevilen nesnenin “hasretini çekmek.” Kısaca; bir yandan kötü nesne tarafından zulmedilme kaygısı ve bu kaygıya karşı geliştirilen belirli savunmalar, öte yandan da sevilen (“iyi”) nesneye duyulan özlem depresif konumu belirler.

Benlik bu konuma ulaştığı zaman, özellikle nesnenin hasretinin çekilmesine karşı savunma yöntemleri geliştirmek durumunda kalır. Bunlar, benliğin örgütleniş açısından temel bir nitelik taşırlar. Daha önce bu savunma yöntemlerini, manik depresif rahatsızlıkları ilişkilerinden dolayı, *manik savunmalar* veya *manik konum* olarak adlandırdım.⁶

Depresif ve manik konum arasındaki gelgitler normal gelişimin çok önemli bir parçasıdır. Depresif kaygılar (sevilen nesneler gibi benliğin kendisinin de yok edileceği kaygısı) benliği kısmen “kötü,” tehlikeli nesnelere hâkim olup onları yenmek için, kısmen de sevilen nesneleri koruyup onarmak amacıyla, tümgüçlü ve şiddetli düşümler geliştirmeye yönelir. İlk günlerden itibaren, bu tümgüçlü düşümler, ister yıkıcı ister onarıcı nitelikte olsun, çocuğun her türlü faaliyet, ilgi ve yüceltimini hem teşvik eder hem de onlarda rol oynar. Bebekte sadist nitelikli ve yapıcı düşümlerin aşırılığı, zulmedici nesnelerin de aşırı derecede korkutucu olduğunu –ve başka bir açıdan “iyi” nesnelerin de fazlaca kusesursuz olduğunu– göstermektedir.⁷ İdealleştirme, manik konumun önemli bir parçasıdır

⁶ “Manik Depresif Durumların Psikogenezi Bir Katkı” s. 199.

⁷ Daha önce çeşitli bağlamlarda (ilk olarak “Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri”nde, s. 143) söz ettim: Fantastik kötü zulmedicilere yönelik korkuyla, fantastik iyi nesnelere olan inanç birbiriyle bağlantılıdır. İdealleştirme, küçük çocuğun zihninde önemli bir süreçtir; çünkü henüz (kendi nefretinin sonucu olan) zulmedilme korkusuyla başka bir şekilde başa çıkamıyordur. Erken kaygılar, sevgi ve güveni artıran deneyimler sayesinde hafifledikçe, nesnelerin çeşitli yönleri (içsel, dışsal, iyi, kötü) bir araya getirilemeyecek, dolayısıyla da nefret sevgiyle yumuşatılamayacaktır – ki bu bir araya getirme de çiftdeğerliliğin azaldığı anlamına gelir. Bu karşıt yönlerin –bilinçdışında karşıt nesneler olarak algılanır– birbirinden ciddi bir biçimde ayrı tutulması, sevgi ve nefret duygularının da birbirinden o ölçüde ayrılmasına, sevginin nefreti yumuşatamaz hale gelmesine neden olur.

Melitta Schmideberg’in (1930) ortaya çıkardığı gibi, “iyi” içsel nesneye kaçış şizofrenideki temel mekanizmadır ve böylece çocuğun depresif kaygılarla normal olarak başvurduğu idealleştirme sürecinin de bir parçası olur. Melitta Schmideberg, aynı zamanda, idealleştirme ve nesneye duyulan güvensizlik arasındaki ilişkiye de dikkat çekmişti.

ve o konumun bir başka önemli ögesi olan inkârla bağlantılıdır. Benlik, depresif konum en yüksek noktasına ulaştığında, kendisini tehdit ettiğini düşündüğü felakete ancak, ruhsal gerçekliği kısmi ve geçici olarak inkâr etmek suretiyle katlanabilir. Çiftdeğerlilikle yakından bağlantılı olan tümgüçlülük, inkâr ve idealleştirme, erken benliğin zulmedici nesnelere belli ölçüde karşı koymasına imkân verir ve sevgi nesnelere körü körüne bağlanmamasını sağlar; bu da gelişimin ilerlemesini sağlar. Şimdi daha önceki bir makalemden bir alıntı yapacağım:

“(…) en erken evrede, çocuk, zihninde zulmedici nesnelerle iyi nesneleri (memeler) birbirinden ayrı tutar. Bütünsel ve gerçek nesnenin içe alınmasıyla birlikte bu nesneler birbirlerine yakınlaşırlar; o zaman, benlik, nesne ilişkilerinin gelişimi açısından çok önemli olan şu savunmaya tekrar tekrar başvurur: İmagolarını sevilen ve nefret edilen, yani tehlikeli ve iyi olanlar diye ikiye böler.

“Nesne ilişkilerinin –yani bütünsel ve gerçek nesnelerin– varlığını gösteren çiftdeğerliliğin de aslında bu noktada başladığı düşünülebilir. Çiftdeğerlilik, benliğin imagolarının bölünmesine yol açar; bu da çocuğun hem gerçek hem içselleştirilmiş nesnelere olan güven ve inancını artırır – sevilen nesnelere yönelik sevgi ve onları onarım düşlemleri artmıştır. Aynı zamanda paranoid kaygı ve savunmalar da “kötü” nesnelere yöneltilmiştir. Benliğin bir gerçek “iyi” nesneden almış olduğu destek, içsel ve dışsal iyi nesneler arasında gidip gelen bir kaçış mekanizmasıyla artar. [Idealleştirme].

“Gelişimin bu evresinde; içsel nesne ile dışsal nesnenin, nefret edilen nesneyle sevilenin ve gerçek nesneyle hayali olanın bütünleştirilmesi yolunda atılan her adım imagoların tekrar bölünmesine yol açar gibidir. Ancak benlik dış dünyaya uyarlandıkça, bölme işlemi de giderek gerçekliğe daha yakın düzlemlerde uygulanmaya başlar. Bu bölme işlemi, gerçek ve içselleştirilmiş nesnelere yönelik sevgi ve güven sağlam bir şekilde yerleştirilene dek devam eder. Bu durumda normal bir gelişimde çiftdeğerlilik de –ki bu kısmen, hem kişinin kendi nefretine hem de nefret edilen korkutucu nesnelere karşı bir güvencedir– çeşitli ölçülerde tekrar azalacaktır.”⁸

Daha önce de söylediğim gibi, tümgüçlülük erken düşlemlerin hem yıkıcı nitelikte hem de onarıcı nitelikte olanlarında hüküm sürer ve gerek nesne ilişkilerini gerek yüceltmeleri etkiler. Yine de bilinçdışında tümgüçlülükle sadist nitelikli itkiler arasında sıkı bir bağ vardır: Çocuk bu ikisinin birbiriyle bağlantılı olduğunu sezer ve bu yüzden, onarım çabalarının başarıya ulaşmadığını ve ulaşmayacağını tekrar tekrar hisseder. Sadist nitelikli itkilerinin kendi üzerinde hâkimiyet kurabileceğini seziyordur. Kendi onarıcı ve yapıcı hislerine yeterince güvenmeyen çocuk manik tümgüçlülüğe başvuracaktır. Gelişimin erken bir döneminde, benliğin kaygı ve suçlulukla etkili bir şekilde baş etmeye yeterli bir donanımı yoktur. Tüm bunlar, çocuğun –aynı nedenden ötürü belli bir ölçüde yetişkinin de– ya bazı edimleri takıntılı bir biçimde tekrarlama (bunun yineleme zorlantısının bir parçası olduğuna inanıyorum) ihtiyacına;⁹ ya da tersine, tümgüçlülük ve inkâra başvurmasına yol açar. Manik savunmalar –ki bunlar çeşitli tehlikelerin tümgüçlü bir biçimde yadsınması ya da önemsenmemesini içerir– çöktüğünde, benlik sırayla ya da eşzamanlı olarak çözülme ve bozulma korkularıyla mücadele etmek için, takın-

⁸ “Manik Depresif Durumların Psikogenezine Bir Katkı”, s. 217.

⁹ *The Psycho-Analysis of Children, Writings*, 2, s. 116 ve 202.

tılı bir onarım çabasına yönelir. Takıntılı mekanizmaların, paranoid kaygılara karşı bir savunma olduğu kadar, bu kaygıları azaltmak için de kullanılan bir yöntem olduğunu daha önce de söylemişim.¹⁰ Burada, takıntılı mekanizmalarla manik savunmalar arasındaki ilişkinin, normal bir gelişimdeki depresif konumla olan bağına kısaca göstereceğim.

Manik savunmaların işleyişiyle takıntılı savunmaların işleyişi arasında sıkı bir bağ vardır; bu da, benliğin, takıntılı bir biçimde gerçekleştirmeye çalıştığı onarım çabasının da başanya ulaşmadığına ilişkin korkusunu güçlendirir. Nesneyi kontrol etme arzusu, onu alt etme, aşağılama ve onun karşısında *zafer* kazanmanın verdiği sadist nitelikli tatmin, (düşünceler, faaliyetler ya da yüceltmelerle yerine getirilen) onarım edimine fazlaca karışabilir; bu da onarım edimiyle başlayan "iyicil" döngünün kırılmasına sebep olur. Onarılacak nesneler yeniden zulmedicilere dönüşmüş, bunun sonucunda da paranoid kaygılar canlanmıştır. Bu korkular hem paranoid savunma mekanizmalarını (nesneyi yok etmeye yönelik) hem de manik mekanizmaları (nesneyi kontrol etmeyi ve onu gergin bir heyecan içinde bırakmayı vb) körükler. Bu savunmalar harekete geçtikleri ölçüde, ilerlemekte olan onarım da bozulur, hatta iptal olur. Onarımın başanya ulaşmaması, benliğin tekrar tekrar takıntılı ve manik savunmalara başvurmasına yol açmaktadır.

Normal gelişim sürecinde sevgi ile nefret arasında görece bir denge sağlanarak, nesnenin çeşitli yönleri arasında bir sentez kurulduğunda, bu karşıt fakat yakından bağlantılı yöntemler arasında da bir dengeye erişilmiş, yoğunlukları seyreltilmiş olur. Bu bağlamda, manik konumun bir ögesi olan *zafer duygusunun* –ki küçük görme ve tümgüçlülükle yakından bağlantılıdır– üzerinde durmak isterim. Çocuğun erişkinlerin başarılarına yetişmek için duyduğu o yakıcı arzuda rekabet duygusunun payı olduğunu biliyoruz. Korkuyla karışık rekabetin yanı sıra, yetersizlikten kurtulma (son kertede yıkıcılığın ve kötü içsel nesnelerin üstesinden gelip onları kontrol etme) isteği de çocuğu her türden başanya doğru yöneltir. Deneyimime göre, ebeveyn-çocuk ilişkisini tersine döndürüp, onlar üzerinde güç sahibi olma ve onları yenme arzusu, her zaman bir ölçüde başarı kazanma arzusuyla ilgilidir. Çocuk kendisinin kuvvetli, uzun boylu, büyük, zengin ve iktidar sahibi olduğu, anne ve babaninsa çaresiz çocuklara dönüştüğü ya da yaşlı, zayıf, fakir ve yalnız olduğu bir dönemi hayal eder. Bu tür düşlemlerde, anne babaya karşı kazanılan zaferin yol açtığı suçluluk duygusu, çoğu zaman her tür çabayı sakatlar. Bazı insanlar başarısız kalmaya mahkûmdur; çünkü onlar için başarı, her zaman başka birinin aşağılanması, hatta o başka birine zarar verilmesi anlamına gelir; ki bu da en başta da anne babaya ve kardeşlere karşı bir zaferdir. Bu türden kişilerin kazanma çabaları oldukça yapıcı bir nitelikte de olsa, içten içe duyulan zafer duygusunun nesneye verdiği zarar kişinin zihnindeki bu amaçlara ağır basabilir; bu da doyumunu engeller. Zihnin derinliklerinde, onarım yapılanla, alt edilen nesneler aynı olduğu için, onarım yine baltalanmış olur ve bu yüzden de suçluluk duygusu olduğu gibi kalır. Öznenin nesnelere karşı zafer kazanması, onun nesnelerinin de kendisine karşı zafer kazanmak istediklerini hissetmesine yol açar ve bu yüzden de güvensizliği ve zulmedilme hislerini kıskırtır. Bunu ya depresyon izler; ya da manik savunmalar artar, nesneler daha şiddetli bir biçimde kontrol edilir, çünkü nesneleri birleştirmede, onarmada ve geliştirmede başarısızlığa uğranmış, bu da onlar tarafın-

¹⁰ agy, 9. Bölüm.

dan zulmedilme hislerinin egemen olmasına yol açmıştır. Tüm bunların çocukluk depresif konumu üzerinde ve benliğin bu konumu aşırıp aşamayacağı konusunda önemli bir etkisi vardır. Küçük çocuğun benliğinin denetlediği, aşağıladığı ve eziyet ettiği içsel nesnelere karşı duyduğu zafer, manik konumun yıkıcı yönünün bir parçasıdır –iç dünyanın, iç huzurun ve uyumun onanılmasını ve tekrar yaratılmasını engeller– böylece zafer duygusu erken yas çalışmasını baltalamış olur.

Bu gelişimsel süreçleri örneklendirmek için hipomanik kişilerde görülen bazı özellikleri gözden geçirelim. Hipomanik kişinin tipik özelliği, abartılı değerlendirmelere olan düşkünlüğüdür; insanlar, ilkeler ve olaylar karşısındaki tavrı, ya aşırı bir hayranlık (idealleştirme) ya da küçük görmedir (değersizleştirme). Buna, her şeyi geniş ölçeklerde tasarlama, *büyük sayılarla* düşünme eğilimi de eşlik eder; bütün bunlar, aslında hâlâ yası tutulan biricik nesneyi, anneyi yitirme korkusuna karşı kendini korumasını sağlayan tüm-güçlülüğünün büyüklüğüyle ilgilidir. Ayrıntıları ve küçük rakamları önemsizleştirmeye yatkınlığı, ayrıntılara ilgisizliği ve vicdana aldırmaı, takıntılı mekanizmaların en ufak ayrıntısının üzerinde duran (Freud) titiz yöntemleriyle tam bir karşıtlık içindedir.

Küçük görme bir ölçüde inkâra da dayanır. Hipomanik kişi onanım yapma itkisini yadsımak zorundalığını hisseder; çünkü onanım yapma nedenini, yani nesneye verdiği zara ve onu takiben duyduğu keder ve üzüntüyü de inkâr etmek zorundadır.

Erken gelişimin seyrine dönelim. Duygusal, düşünsel ve fiziksel gelişim yolunda atılan her adım, benliğin depresif konumunun üstesinden gelmesine yardım edebilir. Çocuğun becerilerinin ve yeteneklerinin artması, hem kendi yapıcı eğilimlerinin ruhsal gerçekliğine olan inancını, hem de düşmanca itkileri ve kötü nesneleri denetleyip onlara üstün gelebileceğine dair güvenini güçlendirir. Böylece çeşitli kaynaklardan türeyen kaygılar hafifler; bu da yıkıcılığın, dolayısıyla da içsel ve dışsal kötü nesnelere yönelik kuşku ve azalmasına sebep olur. Benliğin güçlenmesi ve insanlara karşı güvenin artmasıyla hem imagoların –içsel ve dışsal, sevilen ve nefret edilen– birleştirilmesi hem de nefretin sevgiye yumuşatılması yolunda yeni adımlar atılabilecektir.

Dışsal gerçekliğin sınanmasıyla elde edilen sürekli ve çeşitli kanıtlarla karşı kanıtlar sayesinde çocuğun kendi sevgi yeteneğine, onanım gücüne ve iyi iç dünyasının bütünlük ve sağlamlığına duyduğu inanç ve güven arttıkça, manik tüm-güçlülük azalır ve onanın yönündeki itkilerin takıntılılığı geriler; bu da genel olarak çocukluk nevrozunun atlatıldığını gösterir.

Şimdi çocukluk depresif konumuyla normal yas arasındaki ilişkiye bakalım. Kanımca, yastaki kişinin “iyi” içsel nesnelerini de kaybettiğine yönelik bilinçdışı düşlemleri, sevilen gerçek (dışsal) kişinin yitirilmesinin verdiği acıyı şiddetlendirir. Kişi kötü içsel nesnelerinin ağır bastığını ve iç dünyasının bozulma tehdidi altında olduğunu hisseder. Sevilen kişinin yitirilmesinin, yas tutan kişinin kayıp sevgi nesnesini kendi benliğinin içine yerleştirmesine yol açtığını biliyoruz (Freud ve Abraham). Fakat yalnızca yitirilen kişiyi içine almakla kalmaz, aynı zamanda gelişiminin ilk evrelerinden itibaren içselleştirdiği iyi nesneleri (son kertede sevilen anne babayı) de tekrar kurar. Sevilen kişi yitirildiğinde, bu içselleştirilmiş nesnelerin de zarar gördüğü, mahvolma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları düşünülür. Böylece, Oidipus durumundan, emzirilme durumundan ve diğer kaynaklardan türeyen erken depresif konum, beraberinde getirdiği kaygı, suçluluk, kayıp duygusu

ve kederle birlikte tekrar harekete geçer. Bu duyguların ötesinde, çok korkulan anne baba tarafından cezalandırılma ve soyulma endişeleri –yani, zulmedilme duygusu– da zihnin derinlerinde canlanır.

Sözgelimi, çocuğunu kaybeden bir kadın, üzüntü ve acının yanı sıra, misillemeci “kötü” anne tarafından soyulma korkusunu da tekrar yaşayacaktır. Annesinin içindeki bebekleri alıp kaçırmaya yönelik kendi erken yıkıcı düşlemleri, cezalandırılma duygusunu ve korkuyu doğurur; ki bu da ikircikli duygularının artmasına ve başkalarına yönelik nefret ve güvensizliğin doğmasına yol açar. Yas durumunda, zulmedici duyguların pekişmesi daha da acı vericidir, çünkü çiftdeğerliliğin ve güvensizliğin artmasıyla, o noktada kişiye büyük yardımı dokunabilecek dostane ilişkiler engellenmektedir.

Dolayısıyla, yas çalışmasında gerçeklik testinin yavaş işleminin verdiği acı kısmen bir zorunluluktan kaynaklanıyor gibidir: Yalnızca dış dünyayla olan bağların yenilenmesi, dolayısıyla da kayıpla tekrar tekrar yüzleşilmesi değil, çökme ve bozulma tehdidi altında olduğu sezilen iç dünyanın da tekrar kurulması gerekmektedir.¹¹ Yastaki kişi de iç dünyasını tekrar kurma ve bütünleştirme acısını yaşayıp aşmak zorundadır; tıpkı depresif konumdaki bir çocuğun bilinçdışında iç dünyasını kurmak ve bütünleştirmek için mücadele verdiği gibi.

Normal yasta, erken psikotik kaygılar tekrar harekete geçer. Aslında yas tutan kişi hastadır; ama yas sürecinde bu ruh hali yaygın olduğu için ve bize oldukça olağan gözük-tüğü için, yası bir hastalık olarak nitelendirmiyoruz. (Benzer nedenlerden ötürü çok ya-kın bir zamana kadar, normal bir çocuğun geçirdiği çocukluk nevrozu bir hastalık olarak kabul edilmiyordu.) Vardığım sonuçları daha açıkça ifade edeyim: Yastaki kişi, geçici bir manik depresif durumdan geçmekte ve bu durumu aşmakta, böylece, bir çocuğun erken gelişimde normal olarak geçtiği süreçlerin biraz değiştirilmişini farklı koşullarda ve farklı görünümüler altında tekrarlamaktadır

Yas tutan kişi için en büyük tehlike, nefretin yitirilen (sevilen) kişiye yöneltilmesidir. Burada, nefretin kendini gösterme biçimlerinden biri, ölen kişiye karşı zafer kazanma duygusudur. Bu yazının önceki bir bölümünde, zafer duygusunun, çocuğun gelişiminde ki manik konumun bir parçası olduğunu söylemiştim. Sevilen bir kişi öldüğünde, anne babaya ve kardeşlere yönelik çocukluktaki ölüm arzuları da yerine getirilmiş olur; çünkü, o kişi, bir ölçüde, ilk önemli figürlerin temsilidir ve bu yüzden onlarla ilişkili duyguların bir kısmı da ona aktarılmıştır. Bu yüzden ölümü de –başka nedenlerden ötürü ne kadar sarsıcı da olsa– bir ölçüde zafer olarak yaşanır ve bu da yine suçluluğu artırır.

Bu noktada, görüşlerimin Freud’dan ayrıldığını fark ediyorum: “Normal yas da il-könce nesne kaybının üstesinden gelir ve devam ettiği süre boyunca o da benliğin tüm enerjisini alır. O halde, bu süreç bittikten sonra niçin ekonomik koşul açısından bir zafer evresinin izine rastlamıyoruz? Bu itiraza hemen cevap veremiyorum,” diye yazmıştı Freud. Benim deneyimlerime göre, zafer duygusu, normal yasın da ayrılmaz bir öğesidir; yas çalışmasının aksamasına ya da daha çok, yaşlı kişinin çektiği güçlüklerin ve acının artma-

¹¹ Bu olgular sanırım Freud’un başta aktardığım şu sorusuna yanıt vermekte mesafe katetmemizi sağ-lıyor. “Gerçeklik emrinin parça parça yerine getirdiği bu uzlaşmanın niçin bu kadar acı verici oldu-gunu ekonomik açıdan açıklamak kesinlikle kolay değildir. Bu acı veren hazzsızlığı öylece kabullenmiş olmamız da dikkat çekici bir durumdur.”

sına yol açar. Yas tutan kişinin, sevilen ve yitirilen kişiye duyduğu nefret (çeşitli görünüm-
lere bürünmüştür) ağır bastığında, yitirilen kişi bir zulmediciye dönüşmekle kalmaz, ki-
şinin iyi içsel nesnelere olan inancı da sarsılır. Bu da zihinsel gelişimdeki ilk aşama olan
idealleştirme sürecinin zedelenmesine yol açar. Küçük çocuğun durumunda ideal anne,
onu, ölü anneye ya da misillemeci anneye ve bütün kötü nesnelere karşı korur; güveni ve
yaşamı temsil eder. Yitirilen kişinin şefkatli ve iyi özelliklerini anımsamanın, yastaki kişi-
ye büyük bir rahatlama duygusu verdiğini biliyoruz; bunun bir nedeni, kişinin sevgi nes-
nesini belli bir süre ideal nesne olarak tutmasının sağladığı güven duygusudur.

Yas sürecinde, keder ile sıkıntı arasındaki geçici coşkulu sevinç halleri¹² manik bir
nitelik taşır ve kişinin kendi içinde bir kusursuz (ideal) sevgi nesnesi taşıdığı hissinden
kaynaklanır. Ama aynı zamanda, sevilen yitik kişiye duyulan nefretin birikmesiyle birlik-
te, nesneye duyulan inanç da sarsılır; dolayısıyla idealleştirme süreci çöker. (Geçmişte an-
ne yanında olmadığında ve ona ihtiyaç duyduğunda, onun kendisini cezalandırmak ve
mahrum bırakmak için öldüğüne inandığı gibi, şimdi de sevilen kişinin aynı nedenlerle
öldüğünü hissediyor; bu da nefretini artırıyordur.) Normal yastaki kişinin yitik sevgi nes-
nesine duyduğu güveni bir kez daha güçlendirmesi, ancak yavaş yavaş, dış nesnelere ve
çeşitli değerlere olan güvenini tekrar kazanmasıyla gerçekleşir. O zaman nesnenin de ku-
sursuz olmadığını, ama bunun sevgisinden ve güveninden bir şey eksiltmeyeceğini fark
edecektir. Bu aşamaya gelmesi, hem yas sürecinde hem de onun aşılmasında önemli bir
yol alındığını gösterir.

Normal yasta kişinin dış dünyayla nasıl yeniden ilişki kurduğunu göstermek için bir
örnek vereceğim. Bayan A, oğlunun sarsıcı ölümünden (okulda aniden ölmüştü) sonraki
birkaç gün boyunca mektupları ayırmaya, oğluya ilgili olanları saklayıp, diğerlerini atma-
ya başlamıştı. Kayıtsız ya da daha doğrusu, düşman olduğunu hissettiği şeyleri –“kötü”
nesneleri, tehlikeli dışkıyı ve kötü duyguları– atarak, oğlunu kendi içinde yeniden kur-
maya ve güvenli bir biçimde tutmaya çalışıyordu.

Bazı insanlar, yas sürecinde, evi toplama, eşyaların yerlerini değiştirme gibi davra-
nışlarda bulunurlar; bunun nedeni, çocukluk depresif konumuyla mücadele etmek için
kullanılan bir savunmanın tekrar olan takıntılı mekanizmalardaki artıştır.

Bayan A, oğlunun ölümünden sonraki ilk hafta pek fazla ağlamamıştı; ağladığında da
gözyaşları onu sonradan rahatlatacağı gibi rahatlatmamıştı. Hissiz, sıkışmış ve fiziksel ola-
rak parçalanmış hissediyordu kendini. Yine de, birkaç yakın arkadaşını görmek onu biraz
rahatlatabiliyordu. Hemen her gece rüya gören Bayan A, yaşadığı kaybı bilinç dışında derin-
den inkâr ettiği için o dönemde rüya görmez olmuştu. Haftanın sonunda şu rüyayı gördü:

*Rüyada iki kişi varmış: Bir anne ile oğlu; kadın siyah bir elbise giymiş. Rüyaı gören, bu
çocuğun ölmüş olduğunu ya da öleceğini biliyormuş; üzüntü duymadığı halde bu iki kişiye karşı
bir düşmanlık duyuyormuş.*

Bu rüyayla ilgili çağrışımları önemli bir anıyı canlandırmıştı. Bayan A, küçük bir kız-
ken, derslerinde zorlanan erkek kardeşi, okulunda yaşıtı olan bir çocuktan (ona B diye-
ceğim) ders almış. B'nin annesi Bayan A'nın annesiyle özel ders hakkında konuşmaya gel-

¹² Abraham (1924) bu tür bir durumdan bahsetmişti: "Yapacağımız yalnızca, [Freud'un] 'Yitirilmiş sevgi
nesnesinin gölgesi benliğin üzerine düşer' cümlesini tersine çevirmek ve bu durumda oğulun üzerine
düşenin gölge değil de sevgili annesinin parlusu olduğunu söylemektir."

miş (Bayan A bu olayı çok güçlü duygularla anımsadı.) Kadının tavrında tepeden bakan bir eda varmış ve bu durumun annesini epey üzdüğünü düşünmüş; korkutucu bir utanç duygusunun tüm ailenin ve çok hayran olduğu sevgili kardeşinin üzerine yayıldığını hissetmiş. Bayan A, kendinden birkaç yaş büyük olan bu kardeşini çok bilgili, yetenekli ve güçlü görüyordu ve delikanlının okuldaki başarısızlığının ortaya çıkmasıyla birlikte Bayan A'nın ideali sarsılmış, kardeşi kusursuz bir örnek olmaktan çıkmıştı. Bilinçdışı suçluluk duygusundan dolayı, bu olayı onanılmaz bir talihsizlik olarak hâlâ güçlü duygularla anımsıyordu: Bu durumu kendi tahripkâr isteklerinin bir sonucu saymaktaydı. Bu durum kardeşini de fazlasıyla gücendirmiş, onu diğer çocuğa yönelik nefret ve öfkesini açığa vurmaya yöneltmişti. Bayan A, kardeşinin bu kindar duygularıyla güçlü bir biçimde özdeşleşmişti. Bayan A'nın rüyada gördüğü iki kişi, B ve annesiydi ve çocuğun ölmüş oluşu da Bayan A'nın B'ye yönelik erken ölüm arzularını ifade ediyordu. Ama aynı zamanda, kendi kardeşini öldürme ve oğlunun ölümü yoluyla annesini cezalandırıp yoksun bırakma arzusu da –çok derinlere bastırılmış arzular– rüya düşüncelerinin bir parçasıydı. Bu noktada, Bayan A, tüm hayranlığına ve sevgisine karşın, kardeşini çeşitli nedenlerle kıskandığını, kendinden daha bilgili, düşünsel ve fiziksel açıdan daha üstün –ve ayrıca bir penise sahip– olduğu için ona karşı haset duyduğunu sezmeye başlamıştı. Çok sevdiği annesini bir erkek çocuğa sahip olduğu için kıskanması, kardeşine yönelik ölüm arzularını da artırmıştı. Bu yüzden, bir rüya düşüncesi şöyle ifade edilebilirdi: “Bir kadının çocuğu öldü veya ölecek. Annemi ve kardeşimi inciten bu kötü kadının oğlu ölmeliydi.” Ancak daha derin katmanlarda, kardeşine yönelik ölüm arzusu da yeniden canlanmıştı ve böylece rüya düşüncesi şöyle ifade edilebilirdi: “Ölen annemin çocuğu, benimki değil” (gerçeklikte annesi de kardeşi de çoktan ölmüştü). Bu noktada karşıt bir duygu da devreye girmekteydi – anneye sempati ve üzüntü: “Bir ölüm yeterli. Annem oğlunu kaybetti; torununu da kaybetmemeli.” Bayan A, kardeşi öldüğünde, büyük bir üzüntünün yanı sıra, bilinçdışı bir zafer duygusu da yaşamıştı; erken kıskançlık ve nefret duygularıyla, onların yol açtığı suçluluktan kaynaklanıyordu bu. Kardeşine yönelik birtakım duygularını oğluyla ilişkisine aktarmış; oğlunda kardeşini de sevmişti. Fakat aynı zamanda, kardeşine karşı duyduğu ikircikli duygularını da –güçlü anaç duygular sayesinde değişikliğe uğrasa da– aktarmıştı oğluyla ilişkisine. Kardeşi için tuttuğu yas, ona bağlı olarak duyduğu üzüntü, zafer ve suçluluk duygusuyla birlikte şimdiki kederine katılmış ve rüyada kendini göstermişti.

Bu malzemede ortaya çıktıkları biçimiyle savunmaların etkileşimine bakalım şimdi. Kayıp durumunda, manik konum körüklenir ve özellikle inkâr devreye girer. Bayan A, bilinçdışında oğlunun ölümünü şiddetle yadsıyordu. Bu inkâr bu kadar şiddetli bir biçimde daha fazla sürdüremediğinden olsa gerek –fakat acı ve kederle de henüz yüzleşemiyordu– manik konumun diğer bir ögesi olan zafer duygusu pekişmişti. Çağrışımları izlediğimizde düşünce akışı şöyle ilerliyordu: “Bir çocuğun ölmesi hiç de acı verici değil, hatta tatmin edici. Nihayet kardeşimi üzen çocuktan intikamımı aldım.” Kardeşine yönelik zafer duygusunun da canlandığı ve şiddetlendiği ancak sıkı bir analitik çalışma sonunda ortaya çıkabildi. Zafer duygusu, burada, içselleştirilmiş anne ve kardeşin denetim altına alınması ve onlara karşı zafer kazanılmasıyla ilişkiliydi. Bu evrede, içsel nesneler üzerindeki denetim artmış, mutsuzluğu ve kederi kendinden uzaklaştırıp, içselleştirilmiş anneye aktararak bu duyguların yerlerini değiştirmişti. Bu noktada ruhsal gerçekliğin inkâr devreye girmişti:

Kendinin ve içsel annenin bir olduğunu ve aynı anda acı çektiklerini yadsıyordu. Öç duyguları, içselleştirilmiş nesneleri zulmedicilere dönüştürmüş, bu da büyük ölçüde, içsel anneye yönelik şefkat ve sevgi duygularının inkâr edilmesine, bu nesneler üzerindeki denetimin artırılmasına, intikam ve zafer duygularının körüklenmesine yol açmıştı.

Rüyada, oğlunu kaybeden kişinin aslında kendisi olduğunu (bilinçdışında) fark etmeye başladığına dair sadece küçük bir ipucu vardı (ki bu da inkârın azaldığını gösteriyordu): Rüyayı görmesinden bir gün önce beyaz yakalı siyah bir elbise giymişti; rüyadaki siyah elbiseli kadının boynunda da beyaz bir şey vardı.

Bu rüyadan iki gece sonra bir rüya daha gördü: *Rüyasında oğluyla beraber uçuyordu. Oğlu ortadan kaybolmuş, bunun onun ölümü anlamına geldiğini –boğulduğunu– hissetmişti. Kendisi de boğulacak gibi olmuş, fakat gücünü toplayıp tehlikeden kurtulmuş, hayata dönmüştü.*

Bu rüyayla ilgili çağrışımlar, rüyada oğluyla beraber ölmek yerine yaşamayı seçtiğini gösteriyordu. Rüyada bile, yaşıyor olmanın güzel, ölümün ise kötü bir şey olduğunu hissetmişti. Bu rüyada oğlunun ölümüne dair bilinçdışı bilginin, önceki rüyaya oranla çok daha fazla kabullenildiği görülmüyordu. Üzüntü ve suçluluk duymaya daha fazla yakınlaşmış, zafer duygusu görünürde kaybolmuştu. Bu duygunun ortadan kalkmadığını, yalnızca hafiflediğini sonra anladım: Oğlunun ölümüne rağmen hayatta olmaktan aldığı tatminde hâlâ zafer duygusunun payı vardı. Hissettiği suçluluk da kısmen bu zafer duygusuyla ilgiliydi.

Bu noktada Freud'un "Mourning and Melancholia"daki bir pasajını anımsamadan edemiyorum: "Libidonun kayıp nesneye bağlılığını gösteren anı ve beklenti durumlarının her biri, nesnenin artık var olmadığını söyleyen bir gerçeklik hükmüyle karşılaşır; ve deyim yerindeyse, bu kaderi paylaşmalı mı paylaşmamalı mı sorusuyla karşılaşan benlik, yitirilmiş nesneye olan bağlılığını koparıken yaşıyor olmaktan aldığı narsisistik tatminler tarafından ikna edilir." (SE. 14, s. 255) Kanımca, bu "narsisistik tatmin" az da olsa bir zafer duygusu içermektedir; Freud'un normal yasta var olmadığını söylediği de bu duygu olsa gerek.

Oğlunun ölümünün ikinci haftasında, şehrin kırsal bölgeye açıldığı güzel bir yerde bulunan bazı evlere bakmak Bayan A'ya az da olsa bir rahatlama sağlamış ve kendisi de böyle bir eve sahip olmak istemişti. Fakat kısa bir süre sonra, bu duygu yerini yine mutsuzluk ve keder nöbetlerine bırakmıştı. Şimdi sık sık ağlıyor, ağladıkça da rahatlıyordu. Evleri seyretmenin verdiği avuntu, Bayan A'nın bu ilgisi sayesinde düşleminde iç dünyasını yeniden kurmasından ve bunun yanı sıra, başka insanların evlerinin ve iyi nesnelerinin var olduğu bilgisinin sağladığı rahatlama kaynağıydı. Son kertede bu, iyi anne babayı (hem içsel hem de dışsal olarak) tekrar yaratmasını, birleştirmesini, mutlu ve yaratıcı kılmasını temsil etmekteydi. Zihninde anne babasını –düşlemden çocuklarını öldürmüş olduğu için– onarıyor, böylelikle de öfkelerini önlüyordu. Böylece misillemeci anne babanın onu oğlunun ölümüyle cezalandırdığı yolundaki korkusu hafiflemekteydi; aynı zamanda, oğlunun ölmekle, onu engellediği ve cezalandırdığı yolundaki duygusu da azalmıştı. Nefretin ve korkunun azalması, üzüntünün olanca gücüyle yüzeye çıkmasına imkân vermişti. Daha öncesinde şüphe ve korkuların artması, içsel nesneler tarafından zulmedilme ve yönlendirilme duygusunu şiddetlendirmiş, onlara üstün gelme ihtiyacını artırmıştı. Bütün bunlar kendini içsel ilişkilerde ve duygularda bir katlaşma biçiminde ifade etmiş; ilk rüyada da görüldüğü gibi manik savunmalar artmıştı. Şimdi öznenin iyiliğe –hem kendi iyiliğine, hem de başkalarınınkine– inancının güçlenmesiyle birlikte bun-

lar yeniden azaldığı ve korkular da hafiflediği takdirde, yaşlı kişi artık kendini duygularına tümüyle teslim edebilecek ve gerçek kaybın verdiği kederi açığa vurabilecekti.

Yansıma ve dışa atma –duyguların açığa çıkmasıyla yakından bağlantılıdır– bazı keder hallerinde güçlü bir manik denetim tarafından durduruluyor ve ancak denetim azaldığında tekrar özgürce işlemeye başlıyor gibi görünüyor. Ağlamak, yas tutan kişinin duygularını ifade etmesini, dolayısıyla da gerginliğinin azalmasını sağlar; ama gözyaşları bilinç dışında dışkılarla eşleştirildiğinden, aynı zamanda kötü duyguların ve kötü nesnelerin atılmasına da yardım eder ve bu da ağlamanın getirdiği rahatlamayı artırır. İçsel dünyada kazanılmış bu göreceli özgürlük, içselleştirilmiş nesnelerin benlik tarafından daha az kontrol edildiği, dolayısıyla daha özgür oldukları anlamına gelir. Bu nesnelerin kendilerine daha büyük bir hissetme özgürlüğü tanınmıştır. Yas tutan kişinin ruhsal durumuna göre, içsel nesneleri de üzüntülü bir ruh halindedir. Onun zihninde, nesneleri de, tıpkı gerçek anne babanın yapacağı gibi, kederini paylaşırlar. “Doğa da yas tutar kişiyle” demişti şair. “Doğa”nın, bu bağlamda, içsel iyi anneyi temsil ettiğini düşünüyorum. Ancak, bu içsel ilişkilerdeki karşılıklı hüznün ve sempati deneyimi de gene dışsal ilişkilere bağlıdır. Daha önce de söylediğim gibi, Bayan A’nın gerçek kişilere, şeylere ve dış dünyadan aldığı yardıma olan inancının artması, iç dünyadaki manik denetimin azalmasını sağlıyordu. Böylece içe alma (ve yansıma) da daha büyük bir rahatlıkla işleyebiliyor, dış dünyadan daha çok sevgi ve iyilik alırken, bu duyguları iç dünyada daha fazla hissediyordu. Yas sürecinin daha erken bir evresinde, kaybının intikamcı anne babasının verdiği bir ceza olduğunu hissetmeye yakın olan Bayan A, şimdi düşleminde onların sempatisini, kendisine yardım ve destek sunma arzularını hissediyor, eğer yaşasalardı onların da kendisiyle birlikte bu acıyı paylaşacaklarını düşünüyordu. İç dünyasındaki katılık ve kuşku azalmış, üzüntü artmıştı. Döktüğü gözyaşları bir ölçüde içsel anne babasının döktüğü gözyaşlarıydı ve onların ona –düşleminde– yaptığı gibi o da onları rahatlatmak istiyordu.

Eğer iç dünyada güven duygusu derece derece yeniden kazanılır ve dolayısıyla hisler ve içsel nesneler tekrar canlanma fırsatı bulursa, yaratım süreçleri de başlar ve umut geri gelir.

Bu değişim, gördüğümüz gibi, depresif konumu oluşturan iki tür duygudaki değişiklikten kaynaklanmaktaydı: Zulmedilme kaygısı azalmakta, yitirilen nesneye duyulan hasret olanca gücüyle hissedilebilmektedir. Şöyle de söyleyebiliriz: Nefretin geri çekilmesiyle sevgi ortaya çıkabilmiştir. Nefret zulmedilme duygusunu körükler, zulmedilme duygusu da nefreti besler. Üstelik, içsel “kötü” nesnelerce zulmedilme ve onlar tarafından izlenme duygusu, bu nesneleri sürekli izlemeyi zorunlu kılar; bu da manik savunmaları pekiştiren bir tür bağımlılığa yol açar. Bu savunmalar ağırlıklı olarak (sevilen nesneye duyulan hasrete karşı değil de) zulmedilme duygusuna karşı kullanıldıkları ölçüde son derece sadist ve şiddetlidir. Zulmedilme azaldığında, nesneye duyulan düşmanca bağımlılık da nefretle birlikte azalır ve manik savunmalar hafifler. Yitirilen sevgi nesnesine duyulan hasret aynı zamanda nesneye olan bağımlılığı gösterir, ama nesneyi korumayı ve onarmayı teşvik eden bir bağımlılıktır bu: Sevgiye dayanan bağımlılık yaratıcıdır; oysa zulmedilme ve nefret üzerine kurulu olan yıkıcı ve kısırdır.

Böylece, keder olanca gücüyle yaşanır ve umutsuzluk en yüksek noktasına çıkarken, nesneye duyulan sevgi de artar ve yas tutan kişi hayatın içte ve dışta yine de devam edeceğini, yitirilen sevgi nesnesini kendi içinde koruyup sürdürebileceğini daha güçlü bir şe-

kilde hisseder. Yasın bu evresinde acı üretkenliğe yol açabilir. Hepimiz görmüşüzdür: Acı verici deneyimler bazen yüceltmeye yol açar, hatta engellenmelerin ve sıkıntıların baskısı altındayken resim yapmaya, yazı yazmaya veya başka üretken faaliyetlere başlayan bazı kişiler önceden bilmedikleri becerilere sahip olduklarını fark ederler. Kimileriye üretkenliklerini daha farklı bir yoldan artırır: İnsanların ve şeylerin kıymetini bildikçe ve başkalarına karşı hoşgörülerini arttıkça bilgeleşirler. Böyle bir zenginleşmenin de yas çalışmasında az önce incelediğimiz adımlara benzer süreçler içinde kazanıldığını düşünüyorum. Mutsuz deneyimlerin sebep olduğu her tür acının, nedeni ne olursa olsun, yasla ortak bir yanı vardır: Çocukluk depresif konumu harekete geçer; karşılaşılan ve üstesinden gelinmesi gereken her tür güçlük yastakine benzer bir zihinsel çalışmayı da beraberinde getirir.

Yas çalışmasında alınan her mesafe, kişinin içsel nesnelerle ilişkisinde bir derinleşmeye, yitirilmiş sanılan nesneleri ("Kayıp Cennetin Tekrar Bulunuşu") tekrar kazanmanın sevincine, onlara duyulan güven ve sevginin artmasına neden olur gibidir; çünkü bu sürecin sonunda bu nesnelerin iyi ve yardımsever olduğu anlaşılmıştır. Bu, küçük çocuğun dış nesnelerle ilişkisini adım adım kurmasına benzer: Sadece haz veren deneyimler değil, engellenme ve hüsrarla iyi nesneleri (içsel ve dışsal) kaybetmeden baş edebilmek de çocuğa güven verir. Yas çalışmasında manik savunmaların azalması ve içsel ilişkilerdeki derinleşmeyle birlikte iç yaşamın yenilendiği evreler, erken gelişim sürecinde çocuğun –içsel ve dışsal nesnelerden– bağımsızlaşma yolunda attığı adımlara benzer.

Bayan A'ya dönelim. Güzel evlere bakmanın verdiği rahatlama, anne babasını olduğu kadar oğlunu da tekrar yaratabileceği yolunda bir umudun doğmasından kaynaklanıyordu; hayat hem içeride hem de dışarıda tekrar başlamıştı. Bu aşamada hem tekrar rüya görmeye hem de bilinçdışında kayıpla yüzleşmeye başlamıştı. Arkadaşlarını yeniden görmek için daha güçlü bir istek duyuyor; ama birden fazla kişiye uzun süre tahammül edemiyordu. Fakat bu rahatlık duygusunun yerini tekrar sıkıntı aldı. (İçsel güven duygusu, hem yas sürecinde hem de çocuk gelişiminde, düz bir hareket halinde değil de gelgitler halindedir.) Birkaç haftalık bir yastan sonra eski bağları tekrar kurmak için bir arkadaşıyla, bildiği sokaklarda yürüyüşe çıkmıştı. Birden sokaktaki insan sayısının kendisine dayanılmaz geldiğini, evlerin bir garip, güneş ışığının ise yapay ve sahte geldiğini fark etmiş, kendini تنها bir lokantaya çekilmek zorunda hissetmişti. Ancak orada da tavan alçalmıyormuş gibi geliyor, insanlar bulanık görünüyordu. Birden evinin tek güvenli yer olduğunu hissetmişti. Analiz sırasında, bu insanların korkutucu kayıtsızlığının, içsel nesnelerinin bir yansıması olduğunu, onları zihninde "kötü" zulmedici nesneler kalabalığına dönüştürdüğünü açıkça anladık. Dış dünyanın sahte ve yapay gelmesinin nedeni de, içsel iyiliğe olan güvenin geçici olarak kaybolmuş olmasıydı.

Yas tutan birçok insan dış dünyayla olan bağlarını ancak yavaş yavaş yeniden kurabilir, çünkü içteki kaosla mücadele ediyordu; bebeğin nesne dünyasını ilk başta, sevdiği birkaç kişiye bağlı olarak geliştirmesinin de benzer nedenleri vardır. Şüphesiz bebeğin nesne ilişkilerindeki bu tedrici gelişimin başka sebepleri de vardır: Düşünsel olgunlaşmamışlık bunlardan biridir, ama bunun da yine iç dünyanın kaotik durumuna bağlı olduğunu öne sürüyorum.

Erken depresif konumla normal yas arasındaki farklardan biri şudur: Bebek içindeki "iyi," yardımsever ve koruyucu nesneyi temsil edegelen memeyi veya biberonu kay-

bettğinde, anne orada olduğu halde kederlenir. Yetişkin kişi ise, gerçek bir kişiyi gerçekten yitirdiğinde kederlenir; ancak, erken yaşamında iyi anneyi kendi içine yerleştirebilmişse, bu yıkıcı kayıpla da baş edebilecektir. Küçük çocuk henüz bu iyi anneyi kendi içinde güvenli bir biçimde yerleştirmeyi başaramamıştır; o nedenle onu içsel ve dışsal olarak yitirme korkularıyla savaşır. Bu mücadelede, çocuğun anne ile olan ilişkisi, annenin fiili varlığı, çocuğa yardım eder. Yastaki kişinin de, hem sevdiği hem de acısını paylaşabileceği dostlarının olması ve onun onların yakınlığını kabul etmesi iç dünyadaki uyumun tekrar kurulmasını, korku ve sıkıntılardan daha kısa bir süre içinde ortadan kalkmasını sağlar.

Yas ve depresif durumlar üzerine çalışırken gözlemlediğim bazı süreçlerin bu tasvirinden sonra, görüşlerimi Freud'un ve Abraham'ın çalışmalarıyla ilişkilendirmek istiyorum.

Abraham, melankolide etkili olan arkaik süreçlerin doğasına ilişkin Freud'un bulgularına ve kendi bulgularına dayanarak bu tür süreçlerin normal yasta da etkili olduğunu görmüş, şu sonuca varmıştır: Yas tutan kişi, sevilen ve yitirilen kişiyi kendi benliğinin içine yerleştirmeyi başarır; oysa melankolik kişi bunu beceremez. Abraham, bu başarısızlığı ya da başarının kökenindeki bazı etkenleri betimlemiştir.

Normal yasin en belirgin özelliği, kişinin yitirilen sevgi nesnesini kendi benliği içinde yerleştirebilmesidir; buna ben de katılıyorum. Ancak deneyimlerimde, kişinin bunu ilk kez yapmadığını, yas çalışması sayesinde yalnızca yitirilen nesneyi değil, kaybettiğini sandığı içselleştirilmiş sevgi nesnelerini de yeniden kurduğunu gördüm: Yani çocuklukta zaten kazanılmış olan şey şimdi bir kez daha geri alınıyordu.

Bildiğimiz gibi, erken gelişim sürecinde çocuk anne babasını kendi benliğinin içine yerleştirir. (Normal yastaki ve melankolideki içe atma süreçlerinin kavranması, Freud'un gelişim sürecinde üstbenliğin varlığını kabul etmesine yol açan etmendi.) Fakat üstbenliğin doğası ve bireysel gelişim tarihiyle ilgili vardığım sonuçlar, Freud'un kilerden ayrılıyor. Daha önce de belirttiğim gibi, içe alma ve yansıtma süreçleri, yaşamın başından beri, "iyi" ve "kötü" olarak algıladığımız, benlikle ve birbirleriyle bağlantılı olan sevgi ve nefret nesnelerinin kurulmasına, yani bir iç dünyanın oluşmasına yol açar. Benliğin örgütlenmesiyle birlikte örgütlenen bu içselleştirilmiş nesneler grubu, zihnin üst katmanlarında üstbenlik olarak belirir. Böylece Freud'un genel olarak benliğin içine yerleşen gerçek anne babanın nüfuzu ve sesleri olarak tanımladığı görüngü, benim bulgularıma göre, kişinin bilinçdışının derinlerinde somut olarak kendi içinde olduğunu hissettiği karmaşık bir nesne dünyasıdır; bu yüzden, bazı çalışma arkadaşlarım ve ben "içselleştirilmiş nesneler" ve "iç dünya" terimini kullanıyoruz. İç dünya benliğin içine aldığı sayısız nesnelerden oluşur; bu nesneler kısmen çocuğun bilinçdışında çeşitli gelişim evreleri boyunca anne babanın (ve başka kişilerin) aldığı çeşitli görünümlere, iyi ve kötü yönlerle tekabül eder. Dahası, bu içsel nesneler sürekli değişen bir yığın dışsal deneyimin yarattığı ortamlarda tanışılan ve sürekli olarak içselleştirilen bütün gerçek insanları da temsil etmektedir. Ayrıca, bütün bu nesneler iç dünyada hem birbiriyle hem de benlikle son derece karmaşık bir ilişki içindedirler.

Bu üstbenlik örgütlenmesi tasvirini Freud'un üstbenlik kavramıyla karşılaştırarak yas sürecine uyguladığımızda, bu sürecin kavranmasına benim yaptığım katkının niteliği de ortaya çıkacaktır sanıyorum. Normal yasta, yitirilen kişi gibi, "iyi" içsel nesneler oldu-

ğu hissedilen sevilen anne baba da tekrar içe alınır ve yerleştirilir. Mutlak bir kaybın yaşanması, yaşamın ilk günlerinden itibaren kurulmakta olan iç dünyanın da düşlemde tahrip olmasına yol açmıştır. Bu iç dünyanın şimdi yeniden inşa edilmesi, yas çalışmasının da başarıyla ilerlediğinin göstergesidir.

Bu karmaşık iç dünyayı anlamak, analiste, önceden yabancı olduğu çeşitli erken kaygı durumlarını fark edip çözüme imkânı vermektedir; bu yüzden de hem kuram hem de tedavi açısından göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir önem taşır. Yas sorununun daha iyi anlaşılmasının ancak erken kaygı durumlarının hesaba katılmasıyla mümkün olacağını da eklemeliyim.

Şimdi yasa bağlantılı bu erken kaygı durumlarına bir örnek vereceğim; bu aynı zamanda manik depresif durumların anlaşılması açısından da çok önemlidir. Yıkıcı cinsel ilişki halinde içselleştirilmiş anne babaya yönelik kaygıdan söz ediyorum; düşlemde içselleştirilmiş anne baba kadar kişinin benliği de yıkıcı şiddetin daimi tehlikesi altındadır. Az sonra sunacağım malzeme, hastam olan D'nin, birkaç rüyasının özetini içeriyor. D, kırklı yaşlarının başlarında, güçlü paranoid ve depresif özellikler gösteren bir adamdı. Bu vakanın ayrıntılarına girmeyeceğim; burada yalnızca bu özel korku ve düşlemlerin annesinin ölümüyle nasıl harekete geçtiğini göstereceğim. Annenin sağlığı bir süredir kötüye gidiyordu ve sözünü ettiğim tarihte de bilinci hemen hemen kapalı durumdaydı.

Bir gün analiz sırasında D, annesini, nefret ve hıncı içinde, babasını mutsuz etmekle suçlamış, aynı zamanda annesinin ailesinde yaşamış bir delilik vakasından bahsetmişti. Söylediğine göre, bir süredir annesinin "kafası karışık"tı. İki kere "kafası karışmak" terimini kendisine ilişkin olarak da kullandıktan sonra şöyle dedi: "Beni delirteceğinizi ve sonra da tımarhaneye kapatacağınızı biliyorum." Kafese kapatılmış bir hayvandan bahsetmişti. Bunu şöyle yorumladım: Deli akraba ve kafası karışmış anneyi şimdi kendi içinde hissediyordu; kafese kapatılma kısmen bu deli insanları içirme korkusunu, dolayısıyla da delirme korkusunu gösteriyordu. Sonra, önceki gece gördüğü bir rüyayı anlattı: *Bir çiftlik avlusunda yatan bir boğa görmüştü. Tamamen ölmemişti; tekinsiz ve tehlikeli görünüyordu. Boğanın bir yanında o, diğer yanında annesi duruyordu. O bir eve kaçmıştı; annesini tehlikede bıraktığını ve bunu yapmaması gerektiğini düşünüyordu. Annesinin kurtuluş kurtulmamasını istediğinden emin değildi.*

Bu rüyaya ilişkin kurduğu ilk çağrışım, o sabah onu uyandıran –bundan çok rahatsız olmuştu– karatavuklardı; bu çağrışım onu da şaşırtmıştı. Sonra doğduğu ülke olan Amerika'daki bizonlardan söz etti. Kendini bildi bileli onlara bir ilgisi olmuş ve her gördüğünde onlardan etkilenmişti. Vurulup yiyecek olarak kullanılabileceklerini ama soylarının tükenmekte olduğunu ve korunmaları gerektiğini söyledi. Sonra, tepesinde dikilen boğanın altında ezilmemek için saatlerce kımıldamadan yatan bir adamın hikâyesini anlattı. Aynı zamanda, bir arkadaşının çiftliğindeki gerçek bir boğadan da söz etti; yakınlarda bu boğayı tekrar görmüştü ve korkunç göründüğünü söylüyordu. Bu çiftliğin çağrışımlarında D'nin kendi evini temsil eden öğeler de vardı. Çocukluğunda uzun süre babasına ait büyük bir çiftlikte kalmıştı. Aralarda, kırsal bölgelerden yayılan ve kasaba bahçelerinde kök salan çiçek tohumlarıyla ilgili çağrışımlar yaptı. D aynı gece çiftliğin sahibini görmüş ve ona boğanın kontrol altına alınması gerektiğini söylemişti. (D boğanın son zamanlarda çiftlikteki bazı binalara zarar verdiğini öğrenmişti.) Annesinin ölüm haberi de o akşam gelecekti.

Ertesi seans, D, annesinin öldüğünü ilk başta söylemedi, onun yerine bana olan nefretinden söz etti – yaptığım tedavi onu öldürecekmiş. O zaman boğayla ilgili rüyayı hatırlatıp, şu yorumu yaptım: Annesi ile, saldıran boğa-baba (ki kendisi de yarı ölüydü) zihninde birbirine karışmış, anne tehlikeli ve tekinsiz hale gelmişti. O anda hem ben hem de tedavi bu birleşmiş anne baba figürünü temsil ediyordu. Son zamanlarda annesine yönelik nefretinin artmasının, annenin yaklaşan ölümünün verdiği üzüntü ve kedere karşı bir savunma olduğunu, babasını düşlemlerinde annesini tahrip edecek tehlikeli bir boğaya dönüştürdüğünü ve yaklaşan felaketten dolayı sorumluluk ve suçluluk duyduğunu söyledim. Aynı zamanda, bizonların yenmesiyle ilgili sözlerine işaret edip, birleşmiş anne baba figürünü içine almış olduğunu ve boğanın kendi içinde ona zulmetmesinden korktuğunu anlattım. Şimdiye kadar ortaya çıkan malzeme, tehlikeli varlıklarca içsel olarak denetlenme ve saldırılma korkusunu göstermişti; bu korku, diğer şeylerin yanı sıra, bazı zamanlarda oldukça katı ve sert bir tavır takınmasına sebep oluyordu. Boğa tarafından ezilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için yerinden kımıldayamayan ve böylece boğanın denetimi altına girmiş olan adamla ilgili hikâyeyi, onu içsel olarak tehdit eden tehlikelerin bir temsili olarak yorumladım.¹³

D'ye, boğanın anneye saldırmasının cinsel anlamlarını gösterip, bu isteği o sabah kuşlar kendisini uyandırdığında duyduğu şiddetli öfkeyle (bu onun boğa rüyasıyla ilgili ilk çağrışımıydı) ilişkilendirdim. Ona şunu hatırlattım: Kurduğu çağrışımlarda tavuklar çoğunlukla insanları, çıkardıkları seslerse –bu sese oldukça alışıktı– anne babanın tehlikeli cinsel ilişkilerini temsil ediyordu ve o sabah kendisine bunun o kadar katlanılmaz gelmesinin nedeni, hem boğa rüyasıydı hem de annesinin ölüyor olmasının verdiği yoğun kaygıydı. Annesinin ölümünü de içindeki boğanın onu yok etmesine bağlıyordu, çünkü –yas çalışması başlamış olduğundan– onu bu en tehlikeli durumda içselleştirmişti.

Rüyanın umutlu yönlerini de yorumladım: Annesinin kendini boğadan kurtarma ihtimali vardı. Karatavukları ve diğer kuşları gerçekten seviyordu. Aynı zamanda, bu malzemede, onarım ve tekrar yaratma eğilimlerinin de bulunduğunu gösterdim. Babası (bizonlar) korunmalı, yani D'nin kendi açgözlülüğüne karşı koruma altına alınmalıydı. Ona, kırlardan sevdiği kasabaya doğru yayılmasını istediği tohumları da hatırlattım; bunların, anneyi onarmak için, onun ve babasının yarattığı yeni bebekleri temsil ettiğini söyledim – bu canlı bebekler aynı zamanda anneyi canlı tutmanın da bir yoluydu.

Annesinin bir gece önce öldüğünü de ancak bu yorumun *ardından* söyleyebildi. Sonra, ona yorumladığım içselleştirme sürecini tamamen anladığını kabul etti – böyle bir kabullenme sık gerçekleşen bir durum değildi. Annesinin ölüm haberini aldığı anda kendisini hasta gibi hissettiğini ve bunun herhangi bir fiziksel nedeninin bulunamayacağını o za-

¹³ Çoğu zaman şunu fark etmişimdir: Hasta, kendi içinde olup bittiğini bilinçdışı biçimde hissettiği şeyleri ya kendi üstünde ya da hemen yakınında gerçekleşen bir şey olarak temsil eder. Şu iyi bilinen “karşıtıyla temsil etme” mekanizması yoluyla, dışsal bir şey içsel bir şeyin yerini tutabilir. İçsel durumun mu yoksa dışsal durumun mu vurgulandığını bütün bir bağlamdan (çağrışımların ayrıntıları, duygulanımların niteliği ve yoğunluğu) çıkarsamak mümkündür. Örneğin, bazı şiddetli kaygı tezahürleri ve bu kaygılara karşı harekete geçirilen özgül savunma mekanizmaları (özellikle ruhsal gerçeğin inkarının artması) o noktada içsel bir durumun baskın olduğuna işaret eder.

man da düşündüğünü söyledi. Şimdi, bunun anne babanın tüm hayali kavgasını ve ölümünü içselleştirdiğine yönelik yorumumu doğruladığını düşünüyordu.

Bu seans boyunca güçlü nefret, kaygı ve gerginlik belirtileri göstermiş; fakat pek az üzüntü belli etmişti; ancak analizin sonuna doğru, yaptığım yorumla birlikte, duyguları yumuşamış, belli bir keder ortaya çıkmış ve o da biraz rahatlamıştı.

Annesinin cenazesinden sonraki gece, D rüyasında X'in (bir baba figürüydü) ve başka birinin (beni temsil ediyordu) ona yardım etmeye çalıştığını, ama yine de hayatını bize karşı savunmak zorunda kaldığını görmüştü; şöyle açıklıyordu bunu: "Ölmem isteniyordu." Bu seansta yine, acı bir tonla, analizin onu parçaladığından söz etti. Bunun üzerine şu yorumu yaptım: Yardımsever dışsal anne babanın aynı zamanda ona –içindeki yarın ölümüne ve ölmekte olan anneye– saldıran ve yok eden kavgacı ve parçalanan anne baba olduğunu sezmişti, ben ve analiz de içindeki tehlikeli kişileri ve olayları temsil ediyordu. Aynı zamanda babasını da ölmüş ya da ölüyor olarak içselleştirmişti. Annesinin cenazesinde bir an için babasının da ölüp ölmediğinden emin olamadığını söylemesi –ki gerçekte halen hayattaydı– babasına ilişkin yorumumu doğruluyordu.

Seansın sonuna doğru, öfke ve kaygısının azalmasıyla birlikte, tekrar analize daha açık, daha yardımsever bir tutum içine girdi. Bir gün önce babasının evindeki pencereden bahçeye doğru baktığı ve kendini yalnız hissettiği bir anda, çalılıkların üzerinde gördüğü kargayı sevmediğini ve bu yırtıcı ve çirkin kuşun, pekâlâ yumurtaları olan bir başka kuşun yuvasına girebileceğini düşündüğünü söyledi. Sonra bunu, bir vakitler gördüğü, yere atılmış bir yabancı çiçek destesiyle bağlantılandırdı – bunu muhtemelen çocukların toplayıp sonra da attığını düşünüyordu. Duyduğu nefret ve kızgınlığın kısmen keder, yalnızlık ve suçluluk duygularına karşı bir savunma olduğu yorumunu yaptım gene. Yırtıcı kuş ve saldırgan çocuklar –eskiden de sık sık olduğu gibi– kendisini temsil ediyordu: Zihninde anne babasının evini ve mutluluğunu bozmuş, annesinin içindeki bebekleri tahrip ederek onu öldürmüştü. Bu bağlamda, suçluluk duyguları düşlemede annenin vücuduna *doğrudan* yönelen saldırılarla ilişkiliyken, boğa rüyasına ilişkin suçluluk duygusu anneye *dolaylı* olarak yöneltilen saldırılardan kaynaklanıyordu; babayı kendi sadist nitelikli isteklerini yerine getiren tehlikeli bir boğaya dönüştürmüştü.

Annesinin cenazesinden üç gün sonra, D başka bir rüya daha gördü:

Kontrolenden çıkmış bir otobüs –görüldüğü kadarıyla kendi kendine gidiyordu– ona doğru geliyordu. Otobüs bir kulübeye yöneldi. Kulübeye ne olduğunu göremiyor, fakat kesinlikle alev alacağını biliyordu. Sonra, arkasından gelen iki kişi kulübenin çatısını açıp oradan içeri bakmıştı. D, "bunu niye yaptıklarını anlamamıştı," fakat bunun bir yardımı olacağına inanıyor gibiydiler.

Bu rüya, baba tarafından, eşcinsel bir edim sırasında –ki bunu aynı zamanda arzuluyordu– hadım edilme korkusunu göstermenin yanı sıra, boğa rüyasındakiyle aynı içsel durumu ifade ediyordu: İçindeki annenin ölümü ve kendi ölümü. Kulübe, annenin vücudunun ve D'nin kendisinin temsili olduğu kadar, D'nin içindeki annenin de temsiliydi. Otobüsün kulübeyi tahrip etmesiyle temsil edilen tehlikeli cinsel ilişki, zihninde hem annesinin hem de kendisinin başına gelmiş; ancak bunun yanı sıra –ki asıl kaygı kaynağı buradaydı– içindeki anneye de saldırmıştı.

Rüyada ne olduğunu görememesi zihninde karmaşanın kendi içinde meydana geldiğini gösteriyordu. Ayrıca, kulübenin alevleneceğini de görmeden bilmişti. “Ona doğru gelen” otobüs, cinsel ilişkiyi ve baba tarafından hadım edilmeyi temsil etmenin yanı sıra, bunun kendi içinde gerçekleştiğini de gösteriyordu.¹⁴

Arkadan (benim sandalyeme işaret etmişti) gelip çatıyı açan iki kişi, ben ve oyduk; beraberce içini ve zihnini inceliyorduk (psikanaliz). İki kişi, aynı zamanda, hem birleşmiş “kötü” anne baba figürü olarak ben hem de tehlikeli babayı içine almış olarak bendim – bu yüzden de kulübeye bakmanın (analiz) yardım edeceğinden şüpheliydi. Kontrolden çıkmış otobüs, hem anneye tehlikeli cinsel ilişkiyi temsil ediyor hem de kendi cinsel organlarının kötülüğünden duyduğu korku ve suçluluğu ifade ediyordu. Annesinin ölümünden önce, ölümcül hastalığı başladıktan sonra, D kazayla arabasını çarpmıştı (ciddi bir zarar olmadı). Bunun bilinçdışı bir intihar girişimi olduğu anlaşıldı, içsel “kötü” anne babayı yok etmek istemişti. Bu kaza aynı zamanda, kendi içinde tehlikeli cinsel ilişki halindeki anne babayı da temsil ediyordu; bu yüzden de içsel bir felaketin dışsallaştırılması olduğu kadar bir eyleme koyma idi.

“Kötü” cinsel ilişkide birleşmiş anne baba düşlemi –ya da aslında bu düşleme eşlik eden çeşitli duyguların, arzuların, korkuların ve suçluluğun toplamı– anne babayla ilişkisini büyük ölçüde sarsmıştı; bunun da yalnızca hastalığında değil, tüm gelişimi üzerinde önemli bir rolü vardı. Anne babanın cinsel ilişkisinin uyandırdığı duyguların ve özellikle de içselleştirilmiş durumların analiz edilmesiyle, hasta annesi için gerçek bir yas yaşamaya başlayabildi. Ancak, hasta hayatı boyunca annesini kaybetmekle ilgili –çocuksu depresif duygularının ürünü olan– depresyon ve üzüntüyü savuşturmuş, onu çok sevdiğini yadsıyordu. Çok sevdiği annesini kaybetmeye katlanamadığı için bilinçdışı bir biçimde nefret ve zulmedilme duygularını pekiştirmişti. Ama kendi saldırganlığına yönelik kaygıları azaldığında, annesini onarabileceğine ve koruyabileceğine yönelik inancı arttı, zulmedilme azaldı, ona olan sevgisi yavaş yavaş öne çıktı. Öte yandan, ilk günlerden beri bastırdığı ve yadsıdığı keder ve özlemi de şimdi yoğun bir biçimde duyuyordu. Bu yası keder ve umutsuzlukla yaşarken, annesine yönelik derinlere gömdüğü sevgi de su yüzüne çıkmış, anne babasıyla ilişkisi değişmişti. Bir defasında, hoş bir çocukluk anısını anlatırken onlar için “benim sevgili anne babam” demişti – bu onun için yeni bir şeydi.

Bu ve bundan önceki yazımda (“Sevgi, Suçluluk ve Onarım”) kişinin çocukluk depresif konumunun üstesinden gelememesinin kökenindeki nedenleri gösterdim. Bu konudaki başarısızlığın sonucu, depresyon, mani ya da paranoya olacaktır. Benliğin depresif konumla ilişkili acı ve kederden kaçmak için iki yöntemle başvurduğuna işaret ettim: İçsel iyi nesnelere kaçış (sonu ağır bir psikoz olabilir) ya da dışsal nesnelere kaçış (bu da nevrozla sonuçlanabilir). Bu iki yöntemin yanı sıra, obsesif, manik ve paranoid savunmalara dayanan başka yöntemlerden de yararlanır; yöntemler kişiden kişiye değişse de aynı amaca hizmet eder: Kişinin depresif konumun getirdiği acı ve üzüntüden kaçmasını sağlamak. (Bütün bu yöntemlerin aynı zamanda normal gelişimin de bir parçası oldu-

¹⁴ Bedene dışardan yapılan bir saldırı çoğu zaman içeride yaşandığı hissedilen bir saldırıyı temsil eder. Bedenin üstünde ya da bedene sarılmış olarak temsil edilmiş bir şeyin daha derin anlamının “içerisi” olduğuna daha önce değinmiştim.

ğunu daha önce söylemiştim.) Yas tutamayan kişilerin analizinde bunu açıkça görürüz. Sevgi nesnelerini kendi içlerinde güvenli bir biçimde taşıyamadıkları ve onları tekrar kuramadıkları için, onlardan daha da uzaklaşıp, sevgilerini yadsırlar. Bu, genel olarak duyguların daha fazla ketlenmesi anlamına gelebilir; bazı vakalarda da esas olarak sevgi duyguları ve nefret artar. Aynı zamanda, benlik, nefretin artmasıyla birlikte güçlenen paranoid korkularla baş edebilmek için çeşitli yöntemlere başvurur: Sözelimi, kötü içsel nesneler manik bir biçimde denetlenir, hareketsiz hale getirilir ve aynı zamanda yadsınır; ya da güçlü bir biçimde dış dünyaya yansıtılır. Yas tutmayı beceremeyen bazı kişiler, manik depresif hastalığın ve paranoyanın patlak vermesini ancak duygusal yaşamlarını kısıtlayarak engelleyebilmektedir.

Bu tür kişilerin zihinsel dengelerini korumaları, çoğunlukla, hem bu çeşitli yöntemlerin etkileşimine, hem de yitirilmiş sevgi nesnelere duydukları sevginin bir kısmını başka yönlerden canlı tutabilme yetilerine bağlıdır. Yitirilen nesneyi hatırlatmayan kişilerle ilişki kurmak, başka faaliyetlerle, başka şeylerle ilgilenmek, yitik nesneye duyulan bu sevginin birazını emebilir. Bu ilişki ve yüceltmeler manik ve paranoid özellikler taşısa da, güvenin pekişmesine ve suçluluğun azalmasına imkân verirler; çünkü reddedilen ve dolayısıyla tahrip edilen kayıp nesne bir ölçüde yeniden kurulmuş ve bilinçdışına yerleştirilmiştir.

Eğer analiz, hastalarımızdaki yıkıcı kaygıları ve zulmedici içsel anne babayla ilgili kaygıları azaltabilirse, bu, nefretin ve dolayısıyla kaygıların da gerilediği anlamına gelir; böylece hastalarımız anne ve babalarıyla olan ilişkilerini –ölmüş olsunlar, olmasınlar– gözden geçirebilecek ve –bu acı ve üzüntü için somut nedenleri olsa da– onları belli bir ölçüde iyileştirebileceklerdir. Hoşgörünün artması, “kötü” içsel nesnelerin yanında “iyi” anne baba figürlerini de zihinlerinde daha güvenli bir biçimde yerleştirmelerini ya da aslında bu “kötü” nesnelere duydukları korkuyu “iyi” nesnelere duydukları güvenle hafifletmelerini mümkün kılacaktır. Bu da, üzüntü, suçluluk ve keder kadar sevgi ve güven gibi duyguları da hissetmelerini, yası yaşayıp yine de onun üstesinden gelmelerini ve nihai olarak da, çocuklukta üstesinden gelinebilen olan çocukluk depresif konumunu atlatmalarını sağlayacaktır.

Özetleyelim. Yalnızca normal yasta değil, anormal yasta ve manik depresif durumlarda da çocukluk depresif konumu tekrar harekete geçer. Bu terim altında toplanan karmaşık duygu, düşünme ve kaygılar iddiamı doğrulayacak niteliktedir. Çocuk, erken gelişim döneminde, hem geçici bir manik depresif evreden hem de bir yas evresinden geçer ve çocukluk nevrozuyla birlikte bu evreleri de atlatır. Çocukluk nevrozunun sona ermesiyle birlikte, depresif konum atlatılmış olur.

Normal yas ile anormal yas ve manik depresif durumlar arasındaki temel fark şudur: Manik depresif kişinin ve yas çalışmasında başarıya ulaşamayan kişinin kullandığı savunmalar birbirinden oldukça farklı olsa da ortak bir yanı vardır ve bu iki tip de erken çocuklukta iyi içsel nesneyi geliştirememiş, dolayısıyla da içsel güven duygusundan yoksun kalmışlardır. Çocukluk depresif konumu hiçbir zaman tam olarak aşılamamıştır. Oysa normal yasta, sevilen nesnenin yitirilmesiyle canlanan depresif konum bir dönüşüme uğrar ve benliğin erken çocuklukta kullandığına benzer yöntemlerle atlatılır. Kişi, yitirilen gerçek nesneyi yeniden kurmakta, fakat bunu yaparken ilk sevgi nesnelerini de –son ker-

tede bunlar “iyi” anne babadır– kendi içine tekrar yerleştirmektedir; gerçek kayıpla birlikte onları da kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu hissetmiştir. İyi anne babanın ve yitirilen nesnenin tekrar kurulup yerleştirilmesi ve parçalanmış iç dünyanın yeniden kurulması, kederle baş edilmesini, güvenin yeniden kazanılmasını, gerçek uyumun ve huzurun elde edilmesini sağlar.

çev. ZEYNEP KOÇAK

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM: ERKEN KAYGILARIN IŞIĞINDA ÖİDİPUS KARMAŞASI (1945)

Giriş

Bu makaleyi sunmamın iki temel hedefi var. Bazı tipik erken kaygı durumlarını diğerlerinden ayırmayı ve onların Öidipus karmaşasıyla olan bağıını göstermeyi amaçlıyorum. Bu kaygı ve savunmaları çocukluk depresif konumunun parçası olarak gördüğüm için depresif konum ile libidinal gelişim arasındaki ilişkiyi biraz aydınlatmayı umuyorum. İkinci amacım, Öidipus karmaşası konusunda ulaştığım sonuçları Freud'un o konudaki görüşleriyle karşılaştırmak olacak.

Savımı iki vaka tarihçesinden kısa alıntılarla örnekleyeceğim. Her iki analizle ilgili, hastaların aile ilişkileri ve kullanılan teknik hakkında çok daha fazla ayrıntı sunabilirdim. Fakat kendimi üstünde durduğum konunun bakış açısına göre en gerekli olan malzemeye ilişkin ayrıntılarla sınırlandıracağım.

Savımı örneklemek için vaka tarihçelerine başvuracağım çocukların ikisi de heyecan nitelikli güçlüklerden ciddi bir biçimde mustarıptı. Öidipus gelişiminin normal sürecine ilişkin sonuçlara ulaşmakta böyle bir malzemeyi temel alarak, psikanalizde çok kullanılmış olan bir yöntemi izliyorum. Freud bu yaklaşımı birçok yazısında doğrulamıştı. Örneğin bir yerde şöyle diyordu: "Patoloji, yalıtım ve abartı yoluyla normalde gizli kalacak şeyleri fark edilebilir kılmada bize her zaman hizmet etmiştir."¹

Erkek Çocuğun Öidipus Gelişimini Örnekleyen Vaka Tarihçesinden Alıntılar

Erkek çocuğun Öidipus gelişimiyle ilgili görüşlerimi örneklemek için kullanacağım malzeme, on yaşındaki bir erkek çocuğun analizinden alınmıştır. Anne babası onunla ilgili yardım istemek zorunda olduklarını hissetmişlerdi, çünkü belirtilerinin bazıları o denli gelişmişti ki okula devam etmesi olanaksız hale gelmişti. Çocuklardan çok korkuyor ve bu korku yüzünden kendi başına dışarı çıkmaktan gitgide daha fazla kaçınıyordu. Üstelik, yetenek ve ilgilerinin de birkaç yıldır gitgide artarak ketlenmesi, anne babasında büyük bir kaygı yaratmıştı. Onu okula gitmekten alıkoyan bu belirtilere ek olarak, sağlığıyla aşırı derecede meşguldü ve sıklıkla depresif ruh hallerine bürünüyordu. Bu zorluklar onun dış görünüşünde de belirgindi, zira çok kaygılı ve mutsuz görünüyordu. Fakat bazen –ki bu analiz seanslarında çarpıcı hale geldi– depresyonu hafifliyor ve gözlerine ani bir hayat ve ışık geliyor, bütün yüzü tamamıyla değişiyordu.

¹ *New Introductory Lectures*, s. 155.

Richard pek çok bakımdan yaşına göre erken gelişmişti ve yetenekli bir çocuktur. Müzik konusunda çok yetenekliydi ve bu yeteneğini erken yaşta belli etmişti. Belirgin bir doğa sevgisi vardı, fakat bu sadece doğanın hoşça giden yönlerine karşı duyulan bir sevgiydi. Sanatsal yetenekleri, örneğin kelimelerini seçiş biçiminde ve konuşmasına canlılık veren dramatik tarzda kendini gösteriyordu. Çocuklarla anlaşamıyordu; yetişkinlerin, özellikle de kadınların arasındayken tam formunda oluyordu. Kadınları konuşma yeteneğiyle etkilemeye, yaşından büyük davranışlarla onların gözüne girmeye çalışıyordu.

Richard'ın emzirilme dönemi kısa sürmüştü ve tatminkâr olmamıştı. Soğuk algınlıklardan ve hastalıklardan mustarip hassas bir bebek idi. Üç ile altı yaş arasında iki ameliyat (sünnet ve bademcik) geçirmişti. Ailesi mütevazı fakat rahat koşullarda yaşıyordu. Evde mutlu mesut bir hava yoktu. Anne babası arasında açık bir sıkıntı olmamasına rağmen, belli bir sıcaklık ve ortak ilgi eksikliği vardı. Richard iki kardeşin küçüğüydü; ağabeyinden bir iki yaş küçüktü. Annesi klinik anlamda rahatsız sayılmasa da depresif bir tipti. Richard'ın her rahatsızlığı onu fazlasıyla kaygılandırıyordu; annesinin bu tutumunun Richard'ın hipokondriyak korkularına katkıda bulunmuş olduğuna şüphe yoktu. Annesinin Richard'la ilişkisi bazı yönlerden hiç tatminkâr değildi; okulda çok başarılı olan ağabeyi annesinin sevgi kapasitesinin çoğunu tüketirken, Richard annesi için daha çok bir hayal kırıklığıydı. Kendini annesine adanmış olmasına rağmen, Richard uğraşılması oldukça zor bir çocuktur. Onu meşgul edecek hiçbir ilgisi ya da hobisi yoktu. Annesiyle ilgili aşırı kaygısı ve ona karşı yoğun şefkati, onun yanından hiç ayrılmamak gibi yorucu bir biçimde kendini gösteriyordu.

Annesi Richard'a çok ihtimam gösteriyor ve bazı yönlerden onu şımartıyordu; fakat onun karakterinin çok açık olmayan yönlerini, örneğin doğuştan gelen büyük sevgi ve iyilik yetisini gerçekten takdir edemiyordu. Çocuğun onu ne kadar çok sevdiğini anlayamıyordu ve onun gelecekteki gelişimine dair pek güveni yoktu. Bununla birlikte, Richard'la uğraşırken genel olarak sabırlıydı; örneğin ona başka çocuklarla birlikte olması konusunda baskı yapmaya çalışmıyor ve okula devam etmesi için onu zorlamıyordu.

Babası Richard'ı çok seviyordu ve ona karşı çok nazikti; fakat oğlanı yetiştirme sorumluluğunu ağırlıklı olarak anneye bırakmış gibiydi. Analiz Richard'ın, babasının ona karşı çok tahammüllü olduğunu ve aile çemberinde otoritesini çok az kullandığını hissettiğini göstermişti. Ağabeyi genel olarak Richard'a karşı cana yakın ve sabırlıydı, fakat iki kardeşin çok az ortak noktası vardı.

Savaşın başlaması Richard'ın zorluklarını oldukça artırmıştı. Ağabeyi okula yollanırken, o ve annesi oturdukları evden ayrılmış ve analiz için, o zamanlar yaşadığım küçük kasabaya yerleşmişlerdi. Evden ayrılmak Richard'ı oldukça rahatsız etmişti. Dahası, savaş bütün kaygılarını tetiklemişti. Özellikle hava saldırıları ve bombalardan korkuyordu. Haberleri yakından takip ediyor ve savaşın gidişatındaki değişimlere büyük ilgi gösteriyordu. Bu meşguliyeti analiz süresince tekrar tekrar gündeme geldi.

Richard'ın aile yaşantısında ve erken geçmişinde ciddi zorluklar yaşanmış olmasına rağmen, bence onun rahatsızlığının ciddiyeti yalnız bu koşullarla açıklanamazdı. Her vakada olduğu gibi, burada da çevresel ve yapısal etmenlerin sonucu olan ya da bunlarla etkileşim halinde olan içsel süreçleri göz önünde bulundurmalıyız; fakat bu yazıda tüm etkenlerin etkileşimini ayrıntılı bir biçimde ele almam mümkün değil. Kendimi bazı erken

kaygıların genital gelişim üzerindeki etkilerini göstermekle sınırlayacağım.

Analiz, Londra'nın biraz uzağındaki küçük bir kasabada bulunan bir evde gerçekleşti; ev sahipleri o sıralarda kasaba dışındaydı. Aslında benim tercih edeceğim bir oyun odası değildi; çünkü bazı kitapları, resimleri, haritaları vs ortadan kaldıramıyordum. Richard'ın benimle özdeşleştirdiği bu oda ve evle, özel, neredeyse kişisel bir ilişkisi vardı. Örneğin, sık sık oda hakkında ve odayla şefkatle konuşur, seansın sonunda giderken odaya veda eder ve bazen, mobilyaları odayı "mutlu" edeceğini hissettiği şekilde düzenlemek için çok çaba harcardı.

Analiz süresince Richard bir dizi resim yaptı.² İlk çizdiği şeylerden biri sualtındaki bir bitkinin etrafında dolanan denizyıldızıydı. Bana bunun bitkiyi yemek isteyen aç bir bebek olduğunu açıkladı. Bir ya da iki gün sonra resimlerinde denizyıldızından çok daha büyük ve insan yüzüne sahip bir ahtapot belirdi. Bu ahtapot, babasını ve babasının genital organlarının tehlikeli yönlerini temsil ediyordu; daha sonra analiz malzemesinin bize göstereceği üzere, bu ahtapot bilinçdışındaki bir "canavar"la birleştirilmişti. Yıldız şekli, kısa bir süre sonra değişik renkte bölümlerden oluşmuş bir resme dönüştü. Bu tip resimlerdeki dört ana renk (siyah, mavi, mor ve kırmızı) sırasıyla babayı, anneyi, ağabeyi ve kendisini simgeliyordu. Bu dört rengin kullanıldığı ilk resimlerin birinde, siyah ve kırmızıyı, kalemli onlara eşlik eden seslerle resme doğru uygun adım yürüterek takdim etti. Siyahın babası olduğunu açıkladı ve uygun adım yürüyen askerlerin sesini taklit ederek kalemin hareketine eşlik etti. Sonra kırmızı ortaya çıktı. Richard bunun kendisi olduğunu söyledi ve kalemi yukarı doğru oynatırken neşeli bir ezgi mınıldandı. Mavi kısımları boyarken bunun annesi olduğunu; mor kısımları doldururken ise ağabeyinin iyiliksever olduğunu ve ona yardım ettiğini söyledi.

Desen, farklı kısımların farklı ülkeleri simgelediği bir imparatorluğu temsil ediyordu. Savaş olaylarına duyduğu ilginin çağrışımlarında önemli bir rol oynuyor olması anlamlıydı. Haritada sıklıkla Hitler'in fethetmiş olduğu ülkeleri bulmaya çalışırdı; haritadaki ülkelerle kendi imparatorluk çizimleri arasındaki bağlantı açıktı. İmparatorluk çizimleri işgale ve saldırıya uğrayan annesini temsil ediyordu. Babası genelde düşman olarak ortaya çıkıyordu; Richard ve ağabeyi ise çizimlerde bazen annenin müttefiki, bazen de babanın müttefiki oldukları çeşitli rolleri canlandırıyorlardı.

Bu çizimler, yüzeysel olarak benzeşse de, ayrıntılarda birbirlerinden oldukça farklıydılar – öyle ki birbirinin upkısı iki resme hiç rastlamadık. Bu çizimleri, daha doğrusu çizimlerin çoğunu yapış biçimi anlamlıydı. Kasıtlı bir planı olmadan başlıyor ve bitmiş resmi görünce çoğunlukla şaşırıyordu.

Çeşitli oyun malzemeleri kullanıyordu; örneğin resimlerini çizdiği kurşunkalem ve pasteller oyun oynarken insanları canlandırıyordu. Ayrıca kendi oyuncak gemi setini getiriyordu; gemilerin ikisi her zaman anne babasını simgelerken, diğerleri de farklı rollerde ortaya çıkıyorlardı.

Malzeme seçimimi, başlıca altı analitik seanstan alınmış birkaç örnekle sınırlandırdım. Bu seanslarda –kısmen, daha sonra açıklayacağım dışsal koşullar yüzünden– bazı

² İlişikteki tıpkıbasımlar orijinallerinden kopya edilmiş ve biraz küçültülmüştür. Orijinalleri kurşunkalemle çizilmiş ve pastelle boyanmıştır. Farklı renkler olabildiğince farklı işaretlerle belirtilmiştir. Fakat III. Resim'deki denizaltılar siyah, bayraklar kırmızı ve balıklarla denizyıldızı sarı olmalıdır.

kaygılar geçici olarak daha kuvvetli bir şekilde ön plana çıkmışlardı. Bu kaygılar yapılan yorumlar sayesinde azaldılar ve bunun sonucunda görülen değişimler erken kaygıların genital gelişimdeki etkisini aydınlatmış oldu. Richard'ın analizi, daha tamamlanmış bir genitalliğe ve dengeye varma yolunda sadece bir adım olan bu değişimleri öngörmüştü.

Bu makalede ileri sürülen yorumlarla ilgili olarak konuşmak gerekirse; üzerinde durduğum konuyla en alakalı olanlarını seçmiş olduğum açıktır. Hangi yorumları hastanın kendisinin yapmış olduğunu belirteceğim. Bu makale, hastaya yaptığım yorumların yanı sıra ekteki malzemeden çıkarılan bazı sonuçları da kapsıyor; her seferinde bu iki kategori arasında belirgin bir ayrım yapmayacağım. Bu tip ayrımların sürekli belirtilmesi fazla miktarda tekrara yol açar ve esas konuları bulandırır.

Oidipus gelişimini engelleyen erken dönem kaygıları

Analizin on günlük bir aradan sonra kaldığı yerden tekrar başlamasını başlangıç noktası olarak alıyorum. Analiz henüz altı haftadır devam etmekteydi. Bu ara süresince ben Londra'daydım, Richard da tatile gitmişti. Richard hiçbir hava saldırısına maruz kalmamıştı ve onun hava saldırısı korkusu bu bakımdan en tehlikeli yer olan Londra'yı merkez almaktaydı. Bu yüzden benim Londra'ya gidişim onun için yıkım ve ölüm demekti. Bu, analizin kesintiye uğramış olmasının onda tetiklemiş olduğu kaygıya eklenmişti.

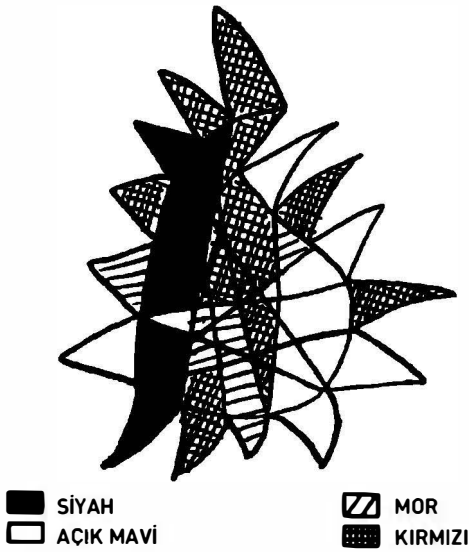
Dönüşümde Richard'ı çok kaygılı ve depresif buldum. İlk seans boyunca bana neredeyse hiç bakmadı. Gözlerini kaldırmadan koltuğunda kıpırtısızca oturmak ve huzursuz bir şekilde bitişikteki mutfakta ve bahçede dolaşmak arasında gidip geldi. Fakat belirgin direncine rağmen bana birkaç soru sordu: "Hırpalanmış"* Londra'yı görmüş müydüm? Ben oradayken hava saldırısı olmuş muydu? Londra'da fırtına olmuş muydu?

Bana söylediği ilk şeylerden biri, analizin gerçekleşmekte olduğu kasabaya dönmekten nefret ettiğiydi, kasabaya "domuz ahır" ve "kâbus" diyordu. Biraz sonra bahçeye çıktı, orada daha özgürce etrafa bakıyor gibi görünüyordu. Titreyerek, gözüne çarpan bazı mantarları bana gösterdi ve onların zehirli olduklarını söyledi. Odaya dönünce raftan bir kitap aldı ve bana "iğrenç bir canavar"la savaşılan küçük bir adamın resmini özellikle işaret etti.

Dönüşümün ikinci gününde Richard büyük bir dirençle, ben yokken annesiyle yapmış olduğu bir konuşmadan bahsetti. Annesine ileride bebeği olması konusunda çok endişeli olduğunu ve bunun canını çok acıtıp acıtmayacağını sormuştu. Annesi yanıt olarak, ki bunu ilk kez yapmıyordu, üremede erkeğin oynadığı rolü açıklamıştı. Bunun üzerine Richard kendi penisini bir başkasının genital organının içine sokmak istemediğini söylemişti: Bu onu korkutuyordu ve bütün bu durum onun için büyük bir endişe kaynağıydı.

Yorumumda bu korkuyu "domuz ahır" kasabayla bağlantılandırımdı; onun zihninde, bu, fırtınalar ve Hitler'in bombaları yüzünden kötüye dönüşmüş olan benim "içimi" ve annesinin "içini" simgeliyordu. Bunlar, "kötü" babasının penisinin annesinin bedenine girişini ve orayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan, tehlikeli bir yere dönüştürmesini temsil ediyordu. Annesinin içindeki "kötü" penis, yokluğumda bahçede büyümüş olan zehirli mantarlarla ve küçük bir adamın, yani kendisinin savaştığı canavar tarafından da simgeleniyordu. Annesinin, babasının yıkıcı penisini içerdiği düşlemi onun cinsel bir-

* İngilizcede "battered" kelimesi, "savaşta hasar görmüş" anlamına geldiği gibi, birlikte yaşadığı adamdaki ciddi surette ve sürekli dayak yiyen kadın anlamına da gelir -ç.n.

I. Resim

leşme korkularını kısmen açıklıyordu. Bu kaygı, benim Londra'ya gidişimle tetiklenmiş ve şiddetlenmişti. Richard'ın, anne babasının cinsel birleşmesine yönelik saldırgan arzuları, kaygısını ve suçluluk duygusunu oldukça artırmıştı.

Richard'ın, annesinin içindeki "kötü" baba penisine yönelik korkusuyla çocuk fobisi arasında sıkı bir bağ vardı. Her iki korku da annesinin "içinin" tehlikeli bir yer olduğuna dair düşlemleriyle yakından ilişkiliydi. Zira Richard annesinin bedenindeki hayali bebeklere saldırdığını, onlara zarar verdiğini hissediyordu ve onlar Richard'ın düşmanları haline gelmişlerdi. Bu kaygının büyük bir kısmı dış dünyadaki çocuklara aktarılmıştı.

Richard'ın bu seanslarda donanmasıyla yaptığı ilk şey, "Vampir" adını verdiği bir destroyer yapmak ve her zaman annesini temsil eden "Rodney" adlı savaş gemisine çarpmaktı. Bir anda direnç hareketine geçti ve Richard donanmayı yeniden düzenledi. Fakat ona "Vampir"ın kimi temsil ettiğini sorduğumda, çekinerek de olsa, kendisi olduğu yanıtını verdi. Oyununu kesmesine neden olan ani direnç, annesine yönelik genital arzularını bastırışını biraz olsun aydınlatıyordu. Bir geminin diğerine çarpmasının cinsel birleşmeyi simgelediği, Richard'ın analizinde tekrar tekrar ortaya çıktı. Genital arzularını bastırmasının ana nedenlerinden biri, cinsel birleşmenin yıkıcılığına dair korkusuydu, çünkü –Vampir isminden de anlaşılabilceği gibi– buna sadist oral bir özellik atfetmişti.

Şimdi Richard'ın analizin bu evresindeki kaygı durumlarını daha da iyi örnekleyen I. Resmi yorumlayacağım. Bu çizimlerde kırmızının her zaman Richard'ı, siyahın babasını, morun ağabeyini ve açık mavinin de annesini temsil ettiğini daha önceden biliyorduk. Richard kırmızı bölümleri boyarken "bunlar Ruslar" dedi. Ruslar bizim müttefikimiz olduk-

ları halde Richard onlardan çok şüpheleniyordu. Bu yüzden, kırmızıya (kendisi) şüpheli Ruslar diyerek, bana kendi saldırganlığından korktuğunu gösteriyordu. İşte bu korku yüzünden, annesine karşı cinsel yaklaşımında "Vampir" olduğunu fark ettiği an donanma oyununu durdurmuştu. *I. Resim*, kötü Hitler-baba (bombalar, fırtınalar, zehirli mantarlar) tarafından saldırıya uğramış annesinin bedenine dair kaygılarını dışavuruyordu. *II. Resim*'de dair çağrışımlarından bahsederken göreceğimiz gibi, bütün imparatorluk annesinin bedenini temsil ediyordu ve kendi "kötü" penisi tarafından delinmişti. Fakat *I. Resim*'de ailedeki baba, ağabey ve kendisini temsil eden üç penis, imparatorluğu delip içine giriyorlardı. Bu seansta Richard'ın cinsel birleşmeye dair korkusunu dışavurmuş olduğunu biliyoruz. "Kötü" babasının annesini tehdit ettiği yıkıcılık düşlemine, kendisini "kötü" babayla özdeşleştirdiği için, Richard'ın saldırganlığından gelecek tehlike de eklenmişti. Erkek kardeşi de saldırgan olarak ortaya çıkmıştı. Bu çizimde annesi (açık mavi) kötü erkekleri ya da daha doğrusu, onların kötü penislerini içeriyordu ve bu yüzden Richard annesinin bedenini tehlikede ve tehlikeli bir yer olarak görüyordu.

Bazı erken dönem savunmaları

Richard'ın, saldırganlığıyla ve özellikle sadist oral eğilimleriyle ilgili kaygısı çok fazlaydı ve onda saldırganlığına karşı sert bir mücadeleye yol açıyordu. Bu mücadele bazen açık bir biçimde görülebiliyordu. Öfke anlarında dişlerini gıcırdatması ve ısırıyormuşçasına çenesini oynatması anlamlıydı. Sadist oral eğilimlerinin gücü, annesine zarar verme konusunda kendisini büyük bir tehlikede hissetmesine yol açıyordu. Annesine ve bana sarf ettiği oldukça zararsız laflardan sonra bile sıklıkla, "Seni kırdım mı?" diye soruyordu. Yıkıcı düşlemleriyle ilişkili korku ve suçluluk, heyecan nitelikli yaşamının tamamına şekil veriyordu. Annesine duyduğu sevgiyi korumak için kıskançlığını ve şikâyetlerini sürekli engellemeye çalışıyor, hatta bunları ortaya çıkaran apaçık nedenleri bile yadsıyordu.

Ancak, Richard'ın nefretini ve saldırganlığını zapt etme, şikâyetlerini yadsıma çabaları başarılı olmadı. Geçmişteki ve şu anki engellemelere dair bastırılmış öfkesi, aktarım durumunda, örneğin analizin kesintiye uğramasıyla maruz bırakıldığı engellemeye verdiği tepkide açıkça ortaya çıktı. Londra'ya gitmekle Richard'ın zihninde yaralanmış bir nesne haline gelmiş olduğumu biliyoruz. Fakat ben sadece bomba tehlikesine maruz kalarak değil, Richard'ı engellemek suretiyle onun nefretini uyandırarak da yaralanmıştım; sonuç olarak, bilinçdışında bana saldırmış olduğunu hissetmişti. Daha evvelki engellenme durumlarının tekrarlanmasıyla, bana yönelik saldırı düşlemlerinde bombalamayla ve tehlikeli Hitler-babayla özdeşleşmişti ve bir misillemeden korkuyordu. Bu yüzden, saldırgan ve intikamcı bir figüre dönüşmüştüm.

Richard'da çiftdeğerli duyguyla başa çıkmak için anne imgesinin erken bir dönemde bir iyi ve bir de kötü "sütanne"ye bölünmesi çok çarpıcı olmuştu. Bu ayrım daha sonra, "iyi" olan "sütanne" ve "kötü" olan "genital anne" ayrımı haline geldi. Analizin bu evresinde, gerçek annesi "iyi sütanne"yi simgelerken, ben "kötü genital anne" olmuştum ve bu yüzden onda o imgeyle ilişkili olan saldırganlığı ve korkuları tetiklemiştim. Ben, cinsel birleşmede baba tarafından yaralanan anne ya da "kötü" Hitler-babayla birleşmiş anne olmuştum.

Bu aşamada Richard'ın genital ilgileri harekete geçmişti; her ne kadar bu konuyu dehşetle ifade etmişse de, annesiyle cinsel birleşme konusunda yaptığı konuşma örneğin-

den bu belli oluyordu. Fakat onun "genital" anne olarak benden uzaklaşıp, iyi nesne olarak gerçek annesine yönelmesine neden olan da işte bu korkuydu. Bunu oral döneme bir gerileme sayesinde sağlamıştı. Ben Londra'dayken, Richard annesine her zamankinden daha fazla yapışmıştı. Bana söylediği gibi, o "annesinin civcivi"ydi ve "civcivler annelerinin arkasından koşarlar"dı. Genital anneye ilişkin kaygıya karşı bir savunma olarak sütanneye kaçış başarılı olmamıştı. Zira Richard, "Ama sonra civcivler, tavuklar olmadan yaşamak zorundalar; çünkü tavuklar artık onlara bakmıyor ve onları önemsemiyorlar," diye eklemişti.

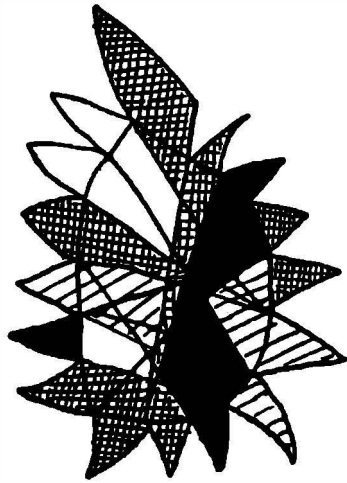
Analizin kesintiye uğramasıyla aktarım durumunda deneyimlenen engellenme, daha erken engellenmeleri ve şikâyetleri ve esasen annenin memesiyle ilişkili en erken yoksunluğu canlandırmıştı. Bu yüzden iyi anneye olan inanç korunamamıştı.

Bir önceki bölümde bahsetmiş olduğum "Vampir" (kendisi) ve "Rodney" (annesi) arasındaki çarpışmadan hemen sonra; Richard, "Rodney" ve "Nelson" adlı savaş gemilerini (anne ve babasını) yan yana koydu; sonra ağabeyini, kendisini ve köpeğini temsil eden bazı gemileri –dediğine göre– yaş sırasına göre uzunlamasına yerleştirdi. Burada donanma oyunu, anne ve babasının bir araya gelmesini sağlayarak ve babası ile ağabeyinin otoritesini mümkün kılarak ailedeki uyum ve huzuru geri getirme arzusunu ifade ediyordu. Bu, kıskançlık ve nefreti zapt etme gereksinimine işaret ediyordu, çünkü ancak o zaman annesine sahip olmak için babasıyla savaşmaktan kaçınabileceğine inanıyordu. Bu yolla, iğdiş edilme korkusundan korunabiliyor ve dahası, iyi baba ve iyi ağabeyi koruyabiliyordu. Her şeyden önce de annesinin, babasıyla kendisi arasındaki savaşta yaralanmasını engelliyordu.

Dolayısıyla Richard'da, rakipleri olan babası ve ağabeyinin saldırısına uğrama korkusuna karşı kendisini savunma gereksiniminin yanı sıra, iyi nesneleri için duyduğu endişe de baskındı. Sevgi duygulanı ve düşlemden verilen zararın onarma ihtiyacı –nefreti ve kıskançlığına teslim olursa bu zarar tekrarlanabilirdi– daha şiddetli bir şekilde ortaya çıktı.

Ancak Richard Oidipus nitelikli arzularını bastırdığı takdirde ailede huzur ve uyum sağlanabilir, kıskançlık ve nefret zapt edilebilir ve sevilen nesneler korunabilirdi. Oidipus arzularının bastırılması bebeklik dönemine kısmi bir gerilemeyi içeriyordu, fakat bu gerileme anne-ve-bebek ilişkisinin *idealleştirilmesi*yle bağlantılıydı. Zira çocuk kendini saldırganlıktan, özellikle sadist oral eğilimlerden muaf bir bebek haline getirmeyi arzuluyordu. Bebeğin idealleştirilmesi, annenin, öncelikle de annenin memelerinin idealleştirilmesine, yani hiçbir zaman engellemeyen ideal bir meme ile, aralarında sadece sevgi dolu bir ilişki olan bir anne ve çocuğun varlığına dayanıyordu. Kötü meme, kötü anne, zihninde ideal anneden oldukça uzakta tutuluyordu.

II. Resim Richard'ın çiftdeğerlilik, kaygı ve suçlulukla başa çıkma yöntemlerinin bazılarını gösteriyor. Bana "Annenin bütün imparatorluğundan geçen" kırmızı bölümü işaret etti, fakat, "Bu annemin imparatorluğu değil, sadece hepimizin bazı ülkelere sahip olduğu bir imparatorluk" diyerek kendini hemen düzeltti. Benim yorumum annesinin imparatorluğu olduğunu kastettiğini fark etmekten korktuğuydu, çünkü o zaman kırmızı bölüm annesini delip içinden geçiyor olacaktı. Bunun üzerine Richard, çizime bir daha bakarak, bu kırmızı bölümün "penise benzediğini" söyledi ve bunun imparatorluğu ikiye böldüğünü işaret etti: Batıda herkese ait ülkeler varken, doğudaki kısımda annesine ait hiçbir şey yoktu; sadece kendisi, babası ve ağabeyi vardı.

■ SİYAH
□ AÇIK MAVİ

▨ MOR
▩ KIRMIZI

II. Resim

Resmin sol tarafı, Richard'la yakın bir ilişkisi olan iyi anneyi temsil ediyordu, zira resmin o kısmında babasından az ve ağabeyinden de görece daha az şey vardı. Buna karşılık, sağ tarafta (analizde daha önce karşılaşmış olduğum "tehlikeli Doğu") sadece savaşan erkekler ya da onların kötü penisleri vardı. Annesinin resmin bu tarafından kaybolduğunu, çünkü kötü erkekler tarafından ezildiğini düşünüyordu. Resim tehlikedeki kötü anne (genital anne) ile sevilen ve güvende olan anne (sütanne) arasındaki ayrımı ifade ediyordu.

Bazı kaygı durumlarını göstermek için kullandığım *I. Resim*'de, *II. Resim*'de daha açık bir biçimde gösterilmiş olan savunma mekanizmalarından bazı parçaları görebiliyoruz. *I. Resim*'de açık mavi anne bütün resme yayılmıştır. "Genital" anne ve "sütanne"ye bölünme *II. Resim*'deki kadar açık olmasa da, bu tür bir bölme çabası en sağdaki bölümü yalıtığımız takdirde görülebilir.

II. Resim'de ayrımın Richard'ın bir penis olarak yorumladığı sivri uçlu uzun kısım tarafından belirtilmesi oldukça aydınlatıcıydı. Bu yolla penisin delici ve tehlikeli olduğu inancını ifade ediyordu. Bu kısım uzun, keskin bir dişe ya da bir hançere benziyor ve bençe şu iki anlamı ifade ediyordu. İlk olarak, sevgi nesnesine yönelik sadist oral eğilimlerden gelecek tehlikeyi, ikinci olarak da, içe girme özelliği taşıması nedeniyle genital işlevle ilgili olduğunu varsaydığı tehlikeyi simgeliyordu.

Bu korku onun tekrar tekrar "sütanne"ye kaçmasına neden oldu. Sadece ağırlıklı olarak genitalite öncesi bir seviyede görece bir denge sağlayabiliyordu. Libidonun ileriye doğru hareketi engellenmişti, çünkü kaygı ve suçluluk çok fazlaydı ve benlik uygun savunmaları ortaya koymaktan âcizdi. Böylece genital örgütlenme yeterli derecede dengelene-

miyordu,³ bu da gerilemeye güçlü bir eğilim demektir. Saplanma ve gerileme olgularının arasındaki ilişki gelişiminin her adımında görülebiliyordu.

Oidipus arzularının bastırılmasındaki azalma

Tanımlamış olduğum çeşitli kaygı durumlarının analizi, Richard'ın Oidipus arzularını ve bu arzuların uyandırdığı kaygıları açığa çıkarmaya yaramıştı. Fakat benliği bu arzuları ancak bazı savunmaları daha güçlü bir şekilde kullanarak koruyabiliirdi (ki bunu bu bölümde ele alacağım). Ne var ki bu savunmalar ancak bazı kaygıların –ve buna bağlı olarak saplantıların– analizde azalmış olması sayesinde etkili hale gelebiliirdi.

Richard'ın genital arzuları üzerindeki bastırma biraz hafifleyince iğdiş edilme korkusu analizde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıktı ve savunma yöntemlerinde buna denk düşen uyarlamalarla çeşitli şekillerde dışavuruldu. Richard benim dönüşümden sonraki üçüncü seansta bahçeye çıktı ve dağlara, özellikle de analiz sürecinde daha evvel bahsetmiş olduğu Snowdon'a tırmanma arzusundan bahsetti. Konuşurken gökyüzündeki bulutları fark etti ve tehlikeli bir fırtınanın yaklaşmakta olduğunu söyledi. Böyle günlerde üstünde patlayan fırtınalar yüzünden zor zamanlar geçiren dağlar için üzüldüğünü söyledi. Bu, daha önceki malzemede bombalar ve fırtınalar tarafından temsil edilmiş olan kötü baba korkusunu ifade ediyordu. Annesiyle cinsel birleşme arzusunu simgeleyen Snowdon'a tırmanma arzusu, anında kötü baba tarafından iğdiş edilme korkusunu yüzeye çıkardı; bu yüzden, fırtınanın kopması annesi için olduğu kadar kendisi için de tehlike anlamına geliyordu.

Aynı seansta Richard bana beş tane resim yapacağını söyledi. Dört "şirin" kuğu yavrusuyla birlikte bir kuğu görmüş olduğundan bahsetti. Richard donanmayla oynarken bana ve kendisine birer tane gemi ayırdı; ben kendi gemimde, o da kendi gemisinde, tatile gitmek üzere yolculuğa çıkıyorduk. Başta gemisini uzağa taşıdı, fakat çok geçmeden yakınlara getirdi ve benimkine oldukça yakın bir yere koydu. Gemilerin böyle değmesi bir önceki malzemede –özellikle anne babasıyla ilişkili olarak– defalarca cinsel birleşmeyi simgelemişti. Dolayısıyla, Richard bu oyunda genital arzularının yanı sıra erkeklik gücüne sahip olma arzusunu dışavuruyordu. Bana vereceğini söylediği beş resim, kendisinin (kuğu) bana –ya da daha doğrusu annesine– dört çocuk (yavru kuğular) verişini temsil ediyordu.

Birkaç gün önce, donanma oyununda buna benzer bir olay olduğunu görmüştük: "Vampir" (Richard) "Rodney"e (annesi) dokunması. O zaman bu, Richard'ın genital arzularında sadist oral eğilimlerinin baskın olabileceği korkusundan ötürü oyunda ani bir değişikliğe yol açmıştı. Fakat sonraki birkaç gün içinde kaygı bir derece hafiflemişti, saldırganlık azalmıştı ve bazı savunma yöntemleri eşzamanlı olarak güçlenmişlerdi. Bu yüzden şimdi oyunda benzer bir olay (gemisinin tatil yolculuğunda benim gemime dokunması) kaygı yükselmeden ve genital arzular bastırılmadan gerçekleşebiliyordu.

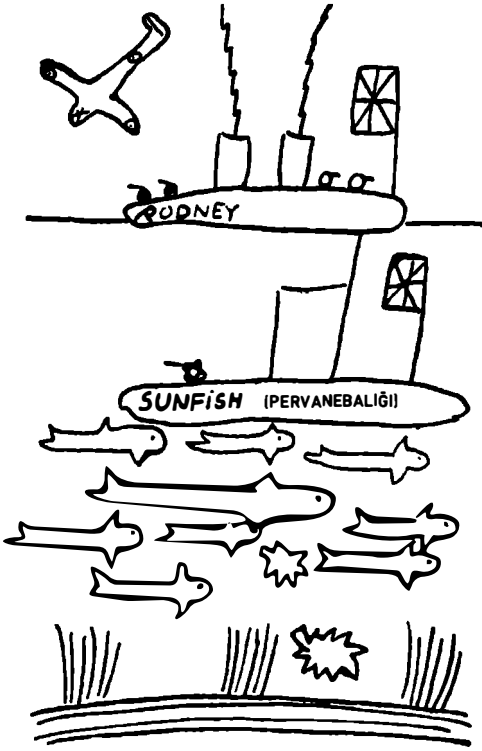
³ Freud, "The Infantile Genital Organization of the Libido"da, (S.E. 19), çocuklukta genital örgütlenmeyi "fallik bir evre" olarak tanımlamıştır. Bu terimi kullanmasının temel nedenlerinden biri, onun çocukluk genital döneminde kadın cinsel organının henüz keşfedilmemiş ya da tanınmamış olduğu ve bütün ilginin penis üzerine odaklandığı yönündeki görüşüdür. Benim deneyimim bu görüşü desteklememektedir; ve "fallik" teriminin kullanılmasının bu yazıda tartışılan malzemeyi kapsamayacağını düşünüyorum. O yüzden Freud'un orijinal terimi olan "genital evre"ye (ya da "genital örgütlenme"ye) sadık kalıyorum. Bu terimleri seçiş nedenlerime bu yazının genel kuramsal özetinde daha kapsamlı bir biçimde değineceğim.

Richard'ın erkeklik gücüne sahip olacağına dair gelişen inancı, annesinin korunması-na ilişkin umudunun artmasıyla bağlantılıydı. Şimdi kendisine, annesinin onu erkek olarak seveceği ve babasının yerini almasına müsaade edeceği düşlemini kurma izni verebili-yordu. Bu, annesinin onun müttefiki olacağı ve onu bütün rakiplerine karşı koruyacağı umuduna yol açtı. Örneğin, Richard mavi ve kırmızı pasteli aldı (annesi ve kendisi) ve ma-sada yan yana koydu. Sonra siyah pastel (babası) onlara doğru uygun adım yürütüldü ve kırmızı pastel tarafından geri püskürtüldü, bu arada mavi pastel de mor olanı (ağabeyi) ge-ri püskürttü. Bu oyun Richard'ın, annesinin onunla birleşerek tehlikeli babasını ve ağabe-yini geri püskürtmesi arzusunu ifade ediyordu. Annesinin kuvvetli bir figür olarak kötü er-keklerle ve onların tehlikeli cinsel organlarına karşı savaşıması *II. Resim*'le ilgili bir çağrışım-da da ortaya çıktı, zira Batı'daki mavi annenin Doğu'yla savaşmaya hazırlandığını ve orada-ki ülkelerini yeniden ele geçireceğini söylemişti. Bildiğimiz gibi, *II. Resim*'in sağ köşesinde annesi üç erkeğin, yani babasının, ağabeyinin ve kendisinin genital saldırılarına yenik düş-müştü. Biraz sonra betimleyeceğim *IV. Resim*'de Richard maviyi resmin büyük bir kısmına yayarak annesinin kayıp topraklarını yeniden kazanması konusundaki umudunu ifade et-mişti. Onarılmış ve yeniden canlanmış annesi ona yardımcı olabilir ve onu koruyabilirdi. Richard, iyi nesneyi onarmaya ve yeniden canlandırmaya ilişkin bu umudu sayesinde –ki bu, saldırganlığıyla daha başarılı bir şekilde başa çıkacağı inancına işaret ediyordu– genital arzularını daha kuvvetli deneyimleyebiliyordu. Ayrıca kaygısı azalmış olduğu için, saldır-ganlığını dışarıya çevirebilir ve düşleminde annesine sahip olmak için babası ve ağabeyiyle savaşılabildi. Donanma oyununda gemilerini, en küçük gemi önde olmak üzere uzun bir sıra oluşturacak şekilde düzenledi. Bu oyun, babasının ve ağabeyinin cinsel organlarını il-hak edip kendisinininkine katmış olduğu anlamına geliyordu. Rakiplerine karşı zafer kazan-ma düşlemiyle erkeklik gücüne sahip olduğunu hissetmişti.

III. Resim bitkilerin, denizyıldızlarının, gemilerin ve balıkların çeşitli birleşimlerle res-medildiği, analiz sırasında sıklıkla ortaya çıkan resim serilerinden biriydi. İmparatorluğu temsil eden resim örneklerinde olduğu gibi, burada da ayrıntılarda büyük bir çeşitlilik var-dı, fakat bazı öğeler her zaman aynı nesne ve durumu temsil ediyordu. Sualtındaki bitki-ler annesinin cinsel organlarını simgeliyordu; genellikle aralarında bir boşluk olan iki bit-ki vardı. Bitkiler aynı zamanda annesinin göğüslerini simgeliyordu ve denizyıldızlarından biri bitkilerin arasında olduğu zaman, bu, istisnasız çocuğun annesinin göğüslerine sahip olduğu ya da onunla cinsel birleşme halinde olduğu anlamına geliyordu. Denizyıldızı figü-rünün kenarındaki tırtıklı noktalar dişleri ve bebeğin sadist oral eğilimlerini simgeliyordu.

Richard *III. Resim*'e başlarken önce iki gemiyi, sonra büyük balığı ve çevresindeki ba-zı küçük balıkları çizdi. Bunları çizerken gittikçe heveslendi, canlandı ve boşluğu bebek balıklarla doldurdu. Sonra, “anne balık”ın yüzgeçlerinden birinin örtüğü bebek balıklar-dan birine dikkatimi çekti ve “Bu en küçük bebek balık,” dedi. Resim, bebek balığın an-ne tarafından beslendiği izlenimini yaratıyordu. Richard'a kendisinin de küçük balıkların arasında olup olmadığını sordum, fakat o olmadığını söyledi. Ayrıca bana bitkilerin ara-sındaki denizyıldızının yetişkin biri olduğunu, daha küçük denizyıldızının ise yarı büyü-müş bir kişi olduğunu söyledi ve bana bunun ağabeyi olduğunu açıkladı; ayrıca “Perva-nebalığı” periskopun “Rodney’e battığını” işaret etti. “Pervanebalığı”nın* kendisini temsil

* İngilizcede pervanebalığı (sunfish) kelimesi; güneş (sun) ve balık (fish) kelimelerinden oluşur. Güneş (sun) kelimesi ile oğul (son) kelimesi benzer şekilde telaffuz edilirler. –ç.n.

III. Resim

ettiğini (güneş/oğul balık) ve “Rodney”e (anne) batan periskopun annesiyle cinsel birleşme anlamına geldiğini ileri sürdüm.

Richard’ın bitkilerin arasındaki denizyıldızının yetişkin bir kişi olduğunu ifade etmesi, bunun babasını simgelediği anlamına geliyordu. Richard ise “Rodney”den (anne) bile büyük bir gemi olan “Pervanebalığı” tarafından temsil ediliyordu. Bu yolla baba-oğul ilişkisinin tam tersine çevrilmiş olduğunu ifade ediyordu. Aynı zamanda babasına duyduğu sevgiyi ve onarım arzusunu, denizyıldızını bitkilerin arasına koyarak ve böylelikle babasını doyurulmuş çocuk konumuna sokarak gösteriyordu.

Bu bölümde sunulan malzeme, olumlu Oidipus durumunun ve genital konumun daha da ön plana çıkmış olduğunu gösteriyor. Görmüş olduğumuz üzere, Richard bunu çeşitli yöntemlerle başarmıştı. Bunlardan bir tanesi, Richard’ın, babasını bebeğe dönüştürürken –ki bu bebek doyumdan yoksun kalmayan bir bebektir ve böylece “iyi” olabilirdi– babasının penisini ilhak edecek olmasıydı.

Bu tip resimlerde çeşitli rollerde ortaya çıkan Richard o zamana kadar kendisini her zaman çocuk rolünde de kabul etmişti. Zira kaygının baskısı altında, idealleştirilen doyurulmuş ve sevecen bebek rolüne geriliyordu. Şimdi ilk kez, resimdeki bebeklerin arasında olmadığını söylemişti. Bu bana genital konumunun kuvvetlendiğine dair başka bir be-

lirti gibi göründü. Artık büyüebileceğini ve cinsel güç sahibi olabileceğini hissediyordu. Bu yüzden düşlemede annesiyle çocuklar üretebilecek ve kendisini artık bebek yerine koymak zorunda kalmayacaktı.

Ancak bu genital arzular ve düşlemler çeşitli kaygılara yol açtı ve Oidipus çatışmasını, babasıyla savaşımadan onun yerini alarak çözme çabası ancak kısmen başarılı oldu. Richard'ın yaptığı resimde, bu nispeten huzurlu çözümle yan yana, babasının, Richard'ın annesine yönelik genital arzularından şüphelendiğine, onu yakından takip ettiğine ve onu iğdiş edeceğine dair korkularıyla ilgili kanıtlar buluyoruz. Zira Richard'a baba-oğul ilişkisini tersine çevirdiği yorumunu yaptığımda, bana tepedeki uçağın Britanyalı olduğunu ve devriye gezdiğini söyledi. "Rodney"e batan denizaltı periskopunun, Richard'ın annesiyle cinsel birleşme arzusunu temsil ettiği hatırlanacaktır. Bu, Richard'ın babasını kovmaya çalıştığı ve bu yüzden babasının ondan şüphelenmesini beklediği anlamına geliyordu. Sonra yaptığım yorumda, ona babasının sadece çocuğa dönüştürülmekle kalmadığını, aynı zamanda babaerkil üstbenlik rolünde de orada bulunduğunu anlatmak istediğini söyledim. Richard'ı gözetleyen baba, onun annesiyle cinsel birlikteliğini önlemeye çalışıyor ve onu cezalandırmakla tehdit ediyordu. (Devriye gezen uçak.)

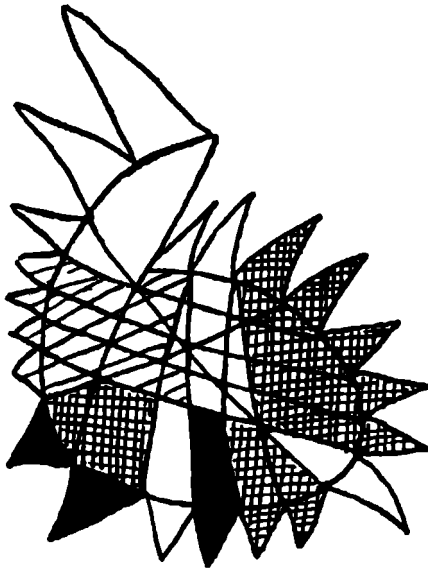
Ayrıca, Richard'ın, anne babasını devriye gezerek gözetlediğini yorumladım, zira sadece onların cinsel yaşamlarını merak etmekle kalmıyor, bilinçdışında, buna zarar vermesi ve anne babasını ayırmayı şiddetle arzuluyordu.

IV. Resim aynı materyali farklı şekilde gösteriyor. Richard mavi kısımları boyarken Ulusal Marşı söylemiş ve annesinin Kraliçe, kendisinin de Kral olduğunu açıklamıştı. Richard baba olmuş ve erkeklik gücü olan baba genitaline sahip olmuştu. Bitirdikten sonra resme bakıp, bana çizimin içinde "Anneden ve kendisinden bol bol" olduğunu ve onların "Babayı gerçekten yenebileceklerini" söyledi. Bana orada kötü babadan (siyah) çok az olduğunu gösterdi. Baba zararsız bir bebeğe dönüştürülmüş olduğu için yenilmesine gerek yoktu. Fakat, Richard bu tümgüçlü çözüme pek de güvenmiyordu. Bu, eğer gerekirse annesiyle birlikte babayı yenebileceklerini söylemesinden anlaşıyordu. Kaygısının azalması, onun babasıyla olan rekabetiyle, hatta mücadelesiyle yüzleşmesini sağlamıştı.

Richard mor kısımları boyarken Norveç ve Belçika marşlarını söyledi ve "o [erkek] iyi" dedi. Mavi ve kırmızıya oranla mor kısımların küçüklüğü ağabeyinin de bebeğe dönüştürülmüş olduğunu gösteriyordu. İki küçük müttefik ülkenin marşlarının söylenmesi, bana "iyi" ifadesinin zararsız çocuklar haline gelen babaya ve ağabaya atfedilmiş olduğunu gösterdi. Babasına duyduğu bastırılmış sevgi, analizin bu bölümünde daha fazla açığa çıktı.⁴ Fakat Richard, babasının tehlikeli yönlerini yok edemeyeceğini hissediyordu. Dahası, şimdiye kadar bilinçdışı siyah babayla özdeşleştirilmiş olan kendi dışkısı da yok edilemeyen bir tehlike kaynağı olarak ortaya çıkmıştı. Richard resimde Hitler-babadan çok az olduğunu söyleyerek kendini avutsa da, siyahın resmin dışında bırakılmaması kendi ruhsal gerçekliğinin kabulünü gösteriyordu.

Richard'ın genital konumunun kuvvetlenmesine çeşitli şekillerde yardımcı olan şeylere baktığımızda, benliğin, üstbenlik ve altbenlik talepleri arasında gerçekleştirmeye ça-

⁴ Baba penisine yönelik, şiddetle bastırılmış libidinal arzusunun da bu sırada en birincil şekliyle ortaya çıkmış olması anlamlıdır. Richard, küçük adamın savaştığı canavarın resmine tekrar bakarken, "Canavar iğrenç görünüyor, ama eti çok lezzetli olabilir," demişti.

IV. Resim

ışığı bazı uzlaşımları görüyoruz. Richard altbenlik eğilimlerini, annesiyle cinsel birleşme düşlemleriyle tatmin ederken, babasını öldürme eğiliminden kaçınmış ve böylelikle üstbenliğin ayıplamaları azalmıştı. Ancak, baba öldürülme de anneye olan konumundan edildikten, üstbenliğin talepleri yalnızca kısmen tatmin edilmişti.

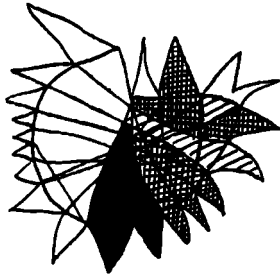
Böyle uzlaşımlar çocuğun normal gelişiminin her devresinin hayati bir parçasıdır. Libidinal konumlar arasında büyük iniş çıkışlar olduğunda, savunmalar bundan zarar görür ve yeni uzlaşımların bulunması gerekir. Örneğin, bir önceki bölümde Richard'ın oral kaygıları azaldığında korkuları ve arzuları arasındaki çatışmayla başa çıkmak için düşlemlerde kendisini aile huzurunu bozmayan ideal bebek rolüne koymaya çalıştığını göstermiştim. Fakat genital konum güçlendiğinde ve Richard iğdiş edilme kaygısıyla daha fazla yüzleşilmeyi başardığında, başka bir uzlaşım ortaya çıktı. Richard genital arzularını sürdürdü, fakat babasını ve ağabeyini, annesiyle birlikte yapacağı bebeklere dönüştürerek suçluluk duygusundan kurtulmuş oldu. Gelişimin herhangi bir döneminde ortaya çıkan bu tarz uzlaşımlar, kaygı ve suçluluğun niceliği benliğin gücüne kıyasla aşırı olmadığı takdirde sadece görece bir denge sağlayabilir.

Kaygı ve savunmaların genital gelişim üzerindeki etkisini bu kadar ayrıntılı ele almanın nedeni, libidinal örgütlenmenin farklı dönemleri ve bu dönemleri niteleyen belirli kaygı ve savunmalar arasındaki iniş çıkışları göz önüne almadan cinsel gelişimi tam olarak anlamının pek de mümkün olmadığını düşünmemdir.

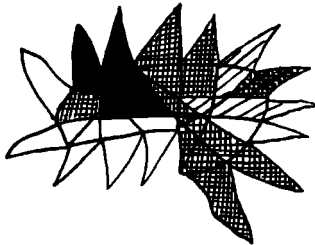
İçselleştirilmiş anne babaya ilişkin kaygılar

V. ve VI. Resim için giriş niteliğinde bir açıklama yapmak gerekiyor. Bir akşam evvel, Richard'ın boğazı ağrımişti ve hafif ateşi vardı, buna rağmen, ılık bir yaz günü olduğu için analize geldi. Daha evvel belirttiğim gibi, boğaz ağrısı ve soğuk algınlığı ondaki belirtilerin arasındaydı ve hafif olduklarında bile onda büyük bir hipokondriyak kaygıya neden oluyorlardı. V. ve VI. Resim'i yaptığı seansın başında oldukça kaygılı ve endişeliydi. Bana boğazının çok sıcak olduğunu ve burnunun gerisinde biraz zehir olduğunu söyledi. Büyük bir dirençle ürettiği bir sonraki çağrışımı, yemeğinin zehirli olabileceği korkusuydu. Yıllardır bu korkunun bilincinde olmasına rağmen, analiz esnasında bunu gündeme getirmesi hem şimdi hem de bundan önceki zamanlarda çok zor olmuştu.

Richard bu seansta sık sık pencereden dışarı şüpheyle bakıyordu. Birbiriyle konuşan iki adam görünce onların kendisini gözetlediğini söyledi. Bu, onu gözetleyen ve ona zulmeden babası ve ağabeyine ilişkin, fakat her şeyden önce, ona karşı gizli ve düşmanca bir ittifak oluşturmuş olan anne babasını merkez alan paranoid korkularının yinelenen belirtilerinden biriydi. Yorumumda bu şüpheyi, onu gözetleyen ve ona komplo kuran içsel zulmedicilerden duyduğu korkuya bağladım; bu kaygı analizde daha önce de gündeme gelmişti. Biraz sonra Richard aniden parmağını boğazında ulaşabileceği en uzak noktaya soktu. Oldukça endişeli görünüyordu. Bana mikropla aradığını söyledi. Ona mikropla-

V. Resim

■ SİYAH
□ AÇIK MAVİ

▨ MDR
■ KIRMIZI

VI. Resim

nın aynı zamanda Almanları* (siyah Hitler-baba ile birlik olan beni) simgelediğini ve bunun, zihninde, onu gözetleyen iki adamla ve sonuçta anne babasıyla bağlantılı olduğunu yorumladım. Yani mikrop korkusu zehirlenme korkusuyla yakından bağlantılıydı; bu da, bilinç düzeyinde onlardan şüphelenmese de bilinçdışında anne babaya atfediliyordu. Soğuk algınlığı bu paranoyak korkuları tetiklemişti.

Richard bu seansta V. ve VI. Resim'i yapmıştı ve o gün ondan alabildiğim tek çağrışım, VT'nin V'le aynı imparatorluk olduğuydu. Zaten bu iki resim aynı kâğıt üstüne yapılmıştı.

Bir sonraki gün, Richard boğaz ağrısından tamamıyla kurtulmuştu ve çok farklı bir ruh hali içindeydi. Bana kahvaltısının, özellikle de kıyılmış buğdayının ne kadar hoşuna gittiğini neşeyle anlattı ve yemeğini nasıl hapır hupur yediğini gösterdi. (Bundan önceki iki gün boyunca çok az yemek yemişti.) Kahvaltısını edinceye kadar karnının oldukça küçük, zayıf ve içeri çökmüş halde olduğunu, "karnının içindeki büyük kemiklerin dışarı fırladığını" söyledi. Bu "büyük kemikler," daha önceki malzemede bazen canavar, bazen de ahtapot tarafından temsil edilen içselleştirilmiş babayı ya da babanın cinsel organını simgeliyordu. Bunlar babasının penisinin kötü yönlerini; canavarın "lezzetli eti" ise babasının penisinin arzu edilir yönünü ifade ediyordu. Daha evvel kuş yuvasına benzettiği için, kıyılmış buğdayın iyi anneyi (iyi meme ve süt) simgelediği yorumunu yaptım. İçselleştirilmiş iyi anneye olan inancı arttığı için içsel zalimlerden (kemiklerden ve canavardan) daha az korkuyordu.

Boğaz ağrısının bilinçdışı anlamının analizi, kaygıların azalmasına ve savunma yöntemlerinde buna tekabül eden bir değişime yol açtı. Richard'ın bu seanstaki ruh hali ve çağrışımları bu değişikliği gösteriyordu. Dünya bir anda ona güzel görünmeye başlamıştı: Kızlara, elbiseme, ayakkabılarıma hayran kalmıştı ve bana güzel göründüğümü söyledi. Ayrıca, annesinden de büyük bir sevgi ve hayranlıkla söz etti. Yani, içsel zulmedicilere yönelik korkusu azaldıkça, dış dünya ona daha iyi, daha güven verici görünüyordu ve bundan zevk alma yetisi artıyordu. Aynı zamanda depresyonunun, zulmedilme korkularının yadsındığı hipomanik bir duygu durumuna dönüştüğü belliydi. Aslında depresyona karşı gelişen manik savunma, kaygının azalmasıyla oluşmuştu. Richard'ın hipomanik ruh hali tabii ki devam etmedi ve analizinin ilerleyen sürecinde depresyon ve kaygı tekrar ortaya çıktı.

Şimdiye kadar daha çok Richard'ın bir dış nesne olarak annesiyle olan ilişkisine atıfta bulundum. Ancak annesinin dış nesne olarak oynadığı rolle, iç nesne olarak oynadığı rol arasında sürekli bir bağlantı olduğu, analizinde daha önceleri ortaya çıkmıştı. Bu noktayı, Richard'ın zihinsel hayatındaki içselleştirilmiş anne babanın rolünü canlı olarak ortaya koyan V. ve VI. Resim'le daha açık bir şekilde örneklemek üzere sonraya bırakmıştım.

Richard bu seansta bir gün önce yapmış olduğu V. ve VI. Resim'i aldı ve onlarla ilgili serbest çağrışımında bulunmaya başladı. Depresyonu ve hiponkondriyak kaygıları artık azaldığı için, depresyonunun altında yatan kaygılarla yüzleşebiliyordu. Bana V'in "çok korkunç" bir kuşa benzediğini söyledi. Tepedeki açık mavi bir taçtı, mor kısım gözüydü, gagası da "tamamen açıktı." Görülebildiği gibi, gagası sağdaki kırmızı ve mor kısımlardan, yani her zaman kendisi ve ağabeyini simgeleyen renklerden oluşmuştu.

* İngilizcede "germ" (mikrop) ile "Germans" (Almanlar) sözcükleri benzer. -ç.n.

Ona açık mavi tacın, kuşun, şimdi açgözlü ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkan annesi (Kraliçe, daha evvelki malzemedeki ideal anne) olduğuna işaret ettiğini yorumladım. Gagasının kırmızı ve mor kısımlardan oluşmuş olması Richard'ın annesine kendisinin ve ağabeyinin sadist oral eğilimlerini yansıtmış olduğunu ifade ediyordu.

Sadist oral ve yamyamca eğilimlerinin annesine yansıtılmasını dışavurabilir hale gelmesinden, Richard'ın ruhsal gerçekliğiyle yüzleşme yönünde önemli bir gelişme gösterdiği anlaşıyordu. Dahası, *V. Resim*'de görüldüğü gibi, annenin "iyi" ve "kötü" yönlerinin bir araya gelmesine izin vermişti. Genelde birbirinden uzak tutulan bu iki yönün prototipleri, iyi, sevilen meme ve kötü, nefret edilen memeydi. Aslında, resmin sol tarafı tamamen mavi olduğu için, bölünme ve yalıtma yoluyla gerçekleşen savunmalar da bu resimde görülebilir. *V. Resim*'in sağ tarafında ise anne aynı anda hem "korkunç" kuş (açık gaga) hem de kraliçe (açık mavi taç) olarak görülüyor. Richard ruhsal gerçekliğini daha az yadsıdıysa, dışsal gerçeklikle yüzleşebilir hale gelmişti. Böylelikle Richard annesinin aslında onu engellemiş olduğunu ve bu yüzden nefretini uyandırdığını fark edebilmişti.

V. Resim'e ilişkin yorumlanmı takiben, Richard kuşun "korkunç" görüldüğünü ısrarlı bir şekilde tekrarladı ve *VI. Resim*'le ilgili çağrışımlarda bulundu. Bu da kuşa benziyor ama kafası yok, aşağıdaki siyah da ondan düşen "büyük tuvalet" dedi. Hepsinin "çok korkunç" olduğunu söyledi.

VI. Resim için yaptığım yorumda ona bir gün evvel bana iki imparatorluğun aynı olduğunu söylediğini hatırlattım. *VI*'nın kendisini temsil ettiğini ve "korkunç kuş"u (*V. Resim*) içselleştirdiği için ona benzer bir hale geldiğini hissettiğini ileri sürdüm. Açık gaga, hem annesinin tamahkâr ağzını simgeliyor hem de onun annesini yutma arzularını ifade ediyordu, zira gagayı oluşturan renkler kendisini ve ağabeyini simgeliyordu (açgözlü bebekler). Richard zihninde, yıkıcı ve yutan bir nesne olarak annesini yutmuştu. Kahvaltıda yediği yemekle iyi anneyi içselleştirdiği için, onun kendisini içselleştirilmiş kötü babaya, yani "midesindeki kemiklere" karşı koruduğunu hissediyordu. "Korkunç" kuş anneyi içselleştirdiğinde, onun canavar babayla birleştiğini hissetmişti. Zihninde bu dehşet verici birleşmiş anne baba imgesi hem içten saldırıp onu yiyor, hem de dıştan saldırıp onu içiştiriyordu.⁵

Bu yüzden Richard yapmış olduğu saldırılara karşı ona misillemede bulunan kötü iç ve dış anne baba tarafından yaralandığını ve içiştirildiğini hissediyordu. Bu korkularını kuşun başsız bir şekilde ortaya çıktığı *VI. Resim*'de dışavurdu. Richard, anne babasını içselleştirirken onlara yönelik sadist oral eğilimlerin sonucunda zihninde onları açgözlü ve yıkıcı düşmanlara dönüştürmüştü. Dahası, Richard anne babasını yutarak onları canavar ve kuşa dönüştürmüş olduğunu hissettiği için, daha da önemlisi, içerideki iyi anneyi o içsel canavarın saldırılarına maruz bıraktığı için bu içselleştirilmiş zalimlere karşı sadece korku değil, suçluluk da duyuyordu. Ayrıca suçluluk duygusu, kuştan düşen "korkunç büyük tuvalet" şeklinde ifade ettiği, dışsal ve içsel anne babaya yönelik anal saldırılarıyla da ilişkiliydi.⁶

⁵ Burada Richard'ın üç yaşında sünnet olduğunu ve o zamandan bu yana doktorlara ve ameliyatlara karşı bilinçli ve kuvvetli bir korku geliştirdiğini hatırlamak gerekir.

⁶ Düşlemlerinde üretral eğilimlerinin ve kaygıların da önemli bir rolü vardı, fakat onlar bu malzemenin içinde yer almıyorlar.

■ SİYAH
□ AÇIK MAVİ

▨ MOR
▤ KIRMIZI

VII. Resim

Richard bu resimleri (V. ve VI.) yaptığı önceki seansta o kadar kaygı içindeydi ki, onlarla ilgili çağrışımında bulunamamıştı; şimdi kaygısının biraz azalması onun çağrışımında bulunabilmesini sağlamıştı.

Bu bağlamda, Richard'ın nesnelerinin içselleştirilmesini V. ve VI. Resim'den daha net olarak ifade eden önceki bir resim (VII) ilginizi çekiyor. Richard bu resmi bitirdiğinde etrafına bir çizgi çekip arka fonu kırmızıya boyamıştı. Bunun babasının, annesinin, ağabeyinin ve kendisinin birbirleriyle ilişki halinde olduğu kendi bedeninin "içini" temsil ettiğini keşfettim. Bu resimle ilgili çağrışımalarında açık mavi kısmın (annesinin) artmış olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmişti. Ayrıca ağabeyinin kendi müttefiki olması konusundaki umudundan bahsetmişti. Ağabeyine duyduğu kıskançlık genellikle ağabeyinden bir rakip olarak şüphelenmesine ve ondan korkmasına yol açıyorken, şimdi ağabeyiyle olan ittifakını vurguluyordu. Dahası, siyah bölümlerden birinin annesi, ağabeyi ve kendisi tarafından çepeçevre kuşatıldığını işaret etti. Bu, tehlikeli içsel babaya karşı, sevilen içsel anneyle ittifak halinde olduğu anlamına geliyordu.⁷

Bu bölümde sunulan malzemenin ışığında, genellikle idealleştirilen iyi annenin Richard'ın heyecansal hayatında oynadığı rolün, hem içsel hem de dışsal anneye ait olduğu meydana çıkıyor. Örneğin, Richard Batıdaki mavi annenin alanını genişletme (bkz. II. Resim) umudunu ifade ettiğinde, bu umut hem iç hem de dış dünya için geçerliydi. İyi içsel

⁷ Bu resim de aynı mücadelenin yer aldığı annesinin bedeninin içini temsil ediyordu. Richard ve ağabeyi annesinin koruyucu içsel nesneleri, babası da annesinin tehlikeli içsel nesnesi olarak ortaya çıkıyordu.

anneye duyduğu inanç onun en büyük dayanağıydı. Bu inanç ne zaman güçlense, umut, kendine güven ve büyük bir güvenlik hissi ortaya çıkıyordu. Güven hissi hastalık yüzünden ya da diğer nedenlerle sarsıldığında, depresyon ve hipokondriyak kaygılan artıyordu.⁸ Dahası, Richard zulmedicilerle, yani kötü anne ve kötü babayla ilişkili korkuları artırdığında, sevdiği içsel nesnelerini yıkım ve ölüm tehlikesinden koruyamadığını hissediyordu; ve onların ölümü kaçınılmaz olarak Richard'ın yaşamının da sonlanması demekti. Burada depresif kişinin temel kaygısına değinmiş oluyoruz. Benim deneyimime göre bu, çocukluk depresif konumundan kaynaklanıyor.

Richard'ın analizindeki önemli bir ayrıntı, onun dışsal ve içsel nesnelerinin ölümüne ilişkin korkusunu örnekliyor. Oyun odasıyla neredeyse kişisel olan ilişkisinin, aktarım durumuna özgü tipik özelliklerden biri olduğunu daha evvel söylemiştim. Onun hava saldırsı ve ölüm korkusunu şiddetli bir şekilde tetikleyen Londra yolculuğundan sonra, bir süre boyunca, radyatörün evden çıkmamızdan önce kapanmasına tahammül edemedi. III. ve IV. Resim'in analiziyle bağlantılı olarak anlattığım seansların birinde bu takıntısı yok oldu. Bu seanslarda, genital arzularının kuvvetlenmesi, kaygı ve depresyonunun azalmasıyla birlikte, bana ve annesine "iyi" bebekler verebileceği düşlemi ve bebeklere duyduğu sevgi, çağrışımlarında gittikçe daha fazla yer aldı. Odadaki radyatörün olabildiğince uzun süre çalışması konusundaki takıntılı ısrar depresyonunun bir ölçütüydü.⁹

Richard'ın vaka tarihçesinin özeti

Richard'ın genital konumu sağlam bir şekilde kuramaması, büyük ölçüde, gelişiminin erken dönemlerinde kaygısıyla başa çıkamamasından kaynaklanıyordu. Kötü memenin Richard'ın heyecansal hayatında büyük bir rol oynaması, onu tatmin etmeyen beslenme dönemi ve bunun tetiklediği sadist oral, üretral, anal güçlü eğilimlerle ve düşlemlerle bağlantılıydı. Richard'ın kötü meme karşısında duyduğu korku, iyi memeyi idealleştirmesiyle bir derece etkisiz hale getirilebiliyordu ve bu yolla, annesine duyduğu sevginin bir kısmı korunabiliyordu. Memenin kötü nitelikleriyle ona yönelik sadist oral eğilimler büyük ölçüde babasının penisine aktarılmıştı. Ayrıca, babasının penisine yönelik, erken olumlu Oidipus durumundaki kıskançlık ve nefretten türemiş olan kuvvetli sadist oral eğilimlere sahipti. Bu yüzden babasının cinsel organı, düşleminde tehlikeli, ısrarlı, zehirli bir nesneye dönüşmüştü. Dışsal ve içsel zulmedici konumundaki penisten korkusu o kadar kuvvetliydi ki penisin iyi ve üretken niteliklerine güven duyamıyordu. Bu yüzden, Richard'ın erken dişil konumu zulmedilme korkularıyla kökten sarsılmıştı. Tersine çevrilmiş Oidipus durumunda yaşanan bu zorluklar, annesine duyduğu genital arzuların tetiklediği içiş edilme korkusuyla etkileşim halindeydi. Bu arzulara eşlik eden ve babasının penisini

⁸ Buna karşılık, bu tip kaygıların da soğuk algınlığı ya da diğer fiziksel hastalıklara neden olabilecekları ya da en azından onlara karşı direnci azaltabilecekleri konusunda şüphe yoktur. Bu, burada bir kısır-döngüyle karşı karşıya kaldığımız anlamına geliyor, çünkü hastalıklar da Richard'ın tüm korkularını şiddetlendirmişti.

⁹ Radyatörün açık kalmasını istemesinin bilinçdışı anlamı, kendisine, babasının ve kendisinin içiş edilmiş olduklarını ispatlamaktır.

ısınp koparma isteğiyle kendisini dışavuran babasına duyduğu nefret de, aynı şekilde iç-diş edilme korkusuna yol açıyor ve bu yüzden genital arzularının daha da bastırılmasına neden oluyordu.

Richard'ın hastalığının özelliklerinden biri, bütün faaliyetleri ve ilgi alanlarındaki git-tikçe artan ketlenmeydi. Bu, özellikle annesiyle olan ilişkisinde belirgin olan saldırgan eği-limlerinin şiddetli derecede bastırılmasıyla bağlantılıydı. Babası ve diğer erkeklerle olan ilişkisinde saldırganlığı korkusu yüzünden dizginlenmişse de daha az bastırılmıştı. Ric-hard'ın erkeklere yönelik genel tutumu, olası saldırganları ve zalimleri etkisiz hale getir-mekten ibaretti.

Richard'ın diğer çocuklarla ilişkili saldırganlığının, bunu doğrudan ifade etmekten çok korksa bile, daha az ketlenmiş olduğunu görüyoruz. Çocuklara olan nefreti ve kor-kusu, kısmen babasının penisine yönelik tutumundan kaynaklanıyordu. Yıkıcı penis ile, anneyi tüketen ve sonunda yok eden yıkıcı ve ağgözlü çocuk zihninde birbiriyle yakından bağlantılıydı. Zira bilinçdışında "penis=çocuk" denklemini kuvvetli bir biçimde koruma-yı sürdürüyordu. Ayrıca kötü penisin sadece kötü çocuklar üretebileceğine inanıyordu.

Çocuklara karşı fobisini belirleyen diğer bir etken, ağabeyine ve annesinin gelecekte sahip olabileceği herhangi bir çocuğa karşı duyduğu kıskançlıktı. Annesinin bedeninin içindeki bebeklere karşı bilinçdışı sadist nitelikli saldırıları, annesinin içindeki babasının penisine bağlantılıydı. Çocuklara duyduğu sevgi, sadece bir tek durumda, bebeklere kar-şı arkadaşça tutumunda bazen kendini gösteriyordu.

Sevgi yetisini ancak anne-bebek ilişkisini idealleştirerek koruyabildiğini biliyorduk. Fakat, sadist oral eğilimleriyle ilgili bilinçdışı korku ve suçluluk duyguları yüzünden, be-beklerin hepsi onun için sadist oral canlıları temsil ediyordu. Bu, düşlemede annesine ço-cuk verme arzularını doyuramamasının nedenlerinden biriydi. Daha da önemlisi, gelişi-minin erken dönemlerindeki oral kaygı, genital işlevinden ve kendi penisinin saldırgan yönlerinden kaynaklanan korkuyu artırmıştı. Richard'ın genital arzularını bastırmasının ana nedenlerinden biri, onun sadist oral eğilimlerinin genital arzularına hükmedeceğine ve penisinin yıkıcı bir organ olduğuna dair korkusuydu. Bu yüzden, annesini mutlu et-mesinin ve yok etmiş olduğunu hissettiği bebekler için onarım yapmasının ana yolların-dan biri ona yasaklanmıştı. Sadist oral eğilimleri, düşlemleri ve korkuları, bütün bu çeşit-li yollarla genital gelişimini engellemişti.

Daha önceki bölümlerde, genital konumda ortaya çıkan ek kaygılara karşı bir savun-ma olarak oral döneme gerileme konusuna defalarca değinmiştim. Ancak bu süreçlerde saplanmanın oynadığı rolü gözden kaçırmamak gerekir. Richard'ın sadist nitelikli oral, üretral ve anal kaygıları aşırı olduğu için, bu seviyelere saplanması da oldukça güçlüydü; bunun sonucu olarak genital örgütlenmesi zayıftı ve bastırma eğilimi belirgindi. Ancak, Ric-hard ketlenmelerine rağmen bazı yüceltilmiş genital eğilimler geliştirmişti. Dahası, arzula-rının çoğu annesine, kıskançlık ve nefret duyguları ise babasına yöneltilmiş olduğu sürece, olumlu Oidipus durumuna ve karşıcinsel gelişime özgü bazı temel niteliklere sahip olmayı başarmıştı. Ancak bu tablo bazı yönlerden aldatıcıydı, çünkü annesine olan sevgisi, sadece onunla olan ilişkisindeki oral öğeleri kuvvetlendirerek ve "sütanne"yi idealleştirerek koru-nabilirdi. Resimlerindeki mavi kısmın her zaman annesini simgelediğini görmüştük. Bu renk seçimi bulutsuz mavi gökyüzüne duyduğu sevgiyle bağlantılıydı ve onu hiçbir zaman hüsrana uğratmayacak ideal, cömert bir memeye olan hasretini dışavuruyordu.

Richard'ın annesine olan sevgisini canlı tutmasının bir şekilde mümkün kılınması, ona az da olsa bir miktar denge kazandırmış ve ayrıca bir dereceye kadar karşıcinsel eğilimlerini geliştirmesini sağlamıştı. Kaygı ve suçluluk duygusunun büyük ölçüde annesine saplanmasının bir parçası olduğu belirgindi. Richard annesine çok düşküncü, fakat bu oldukça çocuksu bir şekildeydi. Annesinin yanından ayrılmasına hiç tahammülü yoktu ve annesiyle bağımsız ve eril nitelikli bir ilişki kurduğu da söylenemezdi. Diğer kadınlara olan tutumu, gerçek anlamda eril nitelikli ve bağımsız olmaktan uzak olsa da annesine duyduğu büyük sevgi, hatta körü körüne hayranlıkla şaşırtıcı bir zıtlık içindeydi. Kadınlara yönelik davranışları çok erken gelişmişti, bazı yönlerden yetişkin bir Don Juan'inkini andırıyordu. Çeşitli yollarla, hatta açık bir şekilde kadınları pohpohlayarak onların gözüne girmeye çalışıyordu. Aynı zamanda, genelde kadınları eleştiriyor ve onları küçümseyordu. Kadınların onun pohpohlamalarına kanmaları da hoşuna gidiyordu.

Burada kadınlara karşı, Freud'un vardığı sonuçları aklımıza getiren iki zıt tutumla karşılaşırız. Freud, "ruhsal iktidarsızlıktan" mustarip erkeklerde, yani sadece belli durumlarda iktidar sahibi olabilen erkeklerde "erotik hissiyatın şefkatli ve şehvetli akımları arasındaki kopukluk"tan bahsederken şöyle diyor: "Bu gibi insanlarda bütün sevgi alanı, sanatta kutsal ve dünyevi (ya da hayvani) aşk olarak kişileştirildiği şekliyle, iki yöne ayrılmış olarak kalır... Böyle erkekler sevdikleri zaman hiç arzu duymazlar, arzu duyduklarında da sevmeyebilirler."¹⁰

Freud'un tasviriyle Richard'ın annesine olan tutumu arasında bir benzerlik var. Richard "genital anne"den nefret edip korkuyor, sevgisini ve şefkatini "sütanne"ye yöneltiyordu. İki akım arasındaki ayrım annesine ve diğer kadınlara karşı tutumunda ortaya çıkan zıtlıkta daha da belirgin hale geliyordu. Annesine olan genital arzuları kuvvetli bir şekilde bastırılmıştı; annesi sevgi ve hayranlık nesnesi olarak kalmaya devam ediyordu. Bu arzular, annesinin dışındaki diğer kadınlara karşı bir dereceye kadar canlı tutulabiliyordu. Fakat sonra bu kadınlar onun için eleştirdiği ve küçük gördüğü nesneler haline geliyordu. Onlar "genital" anneyi simgeliyorlardı, genitallik korkusu ve bunu bastırma arzusu, genital arzularını uyandıran nesnelere duyduğu küçümsemeye yansıtılmış gibiydi.

Richard'ın, annesinin zalimlerle dolu bedeninin "içi"ne ilişkin korkusu, "sütanne"ye saplanmasını ve gerilemesini açıklayan kaygılar arasında baskın bir rol oynuyordu. Richard için babayla cinsel birleşme halinde olan "genital" anne de "kötü" babanın penisine ya da daha doğrusu, bir sürü penise sahip olduğu için babayla birlikte oğluna karşı tehlikeli bir ittifak oluşturuyordu; anne ayrıca saldırgan bebeklere de sahipti. Dahası, kendi penisinin annesini yaralayıp ona zarar verebilecek tehlikeli bir organ olduğu kaygısı da mevcuttu.

Richard'ın genital gelişimini sarsan kaygılar, içselleştirilmiş figürler olarak anne babasıyla kurduğu ilişkiyle yakından bağlantılıydı. Annesinin bedeninin "içi"nin tehlikeli bir yer olduğu imgesiyle kendi bedeninin "içi"yle ilgili duyguları örtüyordu. Önceki bölümlerde iyi annenin (örneğin kahvaltıda yediği iyi yemek) onu içsel olarak babasından, "dışarı fırlayan uzun kemikler"den koruduğunu görmüştük. Annenin Richard'ı içselleştirilmiş babaya karşı koruduğu bu imge, Richard'ın kötü babaya karşı korumak zorunda hissettiği anne imgesine tekabül ediyordu. Bu anne, içsel canavarın oral ve genital saldırı-

¹⁰ "Contributions to the Psychology of Love: The Most Prevalent Form of Degradation in Erotic Life", *Collected Papers*, cilt iv, s. 203.

ları yüzünden tehlikede idi. Ancak Richard, eninde sonunda annenin, kendisinin sadist oral saldırıları yüzünden tehlikede olduğunu hissediyordu. *II. Resim* kötü erkeklerin (babası, ağabeyi ve kendisi) anneyi istila ettiğini ve yuttuğunu gösteriyordu. Bu korku, Richard'ın, annesini içselleştirme sürecinde onu ve onun memelerini sadist oral saldırılarıyla yok etmesinden (yutmasından) ötürü duyduğu temel suçluluk duygusundan kaynaklanıyordu. Ayrıca, *VI. Resim*'de sadist anal saldırılarıyla ilişkili suçluluk duygusunu, kuştan düşen "korkunç büyük tuvalet"i işaret ederek ifade etmişti. Kendi dışkılarıyla siyah Hitler-baba arasındaki denklem, analizinde daha evvel imparatorluk resimleri yaparken belirgin hale gelmişti. Richard yaptığı ilk resimde siyahı kendi simgesi olarak tanıtmış, fakat kısa bir süre sonra kırmızının kendisini, siyahın ise babasını simgelediğine karar vermiş ve tüm resimlerinde bu düzenlemeyi devam ettirmişti. Bu denklem *V. ve VI. Resim*'e yaptığı çağrışımlarla daha da açıkça gösterilmişti. *V. Resim*'de siyah kısım kötü babayı; *VI. Resim*'de ise yaralı kuştan düşen "korkunç büyük tuvalet"i temsil etmişti.

Richard'ın kendi saldırganlığından duyduğu korkuya, tehlikeli ve misillemeci bir nesne olarak annesinden duyduğu korku tekabül ediyordu. Açık gagalı "korkunç kuş" kendi sadist oral eğilimlerinin annesine yansıtılmasıydı. Richard'ın annesi tarafından engellenmesine ilişkin gerçek deneyimleri, zihninde yarattığı yutan içsel annenin korkunç imgesini tek başına açıklayamazdı. *VI. Resim*'de "korkunç" kuş-annenin ne kadar tehlikeli olduğunu hissettiği netleşiyor. Zira başsız kuş kendisini temsil ediyor ve canavar babayla birleşen bu tehlikeli annenin dışsal düşmanlar olarak onu iğdiş edecekleri korkusuna tekabül ediyordu. Dahası, içsel olan durumlarda, içselleştirilmiş "korkunç" kuş-anne ile canavar babanın ittifakından gelen bir tehdit hissediyordu. Bu içsel tehlike durumları hipokondriyak nitelikli ve zulüm görmeyle ilişkili korkularının temel nedeniydi.

Analizi sırasında, sevdiği nesnenin aynı zamanda nefret ettiği nesne olduğu psikolojik gerçeğiyle yüzleşebilecek hale geldiğinde ve açık mavi anneye taçlı kraliçe zihninde gagalı korkunç kuşla birleştiğinde, Richard annesine duyduğu sevgiyi daha güvenli bir şekilde yerleştirebildi. Sevgi duygularıyla nefret duyguları arasında daha sıkı bir bağ kurulabildi ve annesiyle mutlu deneyimleri artık engellenme deneyimlerinden o kadar uzakta tutulmamaya başladı. Böylelikle artık bir yandan iyi anneyi kuvvetli şekilde idealleştirirken diğer yandan kötü anneye ilgili o kadar korkunç bir tablo yaratma eğiliminden vazgeçti. Ne zaman annesinin iki yönünü bir araya getirmek için kendisine izin verse, bu kötü yönün iyi yön tarafından yumuşatıldığı anlamına geliyordu. O zaman bu daha güvenli iyi anne "canavar" babaya karşı onu koruyabiliyordu. Bu yine, öyle zamanlarda annesinin, Richard'ın oral açgözlülüğüne ve kötü baba tarafından ölümcül şekilde yaralanmadığı, yani hem kendisinin hem de babasının eskisi kadar tehlikeli olmadıkları anlamına da geliyordu. İyi anne hayata dönebilirdi; bu sayede Richard'ın depresyonu hafifledi.

Analistini ve annesini içsel ve dışsal nesneler olarak yaşatma umudunun artışı, genital konumunun güçlenmesiyle ve Oidipus nitelikli arzularını hissetme yeteneğinin artışıyla yakından bağlantılıydı. Bilinçdışında, ölümle ve ölüm korkusuyla savaşmanın en önemli yolu olduğunu hissettiği üreme, yani iyi bebeklerin yaratılması, artık onun için düşlemlerde daha mümkün hale gelmişti. Richard sadist nitelikli eğilimlerine kapılmaktan daha az korktuğu için iyi bebekler üretebileceğine inanıyordu. Penisin –hem babasının hem de kendisinin– yaratıcı ve üretken yönlerinin daha kuvvetli bir şekilde ön plana çıkmış ol-

ması bunun bir göstergesiydi. Kendi yapıcı ve onarıcı eğilimlerinin yanı sıra, içsel ve dışsal nesnelere olan inancı da artmıştı. Yalnızca iyi anneye olan inancı değil, iyi babaya olan inancı da kuvvetlenmişti. Babası artık Richard'ın savaşıma gücünün yetmeyeceği bir rakip kadar tehlikeli bir düşman değildi. Böylece genital konumunu güçlendirme, genital arzularına bağlı çatışmalar ve korkularla yüzleşme yolunda önemli bir adım atmış oldu.

Kız Çocuğunun Oidipus Gelişimini Örnekleyen Vaka Tarihçesinden Alıntılar

Erkek çocukta genital gelişimi bozan bazı kaygılardan bahsettim; şimdi daha önceki yayınlarda çeşitli açılardan bahsetmiş olduğum küçük bir kızın, Rita'nın vaka tarihçesinden alınan malzemeleri sunacağım.¹¹ Söz konusu malzeme basit ve anlaşılır olduğundan sunum açısından bazı avantajlara sahip. Bu vakaya ait malzemenin büyük bir kısmı daha evvel yayımlanmıştı; fakat henüz yayımlanmamış birkaç ayrıntı ile, o zamanlar yapmamın mümkün olmadığı, fakat şimdi geri dönüp baktığımda malzeme tarafından tamamiyle doğrulanan bazı yeni yorumlar ekleyeceğim.

Analizinin başında iki yıl dokuz aylık olan hastam Rita yetiştirilmesi çok zor bir çocuktur. Değişik türde kaygılardan, engellenmeye tahammül edememekten ve sık mutsuzluk hallerinden mustarıptı. Bir zamandır artmakta olan belirgin takıntılı özellikler sergiliyordu ve ayrıntılı, takıntılı törenler konusunda ısrarcıydı. Suçluluk duygusunun eşlik ettiği abartılmış bir "uslu" olma hali ile çevresindeki herkese hükmetmeye çalıştığı "yaramaz" bir hal arasında gidip geliyordu. Ayrıca yemek yeme konusunda zorluk yaşıyordu, "kaptisli"ydi ve sık sık iştahsızlık çekiyordu. Çok zeki bir çocuk olmasına rağmen, nevrozunun şiddeti yüzünden kişiliğinin gelişim ve tamamlanma süreci duraklamıştı.

Genellikle görünürde bir neden olmadan ağlıyor ve annesi neden ağladığını sorduklarında, "Çünkü çok üzgünüm" diye yanıtlıyordu. "Neden üzgünsün?" diye sorulduğunda, "Çünkü ağlıyorum" diye cevap veriyordu. Suçluluk duygusu ve mutsuzluğunu annesine sürekli, "Ben iyi miyim?", "Beni seviyor musun?" gibi sorularla ifade ediyordu. Sitem edilmesine tahammülü yoktu, azarlandığında ya gözyaşlarına boğuluyor ya da karşı geliyordu. Anne babasına duyduğu güvensizlik şimdi örnek vereceğim, iki yaşındayken yaşadığı bir olayda görülüyor. Bir keresinde, Rita'nın, resim kitabında açıkça kendisiyle özdeşleştirmiş olduğu bir ayağı karşı babasının şakacı bir tehdit savurmasıyla gözyaşlarına boğulduğu anlatılmıştı.

Rita oyunda belirgin bir ketlenmeden mustarıptı. Örneğin bebekleriyle yapabildiği tek şey, onları ısrarlı bir şekilde yıkayıp giydirmektir. Herhangi bir hayali öğeyi katar katmaz birdenbire kaygılanıyor ve oyunu bırakıyordu.

Şimdi Rita'nın geçmişinden konuyla ilgili bazı ayrıntıları okuyacaksınız. Rita birkaç ay emzirilmişti; sonra başta kabul etmek istemediği biberonla beslenmişti. Biberondan kuru gıdaya geçmesi de zor olmuştu ve analizine başladığımda hâlâ yemek yeme konusunda güçlük çekiyordu. Dahası, o zamanlar hâlâ geceleri biberonla besleniyordu. Annesi bana, Rita'yı bu son biberondan kesmekten vazgeçtiğini, çünkü her denemenin çocukta büyük

¹¹ Bkz. Hastalar Listesi. Ayrıca, *Writings*, 2, s. 292 (*The Psycho-analysis of Children*).

bir sıkıntıya neden olduğunu söyledi. Rita'nın iki yaşının başlarında tamamladığı tuvalet eğitimi konusunda, annesinin fazlasıyla kaygılı davrandığını düşünmek için sebeplerim var. Rita'nın takıntılı nevrozunun erken tuvalet eğitimiyle yakından ilişkili olduğu görülmüyordu.

Rita neredeyse iki yaşına kadar anne babasının yatak odasını paylaşmış ve anne babası arasındaki cinsel ilişkiye defalarca tanık olmuştu. İki yaşındayken erkek kardeşi doğdu ve o zaman nevrozu tüm gücüyle patladı. Buna katkıda bulunan başka bir hal, annesinin de nevrotik olması ve Rita'ya karşı açıkça çiftdeğerli bir tutum içinde olmasıydı.

Anne babası bana Rita'nın bir yaşını doldurana kadar annesini babasından çok daha fazla sevdiğini söylediler. Rita iki yaşının başlarında belirgin bir şekilde babasını tercih etmeye ve annesine karşı belirgin bir kıskançlık duymaya başlamış. Rita on beş aylıkken, babasının kucağına oturduğunda, defalarca ve açık bir şekilde, onunla odada yalnız bırakılmak istediğini ifade ediyormuş. Bunu daha o zaman söze dökabiliyormuş. Yaklaşık on sekiz aylıkken, hem anne babasıyla olan ilişkisinin değişmesiyle hem de gece korkuları ve hayvan fobileri (özellikle köpek) gibi çeşitli belirtilerle kendisini dışavuran çarpıcı bir değişim yaşanmış. Annesi tekrar gözdesi haline gelmesine rağmen onunla ilişkisi oldukça çiftdeğerliydi. Annesine o kadar bağlıydı ki onu neredeyse hiç gözünün önünden ayırmıyordu. Bununla birlikte, aynı zamanda annesine hükmetme çabaları ve çoğunlukla gizlemediği bir nefreti vardı. Rita babasına karşı bariz bir hoşnutsuzluk da geliştirdi.

Bunlar anne babası tarafından o zamanlar açıkça gözlemlenmiş ve bana iletilmişti. Çocuklar daha ileri yaşta oldukları zaman anne babaların erken yıllar hakkında anlattıkları çoğunlukla güvenilmezdir, çünkü zaman geçtikçe gerçekler bellekte gittikçe çarpıtılır. Rita'nın durumunda ayrıntılar anne babasının zihninde halen tazeydi ve analiz onların anlattıklarındaki temel noktaları tamamen doğruladı.

Anne babayla erken dönem ilişkileri

Rita iki yaşının başlarındayken Oidipus durumuyla ilgili bazı önemli öğeler açıkça gözlemlenebiliyordu: Örneğin, babasını tercih etmesi ve annesini kıskanması, hatta babasıyla ilişkisinde annesinin yerini alma arzusu. Rita'nın iki yaşındaki Oidipus gelişimini değerlendirirken bazı çarpıcı dış etkenleri göz önünde bulundurmalıyız. Çocuk anne babasının yatak odasını paylaşıyordu ve pek çok kez onlar arasındaki cinsel ilişkiye şahit olma fırsatı bulmuştu. Bu yüzden libidinal arzuları ve kıskançlığı, nefreti ve kaygısı sürekli uyanlıyordu. Rita on beş aylıkken annesi hamile kaldı ve çocuk bilinçdışı olarak annesinin durumunu anladı. Bu yüzden, Rita'nın babasından bir çocuk sahibi olma arzusu ve annesiyle rekabeti kuvvetli bir biçimde pekişmiş oldu. Sonuç olarak, Rita'nın saldırganlığı ve bunu izleyen kaygı ve suçluluk duyguları, Oidipus arzularını devam ettiremez hale gelecek şekilde arttı.

Fakat Rita'nın gelişimindeki zorluklar sadece bu dış uyaranların yardımıyla açıklanamaz. Çoğu çocuk ciddi şekilde hastalanmadan, buna benzer, hatta daha kötü deneyimlere maruz kalır. Bu yüzden Rita'nın hastalığına ve cinsel gelişimindeki bozukluklara yol açan dışsal etkilerle etkileşim içinde olan içsel etkenleri de göz önünde bulundurmalıyız.

Analiz, Rita'nın sadist oral eğilimlerinin fazlasıyla kuvvetli olduğunu ve herhangi bir gerilime tahammül etme yeteneğinin olağandışı derecede düşük olduğunu ortaya çıkarmıştı. Bunlar, onun erken dönemde maruz kaldığı engellemelere karşı tepkilerini belirleyen ve baştan beri annesiyle olan ilişkisini kuvvetli bir biçimde etkileyen bazı yapısal özel-

liklerdi. Rita'nın bir yaşının başlarında olumlu Oidipus arzuları ön plana çıkınca, anne babasıyla kurduğu bu yeni ilişki, onun engellenme, nefret ve saldırganlık duyguları ile bunlara eşlik eden kaygı ve suçluluk duygusunu pekiştirdi. Bu çeşitli çatışmalarla başa çıkamadığından genital arzularını koruyamadı.

Rita'nın annesiyle olan ilişkisine iki kaygı kaynağı hâkimdi: Zulmedilme korkusu ve depresif kaygı. Annesi bir yandan dehşet verici ve misillemeci bir figürü temsil ediyordu. Diğer yandan da Rita'nın vazgeçilmez, sevilen ve iyi nesnesiydi ve Rita saldırganlığının, sevdiği bu iyi anne için tehlikeli olduğunu hissediyordu. Bu yüzden onu kaybetme korkusuyla mahvolmuştu. İşte bu erken kaygıların ve suçluluk duygusunun şiddeti, Rita'nın Oidipus duygularından, yani annesiyle olan rekabetinden ve ona karşı duyduğu nefretten kaynaklanan ek kaygı ve suçluluk duygusuna tahammül edemeyişinde büyük ölçüde belirleyiciydi. Kendini savunmak için nefretini bastırıyor ve aşırı sevgiyle bunu fazlasıyla telafi ediyordu ve bu da libidonun erken dönemlerine gerilemeyi gerektiriyordu. Rita'nın babasıyla olan ilişkisi de temelde bu etmenlerin nüfuzu altındaydı. Annesine duyduğu hıncın bir kısmı babasına yönlendirilmiş; Oidipus arzularının engellenmesinden kaynaklanan ve iki yaşının başlarından itibaren, babasına duyduğu sevginin yerini alan nefretini pekiştirmişti. Annesiyle tatminkâr bir ilişki kurmaktaki başarısızlığı onun babasıyla olan oral ve genital ilişkisinde tekrarlanmıştı. Kısmen dişil konumdaki engellenmeden, kısmen de eril konumdaki penis hasedinden kaynaklanan, babasını iğdiş etmeye yönelik kuvvetli arzular analizde açıklığa kavuştu.

Bu yüzden Rita'nın sadist nitelikli düşlemleri, çeşitli libidinal konumlarda, ters ve olumlu Oidipus durumlarında maruz kaldığı engellenmelerden kaynaklanan sitemleriyle yakından bağlantılıydı. Anne babası arasındaki cinsel ilişki onun sadist nitelikli düşlemlerinde büyük rol oynuyordu ve çocuğun zihninde, annesinin, babasının aşırı zalimliğinin kurbanı olarak ortaya çıktığı tehlikeli ve korkutucu bir olaya dönüşmüştü. Sonuç olarak, Rita'nın zihninde babası sadece annesi için tehlike arz eden birine dönüşmekle kalmamış, Rita'nın Oidipus arzuları annesiyle özdeşleşme halinde devam ettikçe, babası Rita için de tehlikeli birine dönüşmüştü. Rita'nın köpek fobisi, babasını iğdiş etme arzusu-na misilleme olarak onu ısırarak olan babasının tehlikeli penisinden duyduğu korkudan kaynaklanıyordu. "Kötü bir adam"a dönüşmüş olan babasıyla olan ilişkisi hepten bozulmuştu. Rita babasından nefret ediyordu, çünkü babası Rita'nın annesine yönelik sadist arzularının ta kendisi haline gelmişti.

Bana annesi tarafından anlatılmış olan aşağıdaki olay bu son açıklamamı örneklemektedir. Rita üç yaşının başlarında annesiyle yürüyüşe çıkmış ve bir at arabası sürücüsünün atlarını zalimce dövdüğünü görmüştü. Annesi bu durum karşısında çok öfkelenmişti ve küçük kız da büyük bir öfke göstermişti. O gün daha sonra, "Atları döven kötü adamı yine görmeye ne zaman gideceğiz?" diyerek annesini şaşırtmıştı. Böylelikle bu deneyimden sadist nitelikli bir haz aldığını ve tekrarlanmasını arzuladığını ortaya koymuştu. Bilinç dışında sürücü babasını, atlar da annesini temsil ediyordu ve babası cinsel ilişkideyken çocuğun annesine yönelik sadist düşlemlerini gerçekleştiriyordu. Babasının kötü penisinden duyduğu korkuyla birlikte, annesinin, Rita'nın nefreti tarafından ve kötü baba –sürücü– tarafından yaralanması ve yok edilmesi düşlemi, Rita'nın hem olumlu hem de ters Oidipus arzularına engel oluyordu. Rita kendisini ne bu kadar yıkılmış olan bir anneyle özdeşleşti-

rebiliyor, ne de kendisine, eşcinsel bir konumda babanın rolünü oynama izni veriyordu. Bu yüzden, bu erken dönemlerde iki konum da tatminkâr bir biçimde kurulamamıştı.

Analitik malzemeden bazı örnekler

Rita'nın ilk sahneye tanık olmasıyla ortaya çıkan kaygıları aşağıdaki malzemede görülmektedir.

Analiz sırasında bir kez üçgen bir tuğlayı bir kenara koydu ve "Bu küçük bir kadın" dedi. Sonra "küçük bir çekiç" dediği dikdörtgen bir tuğlayı alıp tuğla kutusuna vurarak, "Çekiç kuvvetle vurunca, küçük kadın çok korktu" dedi. Bu üçgen tuğla kendisini, "çekiç" babasının penisini, kutu da annesini simgeliyordu ve bütün bu durum onun ilk sahneye tanık oluşunu temsil ediyordu. Rita'nın kutuya tam da kâğıtla tutturulmuş olduğu bir yerden vurup bir delik açmış olması anlamlıdır. Bu, Ritanın bana vajinaya dair bilinçdışı bilgisini ve bu bilginin onun cinsel kuramlarında oynadığı rolü simgesel olarak gösterdiği örneklerden biriydi.

Bundan sonraki iki örnek onun iğdiş edilme korkusu ve penis hasediyle ilişkilidir. Rita oyuncak ayısıyla birlikte, "mükemmel bir ikramda" bulunacak "iyi" kadının evine doğru seyahat ettiği oyunu oynuyordu. Fakat bu seyahat çok da rahat geçmiyordu. Rita makinistten kurtulup onun yerine geçmişti. Ama makinist tekrar tekrar gelip Rita'yı tehdit ederek onda şiddetli bir kaygıya yol açıyordu. Rita ile makinist arasındaki çekişme konularından biri oyuncak ayıydı. Rita bu seyahatin başarılı geçmesi için oyuncak ayının gerekli olduğunu hissediyordu. Burada ayı, babanın penisini temsil ediyordu ve babasıyla olan rekabeti penis konusundaki bu mücadeleyle dışavuruluyordu. Rita babasının penisini çalmıştı. Bunu kısmen haset, nefret ve intikam duyguları yüzünden, kısmen de annesiyle olan ilişkisinde babasının yerini almak ve babasının iktidar sahibi penisini kullanarak annesine düşlemde vermiş olduğu zarar onarmak için yapmıştı.

Bir sonraki örnek yatma vakti ritüeliyle ilgilidir. Zamanla daha incelikli ve zorlantılı bir hal alan bu ritüel, bebeğiyle buna tekabül eden bir töreni de içeriyordu. Buradaki temel nokta, Rita'nın (ve bebeğinin) örtülere sıkı sıkı sarmalanarak yatağa yatırılmasıydı. Yoksa bir farenin ya da kendi uydurduğu deyimle bir "butzen" in pencereden içeri girerek Rita'nın "butzen" ini ısırp koparacağını söylüyordu. "Butzen" hem babasının hem de kendisinin genital organını temsil ediyordu; babasının penisini, tıpkı Rita'nın babasını iğdiş etmek istediği gibi, onun hayali penisini ısırp koparacaktı. Şimdi pencereden birinin geleceği korkusunda, annesinin onun bedeninin "içine" saldıracağı korkusunun da etkili olduğunu görüyorum. Oda da Rita'nın bedenini temsil ediyordu ve saldırgan, çocuğun saldırılarına misilleme yapan anneydi. Yatağa yatırılırken sarılıp sarmalanmaya özen gösterilmesine duyduğu takıntılı ihtiyaç, bütün bu korkulara karşı bir savunmaydı.

Üstbenlik gelişimi

Son iki bölümde tanımlanan kaygılar ve suçluluk duygusu Rita'nın üstbenlik gelişimiyle bağlantılıydı. Rita'da, yetişkinlere özgü ciddi takıntılı nevrozların altında yatan türde, zalim ve merhametsiz bir üstbenlik keşfetmiştim. Analizde bu gelişimin kesin olarak iki yaşın başlarına dayandığını görmüştüm. Daha sonraki deneyimlerimin ışığında, Rita'nın üstbenlik gelişiminin yaşının ilk birkaç ayına uzandığı sonucunu çıkarmak durumundayım.

Bahsettiğim seyahat oyununda makinist hem gerçek babayı hem de Rita'nın üstbenliğini temsil ediyordu. Rita'nın bebeğini kendi yatma vakti törenine benzer bir ritüelden geçirerek uykuya yatırıp sıkıca sardığı takıntılı oyununda da yine üstbenliğinin işbaşında olduğunu görüyoruz. Bir defasında Rita analiz sırasında bir oyuncak feli bebeğinin yatağının başına yerleştirmişti. Filin, "çocuğun" (bebeğin) yataktan kalkmasını önleyeceğini, yoksa "çocuğun" anne babasının odasına gizlice girerek onlara "zarar vereceğini ya da onlardan bir şey çalacağını" açıkladı. Fil, Rita'nın üstbenliğini (anne ve babasını) temsil ediyordu ve onun önlemesi gereken, anne babasına yönelik saldırılar da Rita'nın, anne babasının cinsel birlikteliğini ve annesinin hamileliğini merkez alan sadist nitelikli eğilimlerinin dışavurumuydu. Üstbenlik, çocuğun annesinin içindeki bebeği çalmasını, annesinin bedenini yaralamasını ya da ona zarar vermesini, aynı zamanda da babasını iğdiş etmesini imkânsız kılacaktı.

Rita'nın geçmişine dair önemli bir ayrıntı, üç yaşının başlanındayken bebeklerle oynadığı sırada, kendisinin *bebeğin annesi olmadığını* defalarca ilan etmesiydi. Analiz bağlamında, bebeğin annesi olmaya razı olmadığı ortaya çıktı; çünkü bebek hem istediği hem de annesinden çalmaktan korktuğu erkek kardeşini simgeliyordu. Suçluluk duygusu annesinin hamileliği sırasındaki saldırgan düşlemleriyle de bağlantılıydı. Rita oyunda bebeğin annesi olamadığında, bu ketlenme onun suçluluk duygularından ve gerçekte olmadığı ölçüde zalim olan bir anne imgesi karşısındaki korkudan kaynaklanıyordu. Rita *gerçek* annesini böyle çarpıtılmış bir şekilde görmekle kalmıyor, sürekli korkunç bir içsel anne imgesinin tehdidi altında olduğunu da hissediyordu. Rita'nın, annesinin bedenine yönelik saldırı düşlemlerinden ve buna mukabil, annesinin ona saldırıp hayali bebeklerini çalacağı kaygısından, babası tarafından saldırıya uğrayacağı ve iğdiş edileceği korkusundan bahsetmiştim. Şimdi yorumlarıma daha ileri bir düzeye taşıyacağım. Anne babasının düşlemlerde dışsal figürler olarak Rita'nın bedenine yönelik gerçekleştirdikleri saldırılara, üstbenliğinin zalim kısmını oluşturan içselleştirilmiş zulmedici anne baba figürlerinin içsel saldırıları tekabül ediyordu.¹²

Rita'nın üstbenliğinin haşinliği analiz sırasında oynadığı oyunlarda sıklıkla ortaya çıktı. Örneğin, bebeğini zalimce cezalandırır, bunu bir öfke patlaması ve korku takip ederdi. Rita hem sert cezalar veren haşin anne babayla, hem de zalimce cezalandırılan ve hiddete kapılan çocukla özdeşleşmişti. Bu sadece oyunlarda değil Rita'nın genel davranışlarında da göze çarpıyordu. Bazı zamanlar sert ve merhametsiz bir annenin, diğer zamanlarda ise kontrol edilemeyen, açgözlü ve yıkıcı bir bebeğin sözcüsü gibiydi. Bu iki uç nokta arasında köprü kuracak ve çatışmanın şiddetini değiştirecek çok az benlik yetisi var gibiydi. Rita'nın üstbenliğinin tedricen gerçekleşecek olan bütünleşme süreci, ciddi anlamda sekteye uğramış ve çocuk kendine has bir bireysellik oluşturamamıştı.

¹² Genel Kuramsal Özet'te küçük kızın üstbenlik gelişimine ve burada içselleştirilmiş iyi babanın oynadığı esaslı role değiniyorum. Rita'nın üstbenlik oluşumunun bu yönü analizinde ortaya çıkmamıştı. Fakat analizinin sonunda babasıyla olan ilişkisinin iyileşmesi bu yönde bir gelişmeye işaret ediyordu. Şimdi gördüğüm kadıyla, annesiyle ilgili kaygısı ve suçluluk duygusu, duygusal hayatına öylesine hakimmiş ki, hem dışsal babayla hem de içselleştirilmiş baba figürüyle olan ilişkisini sekteye uğrattıyormuş.

Oidipus gelişimini bozan zulmedici ve depresif kaygılar

Rita'nın depresif duyguları nevrozunda belirgin bir özellikti. Üzgün halleri ve nedensiz yere ağlaması, sürekli annesinin onu sevip sevmediğine dair soru sorması depresif kaygılarının belirtileriydi. Bu kaygılar annesinin memeleriyle olan ilişkisinden kaynaklanıyordu. Memeye ve bir bütün olarak annesine saldırdığı sadist nitelikli düşlemlerinin sonucunda, annesiyle olan ilişkisini derinden etkileyen korkular Rita'ya hükmetmişti. Bir yandan annesini iyi ve vazgeçilmez bir nesne olarak seviyor ve saldırgan düşlemleriyle onu tehlikeye attığı için kendisini suçlu hissediyor, diğer yandan da öncelikle kötü meme, sonra da kötü zulmedici anne olarak ondan nefret ediyor ve korkuyordu. Hem dışsal hem de içsel nesne olarak annesiyle ilgili olan bu korkular ve karmaşık duygular, Rita'nın çocukluk depresif konumunu oluştuyordu. Rita bu akut kaygılarla başa çıkmaktan acizdi ve depresif konumunun üstesinden gelemiyordu.

Analizinin ilk dönemlerine ilişkin bazı bilgiler bu bağlamda önem taşıyor.¹³ Rita bir kâğıt parçasının üstünü çizmiş ve kuvvetle karalamıştı. Sonra da kâğıdı yırtıp parçalarını bir bardak suyun içine atmış, suyu içer gibi yapmıştı. Birden durmuş ve "Ölü kadın" diye fısıldamıştı. Bu olay aynı kelimelerle bir başka sefer de tekrarlanmıştı.

Karalanıp yırtılan ve suyun içine atılan kâğıt parçası, oral, anal ve üretral yollarla zarar verdiği anneyi temsil ediyordu ve bu ölü anne tasviri, yalnızca yakınlarda olmadığına dışsal anne için geçerli değildi, içsel anneyle de ilişkiliydi. Rita Oidipus durumunda annesiyle rekabete girmekten vazgeçmek zorunda kalmıştı, çünkü Rita'nın içsel ve dışsal nesneyi kaybedeceğine dair bilinçdışı korkusu, annesine olan nefretini artıracak ve böylelikle annesinin ölümüne yol açacak her arzuya engel teşkil ediyordu. Oral konumdan kaynaklanan bu kaygılar, annesi onu biberondan kesmeye teşebbüs ettiğinde geliştirmiş olduğu belirgin depresyonun altında yatıyordu. Rita sütü bardaktan içmiyordu. Çaresizliğe kapılmış, genel olarak iştahı kesilmişti; yemek istemiyor, annesine her zamankinden daha fazla yapışıyor, tekrar tekrar kendisini sevip sevmediğini, yaramazlık yapıp yapmadığını vb soruyordu. Analizi, memeden kesilmenin, annesine yönelik saldırgan arzularına ve ölüm arzularına karşı zalim bir cezalandırılmayı temsil ettiğini ortaya çıkardı. Rita'nın biberonu kaybetmiş olması memenin nihai kaybını simgelediğinden, Rita biberonu elinden alındığında annesini yok ettiği izlenimine kapılmıştı. Annesinin varlığı bile bu korkularını geçici olarak azaltmak dışında bir şey yapamıyordu. Buradan, kayıp biberonun kayıp iyi memeyi temsil ettiğini, Rita'nın biberondan kesilmesini izleyen depresyon sırasında içmeyi reddettiği bir bardak sütün ise, tıpkı içinde yırtık kâğıtlar olan su dolu bardağın "ölü kadını" temsil etmesi gibi, yok edilmiş, ölü anneyi temsil ettiği sonucunu çıkarıyoruz.

Daha evvel ileri sürdüğüm gibi, Rita'nın, annesinin ölümüyle ilgili depresif kaygıları, misillemeci bir anne tarafından kendi bedenine yapılacak saldırılarla ilişkili zulmedici korkularla kuşatılmıştı. Gerçekten de böyle saldırılar kız çocuğuna sadece kendi bedeni için değil, "içinde" olduğunu düşündüğü bütün değerli şeyler için, yani potansiyel çocuklar, iyi anne ve iyi baba için de bir tehlike gibi görünür.

¹³ Bu bilgiler daha evvel yayımlanmamıştır

Bu sevilen nesneleri dışsal ve içsel zulmedicilere karşı koruyamama, kızlara özgü en temel kaygı durumlarının bir parçasıdır.¹⁴

Rita'nın babasıyla olan ilişkisi, büyük ölçüde annesini merkez alan kaygı durumları tarafından belirlenmişti. Kötü memeye duyduğu nefret ve korkunun büyük bir kısmı babasının penisine aktarılmıştı. Annesine ilişkin aşırı suçluluk duygusu ve onu kaybetme korkusu da babasına aktarılmıştı. Doğrudan babasıyla yaşadığı engellenmişlikle birlikte tüm bunlar, onun olumlu Oidipus karmaşasının gelişimini sekteye uğratiyordu.

Babasına duyduğu nefret, penis hasedi ve onunla ters Oidipus durumunda yaşadığı rekabetten dolayı pekişiyordu. Penis hasediyle başa çıkma çabaları hayali bir penise sahip olduğu inancının pekişmesine yol açıyordu. Fakat Rita bu penisin, babasını iğdiş etme arzularına misillemede bulunmak için kendisini iğdiş edecek kötü bir baba tarafından tehdit edildiğini hissediyordu. Rita'nın, babasının "butzen"inin odaya gelip kendi "butzen"ini ısırp koparacağından korkması, iğdiş edilme korkusunun bir örneği idi.

Babasının penisini kendisine katma ve annesiyle ilişkisinde onun rolünü oynama isteği penis hasedinin açık işaretleriydi. Bu, atıfta bulunmuş olduğum oyun malzemesinde de görülüyordu; penisi temsil eden oyuncak ayısıyla onlara "mükemmel bir ikram"da bulunacak "iyi kadın"ın ziyaretine gidiyordu. Fakat analizi bana, kendine ait bir penise sahip olma arzusunun, sevdiği annesinin ölümüyle ilişkili kaygıları ve suçluluk duygusuyla pekiştirilmiş olduğunu göstermişti. Eskiden beri annesiyle olan ilişkisine zarar veren bu kaygılar olumlu Oidipus gelişimindeki başarısızlığı büyük ölçüde belirlemişti. Ayrıca bunların Rita'nın penis sahibi olma arzusunu pekiştirmek gibi bir etkileri de olmuştu. Zira Rita ancak annesini tatmin edebilecek ve ona çocuklar verebilecek kendine ait bir penise sahip olabilirse annesine verilmiş olan zararı onarabilir ve düşlemede ondan çalmış olduğu bebekleri telafi edebilirdi.

Rita'nın ters ve olumlu Oidipus karmaşasıyla başa çıkmakta karşılaştığı aşırı güçlüklerin onun depresif konumundan kaynaklanmıştı. Kaygılarının azalmasıyla birlikte Oidipus arzularına daha fazla tahammül göstermeye ve gittikçe daha dişil ve anaç bir tutum içine girmeye başladı. Dış şartlar yüzünden kısa kesilen analizinin sonlarına doğru Rita'nın anne babası ve erkek kardeşiyle olan ilişkileri düzeldi. O zamana kadar babasından belirgin bir şekilde hoşlanmazken bunun yerini babasına karşı şefkat duygusu aldı; annesine olan çifteğerli duygusu azaldı ve aralarında daha arkadaşça ve sağlam bir ilişki gelişmiş oldu.

Rita'nın oyuncak ayısına ve bebeğine karşı tutumunun değişmesi, onun libidinal gelişiminin ne kadar ilerlemiş olduğunu, nevrotik zorluklarının ve üstbenliğinin şiddetinin azalmış olduğunu gösteriyordu. Analizin sonuna doğru, bir defasında, ayısını öpüp, sarılıp ona isimler takarken, "Artık hiç üzgün değilim çünkü şimdi öylesine sevdiğim küçük bir bebeğim var," dedi. Şimdi hayali çocuğunun annesi olmaya rıza gösteriyordu. Bu tamamıyla yeni bir gelişme değildi, kısmen daha önceki libidinal bir konuma geri dönmüştü. İkinci yılında Rita'nın, babasının penisini içine alma ve ondan bir çocuk sahibi olma arzuları, annesiyle ilgili kaygısı ve suçluluk duygusu yüzünden kesintiye uğramıştı; olumlu Oidipus gelişimi yıkılmış ve nevrozu belirgin şekilde artmıştı. Rita bebeğin annesi olmadığını ısrar-

¹⁴ Bu kaygı durumu Rita'nın analizine bir ölçüde girdi, fakat o zaman bu kaygıların ve bunların depresyonla olan yakın ilişkilerinin önemini tam anlamıyla fark etmedim. Bunlar benim için daha sonraki deneyimlerin ışığında açıklık kazandı.

la söylediğinde bebek sahibi olma arzularına karşı mücadelesini açıkça belirtmişti. Kaygı ve suçluluk duygularının baskısı altında dişil konumunu devam ettirememiş ve eril konumunu pekiştirmeye itilmişti. Bu yüzden ayı çoğunlukla, arzulanan penisi simgelemişti. Rita, anne babasıyla ilgili kaygıları ve suçluluk duygusu azalana kadar babasından çocuk sahibi olma arzusunu kabullenemedi ve Oidipus durumunda anneyle özdeşlik kurulamadı.

Genel Kuramsal Özet

[a] Her iki cinsiyette Oidipus karmaşasının erken dönemleri

Bu makalede klinik tablolarını sunmuş olduğum iki vaka birçok yönden birbirinden farklıydı. Bununla birlikte iki vakada da ortak olan bazı önemli özellikler vardı; örneğin kuvvetli sadist oral eğilimler, aşırı kaygı ve suçluluk duygusu ve benliğin herhangi bir gerilime tahammül etme yetisinin zayıf olması. Benim deneyimime göre, dışsal şartlarla etkileşim halinde olan bu etkenler, benliği kaygıya karşı tedrici ve uygun savunmalar oluşturmaktan alıkoyar. Sonuç olarak, erken kaygı durumlarının derinlemesine çalışılması engellenir ve çocuğun duygusal, libidinal gelişimi ve benlik gelişimi bundan etkilenir. Kaygı ve suçluluk duygusunun baskın oluşu yüzünden, libidinal örgütlenmenin erken dönemlerine aşırı bir saplanma ve bununla etkileşim halinde, bu erken dönemlere gerilemeye yönelik aşırı bir eğilim oluşur. Bunun sonucunda, Oidipus gelişimi sekteye uğrar ve genital örgütlenme sağlam bir şekilde oluşturulamaz. Bu makalede yer alan her iki vakada ve diğer vakalarda, bu erken kaygılar azaldığında, Oidipus karmaşası ana hatlarıyla normal bir gelişim göstermeye başlamıştı.

Kaygı ve suçluluk duygusunun Oidipus gelişimi sürecindeki etkileri, vermiş olduğum iki kısa vaka tarihçesiyle bir derece örneklendirilmiştir. Ancak, Oidipus gelişiminin bazı yönlerine ilişkin vardığım kuramsal sonuçlara dair aşağıda yer alan genel bakış, normallikten ciddi rahatsızlıklara kadar, tüm kademelerdeki çocuk ve yetişkin vakalarında yaptığım analitik çalışma deneyimine dayanmaktadır.

Oidipus gelişiminin tam bir tasviri, her evredeki dışsal etkilerle dışsal deneyimlerin ve bunların çocukluk boyunca gösterdiği etkilerin incelemesini kapsamalıdır. Ben dışsal etkenlerin ayrıntılı tasvirini, en önemli meseleleri aydınlatmak adına bilerek feda ettim.¹⁵

Deneyimlerim, yaşamın başlangıcından itibaren, libidonun saldırganlıkla kaynaşmış olduğuna ve libido gelişiminin her evrede saldırganlıktan kaynaklanan kaygıdan hayati derecede etkilendiğine inanmama yol açtı. Kaygı, suçluluk duygusu ve depresif duygular, bazen libidoyu başka doyum kaynaklarına yöneltirken, bazen de daha eski bir nesneye ve hedefe saplanmayı pekiştirerek onun gelişimini sekteye uğrattılar.

Oidipus karmaşasının en erken evreleri, daha sonraki evrelerine nazaran karanlıkta kalmıştır, çünkü bu dönemde bebeğin benliği olgunlaşmamıştır ve tamamıyla bilinçdışı

¹⁵ Bu özeteki ana hedefim Oidipus karmaşasının bazı yönlerine dair görüşlerimi açıkça sunmaktır. Ayrıca, vardığım sonuçları Freud'un bu konuda söylemiş olduklarıyla karşılaştırmayı amaçlıyorum. Bu yüzden, diğer yazarlara ve bu konuyu ele alan zengin literatüre aynı zamanda atıfta bulunmanın imkânsız olduğunu düşünüyorum. Fakat küçük kız çocuğunun Oidipus gelişimiyle ilgili olarak, çeşitli yazarların konuya ilişkin görüşlerine atıfta bulunduğum, *The Psycho-Analysis of Children* adlı kitabımın XI. bölümüne dikkatinizi çekmek istiyorum.

düşlemlerin etkisi altındadır; diğer yandan, bebeğin dürtüsel yaşamı da, en çokbiçimli safhasındadır. Bu erken evrelerin ayıncı özelliği, farklı nesneler ve hedefler arasında seri salınımlardır; savunmaların doğası da bunlara uygun olacak şekilde inişli çıkışlıdır. Bence Oidipus karmaşası yaşamın ilk senesinde başlar ve iki cinsiyette de ilk başta benzer hatlar üstünde gelişir. Annenin memesiyle olan ilişki, bütün duygusal ve cinsel gelişimi belirleyen önemli etkenlerden biridir. Bu yüzden meme ilişkisini, her iki cinsiyette Oidipus gelişiminin başlangıcına dair tasvirimde başlangıç noktası olarak alıyorum.

Yeni doyum kaynakları aramak, libidonun ileriye yönelik hareketine has gibi görünmektedir. Annenin memesinde deneyimlenen doyum, bebeğin arzularını başka nesnelere, öncelikle de babanın penisine yöneltmesini sağlar. Ancak meme ilişkisinde yaşanan engellenme bu arzuya yeni bir atılım kazandırır. Engellenmenin gerçek deneyimler kadar içsel etkenlere de bağlı olduğunu unutmamak gerekir. Bebek aslında sınırsız doyum arzuları için, en ideal koşullarda bile memeye ilgili bir miktar engellenme yaşamayı kaçınılmazdır. Anne memesinde yaşanan engellenme, hem erkek hem de kız çocuğun memeden vazgeçmesine yol açar ve bebeğin, babanın penisinden oral doyum elde etme arzusunu uyarır. Bu yüzden meme ve penis bebeğin oral nitelikli arzularının birincil nesneleridir.¹⁶

Engellenme ve doyum baştan itibaren, bebeğin sevilen iyi meme ve nefret duyulan kötü memeye olan ilişkisini şekillendirir. Engellenmeye başa çıkma gereksinimi ve bunu izleyen saldırganlık, iyi meme ile iyi annenin idealize edilmesine ve buna paralel olarak, bütün zulmedici ve korkutucu nesnelerin prototipi haline gelen kötü meme ve kötü anneyle ilgili nefret ve korkuların şiddetlenmesine yol açar.

Annenin memesine ilişkin bu iki çatışmalı tutum babanın penisıyla olan yeni ilişkiye taşınır. Daha erken ilişkide maruz kalınmış olan engellenme, yeni kaynakla ilgili talepleri ve umutları artırır ve yeni nesneye duyulan sevgiyi uyarır. Yeni ilişkide yaşanacak kaçınılmaz hayal kırıklığı, ilk nesneye geri dönmeyi destekler, bu da duygusal tutumların ve libidinal örgütlenmenin evrelerinin değişken olmasında önemli bir rol oynar.

Dahası, engellenme tarafından uyarılan ve pekiştirilen saldırgan dürtüler, çocuğun zihninde, kendi saldırgan düşlemlerinin kurbanlarının, düşlemden anne babasına yapmış olduğu sadist nitelikli saldırıların aynısını ona yapmakla tehdit eden yaralı ve misillemeçi figürlere dönüşmesine yol açar.¹⁷ Sonuç olarak bebek, yardım ve emniyet arzusunu tatmin etmek için, sevdiği ve onu seven bir nesneye –mükemmel, ideal bir nesneye– daha fazla gereksinim duyar. Bu yüzden, her nesne bazen iyi bazen de kötü olmaya meyillidir. Birincil imagoların çeşitli yönleri arasındaki bu ileri ve geri hareket, ters ve olumlu Oidipus karmaşasının erken evreleri arasında sıkı bir etkileşim olduğunu gösterir.

¹⁶ Bebeğin anne memesi ve baba penisıyla olan temel ilişkileriyle bunu izleyen kaygı durumları ve savunmalarının üzerinde dururken kısmi nesnelerle olan ilişkiden daha fazlasını düşünüyorum. Aslında bu kısmi nesneler daha ilk baştan itibaren bebeğin zihninde anne ve babayla bağlanulandırılmıştır. Anne babalarla ilişkili gündelik deneyimler ve onlarla birer içsel nesne olarak kurulan bilinçdışı ilişki bu ilkel kısmi nesnelere eklenir ve çocuğun bilinçdışında onların izini güçlendirir.

¹⁷ Küçük bir çocuğun, duygularını ve düşlemlerini yetişkin diliyle dışavurmasındaki büyük güçlüğü hesaba katmalıyız. Bu yüzden erken bilinçdışı düşlemlerin –dolayısıyla genel olarak tüm bilinçdışı düşlemlerin– tasviri, bu düşlemlerin biçimi değil, içeriği üzerine bilgi verir.

Bebek, oral libidonun hâkimiyeti altında baştan beri nesnelerini içe attığı için, birincil imagolann onun iç dünyasında karşılıkları vardır. Annenin memesinin ve babanın penisinin imagoları benliğinde oluşmuş ve üstbenliğin çekirdeğini meydana getirmişlerdir. İyi ve kötü memenin ve annenin içe atılmasına, iyi ve kötü penisin ve babanın içe atılması tekabül eder. Bunlar bir yandan koruyucu ve yardımcı, diğer yandan da misillemeci ve zülmedici içsel figürlerin temsilcisi haline gelirler ve benliğin geliştirdiği ilk özdeşleşmelerdir.

Çocuğun içsel figürlerle ilişkisi, dışsal nesneler olarak anne babasıyla olan çiftdeğerli ilişkisiyle çok çeşitli yollarla etkileşim halindedir. Zira dışsal nesnelerin içe atılmasına, her adımda içsel figürlerin dış dünyaya yansıtılması tekabül eder ve gerçek anne babayla olan ilişkinin yanı sıra, üstbenliğin gelişiminin altında da bu etkileşim yatar. İçeriye ve dışarıya yönelmeyi içeren bu etkileşim sonucunda, içsel ve dışsal nesnelerle durumlar arasında sürekli bir dalgalanma olur. Bu dalgalanmalar libidonun farklı hedef ve nesneler arasındaki hareketine bağlıdır ve bu yüzden, Oidipus karmaşasının izlediği yol ile üstbenliğin gelişimi birbiriyle yakından bağlantılıdır.

Genital arzular, hâlâ oral, üretral ve anal libidonun gölgesi altında olsalar da kısa zamanda çocuğun oral dürtülerine karşırlar. Erken genital arzuların yanı sıra oral arzular da anne ve babaya yöneltmiştir. Bu görüş, her iki cinsiyette de hem penisin hem de vajinanın varlığına dair bilinçdışı bir bilgi olduğu varsayımımla da uyumludur. Erkek bebekte genital duyumsamalar, "meme = penis" denkleminde göre erkek çocuğun arzuladığı penise babanın sahip olduğunu tahmin etmesini sağlar. Aynı zamanda da annesine yönelik genital duyumsamaları ve eğilimleri, onun penisini sokacağı bir delik aradığı anlamına gelir. Buna karşılık, kız bebeğin genital duyumsamaları, babanın penisini vajinasına alma arzusunu hazırlar. Bu yüzden, oral arzularla birbirine karşılan baba penisine yönelik genital arzular kız çocuğunun olumlu, erkek çocuğun da ters Oidipus karmaşasının erken evrelerinin temelinde yatar.

Libidinal gelişimin izlediği yol her evrede kaygı, suçluluk ve depresif duygulardan etkilenir. Bundan önceki iki makalemden, çocukluk depresif konumunun erken gelişimin merkezi konumu olduğuna defalarca atıfta bulunmuştum. Şimdiyse şu ifadeyi ileri sürmeyi tercih ediyorum: Çocukluk depresif duygularının çekirdeği, yani çocuğun nefreti ve saldırganlığının bir sonucu olarak sevgi nesnelerini kaybetme korkusu, başından itibaren onun nesne ilişkilerine ve Oidipus karmaşasına dahil olur.

Onarım arzusu, kaygının, suçluluğun ve depresif duyguların doğal bir sonucudur. Çocuk, suçluluk duygusunun etkisi altında sadist nitelikli eğilimlerinin etkilerini libidinal yollarla telafi etmeye itilir. Bu yüzden saldırgan eğilimlerin yanında varlık gösteren sevgi duyguları, onarım dürtüsü tarafından pekiştirilir. Onarıcı düşlemler genelde ince ayrıntılarla sadist nitelikli düşlemlerin karşısını temsil eder ve sadist nitelikli tümgüçlü duyguya onarıcı tümgüçlülük duygusu tekabül eder. Örneğin, idrar ve dışkı çocuk nefret ettiğinde yıkıcı öğeleri, çocuk sevdiğinde ise hediyeleri temsil eder. Ancak çocuk kendisini suçlu hissettiğinde ve onarım yapmak istediğinde zihninde "iyi" dışkılar, "tehlikeli" dışkılarının vermiş olduğu zararını iyileştirebilecek bir olanak halini alır. Hem erkek hem de kız çocuk, değişik şekillerde de olsa sadist nitelikli düşlemlerinde, anneye zarar vermiş ve onu yıkmış olan penisin onarım düşlemlerinde anneyi onardığına ve iyileştirdiğine inanır. Böylece libidinal doyum verip alma arzusu onarım dürtüsüyle artar. Çocuk bu yolla ya-

ralanmış nesnenin onarıldığını ve saldırgan eğilimlerinin azaldığını hisseder, sevgi dürtüleri özgürleştirilmiş, suçluluk duygusu hafiflemiştir.

Böylece libidinal gelişimin seyri, onanım dürtüsü ve eninde sonunda suçluluk duygusuyla her adımda uyanır ve pekiştirilir. Diğer taraftan, onanım dürtüsünü doğuran suçluluk duygusu, libidinal arzuları da ketler. Çocuk, saldırganlığının baskın olduğunu hissettğinde, libidinal arzuları ona sevdiği nesneler için bir tehlikeymiş gibi, bu yüzden de bastırılmaları gerekiymiş gibi görünür.

(b) Erkek çocuğun Oidipus gelişimi

Şimdiye kadar her iki cinsiyette Oidipus karmaşasının erken evrelerini özetledim. Şimdi ayrıntılı olarak erkek çocuğun gelişimini ele alacağım. Erkek çocuğun her iki cinsiyete tutumunu hayati derecede etkileyen dişil konuma, oral, üretral ve anal eğilimlerin ve düşlemlerin hâkimiyeti altında varılır ve bu, annenin memeleriyle olan ilişkisine yakından bağlıdır. Eğer erkek çocuk, sevgisinin ve libidinal arzularının bir kısmını annesinin memesinden babasının penisine aktarıırken memeyi de iyi nesne olarak koruyabilmeyi başarsa, babasının penisi zihninde, ona libidinal doyum verecek iyi ve yaratıcı bir organ olmanın yanı sıra, annesine olduğu gibi ona da bebekler verecek bir organ olarak yer alır. Bu dişil arzular erkek çocuğun gelişiminde her zaman temel bir özelliktir. Bunlar onun ters Oidipus karmaşasının köklerinde yatar ve ilk eşcinsel konumu oluşturur. Babasının penisinin iyi ve üretici bir organ olduğuna dair güven veren tablo, erkek çocuğun olumlu Oidipus arzularını geliştirme yetisi için de bir önkoşuldur. Zira erkek çocuk, ancak hem babasının hem de kendisinin erkek genital organının "iyi" olduğuna dair kuvvetli bir inanç duyarsa, annesine duyduğu genital arzuları deneyimlemeye razı olur. İğdiş eden baba korkusu, iyi babaya duyduğu güvenle azalınca, kendi Oidipus nefreti ve rekabetiyle yüzleşebilir. Böylelikle ters ve olumlu Oidipus eğilimleri aynı zamanda gelişebilir ve aralarında yakın bir etkileşim olur.

Erkek çocuğun genital duyumları deneyimlediği anda iğdiş edilme korkusunun harekete geçtiğini varsaymak için iyi gerekçeler mevcuttur. Freud'un tanımına göre, erkeklerde iğdiş edilme korkusu, cinsel organın saldırıya uğrayacağı, yaralanacağı ya da çalınacağı korkusudur. Benim görüşüme göre, bu korku başta oral libidonun hâkimiyeti altında hissedilir. Erkek çocuğun sadist oral eğilimleri, annenin memesinden babanın penisine aktarılır ve buna ek olarak, erken Oidipus durumundaki rekabet ve nefret, erkek çocuğun, babasının penisini ısırıp koparma arzusuyla dışavurulur. Bu, kendi genital organının babası tarafından misilleme olarak ısırılıp koparılacağı korkusunu uyandırır.

Çeşitli kaynaklardan gelen iğdiş edilme korkusuna katkıda bulunan bazı erken kaygılar mevcuttur. Erkek çocuğun annesine duyduğu genital arzular, başlangıçtan itibaren annenin bedenine yönelik oral, üretral ve anal saldırı düşlemleri yüzünden olağanüstü tehlikelerle doludur. Erkek çocuk annesinin "içinin" yaralanmış, zehirlenmiş ve zehirleyici olduğuna inanır; annenin bedeni düşleminde babanın penisini de içerir. Çocuk, babasının penisine yönelik sadist nitelikli saldırıları yüzünden babasının saldırgan ve iğdiş edici bir nesne olduğuna ve kendisini penisini yok etmekle tehdit ettiğine inanır.

Annenin "içine" dair bu korkunç tabloya –ki bu tablo annenin tüm iyiliklerin ve doyumun kaynağı olduğu tabloyla yan yana var olur– kendi bedeninin içiyle ilgili korkular

teakböl eder. Bunlar arasında en önde geleni, çocuğun kendi saldırgan eğilimlerine misilleme olarak tehlikeli anne, baba ya da birleşmiş anne baba figüründen gelecek bir iç saldırın korkusudur. Bu tip zulüm görme korkuları, erkek çocuğun kendi penisıyla ilgili kaygılarını kesin bir biçimde etkiler. Zira içselleştirilmiş zalimlerin "içine" vereceği her zarar, çocuğun, kesilmesinden, zehirlenmesinden ya da içeriden yutulmasından korktuğu penisine de bir saldırın anlamını taşır. Bununla birlikte, sadece penisini değil, bedeninin iyi içeriklerini, iyi dışkıları ve idrarını, dışıl konumda büyötmek istediği bebekleri; iyi ve yaratıcı babayla özdeşleşerek eril konumda üretmeyi arzuladığı bebekleri koruması gerektiğine inanır. Aynı zamanda, zulmedici figürlerle eşzamanlı içselleştirmiş olduğu iyi nesneleri koruyup saklamak zorunda olduğunu hisseder. Bu nedenlerden dolayı, sevdiği nesnelere yönelik içsel saldırınlar olacağı korkusu iğdiş edilme korkusuyla yakından bağlantılıdır ve bu korkuyu pekiştirir.

iğdiş edilme korkusuna katkıda bulunan bir başka kaygı, erkek çocuğun dışkılarının zehirli ve tehlikeli hale geldiği sadist düşlemlerinden kaynaklanır. Bu yüzden, bu tehlikeli dışkılarla eş saydığı ve zihninde kötü idrarla dolu olan kendi penisini de, çiftleşme düşlemlerinde bir yıkım organı haline gelir. Bu korku, kötü babayla özdeşleşme sonucunda babanın kötü penisine sahip olduğu inancıyla artar. Kötü babayla özdeşleşmenin güç kazanmasıyla, bu, anneye karşı kötü içsel babayla ittifak kurmak şeklinde deneyimlenir. Sonuç olarak, erkek çocuğun kendi cinsel organının üretici ve onarıcı niteliğine dair inancı azalır; kendi saldırgan eğilimlerinin kuvvetlendiğine ve annesiyle cinsel birleşmenin zalim ve yıkıcı olacağına inanır.

Bu tür kaygıların, gerçek iğdiş edilme kaygısı ve genital arzuların bastırılması üzerinde olduğu kadar, daha erken evrelere gerileme üzerinde de çok önemli bir etkisi vardır. Bu tür korkular aşırın, genital arzuları bastırma dürtüsü de fazlasıyla kuvvetli olduğu takdirde, sonradan cinsel iktidar sahibi olmada zorluklar ortaya çıkar. Normalde erkek çocuktaki bu tür korkular, anne bedeninin tüm iyiliklerin, örneğin iyi süt ve bebeklerin kaynağı olduğuna dair tabloyla ve sevilen nesnelerin içe atılmasıyla etkisiz hale getirilir. Sevgi eğilimleri baskın olunca, çocuğun bedeninin ürünleri ve içerikleri hediye vermenin, penisini ise annesine doyum ve çocuk vermenin ve onarın yapmanın bir yolu haline gelir. Ayrıca, erkek çocukta annesinin iyi memesine ve babasının iyi penisine sahip olma hissi baskın olduğunda, bu durum kendine güveninin güçlenmesini sağlar, bu da, onun eğilimlerini ve arzularını daha fazla serbest bırakmasına yardımcı olur. İyi babayla birleşmek ve özdeşleşmekle, kendi penisinin onarıcı ve yaratıcı nitelikleri elde ettiğine inanır. Bütün bu duygular ve düşlemler, onun, iğdiş edilme korkusuyla yüzleşmesini ve genital konumunu sağlam bir biçimde yerleştirmesini sağlar. Ayrıca bunlar, çocuğun faaliyetlerini ve ilgi alanlarını önemli derecede etkileyen yüceltilmiş cinsel iktidarın önkoşuludur; aynı zamanda, yaşıamın ileriki dönemlerinde cinsel iktidar sahibi olmanın da temeli atılmış olur.

(C) Kız çocuğunun Oidipus gelişimi

Erkek çocuğun gelişimiyle aynı hattı izlediği kadıyla kız çocuğunun Oidipus gelişiminin erken evrelerini yukarıda betimlemiştik. Şimdi kız çocuğun Oidipus karmaşasına has bazı önemli nitelikleri işaret edeceğim.

Kız çocuktaki genital duyumsamalar kuvvetlenince, kendi cinsel organlarının alıcı

doğasıyla uyumlu olarak penisi içe alma arzusu ortaya çıkar.¹⁸ Aynı zamanda kız çocuğun, bedeninin potansiyel çocukları –bunların en değerli hazinesi olduğuna inanır– içerdiğine dair bilinçdışı bilgisi vardır. Çocukları veren ve çocuklarla eş tutulan babanın penisi, küçük kız için büyük bir arzu ve hayranlık nesnesi olur. Mutluluk ve yeteneklerin bir kaynağı olarak penisle kurulan bu ilişki, iyi memeyle olan sevgi ve şükran dolu ilişki yoluyla gelişir.

Küçük kızın potansiyel bebeklere sahip olduğuna dair bilinçdışı bilgisiyle birlikte, gelecekteki gebelik yetisi konusunda derin şüpheleri vardır. Annesiyle karşılaştığında kendisini birçok yönden dezavantajlı olarak görmektedir. Bütün iyilikler annenin memesinden geldiği, aynı zamanda babanın penisine ve bebeklere sahip olduğu için, anne çocuğun bilinçdışında büyülü bir güce sahiptir. Babanın penisıyla karşılaşılabilen bir penise sahip olmasıyla cinsel iktidar umudu kuvvetlenen erkek çocuğa karşılık, küçük kızın gelecekteki üretkenliği konusunda şüphelerini gidermesini sağlayacak hiçbir yol yoktur. Ayrıca küçük kızın şüpheleri, bedeninin içerikleriyle ilişkili kaygılarla artar. Bu kaygılar, annesinin bedenindeki çocuklarla babasının penisini çalma eğilimlerini şiddetlendirir ve buna karşılık misillemeci dışsal ve içsel annenin, kendi içine saldıracığı ve “iyi” içeriklerinin çalınacağı korkusunu kuvvetlendirir.

Bu öğelerin bir kısmı erkeklerde de işlevsel haldedir, fakat kız çocuğun genital gelişiminin, babanın penisini içe alma dişil arzusunu merkez alması ve temel bilinçdışı uğraşısının hayali bebekler olması, kız çocuğun gelişimine has bir özelliktir. Sonuç olarak, kız çocuğun düşlemleri ve heyecanları, genel olarak iç dünyası ve iç nesneleri çevresinde kurulmuştur, Oidipus rekabeti özellikle annesinden babasının penisini ve bebekleri çalma eğilimiyle kendisini dışavurur, bedenine saldırılacağı ve iyi nesnelerin yaralanacağı ya da misillemeci anne tarafından alıp götürüleceği korkusu, kaygılarında önemli ve sürekli bir rol oynar. Bu, bence kız çocuğu için en önde gelen kaygı durumudur.

Ayrıca erkek çocukta babanın penisine ve bebeklere sahip olan annenin hasedi ters Oidipus karmaşasında bir öğe iken, kız çocukta bu haset olumlu Oidipus durumunun bir parçasını oluşturur. Bu, kız çocuğun cinsel ve heyecansal gelişimi boyunca önemli bir etken olarak kalır ve bunun kız çocuğun babayla cinsel ilişkide olan annesiyle ve anaç rolle özdeşleşmesi üzerinde de önemli bir etkisi vardır.

Kız çocuğun bir penise sahip olma ve erkek çocuk olma arzusu biseksüelliğinin bir dışavurumudur ve bu, erkek çocuklardaki kadın olma arzusu gibi, kız çocuklara has bir özelliktir. Kendine ait bir penise sahip olma arzusu, penisi içine alma arzusuna göre ikincildir; dişil konumdaki engellemelerle ve olumlu Oidipus durumunda deneyimlenen kaygı ve suçluluk duygusuyla büyük ölçüde artar. Kız çocuğun penis hasedi, annesinin babasıyla olan ilişkisindeki yerini alma ve babasından çocuk sahibi olmaya dair engellenmiş arzusunu bir derece örter.

Burada sadece kız çocuğun üstbenlik gelişiminin altında yatan belirli etkenlere değinebilirim. Duygusal gelişimde iç dünyası büyük bir rol oynadığından, kız çocuğu iç dünyasını iyi nesnelerle doldurmak için kuvvetli bir ihtiyaç hisseder. Bu onun genital organı-

¹⁸ Küçük çocukların analizi, vajinanın çocuğun bilinçdışında temsil edildiğini şüpheye yer bırakmayacak şekilde gösteriyor. Erken çocuklukta gerçek vajinal mastürbasyon varsayılandan çok daha sık gerçekleşir; bu düşünce birçok yazar tarafından teyit edilmiştir.

nın içe alıcı doğası yüzünden kuvvetlenmiş olan içe atma süreçlerinin şiddetine katkıda bulunur. Kız çocuğun hayranlık duyup içselleştirdiği baba penisi, üstbenliğinin asli kısımlarından biridir. Kız çocuğu eril konumda babasıyla özdeşleşir, fakat bu özdeşleşme hayali bir penis sahibi olma üstüne kuruludur. Babasıyla temel özdeşleşmesi, babanın içselleştirilmiş penisıyla ilişkili olarak deneyimlenir ve bu ilişki dişil olduğu kadar eril konum üzerine de kuruludur. Kız çocuk, dişil konumda cinsel arzuları ve çocuk sahibi olma hasreti tarafından babasının penisini içselleştirmeye güdülenir. Hayranlık duyulan içselleştirilmiş babaya tamamiyle itaat etmeye muktedirdir, eril konumda ise tüm eril amaçlarında ve yüceltmelerinde ona benzemeye çalışmayı arzulamaktadır. Dolayısıyla, babasıyla olan eril özdeşleşmesi dişil tutumuyla karışmıştır; dişil üstbenliği tanımlayan da işte bu birleşimdir.

Kız çocuğun üstbenlik gelişimindeki hayranlık duyulan iyi babaya, bir ölçüde, kötü, iğdiş eden baba tekabül eder. Ancak onun ana kaygı nesnesi zulmeden annedir. Anaç tutumuyla özdeşleşebileceği iyi annenin içselleştirilmesi, zulmedileceği korkusunu dengelediği takdirde, içselleştirilmiş iyi babayla olan ilişkisi kendisinin babasına olan anaç tutumuyla kuvvetlenir.

İç dünyanın heyecansal yaşamındaki önemine karşın, küçük kızın sevgi ihtiyacı ve insanlarla olan ilişkisi, dış dünyaya büyük bir bağımlılığı olduğunu gösterir. Ancak, onun dış dünyaya olan bağımlılığı kendi iç dünyasıyla ilgili şüphelerinin giderilmesi ihtiyacıyla pekiştirildiği için, bu karşılık sadece görünürdedir.

(d) Klasik Oidipus karmaşası kavramıyla bazı karşılaştırmalar

Şimdi, Oidipus karmaşasının bazı yönlerine ilişkin görüşlerimi Freud'un görüşleriyle karşılaştırmak ve deneyimlerim sonucunda vardığım bazı görüş ayrılıklarını açıklığa kavuşturmak niyetindeyim. Oidipus durumuna ilişkin tanımında, Oidipus karmaşasının –çalışmalarım bu konuda Freud'un bulgularını tamamen doğrulamaktadır– pek çok yönü belli bir ölçüde ele alınmıştır. Ancak konunun muazzam kapsamı, bu yönleri ayrıntılı olarak tartışmaktan sakınmamı ve kendimi farklılıkların bazılarını açıklamakla sınırlamamı zorunlu kıldı. Aşağıdaki özet, bence Freud'un Oidipus gelişiminin bazı temel özellikleriyle ilgili hükümlerinin özünü betimliyor.¹⁹

Freud'a göre üç ile beş yaşları arasında devam eden fallik dönemde genital arzular ortaya çıkar ve kesin bir nesne seçimi yapılır; bu, Oidipus karmaşasıyla aynı zamanlarda gerçekleşir. Bu dönemde "sadece bir genital organ önem kazanır, o da eril olandır. Dolayısıyla, varılan nokta genital organların değil *fallusun* üstünlüğüdür." (S.E. 19, s. 142)

Erkek çocukta "genital örgütlenmenin yıkımına neden olan şey, iğdiş edilme tehdididir." (S.E. 19, s.175) Dahası, erkek çocuğun Oidipus karmaşasının vârisi olan üstbenliği, anne baba otoritesinin içselleştirilmesiyle oluşur. Suçluluk duygusu, benlikle üstbenlik arasındaki gerilimin dışavurumudur. Ancak üstbenlik gelişmiş olduğu zaman "suçluluk" terimini kullanmaya hak kazanırız. Freud, babanın içselleştirilmiş otoritesi olarak gördüğü erkek çocuğun üstbenliğine çok önem verir ve erkek çocuğun üstbenlik geliş-

¹⁹ Bu özet temel olarak Freud'un *The Ego and Id* (S.E. 19), "The Infantile Genital Organization" (S.E. 19), "The Dissolution of the Oedipus Complex" (S.E. 19), "Some Psychological Consequences of the Anatomical Distinction between the Sexes" (S.E. 19), "Female Sexuality" (S.F. 21) ve *New Introductory Lectures* (S.E. 22) adlı çalışmalarından alınmıştır.

minde, anneye özdeşleşmeyi bir ölçüde etken olarak kabul etse de, üstbenliğin bu yönüyle ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak ifade etmemiştir.

Freud'un görüşüne göre, kız çocuğunun annesine olan uzun süreli "Oidipus öncesi bağlılığı" Oidipus durumuna girmesinden önceki dönemi kapsar. Freud bu dönemi, "Oidipus öncesi evre de denebilecek, anneye mutlak bağlılık evresi" olarak da nitelendirir. (S.E. 21, s. 230) Bunu takiben, fallik dönemde kız çocuğun anneye ilişkili, şiddetle korunan temel arzuları, anneden penis almaya odaklanır. Küçük kızın zihninde klitoris penisi temsil eder, klitoral mastürbasyon onun fallik arzularının dışavurumudur. Vajina henüz keşfedilmemiştir ve rolünü ancak kadınlıkta oynayacaktır. Kız çocuk penise sahip olmadığını fark edince, iğdiş edilme karmaşası ön plana çıkar. Bu noktada, annesine olan bağlılığı esef ve nefretle kopar, çünkü annesi ona bir penis vermemiştir. Ayrıca annesinin bile bir penisinin olmadığını keşfeder ve bu, onun, annesinden babasına doğru dönmesine neden olur. Babasına, önce onun penisini içe alma ve hemen sonrasında çocuk sahibi olma arzusuyla döner. Bu, "çocuğun penisin yerini aldığı eski zamanlardaki simgesel denklemle uyum içindedir." (S.E. 22, s. 128) Kız çocuğun Oidipus karmaşası, iğdiş edilme kaygısı tarafından bu yollarla başlatılır.

Kız çocuğun temel kaygı durumu sevginin kaybıdır ve Freud bu korkuyu annenin öleceği korkusuyla birleştirir.

Kız çocuğun üstbenlik gelişimi erkek çocuğunkinden çeşitli şekillerde farklıdır, ancak çok temel bir nokta ikisinde de ortaktır: Üstbenliğin ve suçluluk duygusunun Oidipus karmaşasının sonucu olmaları.

Freud, kız çocuğun Oidipus öncesi evrede anneye erken ilişkisinden kaynaklanan anaç duygularına atıfta bulunmuştur. Onun, Oidipus karmaşasından kaynaklanan anneye özdeşleşmesine de değinmiştir. Fakat ne bu iki tutumu birleştirmiş, ne de Oidipus durumunda anneye olan dişi özdeşleşmenin, kızın Oidipus karmaşasının seyrini nasıl etkilediğini göstermiştir. Freud'un görüşüne göre, kız çocuğu, genital örgütlenmesi şekillenirken annesine genelde fallik yönüyle değer verir.

Şimdi bu önemli meselelerle ilgili kendi görüşlerimi özetleyeceğim. Erkek ve kız çocuğun cinsel ve heyecansal gelişimlerinin, *erken bebeklikten itibaren* ters ve olumlu Oidipus karmaşasının ilk evrelerini meydana getiren genital duyumsamaları ve eğilimleri kapsadığını düşünüyorum. Bunlar oral libidonun üstün olduğu bir durumda deneyimlenir, üretral ve anal arzularla ve düşlemlerle karışır. Libidinal evreler yaşamın ilk aylarından itibaren çakışırlar. Olumlu ve ters Oidipus eğilimleri başlangıçlarından itibaren yakın etkileşim içindedirler. Olumlu Oidipus durumu genitallığın üstün olduğu evrede doruğa ulaşır.

Bence her iki cinsiyetteki çocuk, anne ve babasına yönelik genital arzular deneyimler ve penisin yanı sıra vajinaya dair bilinçdışı bilgiye sahiptir.²⁰ Bu nedenlerden ötürü, Freud'un daha eski olan "genital evre" terimi bana, onun sonraki "fallik evre" kavramından daha uygun görünüyor.

Her iki cinsiyette üstbenlik oral evrede ortaya çıkar. Çocuk, düşlem yaşamının ve çatışmalı duygularının etkisiyle, libidinal örgütlenmenin her evresinde nesnelerini –temel olarak anne babasını– içe atar ve bu öğelerden üstbenliğini oluşturur.

²⁰ Bu bilgi yenidoğanın, çocukluk cinsellik kuramlarında daha sık gözlemlenen bir rol oynayan anüsün varlığına dair bilinçdışı, bir dereceye kadar da bilinçli bilgisiyle yan yana görülür.

Yani, üstbenlik birçok yönden küçük çocuğun dünyasındaki gerçek insanlara teka-bül etse de, onun zihnindeki hayali imgeleri yansıtan öge ve özelliklere de sahiptir. Nesne ilişkilerini etkileyen tüm etkenler, başlangıçtan itibaren üstbenliğin gelişiminde rol oynar.

İçeride atılan ilk nesne olan annenin memesi, üstbenliğin temelini oluşturur. Annenin memesiyle olan ilişkinin babanın penisıyla olan ilişkiyi öncüllediği ve kuvvetle etkilediği gibi, içeride atılmış anneyle olan ilişki de üstbenlik gelişiminin tüm seyrini birçok yönden etkiler. Üstbenliğin en önemli özelliklerinden bazıları, ister sevilen ve koruyucu olsun ister yıkıcı ve yutucu olsun, üstbenliğin erken anaç öğelerinden ortaya çıkar.

Her iki cinsiyetteki en erken suçluluk duyguları, anneyi, temel olarak annenin memelerini yutmaya dair sadist oral arzulardan kaynaklanır (Abraham). Bu yüzden bebeklikte suçluluk duyguları meydana çıkar. Suçluluk duygusu, Oidipus karmaşası sona erdiğinde ortaya çıkmaz, aslında suçluluk, başlangıçtan itibaren Oidipus karmaşasının seyrini şekillendiren ve sonuçlarını etkileyen etmenlerden biridir.

Şimdi özellikle erkek çocuğun gelişimine dönmek istiyorum. Bence iğdiş edilme korkusu bebeklikte genital duyumsamaların deneyimlenmesiyle birlikte başlar. Erkek çocuğun babasını iğdiş etmeye yönelik erken eğilimleri, babasının penisini ısırıp koparma arzusu şeklini alır ve buna mukabil, iğdiş edilme korkusu erkek çocuk tarafından ilk olarak, buna karşılık kendi penisinin ısırılıp koparılmasının gerektiği korkusu olarak yaşanır. Bu erken iğdiş edilme korkuları, başlangıçtan itibaren, içsel tehlike durumlarının da büyük rol oynadığı diğer birçok kaynaktan gelen kaygılarla gölgede kalır. Gelişim genital üstünlüğe yaklaştığı ölçüde, iğdiş edilme kaygıları ön plana çıkar. *Iğdiş edilme korkusunun erkek çocuklarda başı çeken kaygı durumu olduğu* konusunda Freud'a katılsam da, bunun Oidipus karmaşasının bastırılmasını belirleyen tek etken olduğu tanımına katılamayacağım. Çeşitli kaynaklardan gelen erken kaygılar, Oidipus durumunun doruğunda iğdiş edilme korkusunun ortaya çıktığı merkezi kısma başından itibaren katkıda bulunurlar. Dahası, erkek çocuk sevilen bir nesne olarak babasıyla olan ilişkisinde, onu iğdiş etme ve öldürme eğilimleri yüzünden yas ve üzüntü yaşar. Zira iyi yönleriyle babası erkek çocuğun korunma ve rehberlik beklediği ve bu yüzden korumaya zorunlu olduğunu hissettiği vazgeçilmez bir kuvvet kaynağı, bir arkadaş ve idealdir. Babasına yönelik saldırgan eğilimleri yüzünden hissettiği suçluluk duygusu, erkek çocuğun genital arzularını bastırma ihtiyacını artırır. Erkek çocukların ve yetişkin erkeklerin analizlerinde tekrar tekrar, sevilen babayla ilişkili suçluluk duygularının Oidipus karmaşasının ayrılmaz bir ögesi olduğunu ve bunun sonucunu hayati biçimde etkilediğini gördüm. Oğlun babayla rekabetinin anneyi de tehlikeye düşürdüğü ve babanın ölümünün anne için onarılmaz bir kayıp olacağı hissi, erkek çocuğun suçluluk duygusunun kuvvetine ve böylelikle de Oidipus arzularının bastırılmasına katkıda bulunur.

Bildiğimiz gibi Freud, hem babanın hem de annenin, erkek çocuğun libidinal arzularının nesnesi olduğu kuramsal sonucuna vardı (bkz. ters Oidipus karmaşası kavramı). Dahası, Freud bazı yazılarında (vaka tarihçelerinde, özellikle "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old-Boy"da, 1909), baba sevgisinin erkek çocuğun olumlu Oidipus çatışmasında oynadığı rolü açıklamıştır. Ancak bu sevgi duygularının Oidipus çatışmasının gelişiminde ve geçişinde oynadığı önemli role yeterince önem vermemiştir. Tecrübelerim, Oidipus durumunun, sadece erkek çocuğun intikamcı baba tarafından cinsel organının yok edileceği korkusu yüzünden değil, erkek çocuğun sevgi ve suçluluk duyguları tarafından babasını iç-

sel ve dışsal bir figür olarak korumaya güdülenmiş olması yüzünden de güç kaybettiğini göstermiştir.

Şimdi kısaca, kız çocuğun Oidipus karmaşası hakkında vardığım sonuçlara değineceğim. Freud'a göre kızın sadece anneye bağlı olduğu evre, bence aynı zamanda kız çocuğun babaya yönelik arzularını da içerir ve ters ve olumlu Oidipus karmaşasının erken evrelerini kapsar. Bu yüzden, bu evreyi her libidinal konumda anne ve babaya yönelik arzular arasındaki salınımlar olarak ele alsam da, anneye olan ilişkinin her *cephesinin*, babayla olan ilişki üzerinde kalıcı bir iz bırakan derin etkisine dair zihnimde hiçbir şüphe yoktur.

Penis hasedi ve iğdiş edilme kaygısı kız çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynar. Ancak bunlar kız çocuğun olumlu Oidipus arzularının engellenmesiyle bir hayli pekiştirilmiştir. Küçük kız bir dönem, annesinin eril bir özellik olarak penise sahip olduğunu farz etse de bu kavram onun gelişiminde Freud'un önerdiği kadar önemli bir rol oynamaz. Kız çocuğun, annesinin babanın hayranlık duyulan ve arzulanan penisine sahip olduğuna dair bilinçdışı kuramı, tecrübelerime göre Freud'un kız çocuğun fallik anneye ilişkisi olarak tanımladığı birçok olguyu açıklar.

Kız çocuğun, babasının penisine duyduğu oral arzular onun penisi içe almayla ilgili ilk genital arzularıyla birbirine karışır. Bu genital arzular, "penis=çocuk" denkleminin de teyit edeceği, babasından çocuk sahibi olma isteğini gösterir. Penisi içselleştirmeye ve babasından çocuk sahibi olmaya dair dişil arzu, her zaman kendisine ait bir penis sahibi olma arzusundan önce gelir.

Küçük kızın kaygıları arasında sevgiyi kaybetme ve annenin öleceği korkusunun belirgin olduğu konusunda Freud'a katılsam da, aslında kız çocuğun bedenine saldırılacağı ve sevdiği iç nesnelerin yok edileceği korkusunun onun temel kaygı durumuna neden olduğuna inanıyorum.

SON SÖZ

Oidipus karmaşası üstüne yaptığım tanım boyunca, gelişimin bazı ana yönlerinin birbirlerine bağlı olduklarını göstermeye çalıştım. Çocuğun cinsel gelişimi, onun nesne ilişkileri ve baştan itibaren anne babasına yönelik tutumunu şekillendiren tüm duygularla ilişkilidir. Kaygı, suçluluk duygusu ve depresif duygular çocuğun heyecansal yaşamına has öğelerdir ve bu yüzden, çocuğun gerçek insanları ve bunların onun iç dünyasındaki temsilcilerini içeren erken nesne ilişkilerine nüfuz ederler. Bu içe atılmış figürlerden, yani çocuğun özdeşimlerinden, üstbenlik oluşur ve üstbenlik de, çocuğun anne babası ve tüm cinsel gelişimiyle ilişkisi üzerinde etki yapar. Böylece heyecansal ve cinsel gelişimle nesne ilişkileri ve üstbenlik gelişimi, baştan itibaren etkileşim halinde olurlar.

Çocuğun heyecansal yaşamı, sevgi, nefret ve suçluluk duygusu arasındaki çatışmanın baskısı altında kurulan erken savunmalar ve çocuğun özdeşimlerinin kaderi gibi konular, analitik araştırmayı uzun yıllar meşgul edebilecek konulardır. İleride bu yönlerde yapılacak çalışmalar, kişiliğin daha iyi anlaşılmasına yol açacaktır, ki bu da, Oidipus karmaşasının ve bir bütün olarak cinsel gelişimin daha da iyi anlaşılması demektir.

YIRMİ İKİNCİ BÖLÜM: AÇIKLAYICI NOTLAR¹

BİR ÇOCUĞUN GELİŞİMİ (1921)

Melanie Klein “Bir Çocuğun Gelişimi” adlı ilk makalesini Macaristan Psikanalitik Topluluğu önünde, ikinci makalesi olan “Çocuğun Aydınlanmaya Karşı Direnci”ni ise bundan iki yıl sonra Berlin Psikanalitik Topluluğu karşısında sunmuştur. Bu iki makale şimdi “Bir Çocuğun Gelişimi” adı altında bir araya getirilmiştir ve bu yazının birinci ve ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Birinci bölüm, aydınlatılmadan, bilgilendirilmeden yetiştirilen bir çocuğun zihninde aşın bastırma olacağını gösterir; ikinci bölümse çocuğun zihninin bastırmaya yönelik güçlü eğilimleri olduğuna işaret eder.

Bu iki bulgu daha önceden biliniyor olsa da, Klein yeni bir şey yapmış ve ilk defa bir çocuğu doğrudan inceleyerek –buna tedaviden çok “analitik özellikler de taşıyan bir yetiştirme biçimi” demiştir– bu sonuçlara ulaşmıştır. Bununla birlikte, yaklaşık otuz beş yıl sonra, “Psikanalitik Oyun Tekniği, Tarihçesi ve Önemi”nde dönüp kendi çalışmasına baktığında, –*The Psycho-Analysis of Children*’ın önsözünde (1948) söylediği gibi 1922’deki ve 1932’deki çalışmasını değil de– bu çalışmasını psikanalitik oyun tekniğinin başlangıcı olarak görmüştür.

Klein’in çalışmasının belirleyici özellikleri daha bu yazıda kendini göstermeye başlamıştır: Freud’un keşiflerine ciddi bir biçimde bağlıdır; bilinçdışının ve bilinçdışı düşlemlerin büyük bir etkisi olduğuna inanıyordu; psişik süreklilik ilkesini takip eder ve gelişimin bünye ve çevre tarafından belirlendiğini kabul eder. Klein’in çalışmasını belirleyen bir başka özellik de, konuşmanın, oyunun, hareketin, bilinçdışını aynı derecede ve çoğu zaman birbirinin yerine geçerek ifade ettiğini hiç tereddüt etmeden kabul etmiş olması ve çocuk konuşmalarını ve oyununu büyük bir zenginlikle aktarmış olmasıdır.

Bu ve diğer ilk yazıları çocuk analizinin ruhsal hastalığı önleyeceği ve iyileştireceği yolunda büyük bir umut taşımaktadır. Bundan on yıl sonra, *The Psycho-Analysis of Children*’ın ekinde Klein’in bu iyimserliği törpülenmiş, daha sonraları, *Envy and Gratitude*’da ise [*Haset ve Şükran*] çok daha ölçülü hale gelmişti.

ERGENLİKTEKİ KETLENMELER VE GÜÇLÜKLER (1922)

Melanie Klein, yayımlanmasından sonra bu makaleyi yok saymış ve ne İngilizceye çevirtmiş ne de derleme yazılarının arasına koymuştur. Bunun nedenleri bilinmese de, yazıda kendine has fikirlerinin ve dönemin belirleyici özelliği olan yoğun düşüncenin izi yoktur.

ÇOCUĞUN LİBİDO GELİŞİMİNDE OKULUN ROLÜ (1923)

“Bir Çocuğun Gelişimi” (1921), bu yazı ve “Erken Analiz” (1923) bir gruptur. Klein ilkinde çocuğu evinde, ikincisinde okuldayken inceler, üçüncü yazıdaysa çocukluğu yetişkin yaşamına bağlar. Yazıların hepsi, ama özellikle de bu yazı, insan yaşamındaki psişik sürekliliği –ki bu her zaman Klein’in çalışmasının ana fikirlerinden biri olmuştur– vurgular.

¹ Bu bölüm Edna O’Shaughnessy tarafından, Hanna Segal, Betty Joseph ve R.E. Money-Kyrle’a danışarak hazırlanmıştır

Bu yazıda Klein'in zihinsel ketlenme konusundaki –“Bir Çocuğun Gelişimi”nin ilk bölümünde yazdığı bir konudur– yaklaşımı önemlidir. Libido temel kavramdır, ilerleme ve iğdiş edilme kaygısının neden olduğu ketlenme gibi fikirler onun etrafında toplanır; saldırganlık kendi başına oluşmaz ve sembolik anlam da, daima cinsel sembolik anlamdır. Ayrıca, vaka malzemesine bakıldığında, Klein'in saldırganlığın ketleyici etkisini klinik çalışması içinde çoktan analiz etmiş olduğu görülür; 1931'de “Zihinsel Ketlenme Kuramına Bir Katkı”yı yazdığı sırada zihinsel ketlenme kuramının merkezine libidodan ziyade sadizm geçmiştir.

Bu makale aynı zamanda şunu da gösterir: Klein'in yeni oyun tekniği çocuğun düşlemlerini ve okul yaşamının her yönünün sembolik anlamını açıklayan zengin bir analitik materyal sağlamıştır ve aslında Klein'in, *bütün* faaliyetlerin sembolik bir anlam taşıdığı yolunda genel bir yargıya varmasına sebep olmuştur.

ERKEN ANALİZ (1923)

Daha önceden adı –herhangi bir nedeni olmaksızın– Bebek Analizi olarak çevrilen bu makale karmaşık bir niteliğe sahiptir. Bunun nedeni kısmen, makalenin üç yayımlanmamış yazıya dayanıyor olması olabilir: “Yeteneklerin Gelişimi ve Ketlenmesi”, “Çocuksu Kaygı ve Kişiliğin Gelişimindeki Önemi” ve “Kişinin Kendini Yönlendirme Yeteneğinin Gelişmesi ve Ketlenmesi”. Üstelik, Klein bu yazıda kaygı, ketlenme, belirtiler, belirti oluşumu ve yüceltme gibi bazı temel kavramlarla da boğuşuyordur. Klein'in kendisi, yazısının yüceltme kuramına katkıda bulunduğunu düşünmüştür.

Bununla beraber, bu yazıda Klein temel ilkelerinden biri haline gelecek bir görüşünü ilk defa dile getirmiştir: Hem analizde hem de zihinsel gelişimde ilerlemeyi sağlayan şey kaygının çözülmesidir. Küçük bir çocuğun gece korkularındaki [*pavor nocturnus*] kaygıyı açıklamaya çalışırken, Oidipus karmaşasının başlangıcını iki ile üç yaş arasına yerleştirir. Klein ilk kez burada Oidipus karmaşasını daha erken tarihlere çekmeye başlamıştır. Buna rağmen, üç yıl sonra, “Erken Analizin Psikolojik İlkeleri”nde gece korkularını bu yazıdakinden çok daha farklı bir biçimde tanımlamıştır; bu, Klein'in saldırganlıkla kaygı arasındaki ilişkiyi incelemeye başladığına işaret eder.

Klein'in simgeleştirme üzerine görüşleri de hızla gelişmiş ve 1930'da “Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi”nde (1930) en son halini almıştır.

Klein aynı yıl “Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü”nde, tüm aktivitelerin sembolik bir değeri olduğunu iddia etmiştir. Burada daha ileri gider ve aktivitelerin sembolik bir değer taşıdıkları için haz verdiğini, ama ketlenmeye yol açanın da yine bu sembolik değer olduğunu söyler. Ayrıca, sembol oluşumundan önce, Ferenczi'nin de anlattığı gibi, bebeğin nesneleri kendi organlarıyla ve faaliyetleriyle özdeşleştirdiği bir dönem olduğunu söyler. Bu tür bir özdeşleşme, Klein'in sonradan “Bazı Şizoid Mekanizmalar Üzerine Notlar”da (1946) kullandığı yansıtmacı özdeşleşme kavramının bir parçası olacaktır.

TİKLERİN PSİKOGENEZİNE BİR KATKI (1925)

Çeşitli tikleri olan ve bu yüzden sorunlar yaşayan on üç yaşında bir erkek çocuğu üzerine olan bu vaka çalışması Klein'in bundan önceki yazısı kadar karışık değildir. Bu yazıda Klein daha önce olmadığı kadar kesin bir biçimde, analizde tikleri özdeşleşmeler ve mas-

türbasyon düşlemleri üzerinden açıklamaya ve çözmeye çalışmıştır. Klein ilk defa bir nesneyle –burada cinsel birleşme sırasındaki anne babadır– özdeşleşmeyi temel bir olgu olarak görür ve bundan sonra da iç dünyadaki özdeşleşmelere çok önem verir. Aslında, Klein'in bundan sonraki makalesi, tüm özdeşleşmeler arasında en önemlisi olan üstbenliğe dair yeni bir çalışma ortaya koyar. Klein hiçbir zaman özellikle mastürbasyon düşlemleri üzerine yazmadığı halde, açık bir biçimde onların çok önemli olduğunu düşünür; bunu sonraki makalesinde (s. 105) ve *The Psycho-Analysis of Children* boyunca da görebiliriz.

Bu dönemde, Klein Freud'un ilksel narsisistik evre kavramını kabul eder. Bununla beraber, tikler konusunda Ferenczi'nin görüşüyle uyuşmaz. Ferenczi tiklerin analiz edilemeyen ilksel narsisistik simgeler olduğu kanısındaydı. Klein ise Abraham gibi, bir tikin analiz edilmesi için, bağlı olduğu nesne ilişkilerinin anlaşılması gerektiğini savunuyordu. Görünüşte narsisistik olan bir olgunun altında yatan nesne ilişkilerinin ilk defa açığa çıkarılması Klein'in bundan sonraki psikoz ve ilksel nesne ilişkileri üzerine çalışmalarının yönünü belirlemiştir. "Aktarımın Kökenleri"ne (1952) bakıldığında ilksel narsisistik evre fikrini niye sonradan reddettiği anlaşılabilir.

Melanie Klein'in hastasının hayatındaki iki ilişkiye müdahale edip yasaklaması, çocuk analizi yöntemine ampirik yaklaşımının bir örneğidir. Bu Klein'in genelde yaptığı bir şey değildir ve zaten iki yıl sonra, "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda bu tür yönlendirici uygulamalara karşı güçlü savlar ortaya koymuştur.

ERKEN ANALİZİN PSİKOLOJİK İLKELERİ (1926)

Klein en önemli bulgularından birini, yani çocukta üstbenliğin Freud'un varsaydığından çok daha erken var olduğunu ilk defa bu yazıda dile getirmiştir. Çeşitli özdeşleşmelerden oluşan bu erken üstbenlik –Klein için oldukça beklenmedik bir keşiftir– sonraki biçiminden daha zalimdir ve bu yüzden de küçük çocuğun zayıf benliği üzerinde ağır bir yükür. Bu bulgular Freud'un üstbenliğin Oidipus karmaşasının bir sonucu olduğu yolundaki görüşü açısından sorun yaratır; Klein bu dönemde Freud'un görüşleriyle uzlaşmaya çalışıyordur. Oidipus karmaşasının başlangıcını çocuğun ikinci yılının başına taşımış –bunun için başka nedenleri de vardır– ve şunu ileri sürmüştür (s.103): "Oidipus karmaşası ortaya çıkar çıkmaz onlar [küçük çocuklar] bunun üzerinde derinlemesine çalışmaya ve böylelikle üstbenliği geliştirmeye başlar." Sonraları Freud'un görüşlerinden ayrılmış ve üstbenliğin başlangıcıyla Oidipus karmaşasını birbirinden ayırmıştır. Aslında üstbenlik Klein'in tekrar tekrar döndüğü bir konudur ve okuyucu "Çocukta Vicdanın Erken Gelişimi"nin (1933) Açıklayıcı Notunda Klein'in en önemli yazılarının bir tartışmasını bulacaktır.

Melanie Klein psikanalitik oyun tekniğini kullanmaya başlayalı altı ya da yedi yıl olmuştur ve burada bu tekniğin özündeki fikri şöyle ifade eder: Analitik ortam ve tedavi yöntemi, yetişkinlere uygulanan analizin oyun sayesinde çocukların iletişim biçimine uyarlanmış halidir. Klein bundan sonraki yazısı olan "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda bu ilkeyi daha kapsamlı ve güçlü bir biçimde tartışmıştır.

ÇOCUK ANALİZİ SEMPOZYUMU (1927)

Bundan önceki yazılarında Klein yalnızca kendi çalışmasını aktarmıştır. Anna Freud'la yaptığı bu sempozyumda ise tavrını değiştirmiş ve Anna Freud'la açıkça tartışmıştır. Kle-

in bu makale dışında yalnızca bir yerde, *The Psycho-Analysis of Children*'in giriş bölümünde kendi görüşleriyle Anna Freud'un fikirler arasındaki farklılıklara değinmiştir.

Klein'la Anna Freud arasındaki tartışma çocuk analizinin niteliğine yöneliktir: Çocuk analizi yetişkin analiziyle aynı şey midir? Klein "Erken Analizin Psikolojik İlkeleri"ni yazmadan bir yıl önce çocuk analiziyle yetişkin analizi arasında kusursuz bir benzerlik olduğunu iddia eder; çocuk aktarım nevrozu geliştirir ve oyun sırasında tek işlevi küçük hastasının kendisine getirdiği her şeyi olabildiğince analiz etmek olan analiste bir yetişkininkine benzer serbest çağrışımlarda bulunur. O dönemde Anna Freud tüm bu noktalar da Klein'in tam tersi düşüncelere sahiptir. Anlaşmazlıklarının kökeninde çocuk zihnine ve çocukla anne baba arasındaki bağın niteliğine dair düşünsel farklılıklar yatıyordu.

Anna Freud'la Klein arasında bir başka önemli tartışma konusu da üstbenlikti. Klein bundan önceki bir yazısında, çok erken bir dönemde, zalimane bir biçimde başlayan ve yavaş yavaş normal bir bilinçe dönüşen bir üstbenlik kavramı ortaya koymuştu. Bu yazıda erken üstbenliğin niye bu kadar acımasız olduğuna dair bir açıklama yapar: Üstbenliğin aşırı, cezalandırıcı ve gerçekdışı niteliği çocuğun kendi yamyam ve sadist nitelikli itkilerinden kaynaklanmaktadır; Freud bu görüşü *Civilization and its Discontents*'te –Freud'un Klein'a atıfta bulunduğu ender yerlerden biridir– bir dipnotta dile getirmiştir. Klein burada terapötik bir çıkarım da yapmış ve çocuk analizinin amacının Anna Freud'un iddia ettiği gibi zayıf üstbenliği güçlendirmek değil, erken üstbenliğin aşırılığını gidermek olması gerektiğini söylemiştir; ayrıca Klein yazı boyunca kaygı ve suçluluğu analiz etmenin ne kadar önemli olduğunu da vurgular. Okuyucu, üstbenlik hakkındaki yazılarının bir açıklamasını "Çocukta Vicdanın Erken Gelişimi"nin (1933) Açıklayıcı Notunda bulabilir.

Klein sekiz yıldır çocuklarla analiz yapıyordu ve bu sempozyumdaki bir tartışma sırasında, bir önceki yazısında yaptığı bir açıklamayı devam ettirip genişletirken, yöntem hakkındaki bulgularını sunar. Klein, hem analiz açısından hem de anne babayı analiz edilmemiş negatif tavırlardan korumak açısından, olumlu aktarım kadar olumsuz aktarımın da analiz edilmesi gerektiğini vurgular. Çocuğun iletişim biçimlerine, onun malzeme açısından iyi bir kaynak olduğuna ve analistin genç hastaların anne babalarıyla olan ilişkisine değinir. Klein ayrıca karşı olduğu yöntemler hakkındaki görüşlerini de sıralar. Özellikle, malzemenin tam olarak analiz edilmemesinin, başlangıçta analitik olmayan yöntemlerin kullanılmasının ve eğitim amaçlı ya da yönlendirici usullerin olumsuz etkilerini değerlendirir. Klein'in oyun tekniğinin en kapsamlı açıklaması *The Psycho-Analysis of Children*'da bulunabilir. *Narrative of a Child Psycho-Analysis*'deki [Bir Çocuk Analizinin Hikâyesi] (1961) klinik notların tarihsel öyküsünü günbegün anlatan "Psikanalitik Oyun Tekniği" (1955) Melanie Klein'in nasıl çalıştığını gösteriyor.

Klein'in bu makalesi ayrıca, Oidipus karmaşası üzerine yeni bulgular da içerir. Bundan önceki bir yazısında bir dipnotta, Klein, annenin bebeği memeden keserek ve tuvalet terbiyesi vererek babaya yönelttiğini ileri sürer. Oidipus karmaşasının, dolayısıyla üstbenlik oluşumunun memeden kesmeyle başladığı, bu makalede açıkça söylenmiştir. Klein, aynı zamanda Oidipus karmaşasının doruk noktasını farklı bir zamana çeker; böylece artık erken çocukluğun bittiği döneme ve Freud'un açıklamasındaki gizlilik yaklaşımına denk düşmez. Klein'a göre üç yaşında bir kız çocuğu, Oidipal gelişiminin en önemli kısmını çoktan gerçekleştirmiştir. Okuyucu, Klein'in Oidipus karmaşası konusundaki çalışmasıyla ilgili bir tartışma için "Erken Kaygıların Işığında Oidipus Karmaşası"nın (1945) Açıklayıcı Notuna başvurmalıdır.

NORMAL ÇOCUKLARDA SUÇ EĞİLİMLERİ (1927)

Bu yazı Freud'un "Criminals From a Sense of Guilt"teki iki sayfasının geliştirilmiş halidir. Freud burada suçluluk duygusunun suçtan değil, suçun suçluluk duygusundan geldiğini ileri sürer. Klein burada suçtan önce var olan bu suçluluk duygusunu son zamanlarda keşfettiği erken üstbenlikle ilişkilendirir. Buradaki savı, Freud'un genel varsayımının aksine, suçlunun bir bilinçten yoksun olmadığı, daha ziyade, çok acımasız bir bilinç –normalden daha farklı işleyen ve kişiyi korku ve suçluluk duygusunun baskısıyla suça iten yumuşatılmamış bir erken üstbenliğe– sahip olduğudur.

Klein burada suçluluk ve korkuyu üstbenlikteki işleyişlerini ayırt etmeden tartışır. 1932'de *The Psycho-Analysis of Children*'da erken üstbenliği, gelişmiş üstbenlikten ayırır. Klein'a göre erken üstbenlik psişede kaygı ya da korku olarak yaşanmaktadır, suçluluk duygusunu uyandıransa gelişmiş üstbenliktir; bu görüşü en açık biçimde, "Çocukta Vicdanın Erken Gelişimi"nde (1933) dile getirmiştir. Bu konudaki bir başka yazısında, "Suç Üzerine"de –1934'te yazılmış kısa bir yazıdır– erken ve gelişmiş üstbenliği birbirinden ayırarak bu yazıdaki düşüncelerini bir sonuca bağlar. Klein "Suç Üzerine"de suçu psikozla da bağlantılandırır.

Klein bu makaleyi yazdığı yıl saldırganlığın önemini anladığını düşünür. 1927'deki diğer bir yazısı olan "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda çocuğun saldırgan itkilerini erken üstbenliğinin acımasızlığına bağlar. Bu yazı ayrıca, suçla ilgili önemli bir fikir de içerir. Suçlu davranışları normal çocuklardaki suça eğilimle ilişkilendirir ve suçun, normal gelişimin bir parçası olan erken sadist düşlemlerin tüm ayrıntılarıyla yeniden sahnelendirilmesi olduğunu ileri sürer. Aslında, Klein normal çocuğun çeşitli sadist oral ve sadist anal düşlemlerinin altını çizer ve onları Freud'un içsel suçluluk duygusuyla bağlantılı olarak bahsettiği genital Oidipus karmaşası sırasında işlenen iki bilinçdışı suça –ensest ve baba katline– ekler. Klein, travmatik deneyimlerin yanında sadist nitelikli düşlemlerin de cinsel ilişkiye dair çarpık ve korkutucu fikirlerin ortaya çıkmasına neden olduğunu iddia eder. Bundan sonraki yazısı olan "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri"nde bu sadist düşlemlerin bir kısmını ayrıntılı bir biçimde tarif eder.

Son olarak, okuyucu, üstbenlikle altbenlik arasındaki çatışmayla ilgili olan bu yazı boyunca Klein'in farklı bir çatışmayla ilgilendiğini fark edecektir; sevgi ile nefret arasındaki bu çatışma sonradan Klein'in çalışmasında hâkim bir fikir olacaktır. Bu bağlamda, durum aksini gösterse de Klein'in sevginin her insanın içinde –bir suçluda bile– bulunduğuna inanması ilginçtir.

OİDİPUS ÇATIŞMASININ ERKEN DÖNEMLERİ (1928)

Bu Klein'in en önemli yazılarından biridir. Klein, Oidipus karmaşasının Freud'un sandığından çok daha erken başladığını birkaç yıl önce söylemiştir; "Erken Analiz"de (1923) Oidipus karmaşasının ikiyle üç yaş arasında başladığını öne sürer; "Erken Analizin Psikolojik İlkeleri"nde (1926) bir dipnotta, karmaşanın çok daha erken bir zamanda –yaşamın ilk yılında, memeden kesilmeyle birlikte– başladığını ima eder ve "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda (1927) da bunu açıkça ifade eder. Klein'in küçük çocukların analizinden çıkardığı sonuçlar Oidipus karmaşasının başlangıcını daha erken bir döneme çektiği gibi, yeni bir Oidipus karmaşası kavramı da ortaya atar. Ama Klein'in küçük çocukların analizinden edindiği bul-

gular yalnızca Oidipus karmaşasının tarihiyle sınırlı değildir, bu oldukça kısa yazıda yeni bir Oidipus karmaşası kavramının neye karşılık geldiğini de gösterir.

Klein'a göre Oidipus karmaşası memeden kesilmeyle birlikte, itkilerin birbirine karşı değişken bir dönemde başlar. Genital duygular ortaya çıktığı halde, sadist oral ve sadist anal itkiler ağırlıktadır; genital duygular, ancak çocuk Freud'un tarif ettiği gibi klasik bir biçimde Oidipal duruma ulaştığında hâkim olur. Olumlu ve ters Oidipus karmaşası birbiriyle yakından ilişkilidir ve çocuğun iç dünyası kadar dış dünyası da bu süreçte dahil olur. Ayrıca, Oidipus karmaşası benliğin henüz fazla gelişmediği bir dönemde ve (Klein'in üstbenlikle ilgili yeni bulgularına göre) acımasız bir erken üstbenliğin mevcudiyetinde başlamıştır. Bu iki olgu da çok önemlidir. Bebek hem birbiriyle çelişen cinsel ve sadist nitelikli itkilerin hücumuna uğramış, hem de henüz kendisini ifade edemediği bir zamanda cinsel bir merak duymaya başlamıştır. Klein hem bu durumun çocukta yarattığı acı, nefret ve kaygı üzerinde hem de cinsel ve epistemofilik gelişimin sonuçları üzerinde durur. Ayrıca, üstbenliğin varlığı, genital öncesi itkilerden dolayı duyulan suçluluğun genital düzeyde oluşan üstbenlikten değil, erken ve acımasız üstbenlikten kaynaklandığını gösterir.

Klein aynı zamanda bebeğin anne bedeninin ve parçalarının erken farkına varmasının da çok önemli olduğunu düşünür ve hatta bu döneme kadınsılık evresi der. Bunu hiçbir zaman sonraki düşünceleriyle bağlamasa da, kadınsılık evresi Klein için önemini yitirmez; anneyle kurulan bu ilişkinin hasetli ve sahiplenmecî yönleri daha sonra *Haset ve Şükran*'da da (1957) incelenmiştir ve Klein'in daha sonra ortaya attığı yansıtmacı özdeşleşme kavramı da bu kadınsılık evresinin altında yatan işleyiş gibi görünmektedir.

Bu makalede Klein erken Oidipal ilişkilerdeki birbiri ardına gerçekleşen özdeşleşmeler –bunlar çok daha erken bir düzeyde de olsa– Freud'un *The Ego and the Id*'deki tartışmasıyla bağlantılı olarak açıklar. Klein erkek ve kız çocuğun cinsel gelişimini anlatır ve her ne kadar her iki cinsde de hâkim olan kaygı konusunda Freud'la aynı fikirde olmasa da, kendi çalışmasını Freud'un *Inhibitions Symptoms and Anxiety*'deki [*Ketlenmeler, Semptomlar ve Kaygı*], kaygıyla ilgili yeni fikirlerinin gelişmiş hali olarak görür. Bir sonraki yıl “Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki İzdüşümü”nde, bu yazıda bahsettiği temel kaygı durumlarını açıklar. Klein'a göre, her iki cinsde de en derin kaygının kaynağında anne bedenine yönelik saldırılar sayesinde oluşan bir imago vardır: Düşmanca bir penisi içine almış düşmanca bir anne imgesi; sonradan buna, birleşmiş anne baba figürü diyecektir. Erkek çocuktaki iğdiş edilme kaygısının bu ilksel kaygıdan kaynaklandığını ve kız çocuğunun anne sevgisini yitirme korkusunun, içindeki düşmanca anne tarafından saldırılma kaygısı yanında ikincil kaldığını söyler. Klein ayrıca, kızlardaki iğdiş edilme kaygısını ve penis hasedini de Freud'dan daha farklı bir biçimde açıklar ve her ne kadar Freud'un görüşlerinden açıkça sapmamak için fallik evreden bahsetse de, kız çocukların vajinanın varlığını çok daha erken fark ettiğini vurgular.

Bunlar Klein'in Oidipus karmaşası üzerine yeni bulgularıdır. Bu dönemde Klein'in düşüncesinde kaygının genel bir kavram olduğu, henüz depresif ve zulmedici olarak ayrılmadığı ve ayrıca –ki bu daha da önemlidir– bu dönemde Klein'in hâlâ esas olarak nefreti araştırmaya devam ettiği unutulmamalıdır. Klein, iki kaygı biçimini birbirinden ayırdıktan ve sevgiye nefretin yanında hak ettiği yeri verdikten sonra, 1945'te yazdığı “Erken Kaygıların Işığında Oidipus Karmaşası”nda çeşitli noktalarda fikrini değiştirir. Bu ve benzeri konular 1945'te yazdığı makalenin Açıklayıcı Notunda tartışılmıştır.

ÇOCUK OYUNUNDA CANLANDIRMA (1929)

Bu yazıda Klein'in amacı, çocuk oyunlarındaki karakterlerin ya da kişileştirmelerin içsel imagoların bölünmesinden ve yansıtılmasından meydana geldiğini göstermektir. Klein, yazı boyunca bölmenin ve yansıtmanın da kaygıya karşı geliştirilmiş bir savunma olduğuna işaret eder ve bir sonraki sene yazdığı "Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi"nde yalnızca bu önemli savunmaları inceler. Bu yazıda ayrıca, yeni bir aktarım tanımı da yapar: İçsel nesnelerin bölünerek analiste yansıtılması.

1926'dan beri Klein üstbenliğin değişen bir yapısı olduğunu düşünmüştür. Burada ilk defa üstbenliğin evreleri hakkında bir açıklama yapar; ama bu kısa açıklama bir sürü karşıt fikirden oluşmaktadır ve 1935'te depresif konum kavramını ortaya atmasına kadar psişik değişim hakkında net bir görüşe sahip olmaz. Bu yazıda, en yoğun kaygıya çok erken üstbenliğin neden olduğunu ve psikozda bu erken üstbenliğin hakim olmaya başladığını söyler. "Normal Çocuklarda Suç Eğilimleri"nde (1927) söylediği gibi, erken üstbenliğin suçlunun zihnini ele geçirmesi de bu olgunun benzeridir.

ÇOCUKLUK DÖNEMİ KAYGI DURUMLARININ SANAT ESERİ VE YARATICI İTKİ ÜZERİNDEKİ İZDÜŞÜMÜ (1929)

Bu Klein'in edebi bir malzemeyi ele aldığı üç yazıdan ilkidir; diğer ikisi "Özdeşleşme Üzerine" (1955) ve "Oresteia Üzerine Düşünceler"dir (1963). Burada bir yıl önce "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri"nde bahsettiği kaygı durumlarını açıklamak için Ravel'in operası için Colette'in yazdığı librettoyu ve Karin Michaelis'in "Boş Mekân" başlıklı yazısını kullanır.

Klein ilk defa yaratıcılığı derin erken kaygılarla ilişkilendirir; yaratma arzusunun tahrip edilen nesneyi onarma ve yenileme itkisinden doğduğunu düşünür. Bundan birkaç yıl sonra, bu fikrin Klein'in depresif konum kuramında önemli bir yeri olacaktır ve aslında bu yazı daha ileride yapacağı birkaç formülasyonun da erken halidir. Buna bir örnek verecek olursak: Klein bu yazısında (s. 165), anneden gelecek saldırı korkusunun gelişiminde yerini gerçek sevilen annenin yitirilmesi korkusuna bıraktığına dair ifadesi sonradan paranoid-şizoid konumdan depresif konuma geçerken kaygının içeriğinin de değişeceği yolundaki açıklamasının habercisidir.

Klein daha ileriki bir çalışması olan *Haset ve Şükran*'da (1957) bir kere daha yaratıcılık sorunu üzerine eğilir, ama bu sefer konuya farklı bir açıdan bakar. Orada çocuğun gözünde, yaratıcılık gösteren ilk nesnenin besleyici meme olduğunu öne sürer; ayrıca aşırı olduğunda, hasedin yaratıcılık üzerinde kötü bir etkisi olduğunu da belirtir.

BENLİK GELİŞİMİNDE SEMBOL OLUŞUMUNUN ÖNEMİ (1930)

Bu yazıdaki klinik malzeme yeni bir dönem başlatmıştır. Tarihsel olarak ilk defa psikotik bir çocuğun analizi yayımlanmış ve bu da konuşmayan ya da herhangi bir duygu göstermeyen, yalnızca temel bir sembolizme sahip olan bir çocukla bile analitik olarak ilişki kurmanın mümkün olduğunu göstermiştir. Melanie Klein çocuklukta psikozun ortaya çıktığına birkaç yıl önce ikna olmuştur. Bundan önceki yazılarında şizofreninin çocuklarda nasıl ortaya çıktığına, psikotik bir çocuğun oyununun özelliklerine ve psikozda üstbenliğin nasıl bir niteliğe sahip olduğuna dair pasajlar vardır. Klein bu yazısında çocuklukta psikoz gibi genel bir sorunu tartışır; ayrıca Klein burada ilk defa şizofreninin kökenlerini de sap

tamaya çalışmıştır. Klein benliğin şiddetli kaygıya karşı sadizmini aşırı bir biçimde dışarı püskürterek kendini koruduğunu söyler. Ama kaygının kalmamasıyla birlikte çocuk için dış dünyanın keşfi ya da sembol oluşumu da sona ermiş ve normal gelişim kesintiye uğramıştır. Klein'in şizofreni hakkındaki görüşlerinin gelişimi "Şizofrendeki Depresyon Üzerine Bir Not"un (1960) Açıklayıcı Notlar kısmında ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

Bu yazı birkaç fikri belirginleştirir. Başlangıçta Klein kaygıyı esas olarak yetenekleri ketleyen bir şey olarak görmüştür; ama bundan kısa bir süre sonra, "Erken Analiz"de (1923) görüşü değişmiş, gelişimsel ilerlemenin kaygının çözülmesinden bağımsız olduğunu söylemiştir. Bu makaleyle aynı yıl yayımlanan "Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki Etkisi"nde ise daha ileri gitmiş ve kaygıyı kişiyi yaratıcılığa doğru iten bir güç olarak görmüştür. Burada, çocuk hastasındaki psikotik süreçlerin analizinden yola çıkarak, kaygının ve onun derinlemesine çalışılmasının gelişim açısından zorunlu olduğunu göstermiştir – ki bu fikir sonraki kuramlarında da merkezi bir öneme sahiptir. Ayrıca, daha sonraları paranoid-şizoid konum kuramında yansıtmacı özdeşleşme adı altında yer alan kavramlar, ilk defa burada sembol oluşumu ve benliğin ilk savunma biçimi açıklanırken kullanılmıştır. Klein sembol oluşumunun erken biçimlerinin, simgesel eşleşmeler ve özdeşleşmelerin dış dünyayla kurulan ilişkinin temelini olduğuna işaret eder. Buna ek olarak, benliğin ilk savunma biçimi olduğunu söylediği dışarı püskürtmenin bastırmadan önce geldiğini ve bu iki mekanizmanın temelde farklı olduğunu da anlatır. Püskürtme yıkıcılığa ve onun getirdiği kaygıya karşı geliştirilmiş bir savunmadır: Sadizmin benlik açısından tehlikeli olduğunun hissedilmesi ve saldırılan nesnelerin misilleme yapacağı korkusu benliğin kendini korumak ve nesneyi yok etmek amacıyla sadizmini nesneye doğru püskürtmesine neden olur. Klein'in sonradan bu fikirleri nasıl kullandığı, "Şizoid Mekanizmalar Üzerine Bazı Notlar"ın (1946) Açıklayıcı Notunda bulunabilir.

PSİKOZLARIN PSİKOTERAPİSİ (1930)

Melanie Klein bu kısa yazısını psikozda psikoterapinin rolü üzerine bir sempozyumda sunmuştur. Bu yazı bir yıl önce "Benlik Gelişiminde Sembol Oluşumunun Önemi" adlı makalesinde psikozun kökenindeki çocukluk şizofrenisine ve kaygı durumlarına ilişkin bulgularının bir özetidir.

ZİHİNSEL KETLENME KURAMINA BİR KATKI (1931)

Zihinsel ketlenme konusu en başından beri Klein'in ilgisini çekmiştir. Freud'un ardından Klein da "Bir Çocuğun Gelişimi"nde (1921) ve "Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü"nde (1923) düşünsel kapasiteyi iğdiş edilme kaygısıyla ketlenebilen libidinal bir yüceltme olarak görmüştü. Ancak "Çocuğun Libido Gelişiminde Okulun Rolü"nde Klein'in saldırgan düşlemlerin ketleyici etkisinin çoktan farkında olduğu klinik malzemede açıkça gözükmektedir. Ayrıca "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri"nde (1928) epistemofilik dürtüyü [bilme tutkusu –ç.n.] ortaya çıkaran şeyin, libido değil erken sadizm olduğunu ve çocuğun anne bedenini ancak ona saldırdıktan sonra tanımaya başladığını söyler. Bu yüzden Klein'a göre ilk bilgi nesnesi anne bedenidir. Klein, "Sembol Oluşumunun Önemi"nde (1930) başka bir bulgudan da bahseder ve sadizme karşı geliştirilen güçlü bir savunmanın, şizofrenide olduğu gibi, bilme dürtüsünün ketlenmesine yol açtığını ileri sürer.

Bu, Klein'in doğrudan zihinsel ketlenmeyle ilgili olan tek yazısıdır. Burada hem 1928 ve 1930'daki görüşlerini daha kapsamlı bir biçimde aktarır hem de bazı eklemeler yapar. Klein sadist nitelikli saldırıların arkasından gelen ve düşünsel işleyişi ketleyen birbiriyle zıt iki grup kaygı tanımlar: Anne bedeninin ve onun bir uzantısı olan dış dünyanın tehlikeli durumundan kaynaklanan ve dış dünyanın rahatça keşfedilmesini engelleyen kaygılar, ve benliğin içinden gelen tehlikelere, özellikle de sadist nitelikli erken üstbenliğin yasaklayıcı varlığına yönelik korkunun getirdiği ve benliğin keşfedilmesini önleyen kaygılar. Klein ayrıca belirli zihinsel ketlenme biçimlerinin –ki bunların sayısı da genelleşmiş epistemofilik ketlenmeden az değildir– sadizme karşı savunmalardan kaynaklanabileceğini gösterir.

Klein'in bu zamana kadar zihinsel ketlenme sorununa asıl katkısı sadizm ve sonuçlarını çalışmasıyla olmuştur. Ancak bir sonraki yıl, Freud'un yaşam ve ölüm içgüdüleri kuramını temel bir ilke olarak kabul ettikten sonra, sadizmi tek başına değil sevgi ve nefretle etkileşim içinde incelemeye başlamıştır. Bundan sonra kaygıları zulmedici ve depresif olarak iki gruba ayırmıştır; Klein şimdiye kadar zihinsel ketlenmeye ilişkin yalnızca zulmedici nitelikteki kaygıları incelemiştir. "Manik Depresif Durumların Psikogenezi Bir Katkı"da (1935) diğer gruptaki kaygılara da –depresif kaygılara– dikkat çeker ve saldırılan nesneye yönelik keder ve depresyon hislerinin öğrenme ve çalışma yetisini nasıl ketleyebileceğini gösterir.

Okuyucu, Klein'in bu yazısıyla zihinsel ketlenme üzerine bundan on, on bir yıl önceki ilk tartışmasını karşılaştırdığında arada büyük bir değişim olduğunu görecektir. Bu noktada Melanie Klein fikirlerini bir kitapta toplamayı uygun görmüş ve gerçekten de ertesi yıl *The Psycho-Analysis of Children* yayımlanmıştır.

ÇOCUKTA VİCDANIN ERKEN GELİŞİMİ (1933)

Freud'un üstbenlik hakkındaki klasik çalışması *The Ego and the Id* 1923'te yayımlanmıştır. Klein kısa bir süre sonra, büyük ölçüde çocuklarla analizinden edindiği bulgularla bu çalışmaya yeni katkılarda bulunmuştur. Klein çok küçük çocuklarda suçluluk duygusuyla –beklenmedik bir olgudur bu– karşılaşır. Bu da onu "Psikolojik İlkeler"de (1926), üstbenliğin Freud'un varsaydığından çok daha erken var olmaya başladığı yolundaki varsayımı yapmaya götürür. Klein'a göre üstbenlik, Oidipus karmaşasının sonunda değil başlangıcında oluşmaktadır; aynı zamanda, Oidipus karmaşasının başlangıcını da çok daha erken bir döneme, yani memeden kesilme dönemine çeker. Ayrıca Klein erken üstbenliği de ilk defa burada tanımlar: Erken Oidipal figürlerin içe alınmasıyla meydana gelen erken üstbenlik çeşitli özdeşleşmelerden oluşur ve sonraki haline göre çok daha acımasız ve ilkindir. Hem "Çocuk Analizi Sempozyumu"nda (1927), hem de daha kapsamlı bir biçimde, "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri"nde, gerçek anne babadan çok daha acımasız olan üstbenin zalimliğine bir açıklama da getirir: İçe atılan ve üstbenliği oluşturan Oidipal figürler çocuğun sadist nitelikli itkileri sayesinde çarpıtılarak korkunç hale gelirler. "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri"nde, aynı zamanda, üstbenliğin Oidipus karmaşasının sonunda değil başlangıcında olduğu yolundaki önermeyi takip eder ve şu sonuca varır: Tüm cinsel gelişim gibi, benlik gelişimi ve karakter oluşumu da bir üstbenliğin mevcudiyetinde gerçekleşir. Klein ilk önce "Normal Çocuklarda Suç Eğilimleri"nde (1927), sonra da "Çocuk Oyununda Canlandırma"da (1929) erken üstbenliğin suçlunun psişesine nasıl korkutucu bir biçimde tutunduğunu ve "Zihinsel Ketlenme Kuramına Bir Katkı"da da, er-

ken üstbenliğin zihinsel ketlenmedeki felç edici rolünü gösterir. “Çocuk Oyununda Canlandırma”da erken üstbenliğin psişe açısından çok büyük bir kaygı kaynağı olduğunu da ileri sürer.

1927’den itibaren Klein suçluluk ve korkuyu üstbenlikten kaynaklanan iki farklı güç olarak ayırır. Buna rağmen, bu ayrımı *The Psycho-Analysis of Children*’a (1932) dek tutarlı bir biçimde sürdürmez; orada suçluluk ile korku arasındaki ayrımı onaylar ve bunun önemi şöyle açıklar: Erken üstbenlik, sonraki halinden farklı olarak, gelişmiş bilincin suçluluk duymasına yol açar. Aynı çalışmada, bir yandan üstbenliğin oluşumunu memeden kesilme sırasında ortaya çıkan Oidipus karmaşasının başlangıcıyla bağlantılandırıyor, diğer yandan da üstbenliğin Oidipus karmaşasından önce oluştuğu yolunda çelişik bir ifadeye bulunuyordur. Klein, doğumdan hemen sonra içe alma sürecinin başlamasıyla birlikte içe alınan nesnenin derhal üstbenliğin işlevini üstlendiğini öne sürer.

Bunlar şu ana kadar Klein’in üstbenliğe ilişkin görüşlerinin gelişimindeki temel aşamalarıdır. Bu yazıda, Klein bu görüşleri çok net bir biçimde ortaya koyar ve korkunç üstbenliği iyicil ahlaki bilince dönüştürmede toplum ve bireyin önemini vurgular. İlginçtir, Melanie Klein 1927’den beri erken üstbenliğin zalimliğinin çocuğun sadist nitelikli itkilerinden kaynaklandığına inanmasına rağmen bu olguya ilişkin “yansıtma” kavramını ilk defa bu makalede kullanmıştır; misilleme ilkesinden söz etmiş, erken imagoların çocuğun sadist nitelikli itkilerinin “izini taşıdığı” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Burada çocuğun, yıkıcı itkilerini nesnelerinin üzerine *yansıttığını* söyler ve sonra da bunu hep bu şekilde ve ya daha sonraki kavramı olan yansıtmacı özdeşleşme tabirini kullanarak ifade eder. Klein aynı zamanda, üstbenlik oluşumuyla ilgili 1932’deki ifadelerini de biraz genişleterek tekrarlar ve üstbenliğin ben tarafından tasarlanan bir savunma olarak altbenlikteki bir yanılmadan oluştuğunu ve ilk defa çocuğun oral içe atmalarıyla var olmaya başladığını söyler. Bu da üstbenlik oluşumunun açıkça Oidipus karmaşasından önce olduğu anlamına gelir; buna rağmen, sanki hâlâ Freud’un kuramının temel ilkelerinden biriyle –buna göre üstbenliğin başlangıcıyla Oidipus karmaşası arasında yakın bir ilişki vardır– bağıı koparmak istemezmiş gibi, çelişkili bir dipnot koyar ve üstbenliğin erken Oidipal itkilerle yakından ilişki içinde başladığını söyler. (s. 190) Bununla beraber, iki yıl sonra “Manik Depresif Durumların Psikogenezine Bir Katkı”da, en sonunda üstbenliğin oluşumunu Oidipus karmaşasından büsbütün ayırır.

Klein’in üstbenlik üzerine çalışması, psikik değişim sorununu yoğun bir biçimde ortaya atar. Kaygı olarak deneyimlenen ve kişiyi antisosyal hale getiren erken üstbenlikten suçluluk olarak hissedilen ve ahlak gibi görünen gelişmiş bilince nasıl geçilir? Klein bu soruna birçok kez değinmiştir: “Çocuk Oyununda Canlandırma” gelişimsel görevlerin bir yönü, yani üstbenliği oluşturan kutuplaşmış özdeşleşmelerin bir araya getirilmesi hakkında özellikle ilginç bir tartışma içerir. Ama yine de, “Manik Depresif Durumların Psikogenezine Bir Katkı”da, suçlulukla kaygı arasındaki, o zamana dek sadece betimsel bir anlam taşıyan ayrım, yeni bir kuramda bir odak farklılaşması haline gelinceye kadar, bu değişimin dinamiği büyük ölçüde açıklanmadan kalır. Bu ayrım sayesinde, kutuplaşmış figürlerin bir araya getirilmesi, üstbenliğin benlikle giderek artan bütünleşmesi ve korkudan suçluluğa doğru bir geçiş, depresif konumun süreçleri olarak açıklanabilmiştir. Üstbenlik gelişiminin teknik olmayan kısa bir sunumu, *Yazılar*’ın dördüncü cildinde “Çeşitli” baş-

lıklı yazısının sonunda “Melanie Klein’den Bir Yorum”da (1942) bulunabilir. Daha sonra, “Kaygı ve Suçluluk Kuramına Bir Katkı”da (1948) Klein suçluluğun yalnızca depresif konumda ortaya çıktığı görüşünü değiştirir ve daha önce de, geçici bir süre için yaşanabileceğini söyler. *Haset ve Şükran*’da (1957) hasetli üstbenliği ve hasedin doğurduğu olgunlaşmamış suçluluk duygusunu tanımlar.

Okuyucu, Klein’in üstbenliğe ilişkin nihai fikirlerini “Zihinsel İşleyişin Gelişimi”nde (1958) bulabilir. Klein, üstbenliğin kaynağında en korkunç ve aşırı figürlerin olduğu yolundaki kırk yıllık görüşünden bir anda vazgeçer ve şunu söyler: En aşırı figürler üstbenliğin parçası değildir, kendilerine ait bir bölgeleri vardır ve bu bölge zihnin geri kalanından ayrılmıştır. “Zihinsel İşleyişin Gelişimi”nin Açıklayıcı Notunda içsel figürlere ilişkin bu radikal yeniden sınıflandırma daha kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır.

SUÇ ÜZERİNE (1934)

Bu makale suç üzerine bir sempozyum için çok kısa sürede yazılmıştır. Bunu izleyen yıllardaki çalışmaları düşünüldüğünde Klein’in burada “Normal Çocuklarda Suç Eğilimleri”nde (1927) vardığı sonucu kısaca tekrar dile getirdiği görülür. Klein bu yazıda, yeni bir görüş olarak psikozun ve suçun kaynağının aynı olduğunu açıklar.

MANİK DEPRESİF DURUMLARIN PSİKOGENEZİNE BİR KATKI (1935)

Bu yazıyla birlikte Klein’in yeni bir kuramsal yapı inşa ettiği bir çalışma dönemi başlar; bundan önceki çalışması da buna zemin hazırlamıştır. Klein on beş yıl boyunca, sadece Oidipus karmaşası ve üstbenliğe dair fikrini değiştirmekle kalmayıp, kavramsal olarak yavaş ve kökten bir değişim de getiren bir dizi bulgu biriktirmiştir. Kaygı, içsel nesne, bilinçdışı düşlem, saldırganlık, içe atma ve yansıtma kavramları sistematik olmayan bir biçimde öne çıkmıştır. Dolayısıyla, bu yazıdan üç sene önce yayımlanan *The Psycho-Analysis of Children*’da Klein hem gelişimin psiko-cinsel evrelerde ilerleme olduğu yolundaki klasik açıklamayı kabul eder, hem de farklı bir anlayış gerektiren bir terminoloji ve anlatım –benliğin içselleştirilmiş ve dışsal nesnelerle değişen ilişkisi ve erken psikotik kaygılardaki iniş çıkışlar– kullanır. Yeni bir kurama geçiş durumunu iki şey değiştirmiştir. İlk olarak, Klein çalışmasını bütünüyle, kendini sevgi ve nefret içinde ifade eden yaşam ve ölüm içgüdüleri arasındaki etkileşime dayandırmıştır; bu yalnızca, nispeten sevgiyi ihmal etmiş ve saldırganlığı aşırı vurgulamış olmasını düzeltmekle kalmamış, aynı zamanda yeni bir formülasyon için de kaynak olmuştur. İkinci olarak, bu yazı bütün yeni kuramlara –yeni bilimsel kavramlara– zemin hazırlamıştır. Gerçekten de, bu yazı erken gelişime ve manik depresif hastalığın köküne ilişkin iki kuram öne sürmesi bakımından birçok yeni önemli fikir içermektedir.

Kısaca söyleyecek olursak, Klein’in kuramına göre yaşamın ilk yılında dördüncü ya da beşinci ayda bebегin nesne ilişkilerinde önemli bir değişiklik olur ve kısmi nesne ilişkisinden bütünsel nesne ilişkisine geçilir. Bu değişim benliği yeni bir duruma sokar: Artık nesnesiyle özdeşleşebiliyordur, dolayısıyla daha önceden benliğinin korunmasına ilişkin paranoid türde kaygılara sahip olan bebek şimdi nesnesinin durumuna yönelik hem daha karmaşık ve çiftdeğerli duygular hem de depresif kaygılar içine girer. Bebek sevdiği iyi nesneyi kaybetmekten korkmaya başlamıştır ve zulmedilme kaygısının yanında nesneyi tahrip etmiş olmasından dolayı suçluluk da duyuyor ve sevdiği nesneyi onarmak isti-

yordur. Bebeğin kullandığı savunmalarda da benzer bir değişim olur: Zulmedicileri yok etmek ve yeni deneyimlemeye başladığı suçluluk ve keder duygularıyla baş etmek için manik savunmaları harekete geçirir. Klein, belirli bir grup oluşturan bu nesne ilişkisi, kaygı ve savunmayı depresif konum olarak adlandırır.

Klein bu kuramda ilk defa iki kaygı biçimi olan paranoyak (sonradan buna zulmedici diyecektir) ve depresif kaygıyı birbirinden ayırır. Bu temel bir ayrımdır. Kuramı hem düzenler, hem de açıklığa kavuşturur ve bununla ilgili kavramlar da doğal olarak onun etrafında yerlerini alır. Klein nesne ilişkilerinde yeni bir karşıtlığı da ortaya koyar: Kısmi nesneyle ve bütünsel nesneyle kurulan ilişki arasındaki fark. Klein'in konumu gelişimsel birim olarak evrenin ya da dönemin yerine geçirmesi temel bir öneme sahiptir.

Klein *The Psycho-Analysis of Children*'in üçüncü basımının önsözünde "konum" kavramını benimsemesinin bir nedenini açıklar ve "Bebegin Duygusal Gelişimi Hakkında Bazı Kuramsal Sonuçlar"da (1952) başka bir nedenden daha bahseder. Okuyucu bu yazıda "konum" kavramının birçok kullanımı olduğunu fark edecektir: Manik konum, takıntılı konum, paranoyak konum. "Manik konum" ve "takıntılı konum" 1940'tan sonra kullanımdan kalkmıştır ve erken gelişim kuramını tamamladığı "Bazı Şizoid Mekanizmalar Üzerine Notlar"da (1946) paranoyak konumu paranoid-şizoid konum olarak yeniden adlandırmıştır. İlk defa "Çocukluk Dönemi Kaygı Durumlarının Sanat Eseri ve Yaratıcı İtki Üzerindeki İzdüşümü"nde tarif edilen onarım burada anahtar bir kavram olmuştur. Ayrıca, gelişimin seyri ve sonucu, birbirini izleyen libidinal evreler yerine içsel nesne ilişkileri açısından ifade edilir.

Hem zihinsel sağlığın hem de sevmeye yetisinin bağlı olduğu depresif konumun –Klein'a göre çocuğun gelişiminde ana konumdur– normal sonucu iyi nesnenin güvenli bir biçimde içselleştirilmesidir. Bu gerçekleşmediği takdirde çocukta çoktan depresif hastalığa psikik ortam hazırlayan anormal bir durum ortaya çıkmıştır. Bu, yazıdaki ikinci kuramdır. Klein, manik depresif hastalıkta çekilen acıların ve psikotik kaygıların, çocukluk depresif konumunda verilen mücadelenin aynısı olduğunu düşünüyordu.

Bundan daha önce, 1920'lerde, Klein paranoid nitelikli çocuksu kaygıları keşfeder; burada çocuksu psikotik kaygıların başka bir türü olan depresif kaygıyı açıklar. Aslında, bu yazı genel psikoz kuramına çok büyük bir katkıda bulunmuştur. Yazının odağında çocukluk depresif konumu olsa da, ondan önce gelen paranoyak konumun doğasını paranoid kaygının egemen olduğu, kısmi nesnelerle ilişkilerin kurulduğu, duygu ve nesnelerin bölündüğü bir zaman olarak açıklamıştır. Paranoyayla depresyonu ayrıntılı bir biçimde karşılaştırır ve çocukluk paranoyak konumunun ardından depresif konumun geldiği yolundaki kuramı, bu iki hastalığın çocuklukta birbirini takip ettiği ve etkileşim içinde olduğuna dayanarak ikisi arasındaki gözlemlenmiş klinik bağlantıyı açıklamasını sağlar. Klein manik depresif hastalığa yeni bir açıklama getirerek, onun ölmekte olan ya da ölmüş nesneleri içermekten duyulan korkunun hâkim olduğu bir hastalık olduğunu söyler. Kendi manik savunmalar kavramını ileri sürüp, tümgüçlülük ve inkâr üzerinde durur; manik ve takıntılı savunmalar arasındaki ilişkiyi gösterir ve manik savunmaların depresyona karşı olduğu kadar paranoid kaygılara karşı da kullanıldığını belirtir. Kuşkusuz, Klein'in kuramının bütün uzantılarını burada inceleyemeyiz. Klein bundan beş yıl sonra basılan "Yas Tutmak ve Manik Depresif Durumlarla İlişkisi"nde bu yazıya devam eder ve depresif konumdaki bir diğer önemli süreci, yitirilen nesne için tutulan yası inceler. Ayrıca, bu yazı-

da sözü edilen manik savunmalar, onarım, benlikteki bütünleşme süreçleri üzerine olan çalışmasına da devam eder ve depresif konumdaki en önemli sürecin, nesnelerin –bu yazıda vurgulandığı gibi daha gerçekçi düzlemlerde tekrar tekrar bölünmektense– birleştirilmesi olduğunun altını çizer. Depresif konumla Oidipus karmaşası arasındaki ilişki “Erken Kaygıların Işığında Oidipus Karmaşası”nda (1945) açıklanmış ve “Çocuğun Heyecansal Yaşamı Hakkında Bazı Teorik Sonuçlar”da (1952) buna birtakım eklemeler yapılmıştır. Klein bundan sonraki yazısında, depresif konumda, depresif kaygıya karşı bir savunma olarak, canlı ve sağlam nesneyle, cansız ve tahrip edilmiş nesnenin birbirinden ayrıldığını ileri sürer. Bu yazıdaki suçluluk tanımı “Kaygı ve Suçluluk”ta (1948) ve depresyon tanımı da “Şizofrendeki Depresyon”da değişikliğe uğramıştır.

MEMEDEN KESME (1936)

Bu yazı Klein’ın psikanalistlerin verdiği bir dizi konferansa katkısıdır. Klein, bir grup konferansın yayımlandığı *Çocukların Yetiştirilmesi Üzerine* adlı küçük kitabın ikinci baskısına 1952’de bir önsöz yazmış ve bir ekleme yapmıştır.

Bundan önce, sözgelimi “Erken Analizin Psikolojik İlkeleri”nde (1926), Klein memeden kesilmeyi Oidipus karmaşasını başlatan bir travma olarak görmüştü: Besleyen annenin maruz bıraktığı engelleme ve hüsrana, bebeğin anneden uzaklaşıp babaya yönelmesine neden olur. Ancak, bunun ardından yazdığı “Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı” adlı makaledeki çocukluk depresif konumuna ilişkin kuram, memeden kesme üzerine farklı bir ışık tutar. Memeden kesilme bebeğin ilk dışsal iyi nesnesini bütünüyle yitirmesi olarak görülür, bu da depresif konumdaki duygu ve çatışmaları en üst noktaya çıkarır. Aynı zamanda, memeden kesme başarılı olduğunda, kişiyi ikamelerin kabul edilmesi ve daha fazla haz kaynağı bulunması konusunda teşvik eder.

Klein bu yeni fikirlerini hem canlı hem de teknik olmayan bir biçimde sunar: Çocuk yetiştirirken kullanılacak pratik bir rehber gibidir; ayrıca çocuk bakımında karşılaşılan sorunlara psikolojik öğütler de içerir. Bu yazıda Klein esas olarak memeden emzirmeyle biberon kullanımını karşılaştırır; bu konu “Bebek Davranışlarının Gözlemlenmesi Üzerine” (1952) adlı makalenin ilk bölümünde daha kapsamlı bir biçimde tartışılmıştır. O makalenin ikinci bölümünde yine memeden kesilme konusu üzerinde durulmuştur.

SEVGİ, SUÇLULUK VE ONARIM (1937)

Klein ve Joan Riviere’nin 1936’da “Uygur Adam ve Kadının Heyecansal Yaşamı” adı altında verdiği dersler, bir sonraki yıl *Love, Hate and Reparation* adıyla basılacak kitabın temelini oluşturur. Klein ve Riviere konuları paylaşmıştır: Riviere “Nefret, Suçluluk ve Saldırganlık” üzerine, Klein ise “Sevgi, Suçluluk ve Onarım” üzerine konuşacaktır. Klein hâlâ çok yeni olan –iki yıl önce formüle etmiştir– depresif konum kuramına ilişkin fikirlerini ortaya koyar. Klein’in bu makalesinde, başka hiçbir yazısında olmadığı kadar çok çeşitli insan durumlarını, teknik olmayan bir biçimde tartışması çok ilginçtir.

Klein’in fikirleri sonradan bir noktada değişir. Burada, nefretin tahrip ettiği bir nesneyi onarma görevi çocuğa en başından itibaren yüklenmiştir; oysa Klein’in sonraki paranoide-şizoid konum kuramına göre ilk aylarda bölme hâkim olur ve onarım ihtiyacı da depresif konumun daha bütünleşmiş evrelerine kadar ortaya çıkmaz.

YAS TUTMAK VE MANİK DEPRESİF DURUMLARLA İLİŞKİSİ (1940)

"Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı" gibi bu da birinci sınıf bir çalışmadır. Burada Klein yası depresif konum olgusunun içine yerleştirmiştir. Bu da Klein'in yası doğasını açıklamasına ve aynı zamanda yası manik depresif durumlar hakkındaki çalışmasıyla ilişkilendirmesine yardımcı olmuştur. Klein'in temelde ileri sürdüğü şey şudur: Sevilen bir kişinin kaybı çocukluk depresif konumunu tekrar harekete geçirir ve yaşamın ileriki bir zamanında yas tutabilme ve yastan çıkabilme yetisi, çocuklukta depresif konumun çözülmesine bağlıdır.

Klein daha önceleri yası parçası olduğu bilinmeyen çeşitli süreçleri açığa çıkarmıştır; bunların özünde şu vardır: Dışsal iyi nesnelerin kaybedilmesi, beraberinde, içsel iyi nesnelerin de yitirildiğine dair bilinçdışı bir duyguyu getirir. Bu da yas tutan kişinin acılarının ve yapması gereken işin niteliğinin düşünüldüğünden daha büyük olduğu, dışsal olanın yanında içsel kaybın da acısını çektiği ve kötü nesnelerce zulmedildiği anlamına gelir. Depresif konuma özgü erken zulmedilme kaygıları ve depresif kaygılar yeniden uyanmıştır. Klein ayrıca yas durumlarının üstesinden gelmek için onarım yapmanın çok önemli olduğunu da tartışır.

Bu yazı boyunca Klein kendi çalışmasını Freud'un kine bağlamaya çalışır. Ancak, yas ile manik depresif durumlar arasındaki ilişki konusunda Freud'la aynı fikirde değildir. Klein'a göre, normal yetişkin yası, 1935'te gösterdiği gibi, depresif konumda ortaya çıkan manik depresif durumları içerir. Bu yazıda manik savunmalar, özellikle de manik coşku üzerine çalışmasını genişletir ve bu savunmaların aşırı kullanılmasının iyi nesnenin içsel olarak güvenli bir biçimde tekrar yerleştirilmesine engel olduğuna işaret eder.

Klein'in genel gelişim kuramı açısından bakarsak, Klein bu yazısında depresif konuma dair 1935'te başladığı açıklamayı tamamlamıştır. Depresif konumun yas süreçlerini içerdiğini göstermiştir, depresif konumun üstesinden gelinmesinde onarımın rolünü anlatmış ve iki yanıltıcı onarım biçimini, takıntılı ve manik onarımı, ilk defa tartışmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu yazı 1935'teki manik depresif tanımına çok fazla şey katmıştır. Dahası, Klein'in kendisi buna açıkça dikkat etmese de, bu yazıyla 1935 tarihli makalesi arasında bir vurgu farkı vardır, Klein orada depresif konumda imago ların bir araya getirildikten sonra daha gerçekçi düzlemlerde tekrar bölündüğünün altını çizmiştir (s. 217-8, burada da tekrarlar s. 263) Klein bu yazıdaki bir dipnotta şunu ileri sürer: Nesnenin karşıt yönlerinin birleştirilmesi "çok önemli bir süreçtir." (s. 262, dipnot 7) Bundan sonraki çalışmasında, bir araya getirme sürecinin nesnenin daha gerçekçi bir biçimde bölünmesine bağlı olduğu açığa çıkmıştır. Klein ayrıca burada ilk defa depresif konumda sevginin nefreti yumuşattığını da ileri sürmüştür.

ERKEN KAYGILARIN İŞİĞİNDE OİDİPUS KARMAŞASI (1945)

Bu Klein'in Oidipus karmaşası üzerine son büyük açıklamasıdır. Bundan önceki en önemli tartışmaları "Oidipus Çatışmasının Erken Dönemleri" (1928) ve *The Psycho-Analysis of Children*'dadir (1932). Bu makalelerin yazılmasından sonra Klein'in çalışmasında iki büyük gelişme olmuştur; bunlardan biri genel, diğeri ise daha spesifik. Genel olan gelişme şudur: *The Psycho-Analysis of Children*'da, zihinsel işleyişin kaynağında sevgiyle nefret arasındaki etkileşimin olduğu kabul edilmiştir. Ancak, Klein bu çalışmasında bu ilkeden

yeni yararlanmaya başlamıştır; bu yüzden de *The Psycho-Analysis of Children*'daki Oidipus karmaşası üzerine yazılan bundan etkilenmemiştir. Klein'da daha spesifik olan değişim ise, "Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı"da (1935) yaşamın ilk yılında gerçekleşen ve gelişimde dönüm noktası olan yeni bir depresif konum kuramı geliştirmiş olmasıdır. Bu makalede Oidipus karmaşasının tanımı bu iki değişiklik göz önüne alınarak düzeltilmiş ve genişletilmiştir.

Klein'ın Oidipus karmaşası kavramı 1928'deki gibi kalmıştır. Freud'un keşfettiği Oidipal duruma ek olarak Oidipus karmaşasının genital öncesi evreleri vardır; çocuğun babanın penisini içine almış anne bedenine ve kendi içine yönelik erken düşlemleri Oidipal durumun parçasıdır ve suçluluk Oidipus karmaşasının bir sonucu değildir, en başından beri vardır ve onun tüm gelişim seyrini etkiler. Klein'ın, erkek ve kız çocuğunun cinsel gelişimine yönelik *The Psycho-Analysis of Children*'daki açıklaması değişmemiştir. Ancak Klein burada Oidipus karmaşasının başlangıcına ve çözülme sebebine ilişkin farklı bir görüştedir; ayrıca Oidipus karmaşasının doğasına ilişkin bazı önemli eklemeler de yapar.

Klein'ın sadizmin ilk altı ayda artmak yerine azaldığı yolundaki yeni varsayımını, nesne ilişkilerinin doğumdan beri var olduğuna ilişkin görüşüyle birlikte düşündüğümüzde, Oidipus karmaşasının narsisistik evrede ya da sadizmin doruk noktasına çıktığında başladığı yolundaki daha önceki –1932'deki– ifadelerinin yanlış olduğunu ve bu görüşlerin giderek kaybolduğunu görürüz. Klein artık memeden kesilmenin yarattığı oral erojen hüsranın itkileri serbest bıraktığını ya da bazı zamanlar belirttiği gibi Oidipus karmaşasının esas olarak nefret itkileri altında başladığını düşünmez. Aksine, Oidipus karmaşasının depresif konumun başlangıcına denk geldiğine inanır, bu dönemde zulmedilme kaygısı azalmış, sevgi güçlü bir biçimde öne çıkmıştır ve çocuğun memeden uzaklaşmasında yoksunluğun bir payı olabilse de, çocuğun atılım yapmasına sebep olan ve libidoyu yeni nesneler bulmaya teşvik eden sevginin yanında ikincil kalır. Klein, 1932'de Oidipus karmaşasının çözülmesindeki asıl etkenin suçluluk olduğunu düşünmüştür; oysa burada, pozitif duyguların da –çocuğun anne babasına duyduğu sevgi ya da onları koruma isteği gibi– Oidipus karmaşasının gücünü kaybetmesinde etkili olduğu kanısındadır.

Klein 1935'te Oidipus karmaşasını depresif konuma bağladığı "Manik Depresif Durumların Psikogeneze Bir Katkı"da şu cümlelerin ötesine geçmez: Oidipal çatışmaların en acı verici kaynaklarından biri, iyi nesnelerin yitirilmesinden duyulan üzüntü ve endişedir. Burada ise, çocuğun sevgi ve nefreti birleştirmeye çalıştığı sırada birbirine karışan Oidipal arzularla depresif kaygıları inceler ve cinsel itkilerin, saldırganlığın sonuçlarını onarma yolu olarak nasıl yeni bir boyut kazandığını gösterir. Bu ilerdeki cinsellik açısından büyük öneme sahip onarıcı cinsel düşlemlerin ortaya çıkmasına neden olur. İki hastadan –Richard ile Rita– alınan malzeme Oidipal duruma ilişkin bu daha genelleşmiş tabloyu açıklar. Richard'ın analizinin tamamı *Narrative of a Child Analysis*'de (1961) verilmiştir ve Rita'nın analizinden de bundan daha önceki yazılarında bahsetmiştir.

Bu yazıda Klein'ın Freud'la Oidipus karmaşası konusundaki anlaşmazlığının iyi bir açıklaması bulunmaktadır. Özel olarak Oidipus karmaşasıyla depresif konumu bağlamaya yönelik fikirleri dışında, burada saydığı tüm fikir ayrılıklarının 1928'deki makalesinde de bulunması ilginçtir; ama orada Freud'la arasındaki farklılıkları vurgulamaktan kaçınmak istemiş gibidir.

Bu makalede yaşamın ilk ayları hakkındaki görüşlerinin netlik kazandığı açıkça görülmektedir. Ertesi yıl “Şizoid Mekanizmalar Üzerine Bazı Notlar”da, yaşamın ilk aylarında bebeğin paranoid-şizoid konumda olduğunu ileri sürer. Ancak, bu burada belirtilen görüşleri etkilemez. 1932’ye kadar Oidipus karmaşasına dair görüşlerindeki değişikliklerin kısa bir açıklaması, *The Psycho-Analysis of Children*’ın üçüncü basımının önsözünde bulunabilir.

Klein Oidipus karmaşasına ilişkin açıklamasına, sonradan yaptığı iki çalışmayı da ekler. “Bebegin Heyecansal Yaşamına Dair Bazı Kuramsal Sonuçlar”da (1952) Oidipus karmaşasını ana çizgileriyle anlatırken karmaşayla depresif konum arasındaki karşılıklı ve faydalı ilişkiyi tarif eder. Oidipus karmaşası üzerine en son tartışması *Haset ve Şükran*’dadır (1957); orada hasedin Oidipal durum üzerindeki zararlı etkilerini anlatır.

Özetleyecek olursak: Melanie Klein Oidipus karmaşasının daha iyi anlaşılmasını esas olarak iki şekilde sağlamıştır; ilk olarak Oidipus karmaşasının –ki Freud’a göre nevrozun özüdür– erken dönemlerini keşfetmiştir ve sonra da onu çocuğun gelişiminde ana konum olarak gördüğü depresif konuma bağlamıştır.

çev. ZEYNEP KOÇAK

BİBLİYOGRAFYA

- Abraham, K.** (1914). "A Constitutional Basis of Locomotor Anxiety", *Selected Papers on Psycho-Analysis* içinde. (Londra: Hogarth, 1927)
- (1920). "Manifestations of the Female Castration Complex", *agy.*
- (1921). "A Contribution to a Discussion on Tic", *agy.*
- (1921-1925). "Psycho-Analytical Studies on Character Formation", *agy.*
- (1924). "A Short Study of the Development of the Libido, Viewed in the Light of Mental Disorders", *agy.*
- Alexander, F.** (1923). "The Castration Complex and the Formation of Character", *Int. J. Psycho-Anal.*, 4.
- Boehm, F.** (1922). "Beiträge zur Psychologie der Homosexualität: ein Traum eines Homosexuellen", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 8.
- Chadwick, M.** (1925). "Über die Wurzel der Wissbegierde", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 11. Özet *Int. J. Psycho-Anal.* 6. içinde.
- Deutsch, H.** (1925). "The Psychology of Women in Relation to the Functions of Reproduction", *Int. J. Psycho-Anal.*, 6.
- (1933). "Zur Psychologie der manisch-depressiven Zustände", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 19.
- Fenichel, O.** (1928). "Über organibinöse Begleiterscheinungen der Triebabwehr", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 14.
- Ferenczi, S.** (1912a). "On Transitory Symptom-Constructions during the Analysis", *First Contributions to Psycho-Analysis* içinde. (Londra: Hogarth, 1952).
- (1912b). "Symbolic Representation of the Pleasure and Reality Principles in the Oedipus Myth", *agy.*
- (1913). "Stages in the Development of the Sense of Reality", *agy.*
- (1921a). "The Symbolism of the Bridge", *Further Contributions to the Theory and Technique of Psycho-Analysis* (Londra: Hogarth, 1926).
- (1921b). "Psycho-analytic Observations on Tic." *agy.*
- (1924). *Thalassa: a Theory of Genitality* (New York: Psychoanalytic Quarterly, Inc., 1938)
- Freud, A.** (1927). *The Psychoanalytical Treatment of Children* (Londra: Imago, 1946).
- Freud, S.** (1900). *The Interpretation of Dreams*, S.E. 4-5.
- (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. S.E. 7.
- (1908). "Hysterical Phantasies and their Relation to Bisexuality", S.E. 9.
- (1909a). "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old Boy", S.E. 10.
- (1909b). "Notes upon a Case of Obsessional Neurosis", S.E. 10.
- (1910). *Leonardo da Vinci and a Memory of his Childhood*, S.E. 11.
- (1911). "Formulations on the Two Principles of Mental Functioning", S.E. 12.
- (1912). "On the Universal Tendency to Debasement in the Sphere of Love", S.E. 11.
- (1913). *Totem and Taboo*, S.E. 14.
- (1914). "On Narcissism: An Introduction", S.E. 14.
- (1915a). "Repression", S.E. 14.

- Freud, S.** (1915b). "The Unconscious", S.E. 14.
- (1915c). "Some Character-Types met with in Psycho-Analytic Work: III Criminals from a Sense of Guilt", S.E. 14.
- (1916-17). *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, S.E. 15-16.
- (1917). "Mourning and Melancholia", S.E. 14.
- (1918). "From the History of an Infantile Neurosis", S.E. 17.
- (1920). *Beyond the Pleasure Principle*, S.E. 18.
- (1923). *The Ego and the Id*, S.E. 19.
- (1924). "The Dissolution of the Oedipus Complex", S.E. 19.
- (1925). "Some Physical Consequences of the Anatomical Distinction between the Sexes", S.E. 19.
- (1926a). *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*, S.E. 20.
- (1926b). *The Question of Lay Analysis*, S.E. 20.
- (1930). *Civilization and its Discontents*, S.E. 21.
- (1931). "Female Sexuality", S.E. 21.
- (1933). *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, S.E. 22.
- Glover, E.** (1932). "A Psycho-Analytic Approach to the Classification of Mental Disorders", *On the Early Development of Mind* içinde. (Londra: Baillière, 1956)
- Groddeck, G.** (1922). "Der Symbolisierungszwang", *Imago*, 8.
- Gross, O.** (1902). *Die Cerebrale Sekundaerfunction*.
- Hárnik, J.** (1928). "Die ökonomischen Beziehungen zwischen den Schuldgefühl und dem weiblichen Narzissmus", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 14.
- Hollós, I.** (1922) "Über das Zeitgefühl", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 8.
- Isaacs, S.** (1934). "Anxiety in the First Year of Life", Britanya Psikanaliz Derneği'nde sunulan yayımlanmamış bildirisi.
- (1936). "Habit", *On the Bringing up of Children* içinde, ed. Rickman. (Londra: Kegan Paul)
- Jokl, R.** (1922). "Zur Psychogenese des Schreibkrampfes", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 8.
- Jones, E.** (1916). "The Theory of Symbolism", *Papers on Psycho-Analysis* içinde. (Londra: Baillière, 2. baskı 1918 - 5. baskı 1948)
- Klein, M.** [Burada her makalenin/kitabın ilk baskısının ayrıntıları verilmiştir; *The Writings of Melanie Klein* içerisinde bunların hangi ciltte bulunduğu köşeli parantezlerde belirtilmiştir.]
- (1921). "The Development of a Child", *Imago*, 7. [I]
- (1922). "Inhibitions and Difficulties in Puberty", *Die neue Erziehung*, 4. [I]
- (1923a). "The Role of the School in the Libidinal Development of the Child", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 9. [I]
- (1923b). "Early Analysis", *Imago*, 9. [I]
- (1925). "A Contribution to the Psychogenesis of Tics", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 11. [I]
- (1926). "The Psychological Principles of the Early Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 7. [I]
- (1927a). "Symposium on Child Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 8. [I]
- (1927b). "Criminal Tendencies in Normal Children", *Brit. J. med. Psychol.*, 7. [I]
- (1928). "Early Stages of the Oedipus Conflict", *Int. J. Psycho-Anal.*, 9. [I]
- (1929a). "Personification in the Play of Children", *Int. J. Psycho-Anal.*, 10. [I]

- Klein, M.** (1929b). "Infantile Anxiety Situations Reflected in a Work of Art and in the Creative Impulse", *Int. J. Psycho-Anal.*, 10. [I]
- (1930a). "The Importance of Symbol-Formation in the Development of the Ego", *Int. J. Psycho-Anal.*, 11. [I]
- (1930b). "The Psychotherapy of the Psychoses", *Brit. J. med. Psychol.*, 10. [I]
- (1931). "A Contribution to the Theory of Intellectual Inhibition", *Int. J. Psycho-Anal.*, 12. [I]
- (1932). *The Psycho-Analysis of Children* (Londra: Hogarth). [II]
- (1933). "The Early Development of Conscience in the Child", *Psychoanalysis Today* içinde, ed. Lorand (New York: Covici-Friede). [I]
- (1934). "On Criminality", *Brit. J. med. Psychol.*, 14. [I]
- (1935). "A Contribution to the Psychogenesis of Manic-Depressive States", *Int. J. Psycho-Anal.*, 16. [I]
- (1936). "Weaning", *On the Bringing Up of Children* içinde, ed. Rickman (Londra: Kegan Paul). [I]
- (1937). "Love Guilt and Reparation", *Love, Hate and Reparation* içinde, Riviere ile birlikte. (Londra: Hogarth)
- (1940). "Mourning and its Relation to Manic-Depressive States", *Int. J. Psycho-Anal.*, 21. [I]
- (1945). "The Oedipus Complex in the Light of Early Anxieties", *Int. J. Psycho-Anal.*, 26. [I]
- (1946). "Notes on some Schizoid Mechanisms", *Int. J. Psycho-Anal.*, 27. [III]
- (1948a). *Contributions to Psycho-Analysis 1921-1945*. (Londra: Hogarth)
- (1948b). "On the Theory of Anxiety and Guilt", *Int. J. Psycho-Anal.*, 29. [III]
- (1950). "On the Criteria for the Termination of a Psycho-Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 31. [III]
- (1952a). "The Origins of Transference", *Int. J. Psycho-Anal.*, 33. [III]
- (1952b). "The Mutual Influences in the Development of Ego and Id", *Psychoanal. Study Child.* 7 [III]
- (1952c). "Some Theoretical Conclusions regarding the Emotional Life of the Infant", *Developments in Psycho-Analysis* içinde, Heimann, Isaacs ve Riviere ile birlikte. (Londra: Hogarth)
- (1952d). "On Observing the Behaviour of Young Infants", *agy*, [III]
- (1955a). "The Psycho-Analytic Play Technique: Its History and Significance", *New Directions in Psycho-Analysis* içinde. (Londra: Tavistock) [III]
- (1955b). "On Identification", *agy*, [III]
- (1957). *Envy and Gratitude* (Londra: Tavistock) [III]
- (1958). "On the Development of Mental Functioning", *Int. J. Psycho-Anal.*, 29. [III]
- (1959). "Our Adult World and its Roots in Infancy", *Hum. Relations*, 12. [III]
- (1960a). "A note on Depression in the Schizophrenic", *Int. J. Psycho-Anal.*, 41. [III]
- (1960b). "On Mental Health", *Brit. J. med. Psychol.*, 33. [III]
- (1961). *Narrative of a Child Psycho-Analysis* (London: Hogarth) [IV]
- (1963a). "Some Reflections on the Oresteia", *Our Adult World and Other Essays* içinde. (Londra: Heinemann Medical) [III]
- (1963b). "On the Sense of Loneliness", *agy*, [III]

- Lewin, B.** (1933). "The Body as Phallus", *Psychoanal. Quart.*, 2.
- Middlemore, M. P.** (1936). "The Uses of Sensuality", *On the Bringing Up of Children* içinde, ed. Rickman. (Londra: Kegan Paul)
- van Ophuijsen, J. H. W.** (1920). "On the Origin of Feeling of Persecution", *Int. J. Psycho-Anal.*, 1
- Radó, S.** (1928). "The Problem of Melancholia", *Int. J. Psycho-Anal.*, 9
- Rank, O.** (1912). *Das Inzestmotiv in Dichtung und Sage* (Leipzig ve Viyana: Deutike)
- Rank, O. ve Sachs, H.** (1913). *Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften* (Wiesbaden: Bergmann)
- Reich, W.** (1927). "Die Funktion des Orgasmus", *The Discovery of the Orgone* içinde. (New York: Orgone Inst.)
- Reik, T.** (1925). *Geständniszwang und Strafbedürfnis* (Viyana: Int. Psychoanal. Vlg.)
- Riviere, J.** (1937). "Hate Guilt and Aggression", *Love, Hate and Reparation* içinde, Klein ile birlikte. (Londra: Hogarth)
- Sadger, J.** (1920) "Über Prüfungsangst und Prüfungsträume", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 6
- Schmideberg, M.** (1930). "The Rôle of Psychotic Mechanisms in Cultural Development", *Int. J. of Psycho-Anal.*, 11.
- (1931). "A Contribution to the Psychology of Persecutory Ideas and Delusions", *Int. J. of Psycho-Anal.*, 12.
- Sharpe, E.** (1930). "Certain Aspects of Sublimation and Delusion", *Collected Papers on Psycho-Analysis* içinde. (Londra: Hogarth, 1950)
- (1936) *On the Bringing up of Children*'a katkı, ed. Rickman (Londra: Kegan Paul)
- Sperber, H.** (1915). "Über den Einfluss sexueller Momente auf Entstehung Entwicklung der Sprache", *Imago*, 1.
- Spielrein, S.** (1922). "Die Entstehung der kindlichen Worte Papa und Mama", *Imago*, 8.
- Stärcke, A.** (1919). "Die Umkehrung des Libidovorzeichens beim Verfolgungswahn", *Int. Z. f. Psychoanal.*, 5.
- Stekel, W.** (1923). *Conditions of Nervous Anxiety and their Treatment* (Londra: Kegan Paul)
- Strachey, J.** (1930). "Some Unconscious Factors in Reading", *Int. J. Psycho-Anal.*, 11
- Symposium on Child Analysis** (1927), *Int. J. Psycho-Anal.*, 8.

HASTALAR LİSTESİ

- [Bayan] A (yetişkin), 267-271
C (yetişkin), 211, 212
D (yetişkin), 273-276
Dick, 168-176
Erna, 105-106, 123-124, 152-154, 157
Ernst, 51-52, 54-57, 59
Felix, 49, 50, 52-53, 59-60, 64, 85-98
Fritz, 6-18, 30-39, 42, 50-57, 63-64, 67, 73-83
George, 153-155, 157
Gerald, (İsimsiz olarak 119-122, 155), 132-133, 139, 158
Grete, 51, 54, 58, 81
[Bayan] H (yetişkin) 81
John, 179-186
Küçük suçlu (İsimsiz), 139-142
Lisa, 54-55, 58
Peter, 136-140
Richard, 280-300, 331
Rita, 101-103, 154, 157, 223, 300-307, 331
Ruth, 105
Trude, 100, 102
Walter, 98-99
Werner, 93-99
X (yetişkin), 206-208
Y (yetişkin), 208

DİZİN

- aktarım 91, 106, 107, 111-113, 117-119, 124, 126-129, 134, 141-142, 158, 284-285, 296, 319-320, 323
- anal dönem/evre 79, 143, 161, 167, 176, 181, 201
- anal saldırı 294, 299, 310
- anal saplanma 80, 86, 145
- analistin eğitimci etkisi 44, 83, 109, 123, 124, 125, 126, 128, 129
- analitik durum 106, 110, 111, 113, 114, 117, 118, 128, 129, 158, 159
- anne(nin) bedeni 8, 25, 30, 51, 78, 161-163, 165, 168, 170, 172-173, 176, 181-185, 187, 192, 200, 209, 221, 251, 260, 310-311, 322
- anne karnı 133
- baba(nın) penisi 132, 145-147, 155, 161, 165, 167, 170, 172, 173, 181, 183, 192, 212, 213, 283, 290, 298, 303, 308-310, 312, 313, 315, 331.
- bastırma 5, 12, 14, 17-21, 25, 27, 33-34, 42, 44, 46, 60, 63-72, 78, 79, 84, 88, 89, 104, 106-108, 117, 123, 125, 131-135, 137-138, 140-141, 144, 147-149, 157, 167, 174, 176, 197, 246, 250, 283, 287, 297-298, 311, 315, 317, 324
- benlik gelişimi 66, 111, 158, 159, 162, 166, 168, 171, 172, 174, 183-187, 204, 307, 325
- bilgi edinme arzusu 168, 182
- bölme 21, 156, 158, 217, 229, 263, 286, 323, 329
- bölünme 36, 156, 189, 217, 229, 330
- canlandırma 103, 106, 152, 154, 156, 158-159
- çiftdeğerlilik 16, 101, 156, 217, 263, 285
- cinsel bilgilendirme/aydınlanma 24, 25, 38, 39
- cinsel kuram/kuramlar 31, 36, 70, 79, 106, 134-135, 167, 192, 303,
- çocukların analizi 24, 55, 59, 60, 63, 64, 77, 79, 80, 100, 103, 106, 109, 116, 117, 119, 120, 128-131, 139, 143, 151, 152, 163, 165, 174, 177, 188, 221, 222, 312, 321
- depresif konum 206, 208-211, 214, 216-218, 259-267, 270, 271, 276, 277, 279, 296, 305, 306, 309, 323, 326-332
- Deutsch, Helene 209, 210
- dış dünya 21, 85, 100, 120, 122, 156, 158, 168, 172, 173, 176, 183, 185, 186, 190, 192, 199, 201, 204, 205, 209, 215, 217-220, 222, 236, 254-257
- düşlem 13, 18, 22, 23, 28-37, 41-44, 46, 47, 50-55, 57, 58, 60, 61, 69-82, 86-98, 104-106, 113-115, 117, 121, 122, 131-136, 138, 140, 141, 152-154, 157-159, 167, 168, 170, 172, 173, 176-183, 185, 188, 190-193, 197, 201, 206-209, 212-217, 219-222, 224, 232-244, 246, 249-257, 260, 262-266, 269, 270, 273-277, 282-285, 288, 290, 291, 294, 296, 297, 299, 302-306, 308-312, 314, 317-319, 321, 324, 327, 331
- egitim 5, 9, 21, 23, 39, 40, 44, 83, 100, 102, 123, 126, 135, 320
- engellenme 68, 69, 138, 143, 144, 148, 155, 163, 177, 178, 214, 219, 222-225, 229, 232, 236, 237, 239, 245, 247, 255, 257, 258, 271, 284, 285, 299, 300, 302, 308, 316,
- erken analiz 41-44, 62, 83, 84, 130, 131, 189, 192
- erken dönem kaygıları 197, 282
- erken Oidipus durumu 310
- erken üstbenlik, 159, 319, 321, 325, 326
- fallik dönem/evre 148, 209, 287, 313, 314, 322
- Fenichel, Otto 156
- Ferenczi, Sandor 19, 22, 51, 59, 95-99, 143, 168, 192, 193, 318, 319
- Freud, Anna 108-130, 319, 320

- Freud, Sigmund 6, 13, 20, 22-24, 43, 46, 49, 56, 60, 64-66, 68-71, 83, 104, 105, 107, 108, 110, 121, 131, 135, 141, 147-149, 151, 153, 162, 165, 167, 176, 188-194, 200, 203, 205, 209-211, 216, 217, 219, 252, 259, 261, 265-267, 269, 272, 279, 287, 298, 307, 310, 313-317, 319-322, 324-326, 330-333
- Freund, Anton 27, 42
- genital dönem/evre 59, 134, 137, 150-152, 155, 170, 172, 191, 287, 314
- genitallik öncesi 55, 143, 286
- genitallik korkusu 298
- gizil dönem 20, 85, 99, 116, 120, 122, 129, 156, 194
- Glover, Edward 188, 200, 215, 220
- Glover, James 209
- Groddeck, G. 83,
- Gross, Otto 19
- haset 146-149, 250, 268, 303, 312
- histeri 65, 70-72, 149
- iç dünya 210, 254, 255, 256, 260, 265, 266, 269-273, 278, 309, 312, 313, 316, 319, 322
- iç nesne, 210, 261, 293, 312, 316
- içselleştirilmiş nesne 161, 172, 185, 186, 202, 203, 205, 216-218, 263, 265, 269, 270, 272
- içe atma 201, 210, 216, 217, 313, 326, 327
- içe alma/alım 143, 154, 167, 186, 190, 199-202, 206, 216, 217, 220, 222, 262, 263, 270, 272, 273, 312, 314, 316, 325, 326
- içselleştirme 185, 215, 260, 274, 299, 313, 316
- idealleştirme 262, 263, 265, 267, 296
- iğdiş olma karmaşası/korkusu 144-146, 148-150
- ilkel üstbenlik 140
- imago 36, 42, 54, 103, 117, 135, 150, 154-157, 159, 185, 186, 189-191, 196, 197, 199, 200, 216, 217, 263, 265, 308, 309, 322, 323, 326, 330
- inkâr 157, 173, 199, 209-211, 213, 218, 242, 243, 267-269, 274, 328
- Isaacs, Susan 215, 226
- Jokl, R. 50
- Jones, Ernest 51, 69, 168, 188, 192, 222, kadınlık evresi 145-147, 150,
- ketlenme 5, 14, 20-24, 32, 39-41, 44, 47-50, 52-55, 57-62, 73, 77-80, 83, 86, 92, 97, 101, 102, 105, 107, 114, 123, 134, 136, 137, 141, 144, 147, 152, 157, 166, 170, 174, 175, 179, 182, 183, 185-187, 206, 225, 229, 277, 279, 297, 302, 304, 318, 324-326
- zihinsel ketlenme 179, 183, 186, 187, 318, 324-326
- kıskançlık 133, 145, 149, 150, 213, 214, 228, 236, 237, 240, 242, 246, 247, 250, 268, 285, 295-297, 301
- libido 35, 49, 51, 59, 60, 63-70, 72, 73, 80-83, 94, 100, 101, 120, 136, 155, 156, 176, 181, 189, 194, 198, 203, 225, 269, 286, 302, 307-310, 314, 318, 324, 331
- libido gelişimi 156, 174, 200, 307,
- manik savunma 210, 262-264, 269-271, 293, 328-330
- narsisizm 85, 97, 106,
- nefret 36, 39, 47, 49, 58, 102, 111, 118, 124, 125, 127, 128, 132, 133, 139, 140, 144, 145, 147, 148, 150, 195, 197, 198, 201-205, 208, 209, 213, 214, 216, 217, 219, 221, 222, 229, 231-238, 240, 242, 243, 245-251, 255-257, 262-270, 272-277, 284, 285, 294, 296-299, 301-303, 305, 306, 308-310, 314, 316, 321, 322, 325, 327, 329-331
- nesne 30, 42, 46, 49, 59-62, 69-71, 81, 88, 89, 91, 92, 95-98, 100, 101 106, 112, 113, 117, 119-122, 126, 127, 132-135, 140, 143-145, 148, 149, 151, 153, 155, 158, 161-163, 165, 167-170, 172, 173, 177, 181-187, 189-193, 196,

- 198-211, 214-221, 224, 228, 229, 231-235, 240, 242, 243, 245-247, 249, 250, 257, 259-267, 269-272, 276-278, 284-286, 288, 293-296, 298, 299, 305-315, 318, 319, 323-331
- iyi 184, 199-206, 208-210, 217, 223, 224, 262, 263, 265, 269, 271, 276, 285, 288, 302, 310-312, 327-331
- kötü 184, 199, 201-206, 208-210, 217, 262, 265, 267, 270, 330
- kısmi 200, 206, 215-217, 308, 328
- nesne ilişkisi/ilişkileri 89, 95-97, 170, 173, 183, 190, 191, 193, 200, 205, 216, 217, 220, 221, 263, 309, 315, 316, 319, 328, 331
- nevroz 5, 24, 25, 38, 39, 43, 46, 54, 60, 64-73, 82-85, 93, 98, 100, 101, 103-105, 120, 123, 125-127, 137, 138, 140-142, 152, 154, 158, 161, 162, 178, 179, 186, 187, 192, 194, 199, 210, 218, 226, 261, 276, 300, 301, 303, 305, 306, 332
- çocukluk nevrozu 261, 265, 266, 277
- aktarım nevrozu 117, 118, 320
- Oidipus karmaşası 31, 41, 43, 44, 46, 47, 55, 60, 61, 66, 67, 79, 99-101, 103, 108-110, 116, 117, 120-122, 124, 125, 129, 131-133, 141 143, 144, 148, 151, 188, 279, 306-316, 318-322, 325-327, 329-332
- onarım 193, 197, 201, 202, 204, 210, 214, 215, 221, 222, 231, 234-238, 240, 242, 246-248, 250, 251, 253, 254, 257, 263-265, 274, 289, 297, 309-311, 328-330
- oral dönem/evre 192, 285, 297, 314
- oral yoksunluk 127
- oyun 17, 26, 28, 29, 32-35, 37, 40, 43, 44, 51, 52, 59, 63, 67, 69, 73-75, 78, 80, 83, 85-87, 92-94, 100-107, 112, 114, 116, 117, 129, 130, 134-139, 152-159, 171, 178, 191, 222, 246, 247, 281, 283-285, 287, 288, 300, 303, 304, 306, 317-320, 323
- özdeşleşme 88, 89, 91-93, 98, 101-103, 120-122, 134, 155, 156, 158, 168, 170, 172, 201, 205, 208, 217, 235, 302, 309, 311-314, 318, 319, 322, 324-326
- yansıtmacı 318, 322, 324, 326
- paranoid-şizoid konum 323, 324, 328, 329, 332
- Radó, Sandor 155, 216
- Rank, Otto 47, 69
- Reich, W. 147
- Reik, T. 131
- Riviere, Joan 188, 231, 329
- Róheim, Geza 31
- ruhsal gerçeklik 146, 199, 201, 210, 216, 218, 261, 263, 265, 268, 274, 290, 294
- Sachs, Hanns 69, 141
- Sadger, J. 49, 50, 58
- sadizm 34, 140, 144, 152, 153, 155, 161, 163, 167, 168, 170, 172, 173, 176, 177, 181, 184-187, 189-192, 194, 197-202, 204, 207, 217, 221, 318, 324, 325
- sembolizm 63, 69, 83, 104, 113, 115, 135, 168, 171, 323
- Sharpe, Ella 193
- simgeleştirme 318
- Sperber, H. 69
- Spielrein, Sabina 80
- Stärcke, A. 41, 66, 180
- Stekel, W. 49
- Strachey, J. 182
- suça eğilim 321
- suçluluk/suçluluk duygusu 47, 53, 61, 65, 102-105, 107, 111, 112, 114, 115, 117, 122, 124, 125, 127, 133, 137-141, 143-145, 147-149, 151, 156, 157, 170, 171, 179, 191, 193, 194, 197, 198, 202, 205, 208, 213, 216, 221-223, 233-244, 246-248, 250-255, 257, 260, 263-266, 268, 269, 274-277, 283-286, 291, 294, 297-304, 306, 307, 309, 310, 312, 313-316, 320-322, 325-329, 331
- sütten kesme/kesilme 202, 216, 223, 225, 227, 228

- temsil 65, 70, 71, 104, 105, 114-117, 152, 159, 167, 171-174, 184, 185, 209, 266, 274, 275
- tümgüçlülük 6, 15-17, 22, 23, 209, 210, 263-265, 309, 328
- üstbenliğin gelişimi/üstbenlik gelişimi 103, 120, 122, 151, 155, 156, 189, 303, 304, 309, 312-316, 326
- vicdan 141, 188, 191, 194, 196, 203, 256
- yamyamlık 131, 192, 200
- yansıtma 152, 153, 156, 158, 185, 186, 199, 201, 205, 213, 219, 261, 270, 272, 323, 326, 327
- yaratıcılık 82, 239, 252, 323, 324
- yas 272, 273, 276, 277, 315, 328, 330
- yoksun bırakılma 245
- yüceltme 18, 24, 27, 42, 49, 58-61, 66-73, 80, 82-84, 86, 89, 92, 93, 97, 98, 105, 136, 138, 140, 141, 157, 158, 168, 170, 193, 204, 205, 214, 249, 250, 260, 263, 264, 271, 277, 313, 318, 324
- zihinsel gelişim 167, 202, 220, 229, 260, 318

"Melanie Klein güçlü bir kadın; nasıl diyeyim, onda derinden derine çalışan bir tür incelik var; bu kurnazlık gibi bir şey değil, dipten gelen, çekişli, kuvvetle çarpan bir dalga gibi tehdit edici. Kırışmaya başlayan saçlarıyla, parlak ve inceleme yetisinin gücü gözlerinden okunan bir kadın." Virginia Woolf günlüğünde Melanie Klein'in Londra'ya göç ettiği döneme ait bir portresini çizerken bu sözcükleri kullanmaktadır.

Çevresinde yoğun fırtınalar koparmış, psikanalizin, özellikle de çocuk psikanalizin başlangıcına imzasını atmış, psikanaliz tarihinde yenilikçi ve klinik dehasıyla beğeni toplamış bu ünlü psikanalist 1882 yılında Viyana'da doğdu. Sandor Ferenczi ile analizden geçerek Budapeşte Psikanaliz Cemiyeti'ne kabul edildi. Karl Abraham ile gerçekleştirdiği ikinci analizden sonra Londra'ya göç etti ve 1960 yılında bu kentte öldü.

Melanie Klein'in klinik dehası D.W. Winnicott, W.R. Bion, Frances Tustin, Hanna Segal, Donald Meltzer, Esther Bick gibi zamanının İngiliz psikanalistlerinin yapıtlarını ve psikanalitik pratiklerini yakından etkiledi. Yapıtındaki yaratıcılık psikanaliz kültürünü zenginleştirici mahiyettedir ve kavramlarının birçoğu neredeyse her psikanalistin repertuarına girmiştir.

Sevgi, Suçluluk ve Onarım Melanie Klein'in toplu eserlerinin, 1921-45 yıllarında kaleme aldığı makaleleri içeren ilk cildini oluşturur. Ünlü psikanalistin çocuğun libidinal gelişiminden çocukların psikanalizine, ruhsal yaşamın erken dönemlerindeki kaygılardan sevgi, nefret ve onarım üçgeninde gelişen sevmeye yetisine, yas çalışmasından yaratıcılığa, şizo-paranoid konumdaki dolaylımsızlıktan sembollerin oluşumuna, psikanalitik bakış açısıyla çocuğa verilecek cinsel eğitimden çocuktaki merak ve bilgi aşkını ketleyen faktörlerin incelenmesine ve gerçek anlamda bir çocuk psikanalizin oluşturulmasının koşullarına kadar varan temel görüşlerini ileri sürdüğü bu makaleler, aynı zamanda ruhsal yaşam üzerine ilk kavramlarının ortaya çıktığı metinlerdir.

Freud'dan sonra psikanalizin en önemli figürlerinden biri sayılan Melanie Klein'in yapıtının başlangıç evresini yansıtan *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* Türkçedeki psikanaliz kitaplığının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

BELLA HABİP

ISBN 978-975-8859-82-5

9 789758 859825

